

Vitalija TAMAVIČIŪTĖ

DAKTARO DISERTACIJA

Prejudicinis sprendimas dėl
Europos Sąjungos teisės akto
galiojimo

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vitalija Tamavičiūtė

PREJUDICINIS SPRENDIMAS
DĖL EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTO
GALIOJIMO

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006-2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Ignas Vėgėlė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

ĮVADAS	5
VARTOJAMŲ SANTRAUKŲ SĄRAŠAS	16
I. PREJUDICINIS SPRENDIMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖTUMO PRIEŽIŪROS PRIEMONIŲ SISTEMOJE	17
1.1. Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo priežiūros sistema.....	17
1.2. Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo priežiūros įtvirtinimo prielaidos, pagrindai ir tikslai.....	20
1.3. Teisės pripažinti Europos Sąjungos teisės aktą neteisėtu monopolis.....	29
1.3.1. Kompetencijos pasidalijimas tarp Europos Sąjungos teismų	30
1.3.2. Draudimas nacionaliniams teismams pripažinti Europos Sąjungos teisės aktą neteisėtu.....	32
1.4. Prejudicinis sprendimas dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo: alternatyvi ar papildanti priemonė ieškinio dėl teisės akto panaikinimo atžvilgiu?.....	37
1.4.1. Teisė inicijuoti paralelinius procesus	39
1.4.2. Draudimas kreiptis prejudicinio sprendimo praleidus ieškinio dėl teisės akto panaikinimo pateikimo terminą	41
1.4.2.1. Draudimas valstybėms narėms netiesiogiai ginčyti Europos Sąjungos teisės akto teisėtumą praleidus ieškinio dėl teisės akto panaikinimo pateikimo terminą	43
1.4.2.2. Draudimo ribos nepriviligijuotų ieškovų atžvilgiu	44
1.4.2.2.1. Teisė ginčyti ieškovui skirtą teisės aktą.....	45
1.4.2.2.2. Teisė ginčyti trečiajam asmeniui skirtą teisės aktą.....	48
(i) Tiesioginė sąsaja	49
(ii) Konkreti sąsaja.....	51
(iii) Konkreti sąsaja srityse, susijusiose su kvaziteisminės prigimties sprendimų priėmimu	58
(iv) Neabejotina teisė pareikšti tiesioginį ieškinį	62
1.4.2.2.3. Teisė ginčyti įgyvendinančių priemonių nereikalaujančių reglamentuojančio pobūdžio teisės aktą.....	67
(i) Reglamentuojančio pobūdžio teisės akto sąvoka	67
(ii) Įgyvendinančių priemonių nereikalavimas ir tiesioginė sąsaja.....	70
(iii) Neabejotina teisė pareikšti tiesioginį ieškinį	72
1.4.2.3. Niekiniai teisės aktai	73
1.5. Prejudicinio sprendimo dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo ir prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu santykis	77
II. PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪROS TURINYS.....	81
2.1. Subjektai, galintys kreiptis prejudicinio sprendimo.....	81
2.2. Teisės aktai, kurių teisėtumo patikra gali būti atliekama.....	88
2.3. Nacionalinio teismo diskrecijos ribos.....	90
2.4. Teisėtumo priežiūros pagrindai	91
2.4.1. Kompetencijos trūkumas.....	92
2.4.1.1. Suteiktos kompetencijos principo pažeidimas	92
2.4.1.2. Kompetencijos pasidalijimo tarp Europos Sąjungos institucijų pažeidimas.....	99

2.4.2. Esminis procedūrinio reikalavimo pažeidimas	104
2.4.2.1. Konsultavimosi, pritarimo reikalavimo ir teisės dalyvauti priimant teisės aktą pažeidimas.....	105
2.4.2.2. Motyvavimo reikalavimo pažeidimas.....	107
2.4.2.3. Teisės į gynybą pažeidimas	111
2.4.2.3.1. Teisė būti išklaustam	111
2.4.2.3.2. Teisė susipažinti su dokumentais.....	114
2.4.2.3.3. Kitos teisė į gynybą sudarančios teisės.....	115
2.4.2.3.4. Teisė į gerą administravimą.....	117
2.4.3. Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimas	119
2.4.3.1. Bendrųjų Europos Sąjungos teisės principų pažeidimai.....	119
2.4.3.1.1. Proporcingumas.....	120
2.4.3.1.2. Lygybė / Nediskriminavimas	127
2.4.3.1.3. Teisinis tikrumas ir teisėti lūkesčiai	130
2.4.3.1.4. Pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai.....	138
2.4.3.2. Suderinamumas su tarptautiniais susitarimais.....	139
2.4.4. Piktnaudžiavimas įgaliojimais	141
2.5. Teisingumo Teismo atliekamo teisės akto teisėtumo vertinimo ribos.....	144
2.6. Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo pasekmės	147
III. PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪROS VEIKSMINGUMO VERTINIMAS:	
PROBLEMINIAI ASPEKTAI	151
3.1. Teisminės priežiūros veiksmingumas	151
3.1.1. Teisė kreiptis į teismą nacionalinėse teisės sistemose	152
3.1.2. Teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą tarptautinis standartas (Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija).....	156
3.1.3. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungos teismų jurisprudencijoje.....	160
3.2. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas	161
3.2.1. Nacionalinio teismo kompetencijos trūkumas.....	162
3.2.2. Teisių gynybos priemonės nebuvimas	163
3.2.3. Kreipimosi į nacionalinį teismą negalimumas	169
3.2.4. Praktiniai proceso nacionaliniame teisme trūkumai.....	170
3.2.5. Procedūriniai proceso nacionaliniame teisme trūkumai	173
3.2.6. Apibendrinimas	174
3.3. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumo spragų eliminavimo galimybės	176
3.3.1. Teisėtumo priežiūros sistemos spragos užpildymo Europos Sąjungos lygmenyje galimybės	176
3.3.2. Teisėtumo priežiūros sistemos spragos užpildymo valstybių narių lygmenyje galimybės	178
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	181
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	185
PRIEDAS	219
SANTRAUKA.....	227
SUMMARY	243

Teisėjas daro įtaką norminei sistemai pasaulio, kuriame mes gyvename, sistemai, kuria mes pasikliaujame ir su kuria kovojame kasdieniniame gyvenime, sistemai, kuri formuoja mus ir mūsų veiksmus. Šia prasme mes visi neišvengiamai tampame žiūrovais kiekvieno sumanaus teisėjo teatre.

Michael Reisman
Judge Shigeru Oda: A Tribute to an International Treasure,
Leiden Journal of International Law (2003) 58

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika

Kiekviena išsivysčiusi teisinė sistema privalo turėti mechanizmą jos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumui užtikrinti. Tai, kokia apimtimi teisėtumo priežiūra yra prieinama ir kiek veiksmingai ji įgyvendinama, laikoma vienu pagrindinių teisinės sistemos vertinimo kriterijų, teisės viršenybės principo egzistavimo joje indikatoriumi, tuo tarpu teismų gebėjimas ir pasiryžimas atlikti teisėtumo kontrolę – esminiu gero demokratinio valdymo aspektu¹. Teisėtumo priežiūros mechanizmas suteikia asmenims galimybę ginti savo teises ir teisėtus interesus, padeda išlaikyti pusiausvyrą tarp valstybės valdžios institucijų bei suteikia galimybę teismams nubrėžti tam tikras teisės aktų kūrimo ir taikymo gaires² bei tokiu būdu užkirsti kelią teisės aktus priimančioms institucijoms piktnaudžiauti joms suteikiamomis galiomis pažeidžiant asmenų teises. Taigi, teisėtumo priežiūros mechanizmas prisideda tiek prie valstybės valdžios institucijų atskaitingumo, tiek ir prie asmenų teisių bei teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo.

Nepaisant to, jog iš esmės nekyla abejonių dėl teisėtumo priežiūros egzistavimo būtinybės kiekvienoje teisės viršenybės principu besiremiančioje valstybėje, valstybių požiūris į tai, kokia apimtimi teismai turėtų dalyvauti kontroliuojant valstybės valdžios institucijų priimamų teisės aktų teisėtumą, skiriasi. Europos Sąjungai³ (toliau – ES) priklausančiose valstybėse narėse akivaizdžiai didesnis dėmesys yra skiriamas vykdomosios valdžios priimamų teisės aktų teisėtumo patikrai, tuo tarpu parlamentų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolė išlieka išimtimi, patikima konstitucinės justicijos institucijoms ir tik ta apimtimi, kuria būtina užtikrinti nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų vertybių ir principų laikymąsi⁴.

¹ Gormley, L. W. *Judicial Review: Advice for Deaf?* *Fordham International Law Journal*, April 2006, Vol. 29 (4), p. 655.

² Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 2009, p. 1.

³ 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjunga tapo juridiniu asmeniu ir perėmė Europos Bendrijai anksčiau suteiktą kompetenciją. Šitaip Bendrijos teisė tapo Sąjungos teise, apimdama visas praeityje remiantis Europos Bendrijos sutarties redakcija iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo priimtas nuostatas. Vis dėlto toliau Bendrijos teisės terminas vartojamas darant nuorodą į Teisingumo Teismo praktiką iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, o taip pat kalbant apie laikotarpį iki Europos Sąjungos sukūrimo (1993 m. Mastrichto sutarties).

⁴ Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 2009, p. 1.

Teisingumo Teismas⁵ (toliau – ESTT, Teisingumo Teismas) dar ankstyvojoje savo praktikoje pažymėjo, kad ne tik valstybės narės, bet ir jų tarptautinės sutarties pagrindu sukurta Europos Bendrija remiasi teisės viršenybės principu⁶. Todėl nenuostabu, kad minėtoje sutartyje buvo įtvirtinta teisėtumo priežiūros sistema. Pasak Teisingumo Teismo, Europos Bendrija privalo užtikrinti, kad nei jos valstybės narės, nei institucijos neišvengtų priimamų teisės aktų atitikties pagrindinei konstitucinei chartijai – Sutarčiai – kontrolės⁷. Taigi, teisėtumo priežiūra slypi pačioje ES teisės širdyje: tai sąlyga, be kurios ši teisės sistema negalėtų tinkamai funkcionuoti ir užtikrinti, kad jos reikalavimų būtų laikomasi⁸. Nesant teisėtumo priežiūros būtų pažeidžiamas konstitucinis principas *ubi ius – ibi remedium*⁹, o ES subjektams suteikiamos teisės liktų deklaratyviomis¹⁰.

Tačiau, kaip jau minėta, teisės viršenybės principo egzistavimui Europos Sąjungoje patvirtinti vien tik teisėtumo priežiūros sistemos buvimo fakto steigiamosiose sutartyse nepakanka – būtina nustatyti ir įvertinti teisėtumo priežiūros priemonių prieinamumą ir veiksmingumą. Teismo nuomone, „Europos Bendrijų steigimo sutartyje yra įtvirtinta *išsami* teisinės gynybos¹¹ priemonių ir procedūrų sistema, sudaranti Bendrijos teismams¹² galimybę vykdyti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę“¹³. Tačiau su pastaruoju teiginiu linę sutikti nebent privilegijuoti ieškovai, kurių teisė pateikti ieš-

⁵ Teisingumo Teismas iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo buvo vadinamas Europos Bendrijų Teisingumo Teismu (toliau – EBTT). Santrumpa EBTT toliau šioje disertacijoje bus vartojama darant nuorodą į Teisingumo Teismo praktiką iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo.

⁶ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimo *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas.

⁷ Ibid.

⁸ Berteau, S. Looking for Coherence within the European Community. *European Law Journal*, Vol. 11, No. 2, March 2005, p. 161.

⁹ Pasak Teisingumo Teismo, efektyvios teisminės gynybos principas yra bendrasis Bendrijos teisės principas, kylantis iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, įtvirtintų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose (1986 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimo *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 222/84, Rink. p. 1651, 18 ir 19 punktai) bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje.

¹⁰ European Convention Working group II „Incorporation of the Charter / accession to the ECHR“. Working document 20 “F.G. Jacobs,”Necessary changes to the system of judicial remedies”, 27 September 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3222.pdf>>, [prisijungimo laikas 2009-03-10].

¹¹ Atkreiptinas dėmesys, kad ES teismų sprendimuose vartojama „teisinės gynybos priemonių“ (angl. *legal remedies*) sąvoka nėra tikslė. Tiek atskleidžiamas šių neva išsamią sistemą sudarančių gynybos priemonių turinį, tiek ir įvardindamas šias priemones taikyti privalančius subjektus – Europos Sąjungos teismus – Teisingumo Teismas akivaizdžiai kalba tik apie *teismines* gynybos priemones. Be to, reglamentuodamas valstybėms narėms tenkančią pareigą užpildyti minėtos sistemos spragas, Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas vartoja „teisminės apsaugos“ sąvoką (ESS 19 straipsnio 1 dalis „<...> Valstybės narės numato teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinant veiksmingą teisminę apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse“). Atsižvelgdama į tai, šios disertacijos autorė toliau darbe vartoja siauresnę „teisminės gynybos priemonių“ sąvoką.

¹² Bendrijos teismais šioje disertacijoje, jei nenurodyta kitaip, vadinami Europos Bendrijų Teisingumo Teismas ir Pirmosios instancijos teismas (toliau – PIT). Kalbant apie laikotarpį po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, vartojamas terminas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, kuris, pagal Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnį apima Teisingumo Teismą (ex EBTT), Bendrąjį teismą (ex PIT) ir specializuotus teismus (t. y. šiuo metu veikiančią vienintelę specializuotą teismą – Tarnautojų teismą).

¹³ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimo *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas.

kinį dėl ES teisės akto panaikinimo nėra ribojama¹⁴, tuo tarpu privatūs asmenys¹⁵ dažniau laiko save teisėtumo priežiūros sistemos pelenėmis¹⁶, ieškančiomis kelio į išsvajotus rūmus – ES teismus – pro galines duris.

Ši išpūdį dar labiau sustiprina privatiems asmenims nuolat antrinantys ES teisės mokslininkai¹⁷, o kai kada ir ES teismų atstovai¹⁸, teigiantys, kad privačių asmenų teisė tiesiogiai Bendrajam teismui (toliau – BT)¹⁹ pateikti ieškinį dėl panaikinimo pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV, Sutartis) 263 straipsnio 4 dalį²⁰ yra pernelyg ribota ir kad tai paneigia teisės kreiptis į teismą principą²¹, nes būtent teisė pateikti tiesioginį ieškinį turėtų būti pagrindine privačių asmenų teisminės gynybos priemone²². Abejonių teisėtumo priežiūros sistemos suteikiamomis galimybėmis privatiems asmenims ginti savo teises sukelia ir statistinių duomenų analizė, kuri atskleidžia itin didelį skirtumą tarp priimtino barjero neperžengiančių privačių asmenų ieškinų Teisingumo Teisme (10,7 %) ir Bendrajame teisme (58,6 %)²³, o tuo pačiu puikiai iliustruoja, kaip iš tiesų sudėtinga privatiems asmenims „prisibelsti“ į ES teismus.

¹⁴ Privilegijuotais ieškovoais laikomi valstybės narės, Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija. Vieninteliu ribojimu šiems asmenims pateikti ieškinį dėl ES teisės akto panaikinimo yra 2 mėnesių ieškinio pateikimo terminas (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 263 str. 6 d. (ex EB Sutarties 230 str. 5 d.)).

¹⁵ Privačiais asmenimis vadinami neprilegijuoti ieškovoai (sąvoka atskleista šios disertacijos 1.4 poskyryje). Didžiąją šiai kategorijai priskiriamų asmenų ieškinų dalį sudaro fizinių ir juridinių asmenų ieškiniai, todėl neretai sąvoka tapatinama su šiais asmenimis.

¹⁶ Gormley, L.W. Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements? *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 2001-2002, p.173.

¹⁷ Žr. Barav, A. Direct and Individual Concern: An Almost Insurmountable Barrier to the Admissibility of Individual Appeal to the EEC Court. *Common Market Law Review*, 1974, Vol. 11, p. 191-198; Harding, C. The Private Interest in Challenging Community Action. *European Law Review*, 1980, Vol. 5, p. 345-361; Rasmussen, H. Why is Article 173 Interpreted against Private Plaintiffs? *European Law Review*, 1980, Vol. 5, p. 112-127; Harlow, C. Towards a Theory of Access for the European Court of Justice. *Yearbook of European Law*, 1992, Vol. 12, p. 213-248; Arnulf, A. Private Applicants and the Action of Annulment under Article 173 of the EC Treaty. *Common Market Law Review*, 1995, Vol. 32, p. 7-49; Neuwahl, N. Article 173 Paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future. *European Law Review*, 1996, Vol. 21, p. 17-31.

¹⁸ Žr. Generalinio Advokato Slynn išvadą byloje *Bethell prieš Komisiją*, 246/81, Rink. p. I-2501; Generalinio Advokato Jacobs išvadą byloje *Extramet, C-358/89*, Rink. p. I-2501; Generalinio Advokato Cosmas išvadą byloje *Stiching Greenpeace Council (Greenpeace International) ir kiti prieš Tarybą, C-321/95*, Rink. p. I-165.

¹⁹ Bendrasis teismas iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo buvo vadinamas Pirmosios instancijos teismu (toliau – PIT). Santrumpa PIT toliau šioje disertacijoje bus vartojama darant nuorodą į Bendrojo teismo praktiką iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo.

Būtent šiam teismui buvo perduota kompetencija nagrinėti fizinių ir juridinių asmenų ieškinius dėl teisės akto panaikinimo – plačiau žr. 1.3.1. šios disertacijos poskyrį.

²⁰ Pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį „Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali pirmoje ir antrojeje pastraipose numatytomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių“.

²¹ de Burca, G. *Fundamental Rights and Citizenship*. Ten Reflections on the Constitutional Treaty for Europe. (Brunno de Witte ed., 2003). [prisijungimo laikas 2009-02-08]. <<http://www.iue.it/RSCAS/e-texts/200304-10RefConsTreaty.pdf>>

²² Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 8.

²³ Tridimas, T. and Gari, G. Winners and Losers in Luxembourg: A Statistical Analysis of Judicial Review Before the European Court of Justice and the Court of First Instance (2001-2005). *European Law Review*, 2010, Issue 2, p.172.

Pažymėtina, kad iš dalies kritiką Teisingumo Teismo atžvilgiu skatina ir akivaizdus kontrastas tarp griežto Teismo požiūrio privataus asmens *locus standi* klausimu ir liberalaus požiūrio kitose srityse, tokiose kaip viršenybės, tiesioginio veikimo ar valstybės atsakomybės doktrinų formavimas, arba liberalaus požiūrio Europos Parlamento *locus standi* atžvilgiu, nors pastarasis neabejotinai turi ir kitų priemonių įtakoti ES teisėkūrą²⁴.

Nepaisydamas minėtos kritikos, liberaliau ieškinio dėl panaikinimo priimtino sąlygas aiškinti atsisakantis bei savo poziciją dėl teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos išsamumo ginantis Teisingumo Teismas priimamuose sprendimuose tarsi mantrą kartoja *UPA* byloje²⁵ išsakytus teiginius, kad: (i) fiziniai ar juridiniai asmenys, negalintys tiesiogiai ginčyti bendro pobūdžio²⁶ ES teisės aktų dėl SESV 263 straipsnio 4 dalyje numatytų priimtino sąlygų, turi galimybę netiesiogiai ginčyti šių teisės aktų galiojimą nacionaliniuose teismuose, siekdami, kad šie pateiktų Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą; (ii) pagal Sutartyje nustatytą lojalaus bendradarbiavimo principą²⁷ nacionaliniai teismai turi kiek įmanoma aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai ir juridiniai asmenys galėtų nacionaliniame teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtą jų atžvilgiu taikant bendro pobūdžio ES teisės aktą, teisėtumą, ginčydami ES teisės akto galiojimą; (iii) valstybės narės prirėikus yra laisvos pakeisti Sutartyje įtvirtintą teisėtumo priežiūros priemonių sistemą²⁸.

Tokiu būdu Teismas aiškiai ir nedviprasmiškai leido privatiems asmenims suprasti, kad pagrindinė ir dažnai vienintelė jų teisinės gynybos priemonė – prejudicinis sprendimas. Tačiau skirtingai nei tiesioginis ieškinys, prejudicinio sprendimo procedūra nėra asmens teisių gynimo priemonė tradicine prasme, t. y. šis kreipimosi į Teisingumo Teismą būdas nėra asmeniui suteikiama teisė – tai nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo priemonė, kadangi galutinį sprendimą dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą priima ir patį kreipimosi turinį formuluoja nacionalinis teismas. Nacionalinių teismų nepriklausomumas sprendžiant, ar būtina kreiptis į Teisingumo Teismą, yra nekvestionuojamas²⁹, o galima atsakomybė už prejudicinio klausimo nepateikimą, kai kurių autorių nuomone, gana abejotina³⁰.

²⁴ H. Rasmussen nurodė, kad paprasčiausiems procesinio sąžiningumo ir teisingumo principams prieštarauja tai, kad teisė kreiptis į teismą paneigiama asmenims, paprastai neturintiems kitų savo teisių gynimo priemonių, tuo tarpu suteikiant tokią teisę šalims, turintiems veiksmingų alternatyvių priemonių įtakoti ES teisėkūrą (žr. Rasmussen, H. *European Court of Justice*. Gadjura, Copenhagen, 1998, p.175).

²⁵ 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

²⁶ Bendro pobūdžio (dar kartais ES teismų sprendimų vertimuose bei mokslininkų darbuose įvardinami kaip visuotinio taikymo arba norminiai) teisės aktais ES vadinami teisės aktai, skirti abstrakčiai apibūdinamoms asmenų kategorijoms, nustatantys bendro pobūdžio elgesio taisykles.

Individualiais teisės aktais laikomi teisės aktai, skirti konkrečioms adresatams.

²⁷ ESS 4 straipsnio 3 dalis: „Vadovaudamasi lojalaus bendradarbiavimo principu, Sąjunga ir valstybės narės gerbia viena kitą ir viena kitai padeda vykdydamos iš Sutarčių kylančias užduotis. Kad užtikrintų pagal Sutarties ar Sąjungos institucijų aktus atsirandančių pareigų vykdymą, valstybės narės imasi bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių. Valstybės narės padeda Sąjungai įgyvendinti jos užduotis ir nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų.“

²⁸ 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimo *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 40, 42 ir 45 punktai.

²⁹ Kūris, P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 10.

³⁰ Biondi, A. How to Go Ahead as an EU Law National Judge? *European Public Law*, 2009, Vol. 15(2), p. 225-238.

Generalinio Advokato Jacobs nuomone, Teisingumo Teismas šiuo atveju nurodo fiziniams ir juridiniams asmenims klaidingą kelią, kadangi prejudicinis sprendimas kaip netiesioginis būdas ginčyti ES institucijų priimtų bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumą yra *prima facie* skirtingas, nelygiavertis ir iš esmės mažiau veiksmingas, nei tiesioginis ieškinys dėl panaikinimo³¹. Šiems argumentams Teisingumo Teismas liko „kurčias“³². Valstybės narės savo ruožtu ėmėsi minimalių Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos pakeitimų³³ ir tokiu būdu netiesiogiai aprobavo Teisingumo Teismo poziciją.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, disertacijoje keliami klausimai, ar Teisingumo Teismas iš tiesų tinkamai atlieka jam skirtą pareigą užtikrinti, kad asmenys galėtų pasinaudoti ES teisės sukuriamomis teisėmis, o pažeidimo atveju galėtų tinkamai jas ginti, ypač ginčydami ES institucijų priimamus bendro pobūdžio teisės aktus? Ir svarbiausia, ar Teisingumo Teismo siūloma alternatyva – kreipimasis prejudicinio sprendimo – iš tiesų yra veiksminga ir kokių veiksmų ėmėsi pats Teisingumo Teismas šiam tikslui pasiekti? Siekiant atsakyti į šiuos, o taip pat kitus susijusius klausimus, šioje disertacijoje analizuojama prejudicinio sprendimo vieta ES teisės aktų teisėtumo priežiūros priemonių sistemoje, tiriamas šios asmens teisių gynimo priemonės turinys bei veiksmingumas.

Pažymėtina, kad atsakymai į minėtus klausimus, o tuo pačiu ir Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos išsamumo, atitikties bendriesiems ES teisės principams, tame tarpe – efektyvios teisminės gynybos principui, vertinimas nemaža dalimi priklauso nuo to, kaip vertinsime ES prigimtį. Jei žvelgsime į ES kaip į tam tikrą administracinį subjektą, vykdančią jam deleguotas funkcijas³⁴, tai ir teisėtumo priežiūros sistema joje turėtų būti analogiška valstybėse narėse vykdomai individualaus taikymo teisės aktų teisėtumo kontrolei, t. y. teisė kreiptis į Bendrąją teismą turėtų būti reglamentuojama kur kas liberaliau, o atliekama teisėtumo patikra turėtų būti išsamesnė. Tuo tarpu jei žvelgsime į ES kaip į autonomišką konstitucinės prigimties teisinę sistemą³⁵, kaip į ją žvelgia ir šios disertacijos autorė, teisėtumo priežiūra, kaip ir valstybėse narėse, galėtų būti diferencijuojama: bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolei būtų taikomi didesni ribojimai ir asmenų galimybės ginčyti juos tiesiogiai Bendrajame teisme būtų ribojamos griežtų *locus standi* reikalavimų, tuo tarpu tiesiogiai ginčyti individualius teisės aktus nebūtų didesnių kliūčių.

Taigi akivaizdu, kad analizuodami ir vertindami Sutartyje įtvirtintą teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą, o taip pat jos pakeitimus, turėsime atsižvelgti

³¹ Generalinio Advokato Jacobs nuomonės byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 40-49 punktai.

³² Gormley, L. W. *Judicial Review: Advice for Deaf?* *Fordham International Law Journal*, April 2006, Vol. 29(4) p. 655-689.

³³ 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos sutartis, keičianti Europos Sąjungos sutartį ir EB sutartį (Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C: 2007-12-17, Nr. 306-1) palengvina asmens *locus standi* tik reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių, atžvilgiu (SESV 263 str. 4 d.).

³⁴ Tokią prielaidą kildintume iš SESV 5 straipsnyje (ex EB Sutarties 5 str.) įtvirtinto kompetencijos suteikimo principo. Taip pat žr. Lindseth, P.L. *Democratic Legitimacy and the Administrative Character of Supranationalism: the Example of European Community*. *Columbia Law Review*, 1999, p. 628.

³⁵ Tokią prielaidą suponuoatų Teisingumo Teismo sprendimai *Van Gend en Loos, Les Verts* byloje.

tiesiogiai ES prigimtį ir jos institucijų priimamų teisės aktų specifiką, tiek ir į bendrųjų ES teisės principų keliamus reikalavimus šiai sistemai.

Disertacinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos **tyrimo objektas** – prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo institutas. Pats tyrimo objektas sąlygoja tai, kad jis tiriamas ne izoliuotai vertinant prejudicinio sprendimo teisinį reglamentavimą bei aktualią šios srities teismų praktiką, bet Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos, įgalinančios ES teismus vykdyti Sąjungos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, kontekste.

Autorė atkreipia dėmesį, kad disertacijoje aptariami trys ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdai – ieškinys dėl panaikinimo, prejudicinis sprendimas dėl teisės akto galiojimo bei prašymas pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu. Ieškinys dėl panaikinimo nagrinėjamas siekiant identifikuoti privataus asmens galimybių ginčyti ES teisės aktus tiesiogiai ribas ir atitinkamai poreikį naudotis netiesioginėmis ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo procedūromis, visų pirma prejudiciniu sprendimu. Atsižvelgiant į tai, kad visose teisėtumo priežiūros procedūrose vertinant ES teisės aktų teisėtumą taikomi tie patys pagrindai, nagrinėjant tiesioginius ieškinius sukaupta ES teismų praktika pasitelkiama atskleidžiant prejudicinio sprendimo procedūroje netaikytų teisėtumo kvestionavimo pagrindų turinį. Tuo tarpu prašymo pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu procedūra nagrinėjama tikslu paneigti prielaidą, kad ši priemonė gali būti pasitelkiama kompensuoti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo paliekamas asmens teisių gynybos spragas.

Likusios teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos priemonės išsamiau šioje disertacijoje nenagrinėjamos dėl šių priežasčių: *ieškinio dėl institucijų neveikimo* (SESV 265 str.) procedūroje neiškyla pačių teisės aktų teisėtumo priežiūros klausimas ir jis laikomas tiesiog ieškinio dėl panaikinimo papildymu, be to, jo pritaikymas praktikoje itin ribotas³⁶; *ieškinio dėl žalos atlyginimo* (SESV 268 ir 340 str.) procedūroje teisėtumo priežiūra vykdoma tik netiesiogiai ir pagrindiniu išlieka žalos atlyginimo aspektas.

Disertacijoje taip pat didesnis dėmesys skiriamas privatiems asmenims ir bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo patikrai, kadangi ginčijant individualius teisės aktus paprastai su kliūtimis nesusiduriama.

Disertacinio **tyrimo tikslas** – visapusiškai ir kompleksiskai ištirti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės akto galiojimo reglamentuojančias ir su juo susijusias teisės normas bei jų taikymo praktiką, įvertinti šio netiesioginio ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdo veiksmingumą asmens teisių gynimo požiūriu bei pasiūlyti nustatytų problemų sprendimo būdus.

Minėtam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti ES teisėtumo priežiūros priemonių sistemą ir nustatyti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo vietą ir paskirtį joje;

³⁶ Teisingumo Teisme nagrinėtas itin mažas tokių ieškinių skaičius ir nė vienas jų po 2001 m. nebuvo sėkmingas (žr. Tridimas, T. and Gari, G. *Winners and Losers in Luxembourg: A Statistical Analysis of Judicial Review Before the European Court of Justice and the Court of First Instance (2001-2005)*. *European Law Review*, 2010, Issue 2).

2. Išanalizuoti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūros turinį;
3. Identifikuoti asmens teisių gynimo ginčijant ES teisės aktus teisminės gynybos spragas;
4. Įvertinti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo atitiktį nacionaliniams ir tarptautiniams teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą standartams;
5. Nustatyti Lisabonos sutartimi įvestų pakeitimų įtaką identifikuotų asmens teisminės gynybos spragų pašalinimui;
6. Išnagrinėti po Lisabonos sutarties išlikusių asmens teisminės gynybos spragų pašalinimo galimybes bei pateikti atitinkamus siūlymus.

Ginamieji disertacijos teiginiai

Disertacijoje įrodinėjamas šių disertacinių teiginių pagrįstumas:

1. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra nėra alternatyvi asmens teisių gynimo priemonė – asmuo praranda galimybę ja pasinaudoti, jei neabejotinai galėjo reikalauti panaikinti ES teisės aktą pareikšdamas ieškinį Bendrajame teisme. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktikos asmenų *locus standi* klausimu painumą bei tai, kad vertindamas galimybės asmeniui pareikšti tiesioginį ieškinį aiškumą (neabejotinumą) Teismas atsižvelgia ne į subjektyvias potencialaus ieškovo abejones, bet į konkretaus atvejo teises ir faktines aplinkybes, teisės pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra ribojimas nepagrįstai apsunkena asmenų teisminės gynybos galimybes.
2. Lisabonos sutartimi atlikti teisinio reguliavimo pakeitimai patvirtina valstybių narių sprendimą diferencijuoti administracinę ir konstitucinę ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis, taikyti joms skirtingus reikalavimus. Bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolei taikomi didesni ribojimai ir asmenys šių aktų teisėtumą gali kvestionuoti išimtinai taikant prejudicinio sprendimo procedūrą.
3. Teisei pareikšti tiesioginį ieškinį Bendrajame teisme taikomi ribojimai, vertinant juos nacionalinių ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos standartų kontekste, ES nėra griežtesni. Tuo tarpu prejudicinio sprendimo procedūra, atsižvelgus į Lisabonos sutartimi valstybėms narėms nustatytos pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę asmenų teisių apsaugą turinį, negali būti vienareikšmiškai vertinama kaip atitinkanti veiksmingos teisminės gynybos principą.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro: įvadas, trys dalys, išvados ir siūlymai, šaltinių sąrašas, disertantės mokslinių publikacijų sąrašas.

Pirmojoje dalyje apibrėžiama ES teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūrų sistema, atskleidžiamos jos susiformavimo priežastys ir jai keliami tikslai. Identifikavus sudedamąsias ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis, analizuojama prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo vieta joje, t. y. ar ši netiesioginė teisminės gy-

nybos priemonė yra papildanti ar alternatyvi tiesioginės gynybos priemonės – ieškinio dėl panaikinimo – atžvilgiu.

Antroje dalyje analizuojami esminiai prejudicinio sprendimo procedūros funkcionavimo aspektai, tame tarpe valstybės narės nacionalinio teismo samprata; teisės aktų, kurių teisėtumas gali būti ginčijamas pasinaudojant prejudicinio sprendimo procedūra, rūšys; teisėtumo kvestionavimo pagrindai ir jų turinys; atliekamos teisėtumo patikros ribos (teisės, faktų ir diskrecijos vertinimas) bei Teisingumo Teismo priimto prejudicinio sprendimo išnagrinėjus nacionalinio teismo kreipimąsi dėl ES teisės akto galiojimo pasekmės.

Trečioji dalis skirta prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumo vertinimui. Šio vertinimo tikslais visų pirma apibrėžiamas pats vertinimo standartas – teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą principo turinys nacionalinėje teisėje, ES teismų jurisprudencijoje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Apibrėžus vertinimo standartą bei naudojantis antroje disertacijos dalyje atlikto tyrimo rezultatais, vertinama prejudicinio sprendimo procedūrai adresuota mokslininkų ir ES teismų atstovų kritika, identifikuojamos asmens teisių teisminės gynybos spragos. Galiausiai analizuojamos identifikuotų spragų eliminavimo galimybės.

Disertacija baigiama išvadomis bei pasiūlymais.

Disertacinio tyrimo šaltiniai

Tiriant disertacijos objektą ir siekiant darbo tikslo analizuotos Bendrijų ir ES steigimo ir jas reformuojančių sutarčių, Pagrindinių žmogaus teisių chartijos nuostatos. Tačiau pagrindiniu disertacinio tyrimo šaltiniu laikytina ES teismų praktika. Atskirų tyrimo dalių turinio atskleidimui naudotasi tarptautiniais dokumentais (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija), Europos žmogaus teisių teismo ir atskirų valstybių narių teismų jurisprudencija, ES teisės mokslininkų darbai.

Disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga ir mokslinis naujumas

Užsienio literatūroje straipsnių, monografijų ir kitų darbų ES teismų atliekamos teisminės priežiūros tema netrūksta, tačiau dauguma privataus asmens teisių ginčyti ES teisės aktus srityje tyrimus atliekančių autorių, tokių, kaip pavyzdžiui, A. Albers-Llorens, A. Ward, A. Arnall, P. Craig, C. Koch, S. Enchelmaier, L.W. Gormley, C. Martinez-Capdevila ir kt., pagrindinį dėmesį skiria tiesioginiam ieškiniiui dėl teisės akto panaikinimo ir asmens *locus standi* Bendrajame teisme ribojimo kritikai, raginimams keisti Teisingumo Teismo *Plaumann* byloje suformuotą konkrečios sąsajos sampratą ir/ar Sutarties nuostatas, tuo tarpu prejudicinis sprendimas šių autorių darbuose apsiriboja schematiška ir minimalia Generalinio advokato Jacobs *UPA* byloje pateiktos išvados apžvalga ir joje pažertos kritikos nacionaliniams teismams palaikymu.

Pats prejudicinis sprendimas (jo paskirtis, teisė ir pareiga kreiptis, kreipimosi pareigos išimtys, prejudicinio sprendimo poveikis) nagrinėjamas daugelyje ES teisės vadovėlių, pavyzdžiui, A. Arnall knygos *The European Union and its Court of Justice* skyrius „The preliminary rulings procedure“, Craig ir De Búrca knygos *EU law: Text, cases and materials* skyrius „Preliminary rulings and the building of a European judicial system“,

J. Fairhurst *Law of the European Union* skyrius "Preliminary ruling jurisdiction of the Court of Justice", T.C. Hartley *The Foundations of European Community Law* skyriuose "Preliminary References" ir "Indirect Challenge", Anderson ir Demetriou knyga *References to the European Court* ir kt. Analizuojant šiuos šaltinius pastebėta, kad pagrindinis dėmesys skiriamas prejudiciniam sprendimui dėl teisės aiškinimo, o ne nacionalinių teismų kreipimuisi dėl ES teisės akto galiojimo. Didesnis dėmesys prejudiciniam sprendimui dėl ES teisės akto galiojimo aptinkamas nebent Türk, A.H. monografijoje *Judicial Review in EU Law*.

Lietuvoje literatūros disertacijos tyrimo tema itin nedaug. 2005 m. publikuotoje autorių kolektyvo (Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V.) monografijoje *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas* koncentruotai aptariamas procesas Teisingumo Teisme, pagrindinį dėmesį skiriant prejudiciniam sprendimui dėl teisės akto aiškinimo. Šis leidinys disertaciniam tyrimui aktualus tiek, kiek jis nagrinėja valstybės narės teismo sąvoką³⁷, pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo turinį ir Teisingumo Teismo sprendimo pasekmes. Prejudicinio sprendimo problematika nagrinėjama ir moksliniuose straipsniuose, tarp kurių paminėtini P. Kūrio „Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme“, I. Vėgėlės „Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą“, K.Pabijansko „Preliminarus nutarimas ir žmogaus teisių apsauga“ ir „Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo“, D. Prapiestytės „Teismo samprata pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį“.

Disertacinio tyrimo tikslais taip pat analizuota A. Gobytės-Limantės daktaro disertacija *Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus*. Tai šiuo metu išsamiausias ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos tyrimas Lietuvoje, kuriame nagrinėjami ir alternatyvūs teisėtumo kontrolės instrumentai, įskaitant prejudicinio sprendimo procedūrą. Tačiau detalesnė disertacijos analizė atskleidžia, kad pagrindinis A. Gobytės-Limantės tyrimo objektas, kaip ir aukščiau aptartų užsienio mokslininkų atveju, buvo tiesioginis ieškinys, tuo tarpu prejudicinio sprendimo procedūros klausimu tyrimas stokoja išsamumo, naujų Teisingumo Teismo praktikos tendencijų vertinimo, todėl A. Gobytės-Limantės ir šios disertacijos autorės išvados vertinant prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumą skiriasi.

Pastebėtina, kad absoliuti dauguma darbų ES teisės aktų teisėtumo kontrolės tema buvo paskelbti iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, todėl tyrimų, analizuojančių šios sutarties pakeitimus ir jų įtaką teisėtumo priežiūros priemonių sistemai, mažoka (iš aktualių paminėtini A. Gobytės-Limantės daktaro disertacija *Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus*, A.H. Türk *Judicial Review in EU Law*). Tuo tarpu Teisingumo Teismo praktika Lisabonos sutartimi pakeistų/papildytų Sutarties nuostatų klausimu pradėta formuoti tik 2011 m. pabaigoje, todėl moksliniuose darbuose dar nenagrinėta.

Ankstesnių tyrimų disertacijos tema apžvalga rodo, kad prejudicinio sprendimo procedūra dėl ES teisės akto galiojimo nėra išsamiai ištirta. Tiek Lietuvos, tiek ir užsie-

³⁷ Nors kai kurios šiame leidinyje daromos išvados minėtu klausimu, pavyzdžiui, valstybės narės teismo statuso Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybai suteikimas (žr. monografijos p. 142-143), yra klaidingos.

nio teisės doktrinoje tai pirmas išsamus kompleksinis tyrimas, nagrinėjantis prejudicinį sprendimą teisės aktų teisėtumo kontrolės priemonių kontekste.

Praktinė disertacijos reikšmė

Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidžia, kad prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo procedūra Lietuvoje vis dar išlieka *terra incognita*. Nuo įstojimo į ES dienos Lietuvos teismai yra pateikę Teisingumo Teismui 11 kreipimųsi, tame tarpe nė vieno dėl ES teisės akto galiojimo³⁸. Todėl svarbu, kad tiek potencialūs ieškovai, jų atstovai, tiek ir Sutarties nuostatas taikantys nacionaliniai teismai aiškiai suvoktų šios teisėtumo kontrolės procedūros taikymo mechanizmą bei nacionaliniams teismams tenkančios diskrecijos ribas, galimas asmens teisių gynimo spragas, ypač Lisabonos sutartimi numatytų pakeitimų įgyvendinimo laikotarpiu.

Tikimasi, kad ši disertacija bus naudinga ir įdomi ne tik ES teisės mokslininkams, bet ir privačia praktika besiverčiantiems teisininkams bei tinkamą ES teisės taikymą užtikrinantiems teisėjams. Šio mokslinio darbo rezultatai gali būti panaudoti nacionalinių proceso teisės normų, reglamentuojančių teisę pareikšti ieškinį ir juo ginčyti ES teisės akto galiojimą, tobulinimui, rengiant mokomojo ir šviečiamojo pobūdžio leidinius, skirtus informuoti asmenis apie galimybes ginti savo teises tais atvejais, kai jos pažeidžiamos galimai neteisėtais ES teisės aktais.

Tyrimų metodologija

Atliekant tyrimą buvo naudojami šie metodai: loginis, sisteminės analizės, lyginamasis, teleologinis, lingvistinis, istorinis, bylų (dokumentų) analizės, aprašomasis.

Loginis metodas padėjo nustatyti disertacijoje analizuojamų steigimo sutarčių normų turinį, įvertinti jų tarpusavio ryšius.

Sisteminės analizės metodas padėjo pažvelgti į prejudicinį sprendimą bendrame teisminių teisėtumo kontrolės priemonių kontekste, įvertinti jo ryšį su kitomis sistemos dalimis. Šis metodas taip pat pasitelktas vertinant nacionalinių teismų diskrecijos ribas ir jiems taikytinas atsakomybės priemones.

Lyginamasis metodas pasitelktas nagrinėjant institucijų funkcijų, teisėkūros procedūrų, teisės aktų hierarchijos įtvirtinimo, administracinės bei konstitucinės teisėtumo priežiūros diferencijavimo ES ir valstybėse narėse panašumus ir skirtumus.

³⁸ Žr. teisminės veiklos statistiką iki 2010 m. pabaigos, pateikiamą oficialiame teismo tinklapyje http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_cour_final_lt.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-13], p. 24. Papildomai 2011 m. gegužės 20 d. buvo pateiktas Mokestinių ginčų komisijos kreipimasis (byla *Lietuvos geležinkeliai, C-250/11*) – žr. šios disertacijos Priedą.

Būtent pastarąjį kreipimąsi sąlyginai galėtume vadinti vieninteliu bandymu kvestionuoti ES teisės akto teisėtumą. Nors AB „Lietuvos geležinkeliai“ prašymu kreipimąsi pateikusi Mokestinių ginčų komisija suformuluotuose klausimuose Teisingumo Teismui prašo tik išaiškinti reglamento ir direktyvos nuostatas, kreipimąsi pagrindžiančiuose argumentuose ji išreiškia abejonę minėtų nuostatų teisėtumu ir įžvelgia jų prieštaravimą nediskriminavimo principui tuo atveju, jei jos nebūtų aiškinamos plečiamai. Įvertinus tai, kad, Teisingumo Teismo nuomone, jis turi teisę tikrinti, ar teisės aktas (jo dalis) galioja, nors kreipimesi nacionalinis teismas prašė tik teisės akto išaiškinimo, bei tai, kad žodinio proceso metu Teisingumo Teismas paprašė šalis pasisakyti aiškinamos nuostatos atitikties vienodo požiūrio principui aspektu, tikėtina, kad Teismas šioje byloje gali pasisakyti ir dėl aiškinamų nuostatų galiojimo.

Teleologinis metodas padėjo atskleisti tikruosius ketinimus, paskatinusius tyrimo šaltinių (steigiamųjų sutarčių, ES teismų bylų) priėmimą, steigiamųjų sutarčių autorių teisėtumo kontrolės sistemai keltus tikslus.

Lingvistinis metodas panaudotas atskleidžiant disertacijoje tirtų teisinių sąvokų reikšmę bei jų tarpusavio santykį galiojančio teisinio reguliavimo kalbinės išraiškos kontekste.

Istorinis metodas naudotas siekiant atskleisti istorines aplinkybes, lėmusias ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos formavimąsi bei vėlesnę jos evoliuciją, taip pat vertinant asmenų *locus standi* ir valstybėms narėms tenkančios pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę asmens teisių apsaugą apimties pasikeitimus tiek mokslinėje doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje.

Bylų (dokumentų) analizės metodo pagalba analizuoti dokumentai (sutartys, jų parengiamieji darbai, teismų sprendimai), o taip pat mokslininkų tyrimai bei kita tyrimo objektui svarbi informacija.

Aprašomasis metodas padėjo atskleisti disertaciniam tyrimui aktualaus teisinio reguliavimo ir teismų praktikos raidą, taip pat pasitelktas atliekant tyrimui reikalingus palyginimus, apibendrinimus.

Tyrimo rezultatų aprobavimas

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros 2012 m. birželio 18 d. posėdyje.

Pagrindinės šio tyrimo dalys paskelbtos Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų žurnale „Jurisprudencija“: Tamavičiūtė V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teismų veiksmais padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97). p. 74-81; Tamavičiūtė V. Privataus asmens *locus standi* ginčijant Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą: ar pagrįstai kritikuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas? *Jurisprudencija*. 2010. Nr. 1(5), p. 271-289.

VARTOJAMŲ SANTRAUKŲ SĄRAŠAS

BT	Bendrasis teismas – oficialus Pirmosios instancijos teismo pavadinimas, vartojamas nuo 2009 m. gruodžio 1 d., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai.
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – žmogaus teises Europos Sąjungoje reglamentuojantis dokumentas, pasirašytas 2000 m. gruodžio 7 d. Teisiškai privalomu dokumentu Chartija tapo 2009 m. gruodžio 1 d., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, inkorporavusiai Chartiją į steigimo sutartis.
EB, Bendrija	Viena iš dviejų Europos Bendrijų, įsteigta 1957 m. kovo 25 d. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartimi kaip Europos ekonominė bendrija, kurios pavadinimas į Europos Bendriją pakeistas 1993 m., įsigaliojus Europos Sąjungos (Mastrichto) sutarčiai. Atsižvelgiant į tai, kad 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjunga tapo juridiniu asmeniu ir perėmė Europos Bendrijai anksčiau suteiktą kompetenciją, disertacijoje terminas „Bendrija“ vartojamas istorine prasme.
EBTT	Europos Bendrijų Teisingumo Teismas – aukščiausia Europos Sąjungos teisminė institucija, įkurta Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartimi. Santrumpa EBTT disertacijoje vartojama darant nuorodą į Teisingumo Teismo praktiką iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo.
ES	Europos Sąjunga – tarptautinė organizacija, įsteigta 1992 m. vasario 7 d. Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartimi.
ESS, ES Sutartis	Europos Sąjungos sutartis – 1992 m. vasario 7 d. pasirašyta sutartis, įsteigusi Europos Sąjungą.
ESTT, Teisingumo Teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas – oficialus Europos Bendrijų Teisingumo Teismo pavadinimas įsigaliojus Lisabonos sutarčiai.
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas – teisminė institucija, nagrinėjanti pareiškimus dėl Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimų.
GATT	1947 m. Bendrasis susitarimas dėl muitų ir tarifų
PIT	Pirmosios instancijos teismas – viena iš Europos Sąjungos teisminių institucijų, įsteigta 1989 m. Vieningu Europos Aktu. Šio teismo sprendimai apeliacine tvarka gali būti skundžiami Europos Sąjungos Teisingumo Teismui.
PPO	Pasaulio prekybos organizacija – tarptautinė prekybos organizacija, įkurta 1995 metais, nustatanti taisykles ir sprendžianti prekybinius konfliktus tarp į ją įstojusių šalių.
SESV, Sutartis	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo – oficialus Europos Bendrijos steigimo sutarties pavadinimas, vartojamas nuo 2009 m. gruodžio 1 d., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai.
TWD taisyklė	Teisingumo Teismo suformuluota taisyklė, pagal kurią asmuo, praleidęs SESV 263 straipsnyje nustatytą terminą tiesiogiai ginčyti Sąjungos teisės aktą pateikiant ieškinį Bendrajame teisme, nebepali šio teisės akto ginčyti netiesiogiai pasinaudodamas prejudicinio sprendimo procedūra.
ŽTK, Konvencija	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – 1950 m. Europos Tarybos priimtas žmogaus teises reglamentuojantis dokumentas. Konvencijos narėmis yra tik Europos Sąjungos valstybės narės. Galimybė Europos Sąjungai prisijungti prie Konvencijos numatyta Lisabonos sutartimi.

I. PREJUDICINIS SPRENDIMAS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖTUMO PRIEŽIŪROS PRIEMONIŲ SISTEMOJE

Prejudicinis sprendimas neretai vadinamas viena pagrindinių, o dažnai ir vienintele asmens teisių apsaugos užtikrinimo priemone, suteikiančia galimybę privatiems asmenims ginti ES institucijų priimtais teisės aktais (ypač bendro pobūdžio teisės aktais) pažeistas teises³⁹ nacionaliniam teismui pateikus prašymą Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės akto galiojimo.

Šiame disertacijos skyriuje atskleisime šios Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo priemonės, kurios pirminė ir esminė paskirtis – užtikrinti ES teisės vienovę ir darnumą visose ES valstybėse narėse, teisės akademikų ir Teisingumo Teismo teisėjų skambiai vadinamos „tikruoju kertiniu akmeniu“⁴⁰, „Bendrijos teisinės sistemos karūnos brangakmeniu“⁴¹, „sakraliniu teisinio Europos paveldo elementu“⁴² ir „Bendrijos teisės turtinimo šaltiniu“⁴³, tapimo ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos priemonių „epicentru“ priežastis, įvertinsime jos santykį su kitomis minėtos sistemos priemonėmis. Tačiau tam, kad galėtume tai atlikti, visų pirma apsibrėšime pačią ES teisės aktų teisėtumo priežiūros priemonių sistemą, identifikuosime jos sudedamąsias dalis, atskleisime jos susiformavimo priežastis ir tikslus.

1.1. Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo priežiūros sistema

Teisėtumo priežiūra paprastai suprantama kaip teisminės institucijos, dažniausiai atitinkamoje teisinėje sistemoje turinčios aukščiausių teisminę galią, atliekama įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių priimamų teisės aktų atitikties esminiams teisinės santvarkos principams ir aukščiausių galią turinčiam teisės aktui – Konstitucijai – kontrolė. Teisėtumo priežiūros mechanizmas suteikia asmenims galimybę ginti savo teises ir teisėtus interesus, padeda išlaikyti pusiausvyrą tarp valstybės valdžios institucijų bei suteikia galimybę teismams nubrėžti tam tikras teisės aktų kūrimo ir taikymo gaires bei

³⁹ Teisingumo Teismui *Plaumann* byloje pateikus itin griežtą privačių asmenų ieškinių dėl ES institucijų teisės aktų panaikinimo priimtino sąlygų aiškinimo taisyklę, privačių asmenų galimybės pateikti ieškinių Bendrajam teismui prilygsta beldimui į dangaus vartus, t. y. net apie 60 proc. privačių asmenų ieškinių dėl ES teisės aktų panaikinimo pripažįstami nepriimtinais (žr. Tridimas, T. and Gari, G. *Winners and Losers in Luxembourg: A Statistical Analysis of Judicial Review Before the European Court of Justice and the Court of First Instance (2001-2005)*. *European Law Review*, 2010, Issue 2, p.159). Detaliau apie privačių asmenų ieškinių dėl teisės aktų panaikinimo problemą žiūrėkite šios disertacijos 1.4.2.2 poskyrį.

⁴⁰ European Court of Justice's 1995 Annual Report, p. 6-7.

⁴¹ Gormley, L.W. *Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements?* *Cambridge Yearbook of European Legal studies 2001-2002*, p. 168; Craig P. *The Jurisdiction of the Community Courts Reconsidered*. *Texas International Law Journal*, 2001, Vol. 36, p. 559.

⁴² Pescatore, P. *Preliminary Rulings – Evolution of the System*. *50th Anniversary of the Court of Justice of the European Communities. Conference on Cooperation between the Court of Justice and the National Court*. Oficialiųjų leidinių biuras: Liuksemburgas, 2003, p. 29.

⁴³ Kūris, P. *Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme*. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 7.

tokiu būdu užkirsti kelią teisės aktus priimančioms institucijoms piktnaudžiauti joms suteikiamomis galiomis pažeidžiant asmenų teises.

Taigi, teisėtumo priežiūra akivaizdžiai siejama su dviem kertiniais modernios valstybės funkcionavimo ir valdymo principais – teisės viršenybe bei valdžių padalijimu⁴⁴. Atsižvelgiant į tai, kad ES nėra įgyvendinamas valdžių padalijimo principas⁴⁵, teisėtumo priežiūros pagrindu Teisingumo Teismas, patvirtindamas Europos Sąjungos Sutarties (toliau – ESS, ES Sutartis) preambulėje įrašytus žodžius⁴⁶, laiko teisės viršenybės principą⁴⁷.

ES Sutarties 19 straipsnio 1 dalis priskyre ES teisės sergėtojų vaidmenį ES teismams, nustatydamas, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, apimantis Teisingumo Teismą, Bendrąjį teismą ir specializuotus teismus⁴⁸, pagal savo kompetenciją užtikrina, kad aiškinant ir taikant Sutartį būtų laikomasi teisės. Įgyvendindami šią funkciją ES teismai *inter alia* prižiūri ES teisės aktų teisėtumą, t. y. užtikrina, kad ES institucijos veiktų joms suteiktos kompetencijos ribose bei nepažeistų pagrindinės konstitucinės chartijos – Sutarties nuostatų⁴⁹.

Pažymėtina, kad pačioje Sutartyje „teisėtumo priežiūros“ sąvoka minima vos viename, 263 straipsnyje, nustatančiame, jog „Teisingumo Teismas prižiūri <...> teisės aktų <...> teisėtumą“⁵⁰. Tačiau atidesnė Sutarties nuostatų analizė nekelia didesnių abejonų, kad ši Sutarties nuostata nėra vienintelis ES teisės aktų teisėtumo priežiūros instrumentas. Šią prielaidą patvirtina ir Teisingumo Teismas, *Les Verts* byloje konstatavęs, kad Sutarties 263, 267 ir 277 straipsniai (ex EB Sutarties 230, 241 ir 234 straipsniai) sudaro išsamią teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą, kuri yra sukurta tam, kad Teisingumo Teismas galėtų vykdyti ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo kontrolę.

⁴⁴ Kuriam iš minėtų principų konkrečiu atveju suteikiamas prioritetas priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinės sistemos ypatumų – pvz., Didžiojoje Britanijoje dominuoja teisės viršenybė, o Prancūzijoje pirmenybė teikiama valdžių padalijimui (Pech, L. *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union. Jean Monnet Working Paper 04/09*. p. 44-47. <<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/09/090401.pdf>>).

⁴⁵ ES institucijoms būdingos mišrios funkcijos ir padalytas pavaldumas, todėl jos neatitinka griežto valdžių atskyrimo principo, būdingo nacionalinėms politinėms sistemoms (Craig, P. and de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 38).

⁴⁶ „PATVIRTINDAMI savo ištikimybę laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms bei pagrindinėms laisvėms ir *teisinės valstybės* principams <...>“ (*paryškinta autorės*). Atkreiptinas dėmesys, kad lietuviškame sutarties variante, kaip ir Teisingumo Teismo sprendimų vertimuose, vartojamas „teisinės valstybės“ terminas, nors angliškame variante sutinkame „*rule of law*“ sąvoką. Autorės nuomone, tinkamesnė sąvoka būtų šioje disertacijoje vartojamas „teisės viršenybės principas“, kadangi kalbame ne apie valstybę, o apie *sui generis* pobūdžio organizaciją.

⁴⁷ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas. „*Teisės viršenybės*“ sąvoka sprendimo angliškame variante apibrėžta kaip „*rule of law*“, vokiečių kalba „*Rechtsgemeinschaft*“, prancūzų kalba „*communauté de droit*“. Taigi, Teismas, net ir žinodamas angliškąją sąvoką „*rule of law*“ klasikinius atitikmenis „*Rechtsstaat*“ ir „*Etat de droit*“, vengė atitikmenų, siejamų su „valstybe“, siekdamas išvengti valstybių narių taip nemėgstamo ES tapatinimo su „supervalstybe“. Plačiau apie teisės viršenybės principą ES žiūrėkite šios disertacijos 1.2 poskyrį.

⁴⁸ Šiuo metu ES veikia tik vienas specializuotas teismas – Tarnautojų teismas (2004 m. lapkričio 2 d. Europos Sąjungos Tarybos sprendimas 2004/752/EB, Euratomas, įsteigiantį šį naują teismą prie Pirmosios instancijos teismo).

⁴⁹ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas.

⁵⁰ SESV 263 straipsnio 1 dalis.

Greta ieškinį dėl teisės akto panaikinimo reglamentuojančio 263 straipsnio nurodytuose Sutarties straipsniuose yra įtvirtinta Teisingumo Teismo kompetencija priimti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės aktų galiojimo (267 str.) bei pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu (277 str.). Nepaisant skirtingų šiuose straipsniuose Teisingumo Teismo galioms apibrėžti vartojamų sąvokų („prižiūrėti teisėtumą“, „priimti sprendimą dėl galiojimo“ ir „pripažinti netaikytinu“), tam tikrų minėtų procedūrų įgyvendinimo procesinių skirtumų ar kvestionuojamo asmenims suteikiamos teisminės apsaugos veiksmingumo⁵¹, pati ES teisės aktų teisėtumo kontrolė nagrinėjant tiek tiesioginius (SESV 263 str.), tiek netiesioginius (SESV 267 str. ir 277 str.) ieškinius savo paskirtimi ir reikšme nesiskiria⁵². Tai, kad Teisingumo Teismas prejudicinio sprendimo procedūroje atlieka būtent ES teisės aktų *teisėtumo* kontrolę, yra pabrėžęs ir pats Teismas⁵³. Sąvokas „teisėtumas“ ir „galiojimas“ sinonimais laikyti siūlo ir Generalinis Advokatas Roemer, kadangi, jo nuomone, siauras „galiojimo“ sąvokos aiškinimas neatitiktų tikrosios prejudicinio sprendimo instituto esmės⁵⁴. Su kiek didesnėmis išlygomis sinonimais laikytinos ir „teisėtumo“ bei „netaikymo“ sąvokos, kadangi prašymas dėl teisės akto netaikymo nėra savarankiška teisių gynimo priemonė ir gali būti reiškiamas tik procese, kuriame ginčijama ES institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė (SESV 277 str.). Pastaroji procedūra pasižymi kitokiomis, nei SESV 263 ir 267 straipsnių atveju, pasekmėmis.

Taigi, „teisėtumo priežiūros“ sąvoka sietina su visa nurodytų teisminės gynybos priemonių ir procedūrų visuma, nepaisant konkrečiuose Sutarties straipsniuose vartojamų sąvokų, ieškinio priimtino sąlygų, ginčijamų teisės aktų rūšių, teisinio poveikio skirtumų. Turinio požiūriu visose nurodytose procedūrose yra nagrinėjamos aplinkybės, dėl kurių teisės aktas galėtų būti laikomas neteisėtu, bei siekiama užtikrinti bendrųjų ES teisės principų, apibrėžiančių teisėtumo priežiūros procedūros esmę, laikymąsi.

Nemažai autorių⁵⁵ nurodo, kad ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo patikra atliekama ne tik jau minėtose ieškinio dėl teisės akto panaikinimo, prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo bei prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu procedūrose, bet ir ieškinio dėl institucijų neveikimo procedūroje (SESV 265 str. (ex EB Sutarties 232 str.)) bei pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo (SESV 268 ir 340 str. (ex EB Sutarties 235 ir 288 str.)). Nors ieškinyje dėl institucijų neveikimo yra pareiškiamas kai

⁵¹ Paprastai šios abejonės siejamos su fizinių ir juridinių asmenų *locus standi* ribojimu reiškiant ieškinį dėl teisės akto panaikinimo. Plačiau apie tai žr. šios disertacijos 1.4.2.2 poskyrį.

⁵² Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 116-117.

⁵³ 1987 m. spalio 24 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4199; 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339.

⁵⁴ Generalinio advokato Roemer išvada sujungtose bylose *NV Internationale Credieten Handelsvereniging „Rotterdam“ ir De Coöperatieve Suikerfabriek en Raffinaderij G.A. „Puttershoek“ prieš Minister van Landbouw en Visserij te 's-Gravenhage*, 73-74/63, Rink. p. 1; *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11/70, Rink. p. 1125.

⁵⁵ Tarp jų Albers-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Clarendon Press, 1996; Hartley, T. C. *European Union Law in a Global Context. Text, Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004; Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001; Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2007; Weatherill, S. *Cases and Materials on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

atitinkama ES institucija nepriima būtinų teisės aktų ir todėl šioje procedūroje neiškyla pačių teisės aktų teisėtumo priežiūros klausimas, tačiau ši procedūra yra laikoma logišku ieškinio dėl teisės akto panaikinimo papildymu⁵⁶, negatyviu teisės aktų teisėtumo priežiūros aspektu⁵⁷, kitaip tariant, „kita tos pačios monetos puse“⁵⁸.

Teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema nebūtų išsami ir tuo atveju, jei joje nebūtų ieškinio dėl žalos atlyginimo, todėl, pasak Teisingumo Teismo, ieškinyms dėl žalos atlyginimo galėtų būti laikomas visiškai užbaigiančiu teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema⁵⁹. Akivaizdu, kad žalos atlyginimo procedūros metu gali prireikti patikrinti ES institucijų priimto teisės akto teisėtumą, kadangi žalos atlyginimo klausimas iškyla kaip neteisėto teisės akto veikimo pasekmė. Vis dėlto šioje procedūroje pagrindiniu išlieka žalos atlyginimo aspektas, todėl teisėtumo priežiūra vykdoma tik netiesiogiai.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, teisėtumo priežiūrą⁶⁰ galime apibrėžti kaip visumą teisminės gynybos priemonių ir procedūrų, kurių metu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pagal savo kompetenciją užtikrina ES institucijų priamųjų teisės aktų suderinamumą su ES konstitucinių pagrindą sudarančiomis steigimo sutartimis (jų pakeitimais ir papildymais), kitais ES teisės aktais bei bendraisiais ES teisės principais.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo priežiūros įtvirtinimo prielaidos, pagrindai ir tikslai

ES valstybių narių konstitucinėse santvarkose teisės viršenybės principas priskiriamas prie esminių, demokratiškumo pamatą sudarančių principų, pabrėžiant, kad kiekviena išsivysčiusi teisinė sistema privalo turėti mechanizmą jos institucijų priamųjų teisės aktų teisėtumui užtikrinti. Šio mechanizmo veiksmingumas laikomas teisės viršenybės principo egzistavimo valstybėje indikatoriumi. XX a. viduryje šio principo taikymas buvo išplėstas ir tarptautinėms organizacijoms.

Nors iki Amsterdamo sutarties įsigaliojimo⁶¹ teisės viršenybės principas Bendrijas ir ES įsteigusiose sutartyse eksplacitiškai nebuvo įtvirtintas, leidžiant daryti prielaidą,

⁵⁶ Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Clarendon Press, 1996. p. 209.

⁵⁷ Hartley, T. C. *European Union Law in a Global Context. Text, Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. p. 377.

⁵⁸ Advocate General Toth. *Legal Protection of Individuals in the European Community* (2 Vol., Amsterdam, New York, Oxford, 1978), cituota iš Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Clarendon Press, 1996. p.209.

⁵⁹ 2003 m. sausio 15 d. PIT Sprendimas *Philip Morris International Inc.*, T-377/00, T-379/00, T-380/00, T-260/01 ir T-272/01, Rink. p. II-1.

⁶⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad literatūroje anglų kalba teisėtumo priežiūrai apibrėžti vartojami terminai „review of legality“ („teisėtumo priežiūra“), „control of legality“ („teisėtumo kontrolė“) arba „judicial review“ („teismo priežiūra“), literatūroje vokiečių kalba – „Gültigkeitskontrolle“ („galiojimo kontrolė“) bei „Rechtmässigkeit“ („teisėtumas“), literatūroje prancūzų kalba – „contrôle de légalité“ („teisėtumo kontrolė“). Visi nurodyti terminai yra vartojami kaip sinonimai. Todėl ir šioje disertacijoje vartojamos „teisėtumo priežiūros“, „teisėtumo kontrolės“ sąvokos laikytinos tapačiomis.

⁶¹ Amsterdamo sutartis pasirašyta 1997 m. spalio 2 d. ir įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d. (Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *Official Journal C 340*, 10/11/1997 P. 0136).

kad Šumano deklaracijoje⁶², o taip pat vėliau Europos Bendrijas įkūrusiose sutartyse⁶³ pagrindinis dėmesys skirtas ekonominiams bei politiniams klausimams, implicitinį šio principo egzistavimą sutartyje patvirtino Teisingumo Teismui suteikta kompetencija kontroliuoti Bendrijos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumą.

Pabrėždamas teisės svarbą Bendrijos kūrimo procese, pirmasis Europos Bendrijų Komisijos pirmininkas Walter Hallstein apibūdino teisę kaip „iš esmės naują elementą, išskyrusį Bendriją iš visų ankstesnių bandymų vienyti Europą: ji sukurta ne prievartos ar užkariavimo būdu, o atiduodant duoklę dvasios, kultūros jėgai, *teisei* <...> Romos Sutartis remiasi šia prielaida ir būtent tai yra priežastis, kodėl ji sukūrė taiką *par excellence*“⁶⁴. Šią teisę besiremiančią bendriją Teisingumo Teismas pavadino „nauja teisine tvarka“, sukurta remiantis valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis, o *Les Verts* byloje pabrėžė, kad Europos Bendrija yra *teisės viršenybės principu* besiremianti bendrija⁶⁵ ir susiejo teisės viršenybės sąvoką su Bendrijos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolės institutu. Įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai, šis principas buvo kodifikuotas ES sutarties 6 straipsnio 1 dalyje⁶⁶, o šiuo metu, kaip minėta, jis yra įtvirtintas ES Sutarties preambulėje.

Taigi konstatuotina, kad teisėtumo priežiūros pagrindu Teisingumo Teismas laiko teisės viršenybę – vieningai valstybių narių pripažįstamą Europos konstitucinių sistemų pamatinį principą, nors ir neturintį tikslaus ir vieningo apibrėžimo valstybėse narėse. Tikslus teisės viršenybei priskiriamų principų, vertybių sąrašas valstybėse narėse skiriasi, kaip ir konstituciniai mechanizmai jiems įgyvendinti. Visgi esminiais šio principo bruožais galėtume laikyti teisės viršenybę grindžiamą teismų nepriklausomumą, politinės valdžios galių ribojimą, suteikiant prioritetą asmeniui ir jo teisių apsaugai nuo savavališko ir neteisėto viešosios valdžios galių naudojimo⁶⁷. Pažymėtina, kad tuo atveju, jei negalėtume išvesti teisės viršenybės principo bruožų, būdingų visų valstybių narių konstitucinėms tradicijoms, kuriais Teisingumo Teismas galėtų pasiremti, jis, kaip pagrindinis ES teisinės tvarkos saugotojas, galėtų suteikti teisės viršenybės principui savarankišką ES principo reikšmę⁶⁸. Tai, kad tokius bruožus „teisės viršenybės“ sąvokos atveju pavyko identifikuoti, vėlgi neriboja Teismo diskrecijos išplėsti šio principo

⁶² Deklaracijos tekstas lietuvių kalba < http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_lt.htm >

⁶³ Turimos minty 1951 m. pasirašyta Paryžiaus sutartis, įkūrusi Europos anglių ir plieno bendriją, bei 1957 m. pasirašytos Romos sutartys, įkūrusios Europos ekonominę bendriją ir Euroatomo bendriją.

⁶⁴ Schwarze, J. Judicial Review in EC Law – Some Reflections on the Origins and the Actual legal Situation. *The International and Comparative Law Quarterly*, 2002, Vol. 51, p. 18.

⁶⁵ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas.

⁶⁶ „Sąjunga yra grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei *teisinės valstybės* principais, t. y. principais, kurie valstybėms narėms yra bendri“ (*išryškinta autorės*).

⁶⁷ Pech, L. The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union. *Jean Monnet Working Paper* 04/09. p. 44-47. <<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/09/090401.pdf>>

⁶⁸ Praktika kurti vadinamąsias „Sąjungos (Bendrijos) teisės sąvokas“ gana dažna Teisingumo Teismo jurisprudencijoje (pvz., sukurtos autonomiškos „darbuotojo“, „valstybės narės teismo“, „prekės“ ir kt. sąvokos). Tokiu atveju pabrėžiama, kad tai sąvokos, kurių negalima aiškinti remiantis nacionaline teise. Atkreiptinas dėmesys, kad Teisingumo Teismas prieš vartodamas sąvoką, kuri visų pirma buvo suformuluota nacionaliniame lygmenyje, paprastai stengiasi identifikuoti bendrus valstybių narių teisinėse sistemose atitinkamai sąvokai priskiriamus bruožus.

taikymo ribas ar suteikti naujų prasmų, atsižvelgiant į ES teisinės sistemos specifiką. Todėl toliau išsiaiškinsime, kokią turinį (funkciją) teisės viršenybės principui suteikė Teisingumo Teismas.

Teismo jurisprudencijos analizė atskleidžia, kad ES rėmimasis teisės viršenybės principu grįstas tuo, jog ES sukurta išsami teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema, kuri leidžia užtikrinti, kad: (i) ES institucijos priimami teisės aktai neprieštarautų pagrindinei konstitucinei chartijai – Sutarčiai, ir (ii) asmenims būtų suteikiama teisė ginčyti bet kurio jų teisinę padėtį sąlygojančio ES institucijos priimto teisės akto teisėtumą. Konstatuotina, kad teisės viršenybės principas suteikia pagrindą teisėtumo priežiūrai ir suponuoja išsamią ir vieną kitą papildančios teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos egzistavimą. Tai savo ruožtu įpareigoja ES teismus užtikrinti tiek teisėtumo principo (pagal kurį ES institucijos priima teisės aktus paisydamos teisės aktų hierarchijos⁶⁹, užtikrinamas šių teisės aktų privalomumas, vienodas aiškinimas ir taikymas⁷⁰), tiek ir teisminės gynybos principo (pagal kurį bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kurio teisės ar teisėti interesai pažeidžiami ES institucijos priimtu teisės aktu, turi teisę gauti efektyvią teisminės gynybos priemonę kompetentingame teisme) laikymąsi.

Vadinasi, pavadindamas ES (tuomet dar Europos Bendriją) *teisės viršenybės principu* besiremiančia bendrija, Teisingumo Teismas visų pirma šiai savo frazei suteikė procesinių principų turinį, be jau minėtųjų teisėtumo ir teisminės gynybos principų priskirdamas glaudžiai susijusius – teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos bei proporcingumo principus.

Visgi deklaravimo, jog ES remiasi pamatiniu Europos valstybių konstitucinių sistemų principu – teisės viršenybe, nepakanka. Tai, ar šis principas nėra vien graži retorinė frazė, skambanti oficialių pranešimų tekstuose ceremonijų metu, ar realų jo buvimą patvirtina teisėtumo priežiūros priemonių naudotojų patirtis, galime atskleisti tik įvertinę teisėtumo priežiūros ES apimtį, teisminės gynybos priemonių prieinamumą bei šių priemonių veiksmingumą. Pasak Generalinės advokatės Sharpston, „teisė kreiptis į teismą ir veiksmingos teisminės gynybos priemonės prieinamumas, kartu su pagarba pagrindinėms teisėms, yra teisės viršenybės principu besiremiančios Bendrijos kertiniai akmenys. Teismo pareigos pagal EB Sutarties 220 straipsnį (dabar ESS 19 str.) „<...> užtikrin[ti], kad aiškinant ir taikant <...> Sutartį būtų laikomasi teisės“, esminis elementas yra užtikrinti, kad minėti principai būtų išties gerbiami“⁷¹.

Norėdami įvertinti, ar ES sukurta teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema yra veiksminga, visų pirma turėtume atsakyti į klausimą, kokią tikslą kurdami šią sistemą sau kėlė Bendrijų/Sąjungos steigiamųjų sutarčių kūrėjai? Ar teisėtumo priežiūros mechanizmas turėjo tik padėti išlaikyti pusiausvyrą tarp Bendrijų/Sąjungos institucijų ir valstybių narių bei tarp pačių Bendrijos/Sąjungos institucijų, ar jam kelti kur kas didesni

⁶⁹ Šiuo atveju kalbame apie pirminės ES teisės viršenybę antrinės teisės aktų atžvilgiu.

⁷⁰ Prof. Vaišvila teisėtumo principą apibrėžia per teisėtumo bendrumo (visi teisės aktai turi būti aiškinami, suprantami ir taikomi vienodai), visuotinio taikymo privalomumo (teisės aktai taikomi visiems teisės subjektams, įskaitant ir patį teisės akto leidėją) ir teisės aktų hierarchijos (žemesnės galios teisės aktai negali prieštarauti aukštesnės galios teisės aktams) požymius (Vaišvila A. *Teisės teorija*. Antrasis leidimas. Justitia, Vilnius, 2004, p. 148).

⁷¹ Generalinės advokatės Sharpston išvada byloje *R.J. Reynolds Tobacco Holdings Inc. prieš Komisiją*, C-131/03 P, Rink. p. I-07795, 72 punktas.

tiksmai – taip pat ginti ir asmenų teises ir teisėtus interesus, užkirsti kelią teisės aktus priimančioms institucijoms piktnaudžiauti joms suteikiamomis galiomis pažeidžiant asmenų teises? Taip pat svarbu nustatyti, ar pirminiai teisėtumo priežiūros sistemai keliami tiksmai kito Bendrijoms/Sajungai evoliucionuojant.

Akivaizdu, kad pusiausvyros tarp valstybių narių ir Bendrijos institucijų išlaikymas ginčiuose dėl tinkamo Bendrijai suteiktos kompetencijos įgyvendinimo buvo pirminis sutarčių kūrėjų rūpestis: EB sutarties 5 straipsnyje įtvirtinus suteiktos kompetencijos principą (angl. *principle of conferral*), papildytą 308 straipsnyje apibrėžta lankstumo nuostata (angl. *flexibility provision*)⁷², bet nepateikus išsamaus Bendrijos kompetencijos sričių katalogo, buvo palikta plati erdvė galimiems nesutarimams ir interpretacijoms. Teisminės priežiūros poreikį bei svarbą šioje srityje atspindi ir teisės mokslininkų nuomonė, jog kompetencijos pasidalijimas ES yra vienas sudėtingiausių teorijos ir praktikos klausimų⁷³, ir tai geriausiai iliustruoja S. Douglas-Scott žodžiai, kad „nustatyti tikslias Bendrijos galių ribas – disertacijos tema, nors greičiausiai – gyvenimo trukmės darbas“⁷⁴. Pažymėtina, kad nors įsigaliojus Lisabonos sutarčiai kompetencijų atskyrimas įgavo daugiau aiškumo nustačius ES kompetencijos kategorijas ir įvardinus jų taikymo sritis⁷⁵, sugriežtinus politinę suteiktos kompetencijos laikymosi priežiūrą pasitelkiant

⁷² Pagal šią nuostatą tuomet, kai veikiant bendrajai rinkai vienam iš Bendrijos tikslų pasiekti reikia imtis veiksmų, kuriems Sutartis nenumato reikalingų įgaliojimų, Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir pasikonsultavusi su Parlamentu, vieningai imasi reikiamų priemonių. Plačiau žr. šios disertacijos 2.4.1 poskyrį.

⁷³ Vadapalas V., Anciuvienė M., Jarukaitis I. Europos Sąjungos ateities teisinės problemos. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Mokslinis redaktorius V. Vadapalas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 30.

⁷⁴ Douglas-Scott, S. *Constitutional Law of the European Union*. London: Pearson Education Limited, 2002, p.159.

⁷⁵ Žr. SESV 3-6 straipsnius:

“3 straipsnis

1. Sąjunga turi išimtinę kompetenciją šiose srityse:

a) muitų sąjungos; b) vidaus rinkos veikimui būtinų konkurencijos taisyklių nustatymo; c) pinigų politikos valstybėms narėms, kurių valiuta yra euro; d) biologinių jūrų išteklių apsaugos pagal bendrą žuvininkystės politiką; e) bendros prekybos politikos.

2. Sąjunga taip pat naudojami išimtinę kompetencija tarptautiniams susitarimams sudaryti, kai jų sudarymas yra numatytas Sąjungos įstatymo galią turinčiame akte arba yra būtinas, kad Sąjunga galėtų naudotis savo vidaus kompetencija, arba jei jų sudarymas gali daryti poveikį bendroms taisyklėms ar pakeisti jų taikymo sritį.

4 straipsnis

1. Sąjunga dalijasi kompetencija su valstybėmis narėmis, kai Sutartys jai suteikia kompetenciją, nesusingusią su 3 ir 6 straipsniuose nurodytomis sritimis.

2. Pasidalijamajai Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai priskiriamos šios pagrindinės sritys: a) vidaus rinka; b) šioje Sutartyje apibrėžti socialinės politikos aspektai; c) ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda; d) žemės ūkis ir žuvininkystė, išskyrus biologinių jūrų išteklių apsaugą; e) aplinkosauga; f) vartotojų apsauga; g) transportas; h) transeuropiniai tinklai; i) energetika; j) laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė; k) šioje Sutartyje apibrėžti bendrų visuomenės sveikatos saugos problemų aspektai.

3. Mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir kosmoso srityse Sąjungos kompetencijai priklauso imtis veiksmų, ypač programoms apibrėžti ir įgyvendinti, tačiau naudojimasis šia kompetencija negali trukdyti valstybėms narėms naudotis savo kompetencija.

4. Bendradarbiavimo vystymosi labui ir humanitarinės pagalbos srityse Sąjungos kompetencijai priklauso imtis veiksmų ir vykdyti bendrą politiką, tačiau naudojimasis šia kompetencija negali trukdyti valstybėms narėms naudotis savo kompetencija.

nacionalinius parlamentus, nustčius griežtas lankstumo nuostatos taikymo sąlygas ir procedūrą⁷⁶, Teisingumo Teismo dalyvavimo prižiūrint kompetencijos laikymąsi praktikoje ir aiškinant kompetencijos apimtį poreikis išliko. Pasak prof. de Burca, suteikimo principas ir kompetencijos sričių išvardijimas gali nurodyti tik tam tikrą kryptį ir gali išreikšti konkretų simbolinį įsipareigojimą, tačiau negali apibrėžti, kaip ta kryptimi bus einama⁷⁷, be to, nuostatos nėra suformuluotos pakankamai griežtai, o tai reiškia, kad jas taikant praktikoje reikės lankstumo⁷⁸.

Ne mažiau aktuali sutarčių kūrėjams buvo Bendrijos institucijų kontrolė ir pusiausvyros tarp jų išlaikymas: Europos Komisijai ir Europos Tarybai sutartimis buvo suteikta gana plati kompetencija, kurioje persipynė teisės aktų leidybos ir vykdomosios valdžios funkcijos, tuo tarpu Europos Parlamentas, skirtingai nei nacionaliniai parlamentai, buvo tik konsultacinio pobūdžio institucija, beveik neturėjusi galių teisės aktų leidyboje ir svertų kontroliuoti kitas institucijas, todėl Bendrijai buvo nepaprastai svarbu sukurti teisminę Europos Komisijos ir Europos Tarybos priimamų teisės aktų kontrolę ir tokiu būdu kompensuoti demokratijos deficitą. Šiame kontekste primintina, kad Europos Parlamento vaidmuo bei svarba kitų Bendrijos institucijų tarpe kito: didesnį demokratinį legitimumą Europos Parlamentui suteikė tiesioginis ES piliečių dalyvavimas šios institucijos rinkimuose bei sulig kiekviena steigiamųjų sutarčių reforma didinta kompetencija teisėkūros srityje. Tokiu būdu Europos Parlamentas iš išimtinai konsultacinės institucijos virto vienu iš ES teisėkūros ramsčių⁷⁹, tačiau šie pokyčiai jokių būdu neeliminavo teisėtumo kontrolės poreikio apibrėžiant institucijų veikimo ribas ir galėjo tapti nebent pagrindu peržiūrėti šios kontrolės ribas ir/ar formas.

Vienareikšmiškai pritarę, kad teisėtumo priežiūros įtvirtinimą steigiamosiose sutartyse sąlygojo poreikis išlaikyti institucinę pusiausvyrą esant akivaizdžiai demokratinio legitimumo Bendrijoje stokai, o taip pat užtikrinti suteiktos kompetencijos principo laikymąsi, mokslininkai klausimu, ar teisėtumo priežiūros tikslu turėtų būti ir asmenų teisių gynimas, konsensuso nerado. Bendrijos / Sąjungos prigimtį tyrę

5 straipsnis

1. Valstybės narės koordinuoja savo ekonominę politiką Sąjungos viduje. Šiuo tikslu Taryba patvirtina priemones, visų pirma šios politikos bendrąsias gaires.

Specialiosios nuostatos taikomos valstybėms narėms, kurių valiuta yra euro.

2. Sąjunga imasi priemonių, užtikrinančių valstybių narių užimtumo politikos koordinavimą, pirmiausia nubrėždama šios politikos gaires.

3. Sąjunga gali imtis iniciatyvos siekdama užtikrinti valstybių narių socialinės politikos koordinavimą.

6 straipsnis

Sąjungos kompetencijai priklauso remti, koordinuoti ar papildyti valstybių narių veiksmus. Europos lygiu tokių veiksmų sritys apima: a) žmogaus sveikatos apsaugą ir gerinimą; b) pramonę; c) kultūrą; d) turizmą; e) švietimą, profesinį mokymą, jaunimą ir sportą; f) civilinę saugą; g) administracinį bendradarbiavimą.“

⁷⁶ SESV 352 straipsnyje apibrėžiant lankstumo nuostatą ir jos taikymui nustatytus ribojimus buvo atsižvelgta į Teisingumo Teismo jurisprudencijoje suformuluotas taisykles. Plačiau žr. šios disertacijos 2.4.1.1 poskyrį.

⁷⁷ De Burca, G. Limiting EU Powers. *European Constitutional Law Review*, Vol. 1(1), 2005, p. 92.

⁷⁸ Weatherill, S. Competence Creep and Competence Control. *Yearbook of European Law* (2004). Edited by P. Eeckhout, T. Tridimas. New York: Oxford University Press, 2005, p. 53.

⁷⁹ Türk, A. H. *The Concept of Legislation in European Community Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 68.

mokslininkai šiuo klausimu pasidalijo į dvi grupes: (i) pirmosios – suvereniteto teorijos – atstovai teigia, kad Bendrijos/Sąjungos teisės teisėtumo pagrindas slypi tarptautinėje teisėje ir valstybių narių teisinėse sistemose, t. y. žvelgia į Bendriją/Sąjungą kaip į tarptautinę organizaciją, kurioje asmenys įgyja teises tik iš nacionalinių teisės aktų, kuriais Bendrijos/Sąjungos teisė įgyvendinama valstybėse narėse⁸⁰; logiška tokio požiūrio pasekmė – asmenų teisių gynba turi pasirūpinti būtent valstybės narės ir jų nacionaliniai teismai; (ii) antrosios – konstitucinės teorijos – atstovai teigia, kad ES yra „tarptautinė organizacija su konstitucine širdimi“⁸¹, t. y. ji nuėjo ilgą evoliucijos kelią, o jos teisinė sistema išsivystė į konstitucinę teisinę tvarką⁸², kurioje asmenys yra ES teisės subjektais ir jie įgyja teises tiesiogiai iš ES; atitinkamai teisminė tokių asmenų teisių gynba yra ES atsakomybė. Pasak I. Jarukaičio, ES, kaip pliuralistinės konstitucinės bendrijos, modelis tiksliau atspindi *de facto* tikrovę sąveikaujant ES ir nacionaliniam lygmeniui⁸³.

Teisingumo Teismo jurisprudencija nepalieka abejonių, kad ir jis palaiko konstitucinės teorijos atstovus. Visų pirma Teismas nurodė, kad „Bendrija tarptautinėje teisėje sukūrė naują teisinę tvarką <...> kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai“⁸⁴ ir ši teisinė tvarka pasižymi tokiomis savybėmis kaip tiesioginis veikimas bei viršenybė⁸⁵. Teisingumo Teismas yra šios naujos teisinės tvarkos, nesutampančios nei su tarptautine, nei su nacionaline teisine sistema, teisminė institucija, užtikrinanti ES teisės, turinčios viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu, taikymą ir aiškinimą. Be to, pati Sutartis, kurios atžvilgiu atliekama ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo patikra, Teisingumo Teismo nuomone, turi konstitucinį statusą: *Les Verts* byloje Teisingumo Teismas Sutartį pavadino „pagrindine konstitucine chartija“⁸⁶, Nuomonėje 1/91 patikslino, jog „Sutartis, nors ir yra sudaryta kaip tarptautinis susitarimas, yra konstitucinė Bendrijos chartija <...>“⁸⁷. Taigi, Teisingumo Teismo jurisprudencijos požiūriu, ES neabejotinai egzistuoja konstitucinė teisinė tvarka, kuri ne tik suponuoja asmens teisių gynimo priskyrimą ES kompetencijai, bet ir pagrindžia šio tikslo tapimą prioritetiniu⁸⁸.

⁸⁰ Hartley, T. C. *Constitutional Problems of the European Union*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 1999, p. 135.

⁸¹ Amato, G. *Constitutional Developments in Europe*. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies* 2005-2006, p. 2.

⁸² Weiler, J. H. H. *The Constitution of Europe: „Do the new clothes have an emperor?“ and other essays on European integration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 221.

⁸³ Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011. P. 260.

⁸⁴ 1963 m. vasario 5 d. EBTT Sprendimas *Van Gend en Loos prieš Administratie der Belastingen*, 26/62, Rink., p. 3.

⁸⁵ 1964 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Costa prieš Enel*, 6/64, Rink. p. 585; 1970 m. gruodžio 17 d. EBTT Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink., p. 1125; 1978 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629.

⁸⁶ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimo *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktas.

⁸⁷ 1991 m. gruodžio 14 d. EBTT Nuomonė dėl Susitarimo tarp Bendrijos ir Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių dėl Europos ekonominės erdvės sukūrimo projekto, 1/91, Rink., p. I-6079, 21 punktas.

⁸⁸ Prioritetinę asmens teisių gynimo reikšmę pabrėžia ir E. Szyszczak (Szyszczak, E. Making Europe more relevant to its citizens: Effective judicial process. *European Law Review*, 1996, Vol. 21: 364).

Tai ypač akivaizdu pastarojo dešimtmečio Teisingumo Teismo jurisprudencijoje sutinkamuose teiginiuose: „privatūs asmenys turi teisę į <...> teisių, kurias jie įgyja iš Bendrijos teisės, gynybą ir teisę į tokią gynybą yra vienas iš *bendrujų teisės principų, kylančių iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų*“⁸⁹; „Teisingumo Teismo vykdoma bet kurio Bendrijos teisės akto teisėtumo pagrindinių teisių atžvilgiu kontrolė turi būti laikoma iš EB Sutarties, kaip autonominės teisinės sistemos, išplaukiančios *konstitucinės garantijos išraiška*“⁹⁰.

Identifikavus teisėtumo priežiūros priemonių sistemai keliamus tikslus, tikslinga pažvelgti, koks teisėtumo priežiūros modelis šiems tikslams įgyvendinti buvo pasirinktas.

Kuriant Bendrijos teisėtumo priežiūros priemonių sistemos modelį daugiausia vadovautasi Prancūzijos administracinių (vykdomosios valdžios) teisės aktų teisėtumo priežiūros modeliui⁹¹ – tiek nustatant teisėtumo priežiūros pagrindus, tiek ir teisminės gynybos priemones, kurios turėtų būti prieinamos Bendrijos lygmenyje. Šis modelis puikiai atitiko tuo metu vyravusį požiūrį į Bendriją kaip į tam tikrą administracinį subjektą, vykdančią jam deleguotas funkcijas⁹². Tačiau, kaip minėta, Bendrijos (vėliau Sąjungos) teisės sistemos vystymasis, federalistinės Teisingumo Teismo jurisprudencijoje kurtos doktrinos ir jas sekusios steigiamųjų sutarčių reformos sąlygojo sudėtingesnės administracinio valdymo sistemos, nei paprastas vykdomosios valdžios federalizmo modelis, atsiradimą. Tokie ženklūs pokyčiai ES kaip *inter alia*: (i) ES kompetencijos didėjimas, steigiamųjų sutarčių reformomis perduodant ES vis naujas kompetencijos sritis; (ii) ES įtakos didėjimas ir, atitinkamai, nacionalinių valstybių įtakos mažėjimas ES daugėjant sričių, kuriose sprendimai priimami Europos Taryboje balsuojant kvalifikuota balsų dauguma; (iii) deleguotosios teisėkūros naudojimo intensyvėjimas; (iv) Europos Parlamento galių stiprėjimas teisėkūros procedūrose ir nacionalinių parlamentų vykdomos kontrolės intensyvėjimas, pritildę kalbas apie demokratijos deficitą ir sudarę kur kas stipresnes prielaidas manyti, jog ES institucijų įprastos teisėkūros procedūros būdu priimami teisės aktai laikytini įstatymo

⁸⁹ 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink., p. I-6677, 39 punktas.

⁹⁰ 2008 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05, Rink., p. I-06351, 316 punktas.

⁹¹ Schwarze, J. Judicial Review in EC Law – Some Reflections on the Origins and the Actual legal Situation. *International Comparative Law Quarterly*, 2002, Vol. 51, p. 19; Tarlaps, M. Perspectives on the Notion of "Individual Concern": How to Enhance the Non-privileged Applicant's Position Before the European Courts. <<http://www.rln.lv/en/publications/26%2002%202008%20JV-MT-engl.pdf>> [prisijungimo laikas 2010-08-15], p. 3; Granger, M. P. Towards a Liberalisation of Standing Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission* and *Unión de Pequeños Agricultores v. Council*. *The Modern Law Review*. 2003, Vol. 66, p. 131.

Kai kurių autorių nuomone, galima įžvelgti ir Vokietijos modelio įtaką – žr. Hanf, D. Facilitating Private Applicants' Access to the European Courts? On the Possible Impact of the CFI's Ruling in *Jégo-Quéré*. *German Law Journal*, 2002, Vol.3 No.7, p.20. <<http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=166>> [prisijungimo laikas 2009-01-19].

⁹² Tokią prielaidą kildintume iš EB Sutarties 5 straipsnio, pagal kurį Bendrija veikia neperžengdama jai suteiktų įgaliojimų; vykdomosios valdžios institucijų – Komisijos ir Tarybos dominavimo teisėkūros procese. Taip pat žr. Lindseth, P. L. Democratic Legitimacy and the Administrative Character of Supranationalism: the Example of European Community. *Columbia Law Review* 1999, p. 628.

galią turinčiais teisės aktais, funkciškai prilygintiniais nacionaliniams įstatymams⁹³; (v) didėjančio ES institucijų priimamų teisės aktų kiekio bei aplinkybės, jog šiais teisės aktais vis dažniau tiesiogiai paveikiamos asmenų teisės, sąlygotas tiesioginių ieškinių, kuriuos pateikia privatūs asmenys, Bendrajame teisme gausėjimas ir netiesioginių teisėtumo priežiūros priemonių svarbos augimas asmenims susiduriant su tiesioginės gynybos priemonių ribojimais, - skatino adaptuoti sukurtą teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą iššūkiams, kurie jai kilo po įkūrimo, didesnę dėmesį skirti individualių ir bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo priežiūros priemonių išskyrimui, būdingam nacionalinėms teisinėms sistemoms, tiksliau įvertinti ES, o taip pat ir nacionalinių teismų vaidmenį atliekant teisėtumo priežiūrą.

Konstitucinio statuso Sutarčiai suteikimas tapo viena iš priežasčių Teisingumo Teismo vykdomą teisėtumo kontrolę prilyginti nacionalinių konstitucinių teismų atliekamoms funkcijoms, kai pastarieji tikrina, ar nacionaliniai įstatymai ir kiti teisės aktai yra suderinami su nacionalinėse konstitucijose įtvirtintomis nuostatomis. Žinoma, šis sulyginimas yra sąlyginis, nes nei ES teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų teisės aktų teisėtumo kontrolės, nei Sutarties ir nacionalinių konstitucijų negalima visiškai sulyginti.

Pažymėtina ir tai, kad be konstitucinės jurisdikcijos ES teismai vykdo ir administracinių teismų funkcijas, kadangi Sutarties pagrindu sukurtą teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema yra skirta ne tik ES institucijų priimamų bendro pobūdžio teisės aktų suderinamumui su steigimo sutartimis užtikrinti, bet ir individualaus pobūdžio teisės aktų tyrimui, o taip pat procedūrų priimant atitinkamą teisės aktą laikymuisi nustatyti, t. y. funkcijoms, kurios paprastai valstybėse narėse priskiriamos administracinių teismų jurisdikcijai.

Tai, kad abiejų – tiek konstitucinių, tiek ir administracinių – funkcijų vykdymas yra sutelktas tose pačiose rankose, anaipol netrukdo teisėtumo priežiūros procedūrų diferencijuoti: bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolei taikyti didesnius ribojimus ir asmenų galimybes ginčyti juos tiesiogiai Bendrajame teisme susieti su griežtais *locus standi* reikalavimais, tuo tarpu tiesiogiai ginčyti individualius teisės aktus nesudaryti didesnių kliūčių. Tačiau kliūtimi diferencijavimui atlikti ilgą laiką laikytas griežtos atskirties ir hierarchijos tarp bendro pobūdžio ir individualaus pobūdžio teisės aktų ES trūkumas⁹⁴ bei ES institucijų priimamų teisės aktų demokratinio legitimumo stoka⁹⁵, leidę prof. Arnull teigti, kad dėl šių priežasčių ES turinti būti „baltesnė už baltą“, kad priartėtų prie paprastų piliečių⁹⁶.

Minėti priekaištai ES teisinei sistemai, buvę neabejotinai pagrįsti tam tikru Bendrijos, o vėliau ir Sąjungos evoliucionavimo laikotarpiu, priešingai nei teigia kai kurie

⁹³ Türk, A. H. *The Concept of Legislation in European Community Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 228.

⁹⁴ Ward, A. *Judicial Architecture at the Cross-Roads: Private Parties and Challenge to EC Measures Post Jégo-Quéré*. *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 4, 2001, p. 414.

⁹⁵ Prof. Zetterquist yra gana kategoriškai pareiškęs, kad nepaisant visų pokyčių, įvykusių Bendrijų evoliucijos eigoje, demokratinio legitimumo prasme Bendrija yra beviltiškai atsilikusi nuo valstybių narių (Zetterquist, O. *Access to Justice in EU – Knocking on Heaven's Door?* Publikuota knygoje Wahl, N., Cramér P. (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006).

⁹⁶ Arnull A. *Editorial. April Shower for Jégo-Quéré*. *European Law Review*, 2004, Vol. 29, p. 287-288.

autorai⁹⁷, turi vis mažiau pagrindo būti toliau eskaluojami įvertinus ES įvykusius pokyčius. Manytina, kad klaidingą ES teisinės sistemos vertinimą didžia dalimi sąlygoja tai, kad net ir pripažįstant ES esant unikaliu *sui generis* dariniu, neprilygintinu nei valstybei, nei tarptautinei organizacijai, analizei pasirenkama valstybei apibūdinti naudojama terminologija, o ES institucijų vertinimui – nacionalinių institucijų analogai. Neginčytina, kad ES teisėkūroje dalyvaujančios institucijos, o ypač Europos Parlamentas, neatlieka to paties vaidmens kaip nacionaliniai parlamentai, nes veikia ne nacionalinėms demokratijoms būdingoje erdvėje ir stokoja nacionaliniams parlamentams būdingų atstovaujamybės galių⁹⁸. Tačiau pabrėžtina, kad ES yra konstruojama kitokiu – funkcinio atstovavimo – principu, todėl nė viena iš ES teisėkūros procese dalyvaujančių institucijų – Komisija, Taryba ir Europos Parlamentas – negali teigti atstovaujančios ES *volontè generale* (bendrąją valią)⁹⁹. Atitinkamai tik tais atvejais, kai visoms šioms institucijoms yra suteiktos pakankamos galios teisėkūros procedūroje, ši procedūra laikytina įstatymų leidybos procedūra, o jos metu priimtas teisės aktas – norminiu (įstatymu). Europos Parlamentui suteiktų galių teisėkūros procedūrose analizė atskleidžia, kad įstatymų leidybos procedūromis ta prasme, kuria jos apibrėžiamos vadovaujantis nacionalinėmis konstitucinėmis tradicijomis, ES kontekste laikytinos tik bendro sprendimo ir pritarimo procedūros¹⁰⁰, o po Lisabonos sutarties įsigaliojimo –

⁹⁷ Tarp jų jau minėti prof. Arnulf ir Zetterquist, Eliantonio M. ir Stratieva N. From Plaumann, through UPA and Jégo-Quéré, to the Lisbon Treaty: The *Locus Standi* of Private Applicants under Article 230(4) EC through a political lens. <<http://www.unimaas.nl/bestand.asp?id=12912>> [prisijungimo laikas 2011-03-18], p. 6-7, o taip pat Gobyte-Limantė, A. Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus: daktaro disertacija: teisė, VU. – V. 2010, p.30.

Detali ES demokratinio deficito problemos analizė pateikiama Majone, G. Europe's Democratic Deficit: the Question of Standards. *European Law Journal*, 1998, Vol. 4(1), p. 5-28; Follesdal, A. and Hix, S. Why there is a Democratic Deficit in the EU: a Response to Majone and Moravcsik. *Journal of Common Market Studies*, 2006, Vol. 44(3), p. 533-562.

⁹⁸ Pastebėtina, kad Lisabonos sutartimi siekta sustiprinti tiek Europos Parlamento, tiek nacionalinių parlamentų vaidmenį ES, tokiu būdu suteikiant ES daugiau demokratiškumo ir legitimumo. Nacionalinių parlamentų įtakos stiprinimas neabejotinai prisideda prie valstybių narių skepticizmo ES atžvilgiu mažėjimo (tai puikiai iliustravo Vokietijos Konstitucinis Teismas sprendimu dėl Lisabonos sutarties, kuriuo šią sutartį pripažino neprieštaraujančia Konstitucijai (žr. 2009-06-30 sprendimą 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08 and 2 BvR 182/09 ir teismo pranešimą dėl šio sprendimo <http://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg09-072en.html> [prisijungimo laikas 2012-01-25]).

Visgi, tolesnis nacionalinių parlamentų galių didinimas sąlygotų valstybių narių suverenumo pretenzijų stiprinimą, nesuderinamą su ES tikslais (Greenshield, A. Increasing EU Democracy: Power to the European Parliament or Power to National Parliaments? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Vol. I. Maastricht University, p. 55-63). Todėl tolesnėmis steigiamųjų sutarčių reformomis, jei tokios būtų, siektina būtų Europos Parlamento galių didinimo, išplečiant įprastos teisėkūros procedūros taikymo sritį bei užtikrinant Europos Parlamento dalyvavimą formuojant ir/ar kontroliuojant kitas ES institucijas.

⁹⁹ Türk, A. H. *The Concept of Legislation in European Community Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 242.

Žano Žako Ruso išgarsinta *volontè generale* sąvoka žymi bendrąją valią, t. y. visos tautos valią, teisių ir pareigų vienviene suderintus priešingus interesus.

¹⁰⁰ Plačiau apie funkcinę ir normatyvinę šių procedūrų atitiktį valstybėse narėse egzistuojančioms įstatymų leidybos procedūroms žr. Türk, A. H. *The Concept of Legislation in European Community Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 7-66.

įprasta teisėkūros procedūra,¹⁰¹ tapusi pagrindine ES teisės aktų priėmimo procedūra, bei speciali teisėkūros procedūra¹⁰². Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad įprastos ir specialios teisėkūros procedūros metu priimtus teisės aktus *expressis verbis* įstatymo lygmenis teisės aktais vadina ir pats ES įstatymų leidėjas (SESV 289 straipsnio 3 dalis). Tik šiuose teisės aktuose gali būti įtvirtintos esminės atitinkamos srities nuostatos (SESV 290 straipsnio 1 dalis)¹⁰³.

Taigi, ES teisėkūroje įvykę pokyčiai, o taip pat Lisabonos sutartimi sukurta hierarchinė ES institucijų priimamų teisės aktų sistema¹⁰⁴, autorės nuomone, leidžia teigti, jog šia paskutine steigiamųjų sutarčių reforma valstybės narės sudarė visas reikiamas prielaidas diferencijuoti konstitucinę ir administracinę teisėtumo priežiūros procedūras, taikyti joms skirtingus reikalavimus bei šiame kontekste naujai vertinti teisėtumo priežiūros priemonių prieinamumą ir veiksmingumą.

1.3. Teisės pripažinti Europos Sąjungos teisės aktą neteisėtu monopolis

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas „užtikrina, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės“ (ESS 19 str. 1 d.), „prižiūri <...> teisės aktų <...> teisėtumą“ (SESV 263 str. 1 d.), jo „jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą <...> dėl Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir aiškinimo“ (SESV 267 str. 1 d.). Nacionaliniai teismai, manydami, kad sprendimui jų nagrinėjamoje byloje priimti reikia išspręsti ES teisės akto galiojimo klausimą, gali prašyti Teisingumo Teismą priimti dėl jo prejudicinį sprendimą, tuo tarpu tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teismą (SESV 267 str. 2-3 d.). Kitaip tariant, pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo Sutartimi nustatyta tik teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiami teismine tvarka, tuo tarpu žemesnės instancijos teismams tokios pareigos Sutarties nuostatos *expressis verbis* nenumato – tokia pareiga nustatyta Teisingumo Teismo sprendime *Foto-Frost* byloje¹⁰⁵.

Minėta, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas nėra vienalytė institucija (jį sudaro Teisingumo Teismas, Bendrasis teismas ir Tarnautojų teismas), todėl toliau atskleisime, kaip kompetencija įgyvendinant teisėtumo priežiūrą padalinta tarp ES teismų. Taip pat analizuosime, ar Teisingumo Teismas susiaurino nacionalinių teismų kompetencijos ribas teisėtumo priežiūros srityje.

¹⁰¹ Žr. SESV 289 str. 1 d. (įprasta teisėkūros procedūra iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo vadinta „bendro sprendimo procedūra“): „Įprasta teisėkūros procedūra – procedūra, kai reglamentą, direktyvą ar sprendimą bendrai priima Europos Parlamentas ir Taryba, remdamiesi Komisijos pasiūlymu. Ši procedūra apibrėžta 294 straipsnyje“.

¹⁰² Žr. SESV 289 str. 2 d.: „Konkrečiais Sutartyse numatytais atvejais procedūra, kai reglamentą, direktyvą ar sprendimą priima Europos Parlamentas, dalyvaujant Tarybai, arba Taryba, dalyvaujant Europos Parlamentui, yra speciali teisėkūros procedūra“.

¹⁰³ Ši Sutarties nuostata kodifikuoja Teisingumo Teismo praktiką, suformuotą *Europos Parlamentas prieš Tarybą* byloje (1995 m. gegužės 10 d. EBTT Sprendimas, C-417/93, Rink. p. I-01185).

¹⁰⁴ Žr. SESV 289 str. 3 d.: „Pagal teisėkūros procedūrą priimti teisės aktai yra įstatymo galią turintys teisės aktai“.

¹⁰⁵ 1987 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink., p. 4199.

1.3.1. Kompetencijos pasidalijimas tarp Europos Sąjungos teismų

Istoriškai pirmasis buvo Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, įsteigtas 1951 m. Europos Anglių ir Plieno Bendrijos sutartimi. Kadangi tai buvo vienintelė teisminė Bendrijos institucija, joje ir buvo sukonzentruotos visos teisėtumo priežiūros funkcijos¹⁰⁶. Romos sutartimis įsteigus dvi naujas bendrijas, Teisingumo Teismo jurisdikcija buvo išplėsta ir joms, papildytos teisėtumo priežiūros procedūros¹⁰⁷. Pažymėtina, kad Romos sutarties pirminėje redakcijoje numatytos teisėtumo priežiūros procedūros be didesnių pasikeitimų išliko įtvirtintos EB Sutartyje iki pat Lisabonos sutarties įsigaliojimo. Tai leido Teisingumo Teismui teigti, kad EB Sutartis jau nuo pat pradžių įtvirtino pakankamą skaičių procedūrų, leidžiančių ginčyti Bendrijos teisės aktų teisėtumą, „išsamią teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą“¹⁰⁸.

EB Sutartyje įtvirtinta teisėtumo patikros sistema suteikė Teisingumo Teismui kompetenciją tikrinti visų EB Sutarties 249 straipsnyje numatytų antrinės teisės aktų, t. y. Bendrijos institucijų priimtų teisės aktų, galiojimą. Tuo tarpu pirminės teisės aktų (Steigiamųjų sutarčių, jų pakeitimų, priedų, protokolų, asociacijos sutarčių) ir nacionalinių teisės aktų teisėtumas Teisingumo Teisme negali būti kvestionuojamas¹⁰⁹.

¹⁰⁶ EAPB Sutartimi Europos Komisijos pirmtakei Aukščiausiajai valdžiai buvo pavesta tvarkyti anglių ir plieno pramonės sektorių, tame tarpe nustatyti kvotas, įvairių anglių ir plieno produktų kainas, prižiūrėti anglių ir plieno rinkas bei užkirsti kelią antikonkurenciniams veiksams. Minėti Aukščiausiosios valdžios veiksmai buvo įgyvendinami priimant administracinius sprendimus bei rekomendacijas, daugelis kurių tiesiogiai paveikdavo įmonių ar asociacijų teises ir/ar interesus. Atitinkamai Teisingumo Teismui buvo suteikta teisė nagrinėti valstybių narių ir Tarybos pareikštus ieškinius dėl Aukščiausiosios valdžios sprendimų ar rekomendacijų paskelbimo negaliojančiomis bei įmonių ar asociacijų ieškinius dėl joms taikomų individualių sprendimų ar rekomendacijų ir dėl bendrų sprendimų ar rekomendacijų (33 str.); įmonių ar asociacijų skundus dėl Aukščiausiosios valdžios sprendimo ar rekomendacijos, kuria remiantis buvo paskirta piniginė sankcija ar bauda (36 str. 3 d.); valstybių narių ar Aukščiausiosios valdžios pareiškimus pripažinti Europos Parlamento ar Tarybos priimtus aktus negaliojančiais (38 str.); priimti laikinąsias nutartis dėl Aukščiausiosios valdžios ir Tarybos patvirtintų aktų galiojimo, kai nacionaliniuose ar specialiuose teismuose yra iškeltos bylos dėl tų aktų galiojimo (41 str.) <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9177&p_query=&p_tr2=2> [prisijungimo laikas 2009-09-20].

Nors minėtos EAPB Sutarties nuostatos suteikė Teisingumo Teismui teisę prižiūrėti visų teisėkūros procese dalyvavusių institucijų (Aukščiausiosios valdžios, Tarybos ir Parlamento) priimtų teisės aktų teisėtumą, visgi pagrindinėmis Teisingumo Teismo funkcijomis buvo Aukščiausiosios valdžios sprendimų ir/ar neveikimo priežiūra, tuo tarpu Tarybos ir Parlamento sprendimų teisėtumo priežiūra apsiribojo kompetencijos ribų ir esminių procesinių taisyklių laikymosi užtikrinimu.

¹⁰⁷ EEB Sutarties 146 str. įtvirtino ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, 150 str. prejudicinį sprendimą dėl Bendrijos institucijų teisės aktų galiojimo, 156 str. prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu procedūrą. Procedūros jau nebebuvo ribojamos siauromis teisės aktų rūšimis, buvo išplėstas ieškovų ratas. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=10963&p_query=&p_tr2=2> [prisijungimo laikas 2009-09-20].

¹⁰⁸ 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339, 23 punktą.

¹⁰⁹ Iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad Teisingumo Teismas nėra kompetentingas priimti sprendimą dėl nacionalinės teisės nuostatos atitikties ES teisei, išskyrus Sutarties pažeidimus. Šią kompetenciją turi nacionaliniai teismai, prireikus pasitelkę prejudicinio sprendimo procedūrą ir gavę iš Teisingumo Teismo reikiamas nuorodas dėl ES teisės reikšmės ir aiškinimo (pvz., 1990 m. kovo 22 d. EBTT Sprendimas *Triveneta ir kt. prieš Komisiją*, C-347/87, Rink. p. I-1083, 16 punktą ir 2010 m. spalio 21 d. ESTT Sprendimas *Padawan*, C-467/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 61 punktą).

Ženkliai didėjant Teisingumo Teismo darbo krūviui, 1986 m. Vieningu Europos Aktu buvo įsteigtas Pirmosios instancijos teismas (toliau – PIT). Iš pradžių PIT buvo perduota tik siaura teisėtumo priežiūros procedūrų dalis – ieškiny s dėl panaikinimo konkurencijos teisės srityje, kai jį pateikia fiziniai ir juridiniai asmenys; vėliau PIT įgaliojimai išplėsti perduodant nagrinėti visus fizinių ir juridinių asmenų pareikštus ieškinius dėl teisės akto panaikinimo bei prašymus dėl teisės akto netaikymo¹¹⁰, o taip pat valstybių narių ieškinius dėl Europos Komisijos priimtų teisės aktų panaikinimo (išskyrus aktus dėl tvirtesnio bendradarbiavimo pagal EB Sutarties 11a str.), ieškinius dėl Europos centrinio banko teisės aktų teisėtumo¹¹¹ ir Tarybos teisės aktų teisėtumo tam tikrose srityse (valstybės pagalbos ir antidempingo, prekybos apsaugos, taip pat teisės aktų, priimtų Tarybai naudojantis įgyvendinimo įgaliojimais). Nicos sutartimi nauja trečiaja dalimi papildytas EB Sutarties 225 str. numatė išplėsti PIT įgaliojimus, suteikiant jam teisę priimti prejudicinius sprendimus konkrečiose Teisingumo Teismo Statuto nustatytose srityse, tačiau Teisingumo Teismo Statutas nebuvo pakeistas, todėl ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo priežiūros patikra prejudicinio sprendimo procedūroje išliko išimtinė Teisingumo Teismo kompetencija¹¹².

Pažymėtina, kad Mastrichto sutartimi sukūrus ES, paremtą trijų ramsčių sistema¹¹³, teisėtumo priežiūra iš esmės apsiribojo pirmuoju ramsčiu: (i) pagal ES Sutarties 35 straipsnį, reglamentavusį Teisingumo Teismo kompetenciją trečiajame ramstyje, Teismui buvo priskirta atlikti teisėtumo priežiūrą tik pagal Komisijos ir valstybių narių ieškinius (35 str. 6 d.); (ii) prašymus priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo Teismui galėjo pateikti tik Teismo kompetenciją pripažinusių valstybių narių teismai ir tik ta jų dalis, kurią nurodė valstybė narė (t. y. valstybė narė galėjo šią teisę numatyti tik paskutinės instancijos teismams) (35 str. 3-4 d.); (iii) pagal EB Sutarties 68 straipsnį, reglamentavusį Teisingumo Teismo kompetenciją antrajame ramstyje, prašymus priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitose su laisvu asmenų judėjimu susijusiose srityse galiojimo Teisingumo Teismui galėjo pateikti tik paskutinės instancijos teismai (68 str. 1 d.).

Lisabonos sutartimi trijų ramsčių sistema buvo panaikinta. SESV 263 straipsnyje išplėtus teisės aktų rūšių bei institucijų, kurių priimamų teisės aktų teisėtumo patikra atlie-

¹¹⁰ Tarybos 1993 m. birželio 8 d. sprendimas, iš dalies keičiantis Tarybos sprendimą 88/591/EAPB, EEB, Euratomas dėl Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo įsteigimo (93/350/ Euratomas, EAPB, EEB). [1993] *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L144/21. 3 str. 1 d. c punktas. Šią teisę PIT įgijo nuo 1993 m. rugpjūčio 1 d.

¹¹¹ Tarybos 2004 m. balandžio 26 d. sprendimas, iš dalies keičiantis Protokolo dėl Teisingumo Teismo statuto 51 ir 54 str. (2004/407/EB, Euratomas). [2004] *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L132/5, 1 str.

¹¹² Viena pagrindinių priežasčių, kodėl iki šiol nepasinaudota Sutartimi numatyta teise, yra prejudicinio sprendimo konstitucinės funkcijos suvokimas ir Teisingumo Teismo nenoras vieningos ir nuoseklios ES teisės taikymo ir aiškinimo funkcijos dalies perleisti Bendrajam teismui, nors netinkami pastarojo teismo sprendimai galėtų būti skundžiami Teisingumo Teismui. Pastaruoju metu šią priežastį papildė ir praktiniai sumetimai – nagrinėjimo laukiančių bylų kiekis Bendrajame teisme yra didesnis, nei Teisingumo Teisme, todėl funkcijų perskirstymas sąlygotų vidutinės proceso trukmės Bendrajame teisme pailgėjimą.

¹¹³ Pirmąjį viršnacionališkumu pasižymintį ramstį sudaro trys Europos Bendrijos (EAPB, EAEB, EEB), tuo tarpu likę du ramsčiai – Bendroji užsienio ir saugumo politika (BUSP) bei Bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse (TVR) – paremti tarpvyriausybiniu bendradarbiavimu. (Trečiasis ramstis po Amsterdamo sutarties pervadintas į Teismų ir policijos bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose).

kama, ratą¹¹⁴, antrojo ir trečiojo ramsčių rėmuose veikusios institucijos (Europos Vadovų Taryba, Europolas, Eurojustas ir kt.) neteko turėto imuniteto. SESV 267 straipsnis numato vieningą prejudicinio sprendimo procedūrą. Atkreiptinas dėmesys, kad pagrindiniu pirmąja instancija teisėtumo priežiūrą atliekančiu teismu išliko Bendrasis teismas (ex PIT), išskyrus atvejus, kai ieškinį dėl teisės akto panaikinimo pareiškia valstybė narė ar ES institucija – pastaraisiais atvejais išimtinę jurisdikciją išlaiko Teisingumo Teismas¹¹⁵.

Kompetencija svarstyti prašymus dėl ES teisės aktų netaikymo suteikta tiek Teisingumo Teismui, tiek ir Bendrajam teismui, priklausomai nuo to, kuriame iš šių teismų jau pradėtas procesas¹¹⁶.

Minėta, kad nuo 2005 m. veiklą pradėjo šiuo metu vienintelis specializuotas ES teismas – Tarnautojų teismas, kuris taip pat gali vykdyti ES teisės aktų teisėtumo priežiūros funkciją. Pagrindinė šios teisminės institucijos jurisdikcija – ginčų tarp ES ir jos tarnautojų nagrinėjimas. Sprendžiant šiuos ginčus gali prireikti patikrinti ES institucijų priimto teisės akto teisėtumą, tačiau tai nėra pagrindinis bylos aspektas. Pastebėtina, kad tais atvejais, kai Tarnautojų teismo ir Bendrojo teismo žinion patenka bylos, kuriose ginčijamas to paties teisės akto teisėtumas, Tarnautojų teismas, turėdamas teisę sustabdyti bylos nagrinėjimą, kol Bendrasis teismas paskelbs sprendimą¹¹⁷, paprastai šia teise pasinaudoja.

Apibendrinant konstatuotina, kad ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo priežiūrą atlieka visi ES teismai, tačiau skiriasi šiems teismams priskirtos jurisdikcijos apimtis: kompetencija svarstyti ieškinius dėl ES teisės aktų panaikinimo ir prašymus dėl ES teisės aktų netaikymo pagal aukščiau aptartas taisykles padalinta tarp Teisingumo Teismo ir Bendrojo teismo, tuo tarpu kompetencija priimti prejudicinius sprendimus iki atitinkamų Teisingumo Teismo Statuto pataisų priėmimo išlieka Teisingumo Teismo monopolium.

1.3.2. Draudimas nacionaliniams teismams pripažinti Europos Sąjungos teisės aktą neteisėtu

Minėta, kad Sutartis *įpareigoja* valstybių narių teismus, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka, kilus abejonių dėl ES teisės akto aiškinimo ar galiojimo kreiptis į Teisingumo Teismą (SESV 267 str. 3 d.). Tuo tarpu žemesnės instancijos teismai turi *teisę* kreiptis (SESV 267 str. 2 d.).

¹¹⁴ Lisabonos sutartimi atlikti pakeitimai pažymėti tekste: „Europos Sąjungos Teisingumo Teismas prižiūri įstatymo galią turinčių teisės aktų, Tarybos, Komisijos ir Europos centrinio banko priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento bei Europos Vadovų Tarybos aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Jis taip pat prižiūri Sąjungos įstaigų ar organų aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. <...> Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali pirmoje ir antrojeje pastraipose numatytais sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių.“

¹¹⁵ Lisabonos sutarties Protokolo Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“ 51 straipsnis. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* 2010, Nr. 83/2010.

¹¹⁶ Prašymas dėl teisės akto netaikymo nėra savarankiška teisminė teisų gynimo priemonė ir gali būti reiškiama tik procese, kuriame ginčijama ES institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė (SESV 277 str.).

¹¹⁷ Lisabonos sutarties Protokolo Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“ 8 straipsnio 3 dalis // *Oficialusis Leidinys* 2010, Nr. 83/2010.

Nepaisant to, kad nurodytos Sutarties nuostatos yra visiškai aiškios, tiek mokslininkų darbuose¹¹⁸, tiek ir Generalinių advokatų išvadose buvo reiškiamas vieninga nuomonė, kad žemesnės instancijos teismai, kilus abejonių dėl ES teisės akto galiojimo, taip pat privalo kreiptis prejudicinio sprendimo. Generalinio advokato Capotorti nuomone, „<...> pagal Sutartis Bendrijos teisės akto neteisėtumas *negali būti* nustatytas jokių kitu būdu, tik proceso Teisingumo Teisme metu; tol, kol Teismo sprendimas nėra priimtas, preziumuotina, kad teisės aktas yra teisėtas ir galioja <...>“¹¹⁹. Papildydamas Generalinis advokatas Darmon pabrėžė, kad „<...> išimtinė Teismo teisė yra pagrįsta Sutartyje įtvirtinta teisminės apsaugos priemonių sistema: Sutarties [263 ir 277] straipsniuose, reglamentuojančiuose teisės akto pripažinimą neteisėtu ir netaikytinu, bei [267] straipsnyje, reglamentuojančiame prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo, aiškiai nustatyta, kad Teismas turi *išimtinę teisę* spręsti dėl antrinės teisės aktų teisėtumo“¹²⁰.

Galiausiai klausimas, ar žemesnės instancijos teismai gali pripažinti ES teisės aktus negaliojančiais, pasiekė Teisingumo Teismą. *Foto-Frost* byloje Finansų teismas (*Finanzgericht*) suabejojo savo kompetencija pripažinti Komisijos sprendimą, kuriuo kompetentingos Vokietijos institucijos buvo įpareigosotos pareikalauti iš importuotojų sumokėti importo maito mokesčių už Vokietijos kilmės prekes, įsigytas iš pardavėjų, įsisteigusių Danijoje ir Olandijoje, negaliojančiu ir kreipėsi į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo.

Byloje išvadą teikęs Generalinis advokatas Mancini nurodė, kad šis klausimas yra „kebliausias, į kurį Teismui yra tekę atsakyti“¹²¹, tačiau nepaisant to, jog „lingvistiniu Sutarties nuostatos aiškinimu paremti argumentai yra išties rimti <...> pavojingi ir anomalūs padariniai, kuriuos toks aiškinimas sukelia, nustelbia neabejotiną nesmagumą, jaučiamą juos atmetant“¹²². Generalinio advokato nuomone, išimtinės kompetencijos Teisingumo Teismui nesuteikimas sąlygotų dvi teisinės ir dvi praktines anomalijas. Teisinėmis anomalijomis laikytina: (i) paradoksas, kad žemesnės instancijos teismams būtų suteikiama kompetencija, kuri yra aiškiai atimta iš teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami; ir (ii) grėsmė Bendrijos teisinės sistemos vieningumui bei prieštaravimas pačioje teisėtumo priežiūros priemonių sistemoje: EB Sutarties 173 ir 184 straipsniai (dabar SESV 263 ir 277 str.) Teismui suteikia išimtinės teises ir nėra jokių akivaizdžių priešasčių, kodėl išimtinė kompetencija neturėtų būti suteikiama tais atvejais, kai ieškinį dėl teisės akto teisėtumo Teismui pateikia ne suinteresuota šalis, o nacionalinis teismas, atliekantis, generalinio advokato požiūriu, tik tarpininko funkciją. Praktines anomalijas Generalinis advokatas įžvelgė tame, kad: (i) nacionaliniai teismai susidurtų su užduotimi, kuriai jie yra nepasirengę arba bent jau kur kas mažiau pasirengę, nei Teisingumo

¹¹⁸ Pescatore, P. Interpretation of Community Law and the Doctrine of “*Acte Clair*“. *Legal Problems of an Enlarged European Community* 27, 1972, p. 37; Jacobs, F.G. When to Refer to the European Court? *Law Quarterly Review* 90, 1974, p. 486-487; Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review*, Vol. 25, 1988, p. 673.

¹¹⁹ Generalinio advokato Capotorti išvada byloje *Granaria prieš Hoofdprodukschap voor Akkerbouwprodukten*, 101/78, Rink. p. 640.

¹²⁰ Generalinio advokato Darmon išvada byloje *Société des produits de maïs SA prieš Administration des douanes et droits indirects*, 112/83, Rink. p. 720.

¹²¹ Generalinio advokato Mancini išvada byloje *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4214.

¹²² *Ibid*, p. 4217.

Teismas; ir (ii) nacionaliniai teismai negalėtų riboti sprendimų, kuriais Bendrijos teisės aktai pripažįstami negaliojančiais, padarinių laiko atžvilgiu¹²³. Atsižvelgdamas į nurodytus argumentus, Generalinis advokatas Mancini konstatavo, kad jo siūlymas pripažinti Teisingumo Teismo išimtinę teisę priimti sprendimus dėl Bendrijos teisės aktų teisėtumo „nors ir nėra nepaneigiamas, bet neabejotinai pagrįstas ir bet kuriuo atveju labiau tenkinantis sprendimas, nei priešingas požiūris“¹²⁴.

Savo sprendime Teisingumo Teismas iš esmės sutiko su Generalinio advokato nuomone, tačiau aiškindamas Sutarties nuostatos turinį, daugelio nuostabai, pareiškė, kad „Sutartis *tiksliai nenurodė*(!), ar nacionalinis teismas turi, ar neturi teisės pripažinti Bendrijos teisės aktą negaliojančiu“¹²⁵, t. y. aiškinamoje Sutarties nuostatoje Teismas visų pirma išvengė ne prieštaravimą, kurį būtina eliminuoti motyvuojant siekiu užtikrinti Bendrijos teisinės sistemos funkcionavimo veiksmingumą, o teisinio reguliavimo spragą, kurią būtina užpildyti. Teismas pabrėžė, kad nacionaliniai teismai *turi teisę konstatuoti Bendrijos teisės akto*, dėl kurio galiojimo bylos šalims iškilo abejonių, *teisėtumą, tačiau negali pripažinti jo neteisėtu*¹²⁶. Draudimą nacionaliniams teismams priimti sprendimus dėl Bendrijos teisės aktų teisėtumo Teismas pagrindė šiais argumentais:

- siekiu užtikrinti vieną Bendrijos teisės taikymą ir aiškinimą visose valstybėse narėse;
- teisinio tikrumo principu ir Bendrijos teisės sistemos vientisumu: suteikus teisę nacionaliniam teismui priimti sprendimą dėl Bendrijos teisės akto negaliojimo, šio sprendimo veikimas apsiribotų tik tos valstybės narės, kurioje įsikūręs teismas, teritorija, o ginčytas teisės aktas ir toliau būtų taikomas kitose valstybėse narėse;
- teisminės apsaugos sistemos darna ir nuoseklumu: išimtinės teisės spręsti Bendrijos teisės akto teisėtumo klausimą įtvirtinimas EB Sutarties 173 ir 184 straipsniuose (dabar SESV 263 ir 277 str.) reikalauja, kad tik Teismui būtų palikta diskrecija spręsti, ar Bendrijos teisės aktas galioja, kai toks klausimas iškyla nacionaliniame teisme;
- Teismas yra geriausiai pasirengęs priimti sprendimus dėl Bendrijos teisės akto galiojimo, kadangi: (i) geriausiai susipažinęs su Bendrijos teisės sistema ir savitoje vartojama terminologija; (ii) institucija, kurios priimto teisės akto teisėtumas yra kvestionuojamas, gali dalyvauti procese bei ginti akto teisėtumą¹²⁷; (iii)

¹²³ Ibid, p. 4218-4219.

¹²⁴ Ibid, p. 4219.

¹²⁵ 1987 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4199, 12 punktas.

¹²⁶ Ibid, 14-15 punktai.

¹²⁷ Šiuo atveju Teismas nepagrindžia, kodėl, jo nuomone, nacionalinės procesinės taisyklės turėtų sudaryti kliūtis suinteresuotai Sąjungos institucijai dalyvauti nacionaliniame procese. Manytina, kad Teismas įvertino tik procesinius tiesioginių ieškinių ir kreipimūsi prejudicinio sprendimo nagrinėjimo Teisme skirtumus (vienas jų – ieškinio dėl panaikinimo atveju ginčijamą teisės aktą priėmusi ES institucija yra proceso dalyvė nuo jo pradžios, šalys du kartus pasikeičia pareiškimais (ieškinys ir atsiliepimas į ieškinį, vėliau dublikas ir triplikas), tuo tarpu vykstant procesui dėl Teisingumo Teismui pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą šalys pateikia tik po vieną pareiškimą tuo pačiu metu ir negali teikti su kitų šalių pareiškimais susijusių rašytinių pastabų (žr. Teisingumo Teismo procedūros reglamento 104 straipsnio 4 dalį)).

Teismas turi teisę įpareigoti procese nedalyvaujančias valstybes nares ir/ar institucijas pateikti bet kokią reikalingą informaciją¹²⁸.

Taigi, sprendime *Foto-Frost* Teisingumo Teismas, būdamas viena iš Bendrijos institucijų, privalančių veikti Sutartimi suteiktos kompetencijos ribose, nesant jokio pagrindo EB Sutarties 177 straipsnio (dabar SESV 267 str.) nuostatos formuluotėje įtvirtindamas nacionalinių teismų *pareigą* kreiptis su prašymu priimti prejudicinį sprendimą tais atvejais, kai Sutarties autoriai numatė tik *teisę*¹²⁹, suteikė sau išimtinę jurisdikciją prižiūrėti Bendrijos teisės aktų galiojimą *nacionalinių teismų sąskaita*¹³⁰. Žengdamas šį žingsnį, Teismas paneigė savo žodžius, kad „nesvarbu, kokie būtų pateikiami argumentai <...>, Teisingumo Teismas neturi teisės imtis Bendrijos teisės aktų leidėjo vaidmens ir aiškinti nuostatos prieštaraujančiu jos aiškiai formuluotei būdu“¹³¹. Tačiau šiuo konkrečiu atveju šis Teismo žingsnis nebuvo netikėtas – Teismas dar 1975 m. buvo teikęs EB Sutarties pataisą, siekdamas nustatyti minėtą nacionalinių teismų *pareigą*¹³², tačiau siūlymas nebuvo priimtas¹³³.

Žvelgiant į Teismo *Foto-Frost* byloje pateiktą Sutarties 267 straipsnio 2 dalies aiškinimą kyla klausimas, kodėl Teismas susiaurino nacionalinių teismų jurisdikciją tik sprendimų, susijusių su Bendrijos teisės aktų galiojimu, aspektu ir nepalietė Bendrijos teisės aiškinimo teisės? Neabejotina, kad ir Bendrijos teisės aiškinimo atveju galėtume remtis tais pačiais aukščiau minėtais Bendrijos teisės taikymo ir aiškinimo vieningumo, Bendrijos teisės sistemos nuoseklumo, Teismo geresnio pasirengimo argumentais. Prof. Arnull nuomone, Teismo pozicija galėtų būti pagrįsta tuo, kad nacionalinio teismo sprendimas, kuriuo Bendrijos teisės aktas būtų pripažintas negaliojančiu, keltų didesnę grėsmę teisiniam tikrumui ir Bendrijos teisės vieningam taikymui, nei spren-

¹²⁸ 1987 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4199, 15-18 punktai.

¹²⁹ Pažymėtina, kad Generalinis advokatas Mancini savo išvadoje *Foto-Frost* byloje teigia, kad sąmoningai suteikdami teisę pripažinti Bendrijos teisės aktus negaliojančiais žemesnės instancijos teismams Sutarties autoriai galimai stengėsi apsaugoti Teismą nuo kreipimusi prejudicinio sprendimo gausos. Skirtingų nacionalinių teismų sprendimų egzistavimo riziką Sutarties autoriai vertino kaip minimalią, atsižvelgdami į tai, kad nacionalinių teismų sprendimai turi galią tik *inter partes*, o žemesnės instancijos teismų padarytos klaidos gali būti ištaisytos apskundus atitinkamą sprendimą apeliacine tvarka ir teismui, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, kreipusis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą (Generalinio advokato Mancini išvada byloje *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink., p. 4211 ir 4216).

Sąmoningą, o ne atsitiktinį, neapsižiūrėjimo ar klaidos sąlygotą, EB Sutarties nuostatos formuluotės pasirinkimą pagrindžia ir Sutarties *travaux préparatoires* (Edward, D. Cifit and *Foto-Frost* in their Historical and Procedural Context. Publikuota knygoje Maduro, M.P., Azoulai, L. (ed.) *The past and future of EU law: the classics of EU law revisited on the 50th anniversary of the Rome Treaty*: Oxford: Portland (Or.): Hart Publishing, 2010. P. 173-174).

¹³⁰ Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Gaston Schul Douane-expéditeur BV prieš Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513, 81 punktas.

¹³¹ 2000 m. kovo 23 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Neubrandenburg prieš Leszek Labis (C-310/98) ir Sagpol SC Transport Miedzynarodowy i Spedycja (C-406/98)*, Rink. p. I-01797, 32 punktas.

¹³² *Suggestions of the Court of Justice on European Union*, EC Bull., Supp. 9/75, p.17, cituota iš Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 282.

¹³³ Įdomu pastebėti, kad Sutarties nuostatos formuluotė nebuvo pakeista ir po Teismo sprendimo *Foto-Frost* byloje priėmimo, nors progų tam valstybės narės turėjo ne vieną.

dimas, pateikiantis klaidingą Bendrijos teisės aiškinimą¹³⁴, kadangi pastaruoju atveju klaida galėtų būti ištaisyta skundžiant sprendimą apeliacine tvarka. Autorės nuomone, tai nėra tinkamas argumentas – teismo sprendimo apskundimo, kaip klaidos ištaisymo, galimybė egzistuoja abiem atvejais. Svarbesni skirtingų nacionalinių teismų sprendimų sąlygojami padariniai: vienos valstybės narės nacionaliniams teismams priėmus sprendimą, kad teisės aktas negalioja, atitinkamos valstybės narės subjektai prarastų galimybę naudotis šio teisės akto suteikiamomis teisėmis, kurios išliktų prieinamos kitų valstybių narių, kurių nacionaliniai teismai nelaikytų teisės akto neteisėtu, subjektams. Tuo tarpu nacionaliniams teismams netinkamai išaiškinus teisės akto turinį (pvz., savo aiškinimu susiaurinus teisės akto nuostatos taikymą), visgi išlieka galimybė, kad teisės akto suteikiamomis teisėmis galės pasinaudoti nors dalis valstybės narės subjektų.

Vertinant Teismo priimtą sprendimą *Foto-Frost* byloje taip pat svarbu nustatyti, ar nacionaliniams teismams sprendime nustatytas draudimas priimti sprendimus dėl ES teisės akto galiojimo yra absoliutus. Teismo jurisprudencijos analizė atskleidžia, kad vieninteliu atveju, kai nacionaliniai teismai gali sustabdyti teisės akto taikymą iki kreipimosi prejudicinio sprendimo, išlieka procedūros dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo¹³⁵, tačiau ir tai tik jeigu: (i) teismas turi rimtų abejonių dėl ES teisės akto galiojimo ir pats perduoda klausimą Teisingumo Teismui, jeigu pastarasis ginčijamo akto galiojimo dar nenagrinėja; (ii) atvejis yra skubus ir laikinoji apsauga būtina siekiant išvengti didelės bei nepataisomos žalos laikinosios apsaugos siekiančiai šaliai; (iii) nacionalinis teismas tinkamai atsižvelgia į ES interesą; (iv) įvertinęs visas minėtas sąlygas teismas laikosi visų Teisingumo Teismo sprendimų arba Bendrojo teismo sprendimų dėl ES teisės akto teisėtumo, arba nutarčių dėl laikinųjų priemonių, kuriomis siekiama suteikti panašias laikinąsias priemones ES lygmeniu¹³⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad nacionalinių teismų pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, kilus abejonių dėl ES institucijos priimto teisės akto teisėtumo, išlieka net tuomet, kai Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs negaliojančiomis analogiškas panašaus teisės akto nuostatas¹³⁷. Teismas atsisakė vadovautis Generalinio advokato išvadoje pateiktu siūlymu remtis sprendime *Da Costa en Schaake ir kt.* Teismo suformuluota taisyklė ir atleisti nacionalinius teismus nuo tokiu atveju formalios pareigos kreiptis, kai klausimai yra „materialiuoju požiūriu tapatūs“¹³⁸. Bijodamas atidaryti vadinamąją Pandoros skrynią ir siekdamas išlaikyti absoliutų monopolį, net jei tai sąlygotų perdėtą formalizmą

¹³⁴ Arnall, A. National courts and the validity of Community acts. *European Law Review*, 1988, p.125. Žr. taip pat Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review* 25, 1988, p. 672; Valančius V., D. Prapiestytė ir R. Norkus. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005, p. 105-106.

¹³⁵ 1977 m. gegužės 24 d. EBTT Sprendimas *Hoffmann-La Roche AG prieš Centrafarm Vertriebsgesellschaft Pharmazeutischer Erzeugnisse mbH*, 107/76, Rink. p. 957.

¹³⁶ žr. 1991 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimą *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415; 1995 m. lapkričio 9 d. EBTT Sprendimą *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft ir kt.* (I), C-465/93, Rink. p. I-3761; 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimą *Europos Komisija prieš Italijos Respubliką*, C-304/09, dar nepaskelbtą Rinkinyje.

¹³⁷ 2005 m. gruodžio 6 d. EBTT Sprendimas *Gaston Schuld Douane-expediteur BV prieš Minister von Landbouw, Natur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513, 25 punktą.

¹³⁸ 1963 m. kovo 27 d. EBTT Sprendimas *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV prieš Netherlands Inland Revenue Administration*, 28-30/62, Rink. p. 31.

ir akivaizdų proceso ekonomijos principo nepaisymą, Teismas pabrėžė, kad negalima remtis procedūros trukmės sutrumpinimu siekiant pateisinti Teismo išimtinės jurisdikcijos priimti sprendimą dėl ES teisės galiojimo pažeidimą¹³⁹. Net ir nuostatos, kurios atrodo identiškos Teismo jau pripažintoms negaliojančiomis, Teismo nuomone, gali veikti skirtingame teisiniame ir faktiniame kontekste¹⁴⁰.

Pažymėtina, kad, anot Teismo, jo išimtinėi kompetencijai paskelbti ES teisės aktą negaliojančiu negali turėti įtakos net nacionalinio įstatymo, kuriuo perkeliama atitinkamo ES teisės akto nuostatos, konstitucingumo kontrolės *ad hoc* procedūros pirmumas¹⁴¹. Teismas nurodė, kad nacionaliniams teismams, kuriems kyla abejonių tiek dėl nacionalinio teisės akto konstitucingumo, tiek ir dėl šio nacionalinio teisės akto pagrindu esančio ES teisės akto galiojimo, pastarasis klausimas privalo būti prioritetas. Todėl nacionalinės teisės nuostatos turi užtikrinti, kad nacionaliniai teismai bet kuriuo, jų nuomone, tinkamu bylos nagrinėjimo momentu, net pasibaigus konstitucingumo kontrolės *ad hoc* procedūrai, galėtų pateikti Teisingumo Teismui prejudicinį klausimą dėl ES teisės akto galiojimo¹⁴².

1.4. Prejudicinis sprendimas dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo: alternatyvi ar papildanti priemonė ieškinio dėl teisės akto panaikinimo atžvilgiu?

Ankstesniame šios disertacijos skyriuje konstatavome, kad teisėtumo priežiūros priemonių sistemą ES sudaro trys pagrindinės priemonės – tiesiogiai ES teismuose pateikiamas ieškinys dėl teisės akto panaikinimo, o taip pat netiesioginės priemonės – prašymas pripažinti teisės aktą netaikytinu bei per nacionalinius teismus Teisingumo Teismui pateikiamas prašymas priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo. Teisingumo Teismui nusprendus, kad jis turi išimtinę jurisdikciją priimti sprendimą dėl ES institucijos priimto teisės akto galiojimo ir kad būtent jis užima geriausią poziciją tokiam sprendimui priimti, galime daryti prielaidą, kad pagrindine ES teisės aktų teisėtumo priežiūros priemone laikytinas Sutarties 263 straipsnyje įtvirtintas ieškinys dėl teisės akto panaikinimo.

¹³⁹ 2005 m. gruodžio 6 d. EBTT Sprendimas *Gaston Schuld Douane-expediteur BV prieš Minister von Landbouw, Natur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513, 23 punktas.

¹⁴⁰ Arnulf, A. National courts and the validity of Community acts. *European Law Review*, 1988, p.128.

¹⁴¹ 2010 m. birželio 22 d. ESTT sprendimas *Aziz Melki ir Sélim Abdeli*, C-188/10 ir C-189/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 54 punktas.

Teismo nuomone, jeigu dėl konstitucingumo kontrolės *ad hoc* pirmumo nacionalinis įstatymas, kuriuo tik perkeliama ES direktyvos privalomos nuostatos, bus panaikintas dėl jo prieštaravimo nacionalinei konstitucijai, Teisingumo Teismas praktiškai gali netekti galimybės bylą iš esmės nagrinėjančių atitinkamos valstybės narės teismų prašymu tais pačiais motyvais patikrinti direktyvos galiojimą, atsižvelgiant į pirminės teisės reikalavimus, tame tarpe į teises, pripažintas ES pagrindinių teisių chartijoje, kuriai ESS 6 straipsniu suteikiama tokia pat teisinė galia kaip ir Sutartims (ibid, 55 punktas).

Plačiau apie Teisingumo Teismo išimtinės kompetencijos paskelbti ES institucijų priimtą teisės aktą negaliojančiu ir nacionalinių konstitucinių teismų atliekamos konstitucingumo kontrolės pirmumo sankirtą žr. Moonen, T. *Joined Cases C-188/10 and C-189/10, Proceedings Against Aziz Melki and Sélim Abdeli or How the Last Shall Be the First: the Court of Justice Rules on Priority Constitutional Review*. *Columbia Journal of European Law*, Winter 2010/2011, p. 129-149.

¹⁴² Ibid, 57 punktas.

Sutarties 263 straipsnis išskiria tris potencialių ieškovų grupes: privilegijuotus, pusiau privilegijuotus ir neprivilegijuotus ieškovus. Privilegijuoti ieškovai – valstybės narės, Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija – turi teisę pareikšti ieškinį dėl įstatymo galią turinčių teisės aktų, Tarybos, Komisijos ir Europos centrinio banko priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, Europos Parlamento, Europos Vadovų Tarybos bei ES įstaigų ar organų aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumo (SESV 263 str. 1 d.). Šių ieškovų teisė pareikšti ieškinį nėra sąlygojama būtinybės įrodyti savo teisinį suinteresuotumą¹⁴³. Pusiau privilegijuoti ieškovai – Audito Rūmai, Europos centrinis bankas ir Regionų komitetas – gali pateikti ieškinius tik dėl savo prerogatyvų gynimo (SESV 263 str. 3 d.) ir tik nustačius, kad ieškinys yra grindžiamas šių prerogatyvų pažeidimu¹⁴⁴. Galiausiai neprivilegijuoti ieškovai turi teisę ginčyti tik tokius teisės aktus, kurie yra jiems skirti arba, nors ir būtų skirti kitam asmeniui, tačiau yra tiesiogiai ir konkrečiai su jais susiję, arba reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus, tiesiogiai su jais susijusius ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių (SESV 263 str. 4 d.). Pastarajai ieškovų grupei priskiriami: fiziniai asmenys, nepriklausomai jų pilietybės, leidimo gyventi ES valstybėje narėje arba kitokio rezidavimo statuso¹⁴⁵; juridiniai asmenys, „iki vėliausio momento, nustatyto procesui pradėti, įgiję teisinį subjektiškumą pagal teisę, taikomą jų steigimui <...> arba sprendimo priėmimo metu EB institucijų buvo laikomas turinčiu teisinį subjektiškumą“¹⁴⁶; reprezentuojančios grupės (darbuotojų interesus atstovaujančios grupės, žaliųjų organizacijos ir kt.)¹⁴⁷; valstybių narių teritoriniai vienetai (regionai, autonominės bendruomenės ir kt.)¹⁴⁸ ir trečiosios valstybės¹⁴⁹.

Ieškiniumi dėl teisės akto panaikinimo pateikti taikomas dviejų mėnesių terminas, skaičiuojamas nuo teisės akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužinojo (SESV 263 str. 6 d.). Sužinojimo apie teisės aktą datos kriterijus laikytinas subsidiariu ieškinio senaties termino skaičiavimo pradžios kriterijumi ir taikomas tik tuo atveju, jei teisės aktas nėra paskelbtas ir apie jį ieškovui nėra pranešta. Nepaskelbus ar nepranešus apie teisės aktą, asmuo, žinantis apie jam skirtą teisės aktą, privalo per nustatytą terminą paprašyti viso jo teksto, ir tik tokiu atveju ieškinio senaties terminas bus skaičiuojamas nuo momento, kai šios trečiosios šalys sužino tikslų atitinkamo teisės akto turinį ir motyvus tam, kad galėtų pasinaudoti savo teise pareikšti ieškinį¹⁵⁰. Apie teisės akto priėmimą ieškovas faktiškai sužino tik tada, kai susipažįsta su atitinkamo teisės akto turiniu ir motyvais, t. y. tik tuomet jis iš tikrųjų įgyja galimybę tinkamai pasinaudoti teise kreiptis į teismą. Teis-

¹⁴³ 1987 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 45/86, Rink. p. 1493, 3 punktas.

¹⁴⁴ 1990 m. gegužės 22 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, 70/88, Rink. p. I-2041.

¹⁴⁵ Lenaerts, K.; Arts, D. ir Maselis, I. *Procedural Law of the European Union*, 2nd edition, London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 244.

¹⁴⁶ 1996 m. liepos 11 d. PIT Sprendimas *Sinochem Heilongjiang prieš Tarybą*, T-161/94, Rink. p. II-695, 31 punktas.

¹⁴⁷ 1974 m. spalio 8 d. EBTT Sprendimas *Union Syndicale ir kt. prieš Komisiją*, 175/73, Rink. p. 917.

¹⁴⁸ 2008 m. liepos 1 d. PIT Sprendimas *Região autónoma dos Açores prieš Tarybą*, T-37/04, Rink. p. II-00103.

¹⁴⁹ 1993 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Gibraltar prieš Tarybą*, C-298/89, Rink. p. I-3605.

¹⁵⁰ 2005 m. birželio 15 d. PIT sprendimas *Fred Olsen, SA prieš Komisiją*, T-17/02, Rink. p. II-02031, 73 punktas, 1998 m. liepos 6 d. EBTT sprendimas *Dillinger Hüttenwerke prieš Komisiją*, 236/86, Rink. p. 3761, 14 punktas ir 1998 m. vasario 19 d. EBTT sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-309/95, Rink. p. I-655, 18 punktas.

mo nuomone, susipažinti su paprasčiausia ginčijamo sprendimo santrauka nepakanka, būtina žinoti visą sprendimo tekstą¹⁵¹. Tačiau tam tikrais atvejais Teismas tinkamo susipažinimo faktą konstatuoja ir ieškovui nesusipažinus su visu tekstu, nurodydamas, kad „tikslus žinojimas“ nereiškia kiekvieno sprendimo aspekto žinojimo, pakanka esminių turinio sąlygų žinojimo¹⁵².

Priešingai nei ieškinio dėl panaikinimo atveju, prašymo priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo objektas gali būti bet kokia privalomo pobūdžio nuostata¹⁵³. Šį prašymą pateikiantis nacionalinis teismas nėra ribojamas jokių procesinių terminų.

Prašymą pripažinti teisės aktą netaikytinu gali pateikti bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijama ES institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė, šalis (SESV 277 str.). Kaip ir prašymo priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo pateikimo atveju, prašymą teikianti šalis nėra ribojama jokių procesinių terminų.

Teikiant bet kurį aukščiau nurodytą ieškinį/prašymą, taikomi tie patys teisėtumo ginčijimo pagrindai, įtvirtinti Sutarties 263 straipsnio 2 dalyje: kompetencijos trūkumas, esminis procedūrinio reikalavimo pažeidimas, Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimas arba piktnaudžiavimas įgaliojimais.

Apibendrinant konstatuotina, jog aukščiau pateiktas teisminės gynybos priemonių apibūdinimas patvirtina, kad materialinė minėtų priemonių taikymo sritis gali sutapti: pavyzdžiui, privalomą galią turintis ES institucijų priimtas teisės aktas gali būti tiek ieškinio dėl panaikinimo, tiek prašymo priimti prejudicinį sprendimą objektas, o jei šis teisės aktas yra bendro pobūdžio – taip pat ir prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu objektas. Todėl kyla klausimas, ar tokiu atveju netiesioginės teisminės gynybos priemonės (prašymas priimti prejudicinį sprendimą ir prašymas pripažinti teisės aktą netaikytinu) yra papildančios, ar alternatyvios (autonomiškos) tiesioginės gynybos priemonės – ieškinio dėl panaikinimo – atžvilgiu, t. y. ar galimybė pasinaudoti viena priemone eliminuoja galimybę naudotis kita(-omis)?

Pažymėtina, kad Sutartis nenustato teisminės gynybos priemonių hierarchijos ar tarpusavio santykio, todėl atsakymo į šį klausimą ieškosime Teismo praktikoje.

Šiame poskyryje aptarsime prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo ir ieškinio dėl teisės akto panaikinimo santykį, tuo tarpu prejudicinio sprendimo procedūros santykis su prašymu pripažinti teisės aktą netaikytinu analizuojamas tolesniame 1.5 poskyryje.

1.4.1. Teisė inicijuoti paralelinius procesus

Vokietijos administracinis teismas (*Verwaltungsgericht Frankfurt am Main*) nagrinėjo margarino gamintojų ieškinį, kuriuo siekta uždrausti Vokietijos intervencinei žinybai įgyvendinti Komisijos sprendimą ir kvestionuotas paties Komisijos sprendimo

¹⁵¹ 1997 m. sausio 9 d. EBT T Sprendimas *Komisija prieš Sociedade de Curtumes*, C-143/95 P, Rink. p. I-1, 32 punktas.

¹⁵² 2000 m. lapkričio 8 d. PIT Sprendimas *Soci t  anonyme Louis Dreyfus & Cie, Glencore Grain Ltd ir Compagnie Continentale (France) prieš Komisiją*, sujungtos bylos T-485/93, T-491/93, T-494/93 ir T-61/98, Rink. p. II-03659, 49 punktas; 1994 m. vasario 10 d. PIT Sprendimas *Frinil-Frio Naval e Industrial SA prieš Komisiją*, T-468/93, Rink. p. II-33, 32 punktas.

¹⁵³ Plačiau apie tai žr. šios disertacijos 2.2 poskyrį.

teisėtumas, prašant bylą nagrinėjusio teismo kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. Nacionaliniam teismui sužinojus, kad ieškovai ginčija to paties Komisijos sprendimo teisėtumą ir yra Teisingumo Teisme pateikę ieškinį dėl panaikinimo, kilo abejonių, ar galimybė pareikšti tiesioginį ieškinį dėl Bendrijos institucijos sprendimo neatima galimybės nacionaliniame teisme pareikšti ieškinio dėl šį sprendimą įgyvendinančio nacionalinės valdžios institucijos teisės akto, motyvuojant tuo, kad šis sprendimas yra neteisėtas. Vokietijos administracinis teismas sustabdė bylą ir kreipėsi į Teismą prejudicinio sprendimo.

Teisingumo Teismas visų pirma pabrėžė, kad Bendrijos teisė nedraudžia nacionaliniame teisme pareikšti ieškinio dėl Bendrijos institucijos priimtą sprendimą įgyvendinančio nacionalinės valdžios institucijos teisės akto, jei tenkinami nacionalinėje teisėje įtvirtinti reikalavimai ieškiniumi pareikšti. Kai toks ieškinytis yra pareikštas ir ginčo sprendimas priklauso nuo to, ar teisėtas nacionalinės valdžios institucijos teisės akto priėmimo pagrindu esantis Bendrijos institucijos sprendimas, nacionalinis teismas gali kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo nenustatinėdamas, ar ieškovas turi galimybę tiesiogiai ginčyti Bendrijos institucijos sprendimą Teisingumo Teisme. Atsižvelgiant į tai, galimybė pareikšti tiesioginį ieškinį dėl Bendrijos institucijos sprendimo neatima galimybės nacionaliniame teisme pareikšti ieškinio dėl šį sprendimą įgyvendinančio nacionalinės valdžios institucijos teisės akto motyvuojant tuo, kad šis sprendimas yra neteisėtas¹⁵⁴.

Pažymėtina, kad būta abejonių, ar ši galimybė išliko įsteigus Pirmosios instancijos teismą¹⁵⁵: iki PIT įsteigimo, tiek ieškinytis dėl teisės akto panaikinimo, tiek ir prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo nagrinėjami tame pačiame Teisingumo Teisme, tuo tarpu įsteigus PIT dalies ieškinijų dėl teisės akto panaikinimo nagrinėjimas buvo perduotas pastarajam teismui¹⁵⁶. Vadovaujantis aukščiau aptartu *Rau* sprendimu, asmeniui inicijavus paralelinius procesus ES institucijos priimto teisės akto teisėtumui nustatyti, būtų ne tik nepaisoma proceso ekonomijos principo, bet ir padidėtų vienas kitam prieštaraujančių sprendimų priėmimo rizika. Tačiau nepaisant to, kad tokiu atveju abu procesai būtų skirti to paties šalies intereso gynimui, Teismas neįžvelgė prieštaravimo pagrįsto ir racionalaus teisingumo vykdymo principui ir patvirtino savo ankstesnį sprendimą. Dar daugiau, *Masterfoods* byloje Teisingumo Teismas nurodė, kad tuo atveju, kai asmuo jau yra pateikęs ieškinį dėl ES institucijos teisės akto panaikinimo ir nacionaliniame teisme pareiškia ieškinį dėl ES institucijos teisės aktą įgyvendinančio nacionalinės valdžios institucijos teisės akto bei prašo nacionalinį teismą kreiptis prejudicinio sprendimo dėl to paties ES institucijos teisės akto galiojimo, Teismas leidžia nacionaliniam teismui spręsti, ar sustabdyti bylos nagrinėjimą, kol Teismas priims galutinį sprendimą, ar pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą nelaukiant proceso pagal SESV 263 straipsnį pabaigos¹⁵⁷.

¹⁵⁴ 1987 m. gegužės 21 d. EBTT Sprendimas *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kt. prieš Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 133/85–136/85, Rink. p. 2289, 11-12 punktai.

¹⁵⁵ Generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Masterfoods Ltd prieš HB Ice Cream Ltd.*, C-344/98, p. I-11369, 36 išnaša.

¹⁵⁶ Žr. šios disertacijos 3.1. poskyrį.

¹⁵⁷ 2000 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Masterfoods Ltd prieš HB Ice Cream Ltd.*, C-344/98, Rink. p. I-11369, 55 punktas.

Taigi konstatuotina, kad Teismas sprendimu *Rau* byloje patvirtino paralelinių procesų koegzistavimo galimybę. Tuo tarpu aukščiau identifiukuota proceso ekonomijos užtikrinimo būtinybė iš dalies sprendžiama taikant Teisingumo Teismo Statuto 54 straipsnį, pagal kurį „tais atvejais, kai Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo žinion patenka bylos, kuriose <...> ginčijamas to paties akto galiojimas, Bendrasis Teismas, išklauses bylos šalis, gali sustabdyti jam pateiktą bylą iki tol, kol Teisingumo Teismas priims sprendimą, arba, jei ieškiny pasireikštas pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 263 straipsnį, gali atsakyti jurisdikcijos, kad Teisingumo Teismas priimtą sprendimą dėl tokių ieškinių. Tomis pačiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas taip pat gali nuspręsti sustabdyti jam pateiktą bylą; tuo atveju Bendrajam Teismui pateikta byla tęsiama. Tuo atveju, jei valstybė narė ir Sąjungos institucija ginčija tą patį aktą, Bendrasis Teismas atsako jurisdikcijos, kad sprendimą dėl tų pareiškimų galėtų priimti Teisingumo Teismas.“¹⁵⁸

1.4.2. Draudimas kreiptis prejudicinio sprendimo praleidus ieškinio dėl teisės akto panaikinimo pateikimo terminą

Rau sprendime įtvirtindamas nacionalinio teismo teisę kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES institucijos priimto teisės akto galiojimo ir tais atvejais, kai šiame Teisme arba PIT jau yra nagrinėjamas ieškiny dėl to paties teisės akto panaikinimo, Teismas nurodė, kad šia teise nacionalinis teismas gali naudotis „*nenustatinėdamas, ar ieškovas turi galimybę tiesiogiai ginčyti Bendrijos institucijos sprendimą Teisingumo Teisme*“¹⁵⁹. Šis Teismo teiginys, o taip pat neva jį patvirtinantys Teismo veiksmai *Universität Hamburg* byloje¹⁶⁰, tapo pagrindu ieškovams kitose bylose prašyti nacionalinių teismų kreiptis prejudicinio sprendimo ir tais atvejais, kai jie SESV 263 straipsnyje nustatytu terminu ES institucijos priimto teisės akto teisėtumo neskundė.

Reikia pripažinti, kad toks Teismo sprendimo *Rau* byloje interpretavimas būtų nesuderinamas su Teismo praktikoje jau anksčiau įtvirtintu principu, pagal kurį „spren-

¹⁵⁸ Lisabonos sutarties Protokolas Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“, *Oficialusis Leidinys* 2010, Nr. 83/2010.

¹⁵⁹ 1987 m. gegužės 21 d. EBTT Sprendimas *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kt. prieš Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 133/85–136/85, Rink. p. 2289, 12 punktas.

¹⁶⁰ 1983 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Universität Hamburg prieš Hauptzollamt Hamburg-Kehrwieder*, 216/82, Rink. p. 2771.

Šioje byloje, pasak G. Bebr, Teismas priėmė nagrinėti prašymą dėl prejudicinio sprendimo, nors ieškovas buvo akivaizdžiai tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su Bendrijos institucijos sprendimu, tačiau nepateikė ieškinio pagal EB Sutarties 173 straipsnį (dabar SESV 263 str.) (Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review* 25, 1988, p. 687-688; analogišką nuomonę pareiškė ir Generalinis advokatas Ruiz-Jarabo Colomer savo išvadoje byloje *Atzeni ir kt.* (C-346/03 ir C-529/03, Rink. p. I-1875, 88 punktas)). Tačiau G. Bebr neįvertino tos aplinkybės, kad sprendimas buvo adresuotas visoms valstybėms narėms ir tik joms apie jį buvo pranešta; kad šis sprendimas nepriskiriamas kategorijai tų, kurie turėtų būti skelbiami Oficialiajame leidinyje; kad ieškovas nebuvo ir neturėjo būti apie šį sprendimą informuotas, o iš jo turinio neturėjo galimybės suprasti, kad sprendimas yra su juo susijęs. Todėl vienintelis tiesiogiai ieškovui adresuotas teisės aktas buvo nacionalinių valdžios institucijų priimtas sprendimas, kurį jis galėjo skųsti nacionaliniame teisme ir tuo pačiu iškelti abejonę dėl šio teisės akto pagrindu esančio Bendrijos institucijos sprendimo teisėtumo. Taigi, ši situacija nepriskirtina toms, kai ieškovas prašo nacionalinio teismo kreiptis prejudicinio sprendimo praleidęs tiesioginio ieškinio pareiškimo terminą.

dimas, kurio jo adresatas neapskundė per Sutarties [263 straipsnyje] nustatytą terminą, jo atžvilgiu tampa galutiniu¹⁶¹, ir teisinio tikrumo principu, neleidžiančiu, kad ES institucijų priimtų teisės aktų teisinės pasekmės „būtų nuolat kvestionuojamos“¹⁶². Toks aiškinimas pakenktų terminų ir kitų iš jų kylančių padarinių atgrasomajam poveikiui, nes šie terminai kreipiantis prejudicinio sprendimo būtų tiesiog apeinami.

Kaip taikliai pastebėjo Generalinis advokatas Jacobs, nėra jokio įtikinamo argumento, kodėl reikėtų palankiai žiūrėti į asmenis, laiku nepasinaudojusius jiems priinama teisių gynimo priemone. Priešingai, šiuo atveju turėtų būti taikoma maksima *vigilantibus non dormientibus subveniunt jura* (teisė padeda budriems, o ne miegantiems)¹⁶³. Teismas savo ruožtu *TWD* byloje nurodė, kad asmuo, praleidęs EB Sutarties 173 straipsnyje (dabar SESV 263 str.) nustatytą terminą, nebegali netiesiogiai ginčyti Bendrijos teisės akto, jeigu jo atžvilgiu šis teisės aktas turi būti laikomas individualiu sprendimu, kurį šis asmuo neabejotinai galėjo reikalauti panaikinti pagal 173 straipsnį (dabar SESV 263 str.). Nacionalinis teismas tokiu atveju privalo laikytis nebeskundžiamo Bendrijos teisės akto ir nebegali prašyti Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą dėl jo galiojimo¹⁶⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad ši vadinamoji *TWD* taisyklė nėra taikoma tais atvejais, kai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas teisėtumo klausimą iškelia ne šalių prašymu, bet *ex proprio motu* (savo iniciatyva): *TWD* sprendimo esmę sudaro siekis užkirsti kelią savo teise ginčyti ES teisės aktą nepasinaudojusiai šaliai piktnaudžiauti procesu bei apsaugoti atitinkamo teisės akto neskundžiamumą suėjus senaties terminui, tuo tarpu teisės akto teisėtumu suabejojusiam nacionaliniam teismui Sutartis nenumato jokių prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimo terminų¹⁶⁵.

Apibendrinant konstatuotina, kad Teismo suformuluota vadinamoji *TWD* taisyklė įpareigoja nacionalinius teismus, ketinančius prašyti Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės akto galiojimo, nustatyti, ar:

- ES institucijos priimtas teisės aktas, kurio teisėtumu abejojama, nėra tapęs neskundžiamu;

¹⁶¹ 1965 m. lapkričio 17 d. EBTT Sprendimas *Collotti prieš Teisingumo Teismą*, 20/65, Rink. p. 847. Taisyklė kartojama ir vėlesnėje Teismo praktikoje, pvz. 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833, 16-18 punktai; 1997 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimas *Wiljo*, C-178/95, Rink. p. I-585, 19-24 punktai; 2001 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197, 37 punktas; 2007 m. kovo 8 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-441/05, Rink. p. I-1993, 40 punktas ir kt.

¹⁶² 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833, 16 punktas; 1997 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimas *Wiljo*, C-178/95, Rink. p. I-585, 19 punktas; ir 2001 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197, 29 punktas.

¹⁶³ Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, p. I-00833, 19 punktas.

¹⁶⁴ 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833, 25-26 punktai.

¹⁶⁵ 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Ministero dell'Economia e delle Finanze prieš Cassa di Risparmio di Firenze SpA, Fondazione Cassa di Risparmio di San Miniato ir Cassa di Risparmio di San Miniato SpA*, C-222/04, Rink. p. I-00289, 72-74 punktai.

Pastebėtina, kad tai vienintelis tokią taisyklę įtvirtinantis ES teismų sprendimas ir nagrinėtoje byloje ne viena iš šalių nekėlė teisės akto teisėtumo klausimo, todėl, kaip pabrėžė ir byloje išvadą teikęs Generalinis advokatas E.G. Jacobs, nebuvo pagrindo įžvelgti piktnaudžiavimo.

- asmuo turėjo *neabejotiną*¹⁶⁶ teisę pareikšti ieškinį dėl panaikinimo Bendrajame teisme.

G. Bebr nuomone, tokiu būdu nacionaliniai teismai, būdami priversti tirti ieškinio priimtino nagrinėti Bendrajame teisme galimybę, patektų į nepaprastai sudėtingą ir netgi paradoksišią situaciją bei, tikėtina, turėtų kreiptis į Teisingumo Teismą išaiškinimo, ar konkrečioje situacijoje asmuo būtų laikomas tiesiogiai ir konkrečiai susijusiu su ginčijamu ES institucijos priimtu teisės aktu¹⁶⁷. Jam oponuodamas Generalinis advokatas Jacobs teigia, kad reiškiamus nuogąstavimus eliminuoja taisyklėje pabrėžiama „teisės neabejotinum“ sąlyga¹⁶⁸.

Siekdami įvertinti nacionaliniams teismams tekusios pareigos apimtį ir sudėtingumą, toliau aptarsime Sutarties 263 straipsnyje ieškovų *locus standi* keliamus reikalavimus, išanalizuosime, kokiais atvejais Teismas pripažįsta ieškovų teisę pareikšti ieškinį dėl negaliojimo esant neabejotina bei atliktos analizės pagrindu sprendime, ar TWD taisyklė nepagrįstai neužkerta kelio asmenims pasinaudoti prejudicinio sprendimo institutu ES teisės akto galiojimui kvestionuoti.

1.4.2.1. Draudimas valstybėms narėms netiesiogiai ginčyti Europos Sąjungos teisės akto teisėtumą praleidus ieškinio dėl teisės akto panaikinimo pateikimo terminą

Minėta, kad valstybių narių, priskiriamų privileijuotiems ieškovams, teisė pareikšti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo nėra ribojama jokių reikalavimų, tame tarpe ir būtinybės įrodyti savo teisinį suinteresuotumą. Valstybių narių padėtis siejama su jų kaip Bendrijos/Sąjungos steigėjų padėtimi – sukūrusios organizaciją valstybės narės įgijo teisę ir pareigą prižiūrėti, kad ši neperžengtų jai suteiktų galių. Atitinkamai Teismo praktikoje buvo įtvirtinta neginčijama prezumpcija, jog visos valstybės narės laikomos

¹⁶⁶ Tai, kad asmenims „**be jokių abejonių**“ arba „**neabejotinai**“ turi būti užtikrinta teisė pateikti ieškinį dėl panaikinimo, pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką išplaukia iš 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimo *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833, 24 punkto; 1997 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimo *Wiljo*, C-178/95, Rink. p. I-585, 21 ir 23 punktų; 2001 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197, 37 ir 38 punktų; 2001 m. rugsėjo 20 d. EBTT Sprendimo *Banks*, C-390/98, Rink. p. I-6117, 111 punkto; 2007 m. kovo 8 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-441/05, Rink. p. I-1993, 40, 41, 47 ir 48 punktų; 2009 m. liepos 2 d. EBTT Sprendimo *Bavaria ir Bavaria Italia*, C-343/07, Rink. p. I-05491, 40 punkto; 2010 m. birželio 29 d. ESTT Sprendimo *Baudžiamojoje byloje prieš E ir F*, C-50/09, dar nepaskelbto Rinkinyje, 48 punkto; 2010 m. liepos 8 d. ESTT Sprendimo *Afton Chemical Limited prieš Secretary of State for Transport*, C-343/09, dar nepaskelbto Rinkinyje, 19 punkto ir iš 2011 m. vasario 17 d. ESTT Sprendimo *Bolton Alimentari SpA prieš Agenzia delle Dogane*, C-494/09, dar nepaskelbto Rinkinyje, 23 punkto.

1996 m. gruodžio 12 d. EBTT Sprendime *Accrington Beef*, C-241/95, Rink. p. I-6699, 15 ir 16 punktuose, 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendime *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 28 ir 29 punktuose ir 2006 vasario 23 d. EBTT Sprendime *Atzeni ir kt.*, C-346/03 ir C-529/03, Rink. p. I-1875, 34 punkte nagrinėjama, ar asmenų ieškinyse dėl teisės akto panaikinimo būtų „**aiškiai**“, „**akivaizdžiai**“ ar „**neginčijamai**“ priimtinas.

¹⁶⁷ Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review* 25, 1988, p. 689-690.

¹⁶⁸ Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, p. I-00833, 26 punktas.

sinteresuotomis visų ES teisės aktų teisėtumu ir gali remtis bet koku ES teisės pažeidimu, nepriklausomai nuo to, ar jis veikia jų pačių interesus¹⁶⁹. Valstybėms narėms nedraudžiama ginčyti net ir tų teisės aktų, kurie adresuoti ne joms, o kitiems asmenims¹⁷⁰.

Atsižvelgdamas į tai, kad valstybėms narėms nėra sudaroma jokių kliūčių pasinaudoti tiesiogine teisminės gynybos priemone, Teismas pagrįstai nusprendė, kad nepasinaudojusios šia galimybe per Sutartyje nustatytą dviejų mėnesių terminą valstybės narės neturi teisės ginčyti ES institucijos priimto teisės akto netiesioginėmis priemonėmis¹⁷¹, tame tarpe ir prašydamos nacionalinių teismų kreiptis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą¹⁷². Vienintele išimtimi šiam draudimui galėtume laikyti atvejus, kai ginčijamame teisės akte būtų ypač didelių ir aiškių trūkumų, dėl kurių galima teisės aktą laikyti niekiniu¹⁷³.

1.4.2.2. Draudimo ribos neprivilėgiuotų ieškovų atžvilgiu

Skirtingai nei ankstesniame poskyryje nagrinėtų privilegijuotų ieškovų, privačių asmenų galimybės pateikti ieškinį yra ribojamos griežtų priimtino reikalavimų. Pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį „*kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali <...> pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių*“.

Taigi, Sutarties nuostata suponuoja šiuos atvejus, kai privatus asmuo gali ginčyti ES teisės akto teisėtumą:

- 1) teisės aktas yra skirtas ieškovui;
- 2) teisės aktas yra skirtas trečiajam asmeniui, tačiau yra tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su ieškovu;
- 3) ginčijamas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas, tiesiogiai susijęs su ieškovu ir nereikalaujantis įgyvendinančių priemonių.

Toliau išnagrinėsime kiekvieną iš nurodytų atvejų.

¹⁶⁹ Gobytė-Limantė, A. Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus: daktaro disertacija: teisė, VU. – V. 2010, p.43.

¹⁷⁰ Pavyzdžiui, Italija ginčijo Komisijos sprendimą, adresuotą Jungtinėje Karalystėje įsisteigusiai valstybės valdomai bendrovei *British Telecom* (1985 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Italija prieš Komisiją*, 41/83, Rink. p. 873), o Nyderlandai – Aukščiausiosios valdžios sprendimą, adresuotą keletui Vokietijos anglies bendrovių (1964 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Aukščiausiąją instituciją*, 66/63, Rink. p. 1047).

¹⁷¹ 1978 m. spalio 12 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, 156/77, Rink. p. 1881, 20 punktas; 1983 m. lapkričio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, 52/83, Rink. p. 3707, 10 punktas; 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, 52/84, Rink. p. 89, 13 punktas; 1988 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, 226/87, Rink. p. 3611, 14 punktas; 1993 m. birželio 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-183/91, Rink. p. I-3131, 10 punktas; 2000 m. birželio 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, C-404/97, Rink. p. I-4897, 34 punktas; 2003 m. birželio 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-404/00, Rink. p. I-6695, 40 punktas; 2007 m. rugsėjo 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-177/06, Rink. p. I-07689, 30 punktas.

¹⁷² 2002 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *National Farmers' Union prieš Secrétariat général du gouvernement*, C-241/01, Rink. p. I-9079, 34 punktas; 2007 m. liepos 18 d. EBTT Sprendimas *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato prieš Lucchini SpA*, C-119/05, Rink. p. I-06199, 54 punktas.

¹⁷³ Žr. šios disertacijos 1.4.2.3 poskyrį.

1.4.2.2.1. Teisė ginčyti ieškovui skirtą teisės aktą

Vadovaujantis SESV 288 straipsnyje (ex EB Sutarties 249 str.) pateiktais ES institucijų priimamų privalomo pobūdžio teisės aktų rūšių apibrėžimais, privačiam asmeniui adresuojamas teisės aktas paprastai vadinamas sprendimu. Šiame kontekste pastebėtina, kad ankstesnėje Sutarties redakcijoje – EB Sutarties 230 str. 4 d. – buvo naudojama ne apibendrinta formuluotė „teisės aktas“, o konkrečiai įvardinama teisės akto rūšis: „Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali <...> pateikti ieškinį dėl jam skirtos sprendimo <...>“.

Autorės nuomone, nuorodos į konkretų teisės aktą atsisakyta dėl toliau nurodomų priežasčių.

Pirma, ES įstatymų leidėjas, įvertinęs ES institucijų praktikoje priimamų teisės aktų, vadinamų sprendimais, turinį, SESV 288 straipsnio 4 dalyje pateikė naują sprendimo apibrėžimą: „Sprendimas yra privalomas visas. Sprendimas, kuriame nurodomi jo adresatai, yra privalomas tik tiems adresatams“. Kitaip tariant, sprendimas gali būti tiek bendro, tiek ir individualaus pobūdžio teisės aktu. Sprendimas, jei jis nėra adresuotas konkrečiam adresatui, laikytinas bendro pobūdžio teisės aktu, kaip ir reglamentas bei direktyva. Paprastai tokie sprendimai yra skirti valstybėms narėms ir jais įgyvendinamos, pakeičiamos ir/ar papildomos reglamentų ir direktyvų nuostatos¹⁷⁴; jie yra neterminuoti ir asmenų, kuriuos šie sprendimai gali paveikti, ratas yra neapibrėžtas. Tuo tarpu privatus asmenys pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį gali ginčyti tik pastarųjų, t. y. individualaus pobūdžio, sprendimų teisėtumą.

Antra, ES institucijų, kurių priimami teisės aktai gali būti ginčijami, rato išplėtimas įtraukiant įstaigas ir organus suponavo būtinybę atsižvelgti ir į specifines šių institucijų priimamų teisės aktų rūšis (ši specifika itin ryški buvusio antrojo ir trečiojo ramsčių rėmuose veikusių įstaigų atveju).

Trečia ir svarbiausia – tokio teisinio reguliavimo pasirinkimą paskatino Teisingumo Teismo praktika, pagal kurią svarbi ne teisės akto forma, o jo turinys. Net ir pavadindamos asmeniui adresuotą teisės aktą reglamentu ar direktyva, kurie paprastai laikytini bendro, o ne individualaus, pobūdžio teisės aktais, ES institucijos negalėtų išvengti atsakomybės ir atimti iš asmens jam Sutartimi suteiktos apsaugos¹⁷⁵. Tačiau tokiu atveju, kai ES institucija priimtą teisės aktą pavadina reglamentu ar direktyva, pageidaujantis ieškinį dėl panaikinimo pateikti asmuo turi įrodyti, kad šis teisės aktas savo turiniu yra sprendimas, t. y. individualaus pobūdžio teisės aktas. Asmens teisių gynimą pastaruoju atveju apsunkina tai, kad sunku tiksliai nustatyti sąlygas, kurioms esant Teismas teisės aktą pripažįsta sprendimu (individualaus pobūdžio teisės aktu) ir jį galima ginčyti.

Teismo praktikos analizė atskleidžia, kad jis atskirymui taiko du testus – „uždaros grupės“ ir „abstrakčios terminologijos“. P. Craig nuomone, pastarasis yra griežtesnis, nei pirmasis, tačiau ir dažniau taikomas Teismo praktikoje¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Paprastai tai sprendimai, kuriais Komisija įgyvendina SESV 290-291 straipsniuose jai suteiktas teises (priima deleguotuosius ir įgyvendinamuosius teisės aktus).

¹⁷⁵ 1977 m. gegužės 5 d. EBTT Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797, 6 ir 7 punktai; 1980 m. birželio 17 d. EBTT Sprendimas *Calpak prieš Komisiją*, 789/79 ir 790/79, Rink. p. 1949, 7 punktas; 1985 m. sausio 29 d. EBTT Sprendimas *Binderer prieš Komisiją*, 147/83, Rink. p. 257, 14 punktas ir 1989 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Grimaldi*, C-322/88, Rink. p. I-4407, 14 punktas.

¹⁷⁶ Craig, P. *Legality, Standing and Substantial Review in Community Law*. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1994, Vol. 14(4), p. 507-537.

Teisės akto adresatai priskiriami „uždarai grupei“, jei asmenų, kurių teisinė padėtis bus paveikiama teisės aktu, skaičius yra nustatomas teisės akto priėmimo metu ir negali būti išplėstas po jo įsigaliojimo¹⁷⁷. Visgi, Teismo nuomone, tai, kad teisės aktas yra adresuotas „uždarai grupei“, nėra pagrindas automatiškai tokį teisės aktą laikyti sprendimu (individualaus pobūdžio teisės aktu). Esminiu atskyrimo kriterijumi laikytina teisės akto taikymo sritis, nes sprendimas (individualaus pobūdžio teisės aktas) yra skirtas ribotam asmenų skaičiui, tuo tarpu reglamentas – abstrakčiai apibūdinamoms kategorijoms ir jų visumai¹⁷⁸. Teisės akto bendro pobūdžio nepaneigia galimybė daugiau ar mažiau tiksliai nustatyti teisės subjektų, kurių atžvilgiu konkrečiu laiku jis taikomas, skaičių ar netgi tapatybę, kai yra akivaizdu, kad jis taip taikomas teisės aktu apibrėžtoje objektyvioje teisinėje ar faktinėje situacijoje ir atsižvelgiant į juo siekiamą tikslą¹⁷⁹.

„Abstrakčios terminologijos testas“ kritikuojamas kaip nepagrįstai griežtas: „juo stengiamasi ne pažvelgti už formos į turinį, o už formos į formą“¹⁸⁰; „juo paneigiamas pagrindinis [SESV 263 sr. 4 d.] tikslas – akcentuoti bendro pobūdžio teisės akto poveikį, o ne jo „etiketę“¹⁸¹. Tai, ar teisės aktas paveikia uždara ar atvira grupę asmenų, apsprendžia ne faktiniai, konkrečios rinkos nulemti teisės akto taikymo ribojimai, bet tai, ar teisės akto nuostatos dėl pačių jų teisinių formuluočių galėtų būti taikomos asmenims, kurių teisės akto priėmimo metu nebuvo galima identifikuoti, arba jeigu tokia taikymo galimybė buvo vien hipotetinė¹⁸². Taigi sudaroma galimybė tiesiog suformuluoti teisės normas taip, kad joms būtų sukurtas „imunitetas“ nuo jų ginčijimo teismuose¹⁸³.

Jeigu pritaikius aukščiau aptartas taisykles nustatyti, ar teisės aktas savo turiniu yra sprendimas (individualaus pobūdžio teisės aktas), nepavyksta, Teismas siūlo įvertinti, ar nagrinėjamas teisės aktas yra konkrečiai su asmeniu susijęs¹⁸⁴.

Kaip minėta, teisės aktą pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį gali ginčyti jo adresatas. Teisės akto adresatu visų pirma laikytinas asmuo, kuriam teisės aktas yra privalomas. Kitaip tariant, teisės aktas turi sukelti pasekmes asmens teisei padėčiai – suteikti asmeniui teises ar nustatyti pareigas¹⁸⁵. Teisių suteikimas identifikuojamas tuo atveju, jei ES teisės aktas aiškiai apibrėžia teisės turinį ir naudos gavėją, arba kai teisės asmeniui

¹⁷⁷ Pvz., 1965 m. liepos 1 d. EBTT Sprendimas *Toepfer prieš Komisiją*, 106-107/63, Rink. p. 405: Komisijos sprendimu buvo leista įvesti importo mokesčius nuo tam tikros datos, o Prancūzijai leista atmesti pareiškėjų prašymus išduoti licencijas importui, pateiktus po šios datos. Atitinkamai pareiškėjai, pateikę prašymus iki Komisijos sprendimo priėmimo įgijo teisę pateikti ieškinį, kadangi neliko net teorinės galimybės, jog kiti asmenys galėtų atsidurti tokioje pat situacijoje.

¹⁷⁸ 1962 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas, 16/62 ir 17/62, Rink. p. 901, 2 punktas.

¹⁷⁹ 1993 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Gibraltar prieš Tarybą*, C-298/89, Rink. p. I-3605, 17 punktas ir 1994 m. gegužės 18 d. EBTT Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853, 18 punktas.

¹⁸⁰ Craig, P. *Legality, Standing and Substantial Review in Community Law*. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1994, Vol. 14(4), p. 515.

¹⁸¹ Hedemann-Robinson, M. Article 173 EC, General Community Measures and *Locus Standi* for Private Persons: Still a Cause for Individual Concern? *European Public Law*. 1996, Vol. 2, p. 138.

¹⁸² Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 128.

¹⁸³ Craig, P. ir de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 516.

¹⁸⁴ Apie konkrečią sąsają ir jos ryšį su teisės akto rūšies nustatymo testais plačiau žr. disertacijos 1.4.2.2.2 poskyryje.

¹⁸⁵ Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 19.

atsiranda kaip valstybėms narėms ar kitiems asmenims ES teisės aktu nustatytų pareigų pasekmė (pastaruoju atveju nustatomas ES teisės aktu ginamas interesas – jei teisės aktu siekiama apsaugoti individualų interesą, tai jame nustatyta pareiga gali sukurti atitinkamą teisę¹⁸⁶). Pažymėtina, kad teisių suteikimo faktas ilgą laiką buvo tapatinamas su atitinkamos teisės normos tiesioginiu veikimu, nors *Francovich* byloje Teismas akcentavo, kad teisės ar garantijas asmenims suteikia ne vien tiesioginio veikimo Bendrijos teisės akto nuostatos. PIT *San Pedro* byloje¹⁸⁷ pabandė susisteminti Bendrijos teismų praktiką šiuo klausimu ir nurodė, kad „teisės norma siekiama suteikti teises asmenims, jei pažeidimas yra susijęs su nuostata, suteikiančia teises, kurias nacionaliniai teismai turi ginti, ir todėl turinčią tiesioginį veikimą¹⁸⁸, suteikiančią naudą, kuri gali būti vertinama kaip įgyta teisė¹⁸⁹, siekiančią apsaugoti asmenų interesus¹⁹⁰ arba suteikiančią asmenims teises, kurių turinys yra pakankamai apibrėžtas¹⁹¹“.

Būdamas teisės akto adresatu, asmuo privalo įrodyti tik savo teisinį suinteresuotumą jį ginčyti¹⁹². Nors toks reikalavimas nėra *expressis verbis* nurodytas SESV 263 straipsnio formuluotėje, tačiau jis taikomas siekiant išvengti išimtinai hipotetinių klausimų nagrinėjimo. Suinteresuotumo reikalavimas turi būti tenkinamas ieškinio pateikimo momentu ir išlikti iki pat sprendimo byloje priėmimo. Net ir tuo atveju, jei ieškovo interesas yra susijęs su teisine padėtimi ateityje, jis jau ieškinio pateikimo momentu privalo įrodyti, jog išankstinis nusistatymas jo atžvilgiu yra neabejotinas¹⁹³.

Atsižvelgiant į tai, kad ieškinio pateikimui taikomas tik teisinio suinteresuotumo reikalavimas, asmeniui (teisės akto adresatui), kaip ir privilegijuotiems ieškovams, didesnių kliūčių pasinaudoti tiesiogine teisminės gynybos priemone neiškyla. Todėl Teismas fiziniam ar juridiniam asmeniui, esančiam teisės akto adresatu, taiko tą pačią taisyklę kaip ir valstybėms narėms, t. y. nepasinaudojus galimybe ginčyti teisės akto tei-

¹⁸⁶ Prechal, S. *Directives in EC Law*. Oxford Oxford University Press, 2nd ed., 2006, p. 97-130.

¹⁸⁷ 2005 m. spalio 19 d. PIT Sprendimas *Cofradía de pescadores de „San Pedro“ de Bermeo ir kt. prieš Tarybą*, T-415/03, Rink. p. II-04355, 86 punktas.

¹⁸⁸ 1996 m. kovo 5 d. EBTT Sprendimas byloje *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029, 54 punktas.

¹⁸⁹ 1998 m. sausio 29 d. PIT Sprendimo *Dubois ir Fils prieš Tarybą ir Komisiją*, T-113/96, Rink. p. II-125, 63–65 punktai.

¹⁹⁰ 1978 m. gegužės 25 d. EBTT Sprendimas *HNL ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, 83/76 ir 94/76, 4/77, 15/77 ir 40/77, Rink. p. 1209, 5 punktas.

¹⁹¹ 1996 m. spalio 8 d. EBTT Sprendimas *Dillenkofer ir kt.*, C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94, C-190/94, Rink. p. I-4845, 22 punktas.

¹⁹² 1994 m. lapkričio 9 d. PIT Sprendimas *Scottish Football Association prieš Komisiją*, T-46/92, Rink. p. II-01039.

Ieškovo teisinis suinteresuotumas reiškia, kad ginčijamo teisės akto panaikinimas gali turėti jam teisinių pasekmių (2001 m. birželio 20 d. PIT Sprendimas *Euroalliges prieš Komisiją*, T-188/99, Rink. p. II-01757, 26 punktas); ieškinio patenkinimas jį pateikusiai šaliai gali būti naudingas (2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink., p. I-6677, 21 punktas).

¹⁹³ 1992 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Nederlandse Bankiersvereniging ir Nederlandse Vereniging van Banken prieš Komisiją*, T-138/89, Rink. p. II-02181, 33 punktas. – šioje byloje ieškovas neįrodė savo teisinio suinteresuotumo, kadangi rėmėsi neapibrėžtomis, ateityje galimomis situacijomis, t. y. galimybe, kad nacionalinis teismas, vertindamas susitarimą EB Sutarties 85–86 str. (dabar SESV 101–102 str.) kontekste, padarys kitokias išvadas įtakos prekybai tarp valstybių narių aspektu, nei susitarimą vertinusi Komisija).

sėtumą per Sutartyje nustatytą dviejų mėnesių terminą draudžia jį ginčyti naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra.

Minėta taisyklė fizinių ir juridinių asmenų, esančių teisės aktų adresatais, atžvilgiu buvo suformuluota Teismo nagrinėtoje *Wiljo* byloje, kurioje laivų bunkeriavimu užsiimanti įmonė *Wiljo* nacionaliniame teisme pateikė ieškinį dėl Belgijos valdžios institucijų sprendimo, kuriuo buvo reikalaujama sumokėti įmokas į Utilizavimo fondą. *Wiljo* ginčijo savo prievolę teigdama, kad jai adresuotas Komisijos sprendimas, kuriuo nesuteikta išlyga, nesuderinamas su Komisijos kompetenciją šioje srityje apibrėžiančiu reglamentu ir buvo priimtas neatlikus būtinos techninės analizės. Minėto Komisijos sprendimo *Wiljo* Sutartyje nustatytais terminais PIT neapskundė, remdamasi *Rau* sprendimu manydama, kad galės tai padaryti ginčydama nacionalinės valdžios institucijų sprendimą. Tačiau Teismas nurodė, kad Komisijos sprendimas buvo individualaus pobūdžio, tiesiogiai *Wiljo* adresuotas teisės aktas; ji akivaizdžiai žinojo apie sprendimo egzistavimą bei jo pasekmes, taip pat apie teisę sprendimą skusti PIT ir neabejotinai galėjo tai padaryti. Todėl vadovaujantis teisinio tikrumo principu nacionalinis teismas yra saistomas Komisijos sprendimo ir nebegali prašyti Teismo prejudicinio sprendimo dėl šio teisės akto galiojimo¹⁹⁴. Šios Teismo pozicijos nepakeitė net ta aplinkybė, kad *TWD* taisyklė, pagal kurią praleidus terminą skusti ES institucijos teisės aktą tiesiogiai ES teismuose draudžiama jį vėliau ginčyti pasinaudojant prejudicinio sprendimo procedūra, laikotarpiu, kai *Wiljo* dar turėjo teisę pateikti ieškinį dėl Komisijos sprendimo panaikinimo, nebuvo įtvirtinta.

Pažymėtina, kad vertindamas, ar asmuo turėjo *neabejotiną* teisę pareikšti ieškinį dėl panaikinimo Bendrajame teisme (anksčiau – PIT), Teisingumo Teismas skiria ypatingą dėmesį aplinkybei, ar asmuo buvo tinkamai informuotas apie jam adresuotą sprendimą ir kaip tai buvo padaryta. *Bolton* byloje Teismas konstatavo, kad nei iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą, nei iš šalių pastabų nematyti, ar, kada ir kiek apie Komisijos sprendimą netaikyti *Bolton* tuno konservų importui iš Tailando tarifinės kvotos ši įmonė buvo informuota. Todėl Teisingumo Teismas negalėjo įvertinti, ar *Bolton* ieškinys dėl šio sprendimo būtų neabejotinai buvęs priimtinas, o tokiomis aplinkybėmis, Teismo nuomone, visus prejudicinius klausimus reikia laikyti priimtinais¹⁹⁵.

1.4.2.2.2. Teisė ginčyti trečiajam asmeniui skirtą teisės aktą

Minėta, kad remdamiesi Sutarties 263 straipsnio 4 dalimi asmenys gali ginčyti ne tik jiems, bet ir tretiesiems asmenims adresuotus teisės aktus. Tačiau, skirtingai nei pirmuoju atveju, reikalaujama, kad asmuo su ginčijamu teisės aktu būtų tiesiogiai ir konkrečiai susijęs.

Atsižvelgiant į tai, kad asmens *locus standi* apibrėžiančių reikalavimų – tiesioginės ir konkrečios sąsajos – turinys pačiame Sutarties straipsnyje nėra atskleistas, būtina išsiaiškinti, kokią prasmę tiesioginei ir konkrečiai sąsajai savo jurisprudencijoje suteikė

¹⁹⁴ 1997 m. sausio 30 d. EBT T Sprendimas *Wiljo NV prieš Belgische Staat*, C-178/95, Rink. p. I-00585, 23-24 punktai.

¹⁹⁵ 2011 m. vasario 17 d. EST T Sprendimas *Bolton Alimentari SpA prieš Agenzia delle Dogane*, C-494/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 24-25 punktai.

Teismas, ir tokiu būdu nustatyti, kiek šie reikalavimai riboja privačių asmenų galimybes ginti savo teises pateikiant ieškinį dėl ES teisės akto galiojimo ir tuo pačiu nulemia, jog ES teisės aktu pažeidžiamų asmens teisių gynimo priemone turėtų tapti prejudicinio sprendimo procedūra.

(i) Tiesioginė sąsaja

Tiesioginio asmens susietumo su ginčijamu teisės aktu nustatymui Teismo jurisprudencijoje tradiciškai skiriamas mažesnis dėmesys. Šią aplinkybę lėmė tai, kad Teismas buvo pakankamai nuoseklus bei konkretus aiškindamas tiesioginės sąsajos sąvoką, ir tai, kad nagrinėdamas kumuliatyvius tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimus Teismas taiko vadinamąją *économie des moyens* aksiomą, pagal kurią „pakanka nustatyti, kad vienas iš reikalavimų yra netenkinamas, tam, kad būtų galima atmesti ieškinį šiuo pagrindu net nesvarčius antrojo reikalavimo“¹⁹⁶. Paprastai nors ir ne visada¹⁹⁷, Teismas pirma konstatuoja privatų asmenį neturint teisės pateikti ieškinį nesant konkretaus susietumo ir net nesvarsto, ar šis asmuo yra tiesiogiai susijęs su ginčijamu teisės aktu. Atitinkamai tiesioginė sąsaja „turėjo mažiau lemiamą reikšmę atmetant privačių asmenų ieškinius dėl panaikinimo“¹⁹⁸.

Tiesioginiam susietumui būtina, kad ginčijamas ES institucijos priimtas teisės aktas tiesiogiai paveiktų asmens teisinę padėtį ir nepaliktų diskrecijos adresatui, kuris turėtų šį teisės aktą įgyvendinti; kad toks teisės aktas būtų įgyvendinamas automatiškai ir tai kiltų išimtinai iš ES nustatyto teisinio reguliavimo, adresatui nesiimant jokių papildomų veiksmų¹⁹⁹. Asmens tiesioginis susietumas su ginčijamu teisės aktu būtų konstatuotas ir tais atvejais, jei adresatui būtų suteikta tam tikra diskrecija, tačiau naudojimosi šia diskrecija galimybė būtų išimtinai teorinė²⁰⁰. Akivaizdu, jog taip aiškinti tiesioginę sąsają yra logiška ir pagrįsta, kadangi tuo atveju, jei ES institucijos priimto teisės akto adresatui būtų suteikta diskrecija ir jis ja pasinaudotų, poveikį asmens teisei padėčiai lemtų ne ES teisės aktas, o šio teisės akto adresato veiksmai (priimtas individualaus taikymo aktas), kuriuos ir turėtų skusti privatus asmuo.

Gebėjimas tiesiogiai paveikti asmenį yra neabejotinai būdingas reglamentams, nes pagal SESV 288 straipsnio 2 dalyje pateiktą apibrėžimą jie yra tiesiogiai taikomi. Antai *International Fruit Company* byloje²⁰¹ Teismas nustatė, kad pagal Bendrijos teisės aktą

¹⁹⁶ Barav, A. Direct and Individual Concern: An Almost Insurmountable Barrier to the Admissibility of Individual Appeal to the EEC Court. 11 *Common Market Law Review*, 1974, p. 192.

¹⁹⁷ Pz., 1970 m. birželio 16 d. EBTT Sprendimas *SA Alcan Aluminium Raeren ir kt. prieš Komisiją*, 69/69, Rink. p. 385.

¹⁹⁸ Albors-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? 62(1) *Cambridge Law Journal*, 2003, p. 75.

¹⁹⁹ 1965 m. liepos 1 d. EBTT Sprendimas *Toepfer prieš Komisiją*, 106-107/63, Rink. p. 405; 1971 m. gegužės 13 d. EBTT Sprendimas *International Fruit Company prieš Komisiją*, 41-44/70, Rink. p. 411; 1980 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Alcan prieš Komisiją*, 69/79, Rink. p. 385; 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339; 2004 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Front National*, C-486/01 P, Rink. p. I-6289; 2007 m. kovo 22 d. EBTT Sprendimas *Regione Siciliana prieš Komisiją*, C-15/06 P, Rink. p. I-2591.

²⁰⁰ 1971 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Werner A. Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink., p. 879; 1985 m. sausio 17 d. EBTT Sprendimas *SA Piraiki-Patraiki prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.

²⁰¹ 1971 m. gegužės 13 d. EBTT Sprendimas *International Fruit Company prieš Komisiją*, 41-44/70, Rink. p. 411.

valstybės narės buvo įpareigosios kiekvieną savaitę pranešti Komisijai apie desertinių obuolių kiekius iš trečiųjų valstybių, kuriems taikytinos importo į Bendriją licencijos. Komisija buvo įgaliota priimti sprendimus dėl licencijų suteikimo, o šio sprendimo pagrindu valstybės narės išduodavo licencijas suinteresuotiems asmenims. Teismas nusprendė, kad nacionalinėms valstybėms nebuvo palikta diskrecijos priimti sprendimą dėl licencijų išdavimo ar nustatyti sąlygas, kurioms esant licencijos turėtų būti išduodamos. Valstybių narių funkcija apsiribojo duomenų, reikalingų Komisijos sprendimui priimti, surinkimu, ir šio sprendimo įgyvendinimu. Todėl Komisijos sprendimas tiesiogiai paveikdavo asmenų teisinę padėtį²⁰².

Svarbu pastebėti, kad vien tai, jog reglamentai yra tiesiogiai taikomi valstybėse narėse, negarantuoja, kad jie visais atvejais bus su asmenimis tiesiogiai susiję. Tuo atveju, jei ES teisės aktas pats neturi tiesioginio poveikio asmens teisėms, o tik įgalioja valstybės nars imtis priemonių, kurios paveiktų asmenų teises, ne ES, o valstybės narės teisės aktas bus tiesiogiai su asmeniu susijęs²⁰³.

ES teisės aktų, priimtų bendro pobūdžio sprendimų forma, vertinimas būtų analogiškas reglamentų vertinimui, nes jie taipogi tiesiogiai taikomi valstybėse narėse. Tuo tarpu individualaus pobūdžio sprendimų vertinimas sudėtingesnis. Štai jei tokiu ES institucijos sprendimu valstybė narė yra įgaliojama imtis tam tikrų veiksmų, pasekmės būtų tokios pačios, kaip ir ką tik aptartų reglamentų atveju – ne ES, o valstybės narės teisės aktas būtų tiesiogiai su asmeniu susijęs²⁰⁴. Asmens tiesioginis susietumas su ginčijamu ES institucijos sprendimu būtų konstatuotas tais atvejais, jei valstybė narė eksplicitiškai ar impliicitškai leistų suprasti, kokiū būdu ji ketina įgyvendinti jai suteiktą diskrecijos teisę²⁰⁵. Tam, kad asmuo būtų pripažintas tiesiogiai susijusiu, nebūtina, jog asmuo būtų faktiškai paveiktas, - užtenka nustatyti, kad toks poveikis yra pratiškai neabejotinas.

Atskirai aptartini *ex ante* ir *ex post* ES sprendimais valstybėms narėms suteikti leidimai. Teismo nuomone, ES institucijų priimti sprendimai, kuriais valstybėms narėms leidžiama išlaikyti ribojančias/apsaugines priemones, turi tokį patį poveikį kaip ir sprendimai, kuriais pakeičiamos ar panaikinamos ribojančios/apsauginės priemonės, kadangi tokiais ES institucijų sprendimais ne tik patvirtinami, bet ir įteisinami valstybių narių teisės aktai²⁰⁶. *Ex post* leidimai yra tiesiogiai su asmenimis susiję tik tuo atveju, jei jie turi retroaktyvų poveikį²⁰⁷.

Skirtingai nei anksčiau aptartos ES institucijų priimamų teisės aktų rūšys, direktyvos paprastai nėra su asmenimis tiesiogiai susijusios, kadangi direktyvomis nustatomos pareigos tik valstybėms narėms ir joms paliekama diskrecijos teisė pasirinkti direktyvos įgyvendinimo priemones ir būdus. Generalinis advokatas Lenz *Gibraltar* byloje²⁰⁸ nurodė, kad tam tikros direktyvos nuostatos iš esmės nepalieka valstybėms narėms diskrecijos arba tokia diskrecija yra vien teorinė, todėl jei tokiomis direktyvos nuostatomis

²⁰² Ibid, 25-28 punktai.

²⁰³ 2007 m. sausio 9 d. PIT įsakymas *Lootus Teine Osaihing prieš Tarybą*, T-127/05, Rink. p. II-00001.

²⁰⁴ 1980 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Alcan prieš Komisiją*, 69/79, Rink. p. 385.

²⁰⁵ 1985 m. sausio 17 d. EBTT Sprendimas *SA Piraiki-Patraiki prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207; 1971 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 897.

²⁰⁶ 1965 m. liepos 1 d. EBTT Sprendimas *Toepfer prieš Komisiją*, 106-107/63, Rink. p. 405.

²⁰⁷ 2000 m. gruodžio 13 d. PIT sprendimas *DSTV prieš Komisiją*, T-69/99, Rink. p. II-4039.

²⁰⁸ Generalinio advokato Lenz išvada byloje *Gibraltaras prieš Tarybą*, C-298/89, Rink., p. I-03605.

asmeniui būtų atimtos/apribotos tam tikros teisės, to turėtų pakakti konstatuoti asmens tiesioginį susietumą su direktyva. Tačiau Teismas tokios Generalinio advokato nuomonės nepalaikė ir kategoriškai atmetė bet kokią tiesioginės sąsajos su direktyva galimybę.

Taigi, absoliuti dauguma nagrinėtų atvejų tiesioginės sąsajos egzistavimą susieja su adresatui paliktos diskrecijos teisės vertinimu. Tačiau kai kurie mokslininkai teigia, kad vietoje diskrecijos tiesioginei sąsajai nustatyti turėtume vertinti priežastinio ryšio tarp ES institucijos priimto teisės akto ir asmens patirtos žalos buvimą²⁰⁹ ir tokį savo pasiūlymą grindžia tuo, jog viena vertus, nėra suformuluoto tinkamo diskrecijos apibrėžimo, ir, kita vertus, pats Teismas nepripažįsta tiesioginės sąsajos egzistavimo net ir tais atvejais, kai valstybei narei diskrecijos nėra paliekama. Galiausiai, diskrecijos testą sunku pritaikyti, kai teisės aktas yra skirtas ne valstybei narei, o asmeniui²¹⁰.

Manytina, kad abi nuomonės turi pagrindą egzistuoti, kadangi tiesioginės sąsajos kaip asmens *locus standi* sąlygos *raison d'être* yra užtikrinti, kad poveikis asmens teisinei padėčiai kiltų tiesiogiai iš ES institucijos priimto teisės akto²¹¹.

(ii) Konkreti sąsaja

Konkrety sąsaja yra antroji asmens *locus standi* ribojanti sąlyga, kuri yra tarsi formalaus adresato nustatymo pakaitalas, asmens teisinio suinteresuotumo patvirtinimas.

Konkrečios sąsajos turinį Teismas pirmą kartą atskleidė *Plaumann* byloje²¹². Teismas konstatavo, kad asmenys, kurie nėra sprendimo adresatai, gali teigti esantys konkrečiai su juo susiję, jeigu tas *sprendimas paveikia juos dėl tam tikrų išskirtinių jiems būdingų savybių, arba dėl faktinės situacijos, kuri išskiria juos iš kitų asmenų ir todėl juos individualizuoja taip pat kaip sprendimo adresatą*. Jei sprendimas paveikia asmenį tik dėl komercinės veiklos, kurios bet kada gali imtis bet koks subjektas, vadinasi, sprendimas neindividualizuoja asmens taip, kaip sprendimo adresatą²¹³. Darytina išvada, kad asmuo būtų laikomas konkrečiai susijusiu su ginčijamu sprendimu tik tokiu atveju, jei įrodytų, jog sprendimas jį paveikia kaip tam tikros uždaros grupės narį, t. y. grupės, kuri nustatoma teisės akto priėmimo metu ir negali būti išplėsta po jo įsigaliojimo, net ir tuo atveju, jei toks uždaros grupės išplėtimas yra tik teorinė galimybė²¹⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad „uždarai grupei“ priklausyti nėra pakankama, kad asmenį galima būtų laikyti konkrečiai susijusiu – ieškovas turi tik *galimybę* įrodyti konkretų susietumą su ginčijamu teisės aktu. Pavyzdžiui, *Deutz und Geldermann* byloje²¹⁵

²⁰⁹ Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 73.

²¹⁰ Türk, A. *The Concept of Legislation in European Community Law*. Kluwer Law International, 2006, p. 113.

²¹¹ Tamavičiūtė V. Privataus asmens locus standi ginčijant Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą: ar pagrįstai kritikuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas? *Jurisprudencija*. 2010. Nr. 1(5), p. 275.

²¹² 1963 m. liepos 23 d. EBTT Sprendimas *Plaumann & Co prieš Komisiją*, 25/62, Rink., p. 253.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ *Piraiki-Patraiki* byloje (1985 m. sausio 17 d. EBTT Sprendimas SA *Piraiki-Patraiki prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207) Teismas nurodė, kad įmonės, nesudariusios verpalų importo sutarčių iki ginčijamo Komisijos sprendimo, kuriuo Prancūzijai leista taikyti kvotų sistemą verpalų importui iš Graikijos, priėmimo, neturi teisės pateikti ieškinį, kadangi sprendimas paveikia jas taip pat, kaip bet kokią kitą importuotoją, esantį ar potencialiai galintį būti tokioje pačioje padėtyje.

²¹⁵ 1987 m. vasario 24 d. EBTT sprendimas byloje *Deutz und Geldermann prieš Tarybą*, 26/86, Rink., p. 941.

buvo nagrinėjama situacija, kai Taryba priėmė reglamentą, susijusį su putojančių vynų priskyrimu tam tikroms rūšims ir jų pristatymu. Reglamentas draudė apibūdinti putojančių vynų kokybę nurodant pagaminimo metodą, siejamą su geografiniu vardu, jei atitinkamam produktui netaikytina kilmės nuoroda. Minėta nuostata paveikė Vokietijos putojančių vynų gamintojus Deutz ir Geldermann, kadangi jie tradiciškai nurodydavo savo vyno gaminimo metodą „*méthode champenoise*“. Remiantis reglamento pereinamosiomis nuostatomis, tokia nuoroda galėjo būti taikoma tik aštuonerius vynuogių auginimo metus. Todėl manyta, kad pereinamajam laikotarpiui taikytinos nuostatos apibrėžia uždara adresatų grupę, t. y. grupę gamintojų, tradiciškai taikiusių minėtą nuorodą, kuri negalėjo būti išplėsta po reglamento priėmimo, kadangi kiekvienas naujas į rinką įeinantis gamintojas negalėtų teigti, kad tokią nuorodą taikė „tradiciškai“. Tačiau Teismas pritaikė *Plaumann* formulę ir konstatavo, kad minėta aplinkybė nėra svarbi, o ginčijamas teisės aktas savo turiniu yra reglamentas ir susijęs su pareiškėjais objektyviai kaip su putojančio vyno gamintojais, tradiciškai taikančiais tam tikrą gamybos metodą, kaip ir su bet kokiais kitais gamintojais.

Be priklausymo „uždarai grupei“ asmuo dar turi įrodyti tam tikrą specifinį ryšį tarp savo situacijos ir ginčijamo teisės akto. Generalinio advokato Mischo nuomone, tokiu „specifiniu ryšiu“ paprastai tampa išankstinis tam tikrų formalumų atlikimas, kaip, pavyzdžiui, prašymų importo/eksporto licencijai pateikimas, dėl kurio tam tikra grupė asmenų tampa fiksuota²¹⁶. Ir iš tiesų, Teismo praktikos analizė atskleidžia, kad atvejai, kai asmenims pavykdavo įrodyti savo konkretų susietumą su ginčijamu teisės aktu, buvo susiję su tam tikrais šių asmenų veiksmais, atliktais iki ginčijamo teisės akto priėmimo, ir konkretus susietumas kildavo iš šių veiksmų²¹⁷. Taigi, asmens pareiškiamas ieškinys dėl teisės akto panaikinimo veikia kaip tam tikra priemonė ginti pažeistus asmens teisėtus lūkesčius.

Pažymėtina, kad Teismas atmetė galimybę asmenims, ginčijantiems teisės akto teisėtumą, remtis ekonominėmis aplinkybėmis²¹⁸ ir/ar trumpa teisės akto galiojimo trukme²¹⁹, siekiant pagrįsti, jog asmenų, kurie gali būti teisės akto paveikti, grupė faktiškai po teisės akto priėmimo iki jo galiojimo pabaigos nesikeis. Todėl konstatuotina, kad tai, ar teisės aktas paveikia uždara, ar atvirą grupę asmenų, priklauso ne nuo faktinių, konkrečios rinkos nulemtų teisės akto taikymo ribojimų²²⁰, bet nuo to, ar teisės

²¹⁶ Generalinio advokato Mischo išvada byloje *Deutz und Geldermann prieš Tarybą*, 26/86, Rink., p. 941.

²¹⁷ Albors-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? 62(1) *Cambridge Law Journal*, 2003, p. 77.

²¹⁸ Ekonominių aplinkybių neaktualumą Teismui priimant sprendimą iliustruoja sprendimas *Plaumann* byloje.

²¹⁹ 1978 m. kovo 16 d. EBT *Sprendimas Unione nazionale importatori e commercianti motoveicoli esteri (UNICME) ir kt. prieš Tarybą*, 123/77, Rink. p. 845. Šioje byloje Italijos importuotojai, užsiiminėję japoniškų motociklų importu, bei juos vienijanti asociacija ginčijo Tarybos reglamentą, kuris riboja tokių motociklų importą nustatant kvotas. Pagal reglamentą buvo nustatyta 18.000 motociklų kvota. Reglamentas įsigaliojo 1977-07-21, o kvota turėjo būti taikoma nuo 1977-12-31. Nors reglamentas buvo skirtas „atvirai grupei“, buvo pakankamai akivaizdu, kad dėl ribotos reglamento galiojimo trukmės naujų importuotojų atsiradimas buvo mažai tikėtinas. Tačiau Teismas pateikė standartinį atsakymą: „galimybė daugiau ar mažiau tiksliai nustatyti skaičių ar net tapatybę asmenų, kuriems teisės aktas taikomas, jokiū būdu nereiškia, kad tas teisės aktas yra su tais asmenimis konkrečiai susijęs“.

²²⁰ Hedemann-Robinson, M. Article 173 EC, General Community Measures and *Locus Standi* for Private Persons: Still a Cause for Individual Concern? *European Public Law*. 1996, 2: 141–142.

akto nuostatos dėl pačių jų teisinių formuluočių galėtų būti taikomos asmenims, kurių teisės akto priėmimo metu nebuvo galima identifikuoti, arba jeigu tokia taikymo galimybė yra vien hipotetinė²²¹. Taigi sudaromos galimybės tiesiog suformuluoti teisės normas taip, kad joms būtų sukurtas „imunitetas“ nuo jų ginčijimo teismuose²²². Todėl ES teismai ne kartą buvo kritikuojami kaip neskiriantys pakankamo dėmesio ekonominei rinkos analizei²²³ ir kai kuriais atvejais nepagrįstai užkirtę kelią asmenims ginčyti sprendimus²²⁴, tuo tarpu kai būtų buvę visai racionalu „uždaroms grupėms“ taikytiniais teisės aktais laikyti tuos, kurių taikymas kitiems asmenims yra mažai tikėtinas dėl įėjimo į rinką kliūčių arba pačios teisės normos atgrasančio poveikio potencialiems tiekėjams.

Apibendrinant darytina išvada, kad tradicinė (klasikinė) *Plaumann* formulė iš esmės nesiremia skirstymu į uždara ir atvira adresatų grupes, bet labiau orientuota į tai, kad užkirstų kelią asmenims ES teismuose ginčyti bendro pobūdžio teisės aktus. Kitaip tariant, asmenys yra laikomi konkrečiai susijusiais tais atvejais, kai teisės aktas savo turiniu yra individualaus pobūdžio sprendimas ir jis yra priimtas siekiant jį taikyti išskirtinai tam tikrų asmenų atžvilgiu. ES teismų praktikos analizė rodo, kad tai asmenims pavyksta įrodyti išties retai, todėl dažnai teigiama, kad įtvirtindamas *Plaumann* formulę Teismas sukūrė „beveik neįveikiamą barjerą“²²⁵: tai, kad Teismas neatsižvelgia į ekonomines aplinkybes, visada palieka jam galimybę teigti, jog „ir kiti asmenys gali įeiti į rinką“ bei taip konstatuoti, kad grupė yra atvira; savo ruožtu vien teorinės įėjimo į rinką galimybės pakankamumas konkrečiai sąsajai paneigti faktiškai galimybę pateikti ieškinį paverčia „miražu dykumoje“²²⁶.

Dėl tokios nelanksčios savo pozicijos bei nuomonės, kad *Plaumann* byloje pateiktas konkrečios sąsajos aiškinimas yra vienintelis būdas tinkamai aiškinti SESV 263 straips-

²²¹ Türk, A. H. *Judicial Review in EU Law*. Cornwall: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 128.

²²² Craig, P.; de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 516.

²²³ *Ibid*, p. 513–516.

²²⁴ Pavyzdžiui, *Binderer* byla (1985 m. sausio 29 d. EBT T Sprendimas *Binderer prieš Komisiją*, 147/83, Rink. p. 257) buvo susijusi su pareiškėju, kuris importavo vynus iš Vengrijos. Šie vynai buvo pažymėti užrašais, kuriuos į vokiečių kalbą išvertė kaip „Spätlese“ ir „Auslese“. Komisijos reglamentas 997/81 draudė importuojamo į Bendriją vyno etiketėse išsireikškimus, susijusius su aukštesne kokybe, versti į vokiečių kalbą kaip „Spätlese“ ir „Auslese“. Pareiškėjas, remdamasis Komisijos raštu, pradėjo naudoti terminus „spätgelesen“ ir „ausgelesen“. Tačiau Komisija reglamentu 1224/83 uždraudė vartoti ir šiuos terminus. Byloje buvo įrodinėjama, kaip Komisijos reglamentas paveikė tik pareiškėją ir du kitus vengriško ir jugoslaviško vyno importuotojus. Generalinis advokatas byloje nurodė, kad reglamentas, turintis tikslą būti bendrai taikomas, negali būti ginčijamas Teisme *net jeigu jis akivaizdžiai buvo priimtas vienam arba keliems žinomiems atvejams ir praktiškai yra tiesiogiai susijęs su viena konkrečia įmone*. Teismas sprendime nurodė, kad reglamentas taikomas objektyviai apibrėžtomis situacijoms ir sukelia teises pasekmes bendrai bei abstrakčiai apibrėžtomis asmenų kategorijoms.

²²⁵ Barav, A. Direct and Individual Concern: An Almost Insurmountable Barrier to the Admissibility of Individual Appeal to the EEC Court. *Common Market Law Review*. 1974, 11: 191–198.

²²⁶ Craig, P.; de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 512.

nio 4 dalies nuostatą, Teismas buvo vis dažniau kritikuojamas²²⁷. Jis atsakė į kritiką priimdamas *Extramet*²²⁸ ir *Codorniu*²²⁹ sprendimus.

Pirmojoje byloje didžiausias importuotojas, o tuo pačiu ir galutinis produkto vartotojas, ginčijo antidempingo reglamentą. Kadangi vienintelis gamintojas Bendrijos rinkoje buvo jo konkurentas, *Extramet* verslas itin priklausė nuo importo. Teismas pripažino, kad asmuo yra individualizuojamas ne dėl jo išskirtinumo, o todėl, jog daromas poveikis jo konkurencinei padėčiai rinkoje. Antrojoje – *Codorniu* – byloje ieškovas ginčijo „tikrą“ reglamentą ir buvo pripažintas konkrečiai su ginčijamu teisės aktu susijusiu įrodęs, jog priimtas teisės aktas pažeidžia jo specialią teisę (prekės ženklą)²³⁰. Deja, šie Teismo sprendimai nereiškė naujos konkrečios sąsajos sampratos įsitvirtinimo, kadangi specialiosios teisės taisyklė taip ir nebuvo pritaikyta kitose bylose, nors teisininkų bendruomenė to neabejotinai tikėjosi.

Vertindami susiklosčiusią situaciją akademikai teigė, kad Teismo *Plaumann* byloje pateikto konkrečios sąsajos aiškinimo sąlygotas asmens teisių ribojimas ne tik nepagrįstas, bet ir paneigia teisės kreiptis į teismą principą²³¹, pažeidžia efektyvios teisminės gynybos principą ir tam tikrais atvejais net prilygsta atsisakymui vykdyti teisingumą²³². Vienas aštriausių kritikų, prof. A. Arnall, susiklosčiusią situaciją net yra pavadinęs „dėme Bendrijos teisės architektūroje“²³³.

²²⁷ Kritikos yra ir Generalinių advokatų išvadose (pavyzdžiui, Generalinio advokato Roemer išvada byloje *Zuckerfabric Watenstedt*, C-6/68, Rink. p. 595; Generalinio advokato Gand išvada byloje *SA Alcan Aluminium prieš Komisiją*, C-64/69, Rink. p. 385; Generalinio advokato Slynn išvada byloje *Bethell prieš Komisiją*, 246/81, Rink., p. I-02277; Generalinio advokato Jacobs išvados byloje *Extramet*, C-358/89, Rink., p. I-03813 ir *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833; Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Associazione agricoltori della provincia di Rovigo ir kt.*, C-142/95 P, Rink. p. I-669; Generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Stiching Greenpeace Council (Greenpeace International) ir kt. prieš Komisiją*, C-321/95, Rink. p. I-165), ir mokslininkų straipsniuose (pavyzdžiui, Arnall, A. Private Applicants and the Action of Annulment under Article 173 of the EC Treaty. 32 *Common Market Law Review*, 1995, p. 7-49; Rasmussen, H. Why is Art. 173 Interpreted Against Private Plaintiffs? 5 *European Law Review*, 1980, p. 112-127; Barav, A. Direct and Individual Concern: an Almost Insurmountable Barrier to the Admissibility of Individual Appeal to the EEC. 11 *Common Market Law Review*, 1974, 191-198).

²²⁸ 1992 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Extramet Industrie SA prieš Tarybą*, C-358/89, Rink., p. I-2501.

²²⁹ 1994 m. gegužės 18 d. EBTT Sprendimas *Codorniu SA prieš Tarybą*, C-309/89, Rink., p. I-1853.

²³⁰ Tokia specialioji teisė yra absoliuti ir galutinė, t. y. tokios teisės turėtojas gali ja remtis prieš bet kurį asmenį ir tokia teisė iš jo negali būti atimta, nebent tokios teisės netekimas yra kompensuojamas (Enchelmaier, S. No-One Slips Through the Net? Latest Developments, And Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC. *Yearbook of European Law*. 2005, Vol. 24, p. 189).

²³¹ De Burca, G. *Fundamental Rights and Citizenship*. Publikuota *Ten Reflections on the Constitutional Treaty for Europe*. de Witte, B. (ed.). 2003. [prisijungimo laikas 2009-02-08]. <<http://www.iue.it/RSCAS/e-texts/200304-10RefConsTreaty.pdf>>.

²³² Albers-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? 62 (1) *Cambridge Law Journal*, 2003, p. 72-92; Ragolle, F. Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions. *European Law Review*. 2003, Vol. 28(1), p. 90-101; Usher, J. A. Direct and Individual Concern: an Effective Remedy or a Conventional Solution? 28(5) *European Law Review*, 2003, p. 575-600; Gormley, L. W. Judicial Review: Advice for Deaf? *Fordham International Law Journal*, 2006, p. 655-689; Eliantonio, M., Kas, B. Private Parties and the Annulment Procedure: Can the Gap in the European System of Judicial Protection Be Closed? *Journal of Politics and Law*, 2010, Vol. 3, No. 2, p. 121-133.

²³³ Arnall, A. Private Applicants and the Action of Annulment since *Codorniu*. *Common Market Law Review*. 2001, Vol. 38, p. 52.

Išėitį iš šios situacijos pasiūlė Generalinis advokatas Jacobs byloje *UPA*²³⁴ ir Pirmosios instancijos teismas byloje *Jégo-Quéré*²³⁵, pateikdami naują konkrečios sąsajos sampratą. Abiejose bylose buvo ginčijamas bendro pobūdžio teisės aktas, nereikalaujantis nacionalinių įgyvendinimo priemonių, todėl asmenys, norėdami ginčyti jų teises pažeidžiančius ES teisės aktus, buvo priversti juos pažeisti.

Generalinio advokato Jacobs nuomone, vienintelė tenkinanti išėjimas tokiu atveju būtų nustatyti, kad „*asmuo laikytinas konkrečiai susijusiu su Bendrijos teisės aktu, jei tas teisės aktas dėl tam tikrų aplinkybių turi arba galėtų turėti esminį neigiamą poveikį jo interesams*“. Šioje sampratoje minimas vertinamasis kriterijus „esminis neigiamas poveikis“ Generalinio advokato nuomonėje neapibrėžtas, ES teismams suteikiant plačią diskreciją atsižvelgti į kiekvienos konkrečios bylos aplinkybes.

Generalinio advokato pasiūlyta konkrečios sąsajos samprata turėjo palengvinti galimybę asmenims ginčyti ES teisės akto teisėtumą būtent tame teisme, kuriame jiems gali būti suteiktos tinkamiausios pažeistų teisių gynybos priemonės, taip pat panaikinti *Plaumann* taisyklės lemtą anomaliją, kad kuo didesnis skaičius asmenų, kurių teisės yra pažeidžiamos ginčijamu teisės aktu, tuo mažesnė tikimybė, jog jie būtų pripažinti konkrečiai susijusiais. Naujoji konkrečios sąsajos samprata laikytina ir labiau ekonomiškai realia, kadangi ja atskirti tik potencialiai ginčijamo teisės akto veikiami asmenys, įvertinant praktines įėjimo į naują rinką (naujos veiklos pradėjimo) kliūtis. Taip pat atsižvelgiant į plačią „intereso“ sampratą, Generalinio advokato pasiūlytas konkrečios sąsajos aiškinimas turėjo suteikti galimybę tiesiogiai į ES teismus kreiptis ir kolektyvinius interesus atstovaujantiems interesų grupėms²³⁶.

Nagrinėjant Generalinio advokato pasiūlytą konkrečios sąsajos sampratos variantą svarbu pabrėžti, jog, jo nuomone, naujos sampratos įvedimas nesuponuotų būtinybės pakeisti EB Sutarties 230 straipsnio (dabar SESV 263 str.) formuluotę. Be to, tai suteiktų ES teismams galimybę koncentruotis į proceso esmę, o ne formalius ieškinio priimtino aspekto aspektus.

Praėjus tik kiek daugiau nei mėnesiui nuo Generalinio advokato nuomonės paskelbimo *UPA* byloje, Pirmosios instancijos teismas priėmė sprendimą *Jégo-Quéré* byloje ir pateikė savo konkrečios sąsajos sampratą, pagal kurią „*asmuo laikytinas konkrečiai susijusiu su bendrai taikomu Bendrijos teisės aktu, jei šiuo aktu jo teisinė padėtis paveikiama aiškiai ir tiesiogiai, suvaržant jo teises arba nustatant jam pareigas*“²³⁷. PIT pasiūlyta konkrečios sąsajos samprata yra akivaizdžiai siauresnė nei Generalinio advokato suformuluota „esminio neigiamo poveikio“ taisyklė, kadangi ji neapima potencialaus poveikio asmens teisėms atvejų (poveikis privalo būti aiškus ir tiesioginis), taip pat nesuteikia galimybės į ES teismus kreiptis kolektyvinius interesus atstovaujantiems interesų grupėms²³⁸.

²³⁴ Generalinio Advokato E.G. Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

²³⁵ 2002 m. gegužės 3 d. PIT Sprendimas *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, Rink. p. II-2365.

²³⁶ Granger, M. P. Towards a Liberalisation of Standing Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission and Unión de Pequeños Agricultores v. Council*. *The Modern Law Review*. 2003, Vol. 66, p. 133.

²³⁷ 2002 m. gegužės 3 d. PIT Sprendimas *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, Rink. p. II-2365, p. 51.

²³⁸ Granger, M. P. Towards a Liberalisation of Standing Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission and Unión de Pequeños Agricultores v. Council*. *The Modern Law Review*. 2003, 66, p. 133.

Generaliniam advokatui Jacobs ir PIT pasiūlius naujas konkrečios sąsajos aiškinimo galimybes, buvo laukiama Teisingumo Teismo reakcijos. Ir sulaukta, bet, deja, ne tokios, kokios tikėtasi²³⁹. Teismas nepritarė nei Generalinio advokato, nei PIT nuomonėms ir nutarė išlaikyti *status quo*. Jis dar kartą pakartojo *Plaumann* byloje suformuluotą konkrečios sąsajos sampratą, apsvarstė *Extramet* bei *Codorniu* išimčių pritaikymo galimybę ir nusprendė, kad jei konkretaus susietumo sąlyga nėra tenkinama, fizinis arba juridinis asmuo *jokiu atveju* neturi teisės pareikšti ieškinio dėl reglamento panaikinimo. Šiais savo žodžiais Teismas panaikino bet kokias viltis, kad tiems atvejams, kai asmuo neturi galimybių ginti savo pažeistas teises pateikdamas ieškinį nacionaliniame teisme jokiu kitu būdu, kaip tik pažeisdamas siekiamą ginčyti teisės aktą, bus sukurta nauja išimtis bei atvertas kelias pateikti ieškinius tiesiogiai ES teismuose. Teismas pakartojo, kad ES egzistuoja *išsami* teisminės gynybos priemonių sistema. Nesutikimą laikyti ieškinį priimtiniu tais atvejais, kai asmuo negali pareikšti ieškinio nacionaliniame teisme ir tokiu būdu lieka be pažeistų teisių gynybos priemonių, Teismas motyvavo Generalinio advokato Jacobs žodžiais, nuroydamas, kad tokia sistema reikalautų, jog ES teismas kiekvienu konkrečiu atveju nagrinėtų ir aiškintų nacionalinę proceso teisę, o tai viršytų jo kompetenciją prižiūrint ES teisės aktų teisėtumą. Vis dėlto čia pastebėtina, kad Teismas būtent tai neretai daro: pavyzdžiui, nesutartinės atsakomybės ieškiniuose ES teismai tiria nacionalinio proceso efektyvumą nustatydami, ar visos nacionalinės teisių gynimo priemonės buvo išsemtos; prejudiciniuose sprendimuose aiškina nacionalinių teismų sąvoką, apibrėžtą EB Sutarties 234 straipsnyje (dabar SESV 267 str.); o ieškiniuose dėl ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo tiria, ar juridinis asmuo įgijo teisinį subjektiškumą pagal teisę, taikomą jo steigimui²⁴⁰.

²³⁹ Nusivylimas Teismo sprendimu ir jo kritika akivaizdi daugelio autorių darbuose: Albers-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? *Cambridge Law Journal*. 2003, 62: 71 (Teismo sprendimą pavadina „praleista valtimi“); Granger, M. P. Towards a Liberalisation of Standing Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission and Unión de Pequeños Agricultores v. Council*. *The Modern Law Review*. 2003, Vol. 66, p. 133 (Teismo sprendimą pavadina „vandens drumstimu“); Kombos, C. A Paradox in the Making: Detecting Something Positive in *UPA* Under the *Ten Kate* Effect. *European Law Journal*. 2009, Vol. 15, p. 13 (Teismo sprendimą pavadina „grįžimu prie negatyvumo“).

Iš kitų aktyviausių pastarojo dešimtmečio kritikų paminėtini: Annull, A. Private Applicants and the Actions for Annulment since *Codorniu*. 38 *Common Market Law Review*, 2001, p.7-52; Craig, P. Standing, Rights and the Structure of Legal Argument. *English Public Law*, 2003, Vol. 9, p. 493-508; Ragolle F. Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions *European Law Review*. 2003, Vol. 28(1), p. 90-101; Usher, J. A. Direct and Individual Concern: An Effective Remedy or a Conventional Solution? *European Law Review*. 2003, Vol. 28(5), p. 575-600; Ward, A. Locus Standi Under Article 230(4) of the EC Treaty: Crafting a Coherent Test for a Wobbly Polity. 22 *Yearbook of European Law*, 2003, p. 45-77; Enchelmaier, S. No-One Slips through the Net? Latest Developments, And Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC. 24 *Yearbook of European Law*, 2005, p. 173-221; Koch, C. Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy. *European Law Review*. 2005, Vol. 30(4), p. 511-527; Gormley, L.W. Judicial Review: Advice for Deaf? *Fordham International Law Journal*, 2006, p. 655-689; Lewis, X. Standing of Private Plaintiffs to Annul Generally Applicable European Community Measures: If the System is Broken, Where Should It Be Fixed? *Fordham International Law Journal*, vol. 30, 2006, p. 1496-1544; Eliantonio M., Kas B. Private Parties and the Annulment Procedure: Can the Gap in the European System of Judicial Protection Be Closed? *Journal of Politics and Law*. 2010. Nr. 3 (2), p. 121-133.

²⁴⁰ Cortes Martin, J. M. At the European Constitutional Crossroads: Easing the Conditions for Standing of Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts. *Michigan State Journal of International Law*. 2003: 121.

Teismas sprendime taip pat nurodė, kad kompetencija pakeisti esamą teisminės gynybos priemonių sistemą priklauso ne jam, o valstybėms narėms pakeičiant Sutartį. Nacionaliniai teismai, vadovaujantis EB Sutarties 10 straipsnyje (dabar ESS 4 str. 3 d.) įtvirtinta lojalus bendradarbiavimo pareiga, buvo įpareigoti kiek įmanoma aiškinti ir taikyti nacionalines proceso teisės normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai bei juridiniai asmenys galėtų nacionaliniame teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtą jų atžvilgiu taikant bendro pobūdžio ES teisės aktą, teisėtumą, ir šiame procese ginčyti ES teisės akto galiojimą.

Nors tokia Teismo pozicija, kai problemos, kylančios būtent iš ES teisės sistemos, sprendimas deleguojamas valstybėms narėms, kelia nuostabą žinant Teismo polinkį teleologiškai interpretuoti ES teisės normas²⁴¹, tačiau Teismo istorijoje toks ribojantis savo kompetencijos aiškinimas nebuvo pirmas²⁴². Tikėtina, kad pasirinkti tokią poziciją visų pirma lėmė vengimas pripažinti galimą ankstesnės Teismo jurisprudencijos ydingumą²⁴³, taip pat siekis išsaugoti Teismo autoritetą²⁴⁴ ir poziciją ES teismų sistemoje²⁴⁵.

Valstybės narės nusprendė pasinaudoti Teismo siūlymu ir pakeisti EB Sutarties 230 straipsnio 4 dalies nuostatą ją išdėstant taip: „*kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali <...> pateikti ieškinį dėl jam skirtą akto arba akto, kuris yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs, ir dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės akto, tiesiogiai su juo susijusio ir dėl kurio nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių*”. Ši nuostatos redakcija taikoma įsigaliojus Lisabonos sutarčiai²⁴⁶. Iš jos teksto matyti, kad valstybės narės nusprendė nereikalauti konkretaus susietumo tik vienu atveju – ginčijant reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus, nereikalaujančius įgyvendinančių priemonių. Kitais gi atvejais asmenų teisę pateikti ieškinį išlieka ribota, kadangi valstybės narės Lisabonos sutarties tekste nepateikė konkrečios sąsajos sampratos aiškinimo, todėl toliau bus taikoma Teismo *Plaumann* byloje pateikta konkrečios sąsajos samprata.

²⁴¹ Teleologiškai interpretuodamas ES teisės normas Teismas yra sukūręs ne vieną ES konstitucinį pagrindą sudarančią doktriną – ES teisės viršenybės, tiesioginio veikimo principus, valstybių narių atsakomybės privatiems asmenims už žalą doktriną ir kitas. Pavyzdžiu galėtų būti ir šios disertacijos 1.3.2 poskyryje aptariamas atvejis, kai Teismas nustatė sau absoliučią teisę priimti sprendimus dėl ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo; taip pat aplinkybė, jog Teismas suteikė teisę Europos Parlamentui teikti ieškinius dėl panaikinimo anksčiau, nei buvo pakeista atitinkama steigiamosios sutarties nuostata.

²⁴² Pavyzdžiui, 1996 m. kovo 28 d. EBT Nuomonė *dėl Bendrijos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*, 2/94, Rink. p. I-1759, kurioje Teismas konstatavo, kad Bendrija neturi kompetencijos prisijungti prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir šią teisę įgytą tik valstybėms narėms pakeitus Sutartį.

²⁴³ Eliantonio M. ir Stratieva N. From *Plaumann*, through UPA and Jégo-Quéré, to the Lisbon Treaty: The *Locus Standi* of Private Applicants under Article 230(4) EC through a political lens. <<http://www.unimaas.nl/bestand.asp?id=12912>> [prisijungimo laikas 2011-03-18], p. 10-11.

²⁴⁴ Kombos, C. A Paradox in the Making: Detecting Something Positive in UPA Under the *Ten Kate* Effect. *European Law Journal*. 2009, Vol. 15, p. 521.

²⁴⁵ Teisingumo Teismas save visų pirma suvokia kaip ES apeliacinį teismą, sprendžiantį teisės klausimus, kai nacionaliniams teismams to padaryti nepavyksta. Atitinkamai, prioritetą Teismas teikia prejudiciniam sprendimui, o ne asmenų galimybių pateikti tiesioginį ieškinį išplėtimui (Kilanowska, A. Jégo-Quéré and UPA: Was the ECJ Right or Wrong? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Volume I. Maastricht University, p. 109).

²⁴⁶ Primintina, kad ši nuostata visų pirma atsirado Sutarties dėl Konstitucijos Europai tekste (III-365 straipsnio 4 dalis), tačiau šiai sutarčiai neįsigaliojus perkelta į Lisabonos sutarties tekstą.

(iii) Konkreti sąsaja srityse, susijusiose su kvaziteisminės prigimties sprendimų priėmimu

Pastebima, kad Teismas linkęs liberaliau vertinti asmens konkretų susietumą su ginčijamu teisės aktu tais atvejais, kai šie teisės aktai kvaziteisminės prigimties – tai ne diskrecijos įgyvendinimo teisės aktai, kvaziteisminių savybių turinčio proceso kulminacija²⁴⁷. Šiai kategorijai priskiriami teisės aktai iš konkurencijos, antidempingo ir valstybės pagalbos srities.

Konkurencijos bylos

Remiantis Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1/2003²⁴⁸ 7 straipsnio 2 dalimi, fiziniai ar juridiniai asmenys, galintys įrodyti turį teisėtą interesą, gali pateikti skundą Komisijai dėl galimo EB Sutarties 81 ir 82 straipsnių (dabar SESV 101 ir 102 str.) pažeidimo. Ši procesinė garantija, Teismo nuomone, yra svarbi vertinant asmens konkretų susietumą su ginčijamu teisės aktu.

Metro I byloje²⁴⁹ ieškovas ginčijo Komisijos sprendimą, kurio priėmimą jis pats inicijavo. Ieškovas, elektronikos prekių pardavimu užsiimanti įmonė *Metro*, pateikė skundą Komisijai, kuriame teigė, kad prekių gamintoja įmonė *SABA* pažeidžia Bendrijos konkurencijos teisę neleidama jam platinti šių prekių. Komisijos priimtas sprendimas tik iš dalies tenkino *Metro* skundą, pakoreguodamas *SABA* distribucijos sutartis, tačiau šie pakeitimai buvo nepakankami, kad *Metro* turėtų teisę platinti *SABA* prekes. Buvo akivaizdu, kad Komisijos sprendimas taikomas atvirai grupei, t. y. bet kokiems didmenininkams, norintiems prekiauti *SABA* prekėmis, tačiau netenkinantiems dalyvavimo distribucijos sistemoje reikalavimų²⁵⁰. Tačiau Teismas pripažino *Metro* konkretų susietumą su Komisijos sprendimu. Teismas nurodė, kad siekiant teisingumo ir tinkamo Sutarties 81 ir 82 straipsnių (dabar SESV 101 ir 102 str.) taikymo, reikia, kad asmenys, turintys teisę vadovaujantis Reglamentu Nr. 17 prašyti Komisijos nustatyti minėtų straipsnių pažeidimą, visiškai ar iš dalies nepatenkinus tokio prašymo turėtų galimybę pradėti teisminį procesą savo teisėtiems interesams apginti²⁵¹.

Metropole byloje²⁵² Teismas pripažino konkrečią sąsają ir tuo atveju, jei pagal konkurencijos teisės taisykles turinis procesinę garantiją asmuo ja nepasinaudoja, pavyz-

²⁴⁷ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 358. Nors „kvaziteisminės prigimties sprendimo“ terminas nėra vartojamas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, jis pasirinktas siekiant išskirti šiuos Europos Komisijos priimamus sprendimus, priimamus proceso, turinčio teismo proceso bruožų, metu.

²⁴⁸ Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. OL L 1, 2003 1 4, p. 1–25. Iki šio reglamento įsigaliojimo buvo taikomas Reglamentas Nr. 17 Pirmasis reglamentas, įgyvendinantis Sutarties 85 ir 86 straipsnius (OL 13, 1962 2 21, p. 204–211).

²⁴⁹ 1977 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1875.

²⁵⁰ Generalinio advokato Reischl išvada byloje *Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1922.

²⁵¹ 1977 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1875, 13 punktas. Žr. taip pat 2001 m. rugsėjo 18 d. PIT Sprendimą *Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom et Télévision française 1 SA (TF1) prieš Komisiją*, T-112/99, Rink. p. II-02459, 36 punktą.

²⁵² 1996 m. liepos 11 d. PIT Sprendimas *Métropole télévision SA, Reti Televisive Italiane SpA, Gestevisión Telecinco SA ir Antena 3 de Televisión prieš Komisiją*, T-528/93, T-542/93, T-543/93 ir T-546/93, Rink. p. II-00649, 62 punktas.

džiui, nepateikia žodinių ir rašytinių paaiškinimų administracinės procedūros metu. Teismo nuomone, jei teisė pateikti ieškinį priklausytų nuo to, ar asmuo, turinis procesinę garantiją, ja pasinaudojo, tai prilygtų papildomos, Sutartyje nenumatytos sąlygos – privalomos ikiteisminės procedūros – nustatymui²⁵³. Deja, netrukus Teismas savo poziciją sugriežtino, pareiškdamas, kad aplinkybė, jog asmuo nedalyvavo administracinėje procedūroje, *per se* nesuteikia teisės Teismui konstatuoti, kad asmuo nėra konkrečiai susijęs, t. y. Teismas, nustatęs, kad asmuo nedalyvavo administracinėje procedūroje, ieško kitų asmens konkretų susietumą pagrindžiančių aplinkybių, visų pirma poveikio asmens teisėms²⁵⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad vienos iš Komisijos atliekamų konkurencijos tyrimų sričių – koncentracijos procesuose – vien paprasto dalyvavimo procedūroje nepakanka tam, kad būtų įrodyta, jog sprendimas yra konkrečiai susijęs su ieškovu, jei ieškovas nėra koncentracijoje dalyvavusi įmonė. Koncentracijų srityje, kurių išsamus nagrinėjimas reikalauja nuolatinių kontaktų su įvairiomis įmonėmis, trečioji įmonė savo konkrečią sąsają gali įrodyti tik tuo atveju, jei aktyviai dalyvavo administracinėje procedūroje ir jei Komisijos priimtas sprendimas paveikia jos padėtį rinkoje²⁵⁵.

Antidempingo bylos

Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1225/2009²⁵⁶ suteikia ES teisę nustatyti antidempingo muitus. Šie muitai nustatomi Komisijos reglamentu, atlikus tyrimą.

Antidempingo bylose Teismas pabrėžia, kad antidempingo reglamentai, nors savo pobūdžiu ir apimtimi yra bendro pobūdžio teisės aktai, gali būti tiesiogiai ir konkrečiai susiję su konkrečiais gamintojais ir eksportuotojais²⁵⁷ ir dėl to savo kaip reglamento sąvybių nepraranda²⁵⁸.

Skirtingai nei aukščiau aptartu konkurencijos bylų atveju, antidempingo bylose vien dalyvavimo administracinėje procedūroje nepakanka konkrečiai sąsajai pripažinti²⁵⁹. Gamintojai ir eksportuotojai pripažįstami konkrečiai susijusiais kai jie įvar-

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ 1996 m. gruodžio 12 d. PIT Sprendimas *BVBA Kruidvat prieš Europos Bendrijų Komisiją*, T-87/92, Rink. p. II-01931, 67-73 punktai.

²⁵⁵ 1986 m. sausio 28 d. EBTT Sprendimas *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391, 24 ir 25 punktai; 1998 m. kovo 31 d. EBTT Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375, 54–56 punktai; 1994 m. gegužės 19 d. PIT Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-2/93, Rink. p. II-323, 44–46 punktai; 2003 m. balandžio 3 d. PIT Sprendimas *BaByliss prieš Komisiją*, T-114/02, Rink. p. II-1279, 95 punktas; 2006 m. liepos 4 d. PIT Sprendimas *easyJet Airline Co. Ltd Komisiją*, T-177/04, Rink. p. II-01931.

²⁵⁶ 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1225/2009 dėl apsaugos nuo importo dempingo kaina iš Europos bendrijos narėmis nesančių valstybių. OL L 343, 2009 12 22, p. 51–73. Iki šio reglamento įsigaliojimo buvo taikomas 1995 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 384/96 dėl apsaugos nuo importo dempingo kaina iš Europos bendrijos narėmis nesančių valstybių (OL L 56, 1996 3 6, p. 1–20).

²⁵⁷ 1985 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Timex Corporation prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849, 12 punktas.

²⁵⁸ 1992 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Extramet Industrine SA prieš Tarybą*, C-358/89, Rink., p. I-2501, 14 punktas.

²⁵⁹ 2002 m. vasario 28 d. PIT Sprendimas *British Shoe Corporation Footwear Supplies Ltd ir kt. prieš Tarybą*, T-598/97, Rink. p. II-1155, 61 punktas.

dijami ginčijamame reglamente²⁶⁰ arba buvo susiję su preliminariu tyrimu²⁶¹ ir tai būtų kokių nors būdu paskatinę Komisijos intervenciją arba sąlygotą dalį paties reglamento *raison d'être*²⁶². Tuo tarpu importuotojai konkrečiai susijusiais pripažįstami itin retai ir laikomi atvira grupe. Paprastai konkretus susietumas konstatuojamas, kai Komisija panaudoja šių importuotojų kainas apskaičiuodama eksporto kainą²⁶³ arba kai importuotojai yra komerciškai susiję su eksportuotojais, kurių prekėms nustatytas antidempingo muftas²⁶⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad Teismas *Extramet* byloje konkrečią sąsają su importuotoju buvo pripažinęs atsižvelgdamas į tai, kad teisės aktas jo verslui sukėlė ypatingai neigiamų padarinių, tačiau tai vienintelė byla, kurioje buvo panaudota ši taisyklė, todėl galima daryti prielaidą, kad tokį Teismo sprendimą lėmė išskirtinės bylos aplinkybės²⁶⁵.

Valstybės pagalbos bylos

Vadovaudamasi Sutarties 107-109 straipsniais (ex EB Sutarties 87-89 str.), Komisija prižiūri, kad valstybės narės teikdamos pagalbą neiškraipytų bendrosios rinkos. Sutartis numato valstybėms narėms pareigą informuoti Komisiją apie ketinamą teikti pagalbą. Manydama, kad pagalba galimai yra nesuderinama su bendrąja rinka, Komisija atlieka tyrimą.

Valstybė narė ir įmonė, kuriai atsakyta suteikti valstybės pagalbą, pripažįstamos konkrečiai susijusiomis ir turi teisę pateikti ieškinį²⁶⁶. Teisę pateikti ieškinį taip pat įgyja valstybės pagalbos gavėjos konkurentės, aktyviai dalyvavusios tyrimo procedūroje, jei pagalba, dėl kurios buvo priimtas sprendimas, reikšmingai paveikė jų padėtį²⁶⁷. Tai, kad konkurentėms taikomi net du reikalavimai – dalyvavimas tyrimo procedūroje ir reikšmingas poveikis padėčiai rinkoje, - leidžia konstatuoti, kad valstybės pagalbos bylose bent jau šių asmenų atžvilgiu ieškinio pateikimo reikalavimai griežtesni, nei konkurencijos ar antidempingo bylose.

²⁶⁰ 1979 m. kovo 29 d. EBTT Sprendimas *NTN Toyo Bearing Company Ltd ir kt. prieš Tarybą*, 113/77, Rink. p. 1185, 11 punktas; 2008 m. balandžio 3 d. PIT Sprendimas *Kongra-Gel ir kt. prieš Tarybą*, T-253/04, Rink. p. II-00046, 77 punktas.

²⁶¹ 1987 m. liepos 8 d. įsakymas byloje *Sermers prieš Komisiją*, 279/86, Rink. p. 3109, 15 punktas; 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Nashua Corporation ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, C-133/87 ir C-150/87, Rink. p. I-00719, 14 punktas; 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Gestetner Holdings plc prieš Tarybą ir Komisiją*, C-156/87, Rink. p. I-00781, 17 punktas; 2000 m. birželio 20 d. PIT Sprendimas *Euromin SA prieš Tarybą*, T-597/97, Rink. p. II-2419, 45 punktas.

²⁶² Pvz., *Timex* byloje gamintojas *Timex* pateikė tyrimui svarbią informaciją.

²⁶³ 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Nashua Corporation ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, C-133/87 ir C-150/87, Rink. p. I-00719, 15 punktas; 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Gestetner Holdings plc prieš Tarybą ir Komisiją*, C-156/87, Rink. p. I-00781, 18 punktas.

²⁶⁴ 2002 m. vasario 28 d. PIT Sprendimas *British Shoe Corporation Footwear Supplies Ltd ir kt. prieš Tarybą*, T-598/97, Rink. p. II-1155, 47 punktas.

²⁶⁵ *Extramet* buvo didžiausias importuotojas ir tuo pačiu galutinis produkto vartotojas, jo verslas didžia dalimi priklausė nuo importo, todėl antidempingo muftas jo verslui turėjo itin neigiamų pasekmių.

²⁶⁶ 1980 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671, 5 punktas.

²⁶⁷ 1986 m. sausio 28 d. EBTT Sprendimas *Compagnie française de l'azote (Cofaz) SA ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.

Pastebėtina, kad galimybė įrodyti konkrečią sąsają su ginčijamu teisės aktu gali priklausti nuo to, ar valstybės pagalbos teikimo schema yra bendroji ar individualioji²⁶⁸.

Pirmuoju atveju tikimybė įrodyti konkrečią sąsają gana maža, kadangi Teismas paprastai konstatuoja, kad Komisijos sprendimas yra bendro pobūdžio ir neįmanoma nustatyti uždaros grupės asmenų²⁶⁹. Tačiau jei Komisija pripažįsta neteisėtos pagalbos schemos nesuderinamumą su bendrąja rinka ir nustato pareigą susigrąžinti sumokėtą pagalbą, visi faktiniai naudos gavėjai, t. y. atitinkama uždara grupė, pagal šią schemą yra konkrečiai susiję su Komisijos sprendimu²⁷⁰.

Jei pagalbos schema individuali, konkrečiai susijusia bus laikoma valstybės pagalbos gavėja, jei Komisija priims sprendimą pripažinti valstybės pagalbą nesuderinama su bendrąja rinka arba priims sąlyginį sprendimą, kad valstybės pagalba bus laikoma suderinama įvykdžius tam tikras sąlygas²⁷¹. Jei Komisija priims sprendimą laikyti valstybės pagalbą suderinama su bendrąja rinka, konkrečiai susijusiomis taps įmonės, dalyvavusios tyrimo procedūroje²⁷².

Pažymėtina, kad pastaruoju metu Teismas yra linkęs mažinti dalyvavimo tyrimo procedūroje reikšmę (išskyrus atvejus, kai ieškinį teikia asociacija²⁷³): Teismas pripažįsta, jog tai, kad tam tikra įmonė pateikė skundą, dėl kurio pradėta formali tyrimo procedūra, kad buvo išklaustos jos pastabos ir kad šios pastabos stipriai nulėmė procedūros eigą, yra svarbūs elementai vertinant šios įmonės teisę pareikšti ieškinį. Tačiau toks dalyvavimas minėtoje procedūroje nėra būtina sąlyga, siekiant įrodyti, jog sprendimas yra konkrečiai susijęs – įmonė gali remtis kitomis konkrečiomis aplinkybėmis, kurios ją individualizuoja taip pat, kaip ir asmenį, kuriam toks sprendimas skirtas²⁷⁴. Konkreti

²⁶⁸ Lenaerts K., Arts D., Maselis I., Bray R. *Procedural Law of the European Union*. Sweet & Maxwell, London, 2006, p. 270.

Bendrosiomis vadinamos valstybės pagalbos schemos, skirtos bendrai apibrėžtomis asmenų kategorijoms, tuo tarpu individualiomis – skirtos konkrečioms valstybės pagalbos gavėjams.

²⁶⁹ 1988 m. vasario 2 d. EBTT Sprendimas *Kwekerij Gebroeders van der Kooy BV ir kt. prieš Komisiją*, 67/85, 68/85 ir 70/85, Rink. p. 219, 12-15 punktai.

²⁷⁰ 2000 m. rugsėjo 29 d. PIT Sprendimas *CETM prieš Komisiją*, T-55/99, Rink. p. II-3207, 25 punktas; 2007 m. rugsėjo 12 d. PIT Sprendimas *Italija ir Brandt Italia prieš Komisiją*, T-239/04 ir T-329/04, Rink. p. II-0000, 44 punktas; 2007 m. rugsėjo 20 d. PIT Sprendimas *Salvat père & fils ir kt. prieš Komisiją*, T-136/05, Rink. p. II-0000, 69–73 punktai; 2008 m. lapkričio 28 d. PIT Sprendimas *Hotel Cipriani SpA ir kt. prieš Komisiją*, T-254/00, T-270/00 ir T-277/00, Rink. p. II-03269, 77 punktas.

²⁷¹ 1980 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671, 5 punktas.

²⁷² 1993 m. gegužės 19 d. EBTT Sprendimas *William Cook plc prieš Komisiją*, C-198/91, Rink. p. I-2487, 23-26 punktai; 1986 m. sausio 28 d. EBTT Sprendimas *Compagnie française de l'azote (Cofaz) SA ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391, 25 punktas.

²⁷³ Teismas teigia, kad asociacija, įgaliota ginti bendrus įmonių interesus, iš esmės gali pareikšti ieškinį dėl galutinio Komisijos sprendimo dėl valstybės pagalbos panaikinimo, tik jei minėtos įmonės gali pareikšti tokių ieškinį individualiai arba jei ji gali įrodyti savo suinteresuotumą pareikšti ieškinį būtent dėl to, kad aktas, kurį prašoma panaikinti, paveikė jos, kaip derybininkės, poziciją (2000 m. rugsėjo 29 d. PIT Sprendimas *Confederación Española de Transporte de Mercancías (CETM) prieš Komisiją*, T-55/99, Rink. p. II-3207, 23 punktas; 2009 m. kovo 4 d. PIT Sprendimas *Associazione italiana del risparmio gestito ir Fineco Asset Management SpA prieš Komisiją*, T-445/05, Rink. p. II-00289, 55 punktas). Tačiau vien tik derybininkės statusas nebus pakankamas pripažinti konkretų susietumą (2000 m. gegužės 23 d. EBTT Sprendimas *Comité d'entreprise de la Société française de production ir kt. prieš Komisiją*, C-106/98 P, Rink. p. I-3659, 51 punktas)

²⁷⁴ 2007 m. lapkričio 22 d. EBTT Sprendimas *Sniace SA prieš Komisiją*, C-260/05 P, Rink. p. I-10005, 56-57 punktai.

šąsaja nebus nustatyta, jei nebus nustatyta reikšmingo poveikio įmonės konkurencinei padėčiai rinkoje²⁷⁵.

Valstybės pagalbos bylose taip pat didelis dėmesys skiriamas Sutarties 108 straipsnio 2 dalyje (ex EB Sutarties 88 str. 2 d.) įtvirtintoms procesinėms garantijoms, ypač tais atvejais, kai Komisija nusprendžia neinicijuoti tyrimo dėl galimo valstybės pagalbos nesuderinamumo su bendrąja rinka. Tokiu atveju suinteresuotos šalys gali pareikšti ieškinį SESV 108 straipsnio 2 dalyje nustatytoms procesinėms teisėms apginti²⁷⁶. Tačiau jei asmuo abejoja pagalbą vertinančio sprendimo arba sprendimo, priimto formalaus tyrimo procedūros metu, pagrįstumu, vien tos aplinkybės, kad jis gali būti laikomas suinteresuotąja šalimi [SESV 108 straipsnio 2 dalies] prasme, nepakanka, jog ieškinys būtų pripažintas priimtiniu. Asmuo turi įrodyti turįs specialų statusą *Plaumann* bylos prasme, taip pat ir tuomet, kai to sprendimo objektu esanti pagalba padarytų didelį poveikį ieškovo padėčiai rinkoje²⁷⁷.

(iv) Neabejotina teisė pareikšti tiesioginį ieškinį

Teismo praktikoje pateiktas tiesioginės ir konkrečios šąsajos aiškinimas leidžia vienareikšmiškai teigti, kad tretiesiems asmenims adresuotų ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimas asmenims pateikiant ieškinį dėl panaikinimo yra itin kompliktuotas. Todėl svarbu įvertinti, ar Teismas tinkamai atsižvelgia į šią aplinkybę ribodamas asmenų galimybes pasinaudoti prejudicinio sprendimo institutu ES teisės akto galiojimui ginčyti.

Tretiesiems asmenims adresuoti sprendimai

TWD byloje buvo nagrinėjama įmonės *TWD* galimybė ginčyti Komisijos sprendimo, adresuoto Vokietijai, kuriuo valstybės pagalba pripažinta nesuderinama su bendrąja rinka ir įpareigota ją gražinti, teisėtumą. Nors įmonės pavadinimas sprendime nebuvo minimas ir daroma nuoroda į „poliamido ir poliesterio verpalų gamintoją, esantį Degendorf“, gamintojo tapatybė nekėlė abejonių, todėl Vokietijos Vidaus reikalų ministerija raštu informavo *TWD* apie Komisijos sprendimą bei galimybę jį ginčyti pateikiant ieškinį Teisingumo Teismui.

Minėta, kad jei pagalbos schema individuali, Komisijai priėmus sprendimą pripažinti valstybės pagalbą nesuderinama su bendrąja rinka konkrečiai su sprendimu susijusia laikoma ne tik valstybė, kuriai adresuotas sprendimas, bet ir valstybės pagalbos gavėja²⁷⁸. Atsižvelgdamas į tai, Teismas pripažino *TWD* teisę pareikšti ieškinį dėl negaliojimo buvus neabejotina ir, *TWD* nepasinaudojus galimybe ginčyti teisės akto teisėtumą Teisingumo Teisme per Sutartyje nustatytą dviejų mėnesių terminą, uždraudė jį ginčyti naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra²⁷⁹.

Vadinasi, jeigu ES institucijos sprendimas būtų adresuotas valstybėms narėms ir ieškovas nebūtų ir neturėtų būti apie šį sprendimą informuotas²⁸⁰ arba sprendimas, adre-

²⁷⁵ Ibid, 60 punktas.

²⁷⁶ 2006 m. gegužės 10 d. PIT Sprendimas *Air One SpA prieš Komisiją*, T-395/04, Rink. p. II-1343, 30 punktas.

²⁷⁷ Ibid, 31 punktas.

²⁷⁸ 1980 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671, 5 punktas.

²⁷⁹ 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833, 14 ir 17 punktai.

²⁸⁰ 1983 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Universität Hamburg prieš Hauptzollamt Hamburg-Kehrwieder*, 216/82, Rink. p. 2771. Plačiau žr. komentarą šios disertacijos 161 išnašoje.

suotas valstybei narei, būtų priimtas dėl pagalbos schemų, skirtų bendrai apibrėžtomis kategorijoms asmenų, o ne konkrečioms gavėjams, ir valstybė būtų neinformavusi ieškovo apie šį sprendimą²⁸¹, Teismas būtų pripažinęs asmens teisę ginčyti tokio teisės akto teisėtumą naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra.

Reglamentai

Tais atvejais, kai fiziniai ir juridiniai asmenys prejudicinio sprendimo procedūroje siekia kvestionuoti reglamento galiojimą, Teismas paprastai konstatuoja, kad „reglamentai yra taikomi bendrai apibrėžtomis asmenų kategorijoms bei objektyviai apibrėžtomis situacijoms, todėl nėra akivaizdu, kad ieškovų teikiamas ieškinys dėl reglamento ginčijimo pagal [SESV 263 str.] būtų priimtinas“²⁸².

Roquette Frères byloje vienintelė Prancūzijos metropolijoje įsteigta izogliukozės gamintoja *Roquette* ginčijo ministro sprendimus dėl jai skirtų izogliukozės gamybos kvotų bendrai organizuojant cukraus sektoriaus rinkas bei šių sprendimų pagrindu buvusių šešių Komisijos ir Tarybos reglamentų galiojimą. Teismas konstatavo, kad reglamentu, kuriuo paremtos ginčijamos nuostatos, yra sukuriama valstybėms narėms skirtų bazinių gamybos kiekių, kuriuos jos turi paskirstyti jų teritorijoje įsteigtoms įvairioms įmonėms gamintojoms, sistema. Esant tokiai sistemai, kai valstybės narės joms skirtus bazinius gamybos kiekius turi padalyti įmonėms gamintojoms ir gali vienos įmonės kvotas perduoti kitai įmonei, kiekvienam gamintojui kvotos tiesiogiai ir galutinai nustatomos valstybės narės, kuriai jis priklauso, sprendimu. Atlikdamos šiuos veiksmus valstybės narės turi diskreciją. Todėl ginčijamomis nuostatomis Bendrijos lygiu bazinių gamybos kiekių skyrimas valstybėms narėms iš principo negali būti tiesiogiai susijęs su įmone gamintoja Sutarties prasme. Tai, kad *Roquette* buvo vienintelė Prancūzijos metropolijoje įsteigta izogliukoze gaminanti įmonė ir kad dėl to jai atiteko visas šiai valstybei skirtas gamybos kiekis, Teismo nuomone, neturi jokios įtakos šiai išvadai, nes, nesant tuo klausimu priimto nacionalinio sprendimo, niekas jai vien tik Bendrijos reglamentų pagrindu faktiškai neužtikrino tokio kvotų lygio, nes dalį šių kvotų atitinkama valstybė narė galėjo perduoti, pavyzdžiui, naujam izogliukozės gamintojui. Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, Teismas priėjo išvadą, kad ginčijamos reglamentų nuostatos negalėjo būti laikomos tiesiogiai su *Roquette* susijusiomis, ir todėl negalima teigti, kad ji turėjo neabejotiną teisę Bendrijos teismuose pareikšti ieškinį dėl šių nuostatų panaikinimo²⁸³.

E ir F, kaltinti priklausius teroristinei grupuotei, baudžiamojoje byloje ginčijo DHKP-C (grupuotės, kuriai kaltinamieji priklausė) įtraukimo į Reglamento Nr. 2580/2001 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu, 2 straipsnio 3 dalyje numatytą sąrašą galiojimą. Nei DHKP-C, nei kaltinamieji ieškinio SESV 263 straipsnyje nustatyta tvarka ir terminais neteikė ir DHKP-C įrašymo į sąrašą panaikinti neprašė.

²⁸¹ EBTT Sprendime *Atzeni ir kt.*, C-346/03 ir C-529/03, Rink. p. I-1875, 32-34 punktai.

²⁸² 1996 m. gruodžio 12 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Intervention Board for Agricultural Produce, ex parte Accrington Beef Co. Ltd ir kt.*, C-241/95, Rink. p. I-06699, 15 punktas.

²⁸³ 2007 m. kovo 8 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-441/05, Rink. p. I-1993, 42-47 punktai. Taip pat žr. 2009 m. liepos 2 d. EBTT Sprendimo *Bavaria ir Bavaria Italia*, C-343/07, Rink. p. I-05491, 41-45 punktus.

Nagrinėdamas kaltinamųjų teisę pateikti SESV 263 straipsnyje numatytą ieškinį Teismas nurodė, kad į sąrašą buvo įrašyti ne kaltinamieji, o tik DHKP-C, ir nebuvo jokios informacijos, kad kaltinamųjų pozicija DHKP-C būtų jiems leidusi atstovauti šiai organizacijai ES teisme nagrinėjant ieškinį dėl panaikinimo. Įrašymas į sąrašą, kaip ir Reglamentas Nr. 2580/2001, yra taikomas visuotinai. Kartu su šiuo reglamentu jis įpareigoja neapibrėžtą asmenų grupę laikytis DHKP-C nustatytų konkrečių apribojimų. Todėl Teismas konstatavo, kad ieškinyš dėl minėto įrašymo panaikinimo neabejotinai nebuvo priimtinas²⁸⁴.

Direktyvos

Sprendimuose, kuriuose vertinamos fizinių ir juridinių asmenų galimybės prejudicinio sprendimo procedūroje ginčyti direktyvų galiojimą, Teismas vadovaujasi praktika, suformuota reglamentų kvestionavimo atveju.

Eurotunnel byloje Teismas pabrėžė, kad „atsižvelgiant į tai, kad direktyvos yra skirtos valstybėms narėms, o ne privatiems asmenims, nėra aišku ar *Eurotunnel* ieškinyš pagal [SESV 263 str.] būtų buvęs priimtinas <...> tačiau bet kuriuo atveju *Eurotunnel* negalėjo būti tiesiogiai [su ginčijamais direktyvos straipsniais] susijęs. Šiomis nuostatomis įtvirtintos išimties yra pasirinkimai, skirti tik valstybėms narėms.“²⁸⁵

Atkreiptinas dėmesys, kad Generalinis advokatas Jääskinen byloje *Gowan Comercio* teigė, kad „direktyvai negalima taikyti to paties [kaip reglamentui]“, t. y. tuo atveju, jeigu asmuo prejudicinio sprendimo procedūroje ginčija direktyvos galiojimą, tai, ar šis asmuo turėjo galimybę pateikti ieškinį dėl panaikinimo, net neturėtų būti svarstoma. Savo teiginį Generalinis advokatas grindė Teismo sprendimu aukščiau minėtoje *Eurotunnel* byloje, ypač jo 32 punktu, pagal kurį „<...> fizinis ar juridinis asmuo gali nacionaliniame teisme ginčyti direktyvų nuostatų, kaip antai ginčijamų 28 straipsnio nuostatų, galiojimą, net jeigu <...> jis nepareiškė ieškinių dėl šių nuostatų panaikinimo Sutarties 173 straipsnio prasme <...>“.

Autorės nuomone, nei Generalinio avokado nuodytas Teismo sprendimas, nei likusi ES teismų praktika tokio teiginio nepatvirtina. Pirma, Teismas įtvirtindamas vadinamąją *TWD* taisyklę, užkertančią kelią kvestionuoti ES teisės akto teisėtumą pralaidus senaties terminą tiesioginiam ieškiniumi pateikti, neišskyrė individualaus ir bendro pobūdžio teisės aktų, t. y. sukūrė vieningą doktriną, taikytiną visų rūšių teisės aktų atžvilgiu. Antra, Teismas, analogiškai kaip ir reglamentų atveju, yra pripažinęs fizinių ir juridinių asmenų teisę ginčyti direktyvos teisėtumą pateikiant ieškinį dėl panaikinimo, kai direktyva savo turiniu yra sprendimas²⁸⁶. Galiausiai, Generalinio advokato

²⁸⁴ 2010 m. birželio 29 d. ESTT Sprendimo *Baudžiamojame byloje prieš E ir F*, C-50/09, dar nepaskelbto Rinkinyje, 49-52 punktai.

²⁸⁵ 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 29-30 punktai.

²⁸⁶ „<...> aplinkybės, kad EB 230 straipsnio ketvirtoji pastraipa aiškiai nereglementuoja fizinių ar juridinių asmenų pateiktų ieškinių dėl direktyvos panaikinimo priimtimumo, nepakanka, kad tokie ieškiniai būtų pripažinti nepriimtinais <...>“ (1998 m. birželio 17 d. PIT Sprendimo *Union Européenne de l'artisanat et des petites et moyennes entreprises (UEAPME) prieš Tarybą*, T-135/96, Rink. p. II-233, 63 punktas; 2002 m. rugsėjo 10 d. PIT Nutarties *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259, 28 punktas; 2009 m. spalio 7 d. PIT Sprendimo *Vischim Srl prieš Komisiją*, T-380/06, Rink. p. II-03911, 57 punktas).

precedentu nurodomoje byloje Teismas *expressis verbis* susiejo direktyvų ir reglamentų vertinimo atvejus²⁸⁷.

Apibendrinant fizinių ir juridinių asmenų galimybes ginčyti tretiesiems asmenims adresuotus teisės aktus naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra galime teigti, kad vertindamas, ar asmuo neabejotinai galėjo teisės akto teisėtumą ginčyti pateikdamas ieškinį dėl negaliojimo Bendrajam Teismui, Teismas atsižvelgia ne į subjektyvias potencialaus ieškovo abejones, bet į konkretaus atvejo aplinkybes – tiek faktines (prašyme pateikti prejudicinį sprendimą nurodytą informaciją), tiek ir teises (ES teismų suformuotą praktiką), kurios galėjo sąlygoti objektyvų potencialaus ieškovo neužtikrintumą dėl ieškinių priimtumo. Neabejotina asmens teisė ginčyti teisės aktą Bendrajame teisme, kaip minėta, nustatinėjama tiek tais atvejais, kai ginčijamas individualaus pobūdžio teisės aktas, tiek ir tais atvejais, kai šis aktas bendro pobūdžio, t. y. Teismas, įtvirtindamas vadinamąją *TWD* taisyklę, nenustatė jos taikymui jokių išimčių, susietų su ginčijamo teisės akto rūšimi.

Visgi, šios disertacijos autorė, sekdamą generalinio advokato Jääskinen idėja ir ją išplėsdama, teigtų, kad tam tikrų išimčių taikymas, nors ir nenumatytas šiuo galiojančioje ES teismų jurisprudencijoje, būtų ne tik įmanomas, bet ir pagrįstas, minėtą teismų praktiką reformuojant toliau nurodomu būdu.

Šiame kontekste primintina, kad vienas esminių *TWD* taisyklės nustatymo pagrindų – teisinio tikrumo principas, draudžiantis neterminuotai kvestionuoti ES institucijų priimtų teisės aktų teises pasekmes. Šis principas būtų neabejotinai pažeidžiamas, jei asmenims, informuotiems apie jų teises įtakojančius nors ir tretiesiems asmenims adresuotus teisės aktus, būtų leista nepaisyti Sutartimi nustatyto termino tiesioginiam ieškiniui pareikšti. Aukščiau aptarta ES teismų praktika atskleidžia, kad tokia situacija susiklostytų asmenims ginčijant kvaziteisminės prigimties teisės aktus, kadangi vertindamas, ar suinteresuoti asmenys neabejotinai galėjo pareikšti ieškinį ir ginčyti šių teisės aktų teisėtumą, Teismas skiria itin didelį dėmesį asmens informavimui apie priimtą teisės aktą, be to, asmenų susietumą su kvaziteisminės prigimties teisės aktais ES teismai yra linkę vertinti liberaliau, o pati suformuota šių teismų praktika yra ganėtinai nuosekli ir aiški.

Kitų gi tretiesiems asmenims adresuotų teisės aktų atžvilgiu *TWD* taisyklės taikymas, autorės nuomone, nepagrįstai apsunkina asmens galimybes kvestionuoti teisės akto teisėtumą.

Minėta, kad *TWD* taisykle, įtvirtinant sąlygą įsitikinti asmens akivaizdžia galimybe pateikti tiesioginį ieškinį, siekiama užtikrinti, kad asmuo, atsiskąęs išbandyti savo laimę abejotinoje byloje Bendrajame teisme, nebūtų baudžiamas²⁸⁸ ar verčiamas teikti „prevencinius ieškinius“²⁸⁹. Tačiau įvertinus ES teismų praktiką, suformuotą aiškinant

²⁸⁷ 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 29 punktas: „Atsižvelgiant į tai, kad direktyvos, kurios ginčijamos nuostatos yra skirtos bendrai valstybėms narėms, o ne privatiems asmenims, nėra aišku ar *Eurotunnel* ieškinyje pagal [SESV 263 str.], kuriuo ginčijami 28 ir 28k straipsniai, būtų buvęs priimtinas (žr. reglamentų atžvilgiu sprendimo byloje *R v Intervention Board for Agricultural Produce*, ex parte *Accrington Beef ir kt.*, C-241/95, Rink. p. I-6699, 15 punktą)“.

²⁸⁸ P. Stanley, cituota iš Martínez Capdevila, C. The Action for Annulment, the Preliminary Reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means? *Yearbook of European Law*, 2006, 25(1), p. 457.

²⁸⁹ Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review* 25, 1988, p. 690.

Sutarties 263 straipsnio 4 dalies nuostatos turinį, teigti, kad potencialus ieškovas turi nors menkiausią galimybę būti objektyviai užtikrintas dėl ieškinio priimtimumo, nelieka jokių galimybių. Pažymėtina, kad itin trumpas ieškinio pateikimo terminas potencialaus ieškovo galimybes tik dar labiau apsunkena: asmenys paprastai neskaito ES oficialiojo leidinio, kuriame skelbiami ES institucijų priimami teisės aktai, o bendro pobūdžio teisės aktų bei įgyvendinant deleguotąją teisėkūrą priimamų teisės aktų²⁹⁰ neigiamas poveikis asmens teisėms per dviejų mėnesių terminą gali ir nepasireikšti. Taigi, asmuo per terminą, skirtą tiesioginiam ieškiniumi pateikti, apie galimą savo teisių pažeidimą gali ir nesužinoti, tačiau aukščiau aptarta Teisingumo Teismo praktika nesuteikia prielaidos manyti, kad ši aplinkybė būtų reikšminga Teisingumo Teismui sprendžiant prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtimumo klausimą.

Galiausiai, bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo patikros atveju turėtų būti saugomas ne teisinio tikrumo, o teisėtumo principas. Kadangi bendro pobūdžio teisės aktai sudaro teisinės sistemos pagrindą, o ne skirti jai įgyvendinti, neteisėtų bendro pobūdžio teisės aktų buvimas teisinėje sistemoje sudarytų prielaidas neteisėtiems individualaus taikymo aktams priimti. Todėl neteisėta bendro pobūdžio teisės akto nuostata, pasibaigus ieškinio dėl panaikinimo senaties terminui, neturėtų tapti neskundžiama, priešingai – turėtų būti leidžiama bendro pobūdžio teisės aktų galiojimą ginčyti neterminuotai. Prof. Capdevila nuomone, bendro pobūdžio teisės aktų išskirtinumas galėtų būti grindžiamas šiais grumentais: (i) Sutarties 277 straipsniu, teikiančiu prioritetą teisėtumo principui ir leidžiančiu neterminuotai bendro pobūdžio teisės aktus pripažinti netaikytiniais; (ii) galimybe kitu būdu – ribojant prejudicinio sprendimo retroaktyvų poveikį – užtikrinti teisinio tikrumo apsaugą, t. y. pasiekti tikslą, sudarantį TWD taisyklės taikymo pagrindą; (iii) ES teismų praktika, pagal kurią tik sprendimų teisėtumo vertinimo atveju Teismas konstatuodamas, kad teisės aktas tapo neskundžiamu, tuo pačiu pabrėžia, kad nacionalinis teismas tokiu atveju yra saistomas neskundžiamo ES institucijos priimto teisės akto ir nebegali prašyti Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą dėl jo galiojimo; vertindamas reglamentų ir direktyvų teisėtumą, Teismas „susaistymo“ sąvokos nacionalinių teismų atžvilgiu nenaudoja, todėl nacionaliniai teismai šių teisės aktų atžvilgiu į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo kreiptis gali²⁹¹.

²⁹⁰ Deleguotosios teisėkūros būdu Europos Sąjungoje priimama didžioji dalis teisės aktų (žr. Bergström, C.F. *Comitology – Delegation of Powers in the European Union and the Committee System*. Oxford: Oxford University Press, 2005).

Deleguotąją teisėkūrą šiuo metu reglamentuoja SESV 290 straipsnis, pagal kurį deleguotuosius teisės aktus priima tik Komisija: Europos Parlamentas ir Europos Taryba turi teisę įstatymo galią turinčiu teisės aktu deleguoti Komisijai įgaliojimus priimti bendro pobūdžio įstatymo galios neturinčius teisės aktus, papildančius ar iš dalies keičiančius neesmines įstatymo galią turinčio teisės akto nuostatas.

Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo deleguotuosius teisės aktus turėjo teisę priimti ne tik Komisija, bet ir Taryba: Taryba turėjo teisę deleguoti Komisijai įgyvendinti Tarybos priimtus teisės aktus, taip pat turėjo teisę šiais įgaliojimais naudotis pati (EB Sutarties 202 str.). Nepaisant to, kad sutarties nuostata *expressis verbis* numatė galimybę deleguoti Komisijai tik Tarybos priimtų teisės aktų įgyvendinimą, Teisingumo Teismas šią nuostatą aiškino plečiamai nurodydamas, kad deleguoti galima ir Tarybos kartu su Parlamentu pagal bendrojo sprendimo procedūrą priimtų teisės aktų įgyvendinimą (2003 m. sausio 21 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą*, C-378/00, Rink. p. I-00937, 40 punktas).

²⁹¹ Martínez Capdevila, C. The Action for Annulment, the Preliminary Reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means? *Yearbook of European Law*, 2006, 25(1), p. 469-470.

Pastebėtina, kad pastaruoju teiginiu prof. Capdevila nėra visiškai teisi – Teismas „susaistymo“ sąvoką yra pavartojęs ir vertindamas antidempingo reglamento teisėtumą²⁹², kuris, kaip pabrėžia pats Teismas, savo pobūdžiu ir apimtimi yra bendro pobūdžio teisės aktas ir dėl savo tiesioginio ir konkretaus susietumo su konkrečiais gamintojais ir eksportuotojais savo kaip reglamento savybių nepraranda²⁹³. Analogijų su Sutarties 277 straipsniu ieškojimas taip pat kritikuotinas – nors šiuo straipsniu saugomas teisėtumo, o ne teisinio tikrumo principas, suteikiama galimybė remtis reglamento netaikymu nesudaro savarankiškos reikalavimo teisės ir gali būti įgyvendinama tik papildomai kitos Sutarties nuostatos pagrindu ES teismo nagrinėjamoje byloje bei ES ar nacionalinių teismų bylose ginčijant pirminio reglamento pagrindu priimtų ES teisės aktų teisėtumą.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, o ypač į objektyvų asmenų teisės pareikšti ieškinį Sutarties 263 straipsnio 4 dalies pagrindu neaiškumą bei proceso ekonomijos užtikrinimą, ir siekiant veiksmingesnės šių asmenų teisių apsaugos ginčijant tretiesiems asmenims adresuotų teisės aktų teisėtumą, siūlytina atsakyti asmens teisių apsaugą nepagrįstai apsunkinančios *TWD* taisyklės taikymo arba ją ženkliai apriboti ir taikyti tik asmenims ginčijant kvaziteisminės prigimties teisės aktus. Teisinio tikrumo apsauga išplėtus prejudicinio sprendimo pateikimo galimybes būtų užtikrinama Teisingumo Teismui ribojant prejudicinio sprendimo retroaktyvų poveikį. Be to, manytina, kad asmenys, įvertinę tai, kad laikinąsias apsaugos priemonės, galiojančias visoje ES erdvėje, jiems gali suteikti tik ES teismai, esant galimybei teiks prioritetą tiesioginiam ieškiniumi.

1.4.2.2.3. Teisė ginčyti įgyvendinančių priemonių nereikalaujantį reglamentuojančio pobūdžio teisės aktą

Minėta, kad remdamiesi Sutarties 263 straipsnio 4 dalimi asmenys taip pat gali ginčyti įgyvendinančių priemonių nereikalaujančius reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus. Ši asmens teisė siejama tik su reikalavimu įrodyti asmens tiesioginį susietumą su ginčijamu teisės aktu, t. y. skirtingai nei aukščiau aptartu atveju, asmeniui nebereikia įrodinėti dažniausiai *locus standi* eliminuojančio konkretaus susietumo.

Nurodyta asmens galimybes tiesiogiai kreiptis į Bendrąjį teismą išplečianti Sutarties nuostatos formuluotė buvo įtvirtinta Lisabonos sutartimi. Siekiant įvertinti, kokią įtaką Lisabonos sutartimi įvestos naujos turės Teismui priimant sprendimą pripažinti asmens teisę pareikšti ieškinį dėl negaliojimo esant neabejotina bei tuo pagrindu riboti galimybę pasinaudoti prejudicinio sprendimo institutu ES teisės akto galiojimui kvestionuoti, visų pirma aptarsime naujo reglamentavimo turinį ir taikymo apimtį.

(i) Reglamentuojančio pobūdžio teisės akto sąvoka

Lisabonos sutartimi įtvirtintos asmens teisės kvestionuoti reglamentuojančio pobūdžio teisės akto teisėtumą taikymo apimties nustatymą visų pirma apsunkina termi-

²⁹² 2001 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197, 40 punktas.

²⁹³ Žr. 1985 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimo *Timex Corporation prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849, 12 punktą ir 1992 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimo *Extramet Industrine SA prieš Tarybą*, C-358/89, Rink., p. I-2501, 14 punktą.

nologinė painiava: nors Sutartis nustato aiškią teisės aktų hierarchiją ir jų skirstymą į įstatymo galią turinčius teisės aktus ir įstatymo galios neturinčius teisės aktus (deleguotuosius teisės aktus, įgyvendinimo aktus bei neprivalomuosius teisės aktus)²⁹⁴, Sutartyje nėra nurodyta, kokie teisės aktai laikytini reglamentuojančio pobūdžio teisės aktais (angl. *regulatory acts*). Sąvoka „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas“ vartojama tik nagrinėjamoje Sutarties 263 straipsnio 4 dalyje.

Siekiant identifikuoti minėtos sąvokos prasmę, pasitelkėme Sutarties nuostatos *travaux préparatoire*. Kadangi Lisabonos sutartyje įtvirtinta nuostatos formuluotė yra identiška neįsigaliojusios Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-365 straipsnio 4 dalies nuostatai, sąvoka „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas“ aiškintina remiantis Europos Konvento II darbo grupės „Dėl Chartijos įtraukimo/prisijungimo prie EŽTK“ dokumentais, *inter alia* šios darbo grupės diskusijų forume pristatytais tuometinio Teisingumo Teismo pirmininko Gil Carlos Rodríguez Iglesias²⁹⁵ ir Pirmosios instancijos teismo pirmininko Bo Vesterdorf²⁹⁶ pranešimais. Šiuose pranešimuose ES teismų pirmininkai, atsižvelgdami į tai, kad greta siūlymų išplėsti asmens *locus standi* sutarties pakeitimais taip pat buvo numatoma įvesti aiškią ES antrinių teisės aktų hierarchiją, teigė esant tikslinga išlaikyti ribojantį požiūrį asmens teisių ES teismuose ginčyti įstatymo lygmens teisės aktus atžvilgiu bei suteikti didesnes galimybes ginčyti reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus²⁹⁷. Vadovaudamasi surinkta medžiaga, darbo grupė nepasiekė konsensuso ir pateikė Konventui šią EB Sutarties 230 straipsnio 4 dalies formuluotę: „*kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali tomis pačiomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl [bendro taikymo teisės aktų] [reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų], tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių*“²⁹⁸. Konventas, manydamas, kad minėtoje formuluotėje pateikta sąvoka „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas“ yra tinkamesnė atskirti įstatymo galios teisės aktus nuo likusiųjų bei atitinkamai diferencijuoti asmenims suteikiamas teises ginčyti teisės aktus ES teismų pirmininkų nurodyta apimtimi, priėmė sprendimą būtent tokią formuluotę siūlyti tarpvyriausybinei konferencijai pateiktame Sutarties dėl Konstitucijos Europai projekte²⁹⁹. Nors siekdama teisinio aiškumo teisės ekspertų grupė siūlė Konventui sąvoką „reglamentuojančio po-

²⁹⁴ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 288–292 str.

²⁹⁵ European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Oral presentation by m. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 17 February 2003. CONV 572/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00572.en03.pdf> [prisijungimo laikas 2011-06-20].

²⁹⁶ European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Oral presentation by m. Bo Vesterdorf, President of the Court of First Instance of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 24 February 2003. CONV 575/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00575.en03.pdf> [prisijungimo laikas 2011-06-20].

²⁹⁷ CONV 572/03, p. 4; CONV 575/03, p. 5.

²⁹⁸ European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Final report. 25 March 2003. CONV 636/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00636.en03.pdf> [prisijungimo laikas 2011-06-20], p. 7, 20 punktas.

²⁹⁹ European Convention Preasidium. Articles on the Court of Justice and High Court. 12 May 2003. CONV 734/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00734.en03.pdf> [prisijungimo laikas 2011-06-20], p. 17-19.

būdžio teisės aktas“ pakeisti sąvoka „reglamentas arba sprendimas, neturintis adresato“, šiuo siūlymu nepasinaudota³⁰⁰.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau nurodytą, galime teigti, kad sąvoka „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas“ skirta apibūdinti visuotinio taikymo ne įstatymo galios teisės aktams³⁰¹. Pažymėtina, kad įstatymo galios teisės aktas gali įgyti bet kurios iš SESV 288 straipsnyje įvardintų teisės aktų rūšių (reglamento, direktyvos ar sprendimo) pavidalą – SESV 289 straipsnis atskleidžia, jog skiriamuoju požymiu laikytina ne teisės akto rūšis, o jo priėmimo procedūra, t. y. įstatymo galios teisės aktais laikytini tik teisėkūros procedūros būdu priimti teisės aktai.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymo galią turintys teisės aktai gali būti priimami tiek įprastos teisėkūros procedūros metu, tiek ir pagal specialią teisėkūros procedūrą³⁰² (SESV 289 str. 3 d.). A.H. Türk numone, sąvoka „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas“ turėtų apimti ne tik visuotinio taikymo ne įstatymo galios teisės aktus, bet ir pagal specialią teisėkūros procedūrą priimtus įstatymo galią turinčius teisės aktus, kadangi tik įprastos teisėkūros procedūros metu priimti teisės aktai funkciniu požiūriu prilygintini nacionaliniams įstatymams, kuriems įprastai nacionalinėje teisėje taikomi teisėtumo patikros ribojimai³⁰³. Autorės nuomone, tokia pozicija yra nepagrįsta nei aukščiau aptartais Sutarties nuostatos *travaux préparatoire*, nei sisteminiu Sutarties nuostatų aiškinimu, nei pradėta formuoti Bendrojo teismo praktika.

Atsižvelgiant į tai, kad vadovaujantis principu *tempus regit actum*, ieškinio dėl teisės akto panaikinimo priimtinumas vertinamas remiantis taisyklėmis, galiojusiomis ieški-

³⁰⁰ Working Party of IGC Legal Experts. Editorial and legal comments on the draft Treaty establishing a Constitution for Europe – Basic document. 6 October 2003. CIG 4/1/03 REV1. Prieiga internetu: <http://www.consilium.europa.eu/igc/pdf/en/03/cg00/cg00004-re01.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20], p. 428.

³⁰¹ Blahušiak, I. Access of Citizens to the Court of Justice: the Role of Regulatory Acts. Publikuota *Dny práva – 2010 – Days of Law, The conference proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, p. 31-39; 2010; Corthaut, T., Vanneste, F. Waves between Strasbourg and Luxembourg: the right of access to a tribunal in order to contest legislative or administrative measures. *Yearbook of European Law* (2006) 25(1), p. 499; Dougan, M. After Lisbon: Intergovernmentalism Resurgent, Constitutionalism Moribund? [interaktyvus]. *The Jean Monnet Seminar Series*. 2008, p. 19 [prisijungimo laikas 2009-02-01]. <http://www.um.edu.mt/_data/assets/pdf_file/0005/41765/paper_dougan.pdf>; Eliantonio, M., Kas, B. Private Parties and the Annulment Procedure: Can the Gap in the European System of Judicial Protection Be Closed? *Journal of Politics and Law*, 2010, Vol. 3, No. 2, p. 127; García, R.A. Lisbon and the Court of Justice of the European Union. *Working Papers on European Law and Regional Integration*, WP IDEIR n°1(2010), p. 14-16, [prisijungimo laikas 2012-01-12] < <http://www.ucm.es/centros/cont/descargas/documento23015.pdf>>; Gormley, L. W. Judicial Review: Advice for Deaf? *Fordham International Law Journal*, 2006, p. 684; Koch, C. Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy. *European Law Review*. 2005, 30(4): 520; Kombos, C. A Paradox in the Making: Detecting Something Positive in UPA Under the Ten Kate Effect. *European Law Journal*. 2009, Vol. 15, p. 522; Lewis, X. Standing of Private Plaintiffs to Annul Generally Applicable European Community Measures: If the System is Broken, Where Should It Be Fixed? *Fordham International Law Journal*, vol. 30, 2006, p. 1531; Limante, A. Actions for Annulment Before ECJ After the Lisbon Treaty: Has the Access to Justice Improved? *Teisė*, 2010, 75 tomas; Tridimas, T. The ECJ and the Draft Constitution: A Supreme Court for the Union? *The Federal Trust for education & research*, online paper 04/05, p. 5; Usher, J. A. Direct and Individual Concern: an Effective Remedy or a Conventional Solution? 28(5) *European Law Review*, 2003, p. 598.

³⁰² Speciali teisėkūros procedūra apima konsultavimosi ir pritarimo procedūras (žr. Chalmers, D., Davies, G., Monti G. *European Union Law*. New York: Cambridge University Press, 2nd ed., 2010, p. 110-112).

³⁰³ Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 169.

nio pateikimo metu³⁰⁴, kad Sutartyje nebuvo numatyta jokia speciali pereinamojo laikotarpio nuostata, leidžianti nepaisyti aukščiau nurodytos taisyklės ir taikyti SESV 263 straipsnio 4 dalį Lisabonos sutarties įsigaliojimo dieną (2009 m. gruodžio 1 d.) nagrinėjamiems byloms, ilga teismo nagrinėjimo Bendrajame teisme laukiančių ieškinių eilę sąlygojo, kad šio teismo praktika SESV 263 straipsnio 4 dalyje nurodytų reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų klausimu pradėta formuoti tik 2011 m. pabaigoje.

Nutartyje *Inuit Tapiriit Kanatami*³⁰⁵ Bendrasis teismas, pateikęs pažodinį, istorinį ir teleologinį SESV 263 straipsnio 4 dalies aiškinimą, konstatavo, kad „reglamentuojančio pobūdžio teisės akto“ sąvoka, kaip ji suprantama pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį, turi būti aiškinama kaip apimanti bet kurį visuotinio taikymo teisės aktą, jeigu tai nėra įstatymo galią turintis teisės aktas³⁰⁶. Kadangi nagrinėtu atveju ginčijamas reglamentas buvo priimtas remiantis EB Sutarties 95 straipsniu (dabar SESV 114 str.) pagal EB Sutarties 251 straipsnyje numatytą bendro sprendimo priėmimo procedūrą (dabar SESV 294 str. – įprasta teisėkūros procedūra), reglamentas kvalifikuotas įstatymo galią turinčiu, o ne reglamentuojančio pobūdžio, teisės aktu³⁰⁷. Tuo tarpu *Microban International* byloje³⁰⁸ ginčytame sprendime nurodytas teisinis pagrindas buvo Reglamento Nr. 1935/2004 straipsnis, kuriame numatyta, kad priemonės pagal šį straipsnį Komisija priima iš dalies pakeisto 1999 m. birželio 28 d. Tarybos sprendimo 1999/468/EB, nustatančio Komisijos naudojimosi jai suteiktais įgyvendinimo įgaliojimais tvarką, nustatyta tvarka. Todėl Bendrasis teismas konstatavo, kad ginčijamą sprendimą Komisija priėmė vykdydama įgyvendinimo, o ne teisėkūros įgaliojimus, todėl jis kvalifikuotinas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktu³⁰⁹.

(ii) Įgyvendinančių priemonių nereikalavimas ir tiesioginė sąsaja

Kaip minėta, remdamiesi Sutarties 263 straipsnio 4 dalimi asmenys gali ginčyti ne visus, o tik įgyvendinančių priemonių nereikalaujančius reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus, ir tik įrodę savo tiesioginį susietumą su ginčijamu teisės aktu.

Prisiminus, kad teisės aktas laikomas tiesiogiai su asmeniu susijusiu tik tuo atveju, jei ES institucijos priimtas teisės aktas veikia asmens teisinę padėtį tiesiogiai, nepalikant diskrecijos adresatui, kuris turėtų šį teisės aktą įgyvendinti; kad teisės aktas yra įgyvendinamas automatiškai, adresatui nesiimant jokių papildomų veiksmų, tame tarp nepriimant įgyvendinančių teisės aktų³¹⁰, Sutarties 263 straipsnio 4 dalies formuluotė,

³⁰⁴ 2010 m. rugsėjo 7 d. BT Nutartis *Norilsk Nickel Harjalvalta Oy ir Umicore SA/NV prieš Europos Komisiją*, T-532/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 70 punktas; 2010 m. rugsėjo 7 d. BT Nutartis *Etimine SA ir AB Etiproduktas Oy prieš Europos Komisiją*, T-539/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 76 punktas; 2010 m. rugsėjo 6 d. BT nutartis *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą*, T-18/10 R, Rink. p. II-00075, 34 punktas.

³⁰⁵ 2010 m. rugsėjo 6 d. BT nutartis *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą*, T-18/10 R, Rink. p. II-00075.

³⁰⁶ *Ibid*, 56 punktas.

³⁰⁷ *Ibid*, 59-61 punktai.

³⁰⁸ 2011 m. spalio 25 d. BT Sprendimas *Microban International Ltd ir Microban (Europe) Ltd prieš Europos Komisiją*, T-262/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

³⁰⁹ *Ibid*, 22-25 punktai.

³¹⁰ Tai, kad tiesioginė sąsaja reglamentuojančio pobūdžio teisės akto atžvilgiu turėtų būti suprantama taip pat, kaip ir SESV 263 straipsnio 4 dalies pradžioje pateiktos formuluotės „aktai <...>, kurie tiesiogiai su juo susiję“ aiškinimo atveju, *expressis verbis* patvirtino ir Bendrasis teismas, nuroydamas, kad „leidžiant fiziniam

reikalaujanti įrodyti tiesioginį susietumą su įgyvendinančių priemonių nereikalaujančiu reglamentuojančio pobūdžio teisės aktu, iš pirmo žvilgsnio atrodo kiek tautologiška³¹¹. Tačiau tai nesunkiai paaiškinama Sutarties teksto kūrėjų susirūpinimu *Jégo-Quéré* byloje nagrinėto pavyzdžio atvejais³¹², kai asmuo, norėdamas ginčyti jo teises pažeidžiantį ES institucijos priimtą bendro pobūdžio teisės aktą, kuriuo asmeniui nustatoma pareigų ir/ar apribojamos teisės, ir kuris nereikalauja nacionalinių įgyvendinimo priemonių, yra priverstas tą teisės aktą pažeisti. Detalesnė Teismo praktikos analizė atskleidžia, kad tarp tiesioginės sąsajos ir įgyvendinančių priemonių nereikalavimo visgi esama skirtumų: įrodant tiesioginį asmens susietumą su ginčijamu teisės aktu visų pirma pabrėžiamas *staigus tiesioginis neigiamas poveikis* asmens teisei padėčiai, apimantis įgyvendinančių priemonių nereikalavimą, t. y. asmuo nebūtų laikomas tiesiogiai susijusiu su ginčijamu įgyvendinančių priemonių nereikalaujančiu teisės aktu, jei šio akto poveikis asmens teisėms kiltų netiesiogiai³¹³. Tai, ar ES institucijos priimtą teisės aktą reikia įgyvendinti, kiek diskrecijos jis palieka nacionalinėms institucijoms, nustatoma pagal ES teisę, todėl valstybės narės sprendimas įgyvendinti teisės aktą, kai pagal ES teisę to nereikalaujama, neužkerta kelio ginčyti jį tiesiogiai Bendrajame teisme.

Microban International byloje Bendrasis teismas nustatė, kad ginčijamu sprendimu buvo siekiama neįtraukti triklozano į leidžiamų naudoti priedų sąrašą bei išbraukti jį iš laikinojo sąrašo. Neįtraukimo į leidžiamų naudoti priedų sąrašą ir išbraukimo iš laikinojo sąrašo tiesioginė pasekmė – triklozanas nebegalės būti parduodamas ES po 2011 m. lapkričio 1 d. Sprendimas taikomas visiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie gamina ir (arba) parduoda triklozaną bei medžiagas ir gaminius, kuriuose jo yra. Kadangi ieškovės *Microban International Ltd* ir *Microban (Europe) Ltd* perka triklozaną ir naudoja jį gamindamos antibakterinių ir antimikrobinių savybių turinčius produktus, kuriuos paskui parduoda, kad jie būtų panaudoti gaminant plastikines medžiagas ir gaminius, galinčius liestis su maisto produktais, ginčijamas sprendimas daro tiesioginį poveikį ieškovių teisei padėčiai. Sprendimas taip pat nepaliekia diskrecijos valstybėms narėms, kurioms jis skirtas ir kurios atsakingos už jo įgyvendinimą. Taigi ginčijamas sprendimas buvo tiesiogiai su ieškovėmis susijęs. Vertindamas, ar sprendimui

ar juridiniam asmeniui pareikšti ieškinį dėl reglamentuojamojo pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinamųjų priemonių, SESV 263 straipsnio ketvirta pastraipa siekiama sudaryti sąlygas pareikšti tiesioginius ieškinius <...> Taigi šioje nuostatoje iš naujo įtvirtintos tiesioginės sąsajos sąvokos bet kuriuo atveju nereikėtų aiškinti siauriau negu tiesioginės sąsajos sąvokos EB 230 straipsnio ketvirtoje pastraipoje.“ (2011 m. spalio 25 d. BT Sprendimas *Microban International Ltd* ir *Microban (Europe) Ltd* prieš Europos Komisiją, T-262/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 32 punktas).

³¹¹ Millett, T. Court for a Union. *European Advocate*. Spring 2010, p. 5.

³¹² European Convention Preasidium. Articles on the Court of Justice and High Court. 12 May 2003. CONV 734/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00734.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20], p. 20.

³¹³ 2004 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Front National* prieš Europos Parlamentą, C-486/01 P, Rink. p. I-6289, 43 punktas: „Tačiau šioje byloje *Front national* nėra tiesiogiai susijusi su ginčijamu aktu. Nors negalima neigti, kad tam, jog šis aktas sukeltų pasekmes, nereikia jokių įgyvendinimo priemonių, neginčytina, kad pagal Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnį šis aktas gali sukelti pasekmes tik Parlamento narių, o ne nacionalinės politinės partijos, pagal kurios sąrašą išrinkti tie Parlamento nariai, ir kuri prireikus prisidėjo prie jų išrinkimo, teisei padėčiai. Todėl priešingai reikalavimams, nustatytiems šio sprendimo 34 punkte nurodytoje teismo praktikoje, toks aktas tiesiogiai nesukelia pasekmių *Front national* teisei padėčiai.“

buvo reikalingos įgyvendinančios priemonės, Teismas atkreipė dėmesį, kad sprendimu buvo nustatytas pereinamasis laikotarpis, per kurį galima leisti prekiauti medžiagomis ir gaminiais, turinčiais triklozano, ir kuris baigiasi 2011 m. lapkričio 1 d. Tačiau, Teismo nuomone, nors tokiu atveju pereinamoji priemonė gali sąlygoti valstybių narių priimtas įgyvendinimo priemones, ji skirta ginčijamo sprendimo įgyvendinimui palengvinti ir jo atžvilgiu yra pagalbinė, todėl negalima teigti, kad ginčijamame sprendime buvo numatytos įgyvendinamosios priemonės³¹⁴.

(iii) Neabejotina teisė pareikšti tiesioginį ieškinį

Vadovaujantis SESV 288 straipsnyje įtvirtintais teisės aktų apibrėžimais, Teismo praktika³¹⁵ bei aukščiau pateikta analize, įgyvendinančių priemonių nereikalaujančiais reglamentuojančio pobūdžio teisės aktais laikytini tik visuotinai taikomi reglamentai ir sprendimai, jei jie nėra priimti pagal teisėkūros procedūrą. Lisabonos sutartimi nustatčius, kad šios rūšies teisės aktų teisėtumo kvestionavimo atveju pakanka įrodyti tiesioginį susietumą su ginčijamu teisės aktu, asmenų galimybės pateikti ieškinį ženkliai padidėjo. Tačiau ar tiek, kad asmens teisę pateikti ieškinį dėl įgyvendinančių priemonių nereikalaujančių reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų panaikinimo laikytume neabejotina TWD taisyklės prasme?

Šiame kontekste visų pirma primintina, jog Teismo praktika tiesioginės sąsajos nustatymo klausimu yra pakankamai aiški ir nuosekli, kad asmenys galėtų tinkamai įvertinti savo galimybes pateikti ieškinį dėl įgyvendinančių priemonių nereikalaujančių reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų panaikinimo. Tiek reglamentuojančio pobūdžio reglamentai, tiek sprendimai yra taikomi tiesiogiai ir draudžia valstybėms narėms priimti juos įgyvendinančias priemones, išskyrus būtinas jų veikimui užtikrinti (pvz., atsakingos institucijos paskyrimas, sankcijų už teisės aktuose nustatytų pareigų nevykdymą nustatymas, ES teisės aktui prieštaraujančių nacionalinių teisės aktų panaikinimas ir pan.). Todėl tiesioginio susietumo su šiais teisės aktais įrodymas didesnių keblumų asmenims neturėtų sukelti.

Antra, Teismas visada prieštaravo, jog asmeniui suteikiamos gynybos apimtis priklausytų nuo teisės aktų leidėjo pasirinkimo³¹⁶: Teismo nuomone, svarbi ne teisės akto forma, o jo turinys, todėl ES institucijos teisės aktos formos pasirinkimu negalėtų išvengti atsakomybės ir atimti iš asmens jam Sutartimi suteiktos apsaugos, tame tarpe – teisės pareikšti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo. Vadovaujantis šia Teismo jurisprudencija

³¹⁴ 2011 m. spalio 25 d. BT Sprendimas *Microban International Ltd ir Microban (Europe) Ltd prieš Europos Komisiją*, T-262/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 26-38 punktai.

³¹⁵ Visų pirma Bendrojo teismo 2010 m. kovo 2 d. Sprendime *Arcelor SA prieš Parlamentą ir Tarybą* pateiktu patvirtinimu, kad direktyva niekada negali būti priskirta įgyvendinančių priemonių nereikalaujantiems reglamentuojančio pobūdžio teisės aktams (T-16/04, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 123 punktas). Kaip jau minėta (žr. šios disertacijos poskyrį 1.4.2.2.2 (i) Tiesioginė sąsaja), tokios Teismo pozicijos nekeičia net ta aplinkybė, kad pastaruoju metu ES institucijų priimamos direktyvos yra itin detalios ir iš esmės nepalieka valstybėms narėms diskrecijos arba tokia diskrecija yra vien teorinė. Teismas teigia, kad detalus pasiektino rezultato apibrėžimas gal būti reikalingas veiksmingam direktyvos tikslų įgyvendinimui, todėl valstybėms narėms paliekamos direktyvos įgyvendinimo laisvės ribojimas neturi įtakos direktyvos teisėtumui (1997 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Enka*, 38/77, Rink. p. I-2203; S. Prechal. *Directives in EC Law*. – Oxford, Oxford University Press, 2nd ed., 2006, p. 16-17).

³¹⁶ 2000 m. balandžio 4 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-269/97, Rink. p. I-2257.

dencija tikėtina, kad jis neapsiribos formaliu konstatavimu, jog teisės akto teisėtumas negali būti kvestionuojamas pareiškiant ieškinį dėl panaikinimo tik todėl, kad teisės aktas buvo priimtas pagal teisėkūros procedūrą.

Pažymėtina, kad tinkamas teisės akto priėmimo procedūros pasirinkimas tampa ypač aktualus tais atvejais, kai kalbame apie Komisijai suteiktas galias priimti deleguotuosius aktus, kuriais papildomos arba iš dalies keičiamos neesminės įstatymo galios teisės aktų nuostatos³¹⁷. Kokios nuostatos laikytinos neesminėmis nei Sutartyje, nei Teismo praktikoje neapibrėžta. Komisijos priimti deleguotieji teisės aktai, nors ir keičia įstatymo galios teisės akto nuostatas, patys priskirtini reglamentuojančio pobūdžio teisės aktams ir paprastai nereikalauja įgyvendinančių priemonių. Atitinkamai asmenys, kurių teisinę padėtį neigiamai paveikia būtent deleguotuoju aktu įvesti įstatymo galios teisės akto pakeitimai ir/ar papildymai atsiduria palankesnėje padėtyje nei tie, kurių teisės apriboja pagrindinis teisės aktas³¹⁸. Tai suponuoja būtinybę kiekvienu atveju iširti ne tik tai, ar teisės aktas pagal jo priėmimo procedūrą laikytinas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktu, bet ir tai, ar tinkamai pasirinkta pati procedūra, t. y. ar keičiamos teisės akto nuostatos laikytinos neesminėmis.

Iš išdėstyto akivaizdu, kad nors tiesioginio susietumo su įgyvendinančių priemonių nereikalaujančiais reglamentuojančio pobūdžio teisės aktais įrodymo galimybes asmenys, remdamiesi jau suformuota Teismo praktika, galės nesunkiai prognozuoti ir jų teisė pateikti ieškinį dėl panaikinimo šiuo aspektu laikytina neabejotina, visgi Teismui dar nesuformavus pakankamai praktikos dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės akto sąvokos taikymo, įstatymo galios teisės akto nuostatos priskyrimo esminėms kriterijū, šiuo metu dar anksti daryti vienareikšmę išvadą, kad asmens teisė pateikti ieškinį dėl įgyvendinančių priemonių nereikalaujančių reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų panaikinimo yra neabejotina *TWD* taisyklės prasme.

1.4.2.3. Niekiniai teisės aktai

Preziumuojama, kad ES institucijų priimti teisės aktai yra teisėti ir todėl sukelia teisi-
nių pasekmių tol, kol panaikinami pagal ieškinį dėl panaikinimo ar paskelbiami nebe-

³¹⁷ SESV 290 str.

³¹⁸ Pavyzdžiui, paprastai produktai, kurių atžvilgiu taikomi ribojimai, draudžiamų naudoti medžiagų sąrašai ir pan. nustatomi įstatymo galios teisės akto prieduose, kurie vėliau keičiami ir/ar papildomi priimant deleguotuosius teisės aktus. Todėl asmenys, kurių teisinę padėtį neigiamai paveikia originalioje įstatymo galios teisės akto redakcijoje įtvirtinti ribojimai, teigia esą diskriminuojami negalėdami įrodyti tiesioginio ir konkretaus susietumo bei ginčyti šio teisės akto teisėtumo Bendrajame teisme, lyginant jų teises su asmenimis, kuriems draudimai nustatomi vėlesniais pakeitimais ir/ar papildymais.

Pastebima, kad Europos Komisija, siūlydama įstatymo galios teisės akto projektą, neretai šio akto prieduose numato nuostatas, turėsiančias esminės įtakos subjektų, veikiančių šio teisės akto reguliavimo srityje, teisėms ir pareigoms, tačiau nepaisydama to įtraukia nuostatas, deleguojančias akto priedų keitimo teises Komisijai (pvz., Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria sukuriamą bendrą Europos geležinkelių erdvę (*COM(2010) 475 galutinis*). Direktyvos prieduose, kuriuos numatoma keisti deleguotosios teisėkūros būdu, reglamentuojama, kurios infrastruktūros valdytojo funkcijos priskirtinos esminėms, geležinkelio įmonėms teiktinos paslaugos, išlaidų priskyrimo infrastruktūros mokesčiui ribojimai ir kt., t. y. nuostatos, turinčios esminės įtakos apibrėžiant infrastruktūros valdytojo įsipareigojimų geležinkelio įmonių atžvilgiu apimtį, galimybes padengti šių paslaugų teikimo kaštus infrastruktūros mokesčiais ir tokiu būdu užtikrinti infrastruktūros valdytojo finansinį stabilumą).

liojančiais pagal prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo arba pagal prieštaravimą dėl jų teisėtumo³¹⁹. Ankstesniuose šios disertacijos skyriuose konstatavome, kad tiek valstybės narės, tiek privatūs asmenys netenka teisės netiesioginėmis priemonėmis ginčyti ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo tais atvejais, kai neabejotinai galėjo tai padaryti tiesiogiai pateikdami ieškinį dėl negaliojimo ES teismams. Nors Sutartyje nustatytas dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas itin trumpas, teisinio tikrumo principui užtikrinti skirta vadinamoji *TWD* taisyklė šiuo atžvilgiu nenumato jokių išimčių.

Visgi kai kurie ES institucijų priimti teisės aktai turi tokių *didelių ir akivaizdžių* trūkumų, kad jų buvimas teisinėje sistemoje būtų netoleruotinas. Todėl net ir pasibaigus ieškinio dėl panaikinimo senaties terminui turėtų būti leidžiama pripažinti tokius teisės aktus nesukėlusiais jokių teisinių pasekmių, t. y. laikyti juos niekiniais³²⁰. Šios išimties tikslas yra išlaikyti pusiausvyrą tarp dviejų pagrindinių, kartais vienas kitam prieštaraujančių reikalavimų, kuriuos turi atitikti teisės sistema, t. y. teisinių santykių pastovumo ir teisėtumo užtikrinimo³²¹. Teismas pabrėžia, kad ši išimtis, įvertinus sunkias teisės akto pripažinimo niekinio pasekmes, *taikytina tik kraštutiniais atvejais*³²².

Sujungtose bylose *Schots-Kortner ir kt. prieš Tarybą* pareigūnės, remdamosi Teismo sprendimais *Sabbatini ir Bauduin* byloje³²³, reikalavo skirti joms ekspatriacijos išmokas. Kadangi terminas ginčyti teisės akto teisėtumą buvo praleistas, pareigūnės prašė pripažinti teisės aktą niekinio. Teismas sprendime nurodė, kad teisės aktas negali būti laikomas niekinio, jei jį priėmė kompetentinga institucija pagal Sutarties nustatytas materialiąsias ir proceso taisykles³²⁴.

³¹⁹ 1982 m. balandžio 1 d. EBTT Sprendimas *Dürbeck prieš Komisiją*, 11/81, Rink. p. 1251, 17 punktas; 1987 m. vasario 26 d. EBTT Sprendimas *Conorzio Cooperative d'Abruzzo prieš Komisiją*, 15/85, Rink. p. 1005, 10 punktas; 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555, 48 punktas; 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Chemie Linz prieš Komisiją*, C-245/92 P, Rink. p. I-4643, 93 punktas; 2004 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-475/01, Rink. p. I-8923, 18 punktas; 2008 m. spalio 23 d. PIT Sprendimas *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą*, T-256/07, Rink. p. II-3019, 55 punktas; 2011 m. kovo 22 d. BT Sprendimas *Latvija prieš Komisiją*, T-369/07, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 61 punktas.

³²⁰ 2008 m. spalio 23 d. PIT Sprendimas *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą*, T-256/07, Rink. p. II-3019, 56 punktas.

³²¹ 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555, 49 punktas; 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Chemie Linz prieš Komisiją*, C-245/92 P, Rink. p. I-4643, 94 punktas; 2004 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-475/01, Rink. p. I-8923, 19 punktas; 2008 m. spalio 23 d. PIT Sprendimas *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą*, T-256/07, Rink. p. II-3019, 56 punktas.

³²² 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555, 48 ir 55 punktai; 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Chemie Linz prieš Komisiją*, C-245/92 P, Rink. p. I-4643, 93 ir 95 punktai; 2004 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-475/01, Rink. p. I-8923, 18 ir 20 punktai; 2011 m. kovo 22 d. BT Sprendimas *Latvija prieš Komisiją*, T-369/07, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 61 punktas.

³²³ 1972 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Luisa Sabbatini (mergautinė pavardė Bertoni) prieš Parlamentą*, 20/71, Rink. p. 345; 1972 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Bauduin prieš Komisiją*, 32/71, Rink. p. 363. Šiuose sprendimuose Teismas nusprendė, kad Tarybos reglamento VIII priedo 4 straipsnio 3 dalis nustatė diskriminuojantį elgesį moterų pareigūnių atžvilgiu, todėl šios nuostatos pagrindu priimti sprendimai dėl ekspatriacijos išmokos neskyrimo turi būti panaikinti.

³²⁴ 1974 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimas *Schots-Kortner ir kt. prieš Tarybą*, 15-33/73, Rink. p. 191, 33 punktas.

Klausimas, ar teisės aktas buvo priimtas įgalioto asmens, buvo nagrinėjamas byloje *Komisija prieš BASF ir kt.*³²⁵ Pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad Komisijos sprendimas, kurį Komisijos tarnybos po priėmimo pakeitė taip, kad tapo neįmanoma nustatyti, kas pasirašė galutinį tekstą, kada ir koku pagrindu jis buvo priimtas, pažeidė autentifikavimo taisyklės ir laikytinas niekiniu³²⁶. PIT nuomone, sprendimai po jų priėmimo negali būti keičiami – to reikalauja teisinio tikrumo principas. Tuo tarpu Teisingumo Teismas nurodė, kad Komisijos sprendimą priimti teisės aktą patvirtina bei jo turinį atskleidžia Komisijos posėdžio protokolas, Komisijos tarnybų atlikti sprendimo turinio pakeitimai daugiausia lingvistinio pobūdžio pataisos, o Komisijos sprendimo kopija, siunčiama adresatui, neprivalo būti pasirašyta Komisijos nario, kuriam buvo deleguotos teisės akto priėmimo teisės³²⁷ – pakanka Komisijos generalinio sekretoriato patvirtinančios žymos. Atsižvelgdamas į tai, Teisingumo Teismas PIT sprendimą apeliacine tvarka panaikino nurodydamas, kad sąvoka „niekinis“ turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais, kai teisės aktas turi didelių ir akivaizdžių trūkumų, tuo tarpu nagrinėjamu atveju pažeidimai nelaikytini pakankamai rimtais ir Teismas neturi pagrindo pripažinti teisės aktą niekiniu, o tik negaliojančiu³²⁸. Byloje išvadą teikęs generalinis advokatas Van Gerven savo ruožtu ironizavo, jog jam būtų sunku pritarti PIT, kad pažeidimai sprendimą skaičiusiam adresatui buvo akivaizdžiai matomi, jei jau PIT prirėkė parašyti 96 paragrafus, kad nustatytų, jog tam tikri defektai yra tokie rimti ir akivaizdūs, kad teisės aktas būtų pripažintinas niekiniu³²⁹.

Tai, kad teisės akto pažeidimai turi būti matomi ne tik teisės aktą priėmusiems pareigūnams, akcentuoja ir Teismas. *Conсорzio* byloje³³⁰ įmonė *Conсорzio* reikalavo panaikinti Komisijos sprendimą, kuriuo sumažinta jos vykdomam projektui skirtina parama. Komisija teigė niekada neketinusi skirti tokio dydžio paramos, koks nurodytas pirminiame sprendime ir kad tas sprendimas laikytinas niekiniu, kadangi: (i) minėtą sprendimą priimant buvo pažeistos vidinės taisyklės dėl maksimalios paramos projektui skyrimo; (ii) Komisija suteikė kitokio dydžio paramos sumą, nei pritarta vykdomajame komitete, nepranešdama Tarybai, kaip to reikalaujama reglamente. Teismas nurodė, kad nė vienas iš šių pažeidimų negalėtų būti nustatytas skaitant sprendimą – vidinės taisyklės nėra skelbiamos, todėl pažeidimus galėtų aptikti tik su jomis susipažinę ir jas taikyti

³²⁵ 1992 m. vasario 27 d. PIT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ir T-104/89, Rink. p. II-315 (peržiūrėtas apeliacine tvarka - 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555).

³²⁶ 1992 m. vasario 27 d. PIT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ir T-104/89, Rink. p. II-315, 96 punktas.

³²⁷ Teismas ne kartą nagrinėjo Komisijos sprendimų pasirašymo būtinumo klausimą. Teismo nuomone, Komisijos sprendimu laikytinas tik toks teisės aktas, kuris buvo svarstytas Komisijoje ir pasirašytas vieno iš Komisijos narių, kuriam ši teisė deleguota (1963 m. gruodžio 5 d. EBTT Sprendimas *Lemmerz-Werke ir kt. prieš EAPB Aukštąją valdybą*, 53 ir 54/63, Rink. p. 239). Vėliau Teismas pripažino galimybę deleguoti sprendimų pasirašymą ir kitiems Komisijos pareigūnams (1967 m. kovo 15 d. EBTT Sprendimas *Cimenteries irk t. prieš Komisiją*, 8-11/66, Rink. p. 75).

³²⁸ 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555, 52 punktas.

³²⁹ Generalinio advokato Van Gerven išvada byloje *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555, 80 punktas.

³³⁰ 1987 m. vasario 25 d. EBTT Sprendimas *Conсорzio Cooperative d'Abruzzo prieš Komisiją*, 15/85, Rink. p. 1036.

privalantys pareigūnai. Todėl sprendimas dėl tokio pobūdžio pažeidimų negalėtų būti pripažintas niekiniu³³¹.

Sprendžiant, ar teisės aktas pripažintinas niekiniu, svarbu ir jį pripažinti niekiniu prašančio asmens elgesys. Byloje *Komisija prieš Graikiją*³³² Komisija kaltino Graikiją pažeidus įsipareigojimus ir nustatytu terminu neįgyvendinus Komisijos sprendimo pakeisti įstatymo, reglamentuojančio valstybės nuosavybės ir paskolų draudimą, nuostatas. Pažeidimo procedūros metu atsakydama į Komisijos pranešimą apie pažeidimą Graikija nurodė, kad įstatymo pakeitimo projektas yra pateiktas parlamentui. Teismo nuomone, tokiu būdu išreiškdamą savo ketinimą įgyvendinti Komisijos sprendimą, Graikija parodė nelaikiusi jo niekiniu ir jokių rimtų bei akivaizdžių pažeidimų jame neįžvelgusi³³³, todėl teisės aktas niekiniu nepripažintinas.

Pažymėtina, kad iki šiol Teismas niekiniu teisės aktą yra pripažinęs tik kartą *Tubes de la Sarre* byloje³³⁴. Tokio Teismo sprendimo pagrindu tapo aplinkybė, kad EAPB institucijos priimtame sprendime nebuvo nurodytos priežastys, t. y. jis buvo nepagrįstas. Teismo nuomone, pagrindimas yra ne tik iš sutarties kylantis reikalavimas, bet ir sudedamoji teisės akto dalis, be kurios teisės aktas laikytinas neegzistuojančiu. Atkreiptinas dėmesys, kad šią poziciją Teismas savo vėlesnėje jurisprudencijoje švelnino, t. y. teisės aktas tokiais atvejais nebuvo laikomas niekiniu, o tik negaliojančiu³³⁵.

Teisės akto pripažinimą niekiniu tai pat galėtų sąlygoti akivaizdus kompetencijos ribų peržengimas. Byloje *Komisija prieš Prancūziją*³³⁶ Komisija pateikė ieškinį, kuriame kaltino Prancūziją Komisijos sprendimo nevykdymu. Atsikirdama Prancūzija nurodė, kad sprendimas laikytinas niekiniu, kadangi buvo priimtas peržengiant Komisijai suteiktos kompetencijos ribas. Teismo nuomone, „jei šie kaltinimai būtų teisingi, minėtas sprendimas netektų teisinio pagrindo Bendrijos teisinėje sistemoje, todėl Teismas procese, kuriame Komisija Bendrijos interesais pateikė valstybei ieškinį dėl įsipareigojimų nevykdymo, vadovaudamasis pagrindiniais teisinės sistemos reikalavimais privalo iširti, ar taip iš tiesų yra“³³⁷. Kadangi byloje nustatyta, kad Komisija buvo kompetentinga sprendimą priimti, klausimas dėl teisės akto pripažinimo niekiniu tapo neaktualus.

Apibendrinant Teismo praktiką konstatuotina, kad kraštutiniais atvejais, kai Teismas teikia prioritetą teisėtumo užtikrinimui, o ne teisinių santykių pastovumui, ir pripažįsta teisės aktą niekiniu, laikytini atvejai, kai teisės aktai priimami srityse, nepriskirtose teisės aktus priėmusios ES institucijos kompetencijai, priimami akivaizdžiai neįgalio asmens arba priimami visiškai neatsižvelgiant į atitinkamų teisės aktų priėmimui taikytinas taisykles. Šiuos teisės aktus priimant padarytas pažeidimas turi būti toks didelis ir akivaizdus, jog peržengtų „įprastus“ nukrypimus, atsirandančius dėl klaidingo faktų

³³¹ Ibid., 11 punktas.

³³² 1988 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, 226/87, Rink. p. 3611.

³³³ Ibid., 16 punktas.

³³⁴ 1957 m. gruodžio 20 d. EBTT Sprendimas *Usines à tubes de la Sarre prieš EAPB Aukštąją valdybę*, 1/57 ir 14/57, Rink. p. 105.

³³⁵ 1959 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Nold KG prieš EAPB Aukštąją valdybę*, 18/57, Rink. p. 41.

³³⁶ 1969 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, 6 ir 11/69, Rink. p. 523.

³³⁷ Ibid., 13 punktas.

vertinimo ar teisės pažeidimo³³⁸, būtų matomas ne tik teisės aktą priėmusiems pareigūnams, bet ir teisės akto adresatui. Tokio teisės akto teisėtumas gali būti kvestionuojamas tiek tiesiogiai ES teismuose, tiek ir pagal prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo nepaisant ieškinio senaties terminų. Gavęs ieškinį ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą ir konstatavęs, kad teisės aktas laikytinas niekiniu, Teismas priima sprendimą laikyti ieškinį (prašymą priimti prejudicinį sprendimą) nepriimtiniu dėl jurisdikcijos *ratione materiae* nebuvimo³³⁹.

Atsižvelgiant į tai, kad Teismo praktika patvirtina akivaizdų Teismo vengimą pripažinti teisės aktą niekiniu, ši galima asmens gynybos linija siekiant išvengti TWD taisyklės taikymo padarinių praleidus tiesioginio ieškinio pateikimo terminą, vertintina kaip neperspektyvi ir iš esmės neturinti įtakos ribojančiam TWD taisyklės poveikiui.

1.5. Prejudicinio sprendimo dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo ir prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu santykis

Pagal SESV 277 straipsnį „*Nepaisant to, kad 263 straipsnio šeštojoje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijama Sąjungos institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė, šalis gali remtis 263 straipsnio antrojoje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tą aktą pripažintų netaikytinu*“. Šios Sutarties nuostatos ankstesnėje redakcijoje (EB Sutarties 241 straipsnyje) vietoje apibendrintos formuluotės „bendro pobūdžio priemonė“ buvo konkrečiai įvardinta viena bendro pobūdžio teisės aktų rūšis – reglamentas – ir atitinkamai siauresnis teisės aktą priimančių institucijų ratas: „<...> *bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijamas Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtas reglamentas arba Tarybos, Komisijos ar (Europos centrinio banko) priimtas reglamentas, šalis gali remtis 230 straipsnio antrojoje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Teisingumo Teismas tą reglamentą pripažintų netaikytinu*“. Pastebėtina, kad ir galiojant pastarajai Sutarties redakcijai Teismo praktikoje buvo pripažįstama, kad prašymą pripažinti netaikytinu galima teikti ne tik reglamentų, bet ir kitų bendro pobūdžio teisės aktų, *de facto* sukeliančių tokias pat pasekmes, kaip ir reglamentai, atžvilgiu. Kitaip tariant, prašymo pripažinti teisės aktą netaikytinu priimtinumą sąlygodavo ne teisės akto forma, o turinys³⁴⁰.

Nagrinėjama Sutarties nuostata suteikia kiekvienam asmeniui teisę ginčyti bendro pobūdžio teisės akto, buvusio asmens atžvilgiu priimto individualaus sprendimo pagrindus, teisėtumą. Kitaip tariant, prašymas pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą ne-

³³⁸ 1991 m. birželio 27 d. PIT Sprendimas *Valverde Mordt prieš Europos Bendrijų Teisingumo Teismą*, T-156/89, Rink. p. 407, 84 punktas.

³³⁹ 1957 m. gruodžio 20 d. EBTT Sprendimas *Usines à tubes de la Sarre prieš EAPB Aukštąją valdybę*, 1/57 ir 14/57, Rink. p. 105; 1992 m. vasario 27 d. PIT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ir T-104/89, Rink. p. II-315, 101 punktas.

³⁴⁰ Pavyzdžiui, 1999 m. gruodžio 1 d. PIT Sprendimas *Boehringer prieš Tarybą ir Komisiją*, T-125/96 ir T-152/96, Rink. p. II-3427, kuriame ginčyta direktyva; 2005 m. birželio 28 d. EBTT Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425, kuriame ginčytos Komisijos gairės; 2009 m. gruodžio 17 d. BT Sprendimas *Solvay SA prieš Komisiją*, T-58/01, Rink. p. II-04781, kuriame ginčytos Komisijos darbo tvarkos taisyklės.

taikytinu nėra savarankiška procedūra ir galimas tik tuo atveju, jei ES institucija, įstaiga ar organas priima sprendimą, kurį ieškovas gali ginčyti tiesiogiai ES teismuose ar pasinaudodamas prejudicinio sprendimo procedūra. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad asmuo gali ginčyti ne tik sprendimo formaliu teisiniu pagrindu esančią bendro pobūdžio teisės akto nuostatą, bet ir nuostatą, nustatančią sprendimo galiojimo sąlygas³⁴¹. Taigi, svarbiausia, kad individualus sprendimas ir bendro pobūdžio teisės aktas būtų tiesiogiai teisiškai susiję³⁴², tiksliau sakant, kad nesant bendro pobūdžio teisės akto individualaus sprendimo nebūtų įmanoma priimti³⁴³.

Kaip minėta, SESV 277 straipsnio nuostatoje įtvirtinta teisė nėra ribojama jokių procesinių terminų. Skirtingai nei ieškinio dėl teisės akto panaikinimo atveju, kur nustatant dviejų mėnesių ieškinio pareiškimo terminą saugomas teisinio tikrumo principas, reglamentuojant teisę pripažinti teisės aktą netaikytinu visų pirma ginamas teisėtumo principas. Todėl kyla klausimas, ar galimybė kreiptis dėl bendro pobūdžio teisės akto pripažinimo netaikytinu nesudaro galimybių apeiti ieškinyje dėl teisės akto panaikinimo nustatyto ieškinio senaties termino? Taip pat klausimas, ar Teismas savo praktikoje šių dviejų teisės akto teisėtumo priežiūros priemonių nėra susiejęs TWD taisyklei analogiška taisykle, eliminuojančia galimybę netiesiogiai kvestionuoti teisės akto teisėtumą praleidus tiesioginiam ieškiniui pateikti skirtą terminą?

Sprendime *Simmmenthal* Teisingumo Teismas nurodė, kad „[SESV 277] straipsnis yra bendrojo principo, užtikrinančio kiekvienos proceso šalies, siekiančios panaikinti sprendimą, kuris yra tiesiogiai ir konkrečiai su ja susijęs, teisę ginčyti institucijų anksčiau išduotų aktų, kurie yra skundžiamo sprendimo teisinis pagrindas, galiojimą, jei ši šalis pagal [SESV 263] straipsnį neturėjo teisės pareikšti tiesioginio ieškinio dėl šių aktų, kurių teisines pasekmes ji tokiu būdu patiria, negalėdama reikalauti jų panaikinimo, išraiška“³⁴⁴. Šis Teismo sprendimas kai kuriems mokslininkams leido teigti, kad teismo proceso šaliai, turėjusiai teisę pareikšti tiesioginį ieškinį, negali būti suteikta teisė prašyti pripažinti teisės aktą netaikytinu, nes priešingu atveju būtų pažeidžiamas teisinio tikrumo principas³⁴⁵. Kitaip tariant, Teismas, numatydamas, kad prieštaravimas dėl teisėtumo priimtinas su sąlyga, kad neegzistuoja alternatyvi teisinė priemonė, šiam prieštaravimui suteikė subsidiarų pobūdį³⁴⁶, siekdamas išvengti, kad ši teisinė priemonė nesuteiktų antros galimybės nerūpestingam ieškovui³⁴⁷. Toks SESV 277 straipsnio aiškinimas iš esmės reiškė, kad teise pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu gali pasinaudoti tik nepriviligijuoti ieškovai, kadangi privilegijuotųjų ieškovų teisė pareikšti ieškinį dėl panaikinimo nėra ribojama. Tačiau aiškinant minėtą nuostatą aptartu būdu yra nepaisoma pačiame Sutarties straipsnyje įtvirtintos formulotės, kad „*Nepaisant to, kad 263 straipsnio šeštojoje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, bet kuri teismo*

³⁴¹ Ginčo objektu buvo Komisijos darbo tvarkos taisyklių nuostata, reglamentuojanti sprendimo autentiškumo patvirtinimą (2009 m. gruodžio 17 d. BT Sprendimas *Solvay SA prieš Komisiją*, T-58/01, Rink. p. II-04781, 146 punktas).

³⁴² 2009 m. gruodžio 17 d. BT Sprendimas *Solvay SA prieš Komisiją*, T-58/01, Rink. p. II-04781, 148 punktas.

³⁴³ Sinaniotis, D. The Plea of Illegality in EC Law. *European Public Law*. 2001, Vol. 7(1), p. 117.

³⁴⁴ 1979 m. kovo 6 d. EBT Sprendimas *Simmmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777, 39 punktas.

³⁴⁵ Sinaniotis, D. The Plea of Illegality in EC Law. *European Public Law*. 2001, Vol. 7(1), p. 114.

³⁴⁶ Generalinio advokato Bott išvada byloje *Ispanija prieš Komisiją*, C-442/04, Rink. p. I-03517, 53 punktas.

³⁴⁷ *Ibid*, 54 punktas.

proceso <...> *šalis gali remtis 263 straipsnio antrojeje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tą aktą pripažintų netaikytinu*³⁴⁸, iš kurios matyti, kad ES įstatymų leidėjas neabejotinai įtvirtino papildomą teisę proceso šalims (neišskiriant iš jų tarpo privilegijuotų ieškovo) kvestionuoti bendro pobūdžio teisės akto teisėtumą, net jei jos turėjo akivaizdžią galimybę pasinaudoti teise pateikti ieškinį dėl šio teisės akto panaikinimo.

Taigi esminė teisės kreiptis dėl bendro pobūdžio teisės akto pripažinimo netaikytinu paskirtis yra ne siekis užkirsti kelią visiškam teisės į teismą paneigimui, o garantuoti galimybę ginčyti bendro pobūdžio teisės akto teisėtumą bet kuriuo metu³⁴⁸. Tai paaiškinama aplinkybe, kad tiek privatūs asmenys, tiek valstybės narės paprastai ne iš karto pajaučia bendro pobūdžio teisės akto poveikį, kol jis nėra pritaikomas jų konkrečiai situacijai.

Atsižvelgdamas į išsakytą kritiką Teismas sprendime *Ispanija prieš Tarybą* pripažino, kad privilegijuotas ieškovas nagrinėjant ieškinį dėl panaikinimo gali pareikšti prieštaravimą dėl reglamento, kurio atžvilgiu jis nepareikšė ieškinio dėl panaikinimo, teisėtumo. Teismas nurodė, kad „kadangi valstybių narių teisė pareikšti ieškinį dėl reglamento panaikinimo nėra apribota, jeigu būtų pritarta <...> nepriimtino pagrindu, pagal kurį iš esmės valstybė narė negali remtis reglamento neteisėtumu pasibaigus [ieškinio dėl panaikinimo senaties] terminui, jeigu ji galėjo prašyti jį panaikinti per šį terminą, tai reikštų, kad paneigiama valstybių narių teisė vykstant teismo procesui kelti klausimą dėl reglamento teisėtumo, kai Teisingumo Teisme jos siekia įrodyti, kad jis netaikytinas. Kadangi toks aiškinimas <...> prieštarautų pačiam [SESV 277] straipsnio tekstui, pagal kurį šią teisę turi „kiekviena <...> šalis“³⁴⁹.

Vadinasi, galime teigti, jog prašymo dėl teisės akto netaikymo procedūra nėra priklausoma nuo to, ar buvo pasinaudota ieškinio dėl panaikinimo procedūra.

Vertinant prašymo dėl teisės akto netaikymo procedūros reikšmę privačių asmenų teisių gynybai pasakytina, kad ji skirta kompensuoti šių asmenų ribotą galimybę pareikšti ieškinį dėl bendro pobūdžio teisės aktų panaikinimo ta prasme, kad ES institucijoms, įstaigoms ar organams priėmus teisės aktus, tiesiogiai susijusius su ankstesniais bendro pobūdžio teisės aktais, privatūs asmenys įgyja teisę netiesiogiai kvestionuoti pastarųjų teisėtumą. Nors prašymo dėl teisės akto netaikymo procedūrą reglamentuojančiame Sutarties straipsnyje tiesiogiai tai neakcentuojama, jis iš esmės suformuluotas taip, kad ši priemonė būtų aktuali tik teikiant tiesioginį ieškinį Bendrajam teismui³⁵⁰. Tuo tarpu procese nacionaliniame teisme ši priemonė nereikšminga, nes: pirma, ji nėra savarankiška procedūra ir galima tik tuo atveju, jei asmuo nacionaliniame teisme inicijuoja procesą, kurio metu būtų reikalinga išspręsti ir bendro pobūdžio teisės akto teisėtumo klausimą; antra, jei proceso nacionaliniame teisme metu kyla bendro pobūdžio teisės akto teisėtumo klausimas, Sutartis numato galimybę asmeniui prašyti teismą kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo;

³⁴⁸ Vogt, M. Indirect Judicial Protection in EC Law: the Case of the Plea of Illegality. *European Law Review*, 2006, Vol. 31, p. 368.

³⁴⁹ 2008 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-442/04, Rink. p. I-03517, 22 punktas.

³⁵⁰ Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Nachi Europe GmbH prieš Hauptzollamt Krefeld*, C-239/99, Rink. p. I-01197, 62 punktas.

trečia, tiek prejudicinio sprendimo procedūra, tiek prašymo dėl teisės akto netaikymo procedūra numato analogiškus teisės akto teisėtumo kvestionavimo pagrindus, todėl asmens apsisprendimą pasinaudoti viena iš šių procedūrų iš esmės lemtų tik procedūros pasekmės – pirmuoju atveju teisės akto negaliojimas *erga omnes*, antruoju – teisės akto netaikymas *inter partes*. Todėl apibendrinant konstatuotina, kad šio disertacinio tyrimo kontekste teisė prašyti pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu neaktuali, kadangi ji nesprendžia prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo paliekamų asmens teisių gynybos spragų.

II. PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪROS TURINYS

Kaip minėta ankstesniame skyriuje, prejudicinio sprendimo procedūrai teisėtumo priežiūros priemonių sistemoje tenka papildantis vaidmuo – TWD taisyklė užkerta kelią naudotis prejudicinio sprendimo procedūra kaip alternatyva ieškiniui dėl teisės akto panaikinimo, jei ieškovas neabejotinai tokį ieškinį galėjo pateikti. Atsižvelgiant į Sutarties 263 straipsnyje įtvirtintus ieškinio priimtinumą reikalavimus, o ypač į griežtą, netgi „drakonišką“³⁵¹, jų turinio aiškinimą Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, nors ir būdama papildoma, ji tapo pagrindine, o dažnai ir vienintele priemone fiziniams ir juridiniams asmenims ginčyti ES teisės akto teisėtumą.

Tam, kad galėtume įvertinti, ar prejudicinio sprendimo procedūra atitinka ambicingus jai keliamus tikslus – užtikrinti veiksmingą pažeistų teisių gynybą užpildant ieškinio dėl panaikinimo paliktas ES teisės aktų teisėtumo priežiūros spragas – visų pirma ištirsime esminius prejudicinio sprendimo procedūros funkcionavimo aspektus.

2.1. Subjektai, galintys kreiptis prejudicinio sprendimo

Sutarties 267 straipsnis nustato, kad kreiptis dėl Sąjungos teisės akto teisėtumo gali „valstybės narės teismas“. Teisingumo Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad tai, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija yra „valstybės narės teismas“, reglamentuoja išimtinai ES (anksčiau – Bendrijos) teisė³⁵², todėl nebūtina, kad prašymą pateikusi institucija užimtų tam tikrą vietą nacionalinėje teismų sistemoje ar apskritai jai priklausytų. Lygiai taip pat ir priklausymas nacionalinei bendros kompetencijos ar specializuotų teismų sistemai savaime nesuponuoja nacionalinio teismo kvalifikavimo „valstybės narės teismu“ SESV 267 straipsnio prasme.

Šiame kontekste atskirai paminėtini konstituciniai teismai. Doktrinoje pasitaiko nuomonių, kad nacionaliniams konstituciniams teismams, kurie yra konstitucijų ir konstitucinio identiteto sargai, priskyrus pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, gali kilti problema dėl paties funkcinio tokių teismų pagrindo paneigimo³⁵³. Tačiau tuo pačiu pabrėžiama, kad šių teismų rangas lemia tai, jog šie teismai turi pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, kai nagrinėja klausimą, susijusį su ES teise, ir kai nustato, jog jiems būtinas Teisingumo Teismo išaiškinimas arba ES teisės akto galiojimo patvirtinimas ar pa-

³⁵¹ Albors-Llorens, A. Edging Towards Closer Scrutiny? The Court of Justice and Its Review of the Compatibility of General Measures With the Protection of Economic Rights and Freedoms. Published in Arnulf, A., Barnard, C., Dougan, M. & Spaventa, E. (eds.) *Constitutional Order of States: Essays in Honour of Alan Dashwood*, Hart Publishing, 2011, p. 245-267.

³⁵² 2011 m. birželio 14 d. ESTT Sprendimas *Chambre de recours des écoles européennes*, C-196/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 37 punktas; 2009 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *Umweltanwalt von Kärnten*, C-205/08, Rink. p. I-11525, 35 punktas; 2006 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Familiensache : Standesamt Stadt Niebüll*, C-96/04, Rink. p. I-3561, 12 punktas; 1966 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Vaassen-Goebbels / Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf*, 61/65, Rink. p. 261.

³⁵³ Wyrzykowski, M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: Keletas problemų. *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas*, Vilnius, 2004, p. 56.

neigimas³⁵⁴. *Badeck* byloje³⁵⁵ Teismas pripažino, kad konstituciniai teismai neabejotinai atitinka visus kriterijus, kuriuos Teismas nustatė prejudicinio sprendimo priimtinumui. Abejojama tik dėl vieno kriterijaus – procedūra Konstituciniame Teisme gali nebūti *inter partes*, t. y. gali nebūti paties ginčo. Tačiau Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad šis reikalavimas nėra absoliutus ir būtinas visais atvejais³⁵⁶.

Taigi, nacionaliniai konstituciniai teismai laikytini „valstybės narės teismais“ SESV 267 straipsnio prasme, nors kai kurie iš jų ir nėra linkę to pripažinti³⁵⁷.

Pažymėtina, kad sprendimas, ar konkrečiu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija laikytina „valstybės narės teismu“, Teisingumo Teismas atsižvelgia į kriterijų visumą, t. y. ar institucija yra įsteigta teisės aktų pagrindu, ar ji yra nuolatinė, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar jos procesas grindžiamas rungimosi principu, ar ji taiko teisės aktus, priima teismo pobūdžio sprendimus ir ar ji yra nepriklausoma³⁵⁸. Šiuos kriterijus aptarsime detaliau.

Valstybės narės teismas. Apibrėždamas „valstybės narės“ sąvoką, Teismas vadovaujasi sutarčių teritorine taikymo apimtimi, apibrėžta ES Sutarties 52 straipsnyje ir SESV 355 straipsnyje (ex EB Sutarties 299 str.). *Parfums Christian Dior* byloje Teismas nurodė, kad valstybės narės teismu taip pat laikytinas kelioms valstybėms narėms bendras teismas, kaip antai Beniliukso Teisingumo Teismas. Pastarąją išvadą Teismas pagrindė teleologiniu EB Sutarties 234 straipsnio (dabar SESV 267 str.) aiškinimu, atsižvelgdamas į tikslą šios nuostatos pagrindu užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą, o taip pat aplinkybėmis, kad šis teismas yra įpareigotas užtikrinti vienodą trims Beniliukso valstybėms bendrą teisės nuostatų taikymą ir procesas jame yra proceso nacionaliniuose teismuose dalis, kuri užbaigiama galutiniu bendrą Beniliukso valstybių teisės nuostatų išaiškinimu³⁵⁹.

Valstybės narės teismo statusas nėra suteikiamas tarptautiniams teismams ar valstybių narių ir ES tarptautinių susitarimų pagrindu sukurtoms institucijoms, nepaisant jų funkcinų ryšių su ES. Pastarąjį atvejį iliustruoja *Chambre de recours des écoles européennes* byla, kurioje Teismas nagrinėjo galimybę prilyginti Europos mokyklų skundų tarybą, valstybių narių įsteigtą pagal Europos mokyklų konvencijos 7 straipsnį, valstybės narės teis-

³⁵⁴ Iglesias, R. C. G. *National Constitutional Courts and European Community Law - Constitutional Justice and the le of Law, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania*, Vilnius, 2003, p. 57.

³⁵⁵ 2000 m. kovo 28 d. EBTT Sprendimas *Georg Badeck ir kt.*, C-158/97, Rink. p. I-01875.

³⁵⁶ Kybartienė, E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teinėje erdvėje. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97), p. 58.

³⁵⁷ Iš esmės, tik Austrijos, Belgijos, Portugalijos ir Lietuvos konstituciniai teismai pripažįsta savo pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą. Tuo tarpu Italijos, Prancūzijos ir Ispanijos konstituciniai teismai mano, kad tokia pareiga taikytina tik bendrosios kompetencijos teismams. Vokietijos konstitucinis teismas laikosi nuosakaus požiūrio ir teigia, kad jis laikytųsi pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą, jei tai būtų būtina.

³⁵⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad pirmąjį kartą apibrėždamas „valstybės narės teismą“ Teismas nurodė penkis kriterijus – ar institucija yra įsteigta teisės aktų pagrindu, ar ji yra nuolatinė, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar jos procesas grindžiamas rungimosi principu ir ar ji taiko teisės aktus (1966 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Vaassen-Goebbels / Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf*, 61/65, Rink. p. 261). Tuo tarpu pagrindinį kriterijų – nepriklausomumą – pirmą kartą paminėjo tik byloje *Pretore di Salò v Nežinomi asmenys* (1987 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas, 14/86, Rink. p. 2545), o galutinai įtraukė į kriterijų sąrašą *Corbiau* byloje (1993 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas, C-24/92, Rink. p. I-1277). Konsoliduotas kriterijų sąrašas pateiktas *Dorsch Consult* byloje (1997 m. rugšėjo 17 d. EBTT Sprendimas, C-54/96, I-04961, 23 punktas).

³⁵⁹ 1997 m. lapkričio 4 d. EBTT Sprendimas *Parfums Christian Dior*, C-337/95, Rink. p. I-6013, 20-26 punktai.

mui. Teismas konstatavo, kad nors skundų tarybą įsteigė visos valstybės narės ir ES, ji vis tiek yra tarptautinės organizacijos struktūrinis padalinys, kuris, nepaisant funkcinių ryšių su ES, formaliai nei jai, nei valstybėms narėms nepriklauso. Vien dėl to, kad Skundų taryba sprendama ginčą privalo taikyti bendruosius ES teisės principus, nesuteikia pagrindo šią instituciją prilyginti valstybės narės teismui SESV 267 straipsnio prasme³⁶⁰.

Institucija yra įsteigta teisės aktų pagrindu, ji yra nuolatinė, ji taiko teisės aktus ir jos jurisdikcija yra privaloma. Nors išvardinti reikalavimai nėra detaliau apibrėžti, paprastai juos taikant pavyzdžiu imami nacionaliniai teismai, reikalavimai teisėjams ir jų kompetencijai.

Minėti reikalavimai padeda atriboti valstybių narių teisės aktų pagrindu įsteigtas institucijas nuo šalių arbitražinių išlygų pagrindu suformuotų arbitražinių teismų, jeigu valstybės valdžios institucijos nedalyvauja nustatant, kaip turi būti sudarytas arbitražas, kokiais atvejais galima į jį kreiptis, kaip turi vykti procesas, sprendžiant ginčą arbitraže³⁶¹. Nors kai kuriais atvejais arbitražinių teismų veikloje galima išvelgti tam tikrų teisingumo vykdymo funkcijos požymių (įsteigtas įstatymu, sprendžia ginčą taikydamas teisę, sprendimas yra privalomas šalims), Teismo nuomone, paprastai jų nepakanka, kad arbitražinį teismą būtų galima pripažinti valstybės narės teismu SESV 267 straipsnio prasme³⁶².

Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai arbitražinis teismas yra įsteigtas valstybės narės teisės aktu, savo veikloje vadovaujasi teisės aktais, jo jurisdikcija yra privaloma, o priimami sprendimai galutiniai ir neskundžiami, toks arbitražinis teismas pripažįstamas valstybės narės teismu SESV 267 straipsnio prasme³⁶³. Kitaip tariant, arbitražai gali būti laikomi „valstybių narių teismais“ kai jie turi viešąjį elementą, t. y. arbitražų veikloje tam tikras vaidmuo tenka ir valstybės valdžios institucijoms.

Jei ES teisės akto teisėtumo klausimas iškiltų bylą nagrinėjant arbitražu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismui galėtų pateikti tik nacionalinis teismas, nagrinėdamas šalių skundus dėl arbitražinio teismo sprendimo panaikinimo arba prašymus, susijusius su arbitražinio sprendimo vykdymu³⁶⁴.

Institucija yra nepriklausoma. Nepriklausomumo kriterijus yra svarbiausias nacionalinio teismo ir administracinės institucijos atskyrimo požymis. Apibrėždamas „nepriklausomumo“ sąvoką, Teismas nurodo, kad atitinkama institucija ieškinio dalyką sudarantį sprendimą priėmusios institucijos atžvilgiu privalo turėti trečiojo asmens požymių³⁶⁵. Ši sąvoka apima du aspektus. Pirmasis, išorinis, aspektas reiškia, kad ins-

³⁶⁰ 2011 m. birželio 14 d. ESTT Sprendimas *Chambre de recours des écoles européennes*, C-196/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 41-43 punktai.

³⁶¹ 1982 m. kovo 23 d. EBTT Sprendimas *Nordsee prieš Reederei Mond*, 102/81, Rink. p. 1095, 9-13 punktai.

³⁶² Ibid.

³⁶³ 1989 m. spalio 17 d. EBTT Sprendimas *Danfoss*, 109/88, Rink. 3199, 7-9 punktai. Valstybės narės teismu Teismas pripažino Pramonės arbitražo tarybą, kuriai pavesta spręsti ginčus tarp kolektyvinės sutarties šalių. Ši taryba sprendžia ginčus paskutine instancija ir jos jurisdikcija nepriklauso nuo šalių sutikimo, t. y. bet kuri iš šalių gali pateikti ginčą tarybai nepriklausomai nuo kitos šalies sutikimo.

³⁶⁴ 1982 m. kovo 23 d. EBTT Sprendimas *Nordsee prieš Reederei Mond*, 102/81, Rink. p. 1095, 14 punktas; 1994 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Almelo ir kiti*, C-393/92, Rink. p. I-1477, 23 punktas.

³⁶⁵ 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *RTL Belgium SA*, C-517/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 38 punktas; 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 49 punktas; 1993 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Corbiau*, C-24/92, Rink. p. I-1277, 15 punktas.

titucija turi būti apsaugota nuo išorinės įtakos ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jos narių sprendimų laisvei, kiek tai susiję su jiems nagrinėti pateikiamomis bylomis³⁶⁶. Ši būtina laisvė nuo tokių išorinių veiksmų užtikrinama suteikiant sprendimus priimančioms asmenims tam tikrų garantijų, kaip antai nepašalinamumas³⁶⁷. Antrasis, vidinis, aspektas papildo nešališkumo sąvoką ir reikalauja laikytis vienodo požiūrio bylos šalių ir jų atitinkamų interesų, susijusių su bylos dalyku, atžvilgiu³⁶⁸. Šis aspektas reikalauja objektyvumo³⁶⁹ ir jokio suinteresuotumo bylos baigtimi nebuvimo, išskyrus, kad ginčas būtų išspręstas griežtai laikantis teisės normų³⁷⁰. Būtinybė užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą reikalauja, kad egzistuotų taisyklės, *inter alia* dėl institucijos sudėties, jos narių paskyrimo, kadencijos bei susilaikymo, nusišalinimo ir atšaukimo priežasčių, kad ginčo šalims nekiltų jokių abejonių dėl to, jog šiai institucijai nedaro įtakos išoriniai veiksniai, ir dėl jos neutralumo susikertančių interesų atžvilgiu³⁷¹.

Wilson byloje Teismas konstatavo, kad Drausmės ir administracinė taryba bei Apeliacinė drausmės ir administracinė taryba, atsižvelgiant į jų sudarymo taisykles, negali užtikrinti šių institucijų narių nešališkumo: Drausmės ir administracinę tarybą sudaro vien advokatai, kurie yra Liuksemburgo piliečiai, besiverčiantys advokato praktika pagal Liuksemburgo profesinį vardą, išlaikę praktikos baigimo egzaminą ir išrinkti atitinkamuose Liuksemburgo ir Dykircho advokatūrų visuotiniuose susirinkimuose; tuo tarpu Apeliacinėje taryboje tokie patys advokatai sudaro daugumą. Todėl kitų valstybių narių advokatai, kuriuos advokatų taryba atsisakė įrašyti į advokatų sąrašą, turi pagrindo bijoti, kad visi ar bent dauguma minėtų institucijų narių turės interesą, priešingą jų interesams – užkirsti kelią konkurentui, įgijusiam profesinę kvalifikaciją kitoje valstybėje narėje, patekti į rinką. Šios rizikos nekompensuoja ir galimybė pateikti kasacinį skundą, kadangi skundas pateikiamas išimtinai dėl teisės, o ne fakto klausimų³⁷².

Taigi, vertindamas institucijos nepriklausomumą, Teismas skiria ypatingą dėmesį nuostatoms, reglamentuojančioms institucijos formavimą, jos narių atleidimą bei nušalinimą. *Nidera Handelscompagnie BV* byloje Teismas konstatavo, kad Mokestinių ginčų komisijos prie LRV nariai skiriami šešeriems metams ir turi būti nepriekaištingos reputacijos, nariai pareigas gali eiti tik šioje komisijoje, numatyta šios komisijos narių nušalinimo procedūra esant interesų konfliktui. Vien tai, kad finansų ir teisingumo ministrai dalyvauja komisijos narių skyrimo procedūroje (komisijos narius skiria Lietuvos Respublikos Vyriausybė finansų ministro ir teisingumo ministro bendru teikimu), kad komisija yra

³⁶⁶ 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *RTL Belgium SA*, C-517/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 39 punktas; 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 50 punktas.

³⁶⁷ 1998 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Jokela ir Pitkäranta*, C-9/97 et C-118/97, Rink. p. I-6267, 20 punktas.

³⁶⁸ 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *RTL Belgium SA*, C-517/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 40 punktas; 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 52 punktas.

³⁶⁹ 2000 m. liepos 6 d. EBTT Sprendimas *Abrahamsson ir Anderson*, C-407/98, Rink. p. I-5539, 32 punktas.

³⁷⁰ 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 52 punktas.

³⁷¹ 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 53 punktas; 2001 m. lapkričio 29 d. EBTT Sprendimas *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445, 18-21 punktai; 1997 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Dorsch Consult*, C-54/96, Rink. p. I-4961, 36 punktas.

³⁷² 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613, 54-62 punktai.

susijusi su Finansų ministerijos organizacine struktūra ir jai turi pateikti metines ataskaitas, nėra nesuderinama su šios komisijos nepriklausomumu nuo Finansų ministerijos³⁷³.

RTL Belgium SA byloje Teismas, vertindamas institucijos nešališkumą, akcentavo ne tik institucijos formavimo trūkumus, bet ir funkcinių susietumą su priežiūrą vykdančia institucija. Teismo nuomone, Aukščiausiosios transliuotojų tarybos leidimų ir kontrolės kolegija neatitinka nepriklausomumo kriterijaus nei pažeidėjų, nei kolegiją kontroliuojančios administracinės institucijos – Aukščiausiosios transliuotojų tarybos (kurią sudaro dvi kolegijos, Tarnyba ir Tyrimų biuras) atžvilgiu: Tarnybos nariai sudaro reikšmingą dalį Kolegijos narių (4 iš 10), o vykdydama jai priskirtas funkcijas Kolegija remiasi Tyrimų biuro, kuriam vadovauja Tarnybai pavaldus Tyrimų biuro sekretorius, darbu. Būdama funkcinio požiūriu susieta su Taryba, Kolegija nesiskiria nuo administracinio kontrolės organo, kuris gali būti šalis procedūroje audiovizualinėje srityje³⁷⁴.

Tam tikrais atvejais Teismas detaliau nenagrinėja, ar institucija turi trečiojo asmens požymių, o akcentuoja veiklos vykdymo pobūdį, t. y., kad ji turi būti vykdoma nepriklausomai ir atsakingai. *Dorsch Consult* byloje Teismas nurodė, kad įstatymais buvo sureglamentuota, kad viešųjų pirkimų priežiūros komitetas veikia nepriklausomai ir atsakingai; viešųjų pirkimų kolegijos nariai turėjo būti nepriklausomi ir paklusti tik įstatymui. Vokietijos įstatymas dėl teisėjų statuso, susijęs su teisėjų paskyrimo negaliojimu ar atšaukimu bei su teisėjų nepriklausomumu ir pakeičiamumu, buvo pripažintas atitinkamai taikytinu kolegijoje dirbantiems nariams. Galiausiai garbės narių nepriklausomumas buvo užtikrintas, įstatymu uždraudus jiems užsiimti klausimais, kurių atveju jie patys dalyvavo priimant sprendimą dėl viešųjų pirkimų arba yra ar buvo tiekėjais ar atstovavo teikėjų interesams³⁷⁵.

Pažymėtina, kad vien institucinės sąsajos su administracine institucija neužkerta kelio pripažinti instituciją valstybės narės teismu SESV 267 straipsnio prasme, jei užtikrinamas funkcinis atskirumas ir kontroliuojančiai administracijai neleidžiama duoti nurodymų. *Gabalfrisa ir kt.* byloje Teismas konstatavo, kad Ispanijos ekonominiai-administraciniai teismai, nepriklausantys teismų sistemai ir pavaldūs Ūkio ir finansų ministerijai, tenkina nepriklausomumo reikalavimą, kadangi yra funkciškai atskirti nuo ministerijos departamentų ir pastarieji negali duoti ekonominiams-administraciniams teismams, vertinančiams departamentų priimtų teisės aktų teisėtumą, jokių instrukcijų³⁷⁶.

³⁷³ 2010 m. spalio 21 d. ESTT Sprendimas *Nidera Handelscompagnie BV prieš Mokestinių ginčų komisiją prie LRV*, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 36-38 punktai.

³⁷⁴ 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *RTL Belgium SA*, C-517/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 42-45 punktai.

³⁷⁵ 1997 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Dorsch Consult*, C-54/96, Rink. p. I-4961, 34-38 punktai.

³⁷⁶ 2000 m. kovo 21 d. EBTT Sprendimas *Gabalfrisa kt.*, nuo C-110/98 iki C-147/98, Rink. p. I-1577, 39-40 punktai. Pažymėtina, kad tiek išvadą byloje teikęs generalinio advokato Saggio, tiek generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer (išvada byloje *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445, 28 punktas) nuomone, būtinos nepriklausomumo garantijos šiuo atveju nėra išlaikytos. Pirma, minėtų teismų narius skiria ir atleidžia ministras. Ministro sprendimų dėl atleidimo neriboja jokios iš anksto nustatytos taisyklės, todėl dėl šių jam suteiktų galių jis turi galimybę daryti spaudimą teismų nariams. Antra, teismai veikia kaip administracinio pobūdžio apeliacinė sistema ir jiems nepriėmus sprendimo per įstatyme nustatytą terminą šalis turi teisę kreiptis į nacionalinius teismus. Trečia, ekonominiai-administraciniai teismai gali atsisakyti jurisdikcijos jei klausimas yra itin svarbus arba ginčo suma didelė ir tokiu atveju sprendimą priima ministras.

Procesas institucijoje grindžiamas rungimosi principu (kreipiamasi nagrinėjant bylą ginčo teise). Tam, kad būtų pripažinta valstybės narės teismu, institucija turi ne tik būti nepriklausoma, bet ir priimti sprendimą proceso, grindžiamo rungimosi principu, metu³⁷⁷. Šio *Vaassen-Goebbels* byloje suformuluoto kriterijaus taikymas gana greitai buvo apribotas. *Politi* byloje Teismas nurodė, kad pagal EB Sutarties 234 straipsnį (dabar SESV 267 str.) kreipimasis į Teisingumo Teismą nepriklauso nuo proceso, per kurį nacionalinis teismas pateikia prejudicinį klausimą, grindimo rungimosi principu, ir kad kreipimasis gali būti pateiktas ir tuo atveju, jei tarp šalių rungimosi nėra³⁷⁸ - nagrinėjamu atveju kreipimasis pateikė Torino teismo pirmininkas, nagrinėjęs ieškovo pareiškimą supaprastinta tvarka, nenumatančia kitai bylos šaliai teisės pasisakyti. Teismo nuomone, rungtyniškumo nebuvimą tokiose situacijose kompensuoja teisėjo nešališkumas ir nepriklausomumas³⁷⁹.

Galiausiai Teismas suformulavo doktriną, pagal kurią kriterijus, kad procesas institucijoje turi būti grindžiamas rungimosi principu, nėra absoliutus, tačiau iš SESV 267 straipsnio išplaukia, kad nacionaliniai teismai gali kreiptis į Teisingumo Teismą, tik jei jie nagrinėja ginčą ir pagal nustatytą procedūrą turi priimti teismo pobūdžio sprendimą³⁸⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad nacionaliniai teismai, tenkinantys institucinius reikalavimus, tačiau pateikiantys prašymus priimti prejudicinį sprendimą vykdydami neteismines funkcijas, nelaikomi teismais SESV 267 straipsnio prasme.

Tribunale Civile e Penale di Milano (Milano Civilinis ir baudžiamasis teismas) kreipėsi prejudicinio sprendimo nagrinėdamas prašymą dėl įmonės įstatų registravimo. Pagal Italijos Civilinį kodeksą, Tribunale Civile e Penale di Milano privalo priimti sprendimą įregistruoti įmonę, jei išklauses valdžios institucijų nuomonių nusprendžia, kad įstatatai atitinka įstatymų reikalavimus. Tai neteisminė, o registro funkcija, procesas nėra grindžiamas rungimosi principu, todėl Tribunale Civile e Penale di Milano, Teismo nuomone, nagrinėtoje situacijoje laikytinas institucija, vykdančia administravimo funkcijas³⁸¹.

Standesamt Stadt Niebüll byloje institucija, vykdančia administravimo funkcijas, pripažintas Nybiulio *Amtsgericht* (savivaldos teismas). Pagal Vokietijos įstatymą tuo

³⁷⁷ 1966 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Vaassen-Goebbels / Beambtenfonds voor het Mijbedrijf*, 61/65, Rink. p. 261.

³⁷⁸ 1971 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Politi s.a.s. prieš Italijos Finansų ministeriją*, 43/71, Rink. p. 1039, 4-5 punktai.

³⁷⁹ Išimtimi galėtume laikyti 2000 m. kovo 21 d. EBTT Sprendimą *Gabalfrija kt.*, nuo C-110/98 iki C-147/98, Rink. p. I-1577.

³⁸⁰ 2006 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Standesamt Niebüll*, C-96/04, Rink. p. I-3561, 13 punktas; 2005 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Längst*, C-165/03, Rink. p. I-5637, 25 punktas; 2002 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Lutz ir kt.*, C-182/00, Rink. p. I-547, 13 punktas; 2001 m. birželio 14 d. EBTT Sprendimas *Salzmann*, C-178/99, Rink. p. I-4421, 14 punktas; 1995 m. spalio 19 d. EBTT Sprendimas *Job Centre*, C-111/94, Rink. p. I-3361, 9 punktas.

³⁸¹ 1995 m. spalio 19 d. EBTT Sprendimas *Job Centre*, C-111/94, Rink. p. I-3361, 9-11 punktai. Analogiški atvejai: (i) *Salzmann* byla (Bezirksgericht (apygardos teismas) kreipėsi prejudicinio sprendimo nagrinėdamas prašymą įregistruoti pirkimo-pardavimo sutartį žemės registre. Šią registraciją Bezirksgericht pagal Austrijos įstatymus privalo atlikti patikrinęs, ar nėra įstatyminių prašymo atmetimo pagrindų (2001 m. birželio 14 d. EBTT Sprendimas, C-178/99, Rink. p. I-4421, 13-22 punktai)); (ii) *Cartesio* ir *HSB-Wohnbau* bylos, kuriose nacionaliniai teismai kreipėsi prejudicinio sprendimo nagrinėdami prašymus pakeisti įmonių registro duomenis apie perkeltą buveinę (2008 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *CARTESIO Oktató és Szolgáltató bt*, C-210/06, Rink. p. I-09641, 57 punktas; 2001 m. liepos 10 d. EBTT Sprendimas *HSB-Wohnbau*, C-86/00, Rink. p. I-5353, 14-17 punktai).

atveju, kai tėvai, kurių pavardės skirtingos, bet abu bendrai globoja vaiką, pranešdami civilinių aktų registratoriui neparinko vaikui nuo gimimo suteiktinos tėvo ar motinos pavardės, *Familiengericht* (Šeimos teismas) yra kompetentingas perduoti teisę nustatyti minėto vaiko pavardę vienam iš jo tėvų. Taigi, *Familiengericht* turi priimti sprendimą, nepaisant to, ar civilinių aktų registratorius anksčiau priėmė ar galėjo priimti sprendimą šiuo klausimu. Nagrinėjamoje byloje *Standesamt* (Nybiulio miesto registro įstaiga) kreipėsi į Nybiulio *Amtsgericht* dėl šio klausimo. Atitinkamai laikytina, kad Nybiulio *Amtsgericht* veikė kaip administracinė valdžios institucija, nenagrinėdamas ginčo³⁸².

Lutz ir kt. byloje *Landesgericht Wels* (valstybės teismas) valdo įmonių registrą ir prižiūri, kad įmonės laikytųsi informacijos atskleidimo reikalavimų ir pateiktų finansinės atskaitomybės dokumentus. Šių dokumentų nepateikęs, *Landesgericht Wels* turi teisę skirti baudas, jas skiria automatiškai ir gali spręsti tik dėl skiriamos baudos dydžio. *Landesgericht Wels* kreipėsi į Teisingumo Teismą nagrinėdamas skundą dėl paskirtos baudos, t. y. administracinės apeliacijos procese³⁸³.

Išnagrinėti atvejai rodo, kad Teismas nacionalinio teismo vykdomą veiklą pripažįsta esant administravimo, o ne teismine nustatęs šias aplinkybes: (i) klausimas nacionaliniam teismui kilo nagrinėjant prašymą dėl tam tikrų duomenų įvedimo į registrą ir/ar skiriant sankcijas dėl duomenų nepateikimo; (ii) nacionalinis teismas asmenų prašymus nagrinėja pirma instancija; (iii) nacionalinio teismo sprendimą galima skųsti teismine tvarka.

Atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrais atvejais Teismui pakanka ir tikimybės, jog procesas nacionalinėje institucijoje nesibaigs teismo pobūdžio sprendimu. Spręsdamas, ar priimti nacionalinės konkurencijos institucijos kreipimąsi, Teismas akcentuoja šios institucijos sąsajas su Europos Komisija ir pastarosios teisę inicijuoti procesą ir tokiu būdu panaikinti nacionalinės konkurencijos institucijos kompetenciją³⁸⁴. Tokiu atveju procesas nacionalinėje konkurencijos institucijoje nesibaigtų teismo pobūdžio sprendimu ir tai, Teismo nuomone, yra viena iš priežasčių laikyti nacionalinės konkurencijos institucijos kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo priėmimo nepriimtiniu³⁸⁵.

³⁸² 2006 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Standesamt Niebüll*, C-96/04, Rink. p. I-3561, 15-20 punktai.

³⁸³ 2002 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Lutz ir kt.*, C-182/00, Rink. p. I-547, 15-17 punktai.

³⁸⁴ Pagal 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo 11 straipsnio 6 dalį Komisijai pradėjus sprendimo priėmimo pagal III skyriaus nuostatas procedūras, valstybių narių konkurencijos institucijos netenka kompetencijos taikyti Sutarties 81 ir 82 (dabar SESV 101 ir 102 straipsniai) straipsnius. Jei valstybės narės konkurencijos institucija jau nagrinėja bylą, Komisija inicijuoja procesą tik pasitarusi su ta konkurencijos institucija.

³⁸⁵ 2005 m. gegužės 31 d. EBTT Sprendimas *Synetairismos Farmakopoion Aitolias & Akarnanias (Syfait) ir kiti prieš GlaxoSmithKline plc ir GlaxoSmithKline AEVE*, C-53/03, Rink. p. I-04609, 30-37 punktai. Pastebėtina, kad Teismo vertinimas vėlgi nesutampa su generalinio advokato šioje byloje F.G. Jacobs pozicija, kuris mano, kad konkurencijos institucijų prašymai turėtų būti priimtini: teismo požymių turinti specializuota konkurencijos institucija turėtų geresnių galimybių nustatyti atitinkamas Bendrijos konkurencijos teisės problemas nei bendrosios kompetencijos teismas, vėlesniame etape įpareigotas peržiūrėti pirmosios institucijos sprendimus; tokia pozicija atitiktų proceso ekonomijos principą ir suteiktų tam tikrą papildomą Bendrijos teisės vieningumo garantiją; nacionalinės konkurencijos institucijos yra įgalios ir įpareigtos netaikyti nacionalinės teisės aktų, kurie reikalauja ar skatina priešingą EB 81 (dabar SESV 101) straipsnio 1 daliai elgesį arba sustiprina tokio elgesio poveikį, todėl ši galimybė taip pat turėtų skatinti palankų požiūrį į tokių institucijų prašymų dėl prejudicinių sprendimų pateikimą ir taip užtikrinti, kad bet kokios abejonės dėl taikomų Bendrijos taisyklių yra pašalinamos prieš nusprendžiant netaikyti nacionalinės teisės aktų (išvados 45 punktas).

Apibendrinant aukščiau aptartą Teisingumo Teismo praktiką akcentuotina, kad išnagrinėtų kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir nereikalaujama, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi nacionalinė institucija tenkintų visus išvardintus reikalavimus. Akivaizdu, kad Teismas, skirtingai nei bylose išvadas teikiantys generaliniai advokatai³⁸⁶, suformuluotus kriterijus, ypač priskirtinus esminiams teismine institucija kvalifikuojantiems požymiams (nepriklausomumas, rungimosi procesas), interpretuoja itin lanksčiai ir kazuistiškai. Vertindamas susiklosčiusią situaciją ir Teismo formuojamos praktikos aiškumą, nuoseklumą, generalinis advokatas Ruiz-Jarabo Colomer ironizavo, kad Teismo pateikiamos gairės yra tokios miglotos, kad ir Baratarios salos valdytojo Sančos Pančos prašymas priimti prejudicinį sprendimą būtų pripažintas priimtiniu³⁸⁷. Net jei šis palyginimas yra itin hiperbolizuotas, aplinkybė, kad generalinių advokatų ir Teismo vertinimas, vadovaujantis Teismo suformuota praktika, gana dažnai skiriasi, leidžia daryti prielaidą, kad Teismo praktika stokoja reikiamo aiškumo ir nuoseklumo, būtino teisiniams tikrumui užtikrinti.

Lankstus Teismo požiūris prašymų priimti prejudicinį sprendimą priimtimumo atžvilgiu istoriškai buvo sąlygotas pragmatinių sumetimų³⁸⁸ – siekdamas užtikrinti vieningą Bendrijos teisės taikymą ir aiškinimą, Teismas sąmoningai skatino naudojimąsi prejudicinio sprendimo procedūra plėsdamas galinčių pateikti tokį prašymą subjektų ratą. Akivaizdu, kad tokio požiūrio sąlygojamos pasekmės visų pirma teko pačiam teismui – didėjant ES valstybių narių skaičiui pateikiamų kreipimųši skaičius ženkliai išaugo. Visgi šios disertacijos autorė nesutiktų su siūlymais „valstybės narės teismo“ sąvoką keisti ir palikti kreipimosi teisę tik nacionaliniams teismams bei institucijoms, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti skundžiami³⁸⁹. Tokie siūlymai neatitiktų proceso ekonomijos principų, neužtikrintų efektyvios ir savalaikės pažeistų asmens teisių gynbos priemonės suteikimo. Tačiau nuoseklesnis ir aiškesnis „valstybės narės teismo“ sąvoką apibrėžiančių kriterijų taikymas būtų sveikintinas.

2.2. Teisės aktai, kurių teisėtumo patikra gali būti atliekama

SESV 267 straipsnio 1 dalies b punkte nustatyta, kad Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl ES institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo. Skirtingai nei SESV 263 straipsnio atveju, galimybės kvestionuoti teisės akto teisėtumą nėra diferencijuojamos atsižvelgiant į teisės aktą priėmusias institucijas, individualų, bendrą, privalomą ar neprivalomą teisės akto pobūdį, t. y. SESV 267 straipsnio 1 dalies b punkto nuostata suteikia Teisingumo Teismui jurisdikciją priimti prejudicinį

³⁸⁶ Pavyzdžiui, generalinis advokatas Jacobs (išvada byloje *Syfait*, C-53-03, Rink. p. I-4609), generalinis advokatas Ruiz-Jarabo Colomer (išvada byloje *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445); generalinis advokatas Saggio (išvados byloje *Gabalfria kt.*, nuo C-110/98 iki C-147/98, Rink. p. I-1577; ir byloje *Abrahamsson ir Anderson*, C-407/98, Rink. p. I-5539); ; generalinis advokatas Fennelly (išvada byloje *Victoria Film*, C-134-97, Rink. p. I-07023).

³⁸⁷ Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445, 14 punktas.

³⁸⁸ *Ibid*, 63 punktas.

³⁸⁹ Tokį siūlymą suformulavo generalinis advokatas Ruiz-Jarabo Colomer išvadoje byloje *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445, 80-101 punktai.

sprendimą dėl *visų* ES institucijų priimtų teisės aktų galiojimo³⁹⁰. Į Teisingumo Teismą negalima kreiptis tik dėl pirminės teisės aktų galiojimo bei Teisingumo Teismo sprendimų³⁹¹, o taip pat teisės aktų, kurie neabejotinai galėjo būti skundžiami pateikiant ieškinį dėl negaliojimo³⁹².

Akivaizdu, kad SESV 267 straipsnis galimų kvestionuoti teisės aktų rato požiūriu ženkliai platesnis, nei ieškinį dėl panaikinimo reglamentuojantis SESV 263 straipsnis – jis suteikia teisę ginčyti ne tik individualaus pobūdžio teisės aktus, bet ir bendro pobūdžio teisės aktus (direktyvas, reglamentus), taip pat neprivalomo pobūdžio teisės aktus (rekomendacijas, nuomones). Tačiau svarbu priminti, kad nacionaliniai teismai gali kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo tik jei jie nagrinėja ginčą ir turi priimti teismo pobūdžio sprendimą, t. y. turi egzistuoti nacionalinė ES institucijos teisės aktą įgyvendinanti priemonė, dėl kurios teisėtumo inicijuojamas procesas, arba nacionalinės teisės nuostatos turi numatyti procedūrą, įgalinančią ginčyti įgyvendinančių priemonių nereikalaujantį arba nacionalinėje teisėje neįgyvendintą ES teisės aktą³⁹³.

Norėdami ginčyti jų teises pažeidžiančius ES institucijų priimtus bendro pobūdžio teisės aktus, nereikalaujančius nacionalinių įgyvendinimo priemonių, asmenys ne kartą buvo priversti pažeisti ES teisės aktus³⁹⁴, kadangi nacionalinė teisė nenumatė jokios kitos pažeistų teisių gynbos priemonės tokiais aplinkybėmis. Tokia situacija neabejotinai netoleruotina asmens teisių gynimo užtikrinimo požiūriu, tačiau, Teismo nuomone, pareiga užtikrinti galimybę pasinaudoti netiesiogine ES teisės akto teistumo kvestionavimo procedūra tenka valstybėms narėms. Nacionaliniai teismai, vadovaudamiesi EB Sutarties 10 straipsnyje (dabar ESS 4 str. 3 d.) įtvirtinta lojalios bendradarbiavimo pareiga, buvo įpareigoti kiek įmanoma aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai bei juridiniai asmenys galėtų teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemo-

³⁹⁰ 2006 m. gegužės 11 d. EBTT Sprendimas *FrieslandCoberco Dairy Foods*, C-11/05, Rink. p. I-4285, 36 punktas; 1989 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Grimaldi*, C-322/88, Rink. p. 4407, 8 punktas.

³⁹¹ 1986 m. kovo 5 d. EBTT Nutartis *Wünsche*, 69/85, Rink. p. 947, 16 punktas: „neleistina naudotis teise pateikti papildomus klausimus Teismui kaip priemone kvestionuoti anksčiau priimto sprendimo teisėtumą, kadangi tai leistų suabejoti jurisdikcijos tarp nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo pasiskirstymu.“

³⁹² Apie tai plačiau žr. šios disertacijos 1.4.2. poskyryje.

³⁹³ Didžiosios Britanijos teismai yra suteikę asmenims galimybę ginčyti bendro pobūdžio ES teisės aktus nesant įgyvendinimo priemonių – nacionalinėje teisėje neįgyvendintas direktyvas ir įgyvendinančių priemonių nereikalaujančius reglamentus – žr. 2000 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimą *Imperial Tobacco ir kt.*, C-74/99, Rink. p. I-8599; 2002 m. kovo 12 d. EBTT Sprendimą *Omega Air ir kt.* C-27/00 ir C-122/00, Rink. p. I-2569; 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimą *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453; 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimą *IATA ir ELFAA*, C-344/04, Rink. p. I-403.

³⁹⁴ 2002 m. gegužės 3 d. PIT Sprendimas *Jégo-Quérel prieš Komisiją*, Rink. p. II-2365; 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink., p. I-6677. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai *Jégo-Quérel* byloje nagrinėtas ES teisės aktas būtų priskirtas reglamentuojančio pobūdžio teisės normoms, nereikalaujančioms įgyvendinimo priemonių, todėl asmeniui užtektų įrodyti tiesioginį susietumą su ginčijamu teisės aktu ir jis galėtų savo teises ginti tiesiogiai Teisingumo Teisme.

2008 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International*, C-402/05 P ir C-415/05, Rink., p. I-06351.

nės, priimtos jų atžvilgiu taikant bendro pobūdžio ES teisės aktą, teisėtumą, ginčydami ES teisės akto galiojimą³⁹⁵.

Teismo poziciją patvirtino valstybės narės, Lisabonos sutartimi įtvirtindamos, kad valstybės narės „*numato teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinant veiksmingą teismine apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse*“³⁹⁶, t. y. valstybės narės turi identifikuoti ES teisės aktą įgyvendinančią nacionalinę priemonę, kurią būtų galima ginčyti, arba sukurti papildomą teisminę priemonę, kuri įgalintų teismus nagrinėti asmenų skundus nesant nacionalinės įgyvendinimo priemonės³⁹⁷.

2.3. Nacionalinio teismo diskrecijos ribos

Minėta, kad nacionaliniai teismai turi teisę konstatuoti ES teisės akto, dėl kurio galiojimo bylos šalims iškilo abejonių, teisėtumą, tačiau negali pripažinti jo neteisėtu. Taigi, kilus abejonių dėl ES teisės akto galiojimo, nacionalinis teismas *ex officio* arba tenkindamas atitinkamą bylos šalies prašymą teikia prašymą Teisingumo Teismui. Atsižvelgiant į tai, kad kreipimasis prejudicinio sprendimo nėra bylos šalims suteikiama kreipimosi į teismą priemonė, vien šalies tvirtinimo apie ES teisės akto negaliojimą nepakanka, kad atitinkamas nacionalinis teismas privalėtų kreiptis – laikydamas šalių nurodytus negaliojimo pagrindus nepagrįstais, nacionalinis teismas gali juos atmesti ir pripažinti, kad ES teisės akto galiojimas nekvestionuotinas³⁹⁸. Tačiau jei nacionalinis teismas mano, kad vienas ar keli bylos šalių nurodyti ar teismo iniciatyva iškelti negaliojimo pagrindai yra pagrįsti, jis privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl galiojimo.

Teikiant minėtą prašymą nacionalinis teismas yra saistomas tam tikrų reikalavimų, t. y. nacionalinio teismo pateikiamas prašymas dėl ES teisės akto galiojimo vertinimo turi būti susijęs su nagrinėjamos bylos dalyku, turi būti būtinas sprendimui priimti, klausimas negali būti hipotetinis, Teismui turi būti pateikta faktinė ir teisinė informacija, būtina naudingai atsakyti į pateiktą klausimą.

Nors Teisingumo Teismas nevertina priežasčių, paskatinusių nacionalinį teismą kreiptis, ar Teisingumo Teismo sprendimo būtinumo besikreipiančiam teismui³⁹⁹, tais atvejais, kai, Teismo nuomone, akivaizdu, jog ES teisės akto galiojimo vertinimas neturi jokio ryšio su pagrindinės bylos faktais arba dalyku, jeigu problema hipotetinė arba

³⁹⁵ 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink., p. I-6677, 42 punktas. Atkreiptinas dėmesys į akivaizdų šio Teismo pasirinkto būdo užtikrinti teisminės gynybos efektyvumo principą ribotumą: nacionaliniai teismai gali šį principą užtikrinti tik tuo atveju, jei nacionalinėje teisėje egzistuoja pažeistų teisių gynybos priemonė, kurią nacionalinis teismas turėtų galimybę aiškinti.

³⁹⁶ ES Sutarties 19 straipsnio 1 dalis.

³⁹⁷ Apie tai plačiau žr. šios disertacijos 1.3.2 poskyryje.

³⁹⁸ 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *IATA ir ELFAA*, C-344/04, Rink. p. I-403, 28-29 punktai; 1987 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost*, 314/85, Rink. p. 4199, 14 punktas.

³⁹⁹ 2011 m. birželio 16 d. ESTT Sprendimas *Gebr. Weber GmbH prieš Jürgen Wittmer (C-65/09)* ir *Ingrid Putz prieš Medianess Electronics GmbH (C-87/09)*, dar nepaskelbto Rinkinyje, 35 punktas; 2006 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimas *Conseil général de la Vienne*, C-419/04, Rink. p. I-5645, 19 punktas; 1991 m. lapkričio 28 d. EBTT Sprendimas *Giacomo Durighello prieš Istituto Nazionale Della Previdenza Sociale*, C-186/90, Rink. p. I-5773, 8 punktas.

jeigu Teisingumo Teismas neturi faktinės ir teisinės informacijos, būtinos naudingai atsakyti į jam pateiktus klausimus, Teismas atsisako priimti sprendimą⁴⁰⁰.

Pažymėtina, kad sprendžiant, ar kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės galiojimo, nacionalinis teismas neturi diskrecijos, nustatytos *Cilfit* sprendime, t. y. šiame sprendime suformuluotos *acte éclairé*⁴⁰¹ bei *acte clair*⁴⁰² taisyklės nėra taikomos. Teismas privalo kreiptis net jei Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs negaliojančiomis analogiškas panašaus teisės akto nuostatas⁴⁰³ - net iš pirmo žvilgsnio panašiais atvejais negali būti pašalinama galimybė, jog išsamus vertinimas gali parodyti, kad nuostata, kurios galiojimas yra ginčijamas, negali būti prilyginama jau pripažintai negaliojančia nuostatai dėl teisinių arba, kitais atvejais, faktinių aplinkybių skirtumo⁴⁰⁴.

2.4. Teisėtumo priežiūros pagrindai

SESV 263 straipsnio, reglamentuojančio ieškinį dėl panaikinimo, 2 dalyje nustatyta, kad „<...> Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti <...> ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais“. SESV 277 straipsnyje, reglamentuojančiame reglamento pripažinimą netaikytinu, nustatyta, kad „<...> šalis gali remtis 263 straipsnio antroje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tą aktą pripažintų netaikytinu.“ Tuo tarpu SESV 267 straipsnyje, reglamentuojančiame prejudicinį sprendimą dėl Sąjungos teisės akto galiojimo, teisėtumo ginčijimo pagrindai *expressis verbis* nenustatyti.

Atsižvelgiant į tai, kaip konstatuota aukščiau, kad teisės aktų teisėtumo kontrolė nagrinėjant tiek tiesioginius (SESV 263), tiek netiesioginius (SESV 267 str. ir 277 str.) ieškinius savo paskirtimi ir reikšme nesiskiria, darytina išvada, kad visose teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūrose turėtų būti remiamasi tais pačiais teisėtumo patikros pagrindais. Šią poziciją patvirtina ir Teisingumo Teismas, tačiau pabrėžia prejudicinio sprendimo procedūroje nesąs išvardintais pagrindais apribotas⁴⁰⁵. Teisingumo Teismo diskreciją riboja tik prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo klausimo

⁴⁰⁰ 2011 m. birželio 16 d. ESTT Sprendimas *Gebr. Weber GmbH prieš Jürgen Wittmer (C-65/09)* ir *Ingrid Putz prieš Medianess Electronics GmbH (C-87/09)*, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 36 punktas; 2006 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimas *Conseil général de la Vienne, C-419/04*, Rink. p. I-5645, 20 punktas.

⁴⁰¹ Pagal šią taisyklę nacionalinis teismas yra atleidžiamas nuo kreipimosi pareigos, kai iškeltas klausimas iš esmės identiškas klausimui, dėl kurio jau buvo priimtas prejudicinis sprendimas panašioje byloje arba ankstesnėse bylose Teismas, nepriklausomai nuo Teismo proceso prigimties, nagrinėjo tą patį teisės aspektą, net jei nagrinėjami klausimai nėra visiškai identiški.

⁴⁰² Pagal šią taisyklę nacionalinis teismas yra atleidžiamas nuo kreipimosi pareigos kai ES teisės nuostata yra tokia akivaizdi, jog nelieka jokių pagrįstų abejonių dėl jos taikymo.

⁴⁰³ 2005 m. gruodžio 6 d. EBTT Sprendimas *Gaston Schuld Douane-expediteur BV prieš Minister von Landbouw, Natur en Voedselkwaliteit, C-461/03*, Rink. p. I-10513, 25 punktas.

⁴⁰⁴ *Ibid*, 20 punktas.

⁴⁰⁵ 1998 m. birželio 16 d. EBTT Sprendimas *Racke, C-162/96*, Rink. p. I-3655, 26-27 punktai; 1972 m. gruodžio 12 d. EBTT Sprendimas *International Fruit Company ir kt. prieš Produktschap voor Groenten en Fruit*, nuo 21 iki 24/72, ECR 1972 p. 1219, 5-6 punktai. Pavyzdžiui be 263 straipsnio 2 dalyje išvardintų pagrindų, Teismas Sąjungos teisės aktų galiojimą tikrino tarptautinės teisės principų kontekste.

dėl teisės akto galiojimo turinys⁴⁰⁶, t. y. prašyme nurodyti teisėtumo pagrindai. *Ex officio* Teisingumo Teismas gali išnagrinėti tik tam tikrus esminius trūkumus⁴⁰⁷ - kompetencijos trūkumą ir esminį procedūrinio reikalavimo pažeidimą, kadangi šie trūkumai siejami su viešosios tvarkos pažeidimu⁴⁰⁸.

Pabrėžtina, kad teisės akto teisėtumas vertinamas atsižvelgiant į jo priėmimo metu buvusias teises ir faktines aplinkybes (*tempus regit actum*)⁴⁰⁹ ir negali priklausyti nuo retrospektyvių aplinkybių⁴¹⁰.

2.4.1. Kompetencijos trūkumas

Nagrinėjant kompetencijos trūkumą kaip ES institucijos priimto teisės akto teisėtumo kvestionavimo pagrindą svarbūs du aspektai – kompetencijos pasidalijimas tarp ES ir valstybių narių ir kompetencijos pasidalijimas tarp pačių ES institucijų.

2.4.1.1. Suteiktos kompetencijos principo pažeidimas

ES kompetencijos ribų nustatymas grindžiamas suteikimo principu, o jos įgyvendinimas – subsidiarumo ir proporcingumo principais⁴¹¹. Suteikimo principas reiškia, kad ES materialiosios kompetencijos ribas steigiamųjų sutarčių pagrindu nustato valstybės narės bendru sutarimu. Nors kiekviena valstybė narė išlaiko veto teisę dėl ES perleistos kompetencijos ribų keitimo, ji pati vienašališkai negali šių ribų nustatyti ar keisti⁴¹². Pagal subsidiarumo principą tose srityse, kurios nepriklauso ES išimtinai kompetencijai, ji ima veikti tik tada ir tik tokiu mastu, kai valstybės narės numatomo veiksmo tikslų negali deramai pasiekti centrinio, regioninio ir vietinio lygiu, o ES lygiu dėl numatomo veiksmo masto arba poveikio juos pasiekti būtų geriau. Tuo tarpu proporcingumo principas padeda užtikrinti tai, kad ES veiksmų turinys ir forma neviršytų to, kas būtina siekiant Sutarčių tikslų⁴¹³.

⁴⁰⁶ Generalinio Advokato M. Poiaras Maduro išvada byloje *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kiti prieš Conseil des ministres*, C-305/05, Rink. p. I-5305, 31 punktas.

⁴⁰⁷ *Ibid*, 32 punktas.

⁴⁰⁸ 2008 m. rugsėjo 10 d. PIT Sprendimas *Evropaiki Dynamiki prieš Teisingumo Teismą*, T-272/06, 27 ir 28 punktai; 1998 m. balandžio 2 d. Sprendimo *Komisija prieš Sytraval et Brink's France*, C-367/95 P, Rink. p. I-1719, 67 punktas.

⁴⁰⁹ 2010 m. gruodžio 7 d. BT Sprendimas *Frucona Košice a.s. prieš Europos Komisiją*, T-11/07, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 227 punktas; 1996 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *SNCF ir British Railways Board prieš Europos Komisiją*, T-79 ir 80/95, Rink. p. II-1491, 48 punktas; 1979 m. vasario 7 d. EBTT Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją* 15/76 ir 16/76, Rink. p. 321, 7 punktas.

⁴¹⁰ 2001 m. kovo 15 d. PIT Sprendimas *Société chimique Prayon-Rupel SA prieš Europos Komisiją*, T-73/98, Rink. p. II-867, 49 punktas; 1973 m. vasario 7 d. EBTT Sprendimas *Schroeder*, 40/72, Rink. p. 125, 14 punktas.

⁴¹¹ ES Sutarties 5 straipsnio 1 dalis.

⁴¹² Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 56.

⁴¹³ Plačiau apie subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymą žr. Lisabonos sutarties Protokolą Nr. 2 „Dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo“ // Oficialus Leidinys 2010, Nr. 83/2010.

Nors aiškus ES suteiktos kompetencijos ribų suvokimas valstybėms narėms, o taip pat šių ribų laikymąsi kontroliuojančiam Teisingumo Teismui, buvo ir yra neabejotinai svarbus, ilgą laiką atsakymo į šį klausimą steigiamosiose sutartyse nebuvo ir tik Teismo praktika leido identifikuoti išimtinę ES kompetencijai perleistas reguliavimo sritis. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai kompetencijos tarp ES ir valstybių narių atribojimas ženkliai palengvėjo, kadangi Sutartimi buvo apibrėžtos ES kompetencijos rūšys bei įvardintos joms priskirtos ES politikos sritys⁴¹⁴. Tačiau tiek minėtas kompetencijos suteikimo principas, tiek ir kompetencijos rūšių išvardijimas gali nurodyti tik tam tikrą kryptį ir gali išreikšti konkretų simbolinį įsipareigojimą, tačiau negali apibrėžti, kaip ta kryptimi bus einama⁴¹⁵. Nors kompetencijos sričių išskyrimas ir įnešė aiškumo į kompetencijos pasidalijimo problematiką, Sutarties nuostatos nėra suformuluotos pakankamai griežtai, o tai reiškia, kad jas taikant praktikoje reikės lankstumo⁴¹⁶. Todėl Teisingumo Teismo vaidmuo ir toliau išlieka esminis prižiūrint suteiktos kompetencijos ribų laikymąsi praktikoje, o taip pat aiškinant suteiktos kompetencijos apimtį konkrečiu atveju.

Praktikoje pripažinimas, kad ES institucija peržengė jai suteiktos kompetencijos ribas, pasitaiko itin retai. Tai sąlygoja keletas aplinkybių. Pirma, Sutartis ES suteiktos kompetencijos ribas apibrėžia ne tik sektoriniu, *ratione materiae*, bet ir funkciniu pagrindu. Kitaip tariant, kompetencija apibrėžiama ne tik nurodant konkrečius ES institucijų veiklos sektorius, bet ir nurodant su vidaus rinkos kūrimu ir funkcionavimu susijusius politikos formavimo tikslus, apimančius kelis veiklos sektorius. Pastariesiems priskiriami SESV 114 straipsnis (ex EB Sutarties 95 str.) bei Sutarties 352 straipsnyje (ex EB Sutarties 308 str.) įtvirtinta vadinamoji lankstumo nuostata (ang. *flexibility pro-*

⁴¹⁴ SESV 2 straipsnyje nustatyta, kad:

„1. Kai Sutartys konkrečioje srityje suteikia Sąjungai **išimtinę** kompetenciją, tik Sąjunga gali priimti teisiškai privalomus aktus, o valstybės narės pačios tai daryti gali tik Sąjungai įgaliojus arba jei to reikia Sąjungos aktams įgyvendinti.

2. Kai Sutartys konkrečioje srityje suteikia Sąjungai kompetenciją, kurią ji **dalijasi** su valstybėmis narėmis, Sąjunga ir valstybės narės gali toje srityje priimti teisiškai privalomus aktus.

Valstybės narės naudojami savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga nepasinaudojo savo kompetencija.

Valstybės narės vėl naudojami savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga nusprendė nesinaudoti savo kompetencija.

3. Valstybės narės **koordinuoja** savo ekonominę ir užimtumo politiką pagal šioje Sutartyje numatytas sąlygas, kurių apibrėžimas priklauso Sąjungos kompetencijai.

4. Pagal Europos Sąjungos sutarties nuostatas Sąjungos kompetencijai priklauso apibrėžti ir įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką, įskaitant laipsnišką bendros gynybos politikos formavimą.

5. Sutartyse nustatytose tam tikrose srityse ir jose nustatytomis sąlygomis Sąjungos kompetencijai priklauso atlikti veiksmus siekiant paremti, koordinuoti ar **papildyti** valstybių narių veiksmus nepanaikinant jų kompetencijos tose srityse.

Sąjungos teisiškai privalomi aktai, priimami remiantis su šiomis sritimis susijusiomis Sutarčių nuostatomis, negali apimti valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimo.

6. Naudojimosi Sąjungos kompetencija apimtį ir būdus nustato Sutarčių nuostatos, skirtos kiekvienai konkrečiai sričiai.“

SESV 3-6 straipsniuose įvardintos aukščiau pacituotame straipsnyje nurodytoms kompetencijos rūšims (išimtinę, pasidalijamąją ir papildomąją) priskirtos politikos sritys.

415 De Burca, G. Limiting EU Powers. *European Constitutional Law Review*, Vol. 1(1), 2005, p. 92.

416 Weatherill, S. Competence Creep and Competence Control. *Yearbook of European Law*, (2004). Edited by Eeckhout, P., Tridimas, T. New York: Oxford University Press, 2005, p. 53.

vision). Antra, kompetencijos ribų suvokimą apsunkena Teisingumo Teismo praktikoje suformuluota numanomų galių (ang. *implied powers*) doktrina.

Numanomų galių doktrina

Pagal numanomų galių doktriną ES naudojasi kompetencija ir gali imtis priemonių, būtinų jai išskeltiems tikslams pasiekti ar pavestiems uždaviniams atlikti⁴¹⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad doktrinoje numanomų galių doktrina aiškinama siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme ji reiškia, kad suteiktos galios egzistavimas suponuoja buvimą bet kokios kitos galios, kurios pagrindais reikia turimai galiai įgyvendinti. Antruoju, platesniu požiūriu, numanomų galių doktrina reiškia, kad tam tikro tikslo ar funkcijos buvimas suponuoja bet kokios galios, būtinos tikslui pasiekti ar funkcijai įgyvendinti, buvimą⁴¹⁸. Ir siauresnis, ir platesnis numanomų galių doktrinos aiškinimas reiškia, kad tam tikros perleistos galios ES institucijoms užtikrina gana plačią diskreciją⁴¹⁹.

Sujungtose bylose *Vokietija prieš Komisiją*⁴²⁰ Vokietija, Prancūzija, Olandija, Danija ir Jungtinė Karalystė ginčijo Komisijos sprendimo 85/381/EEB teisėtumą. Šiuo sprendimu buvo nustatyta išankstinio informavimo ir konsultavimosi trečiųjų valstybių migracijos politikos klausimais procedūra, t. y. valstybės narės buvo įpareigosios informuoti Komisiją ir kitas valstybes nares apie priemones, kurių ketina imtis, ir susitarimų projektus, susijusius su trečiųjų šalių darbuotojais ir jų šeimos nariais, šiose srityse: atvykimo, apsigyvenimo ir įdarbinimo, įskaitant neteisėto atvykimo, apsigyvenimo ir įdarbinimo atvejus; vienodo traktavimo apgyvendinimo, darbo sąlygų, darbo užmokesčio ir ekonominių teisių klausimais; integracijos į darbo rinką, visuomeninę ir kultūrinę gyvenimą skatinimo; savanorišką tokių asmenų grįžimą į kilmės valstybes. Minėto informavimo ir konsultavimosi tarp Komisijos ir valstybių narių tikslas – palengvinti apsišvietimą informacija, identifikuoti bendras problemas ir to pasėkoje – priimti bendras valstybių narių pozicijas; užtikrinti, kad priemonės ir susitarimai yra suderinami su Bendrijos politika ir veiksmais. Komisijos sprendimą ginčijusių valstybių narių nuomone, Komisija peržengė jai suteiktos kompetencijos ribas EB Sutarties 118 straipsnio (dabar – SESV 153 str.) pagrindu priimdama privalomo pobūdžio sprendimą valstybių narių kompetencijai priskirtoje srityje.

Teisingumo Teismas nurodė, kad EB Sutarties 118 straipsnis (dabar – SESV 153 str.) įpareigoja Komisiją skatinti valstybių narių bendradarbiavimą socialinės politikos srityje, o ypač įdarbinimo ir darbo sąlygų klausimais. Migracijos politika trečiųjų šalių atžvilgiu yra socialinės politikos EB Sutarties 118 straipsnio prasme dalis. Valstybių narių politika trečiųjų šalių darbuotojų atžvilgiu neabejotinai paveikia užimtumo situaciją, gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimą Bendrijoje. Todėl būtina užtikrinti, kad nustatant migracijos politiką valstybėse narėse trečiųjų šalių darbuotojų atžvilgiu būtų atsižvelgiama į politiką ir veiksmus Bendrijos lygmeniu, kad pastariesiems nebūtų padaroma žalos. Tuo tarpu kultūrinės integracijos skatinimas nepatenka į socialinės politikos re-

⁴¹⁷ 1987 m. liepos 9 d. EBT T Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, 281, 283-285, 287/85, Rink. p. 3203, 28 punktą.

⁴¹⁸ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 5th ed., Clarendon Press. 2003, p. 106.

⁴¹⁹ Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 65.

⁴²⁰ 1987 m. liepos 9 d. EBT T Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, 281, 283-285, 287/85, Rink. p. 3203.

guliavimo sritį EB Sutarties 118 straipsnio prasme. Spręsdamas, ar Komisija turėjo teisę priimti privalomo pobūdžio sprendimą aukščiau aptartiems klausimams reglamentuoti, kai EB Sutarties 118 straipsnis numatė tik konsultacijų organizavimą, Teismas nurodė, kad kai Sutarties straipsnis (nagrinėjamu atveju – EB Sutarties 118 str.) paveda Komisijai tam tikrą uždavinį, tam, kad sutarties nuostata neliktų neveiksminga, turi būti pripažįstama, kad ji *per se* suteikia Komisijai galias, būtinai reikalingas pavestam uždaviniui atlikti. Atitinkamai EB Sutarties 118 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama kaip suteikianti Komisijai visas galias, kurių reikia konsultacijoms suorganizuoti – įpareigoti valstybes nares pateikti esminę informaciją, padedančią identifikuoti bendras problemas, pateikti gaires galimiems bendriems veiksams, o taip pat įpareigoti valstybes nares dalyvauti konsultacijose. Todėl Komisija buvo kompetentinga priimti privalomo pobūdžio sprendimą remdamasi EB Sutarties 118 straipsniu. Tačiau Teismas pabrėžė, kad Komisijai suteikta kompetencija yra išimtinai procedūrinio pobūdžio, t. y. Komisija sprendimu negali nustatyti pasiektino rezultato – uždrausti valstybėms narėms įgyvendinti jų nurodytas priemones ar susitarimus, net jei Komisija manytų, kad jie nesuderinami su Bendrijos politika ir veiksmais.

Byloje *Komisija prieš Tarybą*⁴²¹ Komisija prašė Teismo panaikinti Tarybos pagrindų sprendimą 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. Pagrindų sprendimas apibrėžia tam tikrus nusikaltimus aplinkai, už kuriuos valstybės narės įpareigos numatyti baudžiamąsias sankcijas, t. y. juo siekiama aplinkos apsaugos tikslų. Pagrindų sprendimo 2–7 straipsniai numato iš dalies suderinti valstybių narių baudžiamuosius įstatymus, ypač skirtingų pagrindinių nusikaltimų aplinkai požymius. Tačiau iš esmės baudžiamieji įstatymai, kaip ir baudžiamojo proceso teisės normos, nepatenka į Bendrijos kompetenciją. Vis dėlto, Teismo nuomone, ši išvada neturėtų trukdyti Bendrijos teisės aktų leidėjui imtis su valstybių narių baudžiamąja teise susijusių priemonių, kurios, jo manymu, yra būtinos, kad užtikrintų visišką jo priimamų teisės normų aplinkos apsaugos srityje veiksmingumą, jei valdžios institucijų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra būtinos kovos su sunkiais nusikaltimais aplinkai priemonės. Taigi, tiek dėl tikslų, tiek dėl turinio pagrindinis Pagrindų sprendimo 1–7 straipsnių tikslas yra aplinkos apsauga ir jis galėjo teisėtai būti priimtas remiantis EB 175 straipsniu.

Kitoje byloje *Komisija prieš Tarybą*⁴²² Komisija prašė Teismo panaikinti Tarybos pamatinį sprendimą 2005/667/TVR dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo, įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę. Iš pamatinio sprendimo preambulės išplaukia, kad jo tikslas yra pagerinti saugumą jūroje bei sustiprinti jūrų aplinkos apsaugą nuo teršimo iš laivų, o taip pat papildyti Direktyvą 2005/35 išsamiais baudžiamosios teisės srityje taikomomis taisyklėmis. Pamatiniame sprendime valstybėms narėms nustatyta pareiga numatyti baudžiamąsias sankcijas fiziniams ir juridiniams asmenims, kurie įvykdė, kurstė įvykdyti ar bendrininkavo vykdant vieną iš Direktyvoje 2005/35 numatytų veikų, o taip pat nustatyti taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšys ir dydis. Teismas pakartojo, kad baudžiamieji įstatymai, kaip ir baudžiamojo proceso teisės normos, nepatenka į Bendrijos kompetenciją, bei tai, kad jei nacionalinių valdžios institucijų taikomos veiks-

⁴²¹ 2005 m. rugsėjo 13 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879.

⁴²² 2007 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097.

mingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra būtinos kovai su sunkiais nusikaltimais aplinkai, Bendrijos teisės aktų leidėjas gali įpareigoti valstybes nares nustatyti tokias sankcijas, kad užtikrintų visišką jo priimamų teisės normų šioje srityje veiksmingumą. Teismas konstatavo, kad pamatinio sprendimo nuostatos yra susijusios su veikomis, kurios gali padaryti didelę žalą aplinkai būtent dėl Bendrijos normų jūrų saugumo srityje nesilaikymo. Taryba manė, jog jūrų saugumo srityje nustatytų Bendrijos teisės normų laikymuisi užtikrinti būtinos baudžiamosios sankcijos. Todėl manytina, kad pamatinį sprendimą buvo teisėtai buvo galima priimti EB Sutarties 80 straipsnio 2 dalies pagrindu. Kita vertus, kalbant apie taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšį ir dydį, reikia konstatuoti, kad, atvirksčiai nei teigia Komisija, jų nustatymas nepriskirtinas Bendrijos kompetencijai – Bendrijos teisės aktų leidėjas turi teisę reikalauti, jog valstybės narės įtvirtintų tokias bausmes, ir numatyti, kad jos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios, tačiau jis neturi teisės sukongretinti tokių sankcijų. Viršydamas EB Sutarties 80 straipsnio 2 dalimi Bendrijai suteiktą kompetenciją, pamatinis sprendimas pažeidė ES Sutarties 47 straipsnį, ir dėl to, kad jo nuostatų negalima atskirti, Teismas jį panaikino visą.

Aptarti pavyzdžiai patvirtina, kad Teisingumo Teismas aiškindamas numanomų galių doktriną yra linkęs palaikyti platesnįjį požiūrį ir tokiu būdu suteikti ES institucijoms didesnę diskreciją.

Lankstumo nuostata

Antrasis ES suteiktos kompetencijos išplėtimo pagrindas – vadinamoji lankstumo nuostata – įtvirtinta SESV 352 straipsnyje (ex EB Sutarties 308 str.). Teisės akto priėmimo pagrindu ši nuostata nurodoma, jei „*Sąjungai reikia imtis veiksmų vienam iš Sutartyse nurodytų tikslų pasiekti Sutartyse apibrėžtose srityse, o jos nesuteikia tam būtinų įgaliojimų*“, t. y. šio straipsnio tikslas – eliminuoti neatitikimus tarp ES kompetencijos, apibrėžtos jai keliamuose tiksluose, ir dalinio arba visiško galių jiems įgyvendinti nebuvimo⁴²³, sukurti spragų neturinčią kompetencijų sistemą. Siekiant išvengti piktnaudžiavimo lankstumo nuostata, EB Sutarties 308 straipsnyje buvo numatytas saugiklis – vieningas balsavimas dėl teisės akto priėmimo Taryboje. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad ES tikslai Sutartyje yra suformuluoti itin plačiai, o taip pat į Teismo gana dažnai pasitelkiamą teleologinį Sutarties nuostatų aiškinimą, minėtas saugiklis nesutrukdė Bendrijai lankstumo nuostatos pagrindu plėsti savo kompetencijos ribas⁴²⁴. Nors dėl galimo kompetencijos viršijimo lankstumo nuostatos pagrindu priimtų teisės aktų teisėtumas buvo ne kartą ginčytas Teisme, pastebima, kad Teismas paprastai pripažindavo teisės aktus esant teisėtais, net jei atitinkamą sritį reglamentuodavo kita sutarties nuostata⁴²⁵.

⁴²³ Schütze, R. From Dual to Cooperative Federalism: The Changing Structure of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 136.

⁴²⁴ Per metus apie 30 teisės aktų buvo priimami šiuo Sutarties pagrindu.

⁴²⁵ 1973 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Bremerhaven prieš Massey-Ferguson GmbH*, 8/73, Rink. p. 897. Ši byla iliustruoja, kad lankstumo nuostata gali būti pasiremta ir tais atvejais, kai užtektų plačiau interpretuoti kitus Sutarties straipsnius pasinaudojant numanomų galių doktrina, taip pat tai, kad pasirėmus šia nuostata Bendrija priima privalomo pobūdžio teisės aktus, nors atitinkama sutarties nuostata numato tik rekomendacijų teikimą.

Siekiant paneigti, kad lankstumo nuostata iš esmės neriboja ES galimybių susiteikti sau norimą kompetenciją, Lisabonos sutartimi buvo nustatyti papildomi ribojimai: sustiprintos Parlamento galios, numatant reikalavimą priimant teisės aktą gauti jo pritarimą; nacionaliniams parlamentams suteikta veto teisė nustačius prieštaravimą subsidiarumo principui; nustatyta, kad lankstumo nuostata grindžiamos priemonės negali apimti valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimo tais atvejais, kai tokio suderinimo nenumato Sutartys; ji taip pat negali būti pagrindu siekiant su bendra užsienio ir saugumo politika susijusių tikslų⁴²⁶. Prie Lisabonos sutarties pridėta 41 Deklaracija numato, kad lankstumo nuostata gali būti naudojama tik ES Sutarties 3 straipsnio 2, 3 ir 5 dalyse nustatytiems tikslams pasiekti⁴²⁷, o 42 Deklaracijoje pabrėžiama, kad „*Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 352 straipsnis <...> negali būti pagrindas išplėsti Sąjungos kompetencijos sritį už bendrų Sutarčių nuostatų ribų, ypač nuostatų, kurios apibrėžia Sąjungos užduotis ir veiksmus. Bet kuriuo atveju 352 straipsnis negali būti pagrindas priimti nuostatas, dėl kurių būtų pakeistos Sutartys nesilaikant jose tam nustatytos tvarkos.*“ Nors pastarasis teiginys viso labo atkartoja Teisingumo Teismo praktiką⁴²⁸, jo įtvirtinimas valstybių narių pasirašytoje deklaracijoje, tikėtina, turėjo sustiprinti jo reikšmę ir duoti aiškų ženklą ES institucijoms griežčiau laikytis suteiktos kompetencijos ribų.

Pažymėtina, kad pakeisti savo itin lankstų požiūrį Teismą paskatindavo nebent aplinkybė, kad kita Sutarties nuostata, kuri galėtų būti panaudota priimant teisės aktą, numato didesnes Europos Parlamento galias (iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo Parlamentui lankstumo nuostata numatė tik konsultavimo galias) (pvz. 1996 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-271/94, Rink. p. I-1689), arba kvalifikuotos daugumos balsavimą Taryboje (pvz. 1992 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-295/90, Rink. p. I-4193). Tuo tarpu užkirsdamas kelią pasinaudoti lankstumo nuostata ir paneigdamas Bendrijos teisę prisijunti prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nesant atitinkamos specialios nuostatos sutartyje, Teismas, tikėtina, visų pirma saugojo savo išimtinę jurisdikciją ir siekė išvengti Strasbūro teismo tapimo paskutine instancija su žmogaus teisėmis siejamose bylose (EBTT Nuomonė *Dėl Bendrijos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos*, 2/94, Rink. p. I-1759 ir komentaras Craig, P., de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 94).

⁴²⁶ SESV 352 str.

⁴²⁷ ES Sutarties 3 straipsnis:

„<...> 2. Sąjunga savo piliečiams siūlo vidaus sienų neturinčią laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje laisvas asmenų judėjimas užtikrinamas kartu taikant atitinkamas išorės sienų kontrolės, prieglobsčio suteikimo, imigracijos ir nusikalstamumo prevencijos bei kovos su juo priemones.

3. Sąjunga kuria vidaus rinką. Ji siekia Europos, kurioje vystymasis būtų tvarus, pagrįstas subalansuotu ekonomikos augimu ir stabiliomis kainomis, didelio konkurencingumo socialine rinkos ekonomika, kuria siekiama visiško užimtumo ir socialinės pažangos, bei aukšto lygio aplinkos apsauga ir aplinkos kokybės gerinimu. Ji skatina mokslo ir technikos pažangą.

Ji kovoja su socialine atskirtimi ir diskriminacija bei skatina socialinį teisingumą ir apsaugą, moterų ir vyrų lygybę, kartų solidarumą ir vaiko teisių apsaugą.

Ji skatina ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą bei valstybių narių solidarumą.

Ji gerbia turtingą savo kultūros ir kalbų įvairovę bei užtikrina, kad Europos kultūros paveldas būtų saugomas ir turtinamas. <...>

5. Palaikydama santykius su platesniu pasauliu, Sąjunga išsaugo ir skatina savo vertybes ir savo interesus bei prisideda prie savo piliečių apsaugos. Ji prisideda prie taikos išsaugojimo, saugumo užtikrinimo, tvaraus planetos vystymosi, tautų tarpusavio solidarumo ir pagarbos, laisvos ir sąžiningos prekybos, skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo.“

⁴²⁸ EBTT Nuomonė *Dėl Bendrijos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos*, 2/94, Rink. p. I-1759, 326-327 punktai.

Deja, Teismo praktikoje pokyčių bent jau kol kas nepastebima. Byloje *Kadi* buvo nagrinėjamas 2002 m. gegužės 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 881/2002, nustatančio tam tikras specialias ribojančias priemones, taikomas tam tikriems asmenims ir subjektams, susijusiems su Osama bin Ladenu, *Al-Qaida* tinklu ir Talibanu, teisėtumas. Teismas nurodė, kad tiek, kiek EB Sutarties 60 ir 301 straipsniai numato Bendrijos kompetenciją nustatyti ribojančias ekonominio pobūdžio priemones, siekiant įgyvendinti veiksmus, kurių imtasi BUSP kontekste, jie išreiškia netiesioginį juos pagrindžiantį tikslą, t. y. leisti priimti tokias priemones veiksmingai panaudojant Bendrijos instrumentą. Šį tikslą galima laikyti Bendrijos tikslu EB Sutarties 308 straipsnio (dabar SESV 352 str.) prasme. Ribojančių ekonominio pobūdžio priemonių, priimtų BUSP kontekste, įgyvendinimas naudojant Bendrijos instrumentą neperžengia bendrų EB sutarties nuostatų visumos ribų, nes tokios priemonės dėl savo pobūdžio turi ir ryšį su bendrosios rinkos veikimu, o šis ryšys yra kita EB Sutarties 308 straipsnio taikymo sąlyga. Jei ekonomines ir finansines priemones, kokios nustatytos ginčijamu reglamentu, kurias sudaro iš principo bendrai taikomas nurodytų asmenų ir organizacijų visų lėšų ir ekonominių išteklių išaldymas, vienašališkai taikytų kiekviena valstybė narė, šių nacionalinių priemonių išplitimas galėtų paveikti bendrosios rinkos veikimą. Tokios priemonės ypač galėtų paveikti prekybą tarp valstybių narių, būtent, kiek tai susiję su kapitalo ir mokėjimų judėjimu ir ūkio subjektų įsisteigimo teisės naudojimu. Be to, iš to galėtų išplaukti konkurencijos iškraipymas, nes valstybių narių vienašališkai priimtų priemonių galimi skirtumai galėtų lemti geresnę ar blogesnę kai kurių ūkio subjektų konkurencinę padėtį, nors šie privalumai ar trūkumai kyla ne dėl ekonominių priežasčių⁴²⁹.

Byloje *Parlamentas prieš Tarybą* buvo nagrinėjamas 2006 m. gruodžio 21 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1968/2006 dėl Bendrijos finansinės paramos Tarptautiniam Airijos fondui teisėtumas. Teismas nurodė, kad ginčijamu reglamentu siekiama skatinti dviejų valstybių narių įsteigtos tarptautinės organizacijos veiksmus, kurios tikslas stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą. Ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimas yra Bendrijos tikslas. Ginčijamo reglamento tikslas susijęs su bendrąja rinka, nes juo siekiama ekonominės dviejų valstybių narių teritorijų, kurių padėtis yra nepalanki, pažangos, o dėl to ir bendrosios rinkos veikimo pažangos. Atsižvelgiant į tai, kad ginčijamu reglamentu siekiama EB Sutarties 2 straipsnyje, 3 straipsnio 1 dalies k punkte ir XVII antraštinėje dalyje numatytų tikslų, nors pati ši dalis nesuteikia Bendrijai kompetencijos jų siekti, Bendrijos teisės aktų leidėjas turėjo kartu remtis EB 159 straipsnio trečiąja pastraipa ir EB 308 straipsniu.⁴³⁰

Iš aptartų Teismo sprendimų akivaizdu, kad nepaisydamas papildomų saugiklių Teismas ir toliau kūrybiškai interpretuoja lankstumo nuostatos panaudojimo ribas, todėl susiklosto paradoksali situacija, kad srityse, kurios *expressis verbis* nėra minimos Sutartyse, labiau rizikuojama susidurti su ES reguliavimo intervencija, nei srityse, pri skirtose papildomai ES kompetencijai⁴³¹. Tačiau tokia situacija yra užprogramuota ES

⁴²⁹ 2008 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Kadi*, C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 226-230 punktai.

⁴³⁰ 2009 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-166/07, Rink. p. I-7135, 68-69 punktai.

⁴³¹ Chalmers, D., Davies, G., Monti G. *European Union Law*. New York: Cambridge University Press, 2nd ed., 2010, p. 219.

kompetenciją reglamentuojant funkciniais pagrindais ir siekiant išlaikyti ES institucijų galimybę operatyviai ir veiksmingai reaguoti į ES naujai kylančius iššūkius. Palikdamas tokio pobūdžio nuostatas Sutartyje po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, valstybės narės *de facto* parodė, kad pasitiki Teisingumo Teismu ir jo gebėjimu tinkamai spręsti konfliktus dėl kompetencijos tarp ES ir valstybių narių ribų, bei tai, kad jas tenkina esamas *status quo*⁴³².

2.4.1.2. Kompetencijos pasidalijimo tarp Europos Sąjungos institucijų pažeidimas

Greta kompetencijos pasidalijimo tarp ES ir valstybių narių svarbus ir kitas aspektas – kompetencijos pasidalijimas ES viduje, t. y. tarp pačių ES institucijų. Pagal SESV 13 str. 2 d. (ex EB Sutarties 7 str. 1 d.) kiekviena ES institucija turi veikti neviršydamą Sutartyje jai suteiktą įgaliojimą ir laikydamasi jose nustatytų procedūrų, sąlygų bei tikslų. Atitinkamai atsiranda galimybė kvestionuoti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumą tais atvejais, kai: (i) viena ES institucija įsiterpia į kitos institucijos kompetenciją; (ii) ES institucija netinkamai nurodo savo veiksmų pagrindą; ir (iii) ES institucija peržengia deleguotąją kompetenciją.

Institucinės pusiausvyros principo pažeidimas

Teisės aktas būtų pripažintas negaliojančiu konstatavus, kad institucija pasinaudojo galiomis, Sutartimi eksplicitiškai priskirtomis kitai institucijai. Byloje *Prancūzija prieš Komisiją*⁴³³ buvo nagrinėjamas 1991 m. rugsėjo 23 d. Bendrijos vardu veikusios Komisijos ir JAV Vyriausybės sudaryto susitarimo dėl konkurencijos įstatymų taikymo teisėtumas. Pagal EB Sutarties 228 straipsnį (dabar SESV 218 str.) Komisija derasi dėl tarptautinių sutarčių, o jas sudaro Taryba, pasikonsultavusi su Europos Parlamentu. Teismas nurodė, kad Komisija negalėjo plečiamai aiškinti jai suteiktą įgaliojimą remdamasi Euroatomo sutartimi, pagal kurią Komisija informavusi Tarybą gali sudaryti sutartis, jei jų įgyvendinimas nereikalauja Tarybos veiksmų ir Bendrija neprisiima naujų finansinių įsipareigojimų, ir turėjo veikti griežtai jai EB Sutartimi suteiktą įgaliojimą ribose. Šios išvados nekeičia ir sutarties dalykas – konkurencijos teisė, kurios reguliavimo srityje Komisijai suteiktos itin plačios galios⁴³⁴.

Byloje *Parlamentas prieš Tarybą*⁴³⁵ buvo nagrinėjamas 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyvos 2005/85/EB, nustatančios būtiniausias reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse, teisėtumas. Direktyvoje numatyta, kad saugių šalių sąrašai priimami ir keičiami kvalifikuotąja balsų dauguma Komisijos pasiūlymu ir pasikonsultavus su Europos Parlamentu. Parlamento nuomone, Taryba neturi teisės tokių klausimų spręsti vienašališkai ir turėtų būti taikoma bendro sprendimų priėmimo procedūra. Teismas sutiko su Parlamentu. Teismo nuomone, taisyklės, susijusios su Bendrijos institucijų pozicijos formavimu, yra įtvirtintos Sutartimi, ir jų

⁴³² Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 83-85.

⁴³³ 1994 m. rugpjūčio 9 d. EBT T Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641.

⁴³⁴ *Ibid*, 31, 40-42 punktai.

⁴³⁵ 2008 m. gegužės 6 d. EBT T Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-133/06, Rink. p. I-3189.

negali nustatyti nei valstybės narės, nei pačios institucijos. Tik Sutartis gali suteikti įgaliojimus institucijai pakeisti ja įtvirtintą sprendimų priėmimo procedūrą. Jei institucijai būtų pripažinta galimybė nustatyti antrinius teisinius pagrindus, kurie apsunkintų ar supaprastintų akto priėmimo tvarką, tai reikštų, kad jai būtų suteikti teisės aktų leidybos įgaliojimai, kurie viršija numatytuosius Sutartimi. Be to, tai reikštų, kad jai leidžiama pažeisti institucinės pusiausvyros principą, pagal kurį kiekviena institucija vykdo savo įgaliojimus nepažeisdama kitų institucijų įgaliojimų⁴³⁶.

Netinkamas veiksmų pagrindo pasirinkimas

Teisės aktas taip pat būtų pripažintas negaliojančiu konstatavus, kad institucija netinkamai nurodė savo veiksmų pagrindą – Sutarties straipsnį, pagrindžiantį atitinkamų galių suteikimą. Vadovaujantis Teismo praktika, teisės akto teisinio pagrindo parinkimas negali priklausyti tik nuo institucijos įsitikinimo dėl siekiamo tikslo, o turi būti grindžiamas objektyviais kriterijais, kuriems gali būti taikoma teisminė kontrolė⁴³⁷, ir kuriems, be kita ko, priskirtinas teisės akto tikslas ir turinys⁴³⁸.

Teisės akto pagrindo parinkimas nesukelia didesnių problemų, jei teisės aktu siekiama vieno tikslo ir yra tik viena atitinkamą sritį reglamentuojanti Sutarties nuostata. Tuo tarpu jei siekiamų tikslų yra ne vienas, kaip ir galimų pritaikyti Sutarties nuostatų, tinkamo teisinio pagrindo parinkimas tampa komplikuoatas. Todėl Teisingumo Teismas šioms situacijoms spręsti suformulavo keletą taisyklių.

Pirma, jeigu ES teisės akto analizė rodo, kad juo siekiama dvigubo tikslo arba jis turi dvi sudedamąsias dalis, ir jei viena iš jų yra laikytina pagrindine ar dominuojančia, o kita yra tik papildoma, teisės aktas turi būti grindžiamas tik vienu teisiniu pagrindu – tuo, kurio reikalauja tikslas arba pagrindinė ar dominuojanti sudedamoji dalis⁴³⁹.

Pavyzdžiui, 2001 m. kovo 19 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijos ir Bulgarijos Respublikos susitarimo, nustatančio tam tikras krovinių vežimo keliais ir kombinuoto transporto skatinimo sąlygas, sudarymo, buvo priimtas vadovaujantis EB Sutarties 71 straipsniu, reglamentuojančiu transporto politiką, ir 93 straipsniu, reglamentuojančiu vidaus rinkos harmonizavimą. Sprendime nurodytas susitarimo tikslas – „skatinti bendradarbiavimą tarp Susitariančiųjų Šalių, susijusį su krovinių vežimu, ypač su tranzitiniu krovinių vežimu keliais, ir šiuo tikslu užtikrinti, kad tranzitinis vežimas tarp Susitariančiųjų Šalių teritorijų ir kertantis jų teritorijas, būtų plėtojamas suderintu būdu“. Nors minėto

⁴³⁶ Ibid, 54-57 punktai.

⁴³⁷ 1991 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. p. I-2867, 10 punktas; 1987 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 45/86, Rink. p. 1493, 11 punktas.

⁴³⁸ 2009 m. vasario 10 d. EBTT Sprendimas *Airija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-301/06, Rink. p. I-593, 60 punktas; 2007 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097, 61 punktas.

⁴³⁹ 2008 m. gegužės 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 73 punktas; 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 35 punktas; 2004 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829, 55 punktas; 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 39 punktas; 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453, 94 punktas; 2001 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-36/98, Rink. p. I-779, 59 punktas; 1999 m. vasario 23 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-42/97, Rink. p. I-869, 39 ir 40 punktai; 1993 m. kovo 17 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-155/91, Rink. p. I-939, 19 ir 21 punktai.

sprendimo 8 straipsnis numato fiskalines nuostatas – išlygas, skirtas harmonizuoti tam tikrus netiesioginių mokesčių aspektus, ir vidaus rinkos harmonizavimas šiuo aspektu yra būtinas, visgi šis tikslas yra papildomas ir netiesioginis įvardinto transporto politikos tikslo atžvilgiu, todėl papildomai EB Sutarties 93 straipsniu remtis nebuvo būtina⁴⁴⁰.

Antra, kai teisės aktu siekiama kelių tikslų arba jis turi kelias sudedamąsias dalis ir nė viena iš dalių nėra papildoma kitos atžvilgiu, toks teisės aktas išimties tvarka turi būti pagrįstas keliais skirtingais teisiniais pagrindais⁴⁴¹.

Pavyzdžiui, 1987 m. balandžio 7 d. Tarybos sprendimas dėl Tarptautinės suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencijos bei konvencijos pakeitimo protokolo sudarymo buvo priimtas EB Sutarties 28, 113 ir 235 straipsnių pagrindu. Sprendime nurodytas konvencijos tikslas – „palengvinti tarptautinę prekybą ir tokiai prekybai taikomos statistikos rinkimą, lyginimą ir analizę“. Nei EB Sutarties 28 straipsnis, reglamentuojantis bet koki vienąšalį bendro muitų tarifo pakeitimą ar laikiną taikymo sustabdymą, nei 113 straipsnis, reglamentuojantis bendrą prekybos politiką, tame tarpe tarifų dydžių pakeitimą ir tarifinių susitarimų sudarymą, nenumato Tarybai teisės nustatyti tarifų nomenklatūrą, nors ji yra būtina muitų taikymui ir be jos nebūtų įmanoma priskirti prekėms tam tikrus tarifus. Todėl iš minėtų Sutarties nuostatų pagrindu darytina išvada, kad Taryba turi bendras galias tarifų klausimais, tame tarpe nustatyti tarifų nomenklatūrą ir pasirašyti tarptautinę konvenciją šiais klausimais. Tuo tarpu remtis Sutarties 235 straipsniu vien todėl, kad ginčytas Tarybos sprendimas buvo paremtas Reglamentu, priimtu šio Sutarties straipsnio pagrindu, nebuvo jokios būtinybės – remimasis šiuo straipsniu būtų pateisinamas tik tuo atveju, jei teisės aktą priimanti institucija negalėtų pasiremti jokių kitų Sutarties straipsnių⁴⁴².

Trečia, kai kelių teisinių pagrindų nurodymas yra neįmanomas dėl skirtingų atitinkamose Sutarties nuostatose numatytų teisės aktų priėmimo procedūrų ir šios procedūros tarpusavyje yra nesuderinamos ir/arba kai teisinių pagrindų derinys gali pažeisti Parlamento teises⁴⁴³, teisės aktas turi būti grindžiamas tik vienu teisiniu pagrindu – tuo, kuris atspindi teisės akto esmę, ir paprastai šiuo teisiniu pagrindu pasirenkamas tas, kuris suteikia Europos Parlamentui didžiausias dalyvavimo teisės akto priėmimo procedūroje teises⁴⁴⁴ arba numato vienbalsiškumą Taryboje vietoje kvalifikuotos daugumos balsavimo⁴⁴⁵. Pažymėtina, kad minėtos taisyklės taikomos atliekant horizontalų kompetencijų atribojimą, t. y. kai nekliamas klausimas dėl pačios ES kompetencijos⁴⁴⁶ ir

⁴⁴⁰ 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 41-50 punktai.

⁴⁴¹ 2008 m. gegužės 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651, 75 punktas; 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 36 punktas; 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913, 40 punktas.

⁴⁴² 1988 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 165/87, Rink. p. 5545, 7-18 punktai.

⁴⁴³ Pavyzdžiui, suderinamomis Sutarties nuostatomis būtų laikomos nuostatos, kurių viena nenumato Parlamento dalyvavimo, o kita numato konsultavimąsi su Parlamentu (2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1, 54 punktas).

⁴⁴⁴ 1991 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. p. I-2867, 17-21 punktai.

⁴⁴⁵ 2004 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829, 58 punktas.

⁴⁴⁶ Pažymėtina, kad atvejai, kai Bendrija pripažįstama neturinčia kompetencijos, yra itin reti. Iš jų paminėtini: EBTT Nuomonė *Dėl Bendrijos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos*, 2/94, Rink. p. I-1759; 2000 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Europos Parlamentą ir Tarybą*, C-376/98, Rink. p. I-8419.

tik reikia išsiaiškinti, kompetencija kurioje iš daugelio galimų sričių reikia vadovautis. Tačiau jeigu ES turi kompetenciją tik atskirų jos siekiamo priimti teisės akto sudedamųjų dalių atžvilgiu, o kitos sudedamosios dalys patenka į valstybių narių kompetenciją (vertikalus kompetencijos atbėjimas), ES negali paprasčiausiai įvertinusi pagrindinius aspektus pripažinti savo kompetenciją ir taip pažeisti suteiktų galių principą⁴⁴⁷.

Pastarąjį atvejį iliustruoja *Komisija prieš Tarybą* byla, susijusi su Vietnamo stojimu į Pasaulio prekybos organizaciją (toliau – PPO), kurioje spręstas klausimas, ar pritarimas šiam stojimui kompetentingoje PPO institucijoje pateko vien į Bendrijos kompetenciją, ar vis dėlto reikalavo valstybių narių dalyvavimo EB 133 straipsnio 6 dalies prasme. Bendras EB 133 straipsnio 6 dalies pirmos pastraipos tikslas ir paskirtis – sukurti lygiagretumą tarp Bendrijos vidaus ir išorės kompetencijų bei užkirsti kelią tam, kad Bendrija prisiims išorinius įsipareigojimus, kurių, neturėdama pakankamų įgaliojimų, ji negalės įvykdyti. Pagal EB 133 straipsnio 6 dalį antroje pastraipoje išvardytomis sritimis valstybėms narėms siekiama ne tik suteikti Bendrijos viduje veikiančią veto teisę Taryboje, bet ir išorės ryšiuose leisti išlaikyti plačią balso teisę tarptautiniu lygiu. Todėl priimant Vietnamą į PPO valstybių narių bendras veikimas greta Bendrijos būtų buvęs būtinas, jei šis stojimas būtų susijęs su viena ar keliomis EB 133 straipsnio 6 dalies antroje pastraipoje išvardytomis sritimis⁴⁴⁸.

Deleguotų galių peržengimas

Galiausiai teisės akto panaikinimo (pripažinimo negaliojančiu) priežastimi gali tapti institucijai deleguotų galių peržengimas. Pagal SESV 290-291 straipsnius (ex EB Sutarties 202 str.) Taryba ir Parlamentas turi teisę deleguoti Komisijai įgaliojimus priimti bendro pobūdžio įstatymo galios neturinčius teisės aktus, papildančius ar iš dalies keičiančius neesmines įstatymo galią turinčio teisės akto nuostatas. Teismas savo praktikoje yra pripažinęs taip pat ir galių delegavimo ES agentūroms galimybę, nors pačioje Sutartyje tokia galimybė neaparta⁴⁴⁹.

Sutartyje pabrėžiama, kad delegavimą nustatančiame teisės akte turi būti nurodyti delegavimo tikslai, turinys, taikymo sritis ir trukmė, taip pat kad esminės atitinkamos srities nuostatos negali būti delegavimo objektu ir privalo būti nustatytos įstatymo galią turinčiuose teisės aktuose. Atkreiptinas dėmesys, kad žemės ūkio politikos srityje tiek deleguojančios institucijos, tiek įgyvendinančios institucijos diskrecija Teismo praktikoje aiškinama itin plačiai. Teismas pripažino, kad tik Komisija gali nuolat atidžiai stebėti žemės ūkio rinkų tendencijas ir prirėikus skubiai veikti. Todėl Taryba gali jai šioje srityje suteikti didelę diskreciją ir įgaliojimus. Šių įgaliojimų ribos turi būti nustatytos atsižvelgiant į esminius bendrus rinkų organizavimo tikslus⁴⁵⁰,

⁴⁴⁷ Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-13/07, neskelbta Rinkinyje, 113 punktas; 2009 m. vasario 10 d. EBTT Sprendimas *Airija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-301/06, Rink. p. I-593, 56 punktas.

⁴⁴⁸ Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-13/07, neskelbta Rinkinyje.

⁴⁴⁹ 1958 m. birželio 13 d. EBTT Sprendimas *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 9 ir 10/56, Rink. p. 133.

⁴⁵⁰ 2003 m. kovo 6 d. EBTT Sprendimas *Molkerei Wagenfeld Karl Niemann GmbH*, C-14/01, Rink. p. I-2279, 38 punktas; 1991 m. kovo 21 d. EBTT Sprendimas *SAFA*, C-359/89, Rink. p. I-1677, 16 punktas; 1987 m. gegužės 21 d. EBTT Sprendimas *Rau ir kt.*, 133/85–136/85, Rink. p. 2289, 31 punktas.

o ne pažodinę reikšmę delegavimą nustačiusiame teisės akte⁴⁵¹. Tačiau Teismas pabrėžia, kad Komisijos priimtas įgyvendinimo aktas negali nukrypti nuo delegavimą nustačiusio teisės akto, nebent šis teisės aktas aiškiai tokias galias suteikia⁴⁵², ir šie nukrypimai turi būti susiję su bendra delegavimą nustačiusio teisės akto sistema ir nepažeisti esminių šiame akte nustatytų sudedamųjų dalių⁴⁵³, nenustatyti naujų teises ribojančių reikalavimų⁴⁵⁴.

Ne žemės ūko politikos srityje deleguojančios institucijos ir įgyvendinančios institucijos diskrecija labiau ribota – iš deleguojančios institucijos reikalaujama aiškiai nustatyti delegavimo ribas, tuo tarpu iš įgyvendinančios institucijos – griežtai laikytis delegavimą nustačiusio teisės akto nuostatų⁴⁵⁵. Teismo praktika patvirtina, kad įgyvendinamieji teisės aktai buvo panaikinti tiek pažeidus delegavimą nustatančiame teisės akte nurodytus taikymo terminus⁴⁵⁶, tiek ir pagrindinius šiame akte nurodytus prin-

⁴⁵¹ 1975 m. spalio 30 d. EBTT Sprendimas *Rey Soda*, 23/75, Rink. p. 1279, 14 punktas.

⁴⁵² 1975 m. lapkričio 18 d. EBTT Sprendimas *C.A.M. prieš Komisiją*, 100/74, Rink. p. 1393, 27-28 punktai. Delegavimą nustačiusiame reglamente buvo nustatyta, kad įgyvendinimo aktus priimsianti institucija gali keisti kainas ir kiekius tokia apimtimi ir tokiam terminui, kokius mano esant reikalinga reglamentui įgyvendinti.

⁴⁵³ 1979 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Eridania*, 230/78, Rink. p. 2749, 9-13 punktai. Įgyvendinimo reglamento 2 str. 1 d. buvo nustatyta, kad valstybės narės gali sumažinti pagrindiniame reglamente nustatytas kvotas ne daugiau 5 proc.; 2 str. 2 d. nustatyta, kad Italija gali pakeisti tas pačias kvotas kiek tai yra reikalinga cukrinių runkelių ir cukraus sektorių restruktūrizavimo planams įgyvendinti, t. y. šios Italijai suteiktos galios nebuvo susietos su aiškiais procentinėmis ribomis. Teismo nuomone, kadangi restruktūrizavimo planai turi būti pateikiami Komisijai, pagrindiniame reglamente yra išreikštas susirūpinimas itin sudėtinga šio aptariamo sektoriaus situacija Italijoje, darytina išvada, kad įgyvendinančiame reglamente nustatytas nukrypimas nuo bendrų taisyklių patenka į pagrindiniame reglamente nustatytą tikslo apimtį ir todėl nelaikytinas kompetencijos peržengimu.

⁴⁵⁴ 2006 m. birželio 13 d. PIT Sprendimas *Cathal Boyle ir kt. prieš Komisiją*, T-218/03-T-240/03, Rink. p. II-1699, 105-110 punktai. Pagal Sprendimą 97/413 dėl Bendrijos žuvininkystės sektoriaus restruktūrizavimo tikslų ir išsamių taisyklių laikotarpiu nuo 1997 m. sausio 1 d. iki 2001 m. gruodžio 31 d. buvo galima kreiptis dėl struktūrinės paramos skyrimo laivams padidinus pajėgumus, jei padidinimas buvo išskirtinai susijęs su pagerinimu saugos srityje. Taryba delegavo Komisijai teisę nustatyti, kada laivų modernizavimas laikytinas atitinkančiu nustatytus tikslus ir atitinkamai skirtina parama. Bylą nagrinėjęs PIT konstatavo, kad Komisija peržengė jai suteiktus įgaliojimus įgyvendinančiame teisės akte nustatydamas kriterijus, kurių nebuvo pagrindiniame teisės akte, t. y. kad laivas turi būti tinkamai įregistruotas Bendrijos laivyno rejestre, ne mažiau kaip penkerių metų amžiaus, modernizavimo darbai atliekami Komisijos apibrėžtoje laivo dalyje – virš pagrindinio denio.

⁴⁵⁵ 1999 m. kovo 16 d. EBTT Sprendimas *Danija, Vokietija ir Prancūzija prieš Komisiją*, C-289/96, C-293/96 ir C-299/96, Rink. p. I-1541, 80-88 punktai. Pagal 1992 m. liepos 14 d. Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 2081/92 dėl žemės ūko produktų ir maisto produktų geografinių nuorodų ir kilmės vietos nuorodų apsaugos Tarybai buvo pavesta remiantis Komisijos pasiūlymu paskelbti neišsamų orientacinį žemės ūko produktų ir maisto produktų pavadinimų, kuriems yra taikomas šis reglamentas ir kurie laikomi bendriniais, ir todėl negali būti įregistruoti pagal šį reglamentą, sąrašą. Remdamasi Eurobarometro tyrimo rezultatais, Komisija priėmė sprendimą neįtraukti pavadinimo „Feta“ į bendrinių pavadinimų sąrašą. Teismas nurodė, kad Komisija nepagrįstai neatsižvelgė į reglamente nustatytus veiksnius, į kuriuos reglamentas atsižvelgti įpareigoja – padėtį valstybėje narėje, kurioje pavadinimas atsirado, ir į vartojimo vietas, padėtį kitose valstybėse narėse, atitinkamus nacionalinius ar Bendrijos teisės aktus.

⁴⁵⁶ 2001 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-93/00, Rink. p. I-10119. Teismas nurodė, kad tai, jog Taryba buvo įgaliota nustatyti bendras taisykles naujos ženklavimo sistemos sukūrimui, nesuteikė jai teisės pakeisti galiojančios ženklavimo sistemos taikymo termino. Tai galima atlikti tik keičiant delegavimą nustačiusį teisės aktą.

cipus⁴⁵⁷. Teismo nuomonės, jog įgyvendinimo aktas turėtų būti panaikintas, nepakeisdavo nei argumentai, susiję su „ypatinga susiklosčiusia situacija“⁴⁵⁸, nei su „praktiniais sumetimais“⁴⁵⁹.

2.4.2. Esminis procedūrinio reikalavimo pažeidimas

Procedūriniai reikalavimai, taikytini ES institucijoms priimant teisės aktus, yra įtvirtinti steigiamosiose sutartyse (jų pakeitimuose ir/ar papildymuose)⁴⁶⁰, antriniuose teisės aktuose⁴⁶¹ ir bendruosiuose ES teisės principuose⁴⁶². Šie reikalavimai gali būti tiek procedūriniai griežtąja prasme (pvz., reikalavimas konsultuotis), tiek ir formos reikalavimai (pvz., reikalavimas motyvuoti sprendimą).

Sutartyje pabrėžiama, kad ne bet kokio, o tik *esminio* procedūrinio reikalavimo pažeidimas gali lemti teisės akto pripažinimą negaliojančiu, tačiau nei Sutartis, nei kuris kitas procedūrinį reikalavimą įtvirtinantis šaltinis paprastai nenurodo, kad atitinkamo reikalavimo pažeidimas sąlygos tokias pasekmes. Todėl atsakyti į klausimą, ar konkretus procedūrinis reikalavimas laikytinas esminiu, galima tik išnagrinėjus atitinkamo procedūrinio reikalavimo paskirtį ir galimas reikalavimo pažeidimo pasekmes: jei reikalavimo nesilaikymas galėtų turėti įtakos priimamo teisės akto turiniui⁴⁶³ arba užkirsti kelią jo teisėtumo kontrolei⁴⁶⁴, reikalavimas pripažintinas esminiu ir teisės aktas naikintinas,

⁴⁵⁷ 2002 m. balanzio 18 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-61/96, Rink. p. I-03439. Delegavimą nustačiusiame teisės akte buvo įtvirtintas „santykinio stabilumo“ principas, todėl šio teisės akto pagrindu priimti įgyvendinamieji teisės aktai negalėjo šio principo pažeisti.

2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, C-239/01, Rink. p. I-10333. Delegavimą nustačiusiame teisės akte buvo įtvirtintas finansavimo išimtinai Bendrijos lėšomis principas, todėl Komisija, priimdama įgyvendinamuosius teisės aktus negalėjo nustatyti privalomo kofinansavimo.

⁴⁵⁸ 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Austrija prieš Tarybą*, C-445/00, Rink. p. I-08549. Teismas nurodė, kad Taryba negalėjo nukrypti nuo privalomų kasmetinių CO₂ emisijos normų mažinimo reikalavimų motyvuodama tuo, kad ši normų laikymasis sąlygotų komercinio tranzito per Alpes blokavimą.

⁴⁵⁹ 2002 m. birželio 18 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Komisiją*, C-314/99, Rink. p. I-05521. Teismas atmetė Komisijos argumentus, kad delegavimą nustačiusio teisės akto laikymasis prieštarautų teisės į gerą administravimą principui, atsižvelgiant į tai, kad Bendrija ketino netrukus nustatyti naują teisinį reguliavimą ir priimti įgyvendinamieji teisės aktai atitiktų būsimą teisinį reguliavimą.

⁴⁶⁰ Pavyzdžiui, pareiga motyvuoti priimamą teisės aktą (SESV 296 str. 2 d.), jį paskelbti (SESV 297 str.).

⁴⁶¹ Pavyzdžiui, delegavimo ribos, pareiga konsultuotis ar informuoti, teisės akto priėmimo procedūros taisyklės.

Byloje *Jungtinė Karalystė prieš Tarybą* Teismas pripažino, kad procedūrinis reikalavimas gali būti nustatytas ir Tarybos darbo tvarkos taisyklėse. Šių taisyklių 6 str. 1 d. numatė galimybę taikyti rašytinę procedūrą, gavus visų valstybių narių sutikimą. Taryba priėmė direktyvą rašytinės procedūros būdu, nors Jungtinė Karalystė ir Danija tam prieštaravo. Teismas nurodė, kad konsensuso reikalavimas laikytinas esminiu procedūrinio reikalavimu ir priėmė sprendimą direktyvą panaikinti (1988 m. vasario 23 d., 68/86, Rink. p. 855, 40-49 punktai).

⁴⁶² Pavyzdžiui, principas *audi alteram partem* (1974 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Transocean Marine Paint Association prieš Komisiją*, 17/74, Rink. p. 1063, 15 punktas: „<...> bendroji taisyklė, kad asmeniui, kurio interesai valdžios institucijos sprendimu pastebimai paveikiami, turi būti suteikta galimybė išsakyti savo poziciją“).

⁴⁶³ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 400.

⁴⁶⁴ Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 377.

nes priešingu atveju būtų pažeidžiamos asmenų teisės ir gero administravimo principas. Pavyzdžiui, konsultavimosi, šalies išklausymo reikalavimai laikytini esminiais, kadangi nuomonės, argumentai, faktai, kuriuos teisės aktą priimanti institucija galėtų sužinoti laikydamasi šių reikalavimų, galėtų sąlygoti priimamo teisės akto turinio pakeitimus. Tuo tarpu motyvavimo reikalavimas įtakos teisės akto turiniui neturi, tačiau suteikia galimybę teisės akto paveiktiems asmenims ginti savo teises, Teismui – atlikti teisėtumo patikros funkciją, o tretiesiems asmenims – įvertinti, kaip teisės aktą priėmusi institucija pasinaudojo jai suteiktomis galiomis.

Atkreiptinas dėmesys, kad net ir tas pats procedūrinis reikalavimas vienu atveju gali būti pripažintas esminiu, o kitu atveju – neesminiu. Pavyzdžiui, pareiga nurodyti teisės akto pagrindą. Byloje *Komisija prieš Tarybą* Teismas nurodė, kad konkrečios sutarties nuostatos, kurios pagrindu teisės aktas priimtas, nenurodymas nebūtinai yra esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimas, jei teisės akto pagrindą yra įmanoma nustatyti iš kitų teisės akto dalių. Tačiau aiški nuoroda yra būtinai reikalinga, jei jos nesant tiek šalims, tiek Teismui dėl tikslaus teisės akto pagrindo lieka abejonių⁴⁶⁵. Kitaip tariant, Teismas, vertindamas, ar pripažinti konkretų procedūrinį reikalavimą esminiu, prioritetą teikia ne reikalavimo pobūdžiui, o jo pažeidimu sąlygojamoms pasekmėms.

Svarbu ir tai, kad procedūrinių reikalavimų laikymosi užtikrinimui didesnė reikšmė teikiama tais atvejais, kai ES institucijoms, priimančioms teisės aktą, palikta plati diskrecija. Šie reikalavimai apima reikalavimą teisės aktą priimančiai kompetentingai institucijai atidžiai ir nešališkai išnagrinėti visas susijusias aplinkybes, suinteresuotų asmenų teisę pateikti savo nuomonę bei kompetentingos institucijos pareigą pakankamai motyvuoti savo sprendimus. Tik taip Teismas gali patikrinti, ar įvykdytos faktinės ir teisinės sąlygos, nuo kurių priklauso diskrecijos įgyvendinimas⁴⁶⁶.

Teismo praktikoje esminiais procedūriniais reikalavimais yra pripažinti reikalavimas išklaudyti kitą šalį, teisės aktą pakankamai motyvuoti, Tarybos teisės aktus priimti tik Komisijos pasiūlymo pagrindu, reikalavimas konsultuotis, gauti pritarimą ir kt. Toliau išnagrinėsime dažniausiai teisės akto pripažinimo negaliojančiu priežastimi tampančių esminių procedūrinių reikalavimų turinį.

2.4.2.1. Konsultavimosi, pritarimo reikalavimo ir teisės dalyvauti priimant teisės aktą pažeidimas

Teismo praktikoje teigiama, kad jei steigiamųjų sutarčių ar antrinių teisės aktų nuostatos nustato pareigą teisės aktą priimančiai institucijai pasikonsultuoti su tam tikra ES institucija, gauti tam tikros ES institucijos pritarimą ar numato asmenims teisę dalyvauti teisės akto priėmimo procese, šių reikalavimų pažeidimas paprastai sąlygoja teisės akto pripažinimą negaliojančiu.

⁴⁶⁵ 1987 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 45/86, Rink. p. 1493, 9 punktas.

⁴⁶⁶ 2011 m. vasario 17 d. *Zhejiang Xinshiji Foods Co. Ltd ir Hubei Xinshiji Foods Co. Ltd prieš Tarybą*, T-122/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 75 punktas; 2009 m. gegužės 20 d. PIT Sprendimas *VIP Car Solutions prieš Parlamentą*, T-89/07, Rink. p. II-1403, 61 punktas; 2008 m. rugsėjo 10 d. PIT Sprendimas *Evropaiki Dynamiki prieš Komisiją*, T-465/04, Rink. p. II-154, 54 punktas; 1991 m. lapkričio 21 d. EBTT Sprendimas *Technische Universität München*, C-269/90, Rink. p. I-5469, 14 punktas.

Nors steigiamosiose sutartyse galime aptikti teisės aktą priimančios institucijos pareigą konsultuotis tiek su Europos Parlamentu, tiek ir su kitomis institucijomis – Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu, Regionų komitetu, Europos centriniu banku ir kt.,- paprastai Teismo tyrimo objektu tampa konsultavimosi procedūros su Europos Parlamentu pažeidimai. Teismo nuomone, veiksmingo Europos Parlamento dalyvavimo ES teisėkūros procese užtikrinimas yra esminis sutarčių nustatytos institucinės pusiausvyros palaikymo elementas, atspindintis pagrindinį demokratijos principą, kad asmenys turi teisę dalyvauti teisėkūros procese per demokratiškai išrinktus savo atstovus⁴⁶⁷. Sutartyse nustatytas reikalavimas konsultuotis su Europos Parlamentu apima: (i) ne tik pareigą kreiptis į Europos Parlamentą dėl pastarojo nuomonės pateikimo, bet ir pareigą šią nuomonę gauti⁴⁶⁸, su sąlyga, kad Europos Parlamentas nepažeidžia bendradarbiavimo su Taryba pareigos⁴⁶⁹; o taip pat (ii) pareigą iš naujo konsultuotis, jei galutinis teisės akto projekto tekstas iš esmės skiriasi nuo teksto, kuriam Parlamentas pateikė savo nuomonę, išskyrus atvejus, kai projekto pataisos iš esmės atitinka Parlamento išsakytus pageidavimus⁴⁷⁰. Laikoma, kad projekto pataisos nėra esminės, jei jos atitinka projekto tikslą ir nepaliečia pagrindinės teksto struktūros⁴⁷¹. Pažymėtina, kad pareiga konsultuotis neapima pareigos pagrįsti, kodėl į gautą nuomonę nebuvo atsižvelgta – užtenka teisės akte nurodyti, jog nuomonė buvo gauta⁴⁷².

⁴⁶⁷ 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel SA ir kt. prieš SeaFrance*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 7 punktas; 1997 m. birželio 10 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-392/95, Rink. p. I-3213, 14 punktas; 1980 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *SA Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333, 33 punktas.

⁴⁶⁸ 1995 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, 22 punktas; 1980 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *SA Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333, 34 punktas.

⁴⁶⁹ Teismo nuomone, konsultavimosi procedūra remiasi tarpinstituciniu dialogu ir priklauso nuo abipusių sąžiningo bendradarbiavimo pareigų vykdymo, kaip ir bendradarbiavimo tarp ES institucijų ir valstybių narių atveju (1995 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, 23 punktas; 1988 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Graikija prieš Tarybą*, 204/86, Rink. p. 5323, 16 punktas). Atitinkamai Europos Parlamentas negali nepagrįstai vilkinti nuomonės pateikimo, tuo tarpu Taryba savo ruožtu privalo imtis visų priemonių Parlamento nuomonei gauti. Pavyzdžiui, esant būtinybei Taryba privalo prašyti Europos Parlamentą apsvarstyti teisės akto projektą ir pateikti nuomonę skubos tvarka; sušaukti neeilinę Parlamento sesiją (EBTT Sprendimas *SA Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333, 36 punktas). Tarybai tinkamai įgyvendinus jai suteiktas teises ir informavus Parlamentą apie būtinybę pateikti nuomonę skubiai, o Parlamentui nesiėmus priemonių atsižvelgti į Tarybos prašymą, būtų laikoma, jog Parlamentas pažeidė bendradarbiavimo pareigą ir netenka teisės vėliau ginčyti priimtą teisės aktą dėl esminio procedūrinio pažeidimo (EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, 24-28 punktas). Atkreiptinas dėmesys, kad Taryba gali prašyti Parlamentą pateikti nuomonę ir trumpesniais terminais, nei nustatyti atitinkamas procedūras (įskaitant skubos) reglamentuojančiuose Parlamento darbo tvarkos taisyklėse, su sąlyga, kad Parlamentas tam neprieštarauja, o nuomonei pateikti suteikiamas laikas yra objektyviai pakankamas teisės akto projektui išnagrinėti ir nuomonei pateikti (žr. taisykles, suformuluotas Komisijai konsultuojantis su Patariamuoju komitetu konkurencijos byloje – 1997 m. lapkričio 27 d. PIT Sprendimas *Kaysersberg SA prieš Komisiją*, T-290/94, Rink. p. II-2137, 88-90 punktai).

⁴⁷⁰ 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel SA ir kt. prieš SeaFrance*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 8 punktas; 1997 m. birželio 10 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-392/95, Rink. p. I-3213, 15 punktas.

⁴⁷¹ Generalinio advokato Alber išvada byloje *Taryba prieš Christiane Chvatal ir kt., Antoinette Losch*, C-432/98 P ir C-433/98 P, Rink. p. I-8535, 28 punktas; 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel SA ir kt. prieš SeaFrance*, C-408/95, Rink. p. I-6315, 9-25 punktai.

⁴⁷² 1955 m. vasario 11 d. EBTT Sprendimas *Industrie Siderurgiche Associate (ISA) prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 4/54, Rink. p. 100.

Atkreiptinas dėmesys, kad aukščiau nurodyta jurisprudencija praranda savo aktualumą steigiamųjų sutarčių reformomis vis mažinant atvejų, kai taikoma konsultavimosi procedūra, skaičių. Šiuo metu procedūra taikoma vos keliose srityse, tame tarpe nustatant vidaus rinkos išimtis, konkurencijos teisėje, bendrojoje užsienio ir saugumo politikoje.

Analogiškai esminiu procedūrinio reikalavimo pažeidimu laikomas reikalavimo gauti atitinkamos ES institucijos pritarimą pažeidimas⁴⁷³. Kaip ir konsultavimosi atveju, Teismas nereikalauja, kad pritarimą teikiančiai institucijai būtų pristatytos visos atitinkamo teisės akto įgyvendinimo detalės, o tik esminės nuostatos⁴⁷⁴.

Greta konsultavimosi ir pritarimo pažeidimų, esminiu procedūriniu pažeidimu laikomas asmens teisės dalyvauti teisės akto priėmimo procese nepaisymas, tačiau, kaip minėta aukščiau, tik tuo atveju, jei asmens teisę dalyvauti priimant teisės aktą numato steigiamųjų sutarčių ar antrinių teisės aktų nuostatos. Teismo nuomone, ES įstatymų leidėjas gali atsižvelgti į įvairių interesų grupių interesus ir jų individualiai neišklausydamas – asmenys dalyvauja teisėkūros procese per demokratiškai išrinktus savo atstovus – Europos Parlamentą, ekonominių ir socialinių interesų įvairovės įvertinimas taip pat atliekamas konsultuojantis su Ekonominių ir socialinių reikalų komitetu⁴⁷⁵.

2.4.2.2. Motyvavimo reikalavimo pažeidimas

Pareigą ES institucijoms motyvuoti priimamus teisės aktus įtvirtina SESV 296 straipsnio 2 dalis, pagal kurią „Teisės aktuose nurodomi juos priimti paskatinę motyvai ir pasiūlymai, iniciatyvos, rekomendacijos, prašymai ar nuomonės, kurių reikalaujama pagal Sutartis“. Teismo nuomone, reikalavimas, kad teisės aktai būtų aiškiai ir pakankamai motyvuoti, yra vienas pagrindinių Sąjungos teisės principų, kuriuos teisėjas privalo priversti gerbti, pats iškeldamas, jei reikia, motyvavimo reikalavimo nesilaikymo pagrindą jo nagrinėjamoje byloje⁴⁷⁶, gindamas viešąjį interesą. Motyvavimo priskyrimą pagrindiniams ES teisės principams patvirtina ir ES Pagrindinių teisių chartija, kurios 41 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad administracijos pareiga pagrįsti savo sprendimus yra sudėtinė teisės į gerą administravimą dalis. Šioje vietoje akcentuotina, kad motyvavimo aspektas kaip galimo esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo tyrimo objektas apima tik motyvų pakankamumo vertinimą, tuo tarpu motyvų nepagrįstumas bei klaidingas motyvavimas yra susiję su ginčijamo akto teisėtumu iš esmės ir laikomi Sutarties pažeidimu⁴⁷⁷.

Motyvavimo reikalavimas taikomas visiems ES institucijų priimamiems privalomo pobūdžio teisės aktams ir apie motyvus suinteresuotajam asmeniui turi būti pranešama

⁴⁷³ 1982 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Klöckner-Werke AG prieš Komisiją*, C-119/81, Rink. p. 2627, 6 punktas.

⁴⁷⁴ *Ibid*, 4, 6-8 punktai.

⁴⁷⁵ 1999 m. spalio 14 d. *Atlanta AG ir kt. Prieš Komisiją ir Tarybą*, C-104/97 P, Rink. p. I-6983, 70-73 punktai.

⁴⁷⁶ 2000 m. vasario 17 d. PIT Sprendimas *Stork Amsterdam BV prieš Komisiją*, T-241/97, Rink. p. II-00309, 74 punktas.

⁴⁷⁷ 2000 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Coöperatieve Vereniging De Verenigde Bloemenveilingen Aalsmeer BA (VBA) prieš Florimex BV, Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijproducten (VGB)*, C-265/97 P, Rink. p. I-02061, 114 punktas.

savalaikiai, t. y. kartu su sprendimu⁴⁷⁸. Motyvų nebuvimo negali ištaisyti tai, kad suinteresuotas asmuo sprendimo motyvus sužino vykstant procesui ES teismuose⁴⁷⁹ (išskyrus atvejus, kai sprendimas buvo motyvuotas skurdžiai, bet vis dėlto pakankamai, todėl motyvavimas gali būti papildomas nagrinėjant bylą⁴⁸⁰).

Minėta, kad teisės aktų motyvavimo reikalavimas taikomas dėl keleto priežasčių: tokiu būdu teisės akto paveiktiems asmenims suteikiama galimybė ginti savo teises, Teismui – atlikti teisėtumo patikros funkciją⁴⁸¹, o tretiesiems asmenims⁴⁸² – įvertinti, kaip teisės aktą priėmusi institucija pasinaudojo jai suteiktomis galiomis⁴⁸³. Galiausiai tai ir tam tikra savikontrolės priemonė, padedanti teisės aktą priimančiai institucijai apgalvoti savo veiksmų pagrįstumą⁴⁸⁴.

Tad kiek išsamus turi būti teisės akto motyvavimas, kad aukščiau nurodyti tikslai būtų pasiekti? Teismo nuomone, ES institucijai tenkančios pareigos motyvuoti apimtis ir atitinkamai motyvavimo pakankamumas vertinamas atsižvelgiant į kiekvieną atvejį atskirai.

Visų pirma motyvavimo apimtį lemia teisės akto pobūdis, jo turinys. Jei teisės aktas norminis, gali būti nurodomi tik motyvai, susiję su bendra padėtimi, sąlygojusia šio akto priėmimą, ir nurodyti bendri tikslai, kurių siekiama tuo aktu. Tais atvejais, kai iš

⁴⁷⁸ 2005 m. birželio 28 d. EBTT Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425, 463 punktas; 2010 m. kovo 3 d. BT Sprendimas *Freistaat Sachsen (Vokietija), MB Immobilien Verwaltungs GmbH ir MB System GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, T-102/07 ir T-120/07, Rink. p. II-00585, 221 punktas.

⁴⁷⁹ 2010 m. kovo 3 d. BT Sprendimas *Freistaat Sachsen ir kt. prieš Komisiją*, T-102/07 ir T-120/07, Rink. p. II-00585, 221 punktas; 2005 m. birželio 28 d. EBTT Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425, 463 punktas; 1996 m. gruodžio 12 d. PIT Sprendimas *Rendo ir kt. prieš Komisiją*, T-16/91, Rink. p. II-1827, 45 punktas; 2005 m. birželio 15 d. PIT Sprendimas *Corsica Ferries France prieš Komisiją* T-349/03, Rink. p. II-2197, 287 punktas.

⁴⁸⁰ 1984 m. gegužės 30 d. EBTT Sprendimas *Santo Picciolo prieš Parlamentą*, 83/111, Rink. p. 2323.

Ieškovas byloje nurodė, kad Parlamentas nepateikė pakankamai motyvų savo sprendimui atmesti ieškovo kandidatūrą konkurse nurodytoms pareigoms užimti pagrįsti. Ieškovo nuomone, motyvai turėtų suteikti kandidatui galimybę sužinoti atmetimo priežastis, informuoti jį apie objektyvius kriterijus, taikytus atrankoje. Parlamento nuomone, motyvai buvo pakankami, kadangi ieškovas buvo informuotas ne tik apie faktą, jog ne jis buvo atrinktas pareigoms užimti, bet ir apie priežastis, kuriomis sprendimas buvo pagrįstas, atsižvelgiant į pareigoms keliamus reikalavimus.

Teismas nustatė, kad Parlamentas informavo ieškovą, jog jis netenkino reikalavimo turėti patirties kompiuterizuotos apskaitos srityje, taip pat apie tai, kodėl tokia patirtis buvo būtina reikalinga pareigoms užimti. Tačiau Parlamentas detaliam nepaaiškino, kodėl ieškovo nurodyta patirtis nebuvo pakankama. Teismo nuomone, tai galėjo sąlygoti ieškovo abejones, ar jo kandidatūra buvo atmesta pagrįstai. Tačiau Parlamento pateikti patikslinimai atsakant į Teismo klausimus posėdžio metu sudarė galimybę Teismui atlikti sprendimo teisėtumo priežiūrą ir patikrinti nurodytų motyvų teisingumą. Todėl Teismas konstatavo, kad motyvų skurdumas nebuvo pakankama priežastis sprendimą panaikinti.

⁴⁸¹ 1997 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) ir Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) prieš Komisiją*, T-213/95 ir T-18/96, Rink. p. II-01739, 226 punktas; 2000 m. vasario 17 d. PIT Sprendimas *Stork Amsterdam BV prieš Komisiją*, T-241/97, Rink. p. II-00309, 73 punktas;

⁴⁸² Šiais asmenimis yra ES institucijos, visų pirma – Europos Parlamentas.

⁴⁸³ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 124.

⁴⁸⁴ P. Craig, G. de Burca. *EU Law : Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 541.

ginčijamo akto galima nustatyti Bendrijos institucijos siekiamo tikslo esmę, reikalaujant nurodyti specifinius atskirų naudojamų techninių sprendimų motyvus, būtų viršyta tai, kas būtina⁴⁸⁵. Be to, vertinant motyvavimo pakankamumą turi būti sprendžiama ne tik vadovaujantis akto tekstu, bet ir remiantis jo priėmimo aplinkybėmis (tame tarpe valstybių narių ar asmenų dalyvavimu rengiant ginčijamą teisės aktą faktų⁴⁸⁶) bei visais atitinkamoje srityje galiojančiais teisės aktais.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Pavyzdžiui, 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Secretary of State for Health, ex parte British American Tobacco (Investments) Ltd ir Imperial Tobacco Ltd*, C-491/01, Rink. p. I-11453.

Ieškovės byloje teigė, kad ginčijama direktyva turėtų būti grindžiama „visomis mokslo faktais pagrįstomis naujovėmis“. Tai, kad direktyvoje nepaaiškintos teisinės ir faktinės aplinkybės, dėl kurių uždrausta naudoti tam tikrus aprašymus ženklinant tabako gaminius, bei nenurodyti jokie mokslo faktai dervų kiekio ir ženklavimo atžvilgiu, pažeidžia pareigą tinkamai ir pakankamai motyvuoti. Byloje dalyvavusios valstybės narės nurodė, kad direktyvoje nenurodytos priežastys, dėl kurių Bendrijoje pagamintų tabako gaminių neteisėtai reimportas labai paveiktų sveikatos apsaugą, neapibūdinamas nurodytas labai tikėtinas esamas ar būsimas pavojus, pateisinantis draudimą prekiauti tam tikromis oralinio vartojimo tabako rūšimis.

Teismas konstatavo, kad iš direktyvos konstatuojamųjų dalių aiškiai matyti, kad joje numatytais priemonėmis siekiama panaikinti dėl skirtumų atsirandančias kliūtis, kurios, nepaisant jau priimtų suderinimo priemonių, vis dar egzistuoja tarp valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tabako gaminių gamyba, pateikimu ir pardavimu, trukdydamos rinkai veikti. Direktyvoje sukonkretinamos pagrindinės sritys, dėl kurių Bendrijos teisės aktų leidėjas nusprendė esant būtina sustiprinti egzistuojančias suderinimo priemones arba priimti naujas, skirtas maksimaliems dervų, anglies monoksido ir nikotino kiekiams cigaretėse, direktyvos poveikiui iš Bendrijos eksportuojamiems tabako gaminiams, standartams, pagal kuriuos matuojami dervų, nikotino ir anglies monoksido kiekiai cigaretėse, įspėjimams apie sveikatą ir nuorodoms apie minėtus kiekius ant tabako gaminių pakuotės, taip pat draudimams ant jos nurodyti tam tikrus aprašomuosius elementus. Teismo nuomone EB Sutarties 95 straipsniu (dabar SESV 114 str., reglamentuojantis vidaus rinkai sukurti reikalingas suderinimo priemones) Bendrijos teisės aktų leidėjo nereikalaujama nurodyti naujų mokslo žinių, kad galėtų priimti šia nuostata grindžiamas priemones.

⁴⁸⁶ Pavyzdžiui, 2004 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Komisiją*, C-304/01, Rink. p. I-07655.

Komisija, priimdama Ispanijos ginčytą Reglamentą Nr. 3760/92, nurodė, kad jo tikslas – „skubiai mažinti europinių jūrų lydekų jauniklių sugavimą didinant traukiamųjų tinklų, naudojamų europinėms jūrų lydekoms gaudyti, akių dydį; <...> nustatant geografinius rajonus, kuriuose gausiai paplitę europinių jūrų lydekų jaunikliai, ir nustatant, kad žvejyba traukiamaisiais tinklais šiuose rajonuose leidžiama tik jeigu šių tinklų akys yra didesnės, nustatant papildomas sąlygas, mažinančias europinių jūrų lydekų jauniklių sugavimus spinduliniais tralais“. Reglamente *inter alia* buvo įtvirtintos nuostatos, kad: (i) „europinių jūrų lydekų (*Merluccius merluccius*) laimikis, laikomas laive, kuriame yra traukiamasis įrankis su akių dydžiu nuo 55 iki 99 mm, negali sudaryti daugiau kaip 20 % bendro laive laikomų sugautų jūrų gyvūnų svorio“; (ii) minėtos „nuostatos netaikomos laivams, kurių bendras ilgis neviršija 12 metrų ir kurie grįžta į uostą per 24 valandas nuo paskutiniojo išplaukimo iš jo“.

Ispanijos nuomone, Reglamente įtvirtinta išimtis buvo diskriminacinio pobūdžio ir jos nustatymas nebuvo pakankamai motyvuotas.

Teismas byloje konstatavo, kad: (i) Komisijos priimtas teisės aktas buvo norminis; (ii) Komisija teisės akte aiškiai nurodė jo tikslus ir jiems pasiekti taikomas priemones; (iii) Ispanijos vyriausybė tiesiogiai dalyvavo pokalbiuose ir pasitarimuose, organizuojamuose iki ginčijamo reglamento priėmimo, ir jai buvo tiksliai žinomos tiek priežastys, dėl kurių buvo priimtas šis reglamentas, tiek priemonės, kurias planavo Komisija, kad būtų sustabdytas europinių jūrų lydekų išteklių mažėjimas, ir kurias planuodama Komisija atsižvelgė į ypatingus sunkumus, kuriuos dėl šių priemonių galėjo patirti tam tikros žvejų grupės; (iv) tokiomis aplinkybėmis Komisija ginčijamo reglamento preambulės konstatuojamosiose dalyse neprivalėjo nurodyti priežasčių, pateisinančių leidžiančią nukrypti nuostatą, suteikiamą ilgesniems nei 12 m laivams.

⁴⁸⁷ 2004 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Komisiją*, C-304/01, Rink. p. I-07655, 51 punktą; 2003 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Kik*, C-361/01 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 102 punktą; 2000 m. lapkričio 7 d. EBTT Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-168/98, Rink. p. I-9131, 62 punktą.

Jei teisės aktas individualaus pobūdžio, Teismas reikalauja didesnio detalumo. Ypač tai pasakytina apie teisės aktus, kuriais skiriamos sankcijos,⁴⁸⁸ mažinamas skirtas finansavimas⁴⁸⁹. Pateikdama motyvaciją Sąjungos institucija sprendimuose neprivalo išdėstyti visų argumentų, kuriuos ji galėtų pateikti prieštaraudama prieš ieškovo vėliau iškeltus teisės akto neteisėtumo pagrindus⁴⁹⁰; ji taip pat neprivalo užimti galutinės pozicijos dėl visų galimų argumentų, kuriuos suinteresuoti asmenys galėtų kelti ginčindami savo teises – užtenka aiškiai ir nedviprasmiškai išdėstyti esminius faktus ir teisinius motyvus⁴⁹¹.

Antra, motyvavimo apimtį lemia asmens tiesioginis ir konkretus susietumas su ginčijamu norminiu teisės aktu. Motyvavimui antidempingo reglamentuose, kurie nors ir būdami su konkrečiais gamintojais ir eksportuotojais tiesiogiai ir konkrečiai susiję savo kaip reglamento savybių nepraranda, taikomas individualaus pobūdžio teisės aktams būdingas motyvavimo išsamumo standartas⁴⁹². Toks Teismo požiūris paaiškinamas bendra motyvavimo reikalavimo paskirtimi – suteikti galimybę asmeniui tinkamai įsivertinti teisės akto ginčijimo galimybes. Be to, priimant tiesiogiai ir konkrečiai su tam ti-

⁴⁸⁸ Pavyzdžiui, 2006 m. gruodžio 13 d. PIT Sprendimas *FNSEA ir kt. prieš Komisiją*, T-217/03 ir T-245/03, Rink. p. II-04987.

Ieškovės šešios Prancūzijos federacijos sudarė susitarimą, kuriuo susitarė: (i) laikinai sustabdyti importą, (ii) nustatyti minimalių kainų schemą skerdimui skirtų karvių pristatymui į skerdyklą. Konstatavusi konkurencijos teisės pažeidimą, Komisija paskyrė baudas. Ieškovių nuomone, Komisija sprendime skirti baudas neaptarė apyvartos dydžio, skirtos baudos pažeidė Reglamento Nr. 17 15 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą maksimalią 10 % ribą ir toks sprendimas nebuvo pakankamai motyvuotas. Kadangi Komisija pirmą kartą nagrinėjo bylą, susijusią su žemės ūkio profesinėmis sąjungomis, ir ketino nukrypti nuo griežtų atsižvelgimui į asociacijos narių apyvartą nustatytų sąlygų, motyvavimas, ieškovių nuomone, turėjo būti ypač tikslus.

Teismas konstatavo, kad iš tikrųjų jokia ginčijamo sprendimo konstatuojamoji dalis nebuvo skirta nagrinėjimui, ar nėra pažeista baudoms taikoma 10 % apyvartos riba. Komisija taip pat nenurodė, kad tikrinant minėtos ribos laikymąsi reikia atsižvelgti į ieškovių bazinių narių apyvartą, ir juo labiau nepagrindė tokios galimybės. Teismo nuomone, jei Komisija skiria baudą atskirai pažeidimą padariusiai įmonei, nesant ypatingų aplinkybių, ji iš esmės neprivalo aiškiai motyvuoti 10 % apyvartos ribos laikymosi. Šiai įmonei turi būti žinomi ir šios įstatyminės ribos buvimas, ir jos pačios apyvarta ir todėl, net jei sprendime dėl sankcijos nėra jokio pagrindimo, ji gali įvertinti, ar jai skirta bauda viršija 10 % ribą. Tačiau jei Komisija, kaip šiuo atveju, baudžia įmonių asociaciją ir tikrindama, ar laikomasi 10 % apyvartos ribos, remiasi visų ar dalies šios asociacijos narių apyvartos suma, ji turi aiškiai nurodyti tai savo sprendime ir išdėstyti priežastis, pateisinančias atsižvelgimą į narių apyvartą. Nesant tokio motyvavimo, suinteresuotieji asmenys neturi galimybės susipažinti su tokio sprendimo pagrindimu ir negali tinkamai patikrinti, ar šiuo atveju buvo laikomasi įstatyminės ribos. Taigi, Teismas konstatavo, kad Komisija turėjo nurodyti, jog, tikrindama, ar skirtos baudos nepažeidė maksimalios įstatyminės 10 % ribos, ji rėmėsi ieškovių bazinių narių apyvarta ir prirėmė patikslinti, ar kalbama apie visus narius, ar apie tam tikras jų kategorijas; o taip pat Komisija turėjo išdėstyti, kokios aplinkybės leido jai šiuo tikslu atsižvelgti į ieškovių narių apyvartą.

Teismas pažymėjo, kad Komisija negali remtis laiškais, kurie ieškovėms buvo išsiųsti prašant nurodyti jų narių apyvartą. Net darant prielaidą, kad iš šių prašymų konteksto ieškovės galėjo suprasti, jog ginčijamame sprendime apskaičiuojant 10 % ribą buvo atsižvelgta į jų narių apyvartą, šie prašymai negali kompensuoti ginčijamo sprendimo motyvavimo stokos. Tai, kad ieškovės nepateikė Komisijai prašomos informacijos, taip pat negali atleisti Komisijos nuo pareigos ginčijamame sprendime nurodyti motyvus.

⁴⁸⁹ 2005 m. birželio 22 d. PIT Sprendimas *Centro informativo per la collaborazione tra le imprese e la promozione degli investimenti in Sicilia SpA (CIS) prieš Komisiją*, T-102/03, Rink. p. I-02357.

⁴⁹⁰ 1972 m. liepos 14 d. EBT T Sprendimas *Imperial Chemical Industries Ltd. prieš Komisiją*, 48/69, Rink. p. 619, 145 punktas.

⁴⁹¹ 1996 m. rugsėjo 24 d. PIT Sprendimas *National Association of Licensed Opencast Operators prieš Komisiją*, T-57/91, Rink. p. II-01019, 299 punktas.

⁴⁹² Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 116.

krais asmenimis susijusius norminius teisės aktus ES institucijos turi pareigą atsižvelgti į šių asmenų specifinę padėtį ir atitinkamai į jų interesus gauti paaiškinimus.

Trečia, motyvavimo apimtį lemia teisės aktą priimančiai ES institucijai suteiktos diskrecijos apimtis, mažinanti Teismo galimybes atlikti teisės akto teisėtumo patikrą materialiuoju aspektu⁴⁹³. Tais atvejais, kai Komisijai yra suteiktos plačios vertinimo galios dėl to, jog ji sprendžia sudėtingą ekonominę ar techninę situaciją (pvz., koncentracijos bylose), Teismas yra linkęs reikalauti detalesnio teisės akto motyvavimo.

2.4.2.3. Teisės į gynybą pažeidimas

Greta aukščiau aptartų institucinę pusiausvyrą užtikrinančių bei prielaidas teisėtumo patikrai sudarančių nuostatų pažeidimų, esminiais procedūrinių reikalavimų pažeidimais laikomi teisė į gynybą sudarančių teisių pažeidimai. Šios teisės ES ginamos nepriklausomai nuo to, ar procesinės garantijos yra konkrečiu atveju aptartos steigiamųjų sutarčių ar antrinių teisės aktų nuostatose⁴⁹⁴, kadangi šias teises pagrindinėms teisėms savo jurisprudencijoje priskyrė Teisingumo Teismas. Minėtoms teisėms priskiriama teisė būti išklausytam bei teisė susipažinti su dokumentais, sudarančios teisės į gynybą pagrindą. Pastarojo laikotarpio Teismo jurisprudencijoje pastebima tendencija teisė į gynybą sudarančias teises nagrinėti bendrai, remiantis ES Pagrindinių teisių chartijos 41 straipsnyje įtvirtinta teise į gerą administravimą.

2.4.2.3.1. Teisė būti išklausytam

Teisė būti išklausytam yra viena pagrindinių administracinio proceso teisių, Teisingumo Teismo praktikoje priskirta bendriesiems ES teisės principams⁴⁹⁵, kurių jokia teisės akto nuostata negali panaikinti ar apriboti⁴⁹⁶, ginama tiek tais atvejais, kai šią teisę numatančio teisės akto nėra, tiek ir tais atvejais, kai konkretus teisės aktas į šią teisę neatsižvelgia⁴⁹⁷.

⁴⁹³ 1991 m. lapkričio 21 d. EBTT Sprendimas *Technische Universität München prieš Hauptzollamt München-Mitte*, C-269/90, Rink. p. I-05469, 14 punktas.

⁴⁹⁴ Pažymėtina, kad dauguma proceso teisių iš ES teismų praktikos jau perkeltos į ES Pagrindinių teisių chartiją (41 str. *Teisė į gerą administravimą*, 42 str. *Teisė susipažinti su dokumentais*, 47 str. *Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą*, 48 str. *Nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą*, 49 str. *Teisėtumo ir nusikalstamos veikos bei baudmės proporcingumo principai*, 50 str. *Teisė nebūti du kartus teisiamam ar baudžiamam už tą pačią nusikalstamą veiką*), taip pat numatytos įvairiuose antrinės teisės aktuose, pavyzdžiui 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (VIII skyriuje numatyti šalių, pareiškėjų ir trečiųjų asmenų išklausymas, profesinės paslapties apsauga) arba 2004 m. sausio 20 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB Susijungimų reglamentas) (17-18 str. numatytos analogiškos teisės, kaip ir Reglamente 1/2003).

⁴⁹⁵ 2009 m. vasario 19 d. EBTT Sprendimas *Gorostiaga Atxalandabaso prieš Parlamentą*, C-308/07 P, Rink. p. I-1059, 42 punktas; 1963 m. liepos 4 d. EBTT Sprendimas *Maurice Alvis prieš Europos ekonominės bendrijos Tarybą*, 32/62, Rink. p. 49, 55 punktas.

⁴⁹⁶ 1997 m. birželio 19 d. PIT Sprendimas *Air Inter SA prieš Komisiją*, T-260/94, Rink. p. II-997, 60 punktas.

⁴⁹⁷ 1997 m. birželio 19 d. PIT Sprendimas *Air Inter SA prieš Komisiją*, T-260/94, Rink. p. II-997, 60 punktas; 1996 m. spalio 24 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Lisrestal*, C-32/95 P, Rink. p. I-5373, 30 punktas.

Teisė būti išklausytam visų pirma taikoma procese/procedūroje, inicijuotoje prieš asmenį ir galinčioje baigtis neigiamų pasekmių asmeniui turėsiančio sprendimo priėmimu. Ji taikoma visoms faktinėms ar teisinėms aplinkybėms, kuriomis remiantis priimamas sprendimas, tačiau ne galutiniam sprendimui, kurį ketina priimti administracinės valdžios institucija⁴⁹⁸.

Pagrindine šių teisę įtvirtinusi byla laikytina *Transocean Marine Paint Association prieš Komisiją*⁴⁹⁹. Pagal EB Sutarties 81 str. (dabar SESV 101 str.) yra draudžiami konkurenciją ribojantys susitarimai, tačiau to paties straipsnio 3 dalyje numatyta teisė Europos Komisijai suteikti išimtį konkrečiam susitarimui, atitinkančiam nustatytas sąlygas. Susitarimas, kuriuo sukurta *Transocean Marine Paint Association*, prieštaravo EB Sutarties 81 str., todėl Asociacija kreipėsi į Komisiją dėl išimties suteikimo. Su tam tikromis sąlygomis išimtis buvo suteikta dešimčiai metų. Asociacijai kreipusis dėl išimties taikymo pratęsimo, Komisija nurodė tam tikras naujas sąlygas bei suteikė galimybę Asociacijai pateikti prieštaravimus. Tačiau vėliau paaiškėjo, kad Komisija netinkamai informavo apie vieną iš nustatytų sąlygų. Asociacija kreipėsi dėl sprendimo panaikinimo ta apimtimi, kuria nustatyta minėta sąlyga, nurodydama įvairius neteisėtumo pagrindus, tačiau teisės būti išklausytam tarp šių pagrindų nepaminėjo. Remtis būtent *audi alteram partem* principo pažeidimu pasiūlė byloje išvadą teikęs generalinis advokatas Warner, nurodęs, kad teisė būti išklausytam yra bendrasis Bendrijos teisės principas, kylantis iš bendrų valstybių narių konstitucinių tradicijų, kuris turi būti taikomas net ir tais atvejais, kai to nenumato specialus teisės aktas. Teismas palaikė šį generalinio advokato siūlymą ir konstatavo, kad asmeniui, kurio interesai pastebimai gali būti paveikti administracinės valdžios institucijos priimtu sprendimu, turi būti suteikta teisė būti išklausytam. Ši taisyklė, Teismo nuomone, apima reikalavimą, kad asmenims aiškiai ir iš anksto būtų pranešta apie Komisijos ketinamą taikyti sąlygų išimčiai nustatyti esmę, idant asmenys turėtų galimybę pateikti savo nuomonę. Kadangi nagrinėjamoje byloje to, Teismo nuomone, nebuvo padaryta, sąlyga Komisijos sprendime buvo panaikinta.

Ši teisė buvo perkelta ir į kitas konkurencijos teisės reguliavimo sritis, tame tarpe kartelinių susitarimų tyrimus. Teismo praktikoje nustatyta, kad pranešime apie kaltinimus nors ir glaustai, bet aiškiai turi būti nurodyti pateikiami kaltinimai, kad suinteresuotieji asmenys galėtų tinkamai susipažinti su informacija apie veiksmus, kuriais Komisija juos kaltina, ir tinkamai apsiginti prieš Komisijai priimant galutinį sprendimą. Šio reikalavimo laikomasi, kai galutiniam sprendime suinteresuotiesiems asmenims nepriskiriami pranešime apie kaltinimus nenurodyti pažeidimai ir pateikiami tik tie faktai, dėl kurių suinteresuotieji asmenys galėjo pasiaiškinti⁵⁰⁰.

⁴⁹⁸ 2011 m. balandžio 13 d. BT Sprendimas *Safariland LLC prieš Vidaus rinkos derinimo tarnybą (prekių ženklams ir pramoniniam dizainui) (VRDT)*, T-262/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 80 punktas; 2003 m. gruodžio 3 d. PIT Sprendimas *Audi prieš VRDT (TDI)*, T-16/02, Rink. p. II-5167, 75 punktas.

⁴⁹⁹ 1974 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Transocean Marine Paint Association prieš Komisiją*, 17/74, Rink. p. 1063.

⁵⁰⁰ 2005 m. birželio 15 d. PIT Sprendimas *Tokai Carbon ir kt. prieš Komisiją*, T-71/03, T-74/03, T-87/03 ir T-91/03, 138 punktas; 2003 m. kovo 19 d. PIT Sprendimas *CMA CGM ir kt. prieš Komisiją*, T-213/00, Rink. p. II-913, 109 punktas; 1998 m. gegužės 14 d. PIT Sprendimas *Mo och Domsjö prieš Komisiją*, T-352/94, Rink. p. II-1989, 63 punktas.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisė būti išklausytam taikoma išimtinai proceso šalims, t. y. tiems, kurių atžvilgiu Komisija atlieka tyrimą; skundą pateikę asmenys⁵⁰¹, profesinės sąjungos⁵⁰² ar kiti tretieji suinteresuoti asmenys⁵⁰³ nepatenka į šios teisės taikymo apimtį.

Analogiškai ir valstybės pagalbos suteikimo tyrimuose teisė būti išklausytai suteikiama tik valstybei narei, kurios suteikta pagalba tirinama, kadangi tyrimas inicijuojamas būtent prieš atsakingą valstybę narę siekiant įvertinti jos įsipareigojimų vykdymo tinkamumą⁵⁰⁴. Kitų proceso dalyvių, o taip pat valstybės pagalbos gavėjo teisės apsiriboja informacijos Komisijai pateikimu.

Pabrėžtina, kad teisės būti išklausytam taikymo apimtis tais atvejais, kai atitinkamų priemonių administravimas yra padalintas tarp ES institucijų ir valstybių narių, kaip, pavyzdžiui, struktūrinių fondų paramos teikimas bei muitai, skiriasi⁵⁰⁵. Tokiais atvejais gali būti problematiška nustatyti, ar teisė būti išklausytam buvo užtikrinta asmeniui tiesiogiai bendraujant su Komisija, ar netiesiogiai per nacionalines institucijas, o galbūt per junginį abiejų šių variantų⁵⁰⁶. Muitų atveju, Teismo nuomone, ypač svarbu užtikrinti šią teisę būtent ES lygmenyje, kadangi Komisijai suteikta diskrecija, ar atsižvelgti į nacionalinių institucijų atliktą pirminį vertinimą⁵⁰⁷.

Struktūrinių fondų administravimo bylose, kuriose svarstomos galimos finansinės korekcijos, teisė būti išklausytam taikoma ne tik atsakingai valstybei narei, bet ir paramos gavėjui. Nors valstybės narės atlieka centrinį vaidmenį, nagrinėjamu atveju būtent paramos gavėjų veiksmai paprastai sąlygoja finansinių korekcijų taikymo būtinybę⁵⁰⁸.

Iš aukščiau aptarto akivaizdu, kad teisė būti išklausytam taikoma administraciniuose procesuose, kurių pasėkoje priimam individualaus taikymo teisės aktai. Tuo tarpu priimant bendro pobūdžio teisės aktus ji taikoma nebent tuo atveju, jei priimtas teisės aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su asmeniu susijęs, kaip, pavyzdžiui, antidempingo priemonių atvejais.

Galiausiai pažymėtina, kad teisės būti išklausytam pažeidimai paprastai automatiškai sąlygoja teisės akto pripažinimą negaliojančiu. Teismo nuomone, šios teisės pažeidimai negali būti ištaisyti teisminės priimto teisės akto peržiūros metu, kadangi Teismas nagrinėja bylą tik pateikto skundo ribose ir jo atliekamas vertinimas negali pakeisti išsamaus tyrimo, kuris turėtų būti atliekamas administracinės procedūros metu⁵⁰⁹.

⁵⁰¹ 2000 m. kovo 30 d. PIT Sprendimas *Kish Glass & Co. Ltd prieš Komisiją*, T-65/96, Rink. p. II-1885, 33 punktas.

⁵⁰² 1995 m. balandžio 27 d. PIT Sprendimas *Comité central d'entreprise de la Société générale des grandes sources ir kt. prieš Komisiją*, T-96/92, Rink. p. II-1213.

⁵⁰³ 1997 m. lapkričio 27 d. PIT Sprendimas *Kaysersberg SA prieš Komisiją*, T-290/94, Rink. p. II-2137.

⁵⁰⁴ 2002 m. rugsėjo 24 d. EBTT Sprendimas *Falck SpA ir Acciaierie di Bolzano SpA prieš Komisiją*, C-74/00 P ir C-75/00 P, Rink. p. I-7869, 81 punktas.

⁵⁰⁵ Craig, *EU Administrative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, P. 315.

⁵⁰⁶ 1997 m. birželio 19 d. PIT Sprendimas *Air Inter SA prieš Komisiją*, T-260/94, Rink. p. II-997, 65 punktas.

⁵⁰⁷ 1998 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Primex Produkte Import-Export GmbH & Co. KG, Gebr. Kruse GmbH, Interporc Im- und Export GmbH prieš Komisiją*, T-50/96, Rink. p. II-3773, 60 punktas.

⁵⁰⁸ 2000 m. rugsėjo 21 d. EBTT Sprendimas *Mediourso prieš Komisiją*, C-462/98 P, Rink. p. I-7183; 1996 m. spalio 24 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Lisrestal*, C-32/95 P, Rink. p. I-5373.

⁵⁰⁹ 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Hercules Chemicals NV prieš Komisiją*, C-51/92 P, Rink. p. I-4235, 62 punktas; 1998 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Primex Produkte Import-Export GmbH & Co. KG, Gebr. Kruse GmbH, Interporc Im- und Export GmbH prieš Komisiją*, T-50/96, Rink. p. II-3773, 64 punktas.

2.4.2.3.2. Teisė susipažinti su dokumentais

Teisė būti išklausytam neatsiejama nuo teisės susipažinti su atitinkamos administracinės procedūros dokumentais, kadangi, Teismo nuomone, tik suteikus teisę asmeniui susipažinti su nekonfidencialiais dokumentais⁵¹⁰ nagrinėjamu klausimu, asmuo gali veiksmingai įgyvendinti savo teisę būti išklausytam⁵¹¹. Nepranešdama asmeniui, kad tam tikrais dokumentais bus naudojamosi priimant sprendimą, Komisija trukdo jam laiku pareikšti savo nuomonę apie šių dokumentų įrodomąją vertę. Todėl jo atžvilgiu šių dokumentų negalima laikyti leistinomis įrodinėjimo priemonėmis⁵¹². Dokumentu, kuriuo Komisija galutiniame sprendime pagrindė vieną kaltinimą, nors pranešime apie kaltinimus tuo pačiu dokumentu grindė kitą kaltinimą, galima remtis atitinkamam asmeniui nepalankiame sprendime tik tuomet, jei jis iš pranešimo apie kaltinimus ir dokumento turinio galėjo pagrįstai nustatyti, kokias išvadas Komisija gali padaryti⁵¹³. Byloje *Amann & Söhne ir Cousin Filterie prieš Komisiją* Teismas pažymėjo, kad Komisija pranešime apie kaltinimus klaidingai nurodė, kad dėl nuolaidų sumažinimo Suomijoje susitarta 2000 m. rugsėjo 19 d. susitikime Budapešte (Vengrija), tačiau šią klaidą ištaisė pranešimo konstatuojamoje dalyje pabrėždama, kad šalis, kurios atžvilgiu susitarta dėl nuolaidų sumažinimo, iš tiesų buvo Švedija. Teismas atkreipė dėmesį, kad pranešimo išnašoje nurodoma 2000 m. spalio 10 d. elektroninio pašto žinutė, kurioje kalbama apie šiame susitikime aptartus dalykus, tarp jų – nuolaidų sumažinimas Švedijoje. *Amann* žinojo apie šį dokumentą, kaip tai patvirtina jos atsakymas į pranešimą apie kaltinimus. Iš minėtos žinutės aiškiai matyti, kad vienintelė valstybė, su kuria susijęs nuolaidų sumažinimas, buvo Švedija, ir kad joks kitas su Suomija susijęs veiksnys negalėjo suklaidinti taip, kad būtų galima manyti esant galimą susitarimą dėl tokio sumažinimo šioje valstybėje. Atsižvelgdamas į aukščiau aptartą, Teismas konstatavo, kad *Amann* iš pranešimo apie kaltinimus ir dokumento turinio galėjo pagrįstai nustatyti, kokias išvadas Komisija ketino priimti ir todėl galėjo pataisyti klaidą, susijusią su vienintele valstybe, kuriai buvo skirtas nuolaidų sumažinimas. Atitinkamai *Amann* teisė būti išklausytai nebuvo pažeista⁵¹⁴.

⁵¹⁰ Teisė susipažinti su bylos medžiaga netaikoma konfidencialiai informacijai ir Komisijos ar valstybių narių konkurencijos institucijų vidaus dokumentams (2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. *Oficialusis leidinys* L 001, 04/01/2003 p. 0001 – 0025. 27 straipsnio 2 dalis)

⁵¹¹ 1998 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Primex Produkte Import-Export GmbH & Co. KG, Gebr. Kruse GmbH, Interporc Im- und Export GmbH prieš Komisiją*, T-50/96, Rink. p. II-3773, 64 punktas.

⁵¹² 2010 m. balandžio 28 d. BT Sprendimas *Amann & Söhne ir Cousin Filterie prieš Komisiją*, T-446/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 314 punktas; 1992 m. kovo 10 d. PIT Sprendimas *Shell prieš Komisiją*, T-11/89, Rink. p. II-757, 55 punktas; 1991 m. liepos 3 d. EBTT Sprendimas *AKZO prieš Komisiją*, C-62/86, Rink. p. I-3359, 21 punktas; 1983 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *AEG-Telefunken prieš Komisiją*, 107/82, Rink. p. 3151, 27 punktas.

⁵¹³ 2010 m. balandžio 28 d. BT Sprendimas *Amann & Söhne ir Cousin Filterie prieš Komisiją*, T-446/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 315 punktas; 1992 m. kovo 10 d. PIT Sprendimas *Shell prieš Komisiją*, T-11/89, Rink. p. II-757, 62 punktas.

⁵¹⁴ 2010 m. balandžio 28 d. BT Sprendimas *Amann & Söhne ir Cousin Filterie prieš Komisiją*, T-446/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 317-324 punktai.

Taigi, suteikiant teisę susipažinti su atitinkamos administracinės procedūros dokumentais yra įgyvendinamas bendrasis procesinio lygiateisiškumo principas, prisidedama prie suinteresuotųjų įmonių ir Komisijos kovos priemonių lygybės ir prie sąžiningo administracinio proceso. Savo sprendimuose Teismas ne kartą pabrėžė, kad Komisija negali viena nuspręsti, kokie dokumentai naudingi procedūroje dėl konkurencijos taisyklių pažeidimo dalyvaujančių įmonių gynybai⁵¹⁵. Priešingu atveju teisė į gynybą būtų itin apribota, o Komisija, turėdama kur kas daugiau informacijos nei įmonės gynybą užtikrinantys atstovai, veiktų ir kaip prieštaravimus pateikianti, ir kaip sprendžianti institucija⁵¹⁶.

Pažymėtina, kad nesuteikus asmeniui galimybės susipažinti su dokumentais, administracinės valdžios institucijos sprendimas turi būti panaikintas tik tais atvejais, jei nustatoma, kad jei šio pažeidimo nebūtų buvę administracinė procedūra būtų pasibaigusi kitaip. Ši nuostata reiškia, kad asmuo neprivalo įrodyti, jog pats administracinės valdžios institucijos sprendimo turinys būtų kitoks, o tik kad dokumentus, prieiga prie kurių jam nebuvo suteikta, jis būtų panaudojęs savo gynybai⁵¹⁷.

2.4.2.3.3. *Kitos teisė į gynybą sudarančios teisės*

Greta aukščiau aptartų teisę į gynybą taip pat sudaro teisė neduoti parodymų prieš save bei advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga.

Teisingumo Teismo praktikoje nėra pripažįstama absoliuti teisė tylėti. Teismo nuomone, teisė tylėti yra pažeidžiama tik tuo atveju, jei asmuo yra verčiamas pateikti informaciją, galinčią įrodyti pažeidimą. Atlikdama konkurencijos teisės pažeidimų tyrimus, Komisija turi teisę įpareigoti įmonę pateikti visą būtiną informaciją dėl jai žinomų faktinių aplinkybių ir prireikus perduoti visus turimus su šiomis faktinėmis aplinkybėmis susijusius dokumentus, net jeigu jie galėtų būti panaudoti nustatant šios ar kitos įmonės konkurencijai prieštaraujančią veiklą⁵¹⁸. Teisė tylėti gali būti pripažinta įmonei, kuriai skirtas sprendimas, reikalaujantis pateikti informacijos, tik tuo atveju, jei ji būtų privirsta pateikti atsakymus, kuriais pripažįstamas pažeidimas, kurį įrodyti privalo Komisija⁵¹⁹. Taigi, Teismo nuomone, asmenims konkurencijos teisės srityje suteikiama tokia apsauga, kokią užtikrina EŽTK 6 straipsnis⁵²⁰.

⁵¹⁵ 2006 m. rugsėjo 27 d. PIT Sprendimas *Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA prieš Komisiją*, T-314/01, Rink. p. II-03085, 66 punktas; 1995 m. birželio 29 d. PIT Sprendimas *Solvay prieš Komisiją*, T-30/91, Rink. p. II-1775, 81 punktas.

⁵¹⁶ 1995 m. birželio 29 d. PIT Sprendimas *Solvay prieš Komisiją*, T-30/91, Rink. p. II-1775, 83 punktas.

⁵¹⁷ 2010 m. liepos 1 d. ESTT Sprendimas *Knauf Gips, C-407/08 P*, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 23 punktas; 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Hercules Chemicals NV prieš Komisiją*, C-51/92 P, Rink. p. I-4235, 81 punktas.

⁵¹⁸ 2001 m. vasario 20 d. PIT Sprendimas *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Komisiją*, T-112/98, Rink. p. II-729, 65 punktas; 1995 m. kovo 8 d. PIT Sprendimas *Société générale prieš Komisiją*, T-34/93, Rink. p. II-545, 74 punktas; 1989 m. spalio 18 d. EBTT Sprendimas *Orkem prieš Komisiją*, 374/87, Rink. p. 3283, 34 punktas.

⁵¹⁹ 2004 m. liepos 8 d. PIT Sprendimas *Dalmine SpA prieš Komisiją*, T-50/00, Rink. p. II-2395, 45 punktas; 2001 m. vasario 20 d. PIT Sprendimas *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Komisiją*, T-112/98, Rink. p. II-729, 65 punktas; 67 punktas; 1989 m. spalio 18 d. EBTT Sprendimas *Orkem prieš Komisiją*, 374/87, Rink. p. 3283, 35 punktas.

⁵²⁰ 2001 m. vasario 20 d. PIT Sprendimas *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Komisiją*, T-112/98, Rink. p. II-729, 77 punktas.

Advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumo apsauga (profesinės paslapties apsauga) bendruoju Bendrijos teisės principu pripažinta byloje *AM & S Europe Limited prieš Komisiją*. Bendrijos teisė, kuri kyla ne tik iš ekonominės, bet ir teisinės valstybių narių sąveikos, turi atsižvelgti į bendrus tokių valstybių įstatymams būdingus principus ir sąvokas, susijusias su konfidencialumo paisymu, visų pirma tam tikro advokatų ir klientų bendravimo atveju. Tas konfidencialumas atitinka reikalavimą, kurio svarba pripažįstama visose valstybėse narėse, jog kiekvienas asmuo turi turėti galimybę nevaržomas kreiptis į advokatą, kurio profesija – teikti nepriklausomas teisinės konsultacijas visiems, kam jų reikia. Teisingumo Teismas taip pat pripažino, kad advokatų ir klientų susirašinėjimo konfidencialumo apsauga yra būtina papildoma apsauga norint visiškai naudotis teise į gynybą⁵²¹.

Teismas nurodė, kad profesinės paslapties apsauga suteikiama esant dviem kumulatyvioms sąlygoms: bendravimo medžiaga turi būti skirta kliento gynybai, o advokatas turi būti išorės teisininkas, o ne kliento darbuotojas. Įmonės advokatas, net jei jis ir būtų įrašytas į advokatų sąrašą ir privalėtų laikytis šiai profesijai taikomų taisyklių, būtų ne taip nepriklausomas nuo darbdavio kaip advokatų kontoroje dirbantis advokatas nuo savo klientų. Tokiomis aplinkybėmis įmonės advokatui yra sunkiau nei išorės advokatui veiksmingai spręsti galimus konfliktus tarp savo profesinių pareigų ir kliento tikslų⁵²².

Dėl procedūros, kuria reikia vadovautis taikant tokią apsaugą, Teisingumo Teismas nurodė, kad kai įmonė, remdamasi profesinės paslapties apsauga, atsisako kaip dalį Komisijos reikalaujamų verslo dokumentų pateikti savo ir advokato susirašinėjimą, ji, neprivalėdama atskleisti tokių dokumentų turinio, vis tiek turi pateikti Komisijos pareigūnams atitinkamą medžiagą, įrodančią, kad toks susirašinėjimas atitinka profesinės paslapties apsaugos suteikimo sąlygas (įmonė gali nurodyti Komisijai dokumento autorių ir adresatą, paaiškinti kiekvieno iš šių asmenų funkcijas ir pareigas bei nurodyti dokumento tikslą bei sudarymo aplinkybes. Ji taip pat gali paminėti dokumento suradimo, priskyrimo konkrečiai kategorijai aplinkybes ir su juo susijusius dokumentus). Jei Komisija mano, jog tokių įrodymų nebuvo pateikta, ji privalo įpareigoti pateikti tokį susirašinėjimą ir prirėikus skirti įmonei baudas ar periodines baudas kaip bausmę už įmonės atsisakymą pateikti to-

⁵²¹ 1982 m. gegužės 18 d. EBTB Sprendimas *AM & S Europe Limited prieš Komisiją*, 155/79, Rink. p. 1575, 18 ir 23 punktai; 2007 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Akzo ir Akcros prieš Komisiją*, T-125/03 ir T-253/03, Rink. p. II-3523, 77 punktas.

⁵²² 2010 m. rugsėjo 14 d. ESTT Sprendimas *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Komisiją*, C-550/07 P, dar nespaskelbtas Rinkinyje, 45 punktas.

Dauguma iš valstybių narių apskritai draudžia įrašyti įmonių teisininkus į advokatų sąrašus (taip yra Bulgarijoje, Čekijos Respublikoje, Estijoje, Graikijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Kipre, Liuksemburge, Vengrijoje, Austrijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Slovakijos Respublikoje, Suomijoje ir Švedijoje); beveik visose šiose valstybėse narėse tai automatiškai reiškia, kad profesinės paslapties apsauga netaikoma įmonių vidaus susirašinėjimui su tokiais teisininkais (pagal Vokietijos teisę įmonių teisininkai gali būti įrašyti į advokatų sąrašus (vok. k. *Syndikusanwälte*), tačiau profesinės paslapties apsauga jų įmonės vidaus susirašinėjimui su darbdaviu nesuteikiama. Tuo tarpu Graikijos įmonių teisininkams, nepaisant to, kad juos draudžiama įrašyti į advokatų sąrašus, tam tikromis aplinkybėmis taikoma panašios apimties gan plati profesinės paslapties apsauga).

Tik keliose iš valstybių narių šiuo metu profesinės paslapties apsauga yra taikoma ir įmonių ar koncer-
nų vidaus susirašinėjimui su įmonių teisininkais - tai būdinga anglosaksų teisės šalimis (apima Jungtinę Karalystę ir Airiją), Nyderlandams, Graikijai, Portugalijai ir Lenkijai (pagal Lenkijos teisę esama ypatingos *radcowie prawni* (teisinio patarėjo) profesijos, kuriai priklausančioms asmenims taikomos analogiškos drausmės ir etikos taisyklės kaip ir *adwokaci* (advokatams); tuo atveju, kai jie dirba įmonių teisininkais, jiems taip pat taikoma profesinei paslapčiai tolygios paslapties apsauga).

kius papildomus įrodymus, kuriuos, Komisijos manymu, reikia pateikti, arba atsisakymą pateikti dokumentus, kurių konfidencialumo, Komisijos nuomone, negina įstatymas⁵²³. Įmonė gali pareikšti ieškinį dėl šių sprendimų panaikinimo, prireikus pateikiamą kartu su prašymu taikyti laikinąsias apsaugos priemones, siekiant sustabdyti tokio akto vykdymą, kol Bendrasis teismas priims sprendimą dėl ieškinių pagrindinėje byloje⁵²⁴. Jei Komisija, atlikdama tyrimą, paima dokumentą, kuriam buvo prašoma taikyti profesinės paslapties apsauga, ir prijungia jį prie tyrimo bylos, prieš tai neįdėjusi jo į užantspauduotą voką ir nepriėmusi oficialaus sprendimo dėl prašymo atmetimo, šis fizinis veiksmas neabejotinai reiškia nebylų Komisijos sprendimą netaikyti įmonės reikalaujamos apsaugos ir leidžia Komisijai iš karto susipažinti su nagrinėjamu dokumentu. Todėl tą nebylų sprendimą taip pat turi būti galima užginčyti pareiškus ieškinį dėl panaikinimo⁵²⁵.

Teismas pažymi, kad profesinės paslapties apsauga apima ne tik reikalavimą, kad įmonės savo advokatui pateikta informacija ar tokio advokato konsultacijų turinys nebūtų panaudoti prieš ją sprendime, kuriuo baudžiama už konkurencijos normų pažeidimą. Šia apsauga siekiama apginti viešąjį interesą, susijusį su tinkamu teisingumo vykdymu, užtikrinant, kad kiekvienas klientas galėtų nevaržomas kreiptis į savo advokatą, nesibaimindamas, jog jo advokatui patikėtos paslaptys vėliau bus atskleistos. Taip pat šios apsaugos tikslas – išvengti žalos, kuri gali būti padaryta įmonės teisei į gynybą, Komisijai susipažinus su konfidencialaus dokumento turiniu ir neteisėtai prijungus tą dokumentą prie tyrimo bylos. Todėl net jei tas dokumentas nepanaudojamas kaip įrodymas sprendime, kuriuo skiriama sankcija pagal konkurencijos normas, įmonė gali patirti žalą, kurios nebeįmanoma atlyginti arba galima atlyginti tik labai sunkiai. Komisija gali tiesiogiai arba netiesiogiai panaudoti profesinę paslaptį sudarančią informaciją, kad gautų naujos informacijos ar naujų įrodymų, o atitinkama įmonė ne visada gali juos nustatyti ar neleisti, kad tokia informacija ar įrodymai būtų panaudoti prieš ją. Be to, žala, kurią ta įmonė patirtų dėl profesinę paslaptį sudarančios informacijos atskleidimo tretiesiems asmenims, negalėtų būti atlyginta, pavyzdžiui, jei ši informacija būtų panaudota pranešime apie kaltinimus per Komisijos vykdomą administracinę procedūrą. Todėl vien to, kad Komisija negali naudoti profesinę paslaptį sudarančių dokumentų kaip įrodymų sprendime, kuriuo skiriama sankcija, nepakanka atlyginti ar pašalinti žalai, atsiradusiai dėl to, kad Komisija susipažino su minėtų dokumentų turiniu⁵²⁶.

2.4.2.3.4. Teisė į gerą administravimą

Kaip minėta, pastarojo laikotarpio Teismo jurisprudencijoje pastebima tendencija teisę į gynybą sudarančias teises nagrinėti bendrai, remiantis ES Pagrindinių teisių chartijos 41 straipsnyje įtvirtinta teise į gerą administravimą, kuri apima: (i) asmens

⁵²³ 1982 m. gegužės 18 d. EBT T Sprendimas *AM & S Europe Limited prieš Komisiją*, 155/79, Rink. p. 1575, 29-31 punktai; 2007 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Akzo ir Akcros prieš Komisiją*, T-125/03 ir T-253/03, Rink. p. II-3523, 80 punktas.

⁵²⁴ 2007 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Akzo ir Akcros prieš Komisiją*, T-125/03 ir T-253/03, Rink. p. II-3523, 48 punktas.

⁵²⁵ 2007 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Akzo ir Akcros prieš Komisiją*, T-125/03 ir T-253/03, Rink. p. II-3523, 49 punktas.

⁵²⁶ *Ibid*, 86-90 punktai.

teisę būti išklausytam prieš taikant bet kokią individualią jam nepalankią priemonę; (ii) asmens teisę susipažinti su savo byla, laikantis teisėto konfidencialumo ir profesinio bei verslo slaptumo; (iii) administracijos pareigą pagrįsti savo sprendimus.

Tam, kad būtų laikomasi gero administravimo principo, reikalaujama, kad Komisija kruopščiai ir nešališkai ištirtų nagrinėjamą priemonę, surinktų visus būtinius atsiliepimus, kad galėtų susipažinti su visomis faktinėmis aplinkybėmis, svarbiomis priimant sprendimą⁵²⁷. Taigi, gero administravimo principas sukuria Komisijai pareigą, sudarytą iš materialijų ir procesinių elementų. Materialiaja prasme Komisija privalo elgtis sąžiningai, tinkamai atsižvelgti tiek į pateikiamus argumentus, tiek jai skirtus uždavinius. Ji privalo bent jau nurodyti savo sprendimo pagrindą ir jo sąsajas su surinkta informacija. Ši pareiga neapsiriboja vien sprendimo priėmimo priešasčių nurodymu – Komisija turi užtikrinti nurodomų priešasčių sąsajumą, nuoseklumą, ryšį su surinktais įrodymais. Procedūrine prasme gero administravimo principas pareigoja Komisiją būti aktyvia renkant įrodymus, išklausti tokią teisę turinčias šalis bei kitais įrodymais užpildyti likusias informacijos spragas⁵²⁸.

Galiausiai, gero administravimo principas įpareigoja ES institucijas vykdyti pareigas per pagrįstą laiką, t. y. uždelsimas negali pažeisti teisės į gynybą⁵²⁹. Pagrįsta skundo tyrimo trukmė turi būti vertinama atsižvelgiant į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes ir visų pirma į jos kontekstą, skirtingus procedūros etapus, kurių Komisija privalo laikytis, ir į bylos sudėtingumą. Sąjungos teismų praktikos analizė atskleidžia, kad jie yra linkę labai lanksčiai vertinti proceso trukmę, didelį dėmesį skirti kiekvienos bylos aplinkybėms, būtent teisiniam kontekstui, procedūros etapams, bylos sudėtingumui, svarbai suinteresuotos šalims, taip pat šalių prisidėjimui prie proceso trukmės⁵³⁰.

⁵²⁷ 2009 m. rugsėjo 9 d. PIT Sprendimas *Holland Malt BV prieš Komisiją*, T-369/06, Rink. p. II-3313, 195 punktas.

⁵²⁸ Chalmers, D., Davies, G., Monti G. *European Union Law*. New York: Cambridge University Press, 2nd ed., 2010, p. 408-409.

⁵²⁹ 2002 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Limburgse Vinyl Maatschappij NV ir kiti prieš Komisiją*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P, C-251/99 P, C-252/99 P ir C-254/99 P, Rink. p. I-8375.

⁵³⁰ 2009 m. rugsėjo 9 d. PIT Sprendimas *Diputación Foral de Álava prieš Komisiją*, T-30/01 – T-32/01 ir T-86/02 – T-88/02, Rink. p. II-2919 – šiuo atveju pradėdama formalią tyrimo procedūrą tik 2000 m. lapkričio 28 d., t. y. praėjus 79 mėnesiams nuo 1994 m. skundo įregistravimo, Komisija, PIT nuomone, neviršijo pagrįstos pirminio tyrimo trukmės. Nors, PIT nuomone, esminis teisinio saugumo reikalavimas neleidžia Komisijai neapibrėžtam terminui atidėti savo įgaliojimų įgyvendinimą, Pagrįsta skundo tyrimo trukmė turi būti vertinama atsižvelgiant į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes ir visų pirma į jos kontekstą, skirtingus procedūros etapus, kurių Komisija privalo laikytis, ir į bylos sudėtingumą. Nagrinėjamu atveju tyrimo trukmę, PIT nuomone, pagrindė būtinybė Komisijai atlikti išsamų Ispanijos teisės aktų tyrimą, taip pat tai, kad procedūra didele dalimi užtruko dėl Ispanijos valdžios institucijų neveikimo (vengimo pateikti Komisijos prašomą informaciją).

2005 m. birželio 30 d. PIT Sprendimas *Eugénio Branco, Lda prieš Komisiją*, T-347/03, Rink. p. II-02555 – PIT pripažino, kad ir beveik penkiolikos metų terminas gali būti pripažintas protingu. Ieškovei pateikus ataskaitą apie paramos panaudojimą Komisijai kilo rimtų abejonių dėl tinkamo paramos naudojimo. Kadangi tuo metu Portugalijos baudžiamajame teisme vyko procesas prieš paramos gavėją, susijęs su tam tikra subsidijuojamų projektų veikla, Komisija negalėjo priimti galutinio sprendimo dėl likučio sumokėjimo. Baudžiamasis procesas buvo nutrauktas tik dėl senaties termino, atitinkamai Komisija negalėjo priimti sprendimą vadovautis baudžiamuoju sprendimu. Komisijai parengus sprendimo dėl finansinės paramos sumažinimo projektą, tiek valstybė narė, tiek ieškovė vilkino pastabų pateikimą. Iš įvykių eigos, tai yra teismo proceso ir administracinės procedūros nacionaliniu ir Bendrijos lygmeniu tarpusavio sąsajų bei to, kad galiausiai Komisija negalėjo pasiremti baudžiamuoju sprendimu, PIT nuomone, buvo matyti, jog visi ginčijamo akto priėmimo procedūros etapai vyko per protingą terminą. Komisija per pro-

2.4.3. Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimas

Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimas kaip ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo kvestionavimo pagrindas praktikoje yra dažniausiai taikomas. Nors tiksliai šio teisinio pagrindo taikymo apimtis nesant išlikusių nuostatų *travaux préparatoire* nėra žinoma⁵³¹, siaurąja prasme, t. y. kaip aiškaus draudimo pažeidimas⁵³², jis apibrėžiamas tik teorijoje, kadangi Teismo praktikoje neabejotinai įsitvirtinusi plačioji jo samprata. Suprantant „Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimą“ plačiai, jis apima bet kurios ES teisės normos pažeidimą⁵³³, t. y. ne tik steigiamųjų sutarčių ir/ar jas pakeičiančių sutarčių pažeidimus, bet ir antrinės teisės aktų pažeidimus⁵³⁴ ir net prieštaravimą bendriesiems ES teisės principams, tame tarpe – pagrindinėms žmogaus teisėms. Aišku, suprantant taip plačiai šis teisėtumo patikros pagrindas iš esmės apima bet kurią kitą iš SESV 263 straipsnio 2 dalyje nurodytų pagrindų, tačiau tik aiškinant tokiu būdu Teisingumo Teismas galėjo išplėsti šio pagrindo taikymą nesutartinėms nuostatoms, visų pirma bendriesiems ES teisės principams.

Nekartojant aukščiau aptartų aspektų, šiame skyriuje pagrindinį dėmesį skirsime bendrųjų ES teisės principų ir pagrindinių žmogaus teisių pažeidimams.

2.4.3.1. Bendrųjų Europos Sąjungos teisės principų pažeidimai

Nė viena teisinė sistema neapsiriboja vien rašytinėmis teisės normomis, kadangi įstatymų leidėjas objektyviai negali sukurti taisyklės ar sprendimo varianto kiekvienai faktinei situacijai. Tai ypač pasakytina apie ES teisę, kurios steigiamosios sutartys nuo pat pradžių stokojo išsamumo ir konkretumo. Todėl Teisingumo Teismas, kaip ir nacionaliniai teismai ar net labiau nei pastarieji, turėjo būti aktyvus ir užpildyti teisėkūros spragas, ypač asmens teisių apsaugos srityje. Savo jurisprudencijoje suformuluotus bendruosius ES teisės principus Teisingumo Teismas paprastai grindė Sąjungos teisės priėmimo, tarptautine teise, valstybių narių nacionalinėmis konstitucinėmis tradicijomis, ir kiek rečiau pačios Sutarties nuostatomis⁵³⁵. Teismo nuomone, „Teismas, jeigu jis neke-

tingą terminą pranešė apie ginčijamą sprendimą jo gavėjui. Jeigu valstybė narė, kuri privalo informuoti ieškovę, pavėlavo pranešti apie šį sprendimą, Komisija už tai neatsako, nors tik dėl vėlavimo, kuriuo pasitaroji gali būti kaltinama, būtų galima tvirtinti, kad nesilaikyta protoingo termino.

⁵³¹ P. Craig, G. de Burca. *EU Law : Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 543.

⁵³² Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 402.

⁵³³ Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 126.

⁵³⁴ Kalbėdami apie antrinės teisės aktų pažeidimus paprastai turime mintyje įgyvendinamųjų teisės aktų teisėtumo patikrą atitikties pagrindiniams ir/ar delegavimą nustatantiems teisės aktams aspektu.

⁵³⁵ Bendrųjų teisės principų įtraukimo į Bendrijos teisinę sistemą pagrindais iki Mastroichto sutarties įsigaliojimo buvo nurodomi šie straipsniai:

EB Sutarties 220 str. (dabar ESS 19 str. 1 d.) „Teisingumo Teismas ir Pirmosios instancijos teismas, kiekvienas pagal savo jurisdikciją, užtikrina, kad aiškinant ir taikant šią Sutartį būtų laikomasi teisės“;

EB Sutarties 230 str. 2 d. (dabar SESV 263 str. 2 d.) „<...> Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti <...> ieškinius dėl <...> šios Sutarties ar kokios nors su jos taikymu susijusios teisės normos pažeidimo <...>“;

tina atsakyti vykdyti teisingumo, yra įpareigotas išspręsti problemą pasiremdamas įstatymų leidėjo patvirtintomis taisyklėmis, doktrina ir valstybių narių jurisprudencija⁵³⁶, pasiimdamas iš minėto tai, kas labiausiai atitinka ES teisinės sistemos esmę ir jos tikslus.

Šiame kontekste pažymėtina, kad rėmimasis bendromis valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis arba valstybėms narėms bendrais teisiniais principais nebūtinai reiškia, kad reikia nustatyti tendencijas, kurios būtų bendros arba kurios valstybių narių įstatymuose būtų sulaukusios aiškios daugumos paramos. Svarbesnis yra nacionalinėse teisės sistemose priimtų nuostatų *vertinamasis palyginimas*, kurį atliekant reikia pakankamai atsižvelgti į ES tikslus ir uždavinius bei ypatingą Europos integracijos ir ES teisės pobūdį⁵³⁷. Negalima atmesti galimybės, kad ES teismai gali pripažinti ES teisės dalimi tik mažumoje valstybių narių žinomą ar net aiškiai įtvirtintą teisės principą. Tai, kas pasakyta, ypač tinka tiems atvejams, kai tam tikras teisės principas, atsižvelgiant į ES teisės savitumą, ES tikslus ir uždavinius bei jos institucijų veiklą, turi ypatingą reikšmę⁵³⁸ arba kai jis atspindi naujai besiformuojančią tendenciją⁵³⁹.

Teismas bylose remiasi daugeliu principų, todėl toliau aptarsime tik svarbiausius iš jų ir dažniausiai ES institucijų priimtų teisės aktų neteisėtumui įrodyti pasitelkiamus.

2.4.3.1.1. Proporcingumas

Pirmą kartą *Internationale Handelsgesellschaft* byloje⁵⁴⁰ įtvirtintu proporcingumo principu siekta užtikrinti protingą pusiausvyrą tarp ribojančios priemonės ir ja siekia-

EB Sutarties 288 str. 2 d. (dabar SESV 340 str. 2 d.) „Deliktinės atsakomybės atveju Bendrija pagal bendrus valstybių narių įstatymams būdingus *principus* atlygina bet kokią žalą <...>“.

Mastrichto sutartis minėtus pagrindus papildė 6 straipsnio 1 ir 3 d. (dabar ESS 6 str.), kuriame nurodė, kad „Sąjunga yra grindžiama <...> principais, kurie valstybėms narėms yra bendri“, „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos teisės principai“.

⁵³⁶ 1957 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Algera* ir kt. prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Bendrąją Asamblėją, 7/56 ir 3-7/57, Rink. p. 55; Generalinio advokato Leger išvada byloje *Komisija prieš Conseil des communes et régions d'Europe (CCRE)*, C-87/01 P, Rink. p. I-07617, 42 punktas.

⁵³⁷ 1970 m. gruodžio 17 d. EBTT Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink. p. 1125, 4 punktas; 2010 m. balandžio 29 d. generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Komisiją*, C-550/07 P, 94 punktas.

⁵³⁸ 2008 m. vasario 20 d. generalinio advokato M. Poiares Maduro išvada byloje *FIAMM ir FIAMM Technologies prieš Tarybą ir Komisiją*, C-120/06 P ir C-121/06 P, Rink. p. I-6513, 55 ir 56 punktai.

⁵³⁹ 2010 m. balandžio 29 d. generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akcros Chemicals Ltd prieš Komisiją*, C-550/07 P, 95 punktas.

Šitaip Teisingumo Teismas 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendime *Mangold* (C-144/04, Rink. p. I-9981, 75 punktas) pripažino, kad diskriminacijos dėl amžiaus draudimas yra bendrasis ES teisės principas, nors tuo metu nebuvo matyti, kad nacionaliniuose valstybių narių įstatymuose ar net konstitucinėje teisėje esama tokios bendros arba aiškios vyraujančios tendencijos (Diskriminacijos dėl amžiaus draudimas yra įtvirtintas Suomijos Konstitucijos 6 straipsnyje, o būtent profesinės veiklos srityje – Portugalijos Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalyje). Tačiau šis principas atitiko ypatingą ES užduotį kovoje su diskriminacija (SESV 19 straipsnis (ex EB Sutarties 13 straipsnis)), be to, ES teisės aktų leidėjas jį sukonkretino priimdamas direktyvą 2000/78/EB, nustatančią vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus; jis taip pat atspindėjo naujausią pagrindinių teisių apsaugos ES lygmeniu tendenciją, kurią kartu išreiškė Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija, paskelbdami Pagrindinių teisių chartiją (ypač žr. jos 21 straipsnį).

⁵⁴⁰ 1970 m. gruodžio 17 d. EBTT Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink., p. 1125.

mo tikslo. Sekant Vokietijos Konstitucinio Teismo tradicija, proporcingumo principo *lato sensu* turinį sudarė trys dalys (sub-principai)⁵⁴¹: *tinkamumas*, vertinant kurį yra sprendžiama, ar pasirinkta priemonė yra tinkama pasiekti jai keliamą tikslą; *būtinumas*, vertinant kurį yra sprendžiama, ar pasirinkta priemonė yra būtina pasiekti jai keliamą tikslą, t. y. ar nėra apimties, intensyvumo ir/ar taikymo trukmės požiūriu mažiau ribojančios priemonės tam pačiam tikslui pasiekti; *proporcingumas stricto sensu*, vertinant kurį yra sprendžiama, ar pasirinkta priemonė, nors ir tinkama bei būtina, neuždeda asmeniui pernelyg didelės naštos, t. y. ar ribojimais sukelti nepatogumus persveria privalumai.

Akivaizdu, kad taip suprantamas principas palieka nemažai laisvės Teismui: sprendimai, ar priemone iš tiesų įmanoma pasiekti jai keliamą tikslą, ar ji nėra neproporcingai ribojanti, yra vertinamieji, subjektyvūs, ir požiūriai šiais klausimais neabejotinai gali skirtis. Tačiau pastebima, kad Teismas nėra linkęs pripažinti ES institucijų priimtų teisės aktų negaliojančiais, nesant aiškių ir akivaizdžių šio principo pažeidimų.

Amsterdamo sutartimi proporcingumo principas buvo kodifikuotas, EB Sutarties 5 straipsnyje (dabar ESS 5 str. 4 d.) nustatant, kad „pagal proporcingumo principą Sąjungos veiksmų turinys ir forma neviršija to, kas būtina siekiant Sutarčių tikslų“. ES institucijos proporcingumo principą taiko pagal Protokolą dėl subsidarumo ir proporcingumo principų taikymo⁵⁴². Pastebėtina, kad minėtame Sutarties straipsnyje įtvirtinta siaura proporcingumo samprata, neatsiejama nuo subsidarumo principo⁵⁴³, tuo tarpu Teismo praktika atskleidžia kur kas platesnį šio principo panaudojimą ir šio principo taikymo intensyvumo įvairovę, vertinimą atsižvelgiant į kiekvieną atvejį atskirai.

Visų pirma teisės akto proporcingumo vertinimą lemia teisės akto pobūdis, teisės akto leidėjui suteiktos diskrecijos apimtis. Jei teisės aktas norminis, Teismas taiko ribotą kontrolę, kadangi yra labiau linkęs vertinti administracijos diskrecijos panaudojimą, nei ES teisės aktų leidėjo politinius pasirinkimus⁵⁴⁴, juolab kad teisminės valdžios funkcija nėra „atspėti“ politinius teisėkūros pasirinkimus⁵⁴⁵. Kadangi Teismas neturėtų nuodugniai kontroliuoti ES teisiųjų priemonių, kurių imamasi įgyvendinant jos „politinę atsakomybę“, Teismo nuomone, nereikia išsiaiškinti, ar tokioje srityje priimta priemonė

⁵⁴¹ Paminėtina, kad doktrinoje nesutariama, ar Teismas iš tiesų visais atvejais taiko trijų dalių testą. Neretai trečioji dalis aiškiai neišskiriama ir tampa sudėtine antrosios dalimi, arba pakeičiama „nepagrįstumo“, „neprotingumo“ testu, draudimu „paneigti pačią teisės esmę“ (plačiau žr. P. Craig, G. de Burca. *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 545; Tridimas, T. *Proportionality in European Community Law: Searching for the Appropriate Standard of Scrutiny*. Published in Ellis, E. (ed.) *The Principle of Proportionality in the Laws of Europe*. Oxford, 1999, p. 68; Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006, p. 139; Van Gerven, W. *The Effect of Proportionality on the Actions of Member States of the European Community: National Viewpoints from Continental Europe*. Published in Ellis, E. (ed.) *The Principle of Proportionality in the Laws of Europe*. Oxford, 1999, p. 37-38).

⁵⁴² Dabar Protokolas Nr. 2 prie Lisabonos sutarties.

⁵⁴³ Orfanoudakis, S., Kokota, V. The application of the principle of proportionality in the case law of Community and Greek courts: similarities and differences. *Hellenic Review of European Law*, 2007, Fourth Issue, p. 691. <<http://www.enllyn.gr/papers/w15/Paper%20by%20Prof.%20Sarantis%20Orfanoudakis%20&%20Vasiliki%20Kokota.pdf>>

⁵⁴⁴ Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006, p. 156.

⁵⁴⁵ Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje Franz Egenberger GmbH Molkerei und Trockenwerk prieš Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung, C-313/04, Rink. p. I-06331, 30 punktas.

buvo vienintelė arba geriausia iš galimų, nes tik *akivaizdžiai netinkamas* tokios priemonės pobūdis kompetentingų institucijų siekiamo tikslo atžvilgiu gali turėti įtakos tokios priemonės teisėtumui⁵⁴⁶. Nepaisant turimos diskrecijos, ES teisės aktų leidėjas privalo pagrįsti savo sprendimą objektyviais ir tinkamais kriterijais atsižvelgiant į tikslą, kurį nori pasiekti tuo teisės aktu, ir į aptariamo teisės akto priėmimo momentu turimus techninius bei mokslo duomenis⁵⁴⁷. Be to, įgyvendindamas savo diskreciją jis turi atsižvelgti į įvairius interesus ir, nagrinėdamas su įvairiomis galimomis priemonėmis susijusius suvaržymus, nuspręsti, ar siekiami tikslai yra tokie svarbūs, kad jais būtų galima pateisinti neigiamas ekonomines pasekmes, kurios tam tikriems ūkio subjektams gali būti labai reikšmingos⁵⁴⁸.

⁵⁴⁶ 2005 m. gegužės 12 d. EBTT Sprendimas *ERSA*, C-347/03, Rink. p. I-3785, 131 punktas; 2003 m. kovo 6 d. EBTT Sprendimas *Molkerei Wagenfeld Karl Niemann GmbH*, C-14/01, Rink. p. I-2279, 39 punktas; 2002 m. gegužės 16 d. EBTT Sprendimas *Schilling ir Nehring*, C-63/00, Rink. p. I-4483, 39 punktas; 2001 m. lapkričio 22 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-301/97, Rink. p. I-8853, 74 punktas; 1997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *National Farmers' Union ir kt.*, C-354/95, Rink. p. I-4559, 50 punktas; 1990 m. lapkričio 13 d. EBTT Sprendimas *Fedesa ir kt.*, C-331/88, Rink. p. I-4023, 8 punktas.

⁵⁴⁷ 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Arcelor Atlantique ir Lorraine ir kt.*, C-127/07, Rink. p. I-9895, 58 punktas.

Byloje buvo nagrinėjamas 2003 m. spalio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/87/EB, nustatančios šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų sistemą Bendrijoje, proporcingumas. Ieškovų nuomone, įstatymų leidėjas nepagrįstai neįtraukė aliuminio sektoriaus į Direktyvos taikymo sritį.

Teisingumo Teismas pripažino didelę Bendrijos teisės aktų leidėjo diskreciją nagrinėjamoje srityje. Teismo nuomone, neiginčijama, kad Direktyva nustatyta leidimų sistema yra nauja sudėtinga sistema, kurios įdiegimą ir veikimą galėtų trikdyti per didelis įtrauktų dalyvių skaičius. Sprendimą laipsniškai siekti tikslo, pagrįstą pirmuoju šios sistemos diegimo etapu įgyta patirtimi, Teismas priskyre Bendrijos teisės aktų leidėjo turimai diskrecijai. Tačiau Bendrijos teisės aktų leidėjas, naudodamasis savo turima diskrecija, atsižvelgiant į vienodo požiūrio principą nebuvo atleistas nuo pareigos apibrėžiant sektorius, kuriuos jis laikė tinkamus pirmiausia įtraukti į Direktyvos taikymo sritį, vadovautis objektyviais kriterijais, pagrįstais ją priimant turėtais techniniais ir mokslo duomenimis. Iš Direktyvos parengiamųjų darbų matyti, kad chemijos sektoriui priklauso itin daug įrenginių, t. y. 34 000, palyginti su į Direktyvos taikymo sritį įtrauktų įrenginių skaičiumi, kuris siekia 10 000. Todėl šį sektorių įtraukus į Direktyvos taikymo sritį pasunkėtų leidimų sistemos valdymas bei administravimas, taip pat negalima atmesti galimybės, kad tai padarius šią sistemą diegiant sutriktų jos veikimas. Atitinkamai Bendrijos teisės aktų leidėjas galėjo manyti, kad siekiant Direktyvos tikslo naudingiau leidimų sistemos diegimo pradžioje į ją neįtraukti viso sektoriaus. Įgyvendindamas siekiamą tikslą, jis neprivalėjo imtis vienintelės priemonės – nustatyti emisijos slenksčių visiems ekonomikos sektoriams, išmetantiems CO₂. Priešingai - jis galėjo, įdiegdamas šią sistemą, teisėtai apibrėžti jos taikymo sritį pagal sektorius, neperžengdamas savo turimos diskrecijos ribų.

⁵⁴⁸ 2010 m. birželio 8 d. Sprendimą *Vodafone ir kt.*, C-58/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 53 punktas; 2005 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Tempelman et van Schaijk*, C-96/03 ir C-97/03, Rink. p. I-1895, 48 punktas; 2005 m. gruodžio 15 d. EBTT Sprendimas *Graikija prieš Komisiją*, C-86/03, Rink. p. I-10979, 96 punktas; 2006 m. sausio 12 d. EBTT Sprendimas *Agrarproduktion Staebelow*, C-504/04, Rink. p. I-679, 37 punktas.

Vodafone byloje buvo nagrinėjamas 2007 m. birželio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 717/2007 dėl tarptinklinio ryšio per viešuosius judriojo telefono ryšio tinklus Bendrijoje, proporcingumas. Ieškovės teigė, kad Reglamento dalis, kurioje kalbama apie Europos tarifą ir su juo susijusias pareigas, negalioja dėl to, kad tarptinklinio ryšio paslaugų mažmeninės kainos viršutinės ribos nustatymas pažeidžia proporcingumo principą.

Teismas nurodė, kad Komisija, prieš parengdama pasiūlymą dėl reglamento, išnagrinėjo įvairias galimybes, be kita ko, galimybę reguliuoti tik mažmenines, tik didmenines arba abi kainas, ir kad ji įvertino ekonominį tokių skirtingų reguliavimo formų poveikį ir kainų nustatymo skirtingų metodų padarinius. Nustatant mažmeninių kainų ribas siekiama sumažinti kainų, kurias viešųjų judriojo telefono ryšio tinklų vartotojai moka už tokias paslaugas, lygi siekiant apsaugoti vartotojus. Vidutinė skambučio naudojantis tarptinkliniu ryšiu Bendrijoje mažmeninė kaina Reglamento priėmimo metu buvo didelė ir kainų bei

Sprendimų pavyzdžiai, kurių buvo imtasi vadovaujantis minėta politine atsakomybe, apima sprendimus, kurių imamasi reaguojant į staigius pokyčius žemės ūkio rinkose (Teisingumo Teismas pripažino, kad tik Komisija gali nuolat atidžiai stebėti žemės ūkio rinkų tendencijas ir prireikus skubiai veikti. Todėl Taryba gali jai šioje srityje suteikti didelę diskreciją ir įgaliojimus. Kai ji tai padaro, šių įgaliojimų ribos turi būti nustatytos atsižvelgiant į esminius bendrus rinkų organizavimo tikslus. Pavyzdžiui, Teisingumo Teismas pripažino, kad Komisijos sprendimas pasirinkti politiką uždrausti vakcinavimą, o kartu paskersti užkrėstus galvijus, siekiant kovoti su snukio ir nagų liga, pateko į Komisijos sprendimų priėmimo diskreciją pagal bendrą žemės ūkio politiką⁵⁴⁹) ir sprendimus bendros transporto politikos srityje⁵⁵⁰ (Teisingumo Teismas pripažino, kad Tarybai suteikta didelė norminė galia šiame sektoriuje priimti bendras taisykles. Pavyzdžiui, Teisingumo Teismas pripažino, kad bendros sistemos, reguliuojančios esmines oro uostų mokesčių ypatybes ir jų nustatymo metodus, sukūrimas⁵⁵¹, mažiau triukšmą keliančių orlaivių naudojimo įvedimas⁵⁵² buvo proporcingos priemonės).

Būtina priminti, kad ES teisės akto galiojimas nepriklauso nuo retroaktyvių jo veiksmingumo vertinimų, t. y. visų aukščiau minėtų ES teisės aktų leidėjo atliktų techninio, ekonominio, mokslinio ir kt. pobūdžio vertinimų pagrįstumas tiriamas teisės akto priėmimo metu buvusių duomenų pagrindu. Jei ES teisės aktų leidėjas turi įvertinti būsimas priimtino teisės akto pasekmes, kurios negali būti tiksliai nustatytos, jo verti-

sąnaudų santykis nebuvo toks, koks turėjo būti visapusiškai konkurencingose rinkose, t. y. vidutinė skambučio mažmeninė kaina tuo metu buvo 1,15 EUR už minutę - penkis kartus didesnė nei faktinė teikiamos paslaugos didmeninė kaina. Bendrijos teisės aktų leidėjas remiasi teiginiu, kad didmeninių kainų sumažinimas gali nelemti mažmeninių kainų sumažėjimo, nes nėra paskatų, kad taip atsitiktų. Bendrijos teisės aktų leidėjas pripažino, jog priimtos priemonės buvo išskirtinio pobūdžio ir jas pateisino tarptinklinio ryšio rinkų unikalios savybės.

Teismo nuomone, tokiomis aplinkybėmis ir visų pirma atsižvelgiant į didelę diskreciją, Bendrijos teisės aktų leidėjas galėjo pagrįstai manyti, kad reguliuojant tik didmenines rinkas nebūtų pasiektas toks pats rezultatas ir kad dėl to toks reguliavimas buvo būtinas. Atsižvelgiant į vartotojų apsaugos tikslo svarbą, laiko atžvilgiu apribota intervencija į konkurencingą rinką, leidžianti iš karto apsaugoti vartotojus nuo per didelių kainų, net jeigu tam tikriems operatoriams ji gali sukelti neigiamas ekonomines pasekmes, yra proporcinga, palyginti su siekiamu tikslu.

⁵⁴⁹ 2001 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Jippes ir kt.*, C-189/01, Rink. p. I-5689.

⁵⁵⁰ 2007 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097; 1997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *SAM Schiffahrt ir Stapf*, C-248/95 ir C-249/95, Rink. p. I-4475; 1978 m. lapkričio 28 d. EBTT Sprendimas *Schumalla*, 97/78, Rink. p. 2311.

⁵⁵¹ 2011 m. gegužės 12 d. ESTT Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-176/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

Teismas nurodė, kad Liuksemburgas nenurodė mažiau varžančių priemonių, kurios leistų pasiekti tikslą taip pat veiksmingai kaip ir sistema, kuria įtvirtinti bendri oro uostų mokesčių nustatymo principai; kad nėra duomenų, kurie leistų konstatuoti, jog dėl Direktyva 2009/12 įtvirtintos sistemos atitinkamiems oro uostams ar valstybėms narėms tenka akivaizdžiai neproporcinga našta, palyginti su iš jos kylančia nauda.

⁵⁵² 2002 m. kovo 12 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, ex parte Omega Air Ltd ir kt.*, C-27/00 ir C-122/00, Rink. p. I-02569.

Atsikirdamas į iekovo argumentus, kad Bendrijos įstatymų leidėjas privalėjo įtraukti ir kitus kriterijus, Teismas nurodė, kad Taryba galėjo pagrįstai manyti, jog atsižvelgimas į keletą atskirų kriterijų apsunkintų reguliavimo taikymą, ypač įvertinus, jog skaičius tokių orlaivių kaip ieškovo itin nedidelis. Be to, susiejimas su vienu techniniu kriterijumi suteikia teisinio aiškumo.

nimas gali būti panaikintas, tik jei jis yra akivaizdžiai klaidingas atsižvelgiant į šio teisės akto priėmimo metu turėtus duomenis⁵⁵³.

Antra, teisės akto proporcingumo vertinimą lemia juo ribojamų asmens teisių pobūdis, t. y. Teismas taiko intensyvesnį vertinimą tais atvejais, kai ribojama pagrindinės asmens teisės, bei linkęs pateisinti didesnę ES teisės aktų leidėjo intervenciją ekonomi- nių teisių atžvilgiu.

Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad pagrindinių teisių apsauga yra teisėtas interesas, galintis iš esmės pateisinti ES teisės nustatytų pareigų, net ir susijusių su Sutartimi užtikrinama pagrindine laisve, pvz., laisvu prekių judėjimu⁵⁵⁴ arba laisve teikti paslaugas⁵⁵⁵, apribojimą. Paprastai pagrindinių asmens teisių ribojimo proporcingumui

⁵⁵³ 2006 m. sausio 12 d. EBTT Sprendimas *Agrarproduktion Staebelow GmbH prieš Landrat des Landkreises Bad Doberan*, C-504/04, Rink. p. I-00679, 38 punktas.

⁵⁵⁴ 2003 m. birželio 12 d. EBTT Sprendimas *Schmidberger*, C-112/00, Rink. p. I-5659.

Šioje byloje buvo nagrinėjama situacija, kai Austrijos Vyriausybė išdavė leidimą demonstracijai Brenerio greitkelyje aplinkosaugos grupei. Dėl demonstracijos greitkelis buvo uždarytas 30 val. Ieškovė tarp- tautinių pervežimų įmonė *Schmidberger* teigė, kad tokiu būdu buvo pažeistas Sutartimi garantuojamas laisvas prekių judėjimas. Atitinkamai Teismas turėjo išnagrinėti laisvo prekių judėjimo ir EŽTK garan- tuojamos saviraiškos ir susirinkimų laisvės santykį.

Teismas nurodė, kad saviraiškos ir susirinkimų laisvės yra Bendrijos teisės dalis. Tačiau skirtingai nei kitos EŽTK saugomos pagrindinės teisės, pavyzdžiui, teisė į gyvybę ar draudimas kankinti, elgtis nežmo- niškai ar žeminant orumą arba taip bausti, kurios neleidžia jokių išimčių, šia Konvencija garantuojama saviraiškos bei susirinkimų laisvė nėra absoliuti ir turi būti vertinama atsižvelgiant į jos socialinį tikslą. Todėl naudojimasis šiomis teisėmis gali būti ribojamas su sąlyga, kad tokie apribojimai iš tikrųjų atitinka bendrojo intereso reikalavimus ir, atsižvelgiant į tokių apribojimų tikslus, nėra neproporcingas ir nepri- imtinas kišimasis, pažeidžiantis pačią garantuojamų teisių esmę.

Norint nustatyti, ar buvo pasiekta tinkama susijusių interesų pusiausvyra, jų svarumas turi būti įver- tintas atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes. Pirmą, protesto akcija įvyko pagal nacionalinės teisės reika- lavimus pateikus prašymą išduoti leidimą ir kompetentingoms institucijoms nusprendus jos nedrausti; antra, dėl protestuotojų kelių eismas buvo sutrikdytas vieninteliu maršrutu, vieninteliu atveju ir beveik 30 valandų laikotarpiu, t. y. laisvo prekių judėjimo kliūtys buvo ribotos apimties, atsižvelgiant tiek į geogra- finį mastą, tiek į sukeltų trikdytųjų rimtumą; trečia, protesto akcija viešai skelbdami visuomenei svarbią nuomonę piliečiai įgyvendino savo pagrindines teises, akcijos tikslas nebuvo riboti konkrečios rūšies ar iš konkrečios vietos kilusių prekių prekybos; ketvirta, svarstomoje byloje kompetentingos institucijos ėmėsi įvairių administracinių ir palaikančiųjų priemonių siekdamos kiek įmanoma apriboti kelių eismo trik- dymą; penkta, neginčijama, kad šis konkretus atskiras įvykis nesukėlė bendros nesaugumo atmosferos, galinčios turėti bendrą atgrasantį poveikį Bendrijos vidaus prekybos srautams.

Teismo nuomone, visiškas protesto akcijos draudimas reikštų nepriimtina kišimąsi į pagrindines pro- testuotojų teises susiburti ir taikiai viešai reikšti savo nuomonę. Griežtesnių sąlygų nustatymas svarstomai protesto akcijai tiek dėl jos vietos – pavyzdžiui, nurodant ją rengti Brenerio greitkelio šalikelėje, – tiek dėl trukmės – apribojant ją iki kelių valandų – galėtų būti vertinamas kaip pernelyg didelis apribojimas, panaikinant esminę tokios akcijos reikšmę.

⁵⁵⁵ 2004 m. spalio 14 d. EBTT Sprendimas *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH prieš Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, C-36/02, Rink. p. I-09609.

Šioje byloje buvo nagrinėjama situacija, kai Vokietijos Bonos vietinės valdžios administracija uždraudė lazerinius žaidimus, imituojančius žudymą, motyvuodama žmogaus orumo pažeidimu.

Teismas nurodė, kad Bendrijos teisės sistema neabejotinai siekia užtikrinti žmogaus orumo apsaugą, kaip bendrą teisės principą. Šios teisės apsauga yra teisėtas interesas, galintis iš esmės pateisinti Bendrijos teisės nustatytų pareigų, net ir susijusių su Sutartimi užtikrinama pagrindine laisve teikti paslaugas apri- bojimą. Tačiau teigtina, kad laisvę teikti paslaugas ribojančios priemonės gali būti pateisinamos su viešąja tvarka susijusiais pagrindais, tik jeigu jos yra būtinos interesų, kuriuos jos siekia užtikrinti, apsaugai ir tik tiek, kiek šių tikslų negalima pasiekti mažiau apribojančiomis priemonėmis. Teismas konstatavo, kad ekonominė veikla, susijusi su žaidimu, kuriuose yra imituojamas nužudymas, eksploatacija komerciniais

vertinti pasitelkiamas *mažiausiai ribojančios priemonės* testas, t. y. kai galima rinktis iš kelių tinkamų priemonių, reikia taikyti mažiausiai suvaržančią, o sukelti nepatogumai neturi būti neproporcingi siekiamiems tikslams⁵⁵⁶. Pavyzdžiui, *Laval* byloje⁵⁵⁷ Teismas sprendė dėl galimybės riboti pagrindines laisves (nagrinėjamu atveju – laisvę teikti paslaugas) teikiant prioritetą teisei imtis kolektyvinių veiksmų (nagrinėjamu atveju – blokavimo), kuri galėtų būti klasifikuojama kaip politinė-socialinė teisė. Teismo nuomone, teisė imtis kolektyvinių veiksmų, kuriais siekiama apsaugoti priimančios valstybės darbuotojus nuo galimos socialinio dempingo praktikos, gali būti privalomuoju bendrojo intereso pagrindu, galinčiu iš esmės pateisinti vienos iš Sutartimi užtikrinamų pagrindinių laisvių apribojimą. Teismas konstatavo, kad Bendrijos teisė nedraudžia valstybėms narėms reikalauti iš į priimančiosios valstybės narės teritoriją laikinai darbuotojus komandiruojančių įmonių tinkamomis priemonėmis laikytis jų taisyklių minimalaus darbo užmokesčio srityje. Tačiau kur darbo ir įdarbinimo sąlygos, susijusios su Direktyvos 96/71 3 straipsnio 1 dalies pirmosios pastraipos a–g punktuose⁵⁵⁸ nurodytais dalykais, išskyrus minimalaus darbo užmokesčio normas, yra įtvirtintos įstatymų nuostatose, Teismo nuomone, draudžiama, jog profsąjunga, imdamasi kolektyvinių stovybos darbų blokavimo veiksmų, galėtų bandyti priversti kitoje valstybėje narėje įsisteigusį paslaugų teikėją pradėti su ja derybas dėl komandiruotiems darbuotojams mokėtino darbo užmokesčio bei prisijungti prie kolektyvinės sutarties kurioje dėl tam tikrų minėtų dalykų nustatomos palankesnės sąlygos nei išplaukiančiosios iš atitinkamų teisės aktų nuostatų.

Skirtingai nei aukščiau aptartais atvejais, ekonominių teisių ribojimams taikomas *pačios teisės esmės paneigimo* testas⁵⁵⁹. Teismo nuomone, gali būti nustatyti teisės laisvai verstis profesine veikla ir naudojimosi nuosavybės teise apribojimai, jeigu jie iš tikrųjų atitinka bendrojo intereso tikslus ir siekiamo tikslo atžvilgiu nėra neproporcingi bei neleistini veiksmai, keliantys grėsmę pačių užtikrinamų teisių esmei⁵⁶⁰. Pavyzdžiui,

tikslais, kelia grėsmę žmogaus orumui, viešosios tvarkos apsaugos pagrindu priimta šių veiklą draudžianti nacionalinė priemonė neprieštarauja Bendrijos teisei.

⁵⁵⁶ 1990 m. lapkričio 13 d. EBTT Sprendimas *Fedesa ir kt.*, C-331/88, Rink. p. I-4023, 13 punktas.

⁵⁵⁷ 2007 m. gruodžio 18 d. EBTT Sprendimas *Laval un Partneri Ltd prieš Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundet avdelning 1, Byggettan ir Svenska Elektrikerförbundet*, C-341/05, Rink. p. I-11767.

⁵⁵⁸ a) dėl maksimalaus darbo ir minimalaus poilsio laiko;
b) dėl minimalių mokamų metinių atostogų trukmės;
c) dėl minimalių užmokesčio normų, įskaitant viršvalandžių apmokėjimo normas; šis punktas netaikomas papildomo pensinio draudimo sistemoms;
d) dėl darbuotojų, ypač laikino įdarbinimo įmonių siūlomų, samdos sąlygų;
e) dėl darbuotojų sveikatos, higienos ir darbo saugos;
f) dėl apsaugos priemonių, skirtų nėščią ar neseniai pagimdžiusių moterų, vaikų ir jaunimo darbo sutarties sąlygoms vykdyti;
g) dėl vienodų sąlygų taikymo vyrams ir moterims bei kitų nediskriminavimo nuostatų.

⁵⁵⁹ 2004 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Swedish Match*, C-210/03, Rink. p. I-11893, 72 punktas; 1999 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Secretary of State for the Environment ir Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte H.A. Standley ir kt. ir D.G.D. Metson ir kt.*, C-293/97, Rink. p. I-02603, 54 punktas.

⁵⁶⁰ 1979 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Hauer*, 44/79, Rink. p. 3727, 23 punktas; 1989 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Schröder HS Kraftfutter*, 265/87, Rink. p. 2237, 15 punktas; 1999 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Standley ir kt.*, C-293/97, Rink. p. I-2603, 54 punktas 2008 m. rugsėjo 3 d. EBTT

Teismas *British American Tobacco (Investments)* byloje⁵⁶¹ nurodė, kad pareiga ant cigarečių pakelių pateikti nuorodas apie jose esančius dervų, nikotino ir anglies monoksido kiekius ir ant tabako gaminių pakuotės nurodyti įspėjimus apie šių gaminių pavojų sveikatai apribojama tabako gaminių gamintojų teisė naudoti cigarečių pakelių arba tabako gaminių pakuotės tam tikrų paviršių plotą savo prekių ženklams nurodyti, nepažeidžiant jų teisės į prekių ženklą esmės, kad būtų užtikrinta aukšto lygio sveikatos apsauga šalinant ženklinimą reglamentuojančiais nacionalinės teisės aktais sukuriama kliūtis. Tai proporcingas naudojimosi teise į nuosavybę apribojimas, suderinamas su Bendrijos teise jai užtikrinama apsauga. Lygiai taip pat *Alessandrini Srl ir kt. prieš Komisiją* byloje⁵⁶² Teismas nurodė, kad dėl bet kokios tarifinės kvotos atidarymo ir jos paskirstymo būdo atsiradę galimybės importuoti trečiųjų šalių bananus apribojimai neatsiejami nuo bendro rinkos organizavimo nustatymo, skirto užtikrinti EB Sutarties 33 straipsnyje (dabar SESV 39 str.) numatytų tikslų apsaugą ir Bendrijos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymąsi. Todėl tokie apribojimai negali netinkamai pakenkti tradicinių trečiųjų šalių bananų ūkio subjektų laisvei užsiimti profesine veikla.

Trečia, Teismas skiria itin didelį dėmesį proporcingumo vertinimui bylose, susijusiose su sankcijų paskyrimu, tam tikros finansinės naštos nustatymu. Paprastai šiose bylose tirama, ar paskirta sankcija, uždėta finansinė našta nėra neproporcingai didelė siekiamiems tikslams. *Bela Mühle* byloje⁵⁶³ Teismas konstatavo, kad sistema, pagal kurią pašaro gyvūnams gamintojai buvo priversti naudoti pieno miltelius vietoje sojos, siekiant sumažinti pieno perteklių rinkoje, buvo neteisėta. Atsižvelgiant į tai, kad pieno milteliai buvo tris kartus brangesni, nei soja, įpareigojimas pirkti pieną pašaro gyvūnams gamintojams buvo neproporcinga našta. Bylose *Käseri Champignon Hofmeister*⁵⁶⁴ Teismas konstatavo, kad sankcija, skiriama eksportuotojui pateikus klaidingą informaciją prašyme dėl gražinamosios išmokos skyrimo, kuri lygi sumai, proporcingai tai, kuri būtų buvusi eksportuotojui nepagrįstai sumokėta tuo atveju, jei klaida nebūtų išaiškinta, nepažeidžia proporcingumo principo, nes ji negali būti laikoma nei netinkama siekiant realizuoti Bendrijos teisės aktais siekiamą tikslą, t. y. kovoti su pažeidimais ir sukčiavimu, nei viršijanti tai, kas būtina jam pasiekti. Sankcijos proporcingumą, Teismo nuomone, pagrindžia pačiame teisės akte įtvirtinti tyčinės ir netyčinės klaidos atvejai, sankcijos netaikymo išimtys, ryšys tarp sankcijos ir nuostolių, kuriuos patirtų Bendrijos biudžetas, jei klaida nebūtų pastebėta.

Analogiškai vertinami ir administraciniai suvaržymai prekių ir asmenų judėjimui. *Bonnarde* byloje⁵⁶⁵ Teismas nurodė, kad reikalavimas, kad demonstracinės transporto

Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, Rink. p. I-6351, 355 punktas; 2010 m. kovo 9 d. ESTT Sprendimas *ENI SpA prieš Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare ir kt.*, C-379/08 ir C-380/08, Rink. p. I-02007, 80 punktas.

⁵⁶¹ 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimą *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453. Bylos fabula atskleista šios disertacijos 486 išnašoje.

⁵⁶² 2005 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Alessandrini Srl ir kt. prieš Komisiją*, C-295/03 P, Rink. p. I-05673.

⁵⁶³ 1977 m. liepos 5 d. EBTT Sprendimas *Bela-Mühle Bergmann*, 114/76, Rink. p. 1211.

⁵⁶⁴ 2005 m. balančio 14 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Hamburg-Jonas prieš Käseri Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG*, C-385/03, Rink. p. I-02997; 2002 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Käseri Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG prieš Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, C-210/00, Rink. p. I-06453.

⁵⁶⁵ 2011 m. spalio 6 d. ESTT Sprendimas *Philippe Bonnarde prieš Agence de Services et de Paiement*, C-443/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

priemonės registracijos liudijime būtų įrašas „demonstracinė transporto priemonė“, yra tik vienas iš kompetentingoms institucijoms prieinamų būdų kovoti su sukčiavimu ir apsaugoti aplinką. Ši priemonė laikytina pernelyg griežta ir dėl to neproporcinga siekiamų tikslų atžvilgiu.

Pastebėtina, kad proporcingumo principas ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumui kvestionuoti byloje dėl sankcijų paskyrimo dažniausiai pasitelkiamas kartu su nediskriminavimo principu⁵⁶⁶.

2.4.3.1.2. Lygybė / Nediskriminavimas

Nediskriminavimo principas minimas ne viename Sutarties straipsnyje⁵⁶⁷, o taip pat įtvirtintas Pagrindinių žmogaus teisių chartijos 21 straipsnyje nustatant, kad „Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos. Sutarčių taikymo srityje ir nepažeidžiant konkrečių jų nuostatų draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės“. Tačiau Sąjungos teismų praktikoje retkarčiais sutinkamos nuorodos į minėtus straipsnius, Teismo nuomone, yra tik konkreti bendrojo vienodo požiūrio principo išraiška, kuris yra vienas pagrindinių Bendrijos teisės principų⁵⁶⁸.

Nediskriminavimo principo funkcija – užkertant kelią valdžios institucijoms imtis savavališkų veiksmų ir tokiu būdu primesti skirtingo elgesio pagrindimą, užtikrinti ne tik formaliąją, bet ir realiąją lygybę⁵⁶⁹. Šis principas reiškia, kad panašios situacijos neturi būti vertinamos skirtingai, o skirtingos situacijos – vienodai, nebent toks vertinimas yra objektyviai pagrįstas⁵⁷⁰. Skirtingas vertinimas yra pateisinamas, jeigu jis pagrįstas objektyviu ir protingu kriterijumi, t. y. jeigu jis susijęs su nagrinėjamu teisės aktu siekiamu teisėtu tikslu ir jei šis skirtumas yra proporcingas tokiu vertinimu siekiamam tikslui⁵⁷¹.

Kaip ir aukščiau pateiktoje analizėje vertinant ES institucijos priimto teisės akto atitiktį proporcingumo principui, nediskriminavimo principo laikymosi atžvilgiu Teismo praktikoje vėlgi pastebima vertinimo intensyvumo įvairovė, t. y. Teismas linkęs taikyti ribotą kontrolę bendro pobūdžio teisės aktų, plačios atitinkamai institucijai suteiktos diskrecijos atvejais.

⁵⁶⁶ Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 103.

⁵⁶⁷ Pvz. SESV 18, 40, 45, 157 str. ir kt.

⁵⁶⁸ 1977 m. spalio 19 d. EBTT Sprendimas *Albert Ruckdeschel & Co. ir kt. prieš Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*, 117/76 ir 16/77, Rink. p. 1753, 7 punktas; *Diamalt AG prieš Hauptzollamt Itzehoe*, 2006 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Franz Egenberger*, C-313/04, Rink. p. I-6331, 33 punktas;

⁵⁶⁹ Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 133.

⁵⁷⁰ 1999 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395, 91 punktas; 2009 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Agrana Zucker*, C-33/08, Rink. p. I-0000, 46 punktas; 2006 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Franz Egenberger*, C-313/04, Rink. p. I-6331, 33 punktas; 2010 m. rugsėjo 30 d. ESTT Sprendimas *Uzonyi*, C-133/09, dar nepaskelbto Rinkinyje, 31 punktas.

⁵⁷¹ 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Arcelor Atlantique et Lorraine*, C-127/07, Rink. p. I-0000, 47 punktas.

Nagrinėdamas bendro pobūdžio teisės aktų, teisėtumo klausimą Teismas ne kartą pabrėžė, kad teisės aktų leidėjui leidžiama skirstyti į kategorijas pagal objektyvius kriterijus ir bendruosius vertinimus siekiant nustatyti bendrą ir abstraktą reglamentavimą⁵⁷². Tokio pobūdžio teisės aktai neprivalo atsižvelgti į kiekvieną skirtumą, galintį egzistuoti tarp ekonominių sektorių struktūrų⁵⁷³. Teismo nuomone, visi Sąjungos gamintojai veikiantys bendrojoje rinkoje, kurioje nėra nacionalinių kvotų sistemų, nepriklausomai nuo valstybės narės, kurioje jie yra įsikūrę, privalo kartu prisiimti Sąjungos institucijų sprendimų, kuriuos pastarosios yra priverstos priimti įgyvendindamos savo galias ir reaguodamos į disbalanso tarp gamybos ir realizavimo rinkų grėsmę, pasekmes⁵⁷⁴.

Kaip minėta, skirtingas elgesys nelaikytinas diskriminavimu tais atvejais, kai jis yra objektyviai pagrįstas arba bent jau nėra savavališkas. Skirtingas situacijas apibūdinančius elementus ir jų panašumą reikia apibrėžti ir įvertinti, be kita ko, atsižvelgiant ir į teisės akto, kuriuo nagrinėjamas skirtumas nustatytas, paskirtį ir tikslą⁵⁷⁵. Be to, reikia atsižvelgti į sritis, kuriai nagrinėjamas aktas priklauso, principus ir tikslus⁵⁷⁶.

Byloje *Franz Egenberger* Vokietijos teisės reglamentuojamos bendrovės, tame tarpe *Franz Egenberger*, ginčijo tam tikrų 2001 m. gruodžio 14 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 2535/2001, nustatančio išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl pieno bei pieno produktų importo tvarkos ir tarifinių kvotų atidarymo, nuostatų teisėtumą teigdamos, kad nustatytu teisiniu reguliavimu įtvirtintos diskriminacinės sviesto importo iš Naujosios Zelandijos kvotų administravimo taisyklės (paraiška importo licencijai gauti turi būti pateikta ne bet kurioje valstybėje narėje, o tik Jungtinėje Karalystėje). Komisijos tvirtinimu, ši priemonė pagrįsta objektyviomis ir bendro rinkų organizavimo funkcionavimo reikmėms pritaikytomis priežastimis – siekiu kuo geriau užtikrinti tinkamą nagrinėjamų tarifinių kvotų panaudojimą ir palengvinti jo kontrolę. Reglamentas leidžia pateikti paraišką potencialių sviesto iš Naujosios Zelandi-

⁵⁷² 2010 m. balandžio 15 d. ESTT Sprendimas *Gualtieri prieš Komisiją*, C-485/08 P, dar nepaskelbto Rinkinyje, 81 punktas.

⁵⁷³ 1962 m. liepos 13 d. EBTT Sprendimas *Klößner-Werke AG ir Hoesch AG prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 17 ir 20/61, Rink. p. 615, 340 punktas.

⁵⁷⁴ 1991 m. sausio 24 d. EBTT Sprendimas *Société industrielle de transformation de produits agricoles (SITPA) prieš Office national interprofessionnel des fruits, des légumes et de l'horticulture (Oniflhor)*, C-27/90, Rink. p. I-00133, 20 punktas; 1994 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Antonio Crispoltoni prieš Fattoria Autonoma Tabacchi ir Giuseppe Natale ir Antonio Pontillo prieš Donatab Srl*, C-133/93, C-300/93 ir C-362/93, Rink. p. I-04863, 52 punktas; 1998 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *Galileo Zaninotto prieš Ispettorato Centrale Repressione Frodi - Ufficio di Conegliano - Ministero delle risorse agricole, alimentari e forestali*, C-375/96, Rink. p. I-06629, 47 punktas.

Nurodytose bylose Teismas nagrinėjo teisės aktų, kuriuos Bendrijos institucijos priimdavo reaguodamos į tam tikros produkcijos perteklių (atitinkamai vaisių ir daržovių, tabako ir vyno), teisėtumą. Ieškovų nuomone, reguliavimas, pagal kurį neigiamas perteklinės produkcijos pasekmes turi prisiimti visi atitinkamo produkto gamintojai, nepriklausomai nuo to, ar jie prisidėjo prie pertekliaus rinkoje, yra diskriminuojantis. Tačiau Teismas konstatavo, kad siekiant stabilumo bendroje rinkoje tokios priemonės nelaikytinos diskriminuojančiomis.

⁵⁷⁵ 2008 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *Arcelor Atlantique et Lorraine ir kt.*, C-127/07, Rink. p. I-9895, 26 punktas, 2011 m. kovo 1 d. ESTT Sprendimas *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ir kt.*, C-236/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 29 punktas, 2011 m. kovo 17 d. ESTT Sprendimas *AJD Tuna*, C-221/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 93 punktas.

⁵⁷⁶ 2008 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *Arcelor Atlantique et Lorraine ir kt.*, C-127/07, Rink. p. I-9895, 26 punktas.

jos importuotojų pasirinkta kalba, o su tuo susijusios išlaidos neviršija tų, su kuriomis susiduriama įprastuose prekybiniuose santykiuose. Visgi, Teismo nuomone, įpareigodama paraiškas importo licencijoms gauti pateikti kitoje valstybėje narėje negu ta, kurioje jie įsisteigę, lemia nevienodą požiūrį į šiuos potencialius importuotojus. Tai, kad importuotojai turi pateikti paraišką kitoje valstybėje narėje, gali jiems sukelti sunkumų, su kuriais nesusiduria Jungtinėje Karalystėje įsisteigę importuotojai. Šiuo atžvilgiu kitoje valstybėje narėje įsisteigę importuotojai gali pateikti ir nepalankesnę padėtį ir būti atgrasinami nuo paraiškos importo licencijai gauti pateikimo ne tiek dėl tokiu būdu įtvirtinto kalbinio režimo, nes paraiškų blankai spausdinami visomis oficialiomis kalbomis, kiek dėl nepatogumų, susijusių su administracine procedūra ir galimu teismo procesu, vykstančiu užsienio administracinėje ir teisinėje sistemoje. Teismas priminė, kad kitų žemės ūkio produktų importui kompetenciją išduoti importo licencijas turi kiekvienos valstybės narės kompetentingos valdžios institucijos. Todėl Komisijos nurodomas tikslas negali pateisinti nevienodo požiūrio į importuotojus⁵⁷⁷.

Byloje *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, Liuksemburgas nurodė, kad jis vertinamas skirtingai nei valstybės narės, kurių dideli regioniniai oro uostai, aptarnaujantys nuo 1 iki 5 milijonų keleivių per metus, nepatenka į Direktyvos 2009/12 taikymo sritį, nors jų situacija yra tapati vienintelio komercinio Liuksemburgo oro uosto, t. y. Liuksemburgo-Findelio, per metus aptarnaujančio 1,7 milijono keleivių, situacijai. Tokiais oro uostais Liuksemburgas įvardino Hano (Vokietija) ir Šarlerua (Belgija) oro uostus, kurie atitinkamai aptarnauja 4 milijonus ir 2,9 milijono keleivių per metus ir yra toje pačioje keleivių traukos zonoje, kaip ir Liuksemburgo oro uostas, t. y. nuo jo nutolę, vykstant kelių transportu, mažiau nei 200 km, ir kurie yra tiesioginiai pastarojo konkurentai. Panaši situacija ir didelių regioninių oro uostų netoli didelio ar stambios ekonominės veiklos miesto, kaip antai Turino (Italija) ar Bordo (Prancūzija) oro uostai, per metus aptarnaujantys atitinkamai 3,5 ir 3,4 milijono keleivių. Be to, Liuksemburgas vertinamas taip pat, kaip valstybės narės, kurių teritorijoje yra oro uostų, per metus aptarnaujančių daugiau nei 5 milijonus keleivių, kaip antai Vokietijos Federacinė Respublika ir Belgijos Karalystė. Iš direktyvos matyti, kad ją priimdamas teisės aktų leidėjas manė, jog jos taikymo sričiai būtina priskirti ne visus Sąjungos oro uostus, o tik dvi jų kategorijas, t. y., pirma, už minimalų nustatytą dydį didesnius ir, antra, daugiausia keleivių per metus aptarnaujančius oro uostus tose valstybėse narėse, kurių nė vienas oro uostas neviršija šio minimalaus dydžio, kaip antai Liuksemburgo-Findelio oro uostas. Teisės aktų leidėjas nusprendė, kad tose valstybėse narėse, kuriose nė vienas oro uostas nėra šioje direktyvoje nustatyto minimalaus dydžio, daugiausia keleivių per metus aptarnaujantis oro uostas turi privilegijuotą patekimo į tą valstybę narę padėtį, t. y. laikytinas patekimo į atitinkamą valstybę narę vartais, šiuose oro uostuose yra rizika, kad jų valdytojai įgis stipresnę padėtį nei naudotojai ir piktnaudžiaus šia padėtimi nustatydami mokesčius. Priimdamas bendrą oro uosto mokesčių nustatymo sistemą ES teisės aktų leidėjas siekė pagerinti oro uostų valdytojų ir šių uostų naudotojų santykius. Teismo nuomone, oro uostų panašumą reikia vertinti visų pirma atsižvelgiant į jų padėtį šių oro uosto naudotojų, t. y. oro transporto bendrovių, atžvilgiu. Oro transporto bendrovių didžiausias strateginis interesas yra siūlyti skrydžius iš pagrindinio

⁵⁷⁷ 2006 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Franz Egenberger*, C-313/04, Rink. p. I-6331, 33-40 punktai.

oro uosto, kaip antai Liuksemburgo-Findelio, ir į jį, o oro uosto mokesčių dydis arba net konkretus per metus aptarnaujamų keleivių skaičius negali būti laikomi lemiamais kriterijais šioms oro transporto bendrovėms. Antraeilis oro uostas iš principo neturėtų būti laikomas patekimo į jo vietos valstybės narę vartais šioje direktyvoje vartojama prasme, net jei jis yra didelis regioninis oro uostas ir įsikūręs netoli miesto, kaip antai Bordo ar Turino oro uostai⁵⁷⁸.

Pastebėtina, kad tam tikrais atvejais Teismas yra linkęs pateisinti diskriminavimą, ir kalbame ne apie pozityvios diskriminacijos atvejus. *Idéal tourisme* byloje Teismas konstatavo, kad skirtingas transporto rūšių traktavimas PVM tikslais (nagrinėjamu atveju – kelių transporto diskriminavimas oro transporto atžvilgiu) yra laipsniško nacionalinės teisės aktų suderinimo, atlikto remiantis EB Sutarties 93 ir 94 straipsniais (dabar SESV 113 ir 115 str.), rezultatas⁵⁷⁹.

2.4.3.1.3. Teisinis tikrumas⁵⁸⁰ ir teisėti lūkesčiai

Pagal teisinio tikrumo principą reikalaujama, kad teisės aktais suinteresuotiesiems asmenims būtų leista tiksliai žinoti jais nustatytų pareigų turinį ir kad šie asmenys galėtų aiškiai žinoti savo teises ir pareigas ir atitinkamai imtis veiksmų⁵⁸¹. Taigi, pagrindinis teisinio tikrumo principo aspektas – reglamentuojamų situacijų aiškumas ir teisiųjų santykių prognozuojamumas⁵⁸².

Pirmasis, aiškumo, elementas siejamas su reikalavimu skelbti ES institucijų priimamus teisės aktus. *Heinrich* byloje nagrinėta situacija, kai ES oficialiajame leidinyje nepaskelbtame Reglamento priede buvo nustatytas daiktų, kurių keleiviai negali įsinešti į saugomas zonas ir orlaivio saloną, sąrašas. Teismas konstatavo, kad vadovaujantis Sutarties 254 straipsnio 2 dalimi (dabar SESV 297 str.) reglamentas gali turėti teisinių pasekmių, tik jeigu jis buvo paskelbtas ES oficialiajame leidinyje. Nepaisant to, kad minėtame Sutarties straipsnyje nustatyta reglamento paskelbimo pareiga gali turėti išimčių, priemonės, jei jomis nustatomos pareigos privatiems asmenims, bet kuriuo atveju turi būti skelbiamos ES oficialiajame leidinyje⁵⁸³.

Atkreiptinas dėmesys, kad asmenų galėjimas aiškiai žinoti savo teises ir pareigas gali būti užtikrinamas tik teisės aktus tinkamai paskelbus adresato oficialiąja kalba⁵⁸⁴. Šis teisinio tikrumo principo aspektas tapo itin aktualus 2004 m. gegužę į ES įstojus dešimčiai naujų valstybių narių ir atitinkamai jų valstybinėms kalboms tapus oficialiomis ES kalbomis. Pagal Stojimo sutartį iki šių valstybių įstojimo priimti teisės aktai turėjo būti paskelbti specialiaje Oficialiojo leidinio leidime. Deja, dėl didelės skelbtinų dokumen-

⁵⁷⁸ 2011 m. gegužės 12 d. ESTT Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-176/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 31–55 punktai.

⁵⁷⁹ 2000 m. liepos 13 d. EBTT Sprendimas *Idéal tourisme SA prieš Belgijos valstybę*, C-36/99, Rink. p. I-06049, 37 punktas.

⁵⁸⁰ Sekant terminu prancūzų kalba „*sécurité juridique*“, Sąjungos teismų sprendimuose lietuvių kalba dažniausiai sutinkamas „teisinio saugumo“ terminas.

⁵⁸¹ 2009 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Heinrich*, C-345/06, Rink. p. I-1659, 44 punktas.

⁵⁸² 1996 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Duff ir kiti*, C-63/93, Rink. p. I-569, 20 punktas.

⁵⁸³ 2009 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Heinrich*, C-345/06, Rink. p. I-1659, 41–63 punktai.

⁵⁸⁴ 1998 m. lapkričio 26 d. EBTT Sprendimas *Covita*, C-370/96, Rink. p. I-7711, 27 punktas.

tų apimties Komisija nurodė, jog oficialaus paskelbimo reikalavimas bus įvykdytas ne iki įstojimo dienos, o iki 2004 m. pabaigos, tuo tarpu iki šio paskelbimo oficialiu laikytinas elektroninių versijų paskelbimas Eur-Lex duomenų bazėje.

Byloje *Skoma-Lux* bendrovė ginčijo jai skirtas baudas dėl daugkartinių teisės aktų muitų srityje pažeidimų, motyvuodama tuo, kad Muitinės administracija negalėjo jos atžvilgiu pasiremti Bendrijos teisės aktais, kurie dar nebuvo paskelbti čekų kalba ES oficialiajame leidinyje. Teismas nurodė, kad nors Bendrijos teisės aktai iš tiesų yra prieinami internete ir privatūs asmenys vis dažniau susipažįsta su jais šiuo būdu, toks šių teisės aktų pateikimas susipažinti negali prilygti tinkamam paskelbimui ES oficialiajame leidinyje, nesant Bendrijos teisėje jokio reglamentavimo šiuo klausimu. Nors įvairios valstybės narės pripažino, jog elektroninis paskelbimas yra galiojanti forma, tam skirtuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose jis detaliam reglamentuojamas ir atvejai, kai toks paskelbimas galioja, yra tiksliai apibrėžti. Tokiomis aplinkybėmis, remdamasis tuo metu galiojusia Bendrijos teise, Teisingumo Teismas negalėjo konstatuoti, kad tokios Bendrijos teisės aktų pateikimo susipažinti formos pakanka, siekiant užtikrinti galimybę jais remtis. Pagal tuo metu galiojusią Bendrijos teisę vienintelė autentiška Bendrijos reglamento versija buvo ta, kuri buvo paskelbta ES oficialiajame leidinyje, todėl ankstesne nei šis paskelbimas elektronine versija, nors ir vėliau matyti, kad ji atitiko paskelbtąją, negalėjo būti remiamasi privačių asmenų atžvilgiu⁵⁸⁵. Teismas taip pat pabrėžė, kad valstybės narės neprivalo ginčyti remiantis tokiais normomis priimtų administracinių ar teismų sprendimų, jei pagal taikomas nacionalines normas jie tapo galutiniai. Kitaip gali būti tik išimtiniais atvejais, kai buvo imtasi administracinių priemonių ar priimti teismo sprendimai, ypač baudžiamojos pobūdžio, kurie galėtų pažeisti pagrindines teises⁵⁸⁶. Pastarąjį aspektą Teismas patikslino *Balbiino* byloje, nurodydamas, kad tai, jog reglamentu negalima remtis privačių asmenų atžvilgiu valstybėje narėje, kurios kalba jis nebuvo paskelbtas, neturi jokio poveikio aplinkybei, kad jo nuostatos atitinkamai valstybei narei yra privalomos nuo įstojimo, nes jis yra *acquis communautaire* dalis⁵⁸⁷. Teismo nuomone, iš sprendimo *Skoma-Lux* išplaukianti taisyklė netrukdo galimybei remtis privačių asmenų atžvilgiu tomis reglamentų nuostatomis, kurios buvo perkeltos į Estijos Mokesčio už perteklines atsargas įstatymą (nuostatos, nesukuriančios pareigų privatiems asmenims, nes nebuvo paskelbtos, sukuria šias pareigas per nacionalinį įstatymą). Tuo tarpu sprendimas *Skoma-Lux* galėtų būti taikomas tik toms reglamentų nuostatomis, kurios nebuvo perkeltos. Tokiu atveju nepaskelbimas estų kalba atima galimybę remtis atitinkamo-

⁵⁸⁵ 2007 m. gruodžio 11 d. EBTT Sprendimas *Skoma-Lux sro prieš Celnį rėditelstvi Olomouc*, C-161/06, Rink. p. I-10841, 32-51 punktai.

Pažymėtina, kad sprendimu šioje Teisingumo Teismo byloje rėmėsi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. liepos 25 d. nutartyje A-438-305/2011, konstatuodamas Bendrijos Muitinės kodekso nuostatų taikymo privataus juridinio asmens atžvilgiu negalimumą.

⁵⁸⁶ *Ibid*, 71-72 punktai.

⁵⁸⁷ Akcentuotina, kad byla buvo susijusi ne su visišku reglamento nepaskelbimu visomis kalbomis, o tik su savalaikiu nepaskelbimu stojančiosios valstybės kalba. Todėl skirtingų pasekmių valstybėms narėms ir privatiems asmenims nustatymas atrodė tinkamas. Privatūs asmenys privalo turėti galimybę susipažinti su savo teisėmis ir pareigomis (viena iš) valstybės narės, kurios piliečiai jie yra, kalbų, kuri tikėtina bus jų gimtoji kalba. Valstybė narė jau žinojo ir aiškiai pripažino *acquis communautaire*. Todėl logiška, kad reglamentas, kuris buvo to (paskelbto) *acquis* dalis, turėtų ją įpareigoti.

mis nuostatomis. Tačiau patikrinti ir nuspręsti, ar yra Bendrijos teisės nuostatų, kurios nebuvo perkeltos į nacionalinį įstatymą ir dėl to negali būti taikomos privatiems asmenims, gali tik nacionalinis teismas⁵⁸⁸.

Pažymėtina, kad aukščiau aptartos taisyklės taikomos tais atvejais, kai atitinkamiems ES teisės aktams taikytinas paskelbimo reikalavimas. *Polska Telefonía Cyfrowa* byloje Teismas nurodė, kad Nacionalinei reguliavimo institucijai nedraudžiama remtis 2002 m. Komisijos priimtomis Rinkos analizės ir didelės įtakos rinkoje įvertinimo gairėmis, į kurias pagal Direktyvą 2002/21 privaloma būtinai atsižvelgti atliekant atitinkamų rinkų analizę, sprendime, kuriuo ši institucija nustato tam tikrus reglamentuojančio pobūdžio įpareigojimus elektroninių ryšių paslaugų operatoriui, neatsižvelgiant į tai, kad šios gairės nebuvo paskelbtos ES oficialiajame leidinyje atitinkamos valstybės narės kalba, nors ši yra oficialioji ES kalba⁵⁸⁹. Tokia pozicija atitinka ankstesnę Teismo praktiką, pagal kurią jis nepripažino bendrojo ES teisės principo, pagal kurį viskas, kas gali turėti įtakos ES piliečio interesams, visais atvejais turi būti parengta jo vartojama kalba⁵⁹⁰.

Antrasis teisinio tikrumo elementas – prognozuojamumas – iš esmės siejamas su teisės akto galiojimo atgal draudimu. Teisės akto galiojimas atgal savo ruožtu gali būti tikras arba tariamas (kvazi-retroaktyvumas).

Pagal bendrą taisyklę teisinio tikrumo principas draudžia nustatyti ES teisės akto galiojimo pradžią anksčiau, nei jis buvo paskelbtas⁵⁹¹, t. y. tikras teisės akto galiojimo atgal draudimas užkerta kelią taikyti įstatymų leidėjo sukurtas taisykles įvykiams, kurie jau yra užbaigti. Šis principas yra absoliutus baudžiamąją atsakomybę nustatančių teisės aktų atžvilgiu, kai siekiama kriminalizuoti veiką, kuri nebuvo nusikalstama jos padarymo metu⁵⁹². Principas taip pat taikomas ypač griežtai kai kalbama apie teisės aktus, dėl kurių gali kilti finansinių pasekmių⁵⁹³. Tuo tarpu kitais atvejais gali būti taikoma šio principo išimtis, jei to reikalauja siekiamas tikslas ir yra tinkamai atsižvelgiama į suinteresuotųjų asmenų teisėtus lūkesčius⁵⁹⁴. Atitinkamai būtinybė taikyti teisės aktą atgal

⁵⁸⁸ 2009 m. birželio 4 d. EBTT Sprendimas *Balbiino AS prieš Pöllumajandusminister ir Maksu- ja Tolliameti Pøhja maksu- ja tollikeskus*, C-560/07, Rink. p. I-04447, 30-32 punktai.

⁵⁸⁹ 2011 m. gegužės 12 d. ESTT Sprendimas *Polska Telefonía Cyfrowa sp. z o.o. prieš Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej*, C-410/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 39 punktas.

⁵⁹⁰ 2003 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Kik prieš VRDT*, C-361/01 P, Rink. p. I-8283, 82-83 punktai.

⁵⁹¹ 2009 m. kovo 19 d. EBTT Sprendimas *Mitsui & Co. Deutschland*, C-256/07, Rink. p. I-1951, 32 punktas.

⁵⁹² Tačiau Teismas neabejotinai pripažįsta, kad švelnesnės baudmės taikymo atgaline data principas yra bendrųjų Bendrijos teisės principų dalis (2005 m. gegužės 3 d. EBTT Sprendimas *Berlusconi ir kt.*, C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, Rink. p. I-03565, 69 punktas).

⁵⁹³ 2009 m. rugsėjo 10 d. EBTT Sprendimas *Plantanol*, C-201/08, Rink. p. I-8343, 46 punktas.

⁵⁹⁴ 2009 m. kovo 19 d. EBTT Sprendimas *Mitsui & Co. Deutschland*, C-256/07, Rink. p. I-1951, 32 punktas; 1991 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Antonio Crispolti prieš Fattoria autonoma tabacchi di Città di Castello*, C-368/89, Rink. p. I-03695, 17 punktas.

Crispoltoni byloje Teismas nustatė, kad reglamentais, paskelbtais 1988 m. balandžio ir liepos mėn. siekta reglamentuoti maksimalius garantuojamus auginamo tabako rūšių kiekius. Teismas konstatavo, kad reglamentų taikymu atgal nebūtų pasiektas deklaruojamas tikslas – atgrąsinti nuo auginimo tų tabako rūšių, kurias sunkiausia realizuoti, kadangi tabakas jau būtų pasodintas. Be to, tokiu reguliavimu būtų pažeisti asmenų teisėti lūkesčiai, kadangi planuodami reikalingas investicijas asmenys turi teisę tikėtis būti laiku informuotais apie sprendimus, turėsiančius įtaką patirtoms investicijoms.

turi būti aiškiai pagrįsta teisės akte⁵⁹⁵ arba akivaizdžiai matyti iš teisės akto formuluočių, tikslų ar bendros struktūros, kad joms turi būti pripažintas toks poveikis⁵⁹⁶.

Teismas savo praktikoje ne kartą pripažino teisės taikymą atgal nepažeidus teisinio tikrumo principo, pavyzdžiui⁵⁹⁷:

Dėl teisinio reguliavimo vakuumo išvengimo: *Fedesa* byloje direktyvos galiojimas atgal buvo pagrįstas aplinkybe, jog šia direktyva buvo pakeista Teismo sprendimu negaliojančia dėl procedūrinio pobūdžio pažeidimų pripažinta direktyva. Siekiant išvengti teisinio reguliavimo vakuumo, naujoji direktyva, savo turiniu identiška ankstesniajai, retroaktyviai taikyta laikotarpiui nuo Teismo sprendimo įsigaliojimo dienos. Atsižvelgiant į tai, kad periodas tarp direktyvos pripažinimo negaliojančia ir naujos direktyvos paskelbimo buvo labai trumpas (nepilnas mėnuo) bei tai, kad suinteresuoti asmenys neturėjo pagrindo tikėtis, kad Taryba pakeis savo požiūrį ir priims savo turiniu skirtingą direktyvą, teisinio tikrumo principas nebuvo pažeistas⁵⁹⁸.

Dėl palankesnio teisinio reguliavimo taikymo: *Vischim* byloje direktyvos galiojimas atgal buvo pagrįstas aplinkybe, jog šia direktyva siekta išvengti Direktyva 2005/53 numatytos griežtesnės specifikacijos taikymo. Nauja Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos specifikacija panaikino Direktyvos 2005/53 priėmimo dieną galiojusią specifikaciją ir pakeitė reikalavimą, susijusį su chlorotalonilo kiekiu, jį padidindama. Numačiusi iš dalies pakeistos specifikacijos galiojimą atgaline data, Komisija ketino išvengti, kad valstybės narės net labai trumpai nebūtų priverstos taikyti Direktyva 2005/53 numatytą griežtesnę specifikaciją. Konstatavęs tai, kad siekiamas tikslas reikalauja taikyti teisės aktą atgal, bei tai, kad direktyvoje nustatytas leidimas palikti galiojančius leidimus naują specifikaciją atitinkantiems produktams su sąlyga, kad leidimo turėtojas įvykdė Direktyva 2005/53 nustatytus kitus reikalavimus, užtikrina asmenų teisėtą lūkesčių apsaugą, Pirmosios instancijos teismas nusprendė, jog teisinio tikrumo principas nebuvo pažeistas⁵⁹⁹.

Be tikrojo teisės akto galiojimo atgal, kaip minėta, taip pat išskiriamas tariamas retroaktyvumas, reiškiantis, kad įstatymų leidėjo sukurtos taisyklės taikomos įvykiams, atsiradusiems praeityje, tačiau dar neužbaigtiems. Nors šiais atvejais taip pat taikomas reikalavimas tinkamai atsižvelgti į suinteresuotųjų asmenų teisėtus lūkesčius, Teismas pabrėžia, kad teisėtų lūkesčių apsaugos principo taikymo sritis negali būti tiek išplėsta, kad iš esmės neleistų taikyti naujos normos būsimoms situacijoms, susiklosčiusios ga-

⁵⁹⁵ 1993 m. balanzio 1 d. EBTT Sprendimas *Diversinte SA ir Iberlacta SA prieš Administración Principal de Aduanas e Impuestos Especiales de la Junquera*, C-260/91 ir C-261/91, Rink. p. I-01885, 10 punktas.

Šioje byloje Teismas nurodė, kad teiginys preambulėje, jog "siekiant už kirsti kelią spekuliacijai šiam teisės akte reglamentuojamam produktui, jo nuostatos turi būti įvestos skubos tvarka", neatitinka reikalavimo būtinybę taikyti teisės aktą atgal aiškiai pagrįsti teisės akte. Tokia nuostata geriausiu atveju paaiškina, kodėl reglamentas turėtų būti nedelsiant taikomas (11-13 punktai).

⁵⁹⁶ 2011 m. kovo 24 d. ESTT Sprendimas *ISD Polska sp. z o.o. ir kt. prieš Komisiją*, C-369/09 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 98 punktas.

⁵⁹⁷ Išsamesnę Teismo praktikos analizę rasite Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006, p. 256-266.

⁵⁹⁸ 1990 m. lapkričio 13 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Minister of Agriculture, Fisheries and Food ir Secretary of State for Health, ex parte: Fedesa ir kt.*, C-331/88, Rink. p. I-04023, 46-47 punktai. Analogiška situacija aparta ir 1982 m. rugsejo 30 d. EBTT Sprendime *G.R. Amylum prieš Tarybą*, 108/81, Rink. p. 3107.

⁵⁹⁹ 2009 m. spalio 7 d. PIT Sprendimas *Vischim Srl prieš Komisiją*, T-380/06, Rink. p. II-03911, 81-99 punktai.

lijojant ankstesnei normai, pasekmėms⁶⁰⁰. Asmenys negali tikėtis, jog teisės aktai liks visiškai nepakeisti, ir gali ginčyti tik teisės aktų pakeitimo įgyvendinimo taisyklės. Be to, teisinio tikrumo principas nereikalauja nekeisti teisės aktų, bet reikalauja, kad teisės aktų leidėjas atsižvelgtų į ypatingas asmenų situacijas ir prireikus adaptuotų naujų teisės normų taikymą⁶⁰¹.

Teisinio tikrumo principo analizė atskleidžia glaudų šio principo ryšį su teisėtų lūkesčių apsauga. Kaip nurodė, generalinis advokatas Léger, teisėtų lūkesčių principas yra pasekmė teisinio tikrumo principo, kuris reikalauja, kad Bendrijos teisės aktai būtų aiškūs, o jų taikymas – numatomas teisės subjektams, nes juo siekiama, kad, pakeitus teisės normą, būtų užtikrinta vieno ar kelių konkrečių fizinių ar juridinių asmenų teisė-tai įgytos padėties apsauga⁶⁰².

Atsižvelgiant į jo subjektyvų pobūdį, sunku pateikti išsamų teisėtų lūkesčių apsaugos principo apibrėžimą. Tačiau ES teismų praktikos analizė rodo, kad šio principo pažeidimas pripažįstamas, kai įvykdomos žemiau aptariamoms sąlygos.

Pirma, turi būti ES institucijos teisės aktas ar veiksmas, galintis sukelti tokių lūkesčių, t. y. lūkesčių pagrindas. Garantijomis, galinčiomis suteikti tokių lūkesčių, laikoma tiksli, nesąlygiška, nuosekli ir tam teisę turinčių patikimų šaltinių, nesvarbu kokia forma, pateikta informacija⁶⁰³. Tačiau niekas negali teigti, kad buvo pažeistas šis principas, jei nėra tikslų administracijos suteiktų garantijų⁶⁰⁴.

Teisėti lūkesčiai yra stipriausi, jei jie paremti administraciniu institucijos aktu su-teiktomis teisėmis ar nauda. Retroaktyvus tokių teisės aktų panaikinimas laikytinas ne-teisėtu, išskyrus retas išimtis, tenkinančias šias sąlygas: (i) teisės aktas panaikinamas per protingą terminą, ir (ii) jį priėmusi institucija pakankamai atsižvelgė į tai, kiek suintere-suotas asmuo galėjo būti priverstas tikėti teisės akto teisėtumu. *Lagardère* byloje ieškovai ginčijo Komisijos 2000 m. liepos 22 d. sprendimą, pakeitusį jos 2000 m. birželio 22 d. sprendimą, kuriame Komisija pripažino koncentraciją suderinama su bendra rinka ir nustatė būtinus įgyvendinti ribojimus. Ieškovų teigimu, nei 2000 m. birželio 22 d. spren-dimo turinys, nei administracinės procedūros metu Komisijos teikta informacija nesu-teikė ieškovams pagrindo tikėtis, kad šis sprendimas ne galutinis ir galėtų būti pakeistas. Teismo teigimu, Komisijos sprendimas suteikė ieškovams subjektines teises. Sprendime nebuvo nieko, kas būtų leidę suprasti, jog tai nebuvo sprendimas, kurį Komisija keti-no priimti ir kad jis buvo įteiktas ieškovams per klaidą sprendimo priėmimo proceso metu; sprendimas nebuvo nesuderinamas su ankstesne Komisijos praktika; Komisijos pareigūnai administracinės procedūros metu nesuteikė pagrindo manyti, kad ketina-ma priimti iš esmės kitokio turinio vertinimą pateikiantį sprendimą. Taigi, Komisijos

⁶⁰⁰ 2010 m. sausio 14 d. ESTT Sprendimas *Stadt Papenburg prieš Bundesrepublik Deutschland*, C-226/08, Rink. p. I-00131, 46 punktas; 2002 m. sausio 29 d. EBTT Sprendimas *Pokrzepowicz-Meyer*, C-162/00, Rink. p. I-1049, 55 punktas.

⁶⁰¹ 2005 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *VEMW ir kt.*, C-17/03, Rink. p. I-4983, 80-81 punktai.

⁶⁰² Generalinio advokato Léger išvada byloje *Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479, 367 punktas.

⁶⁰³ 2010 m. gruodžio 16 d. ESTT Sprendimas *Kahla Thüringen Porzellan prieš Komisiją*, C-537/08 P, dar nepaskelbto Rinkinyje, 63 punktas.

⁶⁰⁴ 2007 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *Kominou ir kt. prieš Komisiją*, C-167/06 P, 63 punktas.

sprendimas neturėjo jokių požymių, iš kurių ieškovai, kaip rūpestingi verslo subjektai, būtų galėję suabejoti jo teisėtumu.

Teisėtų lūkesčių pagrindu taip pat gali būti bendro pobūdžio teisės aktas, jei jame įtvirtinamos apsauginės nuostatos, įpareigojančios atsižvelgti į tam tikrų asmenų interesus. *Mulder* byloje Teismas nustatė, kad pieno tiekėjas buvo Bendrijos institucijos aktu paskatintas terminuotai sustabdyti pieno tiekimą ir gauti išmoką. Tuo pačiu jis įgijo teisėtą lūkestį tikėtis, kad pasibaigus jo prisiimtam įsipareigojimui jis nepatirs neigiamų pasekmių būtent dėl to, kad pasinaudojo teisės aktu nustatyta teise sustabdyti tiekimą. Atitinkamai institucijos teisės aktas, kuriuo asmenys prarado teisę pretenduoti į kvotas tuo atveju, jei netiekė pieno šio teisės akto priėmimo metu, pažeidė teisėtų lūkesčių principą⁶⁰⁵.

Tačiau jeigu asmens teisinės padėties pablogėjimą sąlygoja ne ES institucijos teisės aktas, o laisvas asmens apsisprendimas, teisėti lūkesčiai nebus pažeisti. *Kühn* byloje Teismas nustatė, kad metų viduryje pasikeitus ieškovo bendrovės nuomininkui, jis negalėjo pateikti būdingo pristatymų kiekio už einamuosius metus ir tokiu būdu gauti didesnę kvotą. Ieškovo nuomone, Bendrijos institucijos privalėjo teisės akte numatyti galimybę tokiais atvejais remtis ankstesnių metų pristatymų kiekiais. Teismas nesutiko su ieškovo nuomone ir konstatavo, kad teisėtų lūkesčių principas nedraudžia Bendrijos institucijoms nustatyti ribojimų dėl to, kad tiekėjas nepatiekė pieno arba patiekė mažesnę jo kiekį per laikotarpį iki teisės akto įsigaliojimo, jei nepatiekimą ar mažesnio kiekio patiekimą sąlygojo laisvas paties tiekėjo sprendimas, nepaskatintas Bendrijos teisės akto⁶⁰⁶.

Galiausiai teisėtų lūkesčių pagrindu gali tapti Bendrijos institucijų elgesys. Teisė reikalauti teisėtų lūkesčių apsaugos atsiranda, įvykdžius tris sąlygas: (i) suinteresuotasis asmuo iš Bendrijos valdžios institucijų įgaliotų ir patikimų šaltinių turi būti gavęs tikslus, besąlyginius ir tarpusavyje derančius patikinimus; (ii) dėl šių patikinimų pobūdžio šiam asmeniui turi atsirasti teisėtų lūkesčių; (iii) šie patikinimai turi atitikti galiojančias taisykles⁶⁰⁷. Byloje *Komisija prieš Vokietiją* Komisija kaltino Vokietiją neišieškojus skolų muitinei, pavėluotai padarius prieinamus atitinkamus nuosavus išteklius ir atsisakius sumokėti taikytinas palūkanas. Vokietija teigė, kad, kiek tai susiję su palūkanų nemokėjimu, Komisija sudarė pagrindą teisėtiems lūkesčiams atsirasti, nes 2003 m. liepos 2 d. Nuosavų išteklių patariamąjį komiteto posėdyje išplatintame dokumente paskelbė, jog „sumokėjus per nustatytus terminus nebus skaičiuojamos palūkanos“. Teismo nuomone, Vokietija negalėjo manyti, kad jai suteiktos aiškios, besąlyginės ir nuoseklios garantijos, dėl kurių atsirado teisėti lūkesčiai. Komisijos sakinytis nebūtinai turėjo būti suprstas tik taip, kad sumokėjus ginčijamą nuosavų išteklių sumą į sąskaitą per nustatytą terminą nebus skaičiuojamos palūkanos, ypač atsižvelgus į faktą, kad susikaupusios palūkanos viršijo ginčijamų nuosavų išteklių sumą. Jį taip pat galima buvo suprasti taip, kad Komisija, skaičiuodama visų valstybių narių, kurios, pažeisdamos muitų teisės aktus, neišieškojo muitų ir nepervedė atitinkamų nuosavų išteklių sumų Komisijai, mo-

⁶⁰⁵ 1988 m. balanzio 28 d. EBTT Sprendimas *Mulder prieš Minister van Landbouw en Visserij*, 120/86, Rink. p. 2321, 24 punktas.

⁶⁰⁶ 1992 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Ralf-Herbert Kühn prieš Landwirtschaftskammer Weser-Ems*, C-177/90, Rink. p. I-00035, 15 punktas.

⁶⁰⁷ 2005 m. birželio 30 d. PIT Sprendimas *Eugénio Branco, Lda prieš Komisiją*, T-347/03, Rink. p. II-02555, 102 punktas.

kėtinai palūkanas, siekė nustatyti ne tik vienodą pradžios datą, bet ir vienodą galutinę datą. Toks metodas būtų palengvinęs palūkanų skaičiavimą, nes nebūtų reikėję atskirai nustatyti kiekvienos valstybės narės vėlavimo laikotarpį. To pakanka konstatuoti, jog Komisijos teiginiui trūko būtino tikslumo, kad sukeltų Vokietijai teisėtų lūkesčių. Teis- mas, remdamasis generalinės advokatės išvada, pabrėžė, kad net Komisijos teiginį inter- pretuojant Vokietijos nurodytu būdu, sąlygų atsirasti teisėtiems Vokietijos lūkesčiams nebūtų. Atsižvelgiant į nemenką palūkanų dydį ir susiklosčiusias aplinkybes, Komisijos pasiūlymą sąžiningai buvo galima suprasti tik taip, kad Komisija atsisakys palūkanų, tik jei valstybės narės savo ruožtu pripažins prievolę sumokėti ginčijamą nuosavų išteklių sumą. Vokietija ginčijamą nuosavų išteklių sumą sumokėjo tik su aiškia išlyga ir nepri- pažindama Komisijos teisės į nuosavų išteklių sumą. Vokietijos teiginys, kad atsakomy- bė už neaiškumus turi tekti Komisijai, taip pat klaidingas – teisinis pagrindas pradėti skaičiuoti palūkanas buvo nustatytas reglamentu ir jo nuostatos yra aiškios ir tikslios⁶⁰⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisėti lūkesčiai negali būti sukurti institucijų neįparei- gojančiais aktais. *Forum 187 ASBL* byloje Teismas nurodė, kad Tarybos išvados išreiškia politinio pobūdžio siekį ir negali savo turiniu lemti teisinių pasekmių, kuriomis šalys galėtų remtis Teisingumo Teisme. Be to, šios išvados jokių būdu negali įpareigoti Komi- sijos, kai ji veikia įgyvendindama Sutartimi jai patikėtą kompetenciją valstybės pagalbos srityje. Todėl Belgijos vyriausybė negali pagrįstai tvirtinti, kad šios išvados galėjo būti garantijų, kad bus nustatytos pereinamojo pobūdžio priemonės, pagrindas. Tas pats tai- koma ir koordinavimo centrums, kurie, Teismo nuomone, turėtų išmanyti, kokia yra Komisijos kompetencija, ir todėl negali remtis Tarybos išvadomis prieš Komisiją⁶⁰⁹.

Antroji būtina sąlyga teisėtų lūkesčių pažeidimui konstatuoti siejama su aplinky- be, kad atitinkamas asmuo negalėjo numatyti anksčiau ES institucijos atlikto veiksmo pakeitimo. Jei atidus ir pakankamai informuotas ūkio subjektas galėjo numatyti, jog ES teisės akto priėmimas gali paveikti jo interesus, jis negali remtis teisėtų lūkesčių apsau- gos principu priėmus šį teisės aktą⁶¹⁰.

Kalbant apie teisėtų lūkesčių apsaugos principą, aišku, kad teisės subjektai negali pagrįstai tikėtis išlaikyti esamos padėties, kuri gali pasikeisti ES institucijoms įgyvendi- nant savo diskreciją. Tai ypač pasakytina apie tokias ES reguliavimo sritis kaip bendras rinkos organizavimas, kurio tikslas yra nuolatinis derinimas su besikeičiančiomis eko- nominėmis sąlygomis⁶¹¹. *Di Lenardo* byloje Teismas nurodė, kad suinteresuotieji ūkio subjektai negalėjo turėti jokių Komisijos suteiktų pagrįstų vilčių, jog galiojančios ba- nanų importo iš trečiųjų šalių taisyklės bus išlaikytos, nes nuo ginčijamo Reglamento Nr. 404/93 priėmimo jos ne tik buvo daug kartų keičiamos, ypač dėl Bendrijos tarptauti-

⁶⁰⁸ 2010 m. liepos 1 d. ESTT Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-442/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 96-97 punktai, taip pat žr. generalinės advokatės Trstenjak išvadą šioje byloje, 112-114 punktus.

⁶⁰⁹ 2006 m. birželio 22 d. *Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479, 151-153 punktai.

1987 m. kovo 11 d. EBTT Sprendimas *Van den Bergh en Jurgens ir Van Dijk Food Products prieš Komisiją*, 265/85, Rink. p. 1155, 44 punktas; 1997 m. balandžio 15 d. EBTT Sprendimas *Irish Farmers Association ir kt.*, C-22/94, Rink. p. I-1809, 25 punktas; 2004 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Di Lenardo ir Dilexport*, C-37/02 ir C-38/02, Rink. p. I-6911, 70 punktas.

⁶¹¹ 1999 m. spalio 14 d. EBTT Sprendimas *Atlanta prieš Europos Bendriją*, C-104/97 P, Rink. p. I-6983, 52 punktas; 2004 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Di Lenardo ir Dilexport*, C-37/02 ir C-38/02, Rink. p. I-6911, 70 punktas.

nių įsipareigojimų Pasaulio prekybos organizacijai, bet ir reikalauja nuolatinio derinimo su besikeičiančia ekonomine situacija Bendrijos institucijoms paliekant plačią diskreciją⁶¹². Byloje *Ispaniją prieš Tarybą* Teismas nustatė, kad 2001 m. pabaigoje Europos Bendrija, Tailandas ir Filipinai susitarė suorganizuoti konsultacijas, siekdami išnagrinėti, kaip preferencinių tarifų tvarkos taikymas tuno konservams iš Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybių pažeidžia Tailando ir Filipinų teisėtus interesus. Kadangi konsultacijomis nepavyko pasiekti abipusiai priimtino sprendimo, Bendrija, Tailandas ir Filipinai kreipėsi į Pasaulio prekybos organizaciją dėl tarpininkavimo. 2002 m. gruodžio 20 d. tarpininkas pateikė savo išvadą rekomenduodamas Bendrijai muitą sumažinti. Ispanijos teigimu, Reglamentas Nr. 975/2003, kurį Bendrija priėmė vadovaudamasi tarpininko išvada, pažeidė Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybėse ir valstybėse, kurioms taikomos specialios kovos su narkotikais priemonės, investavusių Bendrijos ūkio subjektų teisėtų lūkesčių apsaugos principą. Teismas nepritarė šiam teiginiui ir konstatavo, kad suinteresuoti ūkio subjektai negalėjo pagrįstai viltis, kad pasitarimų ir tarpininkavimo tarp šių šalių ir Bendrijos metu bus paliktas tuno konservams iš Tailando ir Filipinų taikomas muito mokesčio tarifas. Priešingai, buvo aišku, kad šios procedūros galėjo pasibaigti šio tarifo sumažinimu⁶¹³.

Trečioji sąlyga – asmens lūkestis turi būti teisėtas. Teisėtų lūkesčių apsaugos principu negali būti remiamasi pažeidžiant aiškią ES teisės nuostatą. Pažeidimą gali sąlygoti tiek ES institucijų veiksmai (pvz., *Efisol* byloje PIT konstatavo, kad Komisija paskyrė pareiškėjui CFC 11 importo kvotą “naudoti kaip pramoninę žaliavą kitoms cheminėms medžiagoms gaminti” iš pareiškėjo paraiškos žinodama, kad šis ketina kvotą naudoti poliuretano putoms gaminti, nors poliuretano putos nėra cheminė medžiaga. Tokiu būdu Komisija pažeidė galiojančias ES teisės nuostatas ir jos elgesys negalėjo sąlygoti teisėtų pareiškėjo lūkesčių⁶¹⁴), tiek už ES teisės taikymą atsakingos nacionalinės institucijos elgesys, prieštaraujantis ES teisei (pvz., *Emsland-Stärke* byloje Teismas nurodė, kad pagal Reglamentą Nr. 97/95 auginimo sutartis yra sutartis tarp krakmolo gamybos

⁶¹² 2004 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Di Lenardo ir Dilexport*, C-37/02 ir C-38/02, Rink. p. I-6911, 71 punktas.

⁶¹³ 2005 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Ispaniją prieš Tarybą*, C-342/03, Rink. p. I-01975, 48-50 punktai.

Žr. taip pat įgyvendinimo priemonių, kurių imasi nacionalinės valdžios institucijos vertinimą:

Gemeente Leusden byloje dėl lūkesčių, susijusių su mokesčių lengvatos taikymu, kurių apmokestinamasis asmuo galėjo turėti, Teismas konstatavo, kad kadangi direktyvoje valstybėms narėms mokesčių srityje paliekama didelė diskrecija, teisės aktų pakeitimas pagal direktyvą negali būti laikomas tokiu, kurio nebuvo galima numatyti (2004 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Gemeente Leusden ir Holin Groep*, C-487/01 ir C-7/02, Rink. p. I-5337, 66 punktas). *Plantanol* byloje Teismas pripažino ir tai, kad teisėtų lūkesčių principui neprieštarautų ir situacija, kai mokesčių lengvata produktui būtų panaikinta nesulaukusi jo galiojimo termino. Ir toks toks panaikinimas nereikalauja, kad būtų išimtinių aplinkybių. Tačiau turi būti įvertinta, ar rūpestingas ir nuovokus ūkio subjektas, žinojo pakankamai, kad galėtų tikėtis, jog atleidimas nuo mokesčio bus panaikintas nesulaukus šio atleidimo galiojimo termino. Nagrinėtu atveju reikšmingomis laikytos aplinkybės, kad apie biodegalams, taikomo atleidimo nuo mokesčio panaikinimą buvo paskelbta naujos daugumos vyriausybės koalicijos sutartyje; joje ši vyriausybė nurodė savo ketinimus įvairiais biodegalams taikomas mokesčių lengvatas pakeisti įsipareigojimo, susijusio su biodegalų mišiniais, laikymusi; apie šią priemonę buvo paskelbta Įstatymo pasiūlyme; iki pasiūlymo paskelbimo įvyko svarbių šiuo atžvilgiu pasikeitimų nuomonėmis su suinteresuotaisiais asmenimis (2009 m. rugsėjo 10 d. EBTT Sprendimas *Plantanol GmbH & Co. KG prieš Hauptzollamt Darmstadt*, C-201/08, Rink. p. I-08343, 53-68 punktai).

⁶¹⁴ 1996 m. spalio 16 d. PIT Sprendimas *Efisol SA prieš Komisiją*, T-336/94, Rink. p. II-01343, 36 punktas.

įmonės ir augintojo. Tačiau už reglamento įgyvendinimą atsakinga nacionalinė institucija auginimo sutartimi pripažino ir sutartį, sudarytą su prekybininku, kuris bulves tiesiogiai ar netiesiogiai išgija iš augintojų. Teismas konstatavo, kad krakmolo gamybos įmonė negali pagrįsti teisėtų lūkesčių tuo, kad nacionalinė institucija nesilaikė ES teisės, palaikiusi sutartį auginimo sutartimi, nors ji neatitiko ES teisės aktuose nustatytų reikalavimų⁶¹⁵).

Teisėtas lūkestis negali kilti ir atvejais, kai asmuo pasinaudoja ES teisinio reguliavimo spragomis. *Mackprang* byloje nustatyta, kad intervencinės žinybos buvo įpareigotos supirkti grūdus intervencine kaina. 1969 m. nukritus Prancūzijos franko vertei tapo pelninga Vokietijos grūdų prekybotojams supirkinėti grūdus Prancūzijoje ir perparduoti juos žinyboms Vokietijoje. Tai kėlė grėsmę perpildyti Vokietijos žinybų grūdų saugyklas ir sužlugdyti Vokietijos intervencinę sistemą. Reaguodama į šią grėsmę Komisija priėmė sprendimą, kuriuo įpareigojo Vokietijos vyriausybę apriboti kviečių ir miežių supirkimą. *Mackprang* nurodė, kad dalis jo supirktų Prancūzijoje supirktų grūdų sprendimo įsigaliojimo metu buvo gabenami į Vokietiją ir atsisakymas šiuos grūdus supirkti pažeidė jo teisėtus lūkesčius. Teismas konstatavo, kad tai buvo ne teisėtų lūkesčių pažeidimas, o pagrįstos atsargumo priemonės, nukreiptos prieš išimtinai spekuliacinę veiklą⁶¹⁶. Naudodamasis teisinio reguliavimo spraga pelnui gauti asmuo negali teisėtai tikėtis, kad ši situacija tęsis. Priešingai, vienintelis pagrįstas lūkestis, kurį asmuo galėtų turėti – kad kompetentingos institucijos reaguos taip greitai, kaip įmanoma, ir situaciją panaikins.

Ketvirta, ES interesas nėra viršesnis už atitinkamo asmens interesą, kad bus išlaikyta situacija, kurią jis laikė stabilia. *Affish* byloje nagrinėtas Komisijos sprendimo, kuriuo nutrauktas žuvies produktų importas iš Japonijos nenustatant jokių pereinamojo laikotarpio nuostatų, teisėtumas. Teismo nuomone, teisėtų lūkesčių principas šiuo atveju nebuvo pažeistas, kadangi Komisija neturėjo galimybių pritaikyti apsauginių priemonių atskiroms valstybėms narėms ar atskiriems importuotojams. Atsižvelgiant į tai, kad importas buvo nutrauktas nustačius sveikatos apsaugos pažeidimų, visuomenės sveikatos apsaugos užtikrinimas laikytas viršesniu viešuoju interesu⁶¹⁷.

2.4.3.1.4. Pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai

Pagrindinių žmogaus teisių apsaugos atsiradimą Teismo jurisprudencijoje paskatino valstybių narių konstitucinių teismų, visų pirma Vokietijos Konstitucinio Teismo, pasipriešinimas ES teisės viršenybės principui teigiant, kad ES teisei negali būti suteikta viršenybė nacionalinių Konstitucijų atžvilgiu ES lygmeniu neužtikrinus pakankamos žmogaus teisių apsaugos. Tokioje situacijoje Teismui neliko nieko kito, kaip tik deklaruoti, jog jis yra pasirengęs pats užtikrinti žmogaus teisių apsaugą Bendrijoje, tame tarpe panaikinant šias teises pažeidžiančius Bendrijos institucijų teisės aktus. Šis Teismo pasiryžimas pirmą kartą deklaruotas *Stauder* byloje, kurioje Teismas nurodė, kad pa-

6152006 m. kovo 16 d. EBTT Sprendimas *Emsland-Stärke*, C-94/05, Rink. p. I-2619, 26-32 punktai.

6161975 m. gegužės 27 d. EBTT Sprendimas *Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* prieš *C. Mackprang*, 2/75, Rink. p. 607, 4 punktas.

6171997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *Affish BV* prieš *Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*, C-183/95, Rink. p. I-04315, 58 punktas.

grindinės žmogaus teisės yra bendrasis Bendrijos teisės principas, ginamas Teismo⁶¹⁸. Maastrichto sutartimi šis principas buvo įtrauktas į steigiamąsias sutartis, o 2000 m. buvo priimtas ir savarankiškas žmogaus teisės Bendrijoje kodifikuojantis dokumentas – Pagrindinių žmogaus teisių chartija. Be to, Teismas nuolat tvirtino įkvėpimo sėmęsis iš konstitucinių valstybių narių tradicijų bei tarptautinių žmogaus teisių apsaugos instrumentų, ypač Žmogaus teisių konvencijos, galimybę prie kurios prisijungti ES įgijo Lisabonos sutartimi⁶¹⁹. Lisabonos sutartimi Chartija tapo privalomu teisės aktu, tačiau 1-ojoje Deklaracijoje pabrėžiama, kad Chartija neišplečia ES teisės taikymo srities už ES įgaliojimų ribų, nenustato ES jokių naujų įgaliojimų ar užduočių ir nepakeičia Sutartyse nustatytųjų.

Kaip minėta ankstesniame šios disertacijos poskyryje⁶²⁰, Teismo vertinimą byloje lemia ES teisės aktu ribojamų asmens teisių pobūdis, t. y. Teismas taiko intensyvesnį vertinimą tais atvejais, kai ribojama pagrindinės asmens teisės, bei linkęs pateisinti didesnę ES teisės aktų leidėjo intervenciją ekonominių teisių atžvilgiu.

Vertinant Teismo praktikos tendencijas pastebėtina, kad atvejai, kai Teismas pripažįsta ES institucijų teisės aktus negaliojančiais dėl žmogaus teisių pažeidimų, gana reti – asmenims dažniausiai tai pavyksta padaryti ginčijant individualaus pobūdžio aktus, visų pirma tarnautojų ir konkurencijos byloje⁶²¹.

2.4.3.2. Suderinamumas su tarptautiniais susitarimais

Savo kompetencijos srityse ES ir valstybės narės bendradarbiauja su trečiosiomis šalimis ir kompetentingomis tarptautinėmis organizacijomis (SESV 211 str.), tame tarpe sudarydamos ES įpareigojančius tarptautinius susitarimus. Vadovaujantis principu *pacta sunt servanda*, atsiranda būtinybė Teismui užtikrinti, jog ES institucijų priimami teisės aktai nepažeistų prisiimtų įsipareigojimų.

Dėl tarptautinių susitarimų, kurių šalis yra ES, pažeidimo ES teisės akto teisėtumas gali būti ginčijamas, tik jeigu šių susitarimų nuostatos yra tiesiogiai veikiančios, t. y. prieš nacionaliniame teisme teigiant, kad teisės aktas negalioja, turi būti konstatuota, kad tarptautinio susitarimo nuostata siekta asmenims suteikti teises, kurias šie gali ginti teismuose⁶²².

Byloje *Léon Van Parys* Teismas nurodė, kad atsižvelgiant į Pasaulinės prekybos organizacijos (toliau – PPO) susitarimų, kaip, beje, ir Bendrojo susitarimo dėl muitų ir tarifų (toliau – GATT), prigimtį ir jų bendrą struktūrą, jie iš esmės nepriskiriami normoms, kurių atžvilgiu Teismas kontroliuoja Bendrijos institucijų teisės aktų teisė-

⁶¹⁸ 1969 m. lapkričio 12 d. EBT T Sprendimas *Erich Stauder prieš Ville d'Ulm – Sozialamt*, 29/69, Rink. p. 419, 7 punktas.

⁶¹⁹ Žr. ESS 6 straipsnį. Atitinkamai Protokolu Nr. 14 buvo papildytas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 59 straipsnis, formalizuojant tokią ES teisę.

⁶²⁰ Žr. poskyrį 2.4.3.1.1.

⁶²¹ P. Craig, G. de Burca. *EU Law : Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 391; Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 140.

⁶²² 1972 m. gruodžio 12 d. EBT T Sprendimas *International Fruit Company NV ir kiti prieš Produktschap voor Groenten en Fruit*, 21 iki 24/72, Rink. p. 1219, 9 punktas.

tumą⁶²³. Todėl tik tuo atveju, kai Bendrija ketino įgyvendinti prisiimtą konkretų įsipareigojimą PPO arba tuo atveju, kai Bendrijos aktas aiškiai daro nuorodą į konkrečias PPO susitarimų nuostatas, Teismas gali kontroliuoti nagrinėjamo Bendrijos teisės akto teisėtumą PPO taisyklių atžvilgiu⁶²⁴.

Kuo paremtas toks ribojantis Teismo požiūris? Teismo nuomone, pripažinus, kad Bendrijos teismas turi tiesioginę užduotį užtikrinti Bendrijos teisės atitiktį PPO taisyklėms, iš Bendrijos teisės aktų leidybos ir vykdančiųjų institucijų būtų atimama diskrecija, kuria naudojasi panašios Bendrijos prekybos partnerių institucijos. Nustatyta, kad kai kurios Susitariančios Šalys, tarp kurių – svarbiausi Bendrijos prekybos partneriai – iš PPO susitarimų dalyko ir tikslo aiškiai padarė išvadą, kad šie susitarimai nepriskiriami normoms, kurių atžvilgiu jų teisminės institucijos kontroliuoja jų vidaus teisės taisyklių teisėtumą. Tokio abipusiškumo nebuvimas, jeigu jis būtų priimtinas, galėtų pažeisti pusiausvyrą taikant PPO taisykles⁶²⁵.

Skirtingai nei jurisprudencijoje Bendrojo susitarimo dėl muitų ir tarifų (GATT) ir PPO atžvilgiu, kitų ES teisės aktų suderinamumo su kitų tarptautinių susitarimų nuostatomis klausimu reikalaujamas nuostatų tiesioginio veikimo Teismas nėra toks nuoseklus. Byloje *Nyderlandai prieš Tarybą* jis nurodė, kad reikalavimas tarptautinių susitari-

⁶²³ 2005 m. kovo 1 d. EBTT Sprendimas *Léon Van Parys NV prieš Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, C-377/02, Rink. p. I-01465, 39 punktas. Žr. taip pat 1999 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395, 47 punktą; 2002 m. kovo 12 d. EBTT Sprendimo *Omega Air ir kt.*, C-27/00 ir C-122/00, Rink. p. I-2569, 93 punktą; 2003 m. sausio 9 d. EBTT Sprendimo *Petro tub ir Republica prieš Tarybą*, C-76/00 P, Rink. p. I-79, 53 punktą ir 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimo *Biret International prieš Tarybą*, C-93/02 P, Rink. p. I-10497, 52 punktą.

Teismas akcentavo, kad GATT ir PPO nuostatos pasižymi lankstumu, ypač tos, kurios nustato galimybą suteikti išlygas ir valstybėms narėms imtis vienašališkų veiksmų; be to, pasižymi neadekvatumu susitarimų dėl konfliktų tarp susitariančių šalių sprendimo (teikia didelę reikšmę šalių deryboms).

⁶²⁴ 2005 m. kovo 1 d. EBTT Sprendimas *Léon Van Parys NV prieš Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, C-377/02, Rink. p. I-01465, 40 punktas. Žr. kiek tai susiję su 1947 m. GATT 1989 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimo *Fediol prieš Komisiją*, 70/87, Rink. p. 1781, 19–22 punktus; 1991 m. gegužės 7 d. EBTT Sprendimo *Nakajima prieš Tarybą*, C-69/89, Rink. p. I-2069, 31 punktą bei, kiek tai susiję su PPO susitarimais, 1999 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimo *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395, 49 punktą ir 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimo *Biret International prieš Tarybą*, C-93/02 P, Rink. p. I-10497, 53 punktą.

⁶²⁵ 2005 m. kovo 1 d. EBTT Sprendimas *Léon Van Parys NV prieš Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, C-377/02, Rink. p. I-01465, 53 punktas.

Pažymėtina, kad tokiam požiūriui nėra vienareikšmiškai pritariama. Pvz., generalinis advokatas Saggio išvadoje *Portugalija prieš Tarybą* (C-149/96, Rink. p. I-8395) teigia, kad iš tikrųjų PPO susitarimai dėl „savo tarptautinių sutarčių statuso yra privalomi visoms institucijoms (pagal EB sutarties 300 straipsnio 7 dalį) ir dėl šios priežasties yra Bendrijos teisės šaltinis, o tai reiškia, jog, pirma, Teisingumo Teismas turi pareigą užtikrinti, kad Bendrijos institucijos <...> laikytųsi šių sutarčių“ (20 punktas), juolab kad daugelio (PPO) susitarimų nuostatos sukuria besąlygiškas pareigas ir draudimus ir apima konkrečius Susitariančiųjų Šalių prisiimtus įsipareigojimus savitarpio santykiuose“ (19 punktas). Tam, kad būtų išvengta nuogaštavimų, jog tokia išvada galėtų lemti Bendrijos interesus, generalinis advokatas siekė klausimą dėl PPO taisyklių poveikio Bendrijos teisės sistemai „atskirti“ nuo klausimo dėl tiesioginio šių taisyklių taikymo ir dėl to, ar jos gali suteikti „asmenims teises, kuriomis šie gali remtis teismuose“. Iš tikrųjų, jo nuomone, pripažinimas, kad PPO taisyklės gali turėti tokių pasekmių, nebūtinai reiškia, kad jomis galima remtis teismuose. „Kad šis poveikis atsirastų <...>, turi būti aišku iš bendro sutarties konteksto, jog jos nuostatomis galima remtis teismuose“. Todėl „tarptautinės sutarties nuostata gali būti laikoma ne tiesioginio veikimo, tačiau tai nėra pagrindas pripažinti, kad ji nėra privaloma Bendrijos institucijoms ir todėl nėra teisėtumo kriterijus (Bendrijai)“ (žr. išvados 18 punktą).

mų nuostatomis tiesiogiai veikti netaikytinas 1992 m. birželio 5 d. pasirašytai Biologinės įvairovės konvencijai, kadangi skirtingai nuo PPO sutarties, konvencija nėra griežtai pagrįsta abipusiškumo ir tarpusavio naudos principu. Net jeigu, kaip teigia Taryba, konvencijoje yra nuostatų, kurios nėra tiesiogiai veikiančios ta prasme, kad jos nesukuria teisių, kuriomis asmenys gali tiesiogiai remtis teismuose, ši aplinkybė nekliaudo teismui tikrinti, kaip vykdomi Bendrijos, kaip šio susitarimo šalies, prisiimti įsipareigojimai⁶²⁶.

Taigi, Teismo nuomone, susitarimų, kurie nėra grindžiami abipusiškumo ir naudingumo visoms šalims principu, nuostatos gali būti laikomos teisėtumo kriterijumi net tuo atveju, jeigu jos nesukuria asmenims teisių. Priešingai, susitarimų, kurie (kaip PPO susitarimų) yra grindžiami abipusiškumo ir naudingumo visoms šalims principu, nuostatos ne tik nėra tiesioginio veikimo, bet ir iš esmės jos negali būti laikomos ES priemonių teisėtumo kriterijumi. Tokia Teismo pozicija iš esmės grindžiama siekimu išvengti situacijų, kai vykdydamos savo įsipareigojimus pagal ES teisę valstybės narės turėtų pažeisti jų pačių įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę ir tokiai situacijai spręsti neturėtų jokių prieinamų teisinės gynybos priemonių.

Savo sprendimuose Teismas taip pat yra pripažinęs galimybę ginčyti ES teisės aktų teisėtumą prieštaravimo tarptautinės paprotinės teisės normoms pagrindu. Tačiau dėl šių normų sudėtingumo ir kai kurių sąvokų, kurios jose minimos, neaiškumo atlikdamas teisminę kontrolę, Teismas apsiriboja klausimu, ar priimdama tokį teisės aktą ES institucija padarė akivaizdžių vertinimo klaidų, susijusių su tokių normų taikymo sąlygomis⁶²⁷.

2.4.4. Piktnaudžiavimas įgaliojimais

Nors ir turi funkcinių ekvivalentų bemaž visose valstybėse narėse, piktnaudžiavimas įgaliojimais kaip teisės aktų teisėtumo patikros pagrindas kildinamas iš Prancūzijos

⁶²⁶ 2001 m. spalio 9 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-377/98, Rink. p. I-07079, 53-54 punktai.

⁶²⁷ 1998 m. birželio 16 d. EBTT Sprendimas *A. Racke GmbH & Co. prieš Hauptzollamt Mainz*, C-162/96, Rink. p. I-03655, 52 punktas.

Šioje byloje *Racke*, importuojanti vynus iš Kosovo vynuogynų regiono, ginčijo Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 3300/91, nustačiusį vienašališką prekybos lengvatų, numatytų bendradarbiavimo susitarime tarp Bendrijos ir Jugoslavijos, sustabdymą, teigdama, kad jis pažeidžia Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 62 straipsnio 1 dalies sąlygas.

Tarptautinė paprotinė teisė, kodifikuota Vienos konvencijos 62 straipsnio 1 dalyje susitarimui nutraukti ar sustabdyti dėl esminio aplinkybių pasikeitimo nustato dvi sąlygas. Pirmą, tų aplinkybių buvimas turėjo turėti esminę reikšmę tam, kad šalys sutiktų laikyti sutartį įpareigojančia; antra, dėl įvykusių pokyčių turi iš esmės pakisti pagal sutartį vykdytinų šalių įsipareigojimų apimtis.

Dėl pirmosios sąlygos Teismas nurodė, kad taikos Jugoslavijoje išlaikymas, būtinas geros kaimynystės santykiams, ir institucijų, galinčių užtikrinti susitarime numatyto bendradarbiavimo visoje Jugoslavijos teritorijoje įgyvendinimą, egzistavimas buvo esminė sąlyga tokiam bendradarbiavimui inicijuoti ir vykdyti. Kalbant apie antrąją sąlygą, Teismo nuomone, neatrodo, jog Taryba, ginčijamo reglamento preambulės antroje konstatuojamojoje dalyje konstatuodama, kad „karo veiksmai ir jų padariniai Jugoslavijos respublikų ekonominiams ir prekybos ryšiams ir tokiems jų ryšiams su Bendrija iš esmės keičia sąlygas, kuriomis buvo sudarytas bendradarbiavimo susitarimas tarp Europos ekonominės bendrijos ir Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos ir jo protokolai“ ir kad „tai kelia abejonių dėl tokių susitarimų ir protokolų taikymo“, būtų padariusi akivaizdžią vertinimo klaidą.

administracinės teisės, kur jis žinomas kaip *détournement de pouvoir*⁶²⁸ ir taikomas vykdomajai valdžiai panaudojus jai suteiktas galias kitiems nei teisės aktuose nurodytieji tikslams.

ES teismų praktikoje teisės aktas tik tuomet laikomas priimtu piktnaudžiaujant įgaliojimais, jei remiantis objektyviais, tinkamais ir suderinamais duomenimis paaiškėja, kad jis buvo priimtas tik ar bent jau iš esmės siekiant kitų nei nurodytieji tikslų arba siekiant išvengti Sutartyje numatytos konkrečioms aplinkybėms taikytinos procedūros⁶²⁹. Kitaip tariant, piktnaudžiavimas įgaliojimais galimas dviem atvejais – panaudojus suteiktas galias siekiant kitų nei nurodytieji tikslų arba siekiant išvengti Sutartyje nustatytų saugiklių.

Tai, kad piktnaudžiavimo įgaliojimais konstatavimui būtina nustatyti teisės aktą priėmusios institucijos tikslus/ketinumus, sąlygoja šio teisės aktų teisėtumo patikros pagrindo subjektyvų pobūdį. Kartu tai apskunkina suinteresuotų asmenų galimybę šiuo pagrindu pasinaudoti – pateikti „objektyvius, tinkamus ir suderinamus“ piktnaudžiavimo įgaliojimais įrodymus, t. y. įrodyti tikruosius institucijos tikslus, dažnai neįmanoma⁶³⁰. Tačiau skirtingai, nei tvirtina kai kurie autoriai⁶³¹, suinteresuoti asmenys neturi įrodinėti institucijos nesąžiningumo – piktnaudžiavimas įgaliojimais būtų konstatuotas ir tuo atveju, jei institucija manytų, kad jos panaudotas teisinis pagrindas apėmė jos siektus tikslus. Visgi, pastarąjį atvejį reikia skirti tų, kai siekiami keli tikslai – net jeigu tarp teisėtų tikslų yra neteisėtas, sprendimas nebus laikomas negaliojančiu dėl piktnaudžiavimo įgaliojimais, jeigu dėl to nenukenčia pagrindinis tikslas⁶³².

Vieną iš nedaugelio atvejų, kai ES institucija buvo pripažinta piktnaudžiausia įgaliojimais, iliustruoja *Fabrique de fer de Charleroi* byla. Teismas nustatė, kad Komisijos sprendimo Nr. 2760/85/EAPB tikslas buvo leisti suteikti papildomų kvotų įmonei, kuri

⁶²⁸ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007, p. 403; Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 141.

⁶²⁹ 2011 m. lapkričio 16 d. ESTT Sprendimas *Bank Mellī Iran prieš Europos Sąjungos Tarybą*, C-548/09 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 58 punktas; 2004 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Swedish Match*, C-210/03, Rink. p. I-11893, 75 punktas; 2004 m. sausio 13 d. PIT Sprendimas *Thermenhotel Stoiser Franz ir kt. prieš Komisiją*, T-158/99, Rink. p. II-1, 164 punktas; 2003 m. spalio 2 d. EBTT Sprendimas *Siderúrgica Aristrain Madrid SL prieš Komisiją*, C-196/99 P, Rink. p. I-11005, 33 punktas; 2001 m. lapkričio 22 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-110/97, Rink. p. I-8763, 137 punktas; 1990 m. lapkričio 13 d. EBTT Sprendimas *Fedesa ir kt.*, C-331/88, Rink. p. I-4023, 24 punktas.

⁶³⁰ Įrodymų trūkumas akcentuojamas daugumoje bylų, ypač jei ginčijamas teisės aktas norminio pobūdžio. Žr. pvz., 2005 m. spalio 19 d. PIT Sprendimo *Cofradía de pescadores de „San Pedro“ de Bermeo ir kt. prieš Tarybą*, T-415/03, Rink. p. II-04355, 80 punktą; 2008 m. spalio 23 d. PIT Sprendimo *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą*, T-256/07, Rink. p. II-03019, 152 punktą.

Tačiau pastebėtina, kad tais atvejais, kai ieškovas gali pateikti pakankamai tikslus duomenis apie tokių įrodymų egzistavimą, Teismas prisideda prie įrodymų išreikalavimo (1999 m. kovo 4 d. EBTT Sprendimas *Union française de l'express (Ufex) ir kt. prieš Komisiją ir May Courier*, C-119/97 P, Rink. p. I-01341, 110-111 punktai).

⁶³¹ Chalmers, D., Davies, G., Monti G. *European Union Law*. New York: Cambridge University Press, 2nd ed., 2010, p. 405.

⁶³² 1954 m. gruodžio 21 d. EBTT Sprendimas *Italija prieš Haute Autorité*, 2/54, Rink. p. 73, 103; 1999 m. liepos 8 d. PIT Sprendimas *Vlaamse Televisie Maatschappij prieš Komisiją*, T 266/97, Rink. p. II 2329, 131 punktas; 2005 m. rugsėjo 21 d. PIT Sprendimas *EDP - Energias de Portugal, SA prieš Komisiją*, T-87/05, Rink. p. II-03745, 87 punktas; 2006 m. sausio 26 d. PIT Sprendimas *Medici Grimm KG prieš Tarybą*, T-364/03, Rink. p. II-00079, 96 punktas.

apibrėžta ne tik įvardinant, jog ji turi būti susidūrusi su išskirtiniais sunkumais, bet ir būti vienintele plieno pramonės įmone valstybėje narėje, nuo kurios tiekimų ši valstybė priklauso. Neginčyta, kad sprendimo priėmimo metu buvo tik viena tokia įmonė – Danijos Det Danske Staalvalsevaerk. Pagal EAPB Sutarties 58 straipsnį, kuriuo rėmėsi Komisija, ji turėjo teisę nustatyti kvotų sistemą Bendrijai susidūrus su aiškia krize ir kvotas paskirstyti nešališkai, atsižvelgiant į sutartyje nustatytus tikslus. Teismo nuomone, buvimas vienintele plieno pramonės įmone valstybėje narėje nepatenka tarp sutarties reikalaujamų kriterijų, šis kriterijus siejamas su situacija konkrečioje valstybėje narėje, o ne atskirų įmonių specifine padėtimi; pasirinktu kriterijumi siekiama užtikrinti konkrečios valstybės narės apsirūpinimą plieno produktais, tuo tarpu kai kvotų sistema turi būti skirta užtikrinti, kad struktūrinio pajėgumų perviršio sąlygotos situacijos pasekmės būtų teisingai padalintos tarp plieno pramonės įmonių, atsižvelgiant į bendrus rinkos poreikius. Atsižvelgdamas į tai, Teismas konstatavo, kad Komisijos nurodyto tikslo negali būti siekiama EAPB Sutarties 58 straipsnio pagrindu, todėl įtraukdama minėtas nuostatas į sprendimą Komisija piktnaudžiavo jai suteiktais įgaliojimais⁶³³.

Atkreiptinas dėmesys, kad pirmasis piktnaudžiavimo įgaliojimais būdas – suteiktų galių panaudojimas siekiant kitų nei nurodytieji tikslų – turi sąsają su šios disertacijos 2.4.3.1.1 poskyryje aptartu proporcingumo principo pažeidimu. Skiriamuoju šių teisės aktų teisėtumo patikros pagrindų požymiu yra tai, kad piktnaudžiavimo įgaliojimais atveju pats institucijos siekiamas tikslas yra netinkamas, tuo tarpu proporcingumo pažeidimo atveju tikslas yra teisėtas, tačiau jam įgyvendinti pasirenkamos netinkamos priemonės. Atitinkamai pirmuoju atveju yra tiriami subjektyvus teisės aktą priėmusios institucijos tikslai, o antruoju – vertinamas objektyvus pasirinktų priemonių tinkamumas ir būtinumas deklaruojamiems tikslams pasiekti.

Minėta, kad piktnaudžiavimas įgaliojimais taip pat gali būti konstatuotas nustatčius, kad ES institucija siekė išvengti Sutartyje numatytos konkrečioms aplinkybėms taikytinos procedūros, t. y. piktnaudžiavimo procedūra⁶³⁴. Byloje *Th. Frydendahl Pedersen* Teismas konstatavo, kad Komisija piktnaudžiavo procedūra: laiku nepaprašiusi informacijos iš Danijos institucijų, Komisija telegrafu nusiųsta žinute joms nurodė atsiimti prašymą ir vėliau pateikti jį iš naujo, siekdama ne pratęsti laiką papildomai informacijai gauti, bet išvengti Reglamente Nr. 1575/80 nurodytų pasekmių, kylančių Komisijai nepriėmus sprendimo per nustatytą terminą⁶³⁵.

Kitoje byloje *Jean-Claude Martinez ir kt.* Teismas nenustatė piktnaudžiavimo procedūra ir nurodė, kad Parlamentas visiškai teisėtai pasinaudojo savo diskrekcija frakcijos atitikties Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 1 dalyje nustatytam politinių pažiūrų reika-

⁶³³ 1987 m. rugsėjo 29 d. EBTT Sprendimas *Fabrique de fer de Charleroi SA ir Dillinger Hüttenwerke AG prieš Komisiją*, 351 ir 360/85, Rink. p. 3639, 18-20 punktai.

Likę pavyzdžiai, kuriuose teisės aktais panaikinti dėl piktnaudžiavimo įgaliojimais, susiję su tarnautojų bylomis (žr. pvz., 1976 m. rugsėjo 29 d. EBTT Sprendimas *Franco Giuffrida prieš Tarybą*, 105/75, Rink. p. 1395; 1999 m. vasario 25 d. PIT Sprendimas *Antonio Giannini prieš Komisiją*, T-282/97 ir T-57/98, Rink. p. II-00151).

⁶³⁴ 2001 m. spalio 2 d. PIT Sprendimas *Jean-Claude Martinez ir kt. prieš Europos Parlamentą*, T-222/99, T-327/99 ir T-329/99, Rink. p. II-02823, 276 punktas.

⁶³⁵ 1988 m. rugsėjo 22 d. EBTT Sprendimas *Th. Frydendahl Pedersen A/S prieš Komisiją*, 148/87, Rink. p. 4993, 12 punktas.

lavimui atžvilgiu ir kad, susidūręs su akivaizdžiu politinių pažiūrų nebuvimo atveju, kaip buvo pareiškiant apie Nepriklausomų deputatų formalios frakcijos kūrimą, jis tegalėjo pripažinti šią frakciją neegzistuojančia dėl pirmiau nurodyto reikalavimo nesilaikymo⁶³⁶.

2.5. Teisingumo Teismo atliekamo teisės akto teisėtumo vertinimo ribos

Nacionalinių teismų prašymus priimti prejudicinį sprendimą dėl ES institucijos priimto teisės akto galiojimo nagrinėja išimtinai Teisingumo Teismas⁶³⁷. Didžioji dalis (net apie 90 proc.) šių prašymų susiję su bendro pobūdžio teisės aktų galiojimo kvestionavimu⁶³⁸. Ir tai nesunkiai paaiškinama: pirma, griežtais asmenų *locus standi* reikalavimais tiesioginiam ieškiniui Bendrajame teisme pareikšti bei TWD taisykle, draudžiančia naudotis prejudicinio sprendimo procedūra praleidus SESV 263 str. nustatytą tiesioginio ieškinio pareiškimo terminą; antra, aplinkybe, kad būtent bendro pobūdžio teisės aktams įgyvendinti paprastai prireikia nacionalinių teisės aktų, kuriuos ginčijant kvestionuojamas ir jų pagrindu esančio ES teisės akto teisėtumas.

Teisės akto teisėtumo patikros procedūra Teisme apima teisės, fakto ir diskrecijos aspektų vertinimą.

Kaip minėta, vertindamas bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumą Teismas taiko ribotą kontrolę ir nebando „spėlioti“ teisės aktų leidėjo politinių pasirinkimų ar juo labiau priiimti teisės aktų leidėjo vaidmens⁶³⁹. Kadangi srityse, kuriose būtina priimti politinius, ekonominius ir socialinius sprendimus ir kurioje privaloma atlikti sudėtingus vertinimus, ES teisės aktų leidėjui suteikiama didelė diskrecija, bei atsižvelgiant į tai, kad atliktų tyrimų informacija Teismui prieinama ne tokia pačia apimtimi, Teismo kontrolė iš esmės apsiriboja įvertinimu, ar naudojantis šia diskrecija nebuvo padaryta akivaizdi klaida arba piktnaudžiauta įgaliojimais ir ar teisės aktų leidėjas akivaizdžiai neviršijo savo diskrecijos⁶⁴⁰.

⁶³⁶ 2001 m. spalio 2 d. PIT Sprendimas *Jean-Claude Martinez ir kt.prieš Europos Parlamentą*, T-222/99, T-327/99 ir T-329/99, Rink. p. II-02823, 277 punktas.

⁶³⁷ Nors Nicos sutartimi nauja trečiąja dalimi papildytas EB Sutarties 225 str. (dabar SESV 256 str. 3 d.) numatė išplėsti PIT įgaliojimus suteikiant jam teisę priimti prejudicinius sprendimus konkrečiose Teisingumo Teismo Statuto nustatytose srityse, šia galimybe, kaip minėta šios disertacijos 1.3.1 poskyryje, vis dar nepasinaudota.

⁶³⁸ Tridimas, T. and Gari, G. *Winners and Losers in Luxembourg: A Statistical Analysis of Judicial Review Before the European Court of Justice and the Court of First Instance (2001-2005)*. *European Law Review*, 2010, Issue 2, p.143.

⁶³⁹ Dėl Teismo ir teisės aktų leidybos žr. generalinio advokato P. Léger 2001 m. spalio 9 d. išvadą byloje *Bigi*, C-66/00, Rink. p. I-5917, 40 punktas ir 2004 m. balandžio 27 d. išvadą byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-257/01, Rink. p. I-345, 43 išnaša, generalinio advokato D. Ruiz-Jarabo Colomer 2005 m. gegužės 10 d. išvadą byloje *Vokietija ir Danija prieš Komisiją*, C-465/02 ir C-466/02, Rink. p. I-9115, 137 punktas, generalinio advokato A. Tizzano 2004 m. gegužės 25 d. išvadą byloje *Komisija prieš Tetra Laval*, C-12/03 P, Rink. p. I-987, 86 punktas, generalinės advokatės V. Trstenjak 2009 m. birželio 30 d. išvadą byloje *Audiolux ir kt.*, C-101/08, Rink. p. I-0000, 107 punktas, generalinės advokatės J. Kokott 2009 m. kovo 10 d. išvadą byloje *S.P.C.M. ir kt.*, C-558/07, Rink. p. I-0000, 76 punktas ir 2010 m. gegužės 6 d. išvadą byloje *Afton Chemical*, C-343/09, dar nepaskelbta Rinkinyje, 28 punktas.

⁶⁴⁰ 2009 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Enviro Tech (Europe)*, C-425/08, Rink. p. I-0000, 47 punktas; 2007 m. liepos 18 d. EBTT Sprendimas *Industrias Químicas del Vallés prieš Komisiją*, C-326/05 P, Rink. p. I-6557, 75–77 punktai.

Vertindamas įrodymus Teismas taiko akivaizdžios vertinimo klaidos kriterijų, t. y. Teismas turi patikrinti ne tik pateiktų įrodymų faktinį teisingumą, patikimumą ir nuoseklumą, bet ir tai, ar šie įrodymai apima visus vertinimui būtinius duomenis ir ar jie gali pagrįsti jais remiantis padarytas išvadas⁶⁴¹.

Afton Chemical byloje ieškovė, gaminanti ir prekiaujanti metalų priedu metilciklopentadienilmangano trikarbonilu (toliau – MMT), kuris naudojamas padidinti bešvinių degalų oktalinį skaičių ir/arba apsaugoti automobilių, varomų benzinu, kuriame yra švino pakaitalų, važtuvų lizdus, ginčijo Direktyvos 2009/30, kuria nustatytas šio metalo priedo naudojimo palaiptis ribojimas bei reikalavimas ženklui „turi metalų priedų“ žymėti visus degalus, turinčius metalų priedų, teisėtumą *inter alia* dėl to, kad ji grindžiama akivaizdžia vertinimo klaida (direktyvoje nustatyti leistini MMT kiekiai nepagrįsti Komisijos išvada, kurią ji padarė prie direktyvos pasiūlymo pridėtame poveikio vertinime, šie leistini kiekiai yra nepritaikytini bei savavališki).

Teismas visų pirma nurodė, kad nagrinėjamoje srityje, kur technologijos yra sudėtingos ir nuolat vystosi, ES teisės aktų leidėjas turi didelę diskreciją vertindamas labai sudėtingas faktines mokslinio ir techninio pobūdžio aplinkybes, kad nustatytų savo priimamų priemonių pobūdį ir apimtį. Prie direktyvos pasiūlymo pridėtas Komisijos atliktas poveikio vertinimas, kuriame nenumatyta nei uždrausti metalų priedus, nei įtvirtinti didžiausio leistino MMT kiekio degaluose ribą, nebuvo privalomas nei Tarybai, nei Parlamentui. Iš Parlamento aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto parengtos ataskaitos projekto matyti, kad buvo siūloma uždrausti naudoti MMT degaluose nuo 2010 m. sausio 1 d. remiantis tuo, kad šio priedo ir kitų metalų priedų naudojimas labai kenkia aplinkai, nepateikiant tokios nuomonės teisinio pagrindimo. Proceso metu Parlamentas patikslino, kad minėtas komitetas organizavo ne tik „bendrus susitikimus“ dėl galiojusios direktyvos peržiūros, bet ir „specialų susitikimą“ dėl MMT, per kurį, be kita ko, buvo išklaudyta ir *Afton*. Šis Parlamento komitetas taip pat atsižvelgė į įvairias studijas, kuriose abejojama dėl MMT nekenksmingumo, tarp kurių Kanadoje 2008 m. rugpjūčio 29 d. parengta ataskaita, į kurią Komisija negalėjo atsižvelgti paskelbdama poveikio vertinimą, nes ši ataskaita buvo parengta vėliau. Taryba taip pat nurodė tyrimus, į kurių rezultatus ji atsižvelgė ir kurie parodė, kad MMT naudojimas kenkia žmogaus sveikatai ir geram išmetamų teršalų kontrolės sistemų veikimui. Teismo nuomone, tai, kad *Afton* padavus prašymą pateikti mokslo dokumentus ir įrodymus, į kuriuos buvo atsižvelgta priimant sprendimą, ieškovė nustatė, kad nė viename iš pateiktų dokumentų nebuvo mokslo duomenų dėl MMT naudojimo keliamo pavojaus, neįrodo ieškovės pozicijos pagrįstumo: Taryba nebūtinai turi valstybių narių susitikimuose naudojamus mokslo dokumentus, be to visi minėti dokumentai yra vieši ir todėl jie prieinami bet kuriam šiuo klausimu besidominčiam asmeniui ar įmonei. Todėl negalima teigti, jog į šiuos mokslo dokumentus nebuvo atsižvelgta per teisės akto priėmimo procedūrą. Atsižvelgdamas į tai, Teismas konstatavo, kad per teisės akto priėmimo procedūrą Parlamentas, Taryba ir Komisija atsižvelgė į turimus mokslo duomenis, susijusius su MMT poveikiu žmonių sveikatai bei aplinkai ir jo įtaka transporto priemonėms, įskaitant atsiradusius vykstant šiai

⁶⁴¹ 2005 m. vasario 15 d. Sprendimo *Komisija prieš Tetra Laval*, C-12/03 P, Rink. p. I-987, 39 punktą ir 2007 m. lapkričio 22 d. Sprendimo *Ispanija prieš Lensing*, C-525/04 P, Rink. p. I-9947, 56 ir 57 punktus.

procedūrai, ir nepadarė jokios akivaizdžios vertinimo klaidos, nusprenddami nustatyti didžiausią leistiną MMT kiekį degaluose⁶⁴².

Kitoje, *Roberto Nicoli* byloje, Teismas sprendė, ar apskaičiuodama numatomą cukraus suvartojimą 1998–1999 prekybos metais ir atsižvelgdama tik į tame regione suvartotą cukrų bei neįtraukdama į skaičiavimus cukraus, esančio perdirbtuose atitinkamame regione ir vėliau eksportuotuose produktuose, Komisija nepadarė akivaizdžios vertinimo klaidos. Komisija nurodė, kad nustatant didesnes išvestines intervencines kainas regionuose su deficitu siekiama, viena vertus, sudaryti galimybę aprūpinti šiuos regionus cukrumi iš regionų, kuriuose nėra deficito, tam tikra dalimi atsižvelgiant į transporto sąnaudas, kita vertus, užkirsti kelią cukrinių runkelių auginimo sumažėjimui, dėl ko ateinančiais metais deficitas dar padidėtų. Teismas konstatavo, kad net jei ieškovo R. Nicoli pasiūlyta suvartojimo apskaičiavimo metodika būtų laikoma tinkama nurodytiems tikslams pasiekti, Komisija nepadarė akivaizdžios vertinimo klaidos, taikydama savo numatomo cukraus suvartojimo apskaičiavimo metodiką⁶⁴³. Šiame kontekste pastebėtina, kad tokio Teismo vertinimo nekeistų ir aplinkybė, kad pati teisės aktą priėmusi institucija vėlesniuose teisės aktuose pakeistų metodiką, pripažindama naujai siūlomą metodiką veiksmingesne – teisės akto teisėtumas negali priklausyti nuo retrospektyvių veiksmingumo vertinimų. Kai ES teisės aktų leidėjas turi įvertinti būsimą šio teisės akto poveikį, kuris negali būti tiksliai nustatytas, jo vertinimas gali būti panaikintas, tik jei jis yra akivaizdžiai klaidingas atsižvelgiant į šį teisės aktą priimant turėtus duomenis⁶⁴⁴.

ES teismų praktiką analizavę autoriai pastebi, kad akivaizdžios vertinimo klaidos testas vertinant įrodymus griežtėja, bent jau konkurencijos bylose⁶⁴⁵. Šis pastebėjimas ginčijant teisės akto galiojimą prejudicinio sprendimo procese aktualus tik tiek, kiek jis susijęs su valstybės pagalbos bylomis, kadangi likusiose konkurencijos bylose (dėl draudžiamų susitarimų, piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ar koncentracijos) asmenys, kurių teisės ir/ar padėtis rinkoje paveikiama, turi galimybę pateikti tiesioginį ieškinį. Be to, aktualus ir ne visoms valstybės pagalbos byloms, o tik tai jų daliai, kuriose ginčijamas bendrų valstybės pagalbos schemų teisėtumas, arba kai individualią schemą ginčija valstybės pagalbos gavėjos konkurentės, netenkinančios vieno iš dviejų kumuliatyvių kriterijų – dalyvavimo tyrimo procedūroje arba reikšmingo poveikio padėčiai rinkoje⁶⁴⁶.

Įdomu tai, kad „griežtesnį toną“ nustatant akivaizdžias vertinimo klaidas visų pirma parodė ne Teisingumo Teismas, o Bendrasis teismas (tuomet dar Pirmosios instancijos teismas), 2002 m. priimtuose sprendimuose konstatavęs, kad: (i) Komisijos sprendimo perspektyvinė analizė nėra paremta rimtais įrodymais ir jame esama daug

⁶⁴² 2010 m. liepos 8 d. ESTT Sprendimas *Afton Chemical Limited prieš Secretary of State for Transport*, C-343/09, dar neapskelbtas Rinkinyje, 28-42 punktai.

⁶⁴³ 2004 m. spalio 12 d. EBTT Sprendimas *Roberto Nicoli prieš Eridania SpA*, C-87/00, Rink. p. I-09357, 39-40 punktai.

⁶⁴⁴ 1998 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *Galileo Zaninotto prieš Ispettorato Centrale Repressione Frodi - Ufficio di Conegliano - Ministero delle risorse agricole, alimentari e forestali*, C-375/96, Rink. p. I-06629, 66-67 punktai.

⁶⁴⁵ P. Craig, G. de Burca. *EU Law : Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 570; Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 147; Levin, R.M., Emmert, F., Feddersen, Ch.T. *Administrative Law of the EU: Judicial Review*. American Bar Association, 2009, p. 136.

⁶⁴⁶ Žr. šios disertacijos 1.4.2.2.2 poskyrį.

vertinimo klaidų dėl galimos kolektyvinės dominuojančios padėties buvimo. Iš to matyti, kad Komisija uždraudė koncentraciją neturėdama pakankamai teisinių įrodymų, jog koncentracija lemtų trijų didžiųjų kelionių organizatorių kolektyvinę dominuojančią padėtį, kuri galėtų sudaryti esminę kliūtį veiksmingai konkurencijai atitinkamoje rinkoje⁶⁴⁷; (ii) Komisija padarė akivaizdžią vertinimo klaidą, nes ginčijamame sprendime pakankamai neįrodyta, jog pakeista koncentracija turėtų reikšmingą antikonkurencinį konglomeratinį poveikį⁶⁴⁸; (iii) nustatytos Komisijos analizės bei vertinimo klaidos panaikina ekonominio koncentracijos poveikio vertinimo, kuris sudarė Komisijos pareiškimo apie jos neįmanomumą, įrodomąją vertę⁶⁴⁹.

Šį Bendrojo teismo žingsnį, Komisijai pateikus apeliaciją, Teisingumo Teismas „palaimino“, nurodęs, kad Pirmosios instancijos teismas atliko jam priklausančią kontrolę patikrinti ne tik pateikiamų įrodymų dalykinį teisingumą, jų patikimumą ir nuoseklumą, bet ir tai, ar šie įrodymai atspindi visus esminius duomenis, į kuriuos reikėjo atsižvelgti vertinant kompleksinę situaciją, ir ar jie gali pagrįsti jais remiantis padarytas išvadas. Teismo nuomone, PIT pateikė ir paaiškino priežastis, dėl kurių Komisijos išvados jam atrodė netikslios, nes jos pagrįstos nepakankamais, nebaigtais ir mažai reikšmingais bei prieštariniais dalykais⁶⁵⁰.

Deja, paties Teisingumo Teismo sprendimų, įrodančių analogiškas „griežtėjimo“ tendencijas prejudicinio sprendimo procese, šios disertacijos parengimo metu dar nėra. Tačiau pats principinis Teismo pritarimas šiai tendencijai bei bent jau teorinė galimybė, jog dalis prašymų priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo pakeitus ES Teisingumo Teismo statutą gali būti perduota nagrinėti Bendrajam teismui, neabejotinai aktualizuoja šių tendencijų analizę prejudicinio sprendimo procedūros kontekste.

2.6. Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo pasekmės

Kalbėdami apie teisėtumo kontrolės pasekmes, turime išskirti du atvejus – kai Teismas paskelbia teisės aktą negaliojančiu, ir kai konstatuoja, jog „nenustatė nieko, kas galėtų paveikti teisės akto galiojimą“, t. y. patvirtina teisės aktą esant teisėtu.

Pirmuoju atveju, t. y. Teismui nusprendus, kad nacionalinio teismo abejonės dėl akto teisėtumo yra nepagrįstos, nekyla jokių neigiamų pasekmių tolesniam to akto galiojimui ir taikymui. Tačiau tai neužkerta kelio ginčyti tą patį teisės aktą ateityje, jei yra pateikiami kiti argumentai, nei tie, kurie Teismo jau buvo atmesti ankstesniame sprendime, t. y. Teismo sprendimas turės *res judicata* galią tik Teismo išspręstų klausimų atžvilgiu⁶⁵¹.

Antruoju atveju pasekmės sudėtingesnės ir Sutartyje aiškiai nereglamentuotos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad procesas dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, ku-

⁶⁴⁷ 2002 m. birželio 6 d. PIT Sprendimas *Airtours plc prieš Komisiją*, T-342/99, Rink. p. II-02585, 294 punktas.

⁶⁴⁸ 2002 m. spalio 25 d. PIT Sprendimas *Tetra Laval BV prieš Komisiją*, T-5/02, Rink. p. II-04381, 336 punktas.

⁶⁴⁹ 2002 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *Schneider Electric SA prieš Komisiją*, T-310/01, Rink. p. II-04071, 411 punktas.

⁶⁵⁰ 2005 m. vasario 15 d. EBT T Sprendimas *Tetra Laval BV prieš Komisiją*, C-12/03 P, Rink. p. I-00987, 48 punktas.

⁶⁵¹ Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 505.

riuo tikrinamas ES teisės akto galiojimas, ir ieškinys dėl panaikinimo yra du Sutartyje numatyti ir vienas kitą papildantys ES teisės aktų teisėtumo priežiūros būdai⁶⁵², pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką įprasta paskelbimo negaliojančiu pasekmes nustatyti pagal analogiją SESV 264 ir 266 straipsnių nuostatomis, taikytinoms sprendimams dėl panaikinimo⁶⁵³.

Nors teoriškai prejudicinis sprendimas, kuriuo konstatuotas teisės akto neteisėtumas, yra skirtas tik tam nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi dėl teisės akto galiojimo, praktiškai paskelbimas negaliojančiu visiems nacionaliniams teismams yra pakankamas pagrindas atitinkamą teisės aktą taip pat laikyti negaliojančiu atliekant susijusius procesinius veiksmus⁶⁵⁴. Tokia išvada grindžiama būtinumu garantuoti vienodą ES teisės taikymą ir aiškinimą. Šis tikslas nebūtų pasiektas, jei tą patį ES teisės aktą vieni valstybių narių teismai laikytu galiojančiu, nors Teisingumo Teismas, pateikdamas prejudicinį sprendimą kitam nacionaliniam teismui, būtų pripažinęs to teisės akto negaliojimą. Pažymėtina, kad teisės akto paskelbimas negaliojančiu neužkerta kelio kitiems nacionaliniams teismams kreiptis dėl jo į Teisingumo Teismą, ypač iškilus klausimams dėl negaliojančiu pripažinto teisės akto negaliojimo pagrindų, apimties ar pasekmių⁶⁵⁵.

Teisės akto paskelbimas negaliojančiu turi pasekmių ir jį priėmusiai institucijai. Šiai institucijai tenka ne tik negatyvi pareiga susilaikyti nuo negaliojančiu paskelbto teisės akto taikymo, bet ir pozityvi pareiga, pagal analogiją SESV 266 straipsnio nuostatomis, imtis būtinų priemonių Teismo sprendimui įvykdyti⁶⁵⁶. Kokios priemonės laikytinos „būtinomis“, sprendžia pati teisės aktą priėmusi institucija⁶⁵⁷. Teisingumo Teismas pri-

⁶⁵² Žr. šios disertacijos 1.4 poskyrį.

⁶⁵³ 2001 m. lapkričio 8 d. EBTT Sprendimas *Silos*, C-228/99, Rink. p. I-8401, 35 punktas; 2008 m. gruodžio 22 d. EBTT Sprendimas *Regie Networks*, C-333/07, Rink. p. I-10807, 121 punktas.

⁶⁵⁴ 1981 m. gegužės 13 d. EBTT Sprendimas *International Chemical Corporation*, 66/80, Rink. p. 1191, 13 punktas; 2007 m. lapkričio 8 d. EBTT Nutartis *Fratelli Martini ir Cargill*, C-421/06, Rink. p. I-00152, 54 punktas.

⁶⁵⁵ Bebr, G. Preliminary Rulings of the Court of Justice: Their Authority and Temporal Effect. *Common Market Law Review* 18, 1981. p. 479-480.

1981 m. gegužės 13 d. EBTT Sprendimas *International Chemical Corporation*, 66/80, Rink. p. 1191, 14 punktas.

⁶⁵⁶ 2008 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *FIAMM ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, C-120/06 P ir C-121/06 P, Rink. p. I-0000, 123 punktas; 2008 m. gruodžio 22 d. EBTT Sprendimas *Regie Networks*, C-333/07, Rink. p. I-10807, 124 punktas.

⁶⁵⁷ A. Ward nuomone, tai, kad teisės pažeidėjui suteikiama teisė pačiam sukurti būtiną (tinkamą) priemonę, galimai pažeidžia EŽTK 6 ir 13 straipsnius bei Chartijos 47 straipsnį (Ward, A. *Judicial Architecture at the Cross-Roads: Private Parties and Challenge to EC Measures Post Jégo-Quééré*. *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 4, 2001, p. 426). Šios savo pozicijos ji nepagrindžia.

Šios disertacijos autorės nuomone, tokios pozicijos nei Europos žmogaus teisių teismo, nei Teisingumo Teismo praktika nepagrindžia. Priešingai, kaip minėta aukščiau, Teisingumo Teismas yra ne kartą nurodęs, kad neketina „spėlioti“ teisės aktų leidėjo politinių pasirinkimų, institucijos atliktą ekonominio, techninio ar kt. pobūdžio vertinimą keisti savuoju, t. y. priiimti teisės aktų leidėjo vaidmens. Kaip ir nacionaliniai konstituciniai teismai ar Europos žmogaus teisių teismas, ES teismai geriausiu atveju savo sprendime pateikia teisės aktų leidėjui tam tikras gaires, nors to daryti ir nėra įpareigoti. Be to, analogiška praktika taikoma ir Teisingumo Teismo sprendimuose dėl valstybių narių pažeidimų pagal SESV 258 straipsnį. Taigi, ES institucijos ES teismų sprendimus įgyvendina savo nuožiūra, o veiksminga asmenų teisių apsauga užtikrinama suteikiant tiems iš jų, kurių teisine padėtis paveikiama, galimybę ginčyti institucijų pasirinktas įgyvendinimo priemones teismuose.

pažino, kad toks vykdymas reikalauja imtis tam tikrų administracinių priemonių ir paprastai negali būti įvykdytas nedelsiant ir kad institucija turi per pagrįstą terminą įvykdyti sprendimą dėl vieno iš institucijos teisės aktų panaikinimo. Atsakymas į klausimą, ar minėtas terminas buvo pagrįstas, ar ne, susijęs su priemonių, kurių reikia imtis, pobūdžiu ir bylos aplinkybėmis⁶⁵⁸. Pažymėtina ir tai, kad institucijai imantis priemonių įgyvendinti Teismo sprendimą nėra taikomas *reformatio in pejus* draudimo principas, t. y. asmuo gali atsidurti ir nepalankesnėje padėtyje, palyginti su ta, kurioje būtų buvęs, jeigu nebūtų ginčijęs pirminio institucijos teisės akto⁶⁵⁹.

Teisingumo Teismo sprendimas, kuriuo byloje dėl prejudicinio sprendimo teisės aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, kaip ir sprendimas dėl panaikinimo, galioja *ex tunc*, t. y. retroaktyviai⁶⁶⁰. Tačiau, remdamasis SESV 264 straipsnio 2 dalyje išreikšta teisine idėja, Teisingumo Teismas gali, jei mano, kad tai būtina, pratęsti tam tikrų ginčijamo teisės akto poveikio aspektų galiojimą ir turi diskreciją tai nuspręsti⁶⁶¹.

Generalinio advokato Darmon nuomone, sprendimo, kuriuo teisės aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, poveikį apriboti laiko atžvilgiu gali skatinti ne viena priežastis: pirma, prašymų priimti prejudicinį sprendimą dėl teisės akto galiojimo pateikimui nėra taikomi jokie senaties terminai, todėl teisės aktas gali būti pripažintas negaliojančiu praėjus daugeliui metų po jo priėmimo ir šis teisės akto neteisėtumo konstatavimas galėtų palikti daugelį sąžiningai šio teisės akto pagrindu sukurtų teisinių santykių be teisinės apsaugos; antra, ES teisės aktai gali paveikti ypač jautrius sektorius, todėl jų paskelbimas negaliojančiais turėtų ženklų pasekmių, tame tarpe finansinių, kurias būtina kontroliuoti⁶⁶². Visgi, atsižvelgiant į tai, kad ribojimu asmenims atimama galimybė pasinaudoti ES teisės akto neteisėtumu ir, pavyzdžiui, susigrąžinti neteisėtai surinktas sumas ar kompensuoti kitus patirtus nuostolius, Teismo sprendimą taikyti *ex nunc*, t. y. tik į ateitį, reikėtų tik išimtiniais atvejais.

Teismo praktika rodo, kad galimybe riboti savo sprendimo poveikį Teisingumo Teismas naudodavosi būtent tuomet, kai bendrai įvertinus prieštaraujančius interesus

⁶⁵⁸ 1997 m. kovo 19 d. PIT Sprendimas *Oliveira prieš Komisiją*, T-73/95, Rink. p. II-381, 41 punktas; 2008 m. liepos 9 d. PIT Sprendimas *Alitalia - Linee aeree italiane SpA prieš Komisiją*, T-301/01, Rink. p. II-01753, 155 punktas.

⁶⁵⁹ 1997 m. kovo 19 d. PIT Sprendimas *Oliveira prieš Komisiją*, T-73/95, Rink. p. II-381, 25-37 punktai: Reikšdama ieškinį dėl teisės akto, kurį Komisija priėmė vykdydama Teismo sprendimą, kuriuo pirminis teisės aktas buvo pripažintas negaliojančiu dėl procedūrinio pažeidimo – neišklausius suinteresuotos šalies, teisėtumo, ieškovė teigė, kad naujai priimtu teisės aktu Komisija negalėjo pabloginti ieškovės padėties (nustatyti beveik dvigubai didesnes finansines korekcijas), palyginti su ta, kurioje ji būtų buvusi, jei nebūtų reiškusis ieškinio dėl panaikinimo. Teismas nesutiko su ieškovės nuomone ir nurodė, kad pirmuoju Teismo sprendimu pirminis Komisijos teisės aktas buvo pripažintas negaliojančiu *ab initio*, todėl Komisijai kilo pareiga ištaisyti procedūrinės klaidas ir iš naujo ištirti paramos panaudojimo tinkamumą. Atsižvelgdama į naujai paaiškėjusias aplinkybes, Komisija galėjo ieškovės padėtį tiek pagerinti, tiek ir pabloginti. Ieškovės teisėti lūkesčiai tokiu atveju nepažeidžiami, nes galiojančias taisykles pažeidusi šalis negali remtis šiuo principu.

⁶⁶⁰ 1994 m. balandžio 26 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-228/92, Rink. p. I-1445, 17 punktas.

⁶⁶¹ 1985 m. vasario 27 d. EBTT Sprendimas *Société des produits de maïs*, 112/83, Rink. p. 719, 18 punktas; 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Pinna*, 41/84, Rink. p. 1, 26 punktas.

Pažymėtina, kad naudojimasis šia diskrecija ne visada buvo vertinamas palankiai – žr. Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2007, p. 355-356.

⁶⁶² Generalinio advokato M. Darmon 1994 m. balandžio 26 d. išvada byloje *Roquette Frères SA prieš Hauptzollamt Geldern*, C-228/92, Rink. p. I-01445, 19-20 punktai.

tai būdavo būtina dėl imperatyvių teisinio saugumo sumetimų, apimančių tiek viešuosius, tiek privačius interesus⁶⁶³, tai darydamas jis taip pat atsižvelgdavo į panaikinimo ar paskelbimo negaliojančiu pasekmes ūkio subjektų teisėms⁶⁶⁴.

Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, sprendimo pasekmių galiojimo apribojimas laiko atžvilgiu netaikomas tik tiems asmenims, kurie iki atitinkamo sprendimo Teisingumo Teisme priėmimo dienos pateikė ieškinį ar atitinkamą teisinį reikalavimą pagal taikomą nacionalinę teisę⁶⁶⁵.

⁶⁶³ 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Pinna*, 41/84, Rink. p. 1, 26–28 punktai: Teismas pripažino negaliojančiu reglamentą, kuris užkirto kelią gauti šeimos išmokas Prancūzijos darbuotojų šeimoms, gyvenančioms kitos valstybės narės teritorijoje. Teismas nurodė, kad privalomos teisinio saugumo priežastys, apimančios tiek viešus, tiek privačius interesus, neleido ginčyti pagal šį teisės aktą iki sprendimo priėmimo buvusio šeimos išmokų mokėjimo.

2001 m. lapkričio 8 d. EBTT Sprendimas *Silos*, C-228/99, Rink. p. I-8401, 36–37 punktai: Teismas pripažino, kad pripažinto negaliojančiu reglamento nuostatos buvo taikomos itin trumpą laiką, todėl eksporto atvejų skaičius buvo nedidelis ir lengvai identifikuojamas. Komisija nepateikė jokių argumentų, susijusių su teisiniu saugumu, kurie galėtų pateisinti Teismo sprendimo taikymo laike ribojimą.

1992 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Lomas ir kt.*, C-38/90 ir C-151/90, Rink. p. I-1781, 27–28 punktai: Teismas pripažino, kad tuo atveju, jeigu būtų leista remtis negaliojančiu pripažintu teisės aktu reiškiant ieškinius dėl sumkėtų sumų susigrąžinimo, seniai uždarytų sąskaitų atidarymas ir būtinybė perskaiciuoti sukeltą rimtas finansines pasekmes ir rimtus organizacinius sunkumus. Esant tokioms aplinkybėms, privalomos teisinio saugumo priežastys neleidžia sukurti teisinių situacijų, kurios sukeltų tokias pasekmes ir kvestionuotų praeityje atliktus veiksmus.

2008 m. gruodžio 22 d. EBTT Sprendimas *Regie Networks*, C-333/07, Rink. p. I-10807, 123 punktas: Teismas konstatavo, kad pagalbos schema buvo taikoma penkerius metus ir kad pagal šią schemą ši pagalba buvo išmokėta labai daug kartų ir daugeliui ūkio subjektų. Ginčijamo sprendimo pripažinimo negaliojančiu poveikio ribojimą laiko atžvilgiu, Teismo nuomone, taip pat gali pateisinti tiek Prancūzijos vyriausybės, tiek Komisijos nurodytos privalomos teisinio saugumo priežastys ir aplinkybės, kad apie nagrinėjamą pagalbą Komisijai buvo pranešta ir kad sprendimas, kuriuo ši ją leido, nebuvo ginčijamas Bendrijos teismuose.

⁶⁶⁴ 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, C-239/01, Rink. p. I-10333, 78 punktas; 1976 m. balandžio 8 d. EBTT Sprendimas *Defrenne II*, 43/75, Rink. p. 455, 69–75 punktai; 1990 m. gegužės 17 d. EBTT Sprendimas *Barber*, C-262/88, Rink. p. I-1889, 40–45 punktai; 2008 m. gruodžio 22 d. EBTT Sprendimas *Regie Networks*, C-333/07, Rink. p. I-10807, 123 punktas.

⁶⁶⁵ 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Pinna*, 41/84, Rink. p. 1, 30 punktas; 1976 m. balandžio 8 d. EBTT Sprendimas *Defrenne II*, 43/75, Rink. p. 455, 75 punktas; 1990 m. gegužės 17 d. EBTT Sprendimas *Barber*, C-262/88, Rink. p. I-1889, 44 punktas.

III. PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪROS VEIKSMINGUMO VERTINIMAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Ankstesni šios disertacijos skyriai, kuriuose išanalizavome esminius ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos bruožus bei prejudicinio sprendimo procedūros funkcionavimo ypatumus, priešingai Teisingumo Teismo tvirtinimui apie išsamios ir viena kitą papildančios teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos egzistavimą, atskleidė tam tikras teisminės gynybos spragas.

Šiame skyriuje vertinsime, ar prejudicinio sprendimo procedūra laikytina veiksminga pažeistų asmens teisių gynybos priemone atsižvelgiant ne tik į Sutarties nuostatas, bet ir į ES teismų suformuotą jų aiškinimo praktiką, dėl kurios ši gynybos priemonė taptų priklausoma nuo sąlygų, dėl kurių taptų neįmanoma arba labai sudėtinga šia priemone pasinaudoti. Taip pat atsižvelgdami į Lisabonos sutartimi valstybėms narėms nustatytą pareigą numatyti teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinant veiksmingą teisminę apsaugą ES teisei priklausančiose srityse (ESS 19 str. 1 d.), įvertinsime prejudicinio sprendimo procedūros tobulinimo galimybes.

3.1. Teisminės priežiūros veiksmingumas

Įvardindamas asmenų teisių gynybą esant vienu iš bendrųjų ES teisės principų bei konstitucine garantija, Teisingumo Teismas taip pat akcentavo, kad svarbu ne tik šią gynybą suteikti, bet ir užtikrinti, jog ji būtų veiksminga: „asmenims turi būti suteikta galimybė naudotis veiksminga Bendrijos teisminės sistemos jiems suteiktų teisių teismine gynyba, nes teisė į tokią gynybą yra bendrųjų teisės principų, kylančių iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudedamoji dalis. Be to, ši teisė įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose”⁶⁶⁶. Taigi, ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūros veiksmingumo principas suponuoja tiek apskundimo priemonių buvimą, tiek ir galimybę jomis realiai pasinaudoti.

Tam, kad galėtume įvertinti prejudicinio sprendimo procedūros dėl teisės akto galiojimo veiksmingumą, visų pirma būtina apibrėžti patį vertinimo standartą, t. y. kokius reikalavimus privalo atitikti procedūra, jog būtų laikoma veiksminga asmens teisių gynimo priemone.

Iš aukščiau nurodytoje citatoje pateiktos nuorodos į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, galime daryti išvadą, kad kurdamas veiksmingos teisminės gynybos standartą Teisingumo Teismas įkvėpimo šaltiniu laikė šį visose valstybės narėse taikomą ir pripažįstamą žmogaus teisių apsaugos dokumentą. Nors ES nėra Konvencijos susitariančiąja šalimi, tačiau pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją žmogaus teisės yra bendrųjų ES teisės principų dalis ir pagarba šioms teisėms yra

⁶⁶⁶ 1986 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimas *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651, 18 punktas; 1992 m. gruodžio 3 d. EBTT Sprendimas *Oleifici Borelli prieš Komisiją*, C-97/91, Rink. p. I-6313, 14 punktas; 2001 m. sausio 11 d. EBTT Sprendimas *Kofisa Italia*, C-1/99, Rink. p. I-207, 46 punktas; 2001 m. lapkričio 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-424/99, Rink. p. I-9285, 45 punktas; 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 39 punktas.

įtvirtinta ESS 6 straipsnio 3 dalyje. Kitaip tariant, kiekviena Konvencijoje įtvirtinta teisė ar laisvė yra laikoma bendruoju ES teisės principu, todėl ne pati Konvencija, o joje įtvirtintos teisės yra priskiriamos prie bendrųjų ES teisės principų, o kartu ir ES teisės šaltinių⁶⁶⁷.

Kartu pažymėtina, kad tai, jog ESS 6 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* daroma nuoroda į Konvenciją, anaipol nereiškia, kad Strasbūro teismo ir Teisingumo Teismo jurisprudencijoje formuojama žmogaus teisių apsauga (jos apimtis) negali skirtis⁶⁶⁸. Visų pirma Žmogaus teisių konvencija yra apibūdinama kaip „minimalus žmogaus teisių apsaugos standartas“⁶⁶⁹, Teisingumo Teismą įkvepiantis šaltinis⁶⁷⁰. Chartijos 52 straipsnio 3 dalyje, apibrėžiančioje Chartijos ir Konvencijos santykį, nurodoma, jog „kadangi Chartija numato teises, kurios atitinka Europos žmogaus teisių konvencijoje numatytas teises, šių teisių reikšmė bei apimtis bus tokia pati, kaip ir Konvencijoje garantuojamų, teisių. Tačiau šios nuostatos neatima Sąjungos teisės suteikti platesnę teisių apsaugą“. Be to, Teisingumo Teismas formuodamas savo jurisprudenciją žmogaus teisių apsaugos srityje remiasi ne tik Konvencija, bet ir valstybėms narėms bendromis konstitucinėmis tradicijomis.

Taigi, šios disertacijos tyrimo metu svarbu nustatyti tiek valstybių narių teisės sistemoje įtvirtintą, tiek tarptautinį (formuojamą Strasbūro teismo praktikos pagrindu), tiek ir ES teisės sistemoje (ES teisės aktuose ir Teisingumo Teismo jurisprudencijoje) formuojamą teisės kreiptis į teismą ir veiksmingos teisminės gynybos standartą.

3.1.1. Teisė kreiptis į teismą nacionalinėse teisės sistemose

Įvertindami šiuo metu ES sudarančių valstybių narių skaičių ir jų nacionalinių teisės sistemų įvairovę, disertacinio tyrimo tikslais negalėtume atlikti išsamų visų jų lyginamąjį

⁶⁶⁷ Anciuviene M. *Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje*. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Vilnius: Justitia. 2002. P. 97.

⁶⁶⁸ Tai, kad šių teismų požiūriai keletą kartų *de facto* išsiskyrė iliustruoja šios bylos:

Byloje *Hoechst* (1989 m. rugsėjo 21 d. EBT T Sprendimas *Hoechst prieš Komisiją*, 46/87 ir 227/88, Rink. p. 2859) Teisingumo Teismas nustatė, kad teisė į būsto neliečiamybę „yra susijusi su žmogaus asmenine laisve ir negali būti išplėsta verslo patalpoms“. Tuo tarpu *Niemietz* byloje (*Niemietz v. Germany*, judgment of 16 December 1992, A 37) Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad asmens profesinė ir neprofesinė veikla yra taip susijusios tarpusavyje, kad nėra jokių priemonių, kurios padėtų jas atskirti, todėl išskyrimas, kad privataus gyvenimo apsauga apima tik su asmens neprofesine veikla susijusius aspektus, neleistų pasinaudoti Konvencijos suteikiama apsauga. Remdamasis įvairių valstybių praktika išanalizavęs sąvokos „būstas“ prasmę, EŽTT nustatė, kad taip pat kartais yra ypatingai sudėtinga atskirti privatų būstą nuo verslo patalpų, kadangi profesinę veiklą galima vykdyti ir privačiame būste, ne tik specialiose verslo patalpose. Todėl EŽTT konstatavo, kad siauras „būsto“ sąvokos aiškinimas apribotų galimybes pasinaudoti Konvencijoje garantuojamomis teisėmis.

Byloje *Orkem* (1989 m. spalio 18 d. EBT T Sprendimas *Orkem prieš Komisiją*, 374/87, Rink. p. 3283) Teisingumo Teismas nusprendė, kad asmeniui nėra garantuojama teisė neliudyti prieš save. Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismas *Funke* byloje (*Funke v. France*, judgment of 15 February 1993, A 44) nustatė, kad pagal Konvencijos 6 str. asmuo turi teisę „tylėti ir neprisidėti prie savęs kaltinimo“.

⁶⁶⁹ Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*, 2007, 7(97): 17.

⁶⁷⁰ Anciuviene M. *Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje*. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Vilnius: Justitia. 2002. P. 93.

tyrimą. Tačiau siekdami patvirtinti šio disertacinio tyrimo pradžioje pateiktą teiginį, kad ES priklausančiose valstybėse narėse akivaizdžiai didesnis dėmesys yra skiriamas vykdomosios valdžios priimamų teisės aktų teisėtumo patikrai, tuo tarpu parlamentų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolė išlieka išimtimi, patikima konstitucinės justicijos institucijoms ir tik ta apimtimi, kuria būtina užtikrinti nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų vertybių ir principų laikymąsi, toliau iliustravimo tikslais apžvelgsime Lietuvą, „įkvėpimo šaltiniais“ kuriant ES teisėtumo priežiūros priemonių sistemą pasitarnavusias Prancūziją ir Vokietiją, o taip pat Didžiąją Britaniją, atstovaujančią bendrosios teisės sistemai. Akcentuotina, kad šiame disertacijos poskyryje pateikiama apžvalga nėra išsamus nurodytų valstybių teisės sistemų tyrimas – jose nustatytas teisinis reguliavimas aptariamas tik ta apimtimi, kuri būtina teiginiui apie teisėtumo priežiūros sistemos diferencijavimą vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios priimamų teisės aktų atžvilgiu bei asmens teisių kvestionuoti norminius teisės aktus ribojimo egzistavimui patvirtinti.

Lietuva

Lietuvos Konstitucijos⁶⁷¹ 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.“ Šioje nuostatoje yra įtvirtintas konstitucinis teisminės gynybos prioriteto ir universalumo principas⁶⁷², ši teisė kreiptis į teismą yra absoliuti⁶⁷³. Todėl, pasak Konstitucinio Teismo, įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmenų teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme⁶⁷⁴. Asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų neteisėtų veiksmų⁶⁷⁵; asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas, priešingu atveju tektų konstatuoti šios teisės deklaratyvumą⁶⁷⁶.

⁶⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

⁶⁷² Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

⁶⁷³ Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

⁶⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

⁶⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

⁶⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl LR baudžiamojo proceso kodekso Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iš-tirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

Valdžios institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo priežiūra Lietuvoje yra diferencijuota. Valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų teisėtumo patikrą pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą (toliau – ABTĮ)⁶⁷⁷ atlieka specializuoti administraciniai teismai. Skundą (prašymą) dėl viešojo administravimo subjekto priimto administracinio akto turi teisę pateikti kiekvienas suinteresuotas asmuo, kurio teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti (22 str. 1 d.), jei būtina prieš tai pasinaudojęs iki teismo nagrinėjimo procedūra (25 str.). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad minėtos ABTĮ nuostatos garantuoja asmeniui teisę kreiptis į administracinį teismą ir nustato, jog tokiam kreipimuisi pakanka, kad asmuo manytų, jog jo teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti. Skundas pateikiamas per vieną mėnesį nuo skundžiamo akto paskelbimo arba individualaus akto ar pranešimo apie veiksmą (neveikimą) įteikimo suinteresuotai šaliai dienos (33 str. 1 d.).

Tuo tarpu norminių teisės aktų teisėtumo patikrą atlieka Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams⁶⁷⁸. Ši patikra atlieka *a posteriori*. Kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti nurodytų teisės aktų teisėtumą gali: dėl įstatymo ar kito Seimo priimto akto – Vyriausybė, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai; dėl Respublikos Prezidento akto – ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai; dėl Vyriausybės akto – ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, teismai ir Respublikos Prezidentas (Konstitucinio Teismo įstatymo 65 str.). Taigi, privatūs asmenys tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą negali, o jų teisės ginamos netiesiogiai, pasitelkiant nacionalinius teismus: pagal Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalį tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spęsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvoje buvo svarstoma konstitucinio skundo įvedimo galimybė, kuri būtų atvėrusi asmenims Konstitucinio Teismo duris. Nors darbo grupė konstitucinio skundo įvedimo Lietuvoje klausimu buvo suformuota dar 2006 m., o Seimas 2007 m. patvirtino koncepciją šio klausimu⁶⁷⁹, konstitucinio skundo idėja lieka neįgyvendinta.

Prancūzija

Administracinių teisės aktų teisėtumo priežiūrą Prancūzijoje atlieka specializuoti administraciniai teismai⁶⁸⁰. Asmuo, siekiantis kvestionuoti administracinio teisės akto teisėtumą, privalo įrodyti savo teisinį suinteresuotumą, t. y., kad ginčijamu teisės aktu yra pažeidžiami jo interesai. Interesas šiame kontekste suprantamas plačiai ir apima net moralinio pobūdžio ar kolektyvinius interesus⁶⁸¹. Tačiau ieškinį galima pateikti tik dėl adminis-

⁶⁷⁷ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 85-2566.

⁶⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

⁶⁷⁹ Seimo patvirtinta 2007 m. liepos 4 d. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301583>. Koncepcijoje pasiremiant Lenkijos pavyzdžiu buvo pasirinktas siauresnis konstitucinio skundo modelis, t. y. asmuo galėtų kreiptis dėl Seimo, Prezidento ar Vyriausybės primtu teisės aktu pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos savo teisės ar laisvės, tačiau negalėtų skųsti individualių teisės aktų.

⁶⁸⁰ Bell, J. *Principles of French Law*. 2nd ed. Oxford/New York: Oxford University Press, 2008, p. 41.

⁶⁸¹ *Ibid*, p. 120.

tracinių teisės aktų, kurių atžvilgiu taikoma teisėtumo patikra (*la décision préalable*)⁶⁸², ir nepraleidus dviejų mėnesių ieškinio senaties termino. De Parfouru atlikta analizė atskleidžia, kad asmenų *locus standi* reikalavimai teismų praktikoje interpretuojami liberaliai⁶⁸³.

Norminių teisės aktų teisėtumo patikra Prancūzijoje skirstoma į *a priori* ir *a posteriori*. Pirmąją pasinaudodama *ex ante* teisėtumo priežiūros kompetencija įgyvendina *Conseil Constitutinel*, Konstitucijoje nurodytų asmenų kreipimusi pagrindu⁶⁸⁴. Tuo tarpu *a posteriori* teisėtumo priežiūros galimybė įtvirtinta visiškai neseniai – 2008 metais, ir suteikia galimybę asmenims ginčyti *lois ordinaires*⁶⁸⁵ teisėtumą. Tokią teisę asmenys įgyja tuomet, kai įstatymu pažeidžiamos asmens teisės ir laisvės, kurių apsaugą garantuoja Konstitucija. Be to, asmens prašymas ištirti įstatymo teisėtumą dar turi praeiti *Conseil d'Etat* arba *Cour de Cassation* atrankos filtrą⁶⁸⁶.

Vokietija

Vokietijoje administracinių teisės aktų teisėtumo priežiūrą taip pat atlieka specializuoti administraciniai teismai⁶⁸⁷. Siekiantis ginčyti administracinio teisės akto teisėtumą asmuo visų pirma privalo pasinaudoti ikiteismine procedūra, t. y. pateikti prieštaravimą (*Widerspruch*) teisės aktą priėmusiai institucijai per vieną mėnesį nuo teisės akto priėmimo⁶⁸⁸. Jei asmens reikalavimas nepatenkinamas, per vieną mėnesį nuo atitinkamos institucijos atsakymo gavimo jis gali kreiptis į teismą⁶⁸⁹.

Kreipdamasis į teismą asmuo privalo įrodyti, kad jo subjektinės teisės ginčijamu teisės aktu buvo pažeistos arba bent jau, kad toks pažeidimas yra galimas⁶⁹⁰. Ginčijamas teisės aktas nebūtinai turi būti adresuotas pareiškėjui – galima ginčyti ir trečiajam asmeniui adresuotą teisės aktą, jei šiuo aktu pažeidžiamos besikreipiančiojo teisės.

Vokietijos teisės sistema suteikia asmeniui teisę ginčyti ir norminius teisės aktus pateikiant konstitucinį skundą (*Verfassungsbeschwerde*) Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui. Konstitucinį skundą gali pateikti bet kuris asmuo, jeigu jo pagrindinės teisės pažeidžia viešosios valdžios institucija⁶⁹¹. Asmenys taipogi gali ginčyti norminių teisės aktų teisėtumą netiesiogiai per nacionalinius teismus⁶⁹².

⁶⁸² *La décision préalable* yra administracinis sprendimas, kuriuo atmetamas asmens prašymas arba atsisakoma priimti sprendimą (Bell, J. *Principles of French Law*. 2nd ed. Oxford/New York: Oxford University Press, 2008, p. 121).

⁶⁸³ De Parfouru, A. Locus standi of private applicants under the Article 230 EC action for annulment: any lessons to be learnt fro France? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 14(4), p. 361-402.

⁶⁸⁴ Prancūzijos Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisę pateikti prašymą turi Prezidentas, Ministras Pirmininkas, abiejų Parlamento rūmų pirmininkai arba šešiasdešimties parlamento narių grupė.

⁶⁸⁵ Įstatymai, priimti pagal įprastą teisėkūros procedūrą.

⁶⁸⁶ Fabbrini, F. Kelsen in Paris: France's Constitutional Reform and the Introduction of A Posteriori Constitutional Review of Legislation. 9 *German Law Journal*, 1297, 2008.

⁶⁸⁷ Reimann, M., Zekoll, J. *Introduction to German Law*. 2nd ed. Kluwer Law International: Hague, 2005, p. 106-107.

⁶⁸⁸ *Verwaltungsgerichtsordnung* (VwGO), primtas 1960 m. sausio 21 d., su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, 68 straipsnis.

⁶⁸⁹ *Ibid*, 74 straipsnis.

⁶⁹⁰ *Ibid*, 42 straipsnis.

⁶⁹¹ German Basic Law, 93 straipsnis.

⁶⁹² *Ibid*, 100 straipsnis.

Didžioji Britanija

Skirtingai nei aukščiau aptartų valstybių narių atveju, Didžiojoje Britanijoje nėra specializuotos administracinių teismų sistemos, todėl administracinių teisės aktų teisėtumo priežiūros funkcija pavesta specialiam Aukščiausiojo Teismo (*High Court*) padaliniui⁶⁹³. Asmuo, siekiantis ginčyti administracinio teisės akto teisėtumą, turi gauti *High Court* leidimą, kuris suteikiamas tik įrodžius pakankamą asmens suinteresuotumą pateikti ieškinį⁶⁹⁴. Teismas, kaip ir Prancūzijos atveju, minėtą priimtinumo kriterijų aiškino plačiai ir lanksčiai⁶⁹⁵. Ieškinio pateikimui taikomas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo žalos atsiradimo momento⁶⁹⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad Didžiojoje Britanijoje galioja Parlamento suvereniteto doktrina, teismams nesuteikta teisė pripažinti Parlamento teisės aktus negaliojančiais⁶⁹⁷. Todėl Didžiojoje Britanijoje norminiai teisės aktai nagrinėjami tik atitikties ES teisės⁶⁹⁸ ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatų atžvilgiu⁶⁹⁹.

Aukščiau aptartų valstybių narių teisinio reguliavimo apžvalga atskleidžia tam tikrus bendrus bruožus: tam, kad galėtų pateikti ieškinį, asmuo privalo įrodyti tam tikrą suinteresuotumą (Lietuva, Prancūzija, Didžioji Britanija) arba ginamo intereso (subjektinės teisės) pažeidimą (Vokietija). Visose valstybėse narėse teismai yra linkę ieškinio priimtinumą sąlygas aiškinti plačiai, todėl galime daryti išvadą, jog pastebima *locus standi* liberalėjimo tendencija ginčijant administracinio pobūdžio teisės aktus.

Kalbant apie norminių teisės aktų teisėtumo patikrą, tik viena valstybė narė (Vokietija) suteikia asmenims teisę tiesiogiai ginčyti tokio pobūdžio teisės aktus pateikiant konstitucinį skundą⁷⁰⁰, trys iš jų (Lietuva, Vokietija ir Prancūzija) numato netiesioginę norminių teisės aktų teisėtumo patikrą, įgyvendinamą per nacionalinius teismus.

3.1.2. Teisės kreiptis į teismą ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą tarptautinis standartas (Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija)

Kaip minėta, tyrimo tikslais yra svarbios Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose įtvirtintos nuostatos. Jose reglamentuojamos teisė kreiptis į teismą ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą priemonę, detalizuojamos žemiau.

⁶⁹³ Bradley, A.W., Ewing, K.D. *Constitutional and Administrative Law*. 14th ed. Pearson Longman: Harlow, 2007, p. 765.

⁶⁹⁴ Supreme Court Act, priimtas 1981 m., 31 straipsnis.

⁶⁹⁵ Bradley, A.W., Ewing, K.D. *Constitutional and Administrative Law*. 14th ed. Pearson Longman: Harlow, 2007, p. 769-771.

⁶⁹⁶ Civil Procedure Rules, 54.5 straipsnis.

⁶⁹⁷ Ši doktrina plačiau aptariama Bradley, A.W., Ewing, K.D. *Constitutional and Administrative Law*. 14th ed. Pearson Longman: Harlow, 2007, 3 skyriuje.

⁶⁹⁸ Vadovaujantis European Communities Act (1972) c. 68.

⁶⁹⁹ Vadovaujantis Human Rights Act.

⁷⁰⁰ Kalbant apie šiame disertaciniame tyrime nenagrinėtas valstybes nares, konstitucinį skundą yra įtvirtinusios dar keletas iš jų – Ispanija, Italija, Lenkija, Slovakija ir Čekija.

Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT) pažymi, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis turi būti suprantama dviejų visuotinai pripažįstamų principų kontekste – principo, kad asmuo turi teisę pateikti civilinį ieškinį teismui, bei draudimo paneigti teisę kreiptis į teismą.

Pasak EŽTT, teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti⁷⁰¹. Tačiau paliekant vietos ribojimų galimybei, draudžiama susitariančioms šalims nustatyti teisės kreiptis į teismą ribojimus, kuriais būtų pažeidžiama šios teisės esmė; nustatytais ribojimais turi būti siekiama teisėto tikslo ir jie turi būti proporcingi⁷⁰². EŽTT ne kartą pabrėžė, kad teisė kreiptis į teismą turi egzistuoti ne tik teoriškai, - ji turi būti veiksminga: „Konvencija siekia garantuoti ne teorines ar iliuzinės teises, bet praktines ir efektyvias“⁷⁰³. Teisė kreiptis į teismą laikytina efektyvia, jei praktiniai tokios teisės ribojimai pernelyg nekluduoja naudotis šia teise⁷⁰⁴. *De Geouffre de la Pradelle v. France* byloje EŽTT nurodė, kad ypatingas įstatymo, reglamentuojančio asmens teisę kreiptis į teismą sudėtingumas gali sąlygoti teisinį netikrumą, todėl asmuo turi teisę tikėtis nuoseklios ir aiškios sistemos, kuri leistų užtikrinti pusiausvyrą tarp valdžios ir asmens interesų⁷⁰⁵. Kitaip tariant, efektyvumo principas reikalauja, kad teisę kreiptis į teismą reglamentuojančios taisyklės būtų aiškios ir nuoseklios bei suteiktų asmenims pagrįstą galimybę pasinaudoti nacionalinės teisės suteikiamomis teisių gynimo priemonėmis.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisė kreiptis į teismą yra aukščiausios teisminės kontrolės garantija, todėl pakanka, jei ši sąlyga išpildoma paskutinėje proceso stadijoje, su išlyga, kad teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, turi pilną jurisdikciją išnagrinėti bylą, t. y. spręsti tiek fakto, tiek teisės klausimus⁷⁰⁶.

Kalbant apie teisės kreiptis į teismą apimtį šios disertacijos nagrinėjimo srityje, t. y. teisę ginčyti teisės aktų teisėtumą kompetentingame teisme, svarbu pažymėti, kad Konvencijos 6 straipsnis užtikrina teisę kvestionuoti tik individualaus pobūdžio teisės aktų teisėtumą. Tuo tarpu minėtos Konvencijos nuostatos taikymo galimybę procesui konstituciniuose teismuose apsprendžia nacionalinė teisė – tik tuo atveju, jei nacionalinė teisė suteikia galimybę asmeniui ginčyti bendro pobūdžio teisės akto teisėtumą, šios teisės gynimui išnaudojęs nacionalines gynybos priemones asmuo gali pasitelkti Konvencijos 6 straipsnį. Taigi Konvencija nereikalauja, kad nacionalinis teismas turėtų kompetenciją pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą negaliojančiu ar jį panaikinti⁷⁰⁷.

Tam, kad asmuo įgytų teisę ginčyti teisės akto teisėtumą, jis turi įrodyti, kad teisės aktas paveikė jį asmeniškai, šis poveikis yra rimtas, konkretus ir neišvengiamas⁷⁰⁸. *Posti*

⁷⁰¹ *Golder v. United Kingdom*, judgement of 2 February 1975, A 18.

⁷⁰² *Pérez de Rada Cavanilles v. Spain*, judgement of 28 October 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII.

⁷⁰³ *Airey v. Ireland*, judgement of 9 October 1979, A 32; *Ilhan v. Turkey*, judgement of 27 June 2000, *Reports of Judgments and Decisions* 2000-VIII; *Scordino v. Italy* (no. 1), judgment of 29 March 2006, *Reports of Judgments and Decisions*, 2006-V.

⁷⁰⁴ *Jacobs, F.G. The Right to a Fair Trial in European Law. European Human Rights Law Review*, 1999, p.143.

⁷⁰⁵ *De Geouffre de la Pradelle v. France*, judgement of 16 December 1992, A253-B, 33-34 punktai.

⁷⁰⁶ *Obermeier v. Austria*, judgement of 28 June 1990, A 179.

⁷⁰⁷ *James and Others v. United Kingdom*, judgement of 21 February 1986, A 98.

⁷⁰⁸ *Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland*, judgement of 26 August 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV.

and *Rakho* byloje EŽTT nagrinėdamas trečiajam asmeniui adresuoto teisės akto ginčijimo galimybę minėtus reikalavimus pakeitė formuluote, kad asmuo turi įrodyti, jog jo civilinės teisės buvo paveiktos dėl „tam tikrų išskirtinių jam būdingų savybių arba dėl faktinės situacijos, kuri išskiria jį iš kitų asmenų“⁷⁰⁹.

Nesunku pastebėti, kad *Posti and Rakho* byloje įtvirtintas asmens *locus standi* standartas griežtesnis už pirmąjį, labiau primenantį Generalinio advokato Jacobs „esminio neigiamo poveikio“ kriterijaus ir Pirmosios instancijos teismo *Jégo-Quééré* byloje pateiktos konkrečios sąsajos sampratos samplaiką⁷¹⁰. O pačiame sprendime *expressis verbis* pateikta nuoroda į Teisingumo Teismo sprendimą *Extramet* byloje nepaliko abejonių, kad EŽTT faktiškai pakartojo Teisingumo Teismo taikomą konkrečios sąsajos apibrėžimą. Todėl Strasbūro teismui priėmus pastarąjį sprendimą kilo klausimas, ar šiuo sprendimu teismas siekė pakeisti savo ankstesnę jurisprudenciją ir susiaurinti asmenų galimybes kvestionuoti teisės aktų teisėtumą, ar šis sprendimas veikia laiktinas „rašymo apsirikimu“ (angl. *slip of the pen*)⁷¹¹? EŽTT jurisprudencijos analizė atskleidžia, jog šis „individualaus“, o ne „asmeninio“ susietumo su teisės aktu reikalavimas nėra sutinkamas vėlesnėje šio teismo praktikoje, todėl veikia traktuotinas kaip išimtis, o ne taisyklė.

Teisė į veiksmingą teisinę gynybos priemonę reglamentuojama atskirame 13 Konvencijos straipsnyje, kuris skelbia, kad „Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, numatytos šioje Konvencijoje, buvo pažeistos, turi teisę pasinaudoti efektyvia teisine gynyba valstybiniuose organuose, nesvarbu, ar tai padarė oficialias pareigas einantys asmenys.“ Šis Konvencijos straipsnis dažnai laikomas papildančiu Konvencijos 6 straipsnį ir iš dalies su juo persidengiančiu.

Konvencijos 13 straipsnis reikalauja, kad vidaus teisė garantuotų tam tikrą teisinę efektyvią priemonę, kuria vadovaudamasis asmuo pagrįstai galėtų skųstis, jei toks skundas numatytas Konvencijoje. Teismas, aiškindamas 13 straipsnio nuostatas, teigia, kad asmeniui vidaus teisėje turi būti suteiktos visos įmanomos teisinės gynybos priemonės, tačiau neįpareigoja susitariančių valstybių Konvencijos ginamų teisų pažeidimo atveju suteikti būtent teismines gynybos priemones. Tačiau jeigu valstybė nusprendžia suteikti būtent teisminę gynybos priemonę, ši priemonė turi užtikrinti „tinkamą pagalbą“ ir „adekvatų žalos atlyginimą“⁷¹². Konvencijos 13 straipsnis nesuteikia teisės kreiptis į nacionalines valdžios institucijas ir ginčyti pačius nacionalinius teisės aktus remiantis tuo, kad jie prieštarauja Konvencijai⁷¹³.

Aptarus Konvencijos nustatytą standartą kyla klausimas, kodėl jis turėtų būti taikomas Europos Sąjungai? – ES vis dar nėra Konvencijos šalimi ir jos institucijos nepatenka į EŽTT jurisdikciją.

⁷⁰⁹ *Posti and Rakho v. Finland*, judgement of 24 September 2002, *Reports of Judgments and Decisions* 2002-VII.

⁷¹⁰ EŽTT formuluotė „poveikis yra rimtas“ atitiktų „esminio neigiamo poveikio“ reikalavimą; tuo tarpu iš Pirmosios instancijos teismo sprendimo paimtas „aiškus ir tiesioginis poveikio“ reikalavimas, eliminuojantis potencialaus poveikio asmens teisėms atvejus.

⁷¹¹ Corthaut, T., Vanneste, F. Waves between Strasbourg and Luxembourg: the right of access to a tribunal in order to contest legislative or administrative measures. *Yearbook of European Law* (2006) 25(1), p. 480.

⁷¹² *Kudla v Poland*, judgement of 26 October 2000, *Reports of Judgments and Decisions* 2000-XI.

⁷¹³ *Leander v Sweden*, judgement of 26 March 1987, A 116.

Šiuo atveju svarbūs keli aspektai. Viena vertus, ES prisijungimas prie Konvencijos yra tik laiko klausimas Lisabonos sutartimi numčius tokią galimybę (ESS 6 straipsnio 3 dalis) ir Europos Tarybai priėmus 14 Protokolą, suteikiantį ES prisijungimo teisę⁷¹⁴. Kita vertus, net ir nesant formalaus prisijungimo Teisingumo Teismas, kaip minėjome anksčiau, *de facto* inkorporavo Konvencijos nuostatas. Be to, EŽTT tam tikrais atvejais atlieka netiesioginę ES institucijų veiksmų teisėtumo patikrą, kadangi dalies suverenių teisių perleidimas ES nepanaikino valstybių narių atsakomybės už perleistų kompetencijų įgyvendinimą⁷¹⁵.

Šiame kontekste svarbus EŽTT sprendimas *Bosphorus* byloje⁷¹⁶, kuriame Teismas konstatavo, kad „ES teisės garantuojama žmogaus teisių apsauga [tame tarpe *locus standi* ribojimas teikti tiesioginius ieškinius ir šios aplinkybės sąlygojama būtinybė norminius teisės aktus ginčyti nacionaliniame teisme naudojant prejudicinio sprendimo procedūrą] gali būti apibūdinama kaip esanti <...> *adekvati* tai, kurią garantuoja Konvencija“⁷¹⁷. Šią formulotę EŽTT „pasiskolino“ iš Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo, kuris nusprendė nebesinaudoti savo teise kontroliuoti ES teisės aktų teisėtumą tol, kol Europos Sąjungos teisės sistema faktiškai užtikrina žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, atitinkančią Vokietijos Konstitucijoje nustatytą žmogaus teisių apsaugos standartą⁷¹⁸. Tačiau skirtingai nei Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, apribojęs savo jurisdikciją tol, kol nebus nustatytas ES teisės sistemos kaip visumos veikimo sutrikimas⁷¹⁹, EŽTT nurodė, kad jo suformuluota prezumpcija gali būti paneigta konkrečioje byloje įrodžius, kad konkrečiu atveju pagrindinių teisių užtikrinimo ES lygmeniu *akivaizdžiai nepakanka*, t. y. prezumpcijai paneigti pakanka arba nustatyti sisteminę procedūrinę disfunkciją, arba ES nesugebėjimą suteikti asmeniui Konvencijos reikalaujamą teisių gynimo priemonę konkrečioje byloje. Pastarąjį atvejį galėtume iliustruoti jau minėta *Posti and Rakho* byla, kurioje konstatuota, kad veiksmingos teisminės gynybos neatitiktų situacija, kai asmuo privalėtų visų pirma teisės aktą pažeisti ir tik tada ginčydamas jam skirtą sankciją galėtų ginčyti ES teisės akto teisėtumą.

⁷¹⁴ Minėtas Protokolas įsigaliojo 2010 m. birželio 1 d. (žr. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390).

⁷¹⁵ *Matthews v. United Kingdom*, judgment of 18 February 1999, Reports 1999-I.

⁷¹⁶ *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi v Ireland*, judgment of 30 June 2005, *Reports of Judgments and Decisions*, 2005-VI.

⁷¹⁷ *Ibid*, 165 punktas.

EŽTT sprendimas pavadinti ES teisės garantuojamą žmogaus teisių apsaugą adekvačia kritikuojamas tiek mokslininkų (žr. Van den Berghe, F. The EU and Issues of Human Rights Protection: Same Solutions to More Acute Problems? *European Law Journal*, Vol. 16, No. 2, March 2010. p. 112-157), tiek EŽTT teisėjų, iš kurių net 7 pateikė atskiras nuomones. Esminėmis kritikos priežastimis laikytinos šios: (i) Sąjungai taikoma prezumpcija, kuri netaikoma valstybėms narėms; (ii) EŽTT sprendime minimizuojami ar net ignoruojami tam tikri faktai, dėl kurių prezumpcija tampa nepagrįsta, tame tarpe privačių asmenų *locus standi* ribojimas; (iii) „akivaizdaus nepakankamumo“ (angl. *manifest deficiency*) kriterijus nustato pernelyg žemą slenkstį, lyginant su teisėtumo priežiūra, atliekama valstybių narių veiksmų atžvilgiu.

Autorės nuomone, nors kritikų reiškiamos pastabos teisingos, EŽTT sprendimas neklaido konkrečiais atvejais ES suteikiamą asmens teisių gynybą pripažinti neadekvačia, ir tai akivaizdžiai iliustruoja *Posti and Rakho* byla.

⁷¹⁸ 2000 m. birželio 7 d. sprendimas *Banana 2 BvL 1/97*, BVerfGE 102.

⁷¹⁹ Eckes Ch. Does the European Court of Human Rights Provide Protection from the European Community? – The Case of *Bosphorus Airways*. 13(1) *European Public Law* (2007), p. 62.

3.1.3. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungos teismų jurisprudencijoje

Minėjome, kad Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje pripažįsta, kad privatūs asmenys turi teisę į veiksmingą teisinę savo teisių, kurias jie įgyja iš ES teisės, gynybą. Vienoje pirmųjų savo bylų, susijusių su asmenų teise į veiksmingą teisminę gynybą, Teismas pabrėžė, kad valstybės narės institucijos savo sprendimais negali atimti iš asmenų teisės pasinaudoti teismine gynyba, nes tokios nuostatos prieštarauja veiksmingos teisminės gynybos principui⁷²⁰. Būtent teisminės gynybos priemonės egzistavimas, Teismo nuomone, yra esminis dalykas, siekiant efektyviai apsaugoti asmens teises⁷²¹.

Teisė į veiksmingą teisminę gynybą buvo kodifikuota Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje: „Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis <...>“. Nors ši Chartijos nuostata įtvirtina platesnę apsaugą, nei analogiškas Konvencijos 13 straipsnis, tačiau pabrėžiama, kad šią nuostatą įtraukiant į Chartiją neketinta pakeisti Sutartyse nustatytos teisminės priežiūros sistemos ir ypač taisyklių dėl tiesioginių ieškinių priimtino ES Teisingumo Teisme⁷²².

Pažymėtina, kad pripažindamas teisę į veiksmingą teisminę teisių gynybą, Teismas pats jos *expressis verbis* neapibrėžia. Kai kurias gaires galime rasti nagrinėdami *effet utile* principo evoliuciją nacionalinio proceso autonomijos atžvilgiu, kadangi nacionaliniai teismai taip pat įpareigoti užtikrint veiksmingą asmenų teisių, kurias jie įgyja iš Bendrijos teisės, gynybą⁷²³. Iš pradžių pripažinęs nacionalinio proceso autonomiją ir teigęs, kad Steigiamosiomis sutartimis nėra siekiama nacionaliniuose teismuose kurti naujų, kitų nei jau įtvirtintų nacionalinėje teisėje, priemonių, skirtų užtikrinti Bendrijos teisės laikymąsi⁷²⁴, vėliau Teismas nuosekliai ją mažino: iš pradžių vertindamas taikomas asmens teisių gynybos priemones nediskriminavimo ir adekvatumo principų užtikrinimo prasme⁷²⁵, po to įpareigodamas sukurti nacionalinėje teisėje neegzistavusias teisių gynimo priemones⁷²⁶, o galiausiai įtvirtindamas valstybių atsakomybės doktriną⁷²⁷. Iš nurodyto akivaizdu, kad Teismas ėmėsi visų priemonių, siekdamas užtikrinti veiksmingų teisių

⁷²⁰ 1986 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimas *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651, 18-19 punktai.

⁷²¹ 1987 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Heylens*, 222/86, Rink. p. 4097, 14 punktas.

⁷²² žr. Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. *Officialis leidinys C 303*, 14/12/2007, p. 17-35, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007X1214\(01\):LT:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007X1214(01):LT:HTML)

⁷²³ „Europos Bendrijų teisės subjektais yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai, kuriems Bendrijos teisė sukuria teises, ginti jas patikėdama nacionaliniams teismams“ - byla 26/62 *Van Gend en Loos* [1963] ECR I.

⁷²⁴ 1981 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Rewe prieš Hauptzollamt Kiel*, 158/80, Rink. p. 1805.

⁷²⁵ Nediskriminavimo principas reikalauja, kad nacionalinės teisės normos neapsunkintų/nepadarėtų neįmanomos galimybės reikalauti žalos atlyginimo, tuo tarpu adekvatumo principas - kad nacionalinės teisės normos, pagal kurias žala yra atlyginama, nebūtų mažiau palankios nei tos, kurios taikomos analogiškiems nacionaliniams ieškiniams (byla 45/76 *Comet* [1976] ECR 2043).

⁷²⁶ 1996 m. kovo 5 d. EBTT Sprendimas *Brasserie du Pêcheur SA prieš Bundesrepublik Deutschland ir The Queen prieš Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd ir kt.*, C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029; 1978 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629.

⁷²⁷ 1991 m. lapkričio 19 d. EBTT Sprendimas *Francovich*, C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357; 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Gerhard Köbler prieš Austriją*, C-224/01, Rink. p. I-10239.

gynybos priemonių prieinamumą nacionaliniuose teismuose, net jei dėl to tekdavo išties ženkliai apriboti valstybių narių diskreciją nustatyti nacionalinio proceso taisykles.

Tačiau šios disertacijos poskyris, analizuojantis privačių asmenų *locus standi* Bendrajame teisme problemas, vaizdžiai iliustravo, kad Teismas yra linkęs taikyti dvigubus veiksmingos teisminės gynybos užtikrinimo standartus⁷²⁸, todėl nacionaliniams teismams sukurtos taisyklės, Teismo požiūriu, nebūtinai taikytinos vertinant ES suteikiamą teisminės gynybos priemonių veiksmingumą. Tai tapo dar labiau akivaizdu pažvelgus į ESS 19 str. 1 d., pagal kurią būtent „valstybės narės numato teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse“⁷²⁹, tokiu būdu apsirdraudžiant, kad visas galimas ES teisminės gynybos spragas „užlopys“ valstybių narių teismai. Tik ar pajėgūs jie tai padaryti?

3.2. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas

Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas neatšiejamas nuo Generalinio advokato Jacobs išvados byloje *UPA prieš Tarybą*. Būtent joje pirmą kartą Teisme nuskambėjo nuomonė, kad „procesas nacionaliniuose teismuose <...> negali užtikrinti asmenims, siekiantiems ginčyti Bendrijos teisės aktų teisėtumą, visiškai veiksmingos teisminės apsaugos suteikimo“⁷³⁰. Generalinis advokatas savo poziciją grindė šiais, tolesniuose šios disertacijos poskyriuose analizuojamais argumentais:

pirma, nacionaliniams teismams nesuteikta teisė pripažinti ES teisės aktus negaliojančiais;

antra, kreipimasis į Bendrąjį teismą naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra, įvertinus nacionaliniams teismams suteiktą diskreciją, nelaikytinas asmenims suteikiama teise;

trečia, kliūtimi asmenims ginčyti ES teisės akto teisėtumą gali tapti nacionalinių ES teisės aktą įgyvendinančių priemonių nebuvimas;

ketvirta, praktiniai trūkumai, tokie kaip proceso trukmė ir finansinės sąnaudos, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problemos;

penkta, procedūriniai prejudicinio sprendimo procedūros trūkumai⁷³¹.

Pastebėtina, kad Generalinio advokato nuomonę palaikanti akademinės bendruomenės dauguma⁷³² iš esmės apsiriboja tais pačiais argumentais. Kai kurie jų pateikia ir

⁷²⁸ Tokią išvadą suponuoja aplinkybė, kad Teismas niekada analogiškų veiksmingos teisminės gynybos principo užtikrinimo priemonių netaikė ES teismams, greičiau jau priešingai – aptikęs teisių gynbos spragą ES teismuose, Teismas ieškojo būdų veiksmingos gynybos užtikrinimo pareigą perkelti nacionaliniams teismams.

⁷²⁹ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos Steigimo sutartį // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:LT:PDF> (prisijungimo laikas: 2009-09-20).

⁷³⁰ Generalinio Advokato F.G. Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 40 punktas.

⁷³¹ *Ibid*, 41-48 punktai.

⁷³² Albers-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? 62 (1) *Cambridge Law Journal*, 2003, p. 72-92; Ragolle, F. Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions. *European Law Review*. 2003, Vol. 28(1), p. 90-101; Koch, C. Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preser-

aukščiau įvardintų nacionalinio proceso trūkumų klasifikaciją. Pavyzdžiui, P. Craig ir G. de Burca prejudicinio sprendimo procedūros trūkumus skirsto į procesinius ir materialiuosius⁷³³; tuo tarpu C. Koch trūkumus skirsto į trūkumus visiškai paneigiančius teisę į gynybą (angl. *complete denial of remedy*), kai asmeniui nesuteikiama galimybė pradėti procesą nacionaliniame teisme, ir trūkumus paneigiančius veiksmingą teisminę gynybą (angl. *denial of an effective remedy*), kai prejudicinis sprendimas nesuteikia asmeniui veiksmingos pažeistų teisių apsaugos.

Toliau nagrinėdami Generalinio advokato Jacobs įvardintus trūkumus, sieksime įvertinti jų pagrįstumą šių dienų kontekste, t. y. atsižvelgiant į Sutarties nuostatų pasikeitimus bei Teisingumo Teismo jurisprudencijos vystymąsi.

3.2.1. Nacionalinio teismo kompetencijos trūkumas

Minėta, kad pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką nacionaliniai teismai turi teisę konstatuoti ES teisės akto, dėl kurio galiojimo bylos šalims iškilo abejonų, teisėtumą, jei šalių nurodytus negaliojimo pagrindus laiko nepagrįstais, tačiau negali pripažinti jo neteisėtu, nesilaikyti ES teisės akto ar jo netaikyti, kol Teisingumo Teismas prejudiciniu sprendimu nėra paskelbęs šio teisės akto negaliojančiu.

Kaip teisingai pastebėjo Teisingumo Teismas, išimtinės kompetencijos suteikimu nagrinėjamu atveju užtikrinamas vienodas ES teisės taikymas, prielaidų pažeisti teisinio saugumo principą nacionaliniams teismams priėmus skirtingus *inter partes* galią turinčius sprendimus eliminavimas.

Esant šiam paties Teisingumo Teismo sukurtam ribojimui, Generalinio advokato Jacobs nuomone, klaidinga teigti, kad nacionaliniai teismai yra tinkamas forumas ES teisės aktų galiojimo byloms nagrinėti⁷³⁴.

Šiame kontekste visų pirma primintina, kad absoliučią daugumą kreipimūsi dėl ES teisės akto galiojimo sudaro prašymai, susiję su bendro pobūdžio teisės aktų galiojimo ginčijimu, t. y. atvejais, priskirtiniais ne administracinei, o konstitucinei Teismo funkcijai.

Antra, nacionalinių parlamentų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolė valstybės narėse išlieka išimtimi, patikima konstitucinės justicijos institucijoms ir tik ta apimtimi, kuria būtina užtikrinti nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų vertybių ir principų laikymąsi⁷³⁵.

Todėl įvertinus paskutine steigiamųjų sutarčių reforma (Lisabonos sutartimi) valstybių narių atliktus pakeitimus, visų pirma hierarchinės ES institucijų priimamų teisės aktų sistemos sukūrimą, teisėkūros procedūrų išgryninimą, teisės tiesiogiai ginčyti įgyvendinančių priemonių nereikalaujančius reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus

ving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy. *European Law Review*. 2005, Vol. 30(4), p. 511-527; Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2007, Chapter 7; Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 231-237.

⁷³³ P. Craig, G. de Burca. *EU Law : Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008, p. 525.

⁷³⁴ Generalinio Advokato F.G. Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 41 punktą.

⁷³⁵ Jackson, V.C., Tushnet, M. *Comparative Constitutional Law*. Foundation Press, 2nd ed., 2006, Chapter VII. Šią išvadą patvirtina ir šios disertacijos 3.1.1 poskyryje atlikto tyrimo išvados.

suteikimą, ir šių steigiamųjų sutarčių nuostatų pakeitimų išdavoje sukurtas prielaidas diferencijuoti konstitucinę ir administracinę teisėtumo priežiūros procedūras, autorės nuomone, manytina, kad teisės pripažinti teisėkūros procedūrų (įprastos ir specialios) būdu priimtą ES teisės aktą neteisėtu suteikimas išimtinai ES teismams laikytinas pagrįstu. Priešingas tvirtinimas, t. y. reikalavimas suteikti asmeniui kiekvieno ES teisės akto, tame tarpe ir bendro pobūdžio teisės akto, teisėtumą ginčyti tiesiogiai ES teismuose, paneigtų steigiamųjų sutarčių kūrėjų tikslus, sąlygotų aukštesnių reikalavimų ES, nei pagal Konvenciją taikomi pačioms valstybėms narėms, kėlimą (kaip akcentuota aukščiau, Konvencijos 6 straipsnis užtikrina teisę kvestionuoti tik individualaus pobūdžio teisės aktų teisėtumą).

Konstatavus tai, bendro pobūdžio ES teisės akto teisėtumo kvestionavimo modelio, pagal kurį ribojama asmens teisė ginčyti teisės aktą tiesiogiai, o nacionaliniai teismai įpareigojami šiuo klausimu kreiptis į Teisingumo Teismą, tinkamumas vertintinas lyginant jį su valstybėse narėse funkcionuojančiais konstitucinės justicijos modeliais, visų pirma tais, kurie nenumato individualaus skundo galimybės ir asmens galimybes ginti savo teises ir teisėtus interesus susieja su nacionalinių teismų diskrecija kreiptis į konstitucinius teismus dėl norminio (bendro pobūdžio) teisės akto konstitucingumo. Neginčijama, jog tai, kad nacionaliniams bendrosios kompetencijos teismams paprastai nėra suteikiama teisė pripažinti norminį (bendro pobūdžio) teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai, nelaikoma pagrindu kvestionuoti pačių bendrosios kompetencijos teismų kaip forumo asmenų bylinėjimuisi tinkamumą. Lygiai taip pat, autorės nuomone, nėra pagrįsta tai daryti vertinant prejudicinio sprendimo modelį.

3.2.2. Teisių gynbos priemonės nebuvimas

Prejudicinio sprendimo procedūra nėra nacionalinio teismo nagrinėjamos bylos šalims suteikiama kreipimosi į teismą priemonė, ir dėl to vienos šalies tvirtinimo apie byloje kylantį klausimą dėl ES teisės akto galiojimo nepakanka, kad atitinkamas teismas privalėtų laikyti, jog iškilo klausimas SESV 277 straipsnio prasme ir būtų pateisintas prejudicinio klausimo pateikimas Teisingumo Teismui⁷³⁶.

Generalinio advokato Jacobs teigimu, šis prejudicinio sprendimo procedūros trukumas iš esmės siejamas su dviem aspektais: (i) tuo, kad nacionaliniai teismai gali atsisakyti teikti prejudicinius prašymus, tame tarpe ir suklydę vertindami ES teisės akto teisėtumą; (ii) nacionaliniams teismams suteikta diskrecijos teise formuluoti prašyme pateikiamus klausimus, kas gali sąlygoti kreipimąsi inicijavusių asmenų klausimų performulavimą, tuo pačiu susiaurinant ginčijamų ES teisės aktų ratą ir/ar pagrindus, kuriais remiantis kvestionuojamas jų teisėtumas, taip pat reikšmingų teisėtumo patikrai argumentų neįtraukimą į galutinį kreipimosi tekstą.

Vertinant šiuos generalinio advokato argumentus pasakytina, kad prejudicinio sprendimo procedūra neabejotinai nelaikytina asmenims suteikiama teise. Iniciatyva kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicine tvarka priklauso išimtinai nacionaliniam teis-

⁷³⁶ 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *The Queen, prašoma International Air Transport Association ir European Low Fares Airline Association prieš Department for Transport*, C-344/04, Rink. p. I-00403, 28 punktas.

mui, nepaisant to, ar pagrindinės bylos šalys to prašo⁷³⁷, t. y. nacionalinis teismas atlieka tarsi tarpininko vaidmenį, disponuodamas nekvestionuojama diskrecija. Kaip ne kartą pažymėjo pats Teisingumo Teismas, tik pagrindinę bylą nagrinėjantys nacionaliniai teismai, kuriems tenka atsakomybė už sprendimo byloje priėmimą, gali atsižvelgdami į konkrečios bylos aplinkybes įvertinti kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo reikalingumą⁷³⁸. Išskyrus tuos atvejus, kai (i) nacionalinis teismas nepateikia Teisingumo Teismui pakankamai informacijos ir todėl pastarasis negali priimti sprendimo; (ii) prašymas priimti sprendimą dėl teisės akto galiojimo akivaizdžiai nėra susijęs su nacionaliniame teisme nagrinėjamu ginču; ar (iii) nacionalinis teismas piktnaudžiauja prejudicinio sprendimo institutu, kadangi pateiktas klausimas laikytinas bendro pobūdžio ar hipotetiniu, Teisingumo Teismas pripažįsta kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo būtinu ir tinkamu.

Tam, kad nacionalinis teismas tinkamai atliktų jam skirtą funkciją ES teisės aktų teisėtumo patikros procese, svarbus vaidmuo tenka šalių atstovams, kurie turėtų imtis visų įmanomų priemonių, kad bylą nagrinėjančiam teisėjui aiškiai identifikuotų neteisėtą ES institucijų priimtą teisės aktą (jo dalį), neigiamai paveikusių atstovaujamojo teisės ar teisėtus interesus, pateiktų neteisėtumą pagrindžiančius argumentus, tame tarpe nuorodas į Teisingumo Teismo praktiką bei mokslinę literatūrą, pagrįstų objektyvų negalimumą atitinkamą teisės aktą ginčyti tiesiogiai Bendrajame teisme ir tokiu būdu sudarytų prielaidas nacionaliniam teismui motyvuotai spręsti dėl kreipimosi prejudicinio sprendimo būtinumo⁷³⁹.

Nepaisant šalių atstovų pastangų, galimi atvejai, kai nacionalinis teismas nesikreips prejudicinio sprendimo arba Teisingumo Teismui adresuotame prašyme pateiks kitaip suformuluotus klausimus ir tokiu būdu susiaurins ginčijamų ES teisės aktų ratą ir/ar pagrindus, kuriais remiantis kvestionuojamas jų teisėtumas. Tokius nacionalinio teismo veiksmus gali sąlygoti tiek objektyvios aplinkybės – nepakankamos ES teisės žinios, netinkamas ginčo situacijos vertinimas (manymas, kad ginčijamas teisės aktas nėra susijęs su šalių ginču ar neturės įtakos jo išsprendimui), tiek ir subjektyvios – teismo nenoras kreiptis ir sąmoningas SESV 267 straipsnyje įtvirtintos pareigos ignoravimas. Todėl svarbu nustatyti, ar netinkamas Sutartimi nustatytos pareigos įgyvendinimas arba jos nepaisymas sukelia teismui ir/ar valstybei kokių nors pasekmių.

Šiame kontekste pažymėtina, kad paprastai žemesnės instancijos nacionalinių teismų atsisakymas kreiptis prejudicinio sprendimo pagal nacionalinio proceso taisykles nėra skundžiamas, kadangi šių teismų sprendimų padarytos klaidos gali būti ištaisytos instancine tvarka, pateikus analogišką prašymą bylą nagrinėjančiam apeliaci-

⁷³⁷ Informacinis pranešimas dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo, *Oficialusis leidinys C 160, 2011 5 28, p. 1–5, 10 punktas.*

⁷³⁸ Generalinio advokato Lenz išvada byloje *Bosman*, C-415/93, Rink. p. I-04921, 69 punktas.

⁷³⁹ Primintina, kad iniciatyva procese priklauso šalims, o teismas *ex officio* turi veikti tik išimtiniais atvejais ginčydamas viešąjį interesą. Atitinkamai teismas neprivalo *ex officio* iškelti teisinį pagrindą, grindžiamą ES teisės pažeidimu, jei šio pagrindo nagrinėjimas įpareigotų atsisakyti jiems nustatytos pasyvumo pareigos, peržengiant šalių apibrėžtas ginčo ribas ir dėl to jie turėtų remtis kitais faktais nei tie, kuriais grįsdama savo prašymą rėmėsi šių nuostatų taikymu suinteresuota šalis (1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *Van Schijndel ir van Veen*, C-430/93 ir C-431/93, Rink. 1995 p. I-4705, 22 punktas; 2007 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Van der Weerd ir kt. Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, C-222/05–C-225/05, Rink. p. I-04233, 36 punktas)

niam ar kasaciniam teismui. Teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, veiksmų kontrolei, o tuo pačiu ir atsakomybei stiprinti kai kurios valstybės narės (Vokietija, Austrija, Ispanija, Čekija, Slovakija) pasitelkė konstitucinius mechanizmus ir įtvirtino galimybę teikti tiesioginius ieškinius dėl pagrindinių teisių apsaugos⁷⁴⁰.

Nacionalinių teismų sprendimas kreiptis prejudicinio sprendimo, nors bylos šalys to nepageidautų ar net atvirai tam prieštarautų, motyvuodamos nenoru užtęsti bylinėjimosi procesą, taipogi neskundžiamas. Lietuvos teisiniame reguliavime šiuo klausimu pastebimas nenuoseklumas: administraciniame procese teismo priimta nutartis sustabdyti bylą ir kreiptis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą gali būti skundžiama⁷⁴¹, tuo tarpu civiliniame procese – ne⁷⁴². Autorės nuomone, tokio pobūdžio nutartys neturėtų būti skundžiamos. Visų pirma Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teisingo teismo sprendimo priėmimas. Priimdami sprendimą teismai neturi taikyti ES teisės akto, prieštaraujančio aukštesnės galios teisės aktui – ES steigiamosioms sutartims. Konkrečią bylą nagrinėjančiam teismui kilusios abejonės dėl toje byloje taikytino teisės akto teisėtumo privalo būti pašalintos, kad teismas byloje galėtų priimti teisingą sprendimą. Pašalinti šias abejones (paneigti arba patvirtinti jų pagrįstumą) pagal savo kompetenciją gali tik Teisingumo Teismas, turintis išimtinę jurisdikciją priimti sprendimus dėl ES teisės akto galiojimo. Joks aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos bei specializuotas (administracinis) teismas neturi įgaliojimų vertinti žemesnės instan-

⁷⁴⁰ Generalinio advokato P. Cruz Villanón išvada byloje *Georgi Ivanov Elchinov prieš Natsionalna zdravnoo-siguritelna kasa*, C-173/09, dar neapskelbta Rinkinyje, 25 punktas.

Pavyzdžiui, (1987) 75 BverfGE 223 – Kloppenburg, English translation in [1988] 3 *Common Market Law Review* 1 (Vokietijos federalinis mokesčių teismas (*Bundesfinanzhof*) nepripažino direktyvos nuostatos tiesioginio veikimo nepaisydamas ankstesnio Teisingumo Teismo sprendimo, kuriuo tiesioginis veikimas buvo konstatuotas, bei nesikreipė prejudicinio sprendimo prieš pateikdamas su Teisingumo Teismo praktika nesuderinamą išaiškinimą. Bylos šalis pateikė konstitucinį skundą dėl Pagrindinio įstatymo 101 straipsnyje įtvirtintos žmogaus teisės kreiptis į teismą pažeidimo *Bundesverfassungsgericht* ir šis teismas panaikino žemesnės instancijos teismo sprendimą. Konstitucinio teismo nuomone, tinkamu teismu konstitucinės nuostatos prasme nagrinėjamoje situacijoje buvo Teisingumo Teismas, kadangi jam vieninteliam suteikta teisė priimti sprendimus dėl Bendrijos teisės išaiškinimo ir galiojimo).

Taip pat 2001 m. sausio 9 d. sprendimas 1 BvR 1036/99, *R v Germany* http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20010109_1bvr103699.html (Federalinis administracinis teismas (*Bundesverwaltungsgericht*) nagrinėjo ginčą, susijusį su netiesiogine diskriminacija, neva kylančia iš dviejų direktyvų – 86/457/EEB dėl specialiųjų bendrosios medicinos praktikos mokymų ir 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu – nesuderinamumo. Konstitucinis teismas nusprendė, kad Federalinis administracinis teismas atsisakymas kreiptis prejudicinio sprendimo dėl Teisingumo Teismo anksčiau nenagrinėto klausimo išaiškinimo pažeidė iš Sutarties kylančią pareigą kreiptis).

⁷⁴¹ ABTĮ 98 straipsnio 2 dalis numato, kad „Dėl teismo nutarties sustabdyti bylą, išskyrus nutartį sustabdyti bylą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą arba nutartį pradėti norminio administracinio akto teisėtumo tyrimą, gali būti duodamas atskirasis skundas“.

⁷⁴² CPK 165 straipsnis numato, kad „Dėl teismo nutarties sustabdyti bylą, išskyrus nutartį **sustabdyti bylą dėl kreipimosi į kompetentingą Europos Sąjungos teisminę instituciją**, Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, gali būti duodamas atskirasis skundas“. Pažymėtina, kad ši straipsnio redakcija galioja tik nuo 2011-10-01. Iki tol draudimo atskiruoju skundu skusti tokias teismo nutartis, kaip ir administraciniame procese, nebuvo.

cijos teismo nutarties sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo, nes priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti SESV 267 straipsnyje nustatytą išimtinę Teisingumo Teismo kompetenciją, paneigti teismo įgaliojimus sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą⁷⁴³.

Nacionalinio teismo nesikreipimu pažeistoms teisėms ginti asmenys taip pat gali pasitelkti ES sukurtus teisinius instrumentus – ieškinį dėl žalos atlyginimo ir pažeidimo procedūrą (SESV 258-260 straipsniai).

Ieškinys dėl žalos atlyginimo.⁷⁴⁴ Primintina, kad nei nacionalinių teismų pareišką kreiptis dėl ES teisės akto galiojimo nustatantis SESV 267 straipsnis, nei kuri kita Sutarties nuostata nenumatė ir nenumato pasekmių, galinčių kilti valstybei teismo nesikreipimo atveju. Šią Sutarties *lacuna legis* privataus asmens teisių gynimo srityje užpildė Teisingumo Teismas *Francovich* byloje⁷⁴⁵ sukūręs naują asmens teisių gynimo priemonę – valstybės atsakomybės už ES teisės pažeidimus doktriną⁷⁴⁶, kurios taikymą nacionalinių teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, atžvilgiu *expressis verbis* išplėtė *Köbler* byloje⁷⁴⁷. Kartu atsižvelgdamas į teisminės valdžios ypatingą pobūdį, teisinio tikrumo principą, Teisingumo Teismas sukūrė griežtesnį nacionalinių teismų atsakomybės standartą, įvesdamas „akivaizdaus pažeidimo“ sąvoką, t. y. nacionalinių teismų veiksmais ar neveikimu sąlygota valstybės atsakomybė yra labiau ribota ir gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, akivaizdžiai pažeidžia taikomą teisę⁷⁴⁸.

⁷⁴³ Šioje vietoje pateikiami autorės argumentai iš esmės remiasi Konstitucinio Teismo jurisprudencija dėl analogiškai neskundžiamų nacionalinių teismų sprendimų kreiptis į Konstitucinį Teismą (žr. 2007 m. spalio 24 d. nutarimą *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*).

⁷⁴⁴ Šiame poskyryje analizuojant galimus nacionalinių teismų nesikreipimo į Teisingumo Teismą motyvus nėra pasitelkiama Lietuvos teismų praktika, kadangi aktualios disertaciniam tyrimui (prašymo kreiptis dėl teisės akto galiojimo) praktikos dar nėra. Išnagrinėjus pastarųjų dviejų metų paskutinės instancijos teismų atsisakymo kreiptis į Teisingumo Teismą dėl ES teisės aiškinimo atvejus pastebėta, kad paprastai teismai savo sprendimą nesikreipti motyvuoja *acte clair* arba *acte éclair*, prašomo išaiškinti teisės akto neaktualumu bylai. Gana detali pateikiama motyvacija rodo pažengusį ES teisės suvokimą.

Plačiau apie valstybės atsakomybę dėl teismų veiksmais padarytos žalos atlyginimo žr. Valutytė, R. Valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų: daktaro disertacija: teisė, MRU. – V. 2010; Valutytė, R. Teisinės pasekmės pažeidus pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. *Jurisprudencija*, 2010, 3(121), p. – 177-194; Tamavičiūtė V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teismų veiksmais padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97).

⁷⁴⁵ 1991 m. lapkričio 19 d. EBTT Sprendimas byloje *Francovich*, C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357.

⁷⁴⁶ Tamavičiūtė V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teismų veiksmais padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97), p. 75.

⁷⁴⁷ 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas byloje *Gerhard Köbler prieš Austriją*, C-224/01, Rink. p. I-10239.

⁷⁴⁸ 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas byloje *Gerhard Köbler prieš Austriją*, C-224/01, Rink. p. I-10239, 53 punktas; 2006 m. birželio 13 d. EBTT Sprendimas byloje *Traghetti del Mediterraneo prieš Italiją*, C-173/03, Rink. p. I-05177, 32 punktas.

Ši aplinkybė leido išsivrauti nuomonei, kad pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo yra tik „popieriuje įtvirtinta pareiga“⁷⁴⁹, kad valstybės atsakomybė už nacionalinių teismų sprendimus yra veikiau teorinė, nei reali⁷⁵⁰.

Pažymėtina, kad SESV 267 straipsnyje įtvirtintos pareigos pažeidimas yra tik vienas iš kriterijų, į kuriuos atsižvelgiama nustatant akivaizdaus ES teisės pažeidimo, priskiriamo teismui, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, buvimą. Kartu būtina įvertinti teismo, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, elgesį, susijusį su jam tenkančia pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo⁷⁵¹, t. y. išanalizuoti klaidos padarymo priežastis bei teismo galimybes klaidos išvengti. Vadovaujantis Teisingumo Teismo praktika, visų pirma vertinama, ar ES teisės akto nuostata yra aiški ir tiksli, ir jeigu taip, - aiškinamasi, ar teismo klaidą galima pateisinti *inter alia* ES institucijų veiksmis, galimai suklaidinusiais teismą. Taip pat atsižvelgiama į tai, ar pažeidimą teismas padarė tyčia, aiškiai suvokdamas būtinybę kreiptis prejudicinio sprendimo, tačiau atsisakydamas vykdyti jam tenkančią pareigą.

Jeigu teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, nesikreipė į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo ir nenurodė aiškių bei motyvuotų nesikreipimo priežasčių, ši aplinkybė gali būti veiksniumi, lemiančiu pažeidimo rimtumą⁷⁵². Atkreiptinas dėmesys, kad nacionalinio teismo nesikreipimo priežasčių ratas nagrinėjant šalių prašymą kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo yra itin ribotas. Skirtingai nei prašymų dėl ES teisės išaiškinimo atveju, nacionalinis teismas negali remtis *Cilfit* byloje suformuluota *acte éclair* doktrina ir vien tuo pagrindu, kad Teisingumo Teismas ankstesniame savo sprendime yra pripažinęs negaliojančia iš esmės identišką ES teisės akto nuostatą, nuspręsti nesilaikyti ES teisės akto ar jo netaikyti nagrinėjamoje byloje. Lygiai taip pat nesikreipimo teismas negali motyvuoti ES teisės akto neteisėtumo (negaliojimo) aiškumu (*acte clair*), kadangi, kaip minėta, nacionaliniam teismui nėra suteikta teisė pripažinti teisės aktą neteisėtu neinicijuojant proceso Teisingumo Teisme. Taigi, net ir tais atvejais, kai nacionalinis teismas yra absoliučiai įsitikinęs Sąjungos teisės akto (jo dalies) neteisėtumu ir savo įsitikinimą gali pagrįsti ankstesniu Teisingumo Teismo sprendimu, šiuo metu galiojanti Teisingumo Teismo jurisprudencija⁷⁵³ vienareikšmiškai įpareigoja nacionalinį teismą teikti Teisingumo Teismui prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, kad pastarasis galėtų įvertinti, ar nėra teisinių ar faktinių aplinkybių skirtumo, galinčio lemti kitokį Teisingumo Teismo vertinimą. Jei nacionalinis teismas nuspręstų nesikreipti, toks pažeidimas, įvertinus aiškiai ir vienareikšmę Teisingumo Teismo praktiką šiuo klausimu,

⁷⁴⁹ Chalmers, D., Tomkins, D. *European Union Public Law. Texts and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2007, p. 301.

⁷⁵⁰ Beutler, B. State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle? *Common Market Law Review*. 2009, 46(3): 773 – 804; Wattel, P. J. Köbler, *Cilfit and Welthgrove*: We Can't Go on Meeting Like This. *Common Market Law Review*. 2004, 41: 177 – 190.

⁷⁵¹ 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas byloje *Gerhard Köbler prieš Austriją*, C-224/01, Rink. p. I-10239, 54-55 punktai.

⁷⁵² Anagnostaras, G. Erroneous Judgments and the Prospect of Damages: the Scope of the Principle of Governmental Liability for Judicial Breaches. *European Law Review*. 2006, 31: 737 – 746.

⁷⁵³ 2005 m. gruodžio 6 d. EBTT Sprendimas *Gaston Schuld Douane-expediteur BV prieš Minister von Landbouw, Natur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513.

turėtų būti laikomas rimtu, o valstybei narei turėtų kilti atsakomybė už atitinkamo teismo veiksmais padarytą žalą.

Apibendrinant konstatuotina, kad teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, šalių prašymo kreiptis prejudicinio sprendimo atmetimą galėtų motyvuoti nebent tuo, kad ES teisės aktas yra akivaizdžiai nesusijęs su nacionaliniame teisme nagrinėjamu ginču ir nebūtinai bylos išsprendimui arba kad šalių pateikti neva teisės akto neteisėtumą pagrindžiantis argumentai nesukėlė teismui jokių pagrįstų abejonių teisės akto neteisėtumu. Teismui pateikus savo poziciją pagrindžiančius argumentus ir nenustačius jokių kitų aplinkybių, rodančių, kad nacionalinis teismas aiškiai suprato būtinumą kreiptis prejudicinio sprendimo, tačiau to nepadarė, pažeidimas nebūtų laikomas rimtu ir atsakomybė valstybei narei nekiltų.

Šiame kontekste akcentuotina, jog atsakomybė taikoma tik padarius žalą teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, veiksmais ar neveikimu. Nacionalinių teismų, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, išskyrimas nėra atsitiktinis, o paremtas aplinkybe, kad nėra galimybės ginti asmens teises paduodant apeliacinį skundą dėl klaidingo teismo sprendimo panaikinimo, t. y. nacionalinių teisinės gynybos priemonių išsėmimu. Papildomu argumentu paprastai nurodoma aplinkybė, kad tik teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, numatyta ne teisė, o pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo⁷⁵⁴. Nors Teisingumo Teismas *Foto-Frost* byloje pareišką kreiptis dėl Sąjungos teisės akto galiojimo nustatė ir žemesnės instancijos teismams, tai neturėjo įtakos Teisingumo Teismo suformuotos valstybės atsakomybės už nacionalinių teismų veiksmus ar neveikimą taikymui. Todėl siekdamas pasinaudoti šiuo teisiniu instrumentu šalys yra priverstos išsemti nacionalines teisinės gynybos priemones, išskyrus tuos atvejus, kai nacionalinė teisė išplečia atsakomybės taikymą ir žemesnės instancijos teismams⁷⁵⁵.

Pažeidimo procedūra. SESV 258-260 straipsniuose yra įtvirtinta vadinamoji pažeidimo procedūra, pagal kurią Europos Komisija gali inicijuoti procesą prieš valstybę narę dėl bet kurios pareigos pagal Sutartį nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Nors pačiame Sutarties tekste valstybės narės institucijų, kurių atžvilgiu pažeidimo procedūra galėtų būti taikoma, ratas nebuvo apribotas, ilgą laiką diskutuota, ar ši procedūra taikytina tuo atveju, jei ES teisę pažeidžia valstybių narių teismai. 1967 metais Europos Parlamento narys pateikė šį klausimą Europos Komisijai ir gavo pastarosios patvirtinimą, kad valstybė narė atsako tiek už vykdomosios valdžios, tiek ir už įstatymų leidėjo bei teismų daromus pažeidimus⁷⁵⁶. Generalinis Advokatas Warner byloje *Régina prieš Pierre Bouchereau* nurodė, jog „akivaizdu, kad valstybė narė nebus laikoma pažeidusia pareišką pagal Sutartį vien dėl to, kad vienas iš jos teismų priėmė neteisingą sprendimą. Teismo klaida, t. y. suklydimas dėl faktų ar dėl teisės, nėra Sutarties pažeidimas. Teisminės val-

⁷⁵⁴ Tamavičiūtė V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teismų veiksmais padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97). p. 77.

⁷⁵⁵ Tokiu išplėtimu laikytume, pavyzdžiui, Vokietijoje taikomą konstitucinio skundo institutą (žr. 741 išnašoje aptartą *Kloppenburg* bylą).

⁷⁵⁶ Shermers, H. G. and Waelbroeck, D. F. *Judicial protection in the European Union*. The Hague/London/New York: Law International, 2001. P. 630.

džios srityje [SESV 258 straipsnis] gali būti taikomas tik jei valstybės narės teismas tyčia ignoruoja ar nepaiso Bendrijos teisės⁴⁷⁵⁷.

Teisingumo Teismo praktika iš esmės patvirtina šiuos teiginius. Teisingumo Teismo nuomone, kai ES teisės pažeidimą padaro nacionalinis teismas, SESV 258–260 straipsniuose numatyta galimybė kreiptis į Teisingumo Teismą siekiant tokio išsipareigojimų neįvykdymo pripažinimo atitinkamos valstybės narės atžvilgiu⁷⁵⁸. Tačiau, Teismo teigimu, svarbu įvertinti, ar konkretus teismo sprendimas yra pavienis atvejis, ar tendencija, nesuderinama su išsipareigojimais ES; taip pat ar tokį sprendimą patvirtino aukštesnės instancijos teismai⁷⁵⁹.

Įvertinus šias aplinkybes pasakytina, kad pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo pažeidimas galėtų būti pagrindu pradėti pažeidimo procedūrą, jeigu šį pažeidimą padarytų teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, net jei toks pažeidimas būtų pavienis nearchumentuotas nesikreipimas.

Aukščiau aptarti nacionalinių teismų „drausminimo“ instrumentai leidžia teigti, kad nuomonė, jog valstybės atsakomybė už nacionalinių teismų sprendimus šiems pažeidus pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo yra teorinė, „popierinė“, nėra teisinga – negalėjimas remtis *Cilfit* byloje suformuluotomis *acte clair* ir *acte éclair* doktrinomis ženkliai susiaurina nacionalinių teismų galimybes pateisinti pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą pažeidimus. Todėl nacionalinių teismų diskrecija esant abejonių dėl ES teisės akto galiojimo transformuojama į „apdairų naudojimąsi šia diskrecija“⁷⁶⁰.

3.2.3. Kreipimosi į nacionalinį teismą negalimumas

Kliūtimi kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo gali tapti priešastys, apsunkinančios ieškinio nacionaliniame teisme pateikimą (pagrindinės bylos, kurioje galimai būtų teikiamas prašymas kreiptis prejudicinio sprendimo, inicijavimą) ar apskritai eliminuojančios tokio ieškinio pateikimo galimybę. Tai gali sąlygoti nacionalinių ES teisės aktą įgyvendinančių priemonių nebuvimas, valstybės narės pasirinkta įgyvendinančių priemonių rūšis ar nacionalinio proceso ypatumai, o taip pat apsisprendimas ginčą nagrinėti arbitražu.

Pirmuoju atveju kalbame apie tiesiogiai taikomus ES teisės aktus, nereikalaujančius nacionalinių įgyvendinančių priemonių. Todėl tam, kad galėtų ginčyti ES teisės aktą, asmuo privalėtų visų pirma šį teisės aktą pažeisti, o tada ginčydamas jam/jai skirtą sankciją tame pačiame procese galėtų kelti ir ES teisės akto teisėtumo klausimą. Tiek

⁷⁵⁷ 1977 m. spalio 27 d. EBTT Sprendimas *Régina prieš Pierre Bouchereau*, 30/77, Rink. p. 1999.

⁷⁵⁸ 2003 m. gruodžio 9 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-129/00, Rink. p. I-14637, 29, 30 ir 32 punktai; 2011 m. kovo 8 d. ESTT Nuomonė Nr. 1/09, dar nepaskelbta Rinkinyje, p. 87 punktas.

⁷⁵⁹ 2003 m. gruodžio 9 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-129/00, Rink. p. I-14637, 31-32 punktai.

⁷⁶⁰ Kombos, C. A Paradox in the Making: Detecting Something Positive in *UPA* Under the *Ten Kate* Effect. *European Law Journal*. 2009, Vol. 15, p. 531.

Generalinio advokato Jacobs išvadoje⁷⁶¹, tiek ir EŽTT jurisprudencijoje⁷⁶² tokia situacija, kai asmuo privalo pažeisti teisės normas tam, kad įgytų teisę kreiptis į teismą, laikoma nesuderinama su veiksminga asmens teisių gynyba. Ši situacija nagrinėta aukščiau aptartose *UPA* ir *Jégo-Quééré* byloje⁷⁶³.

Dalis šios problemos išspręsta Lisabonos sutarties pakeitimais, įgalinusiai asmenis kvestionuoti įgyvendinančių priemonių nereikalaujančius reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus (*Jégo-Quééré* byloje aptarta situacija). Tačiau susidūręs su tiesiogiai taikomais įstatymo galios teisės aktais (*UPA* byloje aptarta situacija) asmuo ir toliau neturi galimybės ginti savo pažeistas teises nei pateikdamas ieškinį Bendrajam teismui, nei nacionaliniame teisme (jei nerastų būdo pažeisti ES teisės aktą ar nuspręstų pažeidimo nedaryti) – šia apimtimi pareiga užtikrinti efektyvią asmenų teisminę apsaugą nustatyta valstybėms narėms (ESS 19 str. 1 d.).

Antra, tam tikrų ginčų sprendimui valstybėse narėse taikomi alternatyvūs ginčų sprendimo mechanizmai, nenumatantys apskundimo teismine tvarka galimybės⁷⁶⁴.

Trečia, tuo atveju, jei valstybė narė ES teisės aktą numato įgyvendinti įstatymo lygmenis nacionaliniais teisės aktais, jų apskundimo galimybės gali būti itin ribotos, ypač jei atitinkamoje valstybėje narėje nėra individualaus konstitucinio skundo pateikimo galimybės.

Ketvirta, asmuo praranda galimybę ginčyti ES teisės akto teisėtumą pasirinkęs ginčą spręsti arbitražu. Išskyrus retas išimtis, kai arbitražinis teismas yra įsteigtas valstybės narės teisės aktu, savo veikloje vadovaujasi teisės aktais, jo jurisdikcija yra privaloma, o priimami sprendimai galutiniai ir neskundžiami, ir todėl toks arbitražinis teismas pripažįstamas valstybės narės teismu SESV 267 straipsnio prasme, paprastai arbitražinis teismas neturi kompetencijos kreiptis prejudicinio sprendimo ir asmuo tokią teisę įgytų tik skųsdamas arbitražinio teismo sprendimą arba šio sprendimo įgyvendinimą. Aki-vaizdu, kad arbitražinių teismų sprendimų apskundimui taikomi ribojimai⁷⁶⁵ iš esmės eliminuoja ar bent jau ženkliai apsunkina tokią galimybę.

3.2.4. Praktiniai proceso nacionaliniame teisme trūkumai

Generalinis advokatas Jacobs teigia, kad procesas nacionaliniuose teismuose sukelia asmenims daug nepatogumų, *inter alia* sąlygoja ilgesnę proceso trukmę bei papildomas išlaidas, laikinųjų apsaugos priemonių (kartais net ne vienoje valstybėje narėje) taikymo poreikį⁷⁶⁶.

⁷⁶¹ Generalinio Advokato E.G. Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 43 punktas.

⁷⁶² *Posti and Rakho v. Finland*, judgement of 24 September 2002, *Reports of Judgments and Decisions* 2002-VII, 64 punktas.

⁷⁶³ Žr. šios disertacijos 1.4.2.2.2 poskyryje.

⁷⁶⁴ Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001, p. 500.

⁷⁶⁵ Paprastai arbitražinių teismų sprendimai gali būti skundžiami tik dėl esminių procesinių pažeidimų, prieštaravimo viešajai tvarkai arba imperatyvaus draudimo arbitruoti tam tikrų rūšių ginčus pažeidimo.

⁷⁶⁶ Generalinio Advokato E.G. Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677, 44 punktas.

Proceso trukmė. Kalbant apie proceso trukmę ginčijant ES teisės akto galiojimą nacionaliniuose teismuose, paprastai pabrėžiama, kad tiesioginio ieškinio dėl teisės akto panaikinimo Bendrajame teisme ir prašymo dėl prejudicinio sprendimo Teisingumo Teisme nagrinėjimas trunka bemaž tokį pat laiką, tačiau bendra bylinėjimosi trukmė naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra yra ilgesnė, nei tiesioginių ieškinių nagrinėjimo Bendrajame teisme atveju, kadangi į bylinėjimosi terminą įskaičiuotina proceso nacionaliniame teisme trukmė⁷⁶⁷. Šiame kontekste pastebėtina, kad atidesnė proceso trukmės statistinių duomenų analizė atskleidžia (žr. 1 ir 2 lenteles apačioje), jog vidutinė tiesioginio ieškinio nagrinėjimo Bendrajame teisme trukmė yra 1,6 karto ilgesnė, nei prašymo priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teisme nagrinėjimas. Jei lygintume ekonominiu požiūriu sudėtingas bylas, pavyzdžiui sprendimus konkurencijos teisės srityje, proceso trukmės skirtumas šoktelėtų net iki 3 kartų.

Tiesioginio ieškinio nagrinėjimo trukmė Bendrajame teisme (iki 2009 m. pab. – PIT), mėnesiai – 1 lentelė⁷⁶⁸

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tiesioginiai ieškiniai (vidurkis)	28,1	30,7	33,6	38,7	27,8	26,7
Konkurencijos teisė	41,1	42,6	40,2	46,2	45,7	50,5

Prašymo priimti prejudicinį sprendimą nagrinėjimo trukmė Teisingumo Teisme, mėnesiai – 2 lentelė⁷⁶⁹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Prašymai priimti prejudicinį sprendimą	19,8	19,3	16,8	17,1	16,1	16,4

Be to, skaičiuojant bendrą netiesioginės procedūros vidutinę trukmę ir deklaruojant jos nepatrauklumą potencialiam ieškovui įvertinama nacionalinio proceso iki prašymo dėl prejudicinio sprendimo pateikimo trukmė bei daugiapakopės sprendimo apskundimo galimybės. Ir priešingai, skaičiuojant proceso trukmę tiesioginio ieškinio atveju Bendrojo teismo sprendimo apskundimo Teisingumo Teismui galimybės never-

⁷⁶⁷ Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p. 235; Gobytė-Limantė, A. Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus: daktaro disertacija: teisė, VU. – V. 2010, p.199.

⁷⁶⁸ Žr. teisminės veiklos statistiką, pateikiamą oficialiame teismo tinklapyje http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_tribunal_final_lt.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-13]. 2011 metų statistiniai duomenys paimti iš Terrien, V. Procedure before the General Court and the Court of Justice of the EU: ERA seminar *How to litigate before the ECJ? – For Lawyers in Private Practice*. – Trier (Germany), 1-2 March 2012.

⁷⁶⁹ Žr. teisminės veiklos statistiką, pateikiamą oficialiame teismo tinklapyje http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_cour_final_lt.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-13]. 2011 metų statistiniai duomenys paimti iš Angeli, C. and de Lasala Lobera, M. Legal remedies available to lawyers in private practice: ERA seminar *How to litigate before the ECJ? – For Lawyers in Private Practice*. – Trier (Germany), 1-2 March 2012.

tinamos, nors vidutiniškai apskundžiama apie 30 proc. sprendimų ir tai bendrą proceso trukmę vidutiniškai pailgina 15,4 mėn., t. y. beveik tiek pat, kiek trunka prejudicinio sprendimo nagrinėjimas (žr. 3 lentelę apačioje).

Apeliacinio skundo nagrinėjimo trukmė Teisingumo Teisme, mėnesiais – 3 lentelė⁷⁷⁰

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Skundai	17,8	17,8	18,4	15,4	14,3	15,4

Vertinant proceso trukmę nacionaliniame teisme taip pat neatsižvelgiama į tai, kad ES teisės akto teisėtumo kvestionavimas dažnai yra tik vienas iš pagrindinės bylos aspektų, kartais mažiausiai įtakančių bendrą proceso trukmę.

Todėl apibendrinant konstatuotina, kad tais atvejais, kai vienintelis pagrindinėje byloje nacionaliniame teisme nagrinėjamas dalykas būtų ES teisės akto teisėtumas, tikėtina, kad bendra proceso trukmė būtų mažesnė, nei tiesioginio ieškinio nagrinėjimas Bendrajame teisme.

Proceso išlaidos. Vertinant proceso kaštus vėlgi remiamasi proceso trukme ir dėl šios priežasties preziumuojamomis didesnėmis bylinėjimosi nacionaliniuose teismuose išlaidomis, kurių esminę dalį sudarytų atstovavimo išlaidos. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad pateikiant tiesioginį ieškinį Bendrajame teisme ieškinyms nėra apmokestinamas žyminiu mokesčiu, tačiau šalys privalomai turi būti atstovaujamos advokatų⁷⁷¹. Tuo tarpu nacionaliniame procese atstovavimo būtinybę ir žyminio mokesčio (ne)taikymą apsprendžia nacionalinio proceso taisyklės, o kreipimasi dėl prejudicinio sprendimo inicijavusi šalis neprivalo dalyvauti nagrinėjant šį prašymą Teisingumo Teisme (nors ir turi teisę pateikti rašytines pastabas)⁷⁷². Todėl procesas nacionaliniame teisme patiriamų išlaidų požiūriu gali būti ir priimtinesnė alternatyva⁷⁷³.

Laikinosios apsaugos priemonės. Nors nacionaliniai teismai, analogiškai kaip ir Teisingumo Teismas pagal SESV 278 straipsnį, turi teisę sustabdyti ginčijamo teisės akto taikymą, ši teisė siejama su tam tikrais reikalavimais, kurių nacionalinis teismas privalo laikytis, t. y. teismas turi teisę sustabdyti teisės akto taikymą tik jeigu: (i) teismas turi rimtų abejonių dėl ES teisės akto galiojimo ir pats perduoda klausimą Teisingumo Teismui, jeigu pastarasis ginčijamo akto galiojimo dar nenagrinėja; (ii) atvejis yra skubus ir laikinoji apsauga būtina siekiant išvengti didelės bei nepataisomos žalos laikinosios

⁷⁷⁰ Žr. teisminės veiklos statistiką, pateikiamą oficialiame teismo tinklapyje http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_cour_final_lt.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-13]. 2011 metų statistiniai duomenys paimti iš Angeli, C. and de Lasala Lobera, M. Legal remedies available to lawyers in private practice: ERA seminar *How to litigate before the ECJ? – For Lawyers in Private Practice.* – Trier (Germany), 1-2 March 2012.

⁷⁷¹ Lisabonos sutarties Protokolo Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“ 19 straipsnis // Oficialus Leidinys 2010, Nr. 83/2010.

⁷⁷² Lisabonos sutarties Protokolo Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“ 23 straipsnio 2 dalis // Oficialus Leidinys 2010, Nr. 83/2010.

⁷⁷³ Usher, J. A. Direct and Individual Concern: an Effective Remedy or a Conventional Solution? 28(5) *European Law Review*, 2003, p. 593.

apsaugos siekiančiai šaliai; (iii) nacionalinis teismas tinkamai atsižvelgia į ES interesus; (iv) įvertinęs visas tas sąlygas teismas laikosi visų Teisingumo Teismo sprendimų arba Bendrojo teismo sprendimų dėl ES teisės akto teisėtumo, arba nutarčių dėl laikinųjų priemonių, kuriomis siekiama suteikti panašias laikinasias priemones ES lygmeniu⁷⁷⁴.

Nacionalinio teismo teisė apima tiek teisę sustabdyti nacionalinio teisės akto, kuriuo įgyvendinamas ES teisės aktas, taikymą, tiek ir imtis pozityvių priemonių laikinai netaikyti paties ES teisės akto⁷⁷⁵. Tačiau teismas negali sustabdyti nacionalinės įgyvendinimo priemonės taikymo, jei ES teisės aktas prarastų savo poveikį jo nedelsiant neįgyvendinus⁷⁷⁶, o taip pat privalo pareikalauti prašymą pritaikyti laikinasias apsaugos priemones pateikusį asmenį pateikti adekvačią garantiją (pvz., depozito ar garantijos forma), jei ES teisės akto taikymo sustabdymas galėtų sąlygoti finansinę riziką ES⁷⁷⁷.

Nacionalinio teismo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės galioja tik prašymo dėl prejudicinio sprendimo priėmimo nagrinėjimo Teisingumo Teisme laikotarpiu⁷⁷⁸ ir tik vienoje valstybėje narėje. Todėl asmuo, siekiantis tinkamai apsaugoti savo interesus, gali būti priverstas kreiptis ir į kitų valstybių narių nacionalinius teismus dėl tapačių laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, patirti su tuo susijusias bylinėjimosi išlaidas be jokių garantijų, kad ir kitų valstybių narių teismai laikysis analogiškos pozicijos ir tenkins asmens prašymą.

Akivaizdu, kad šioje situacijoje asmens teisių gynimo požiūriu būtų kur kas efektyviau, jei laikinasias apsaugos priemones skirtų Teisingumo Teismas. Tačiau Teismas *expressis verbis* nurodė neturįs kompetencijos taikyti šias priemones procese dėl prejudicinio sprendimo priėmimo⁷⁷⁹, nors tokios pozicijos ir nepagrindė. Atkreiptinas dėmesys, kad SESV 278-279 straipsnių nuostatos, reglamentuojančios laikinųjų apsaugos priemonių taikymą, *a priori* tokio ribojimo nenumato. Priešingai, SESV 279 straipsnyje teigiama, kad Teismas *nagrinėjamoje byloje*, taigi ir byloje dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, gali nustatyti bet kurias būtinas laikinasias apsaugos priemones.

3.2.5. Procedūriniai proceso nacionaliniame teisme trūkumai

Vertindamas prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumą Generalinis advokatas Jacobs atkreipė dėmesį į tiesioginio ieškinio ir prejudicinio sprendimo procedūrų skirtumus. Konkrečiai, Generalinio advokato nuomone, tiesioginio ieškinio procedūra yra tinkamesnė ES teisės akto teisėtumui nagrinėti vien jau dėl to, kad institucija, kurios priimto teisės akto teisėtumas yra kvestionuojamas, gali dalyvauti procese

⁷⁷⁴ žr. 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimą *Europos Komisija prieš Italijos Respubliką*, C-304/09, dar nepaskelbtą Rinkinyje, 45 punktas.

⁷⁷⁵ 1995 m. lapkričio 9 d. EBTT Sprendimą *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft ir kt.* (I), C-465/93, Rink. p. I-3761, 26-28 punktai.

⁷⁷⁶ 1991 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimą *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415, 31 punktas.

⁷⁷⁷ *Ibid*, 32 punktas.

⁷⁷⁸ 1995 m. lapkričio 9 d. EBTT Sprendimą *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft ir kt.* (I), C-465/93, Rink. p. I-3761, 46 punktas.

⁷⁷⁹ 2001 m. spalio 24 d. EBTT Nutartis *Alexander Dory prieš Bundesrepublik Deutschland*, C-186/01 R, Rink. p. I-07823, 6 ir 13 punktai.

bei ginti akto teisėtumą nuo pat proceso pradžios; šalys du kartus pasikeičia rašytiniais pareiškimais. Tuo tarpu vykstant procesui dėl Teisingumo Teismui pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą šalys pateikia tik po vieną pareiškimą tuo pačiu metu ir negali teikti su kitų šalių pareiškimais susijusių rašytinių pastabų. Be to, procese gali dalyvauti ir rašytines pastabas teikti tik tie asmenys, kurie dalyvavo procese pagrindinėje byloje.

Nors su Generalinio advokato pareikštomis pastabomis iš esmės galima sutikti, visgi, autorės nuomone, negalima vienareikšmiškai teigti, jog dėl išvardintų procedūrinių skirtumų ES teisės aktą priėmusios institucijos interesai nėra pakankamai apsaugoti. Gavęs prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, Teisingumo Teismas praneša teisės aktą priėmusiai institucijai ir suteikia jai teisę per du mėnesius nuo tokio pranešimo pateikimo pateikti Teismui pareiškimus ar rašytines pastabas⁷⁸⁰. Tuo tarpu į kitų asmenų pateiktas rašytines pastabas teisės aktą priėmusi institucija gali, esant būtinybei, atsikirsti žodinio proceso metu, kuris skiriamas pateikus atitinkamą prašymą⁷⁸¹.

Galiausiai Generalinis advokatas Jacobs pabrėžė, jog ES teisės akto teisėtumo kvestionavimui pateikiant tiesioginį ieškinį prioritetą teiktinas dėl teisinio tikrumo priežasčių, kurio suteikus teisę neterminuotai ginčyti teisės akto teisėtumą prejudicinio sprendimo procedūroje stokojama. Tačiau šią problemą, kaip aptarta šios disertacijos 1.4.2.2.2 poskyryje, sprendžia TWD taisyklė ir galimybė riboti prejudicinio sprendimo retroaktyvų poveikį.

3.2.6. Apibendrinimas

Prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas atskleidžia, kad nors ir nebūdamas pagrindinės bylos šalims suteikiama kreipimosi į teismą, o tuo pačiu ir jų pažeistų teisių gynimo priemonė, šis netiesioginis ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdas neturėtų būti nuvertinamas teigiant, kad nacionaliniai teismai yra iš principo netinkamas forumas ES teisės aktų galiojimo byloms nagrinėti. Primintina, kad Teisingumo Teismas yra konstatavęs, jog „Europos Ekonominės Bendrijos sutartis sukūrė teisinę sistemą, kuri integruota į valstybių narių teises sistemas ir kurią jų teismai privalo taikyti“⁷⁸². Kitaip tariant, ES teisės sukūrimu nebuvo siekta sukurti naują, atskirą nuo valstybių narių asmens teisių gynimo ir įsipareigojimų laikymosi užtikrinimo sistemą, priešingai – asmenų teisės ginti buvo patikėta nacionaliniams teismams⁷⁸³. Ir tik motyvuojant konstitucionalizmu⁷⁸⁴, demokratijos ES deficitu⁷⁸⁵ imta teigti, jog ši pirminė idėja reformuotina išplečiant asmenų teisę kreiptis į Bendrąjį teismą.

⁷⁸⁰ Lisabonos sutarties Protokolo Nr. 3 „Dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Statuto“ 23 straipsnis // Oficialus Leidinys 2010, Nr. 83/2010.

⁷⁸¹ Teisingumo Teismo procedūros reglamento 44a straipsnis (patvirtintas 1991 m. birželio 19 d. *Oficialusis leidinys L 176*, 04/07/1991, p. 7, su vėlesniais pakeitimais ir apildymais).

⁷⁸² 1964 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Costa*, 6/64, Rink. p. 1141, 1158.

⁷⁸³ 1963 m. vasario 5 d. EBTT Sprendimas *Van Gend & Loos*, 26/62, Rink. p. 1.

⁷⁸⁴ Lenaerts, K. and Corthout, T. *Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism*. 22 *Yearbook of European Law* 1(2003).

⁷⁸⁵ Malferrari, L. *The Functional representation of the Individual's Interests Before the EC Courts: the Evolution of the Remedies System and the Pluralistic Deficit in the EC*. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Volume 12, Issue 2, Summer 2005, p.667-710.

Nors ir galima sutikti, kad asmenų teisę kreiptis į Bendrąjį teismą ribojantis ieškimo priimtinumą sąlygų aiškinimas nėra „iškaltas akmenyje“, šį aiškinimą galintys pakeisti subjektai – *Plaumann* formulę sukūręs Teisingumo Teismas ir Sutarties nuostatų keitimo kompetenciją turinčios valstybės narės – pasirinko to nedaryti. Dar daugiau, palaipsniui buvo imtasi veiksmų, sukūrusių prielaidas diferencijuoti konstitucinę ir administracinę teisėtumo priežiūros procedūras. Todėl vien tai, kad asmuo turi ginčyti bendro pobūdžio teisės akto teisėtumą netiesiogiai, savaime neleidžia teigti, jog tokia teisėtumo priežiūros sistema yra neveiksminga.

Ir iš tiesų, Europos žmogaus teisių teismas *Bosphorus* byloje konstatavo, kad „ES teisės garantuojama žmogaus teisių apsauga [tame tarpe *locus standi* ribojimas teikti tiesioginius ieškinius ir šios aplinkybės sąlygojama būtinybė norminius teisės aktus ginčyti nacionaliniame teisme naudojant prejudicinio sprendimo procedūrą] gali būti apibūdinama kaip esanti <...> *adekvati* tai, kurią garantuoja Konvencija“⁷⁸⁶.

Taigi, išskyrus Lisabonos sutartimi neužpildytą asmens teisių gynimo spragą, kai tiesiogiai taikomas bendro pobūdžio ES teisės aktas nėra įgyvendinamas jokiū nacionaliniu teisės aktu ir asmuo, norėdamas ginčyti tokio teisės akto teisėtumą, turėtų pirma jį pažeisti, prejudicinio sprendimo procedūra dėl teisės akto galiojimo laikytina veiksminga asmens teisių gynimo priemone. Tuo atveju, jei bendro pobūdžio ES teisės aktas nėra tiesiogiai taikomas (pavyzdžiui, direktyva), nacionalinių teisės aktų nebuvimas netampa kliūtimi kreiptis į nacionalinį teismą – visada išlieka galimybė skusti valstybių narių neveikimą. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui Jungtinė Karalystė, numato galimybę kreiptis į nacionalinį teismą netgi iki direktyvos įgyvendinimo termino pabaigos⁷⁸⁷.

Pažymėtina ir tai, kad tam tikrais atvejais galimybė neteminuotai ginčyti teisės akto teisėtumą, pačios procedūros trukmė ir patiriami bylinėjimosi kaštai gali prejudicinio sprendimo procedūrą paversti net ir patrauklesne nei tiesioginis ieškinys teisių gynimo priemone, su sąlyga, kad nacionaliniai teismai tinkamai vykdo jiems tenkančią funkciją

⁷⁸⁶ Ibid, 165 punktas.

EŽTT sprendimas pavadinti ES teisės garantuojamą žmogaus teisių apsaugą adekvačia kritikuojamas tiek mokslininkų (žr. Van den Berghe, F. The EU and Issues of Human Rights Protection: Same Solutions to More Acute Problems? *European Law Journal*, Vol. 16, No. 2, March 2010. p. 112-157), tiek EŽTT teisėjų, iš kurių net 7 pateikė atskiras nuomones. Esminėmis kritikos priežastimis laikytinos šios: (i) Europos Sąjungai taikoma prezumpcija, kuri netaikoma valstybėms narėms; (ii) EŽTT sprendime minimizuojami ar net ignoruojami tam tikri faktai, dėl kurių prezumpcija tampa nepagrįsta, tame tarpe privačių asmenų *locus standi* ribojimas; (iii) „akivaizdaus nepakankamumo“ (angl. *manifest deficiency*) kriterijus nustato pernelyg žemą slenkstį, lyginant su teisėtumo priežiūra, atliekama valstybių narių veiksnių atžvilgiu.

Autorės nuomone, nors kritikų reiškiamos pastabos teisingos, EŽTT sprendimas nekliaudo konkrečiais atvejais Sąjungos suteikiamą asmens teisių gynybą pripažinti neadekvačia, ir tai akivaizdžiai iliustruoja *Posti and Rakho* byla.

⁷⁸⁷ 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimą *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453, 33 ir 40 punktai: „<...> direktyva, kurios perkėlimo į nacionalinę teisę terminas dar nėra suėjęs, yra vienas iš [SESV 267 straisnyje] numatytų aktų, ir Teisingumo Teismui teisėtai gali būti pateiktas su ja susijęs prašymas priimti prejudicinį sprendimą, jei toks prašymas atitinka Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtintas priimtinumą sąlygas <...> privačių asmenų galimybė ginčyti visuotinai taikomo Bendrijos akto galiojimą nacionaliniuose teismuose nesiejama su sąlyga, kad minėtas aktas būtų iš tikrųjų įgyvendintas pagal nacionalinę teisę priimtomis taikymo priemonėmis. Šiuo atžvilgiu pakanka, kad nacionalinis teismas nagrinėtų realų ginčą, kuriame netiesiogiai kyla tokio akto galiojimo klausimas <...>“.

šiam procese, o pastariesiems jos nevykdant, - asmenys naudojami aptartais nacionalinių teismų „drausminimo“ instrumentais.

3.3. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo veiksmingumo spragų eliminavimo galimybės

Konstatavus, kad prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra asmens teisių gynimo požiūriu turi spragų, svarbu išsiaiškinti, ar šios spragos galėtų būti eliminuotos, tame tarpe valstybių narių, kurioms Sutartis numatė pareigą užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą ES teisei priklausančiose srityse, pastangomis.

3.3.1. Teisėtumo priežiūros sistemos spragos užpildymo Europos Sąjungos lygmenyje galimybės

Analizuodami asmenų teisių gynimo spragos užpildymo ES lygmenyje galimybes neprisijungsimė prie teigiančių, jog būtina liberalizuoti asmenų ieškinių Bendrajame teisme priimtinumą pakeičiant *Plaumann* byloje nustatytą konkrečios sąsajos sampratą ar netaikyti konkrečios sąsajos reikalavimo teikiant ieškinį dėl bendro pobūdžio teisės akto teisėtumo, arba dar daugiau – suteikti asmenims teisę ginčyti ES teisės aktą Bendrajame teisme kiekvieną kartą, kai nacionalinės teisės sistemos neužtikrina asmenims veiksmingos jų pažeistų teisių gynimo priemonės (nėra nacionalinių teisės aktų įgyvendinančių priemonių arba nacionalinė teisė nesuteikia galimybės jų ginčyti)⁷⁸⁸. Ir neprisijungsimė prie minėtas galimybes siūlančių ne todėl, kad šie pakeitimai teisine prasme nebūtų įmanomi Teisingumo Teismui pakeičiant anksčiau suformuotą praktiką (*Plaumann* byloje nustatytą konkrečios sąsajos sampratą) ir / ar valstybėms narėms pakeičiant atitinkamas Sutarties nuostatas. Nagrinėjamu atveju, autorės nuomone, svarbu tai, kad valstybės narės, sekdamos nacionalinėmis teisinėmis tradicijomis, Lisabonos sutartimi įtvirtintais pakeitimais pademonstravo priėmusios principinį sprendimą diferencijuoti administracinę ir konstitucinę ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis ir šį sprendimą priėmė įvertinusios aukščiau paminėtas asmenų *locus standi* Bendrajame teisme ribojimų panaikinimo galimybes. Todėl tolesni Sutarties ir / ar Teisingumo Teismo praktikos pakeitimai svarstyti tiek, kiek jie tobulintų pasirinktą diferencijuotą sistemą, o ne ją panaikintų⁷⁸⁹.

Šiame kontekste prisimintina dar 1995 m. Teismo pranešime⁷⁹⁰, paskelbtame prieš Tarpvyriausybinių konferenciją dėl Amsterdamo sutarties priėmimo, kelta idėja sukurti specialią teisių gynimo priemonę pažeistoms žmogaus teisėms ginti – vadinamąjį žmogaus teisių skundą, detaliam nagrinėta Europos Konvento II darbo grupėje „Dėl Chartijos

⁷⁸⁸ Šios alternatyvos aptariamos tiek galiojančią sistemą kritikuojančių mokslininkų darbuose, tiek Konvento darbo grupės dokumentuose.

⁷⁸⁹ Pavyzdžiui, postūmiu iš naujo svarstyti asmenų *locus standi* liberalizavimą galėtų būti buvusios antrojo ir trečiojo ramsčių rėmuose priimamų ES teisės aktų įtraukimas į bendrą teisėtumo priežiūros sistemą.

⁷⁹⁰ http://www.cvce.eu/content/publication/2003/4/2/3644862f-2e8f-4170-9616-e573a41b61c5/publishable_en.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-18].

įtraukimo/prisijungimo prie EŽTK⁷⁹¹. Tokia pažeistų teisių gynbos priemonė yra numatyta kai kurių valstybių narių teisės aktuose, tame tarpe Vokietijos (*Verfassungsbeschwerde*) bei Ispanijos (*recurso de amparo*), ir pasižymi tam tikromis bendromis savybėmis: pirma, konstitucinio skundo procedūra yra subsidiaraus pobūdžio, t. y. asmenys gali pateikti konstitucinį skundą tik išsėmę kitas nacionalines teisės gynbos priemones; antra, asmuo turi įrodyti savo tiesioginę ir individualią sąsają su ginčijamu teisės aktu⁷⁹². Taikant analogiją, žmogaus teisių skundas ES taip pat turėtų būti *ultima ratio* priemone, naudotina tik tais atvejais, kai asmuo negalėtų tiesiogiai ar netiesiogiai kvestionuoti ES teisės akto teisėtumo.

Žmogaus teisių skundo įtvirtinimo ES lygmenyje šalininkai⁷⁹³ teigia, kad tai būtų išties konstitucinio pobūdžio teisių gynbos priemonė. Be to, tokios priemonės pasirinkimas leistų išlaikyti nepakeistą SESV 263 straipsnyje nustatytą tiesioginių ieškinių sistemą, orientuotą į administracinio (individualaus) pobūdžio teisės aktų kvestionavimą⁷⁹⁴.

Tačiau priimant Lisabonos sutartį nusiųrė kritikų nuomonė. Teisingumo Teismo pirmininkas Vassilios Skouris, remdamasis Vokietijos patirtimi, nurodė, kad praktikoje būtų sunku atskirti išimtinai pagrindinių teisių pažeidimu pagrįstus ieškinius nuo ieškinių, ginčijamų kitais pagrindais⁷⁹⁵. Buvęs Teisingumo Teismo pirmininkas Gil Carlos Rodríguez Iglesias pabrėžė, kad tokia asmens teisių gynbos priemonė ES apskritai nereikalinga, kadangi žmogaus teisės turi būti ginamos naudojantis esamos sistemos priemonėmis, o jei jos netinkamos – turėtų būti tobulinamos ir taikomos ne tik pagrindinėms, bet ir kitoms asmens teisėms ginti⁷⁹⁶. Generalinis advokatas Jacobs, sutikdamas su G. C. Rodríguez Iglesias, pažymėjo, kad žmogaus teisių skundas yra nereikalingas ir netinkamas, kadangi pagrindinių teisių pažeidimo klausimai jau keliami taikant esamas

⁷⁹¹ Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working Document 21 by Mr. António Vitorino, Chairman of the Working Group and member of the Praesidium, „The question of effective judicial remedies and access of individuals to the European Court of Justice“, 1 October 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3299.pdf>> [prisijungimo laikas 2009-03-10], p. 3-4.

⁷⁹² Grousot, X. The EC system of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need a Reform? 30(3) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 241; Eliantonio, M., Kas, B. Private Parties and the Annulment Procedure: Can the Gap in the European System of Judicial Protection Be Closed? *Journal of Politics and Law*, 2010, Vol. 3, No. 2, p. 125.

⁷⁹³ Schwarze, J. The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. *European Public Law*. 2004, 10 (2): 302, taip pat kiti šiami straipsnyje (žr. 57 išnašą) nurodyti Vokietijos mokslininkai.

⁷⁹⁴ Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working Document 21 by Mr. António Vitorino, Chairman of the Working Group and member of the Praesidium, „The question of effective judicial remedies and access of individuals to the European Court of Justice“, 1 October 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3299.pdf>> [prisijungimo laikas 2009-03-10], p. 4.

⁷⁹⁵ European Convention Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working document 19 “Hearing of m. Vassilios Skouris – 17 September 2002”, 27 September 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3057.pdf>>, [prisijungimo laikas 2009-03-10], p. 4-5.

⁷⁹⁶ European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Oral presentation by m. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 17 February 2003. CONV 572/03. Prieiga internetu <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00572.en03.pdf>> [prisijungimo laikas 2011-06-20], p. 4-5.

teisių gynimo priemonės kartu su kitais klausimais (pvz., lygybės principu ar proporcingumu), todėl juos galima ir būtina spręsti įprasta tvarka⁷⁹⁷.

Autorės nuomone, įvertinus tai, kad žmogaus teisių skundas nepažeistų esamos diferencijuotos teisėtumo priežiūros sistemos, šios priemonės įtvirtinimas ES lygmenyje svarstytinas, tačiau tik tuo atveju, jei ESS 19 straipsnio 1 dalies, pagal kurią „valstybės narės numato teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse“, įgyvendinimas neduotų laukiamų rezultatų. Visgi tikėtis, kad tokio pobūdžio asmens teisių gynimo priemone pavyktų visiškai užpildyti identifikuotą veiksmingos asmens teisių gynybos spragą, nereikėtų – šios priemonės taikymo *ratione materiae* problemos apsunkintų naudojimąsi ja, keltų grėsmę asmenų teisiniui tikrumui. Tokio vertinimo nepakeistų ir X. Groussot pasiūlytas žmogaus teisių skundo taikymo srities išplėtimas, apimant visus ES bendruosius teisės principus⁷⁹⁸. Netgi priešingai – bendraisiais ES teisės principais remiamasi ginčijant beveik kiekvieno ES teisės akto teisėtumą, todėl ES teisėtumo priežiūros sistemos siūlomų teisinių instrumentų dubliavimosi būtų dar sunkiau išvengti.

3.3.2. Teisėtumo priežiūros sistemos spragos užpildymo valstybių narių lygmenyje galimybės

Analizuodami asmenų teisių gynimo spragos užpildymo valstybių narių lygmenyje galimybes visų pirma turėtume grįžti prie Teisingumo Teismo sprendimo *UPA* byloje, kur Teismas konstatavo, kad „teisminės gynybos priemonių ir procedūrų, leidžiančių užtikrinti teisę į veiksmingą teisminę gynybą, sistemą turi nustatyti valstybės narės“, o „nacionaliniai teismai turi *kiek įmanoma* aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai ir juridiniai asmenys galėtų teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtos jų atžvilgiu taikant visuotinai taikomą Bendrijos aktą, teisėtumą, ginčydami Bendrijos akto galiojimą“⁷⁹⁹. Šiuo sprendimu Teismas nurodė, kad (i) vadovaujantis lojalaus bendradarbiavimo principu nacionaliniams teismams nustatyta pozityvi pareiga užtikrinti veiksmingą asmenų teisių apsaugą; (ii) ES nesiekia nacionalinėje teisėje sukurti naujų teisių gynimo priemonių; (iii) nacionalinių teismų pareiga apsiriboja „didžiausių pastangų dėjimu“ ir ją įgyvendinant negali būti ignoruojamos teisminės apsaugos, kurią nacionalinis teisėjas gali suteikti, ribos⁸⁰⁰. Tokiu būdu privataus asmens teisių gynyba buvo susieta su nacionalinio proceso teise ir konkrečiau nacionalinio teisėjo gebėjimu suteikti teisių gynimo priemonę, sąlygojo asmens teisių užtikrinimo skirtingose valstybėse narėse netolygumus ir absoliučiai nesprendė situacijos, kai asmens teisių gynyba

⁷⁹⁷ European Convention Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working document 20 “F.G. Jacobs,” Necessary changes to the system of judicial remedies”, 27 September 2002. Prieiga internetu <http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3222.pdf>, [prisijungimo laikas 2009-03-10], p. 3.

⁷⁹⁸ Groussot, X. The EC system of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need a Reform? 30(3) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 243.

⁷⁹⁹ 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink., p. I-6677, 41-42 punktai.

⁸⁰⁰ 1999 m. sausio 21 d. PIT Sprendimas *Riviera Auto Service Etablissements Dalmasso SA ir kt. prieš Komisiją*, T-185/96, T-189/96 ir T-190/96, Rink. p. II-00093, 52 punktas.

nebuvo užtikrinama būtent dėl to, kad nacionalinėje teisėje nebuvo priemonės, kurią asmuo būtų galėjęs skusti.

Atsižvelgdamas į tai, Teismas *Unibet* byloje⁸⁰¹ pademonstravo, kad taisyklė, jog „EB sutartis <...> nesiekė Bendrijos teisės laikymosi tikslu sukurti nacionaliniuose teismuose įgyvendinamų papildomų teisinių priemonių be tų, kurios jau įtvirtintos nacionalinėje teisėje“⁸⁰², buvo tik pradžios taškas, o ne riba, kurios negalima būtų peržengti⁸⁰³, ir šį kartą didesnę dėmesį skyrė savo kitai anksčiau suformuluotai taisyklei, kad naujų teisinių nacionalinio proceso priemonių kurti nereikalaujama, išskyrus tuos atvejus, kai „iš nagrinėjamos nacionalinės teisinės sistemos organizavimo būtų matyti, kad nėra jokių gynybos priemonių, leidžiančių, kad ir netiesiogiai, užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių laikymąsi“⁸⁰⁴. Teismas patvirtino, kad veiksmingos teisminės gynybos principas turi būti aiškinamas kaip nereikalaujantis valstybės narės teisėje numatyti atskiros ieškinių rūšies nacionalinio teisės akto suderinamumui su ES teise nustatyti, jeigu kitos veiksmingos teisminės priemonės, kurios nėra mažiau palankios už reglamentuojančias panašius nacionaline teise pagrįstus ieškinius, leidžia įvertinti šią atitiktį kaip išankstinį klausimą⁸⁰⁵.

Nuorodos į ankstesnę Teismo praktiką leidžia teigti, kad *Unibet* byla nėra nukrypimas nuo Teismo anksčiau suformuotos praktikos. Tad ką minėtas „dėmesio centro perkėlimas“ praktiškai reiškia? Autorės nuomone, tai rodo, kad veiksmingos teisminės gynybos principui suteiktas akivaizdus prioritetas nacionalinio proceso autonomijos atžvilgiu, ir kad nebeužteks adaptuoti nacionalinio proceso taisykles ir dėti pastangas užtikrinti veiksmingą asmenų teisių apsaugą. Nagrinėjamu atveju valstybėms narėms nustatyta aiški *rezultato* pareiga, konstitucionalizuota Lisabonos sutartimi įvestais pakeitimais, įtvirtinant ją ESS 19 straipsnio 1 dalyje. Tinkamas šios pareigos vykdymas suponuoja ne tik įpareigojimą valstybėms narėms kritiškai įvertinti esamas nacionalinio proceso taisykles, bet ir prireikus sukurti naujus teisminius asmens teisių gynimo instrumentus, eliminuojančius situacijas, kai asmuo būtų priverstas pažeisti ES institucijos priimtą bendro pobūdžio teisės aktą, siekdamas kvestionuoti jo teisėtumą.

Teisingumo Teismo nuomone, ES teisei taip pat neprieštarautų nacionalinis teisinis reguliavimas, pagal kurį valstybė narė būtų įpareigota dėl vieno iš savo piliečių pareikšti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo arba ieškinį dėl neveikimo⁸⁰⁶.

Pažymėtina, kad Teismas sprendime nedetalizavo, kam teka pareiga sukurti naujas teismines teisių gynimo priemones – valstybių narių įstatymų leidėjams ar teismams⁸⁰⁷. Nors akivaizdu, kad ši pareiga visų pirma turėtų tekti įstatymų leidėjams, neatmestina,

⁸⁰¹ 2007 m. kovo 13 d. EBTT Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-02271.

⁸⁰² 1981 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Rewe*, 158/80, Rink. p. 1805, 44 punktas.

⁸⁰³ Taborowski, M. Case C-432/05 *Unibet* – some practical remarks on effective judicial protection. *Columbia Journal of European Law*, Summer 2008, p.630.

⁸⁰⁴ 1976 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989, 5 punktas; 1990 m. birželio 19 d. EBTT Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, 19–23 punktai.

⁸⁰⁵ 2007 m. kovo 13 d. EBTT Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-02271, 65 punktas.

⁸⁰⁶ 2005 m. spalio 20 d. EBTT Sprendimas *Staat der Nederlanden (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij) prieš Ten Kate Holding Musselkanaal BV ir kt.*, C-511/03, Rink. p. I-08979, 28 punktas.

⁸⁰⁷ 2007 m. kovo 13 d. EBTT Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-02271, 42 punktas: „Valstybės narės turi numatyti teisių gynimo priemonių ir procedūrų sistemą, leidžiančią užtikrinti šios teisės laikymąsi“.

kad kūrybiškumo tikimąsi ir iš nacionalinių teismų⁸⁰⁸. Tačiau nesant aiškių Teisingumo Teismo gairių, nacionaliniai teismai vargu ar bus linkę rodyti daugiau aktyvumo, nei jiems suteiktos nacionalinės kompetencijos ribose „*kiek įmanoma* aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas”.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės narės paprastai neskuba reformuoti savo nacionalinių teisinių sistemų, siekdamos vykdyti ES keliamus reikalavimus⁸⁰⁹, privatūs asmenys gali susidurti su teisės kreiptis į teismą ribojimais iki reikiamų pakeitimų atlikimo. Be to, valstybės narės, naudodamosi joms suteikta diskrecija, gali įtvirtinti skirtingus reikalavimus ieškiniui nacionaliniuose teismuose pateikti, todėl tuo atveju, jei ES institucijos – visų pirma Teisingumo Teismas – nepateiks valstybėms narėms gairių, kaip tinkamai įgyvendinti Lisabonos sutartimi joms nustatytą pareigą, atskirose valstybėse narėse gali būti sunku išvengti ES piliečių diskriminavimo⁸¹⁰.

Todėl apibendrinant konstatuotina, kad ESS 19 straipsnio 1 dalyje valstybėms narėms nustatytu įpareigojimu užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą ES teisei priklausančiose srityse galima išspręsti teisės į gynybą paneigimo (angl. *complete denial of remedy*) problemą ir tokiu būdu galiausiai patvirtinti Teismo žodžius, kad Sutartyje yra įtvirtinta *išsami* teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema, sudaranti ES teismams galimybę vykdyti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, tačiau Teismui ir / ar kitoms ES institucijoms nesiėmus aktyvių veiksmų pateikti valstybėms narėms reikiamas gaires ir kontroliuoti Sutartimi nustatytą įsipareigojimų laikymąsi, sistemos kaip visumos veiksmingumas išlieka diskutuotinas.

⁸⁰⁸ Šiuo atveju pavyzdžiu galėtų būti nacionalinių teismų vaidmuo taikant *Francovich* byloje sukurtą valstybės atsakomybės doktriną.

⁸⁰⁹ Koch, C. Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy. *European Law Review*. 2005, Vol. 30(4), p. 512.

⁸¹⁰ Tamavičiūtė V. Privataus asmens locus standi ginčijant Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą: ar pagrįstai kritikuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas? *Jurisprudencija*. 2010. Nr. 1(5), p. 285.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant atliktą disertacinį tyrimą, formuluotinos tokios pagrindinės išvados ir iš jų kylantys siūlymai:

1. Teisėtumo priežiūros pagrindu Europos Sąjungoje laikomas teisės viršenybės principas. Nors „teisėtumo priežiūros“ sąvoka minima vos viename Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo straipsnyje, reglamentuojančiame ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, neginčijama, jog teisėtumo kontrolės sistemai priskirtini ir kiti teisėtumo priežiūros instrumentai, tame tarpe prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra. Atliktas tyrimas patvirtino, kad prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra nėra alternatyvi asmens teisių gynimo priemonė – asmuo praranda galimybę prašyti pagrindinę bylą nagrinėjančio nacionalinio teismo kreiptis prejudicinio sprendimo, jei neabejotinai galėjo reikalauti panaikinti Europos Sąjungos teisės aktą pareikšdamas ieškinį Bendrajame teisme. Vertinant, ar asmuo neabejotinai galėjo teisės akto teisėtumą ginčyti pateikdamas ieškinį dėl negaliojimo Bendrajam teismui, atsižvelgiama ne į subjektyvias potencialaus ieškovo abejones, bet į konkretaus atvejo aplinkybes – tiek faktines (prašyme pateikti prejudicinį sprendimą nurodytą informaciją), tiek ir teises (Europos Sąjungos teismų suformuotą praktiką), kurios galėjo sąlygoti objektyvų potencialaus ieškovo neužtikrintumą dėl ieškinio priimtumo. Neabejotina asmens teisė ginčyti teisės aktą Bendrajame teisme nustatinėjama tiek tais atvejais, kai ginčijamas individualaus pobūdžio teisės aktas, tiek ir tais atvejais, kai šis aktas bendro pobūdžio. Tokiu būdu pritaikius ribojimą ginčyti Europos Sąjungos teisės aktą pasinaudojant prejudicinio sprendimo procedūra ginamas teisinio tikrumo, o ne teisėtumo principas.
2. Autorės nuomone, nors vadovavimasis maksima *vigilantibus non dormientibus subveniunt jura* (teisė padeda budriems, o ne miegantiems) yra sveikintinas, išimčių draudimui kreiptis prejudicinio sprendimo praleidus tiesioginiam ieškiniumi pareikšti nustatytą dviejų mėnesių terminą taikymas būtų pagrįstas. Bendro pobūdžio teisės aktų bei įgyvendinant deleguotąją teisėkūrą priimamų teisės aktų, adresuotų tretiesiems asmenims, neigiamas poveikis asmens teisėms per dviejų mėnesių terminą gali ir nepasireikšti. Be to, Europos Sąjungos teismų praktika asmens *locus standi* klausimu yra itin paini, todėl teigti, kad potencialus ieškovas turi nors menkiausią galimybę būti objektyviai užtikrintas dėl ieškinio priimtumo, būtų nepagrįsta. Įvertinus tai, visų pirma turėtų būti saugomas teisėtumo, o ne teisinio tikrumo principas. Pažymėtina, kad bendro pobūdžio teisės aktai sudaro teisinės sistemos pagrindą, o ne skirti jai įgyvendinti; neteisėtų bendro pobūdžio teisės aktų buvimas teisinėje sistemoje sudarytų prielaidas neteisėtiems individualaus taikymo aktams priimti. Todėl neteisėta bendro pobūdžio teisės akto nuostata pasibaigus ieškinio dėl panaikinimo senaties terminui neturėtų tapti galutine ir neskundžiama, priešingai – turėtų būti leidžiama bendro pobūdžio teisės aktų galiojimą ginčyti neterminuotai. Teisinio tikrumo apsauga išplėtus prejudicinio sprendimo pateikimo galimybes

galėtų būti užtikrinama Teisingumo Teismui ribojant prejudicinio sprendimo retroaktyvų poveikį.

3. Atsižvelgiant į tai, kad Sutarties tekste nėra pateikiama teisė ar pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo turinčio „valstybės narės teismo“ sąvoka, šią sąvoką formuoja Teisingumo Teismas, pateikdamas nebaigtinį kriterijų sąrašą (įsteigimas teisės aktų pagrindu, nuolatinė veikla, jurisdikcijos privalomumas, procesas grindžiamas rungimosi principu, teisės aktų taikymas veikloje, teismo pobūdžio sprendimo priėmimas ir nepriklausomumas). Teismas savo suformuluotus kriterijus, ypač priskirtinus esminiams teismine institucija kvalifikuojantiems požymiams (nepriklausomumas, rungimosi procesas), interpretuoja itin lanksčiai ir kazuistiškai. Nors autorė atmeta siūlymus „valstybės narės teismo“ sąvoką keisti ir palikti kreipimosi teisę tik nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti skundžiami, visgi nuoseklesnis ir aiškesnis sąvoką apibrėžiančių kriterijų taikymas būtų pageidautinas.
4. Atliktas tyrimas patvirtino, kad nacionaliniai teismai turi teisę konstatuoti Europos Sąjungos teisės akto, dėl kurio galiojimo bylos šalims iškilo abejonių, teisėtumą, tačiau negali pripažinti jo neteisėtu, nesilaikyti Europos Sąjungos teisės akto ar jo netaikyti, kol Teisingumo Teismas prejudiciniu sprendimu nėra paskelbęs šio teisės akto negaliojančiu. Sprendžiant, ar kreiptis prejudicinio sprendimo dėl Europos Sąjungos teisės galiojimo, nacionalinis teismas neturi diskrecijos, nustatytos *Cilfit* sprendime, t. y. šiame sprendime suformuluotos *acte éclairé* bei *acte clair* taisyklės nėra taikomos ir nacionalinių teismų pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, kilus abejonių dėl Europos Sąjungos institucijos priimto teisės akto teisėtumo, išlieka net tuomet, kai Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs negaliojančiomis analogiškas panašaus teisės akto nuostatas. Pažymėtina, kad nepaisydamas Sutarties nuostatų, pagal kurią pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo nustatyta tik nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti skundžiami, Teisingumo Teismas sprendimu *Foto-Frost* byloje pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo taikymą išplėtė visų instancijų nacionaliniams teismams ir tokiu būdu paneigė savo paties draudimą aiškinti Europos Sąjungos teisės akto nuostatas turinį prieštaraujančiu jos aiškiai formuluotei būdu.
5. Atsižvelgiant į tai, kad Sutarties nuostatoje, reglamentuojančioje prejudicinio sprendimo procedūrą, atskiri teisės aktų teisėtumo patikros pagrindai nenustatyti, kreipiantis dėl teisės akto galiojimo remiamasi tais pačiais teisėtumo patikros pagrindais, kaip ir tiesioginių ieškinių atveju (kompetencijos trūkumu, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimu, Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimu arba piktnaudžiavimu įgaliojimais), nors, Teisingumo Teismo nuomone, jis nėra šiais pagrindais apribotas. *Ex officio* Teisingumo Teismas gali nagrinėti tik tam tikrus esminius trūkumus – kompetencijos trūkumą ir esminį procedūrinio reikalavimo pažeidimą, kadangi šie trūkumai siejami su viešosios tvarkos pažeidimu. Teisės akto teisėtumo patikros procedūra Teisingumo Teisme apima teisės, fakto ir diskrecijos aspektų vertinimą. Vertindamas bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumą Teisingumo Teismas taiko ribotą

kontrolę ir nebando „spėlioti“ teisės aktų leidėjo politinių pasirinkimų ar juo labiau prisiimti teisės aktų leidėjo vaidmens, todėl Teisingumo Teismo kontrolė iš esmės apsiriboja įvertinimu, ar naudojantis diskrecija nebuvo padaryta akivaizdi klaida arba piktnaudžiauta įgaliojimais ir ar teisės aktų leidėjas akivaizdžiai neviršijo savo diskrecijos. Vertindamas faktus Teisingumo Teismas taiko akivaizdžios vertinimo klaidos kriterijų, t. y. Teisingumo Teismas patikrina ne tik pateiktų įrodymų faktinį teisingumą, patikimumą ir nuoseklumą, bet ir tai, ar šie įrodymai apima visus esminius duomenis, į kuriuos būtina atsižvelgti vertinant situaciją, ir ar jie gali pagrįsti jais remiantis padarytas išvadas.

6. Nors teoriškai prejudicinis sprendimas, kuriuo konstatuotas teisės akto neteisėtumas, yra skirtas tik tam nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi dėl teisės akto galiojimo, praktiškai paskelbimas negaliojančiu visiems nacionaliniams teismams yra pakankamas pagrindas atitinkamą teisės aktą taip pat laikyti negaliojančiu atliekant susijusius procesinius veiksmus. Teisingumo Teismo sprendimas, kuriuo teisės aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, galioja *ex tunc*, t. y. retroaktyviai. Tačiau Teisingumo Teismas gali, jei mano, kad tai būtina, pratęsti tam tikrų ginčijamo teisės akto poveikio aspektų galiojimą ir turi diskreciją tai nuspręsti. Teismo praktikos analizė rodo, kad galimybė riboti savo sprendimo poveikį Teisingumo Teismas naudodavosi būtent tuomet, kai bendrai įvertinus prieštaraujančius interesus tai būdavo būtina dėl imperatyvių teisinio saugumo sumetimų, apimančių tiek viešus, tiek privačius interesus, tai darydamas jis taip pat atsižvelgdavo į paskelbimo negaliojančiu pasekmes ūkio subjektų teisėms. Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, sprendimo pasekmių galiojimo apribojimas laiko atžvilgiu netaikomas tik tiems asmenims, kurie iki atitinkamo sprendimo Teisingumo Teisme priėmimo dienos pateikė ieškinį ar atitinkamą teisinį reikalavimą pagal taikomą nacionalinę teisę.
7. Prejudicinio sprendimo dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas atskleidžia, kad nors ir nebūdamas pagrindinės bylos šalims suteikiama kreipimosi į teismą, o tuo pačiu ir jų pažeistų teisių gynimo priemonė, šis netiesioginis Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdas neturėtų būti nuvertinamas teigiant, kad nacionaliniai teismai yra iš principo netinkamas forumas Europos Sąjungos teisės aktų galiojimo byloms nagrinėti. Išskyrus Lisabonos sutartimi neužpildytą asmens teisių gynimo spragą, kai tiesiogiai taikomas bendro pobūdžio Europos Sąjungos teisės aktas nėra įgyvendinamas jokių nacionaliniu teisės aktu ir asmuo, norėdamas ginčyti tokio teisės akto teisėtumą, turėtų pirma jį pažeisti, prejudicinio sprendimo procedūra dėl teisės akto galiojimo laikytina veiksminga asmens teisių gynimo priemonė. Atliktas tyrimas atskleidžia, kad tam tikrais atvejais galimybė neteminuotai ginčyti teisės akto teisėtumą, pačios procedūros trukmė ir patiriami bylinėjimosi kaštai gali prejudicinio sprendimo procedūrą paversti net ir patrauklesne nei tiesioginis ieškinytų teisių gynimo priemonė.
8. Vertinant identifikuotos asmens teisių gynimo spragos užpildymo galimybes, visų pirma konstatuota, kad Lisabonos sutartimi įtvirtintais pakeitimais valstybės narės pademonstravo priėmusios principinį sprendimą diferencijuoti

administracinę ir konstitucinę Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis. Todėl, autorės nuomone, nesvarstytinis tokios asmens teisių gynimo spragos užpildymo priemonės, kurios valstybių narių pasirinkimą diferencijuoti sistemą panaikintų. Tiek Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje, tiek valstybės narės Lisabonos sutarties papildymais pareigą eliminuoti asmens teisių gynimo spragą nustatė pačioms valstybėms narėms. Ši pareiga yra *rezultato* pareiga ir nebeapsiriboja nacionalinių teismų įpareigojimu „*kiek įmanoma* aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai ir juridiniai asmenys galėtų teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtą jų atžvilgiu taikant visuotinai taikomą Europos Sąjungos aktą, teisėtumą, ginčydami Europos Sąjungos akto galiojimą”. Teisingumo Teismas aiškiai ir vienareikšmiškai įpareigojo prireikus sukurti naujus teisminius asmens teisių gynimo instrumentus, eliminuojančius situacijas, kai asmuo būdavo priverstas pažeisti Europos Sąjungos institucijos priimtą bendro pobūdžio teisės aktą, siekdamas kvestionuoti jo teisėtumą. Todėl konstatuotina, kad Lisabonos sutartimi valstybėms narėms nustatytą įpareigojimą užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą Europos Sąjungos teisei priklausančiose srityse galima išspręsti teisės į gynybą paneigimo (angl. *complete denial of remedy*) problemą ir tokiu būdu galiausiai patvirtinti Teisingumo Teismo žodžius, kad Sutartyje yra įtvirtinta *išsami* teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema, sudaranti Europos Sąjungos teismams galimybę vykdyti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, tačiau Teisingumo Teismui ir/ar kitoms Europos Sąjungos institucijoms nesiėmus aktyvių veiksmų pateikti valstybėms narėms reikiamas gaires ir kontroliuoti Sutartimi nustatytą įsipareigojimą laikymąsi, sistemos kaip visumos veiksmingumas išlieka diskutuotinas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 85-2566.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80, Nr. 82.

Tarptautinės sutartys

5. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 2-2.
6. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *Official Journal C 340*, 10/11/1997, P. 0136.
7. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys C: 2007-12-17, Nr. 306-1*.
8. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 83*, 2010 03 30, p. 389-403.
9. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
10. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390.

Europos Sąjungos teisės aktai

11. Teisingumo Teismo procedūros reglamentas, patvirtintas 1991 m. birželio 19 d. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 176*, 04/07/1991, p. 7, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
12. 1993 m. birželio 8 d. Tarybos sprendimas, iš dalies keičiantis Tarybos sprendimą 88/591/EAPB, EEB, Euratomas dėl Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo įsteigimo (93/350/ Euratomas, EAPB, EEB). [1993] *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L144/21.
13. 1995 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 384/96 dėl apsaugos nuo importo dempingo kaina iš Europos bendrijos narėmis nesančių valstybių. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 56*, 1996 3 6, p. 1—20.
14. 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 1*, 2003 1 4, p. 1—25
15. 2004 m. balandžio 26 d. Tarybos sprendimas, iš dalies keičiantis Protokolo dėl Teisingumo Teismo statuto 51 ir 54 str. (2004/407/EB, Euratomas). [2004] *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L132/5.
16. 2004 m. sausio 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB Susijungimų reglamentas). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 24*, 2004 1 29, p. 1—22.

17. 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1225/2009 dėl apsaugos nuo importo dempingo kaina iš Europos bendrijos narėmis nesančių valstybių. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* L 343, 2009 12 22.
18. Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria sukuriama bendra Europos geležinkelių erdvė (COM(2010) 475 galutinis).
19. Informacinis pranešimas dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo, *Oficialusis leidinys* C 160, 2011 5 28, p. 1–5.

Teismų praktika

Europos žmogaus teisių teismo praktika

20. Golder v. United Kingdom, judgement of 2 February 1975, A 18.
21. Airey v. Ireland, judgement of 9 October 1979, A 32.
22. James and Others v. United Kingdom, judgement of 21 February 1986, A 98.
23. Leander v Sweden, judgement of 26 March 1987, A 116.
24. Obermeier v. Austria, judgement of 28 June 1990, A 179.
25. De Geouffre de la Pradelle v. France, judgement of 16 December 1992, A253-B.
26. Niemetz v. Germany, judgment of 16 December 1992, A 37.
27. Funke v France, judgment of 15 February 1993, A 44.
28. Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland, judgement of 26 August 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV.
29. Pérez de Rada Cavanilles v. Spain, judgement of 28 October 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII.
30. Matthews v. United Kingdom, judgement of 18 February 1999, *Reports* 1999-I.
31. Kudła v. Poland, judgement of 26 October 2000, *Reports of Judgments and Decisions* 2000-XI.
32. İlhan v. Turkey, judgement of 27 June 2000, *Reports of Judgments and Decisions* 2000-VIII; Scordino v. Italy (no. 1), judgment of 29 March 2006, *Reports of Judgments and Decisions*, 2006-V.
33. Posti and Rakho v. Finland, judgement of 24 September 2002, *Reports of Judgments and Decisions* 2002-VII.
34. Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi v. Ireland, judgment of 30 June 2005, *Reports of Judgments and Decisions*, 2005-VI.

Europos Sąjungos teismų praktika

35. 1954 m. gruodžio 21 d. EBTT Sprendimas *Italija prieš Haute Autorité*, 2/54, Rink. p. 73.
36. 1955 m. vasario 11 d. EBTT Sprendimas *Industrie Siderurgiche Associate (ISA) prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 4/54, Rink. p. 100.
37. 1957 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Algera ir kt. prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Bendrąją Asamblėją*, 7/56 ir 3-7/57, Rink. p. 55.
38. 1957 m. gruodžio 20 d. EBTT Sprendimas *Usines à tubes de la Sarre prieš EAPB Aukštąją valdybą*, 1/57 ir 14/57, Rink. p. 105.

39. 1958 m. birželio 13 d. EBTT Sprendimas *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 9 ir 10/56, Rink. p. 133.
40. 1959 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Nold KG prieš EAPB Aukštąją valdybę*, 18/57, Rink. p. 41.
41. 1962 m. liepos 13 d. EBTT Sprendimas *Klöckner-Werke AG ir Hoesch AG prieš Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 17 ir 20/61, Rink. p. 615.
42. 1962 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas, 16/62 ir 17/62, Rink. p. 901.
43. 1963 m. vasario 5 d. EBTT Sprendimas *Van Gend en Loos v Administratie der Belastingen*, 26/62, Rink. p. 3.
44. 1963 m. kovo 27 d. EBTT Sprendimas *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV prieš Netherlands Inland Revenue Administration*, 28-30/62, Rink. p. 31.
45. 1963 m. liepos 4 d. EBTT Sprendimas *Maurice Alvis prieš Europos ekonominės bendrijos Tarybą*, 32/62, Rink. p. 49.
46. 1963 m. liepos 23 d. EBTT Sprendimas *Plaumann & Co prieš Komisiją*, 25/62, Rink., p. 253.
47. 1963 m. gruodžio 5 d. EBTT Sprendimas *Lemmerz-Werke ir kt. prieš EAPB Aukštąją valdybę*, 53 ir 54/63, Rink. p. 239.
48. 1964 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Aukščiausiąją instituciją*, 66/63, Rink. p. 1047.
49. 1964 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Costa prieš Enel*, 6/64, Rink. p. 585.
50. 1965 m. liepos 1 d. EBTT Sprendimas *Toepfer prieš Komisiją*, 106-107/63, Rink. p. 405.
51. 1965 m. lapkričio 17 d. EBTT Sprendimas *Collotti prieš Teisingumo Teismą*, 20/65, Rink. p. 847.
52. 1966 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Vaassen-Goebbels / Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf*, 61/65, Rink. p. 261.
53. 1967 m. kovo 15 d. EBTT Sprendimas *Cimenteries irk t. prieš Komisiją*, 8-11/66, Rink. p. 75.
54. 1969 m. lapkričio 12 d. EBTT Sprendimas *Erich Stauder prieš Ville d'Ulm – Sozialamt*, 29/69, Rink. p. 419.
55. 1969 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, 6 ir 11/69, Rink. p. 523.
56. 1970 m. birželio 16 d. EBTT Sprendimas *SA Alcan Aluminium Raeren ir kt. prieš Komisiją*, 69/69, Rink. p. 385.
57. 1970 m. gruodžio 17 d. EBTT Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, Rink. p. 1125.
58. 1971 m. gegužės 13 d. EBTT Sprendimas *International Fruit Company prieš Komisiją*, 41-44/70, Rink. p. 411.
59. 1971 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Werner A. Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 879.
60. 1971 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Politi s.a.s. prieš Italijos Finansų ministeriją*, 43/71, Rink. p. 1039.
61. 1972 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Luisa Sabbatini (mergautinė pavardė Bertoni) prieš Parlamentą*, 20/71, Rink. p. 345.

62. 1972 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Bauduin prieš Komisiją*, 32/71, Rink. p. 363.
63. 1972 m. liepos 14 d. EBTT Sprendimas *Imperial Chemical Industries Ltd. prieš Komisiją*, 48/69, Rink. p. 619.
64. 1972 m. gruodžio 12 d. EBTT Sprendimas *International Fruit Company ir kt. prieš Produktschap voor Groenten en Fruit*, nuo 21 iki 24/72, ECR 1972 p. 1219.
65. 1973 m. vasario 7 d. EBTT Sprendimas *Schroeder*, 40/72, Rink. p. 125.
66. 1973 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Bremerhaven prieš Massey-Ferguson GmbH*, 8/73, Rink. p. 897.
67. 1974 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimas *Schots-Kortner ir kt. prieš Tarybą*, 15-33/73, Rink. p. 191.
68. 1974 m. spalio 8 d. EBTT Sprendimas *Union Syndicale ir kt. prieš Komisiją*, 175/73, Rink. p. 917.
69. 1974 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Transocean Marine Paint Association prieš Komisiją*, 17/74, Rink. p. 1063.
70. 1975 m. gegužės 27 d. EBTT Sprendimas *Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel prieš C. Mackprang*, 2/75, Rink. p. 607.
71. 1975 m. spalio 30 d. EBTT Sprendimas *Rey Soda*, 23/75, Rink. p. 1279.
72. 1975 m. lapkričio 18 d. EBTT Sprendimas *C.A.M. prieš Komisiją*, 100/74, Rink. p. 1393.
73. 1976 m. balandžio 8 d. EBTT Sprendimas *Defrenne II*, 43/75, Rink. p. 455.
74. 1976 m. rugsėjo 29 d. EBTT Sprendimas *Franco Giuffrida prieš Tarybą*, 105/75, Rink. p. 1395.
75. 1976 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *byla Comet*, 45/76, Rink. p. 2043.
76. 1977 m. gegužės 5 d. EBTT Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797.
77. 1977 m. gegužės 24 d. EBTT Sprendimas *Hoffmann-La Roche AG prieš Centrafarm Vertriebsgesellschaft Pharmazeutischer Erzeugnisse mbH*, 107/76, Rink. p. 957.
78. 1977 m. liepos 5 d. EBTT Sprendimas *Bela-Mühle Bergmann*, 114/76, Rink. p. 1211.
79. 1977 m. spalio 19 d. EBTT Sprendimas *Albert Ruckdeschel & Co. ir kt. prieš Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*, 117/76 ir 16/77, Rink. p. 1753.
80. 1977 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 187.
81. 1977 m. spalio 27 d. EBTT Sprendimas *Régina prieš Pierre Bouchereau*, 30/77, Rink. p. 1999.
82. 1978 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *Simmmenthall*, 106/77, Rink. p. 629.
83. 1978 m. kovo 16 d. EBTT Sprendimas *Unione nazionale importatori e commercianti motoveicoli esteri (UNICME) ir kt. prieš Tarybą*, 123/77, Rink. p. 845.
84. 1978 m. gegužės 25 d. EBTT Sprendimas *HNL ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, 83/76 ir 94/76, 4/77, 15/77 ir 40/77, Rink. p. 1209.
85. 1978 m. spalio 12 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, 156/77, Rink. p. 1881.
86. 1978 m. lapkričio 28 d. EBTT Sprendimas *Schumalla*, 97/78, Rink. p. 2311.
87. 1979 m. vasario 7 d. EBTT Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją* 15/76 ir 16/76, Rink. p. 321.

88. 1979 m. kovo 29 d. EBTT Sprendimas *NTN Toyo Bearing Company Ltd ir kt. prieš Tarybą*, 113/77, Rink. p. 1185.
89. 1979 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Eridania*, 230/78, Rink. p. 2749.
90. 1979 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Hauer*, 44/79, Rink. p. 3727.
91. 1980 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Alcan prieš Komisiją*, 69/79, Rink. p. 385.
92. 1980 m. birželio 17 d. EBTT Sprendimas *Calpak prieš Komisiją*, 789/79 ir 790/79, Rink. p. 1949.
93. 1980 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671.
94. 1980 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *SA Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333.
95. 1981 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Rewe prieš Hauptzollamt Kiel*, 158/80, Rink. p. 1805.
96. 1982 m. kovo 23 d. EBTT Sprendimas *Nordsee prieš Reederei Mond*, 102/81, Rink. p. 1095.
97. 1982 m. balandžio 1 d. EBTT Sprendimas *Dürbeck prieš Komisiją*, 11/81, Rink. p. 1251.
98. 1982 m. gegužės 18 d. EBTT Sprendimas *AM & S Europe Limited prieš Komisiją*, 155/79, Rink. p. 1575.
99. 1982 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Klöckner-Werke AG prieš Komisiją*, C-119/81, Rink. p. 2627.
100. 1983 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Universität Hamburg prieš Hauptzollamt Hamburg-Kehrwieder*, 216/82, Rink. p. 2771.
101. 1982 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *G.R. Amylum prieš Tarybą*, 108/81, Rink. p. 3107.
102. 1983 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *AEG-Telefunken prieš Komisiją*, 107/82, Rink. p. 3151.
103. 1983 m. lapkričio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, 52/83, Rink. p. 3707.
104. 1984 m. gegužės 30 d. EBTT Sprendimas *Santo Picciolo prieš Parlamentą*, 83/111, Rink. p. 2323.
105. 1985 m. sausio 17 d. EBTT Sprendimas *SA Piraiki-Patraiki prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.
106. 1985 m. sausio 29 d. EBTT Sprendimas *Binderer prieš Komisiją*, 147/83, Rink. p. 257.
107. 1985 m. vasario 27 d. EBTT Sprendimas *Société des produits de maïs*, 112/83, Rink. p. 719.
108. 1985 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Timex Corporation prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849.
109. 1985 m. kovo 20 d. EBTT Sprendimas *Italija prieš Komisiją*, 41/83, Rink. p. 873.
110. 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, 52/84, Rink. p. 89.
111. 1986 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Pinna*, 41/84, Rink. p. 1.
112. 1986 m. sausio 28 d. EBTT Sprendimas *Compagnie française de l'azote (Cofaz) SA ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.
113. 1986 m. kovo 5 d. EBTT Nutartis *Wünsche*, 69/85, Rink. p. 947.
114. 1986 m. balandžio 23 d. EBTT Sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, 294/83, Rink. p. 1339.
115. 1986 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimas *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 222/84, Rink. p. 1651.

116. 1987 m. vasario 24 d. EBTT sprendimas byloje *Deutz und Geldermann prieš Tarybą*, 26/86, Rink., p. 941.
117. 1987 m. vasario 25 d. EBTT Sprendimas *Consortio Cooperative d'Abruzzo prieš Komisiją*, 15/85, Rink. p. 1036.
118. 1987 m. vasario 26 d. EBTT Sprendimas *Consortio Cooperative d'Abruzzo prieš Komisiją*, 15/85, Rink. p. 1005.
119. 1987 m. kovo 11 d. EBTT Sprendimas *Van den Bergh en Jurgens ir Van Dijk Food Products prieš Komisiją*, 265/85, Rink. p. 1155.
120. 1987 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 45/86, Rink. p. 1493.
121. 1987 m. gegužės 21 d. EBTT Sprendimas *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kt. prieš Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 133/85–136/85, Rink. p. 2289.
122. 1987 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Pretore di Salò prieš X*, 14/86, Rink. p. 2545.
123. 1987 m. liepos 8 d. įsakymas byloje *Sermers prieš Komisiją*, 279/86, Rink. p. 3109.
124. 1987 m. liepos 9 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, 281, 283–285, 287/85, Rink. p. 3203.
125. 1987 m. rugsėjo 29 d. EBTT Sprendimas *Fabrique de fer de Charleroi SA ir Dillinger Hüttenwerke AG prieš Komisiją*, 351 ir 360/85, Rink. p. 3639.
126. 1987 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Heylens*, 222/86, Rink. p. 4097.
127. 1987 m. spalio 24 d. EBTT Sprendimas *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4199.
128. 1988 m. vasario 2 d. EBTT Sprendimas *Kwekerij Gebroeders van der Kooy BV ir kt. prieš Komisiją*, 67/85, 68/85 ir 70/85, Rink. p. 219.
129. 1988 m. vasario 23 d. Sprendimas *Jungtinė Karalystė prieš Tarybą*, 68/86, Rink. p. 855.
130. 1988 m. balančio 28 d. EBTT Sprendimas *Mulder prieš Minister van Landbouw en Visserij*, 120/86, Rink. p. 2321.
131. 1989 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimas *Fediol prieš Komisiją*, 70/87, Rink. p. 1781.
132. 1988 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, 226/87, Rink. p. 3611.
133. 1989 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Schräder HS Kraftfutter*, 265/87, Rink. p. 2237.
134. 1988 m. rugsėjo 22 d. EBTT Sprendimas *Th. Frydendahl Pedersen A/S prieš Komisiją*, 148/87, Rink. p. 4993.
135. 1988 m. rugsėjo 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 165/87, Rink. p. 5545.
136. 1989 m. rugsėjo 21 d. EBTT Sprendimas *Hoechst prieš Komisiją*, 46/87 ir 227/88, Rink. p. 2859.
137. 1989 m. spalio 17 d. EBTT Sprendimas *Danfoss*, 109/88, Rink. p. 3199.
138. 1989 m. spalio 18 d. EBTT Sprendimas *Orkem prieš Komisiją*, 374/87, Rink. p. 3283.
139. 1989 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Grimaldi*, C-322/88, Rink. p. I-4407.
140. 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Nashua Corporation ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, C-133/87 ir C-150/87, Rink. p. I-00719.
141. 1990 m. kovo 14 d. EBTT Sprendimas *Gestetner Holdings plc prieš Tarybą ir Komisiją*, C-156/87, Rink. p. I-00781.

142. 1990 m. kovo 22 d. EBTT Sprendimas *Triveneta ir kt. prieš Komisiją*, C-347/87, Rink. p. I-1083.
143. 1990 m. birželio 19 d. EBTT Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433.
144. 1990 m. lapkričio 13 d. EBTT Sprendimas *Fedesa ir kt.*, C-331/88, Rink. p. I-4023.
145. 1991 m. sausio 24 d. EBTT Sprendimas *Société industrielle de transformation de produits agricoles (SITPA) prieš Office national interprofessionnel des fruits, des légumes et de l'horticulture (Oniflhor)*, C-27/90, Rink. p. I-00133.
146. 1991 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimą *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415.
147. 1991 m. kovo 21 d. EBTT Sprendimas *SAFA*, C-359/89, Rink. p. I-1677.
148. 1991 m. gegužės 7 d. EBTT Sprendimas *Nakajima prieš Tarybą*, C-69/89, Rink. p. I-2069.
149. 1990 m. gegužės 17 d. EBTT Sprendimas *Barber*, C-262/88, Rink. p. I-1889.
150. 1990 m. gegužės 22 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, 70/88, Rink. p. I-2041.
151. 1991 m. vasario 21 d. EBTT Sprendimas *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415.
152. 1991 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-300/89, Rink. p. I-2867.
153. 1991 m. birželio 27 d. PIT Sprendimas *Valverde Mordt prieš Europos Bendrijų Teisingumo Teismą*, T-156/89, Rink. p. 407.
154. 1991 m. liepos 3 d. EBTT Sprendimas *AKZO prieš Komisiją*, C-62/86, Rink. p. I-3359.
155. 1991 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Antonio Crispoltoni prieš Fattoria autonoma tabacchi di Città di Castello*, C-368/89, Rink. p. I-03695.
156. 1991 m. lapkričio 19 d. EBTT Sprendimas *Francovich*, C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357.
157. 1991 m. lapkričio 21 d. EBTT Sprendimas *Technische Universität München*, C-269/90, Rink. p. I-5469.
158. 1991 m. lapkričio 28 d. EBTT Sprendimas *Giacomo Durighello prieš Istituto Nazionale Della Previdenza Sociale*, C-186/90, Rink. p. I-5773.
159. 1991 m. gruodžio 14 d. EBTT Nuomonė dėl Susitarimo tarp Bendrijos ir Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių dėl Europos ekonominės erdvės sukūrimo projekto, 1/91, Rink., p. I-6079.
160. 1992 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Ralf-Herbert Kühn prieš Landwirtschaftskammer Weser-Ems*, C-177/90, Rink. p. I-00035.
161. 1992 m. vasario 27 d. PIT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ir T-104/89, Rink. p. II-315.
162. 1992 m. kovo 10 d. PIT Sprendimas *Shell prieš Komisiją*, T-11/89, Rink. p. II-757.
163. 1992 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Lomas ir kt.*, C-38/90 ir C-151/90, Rink. p. I-1781.
164. 1992 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Extramet Industrine SA prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

165. 1992 m. liepos 7 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-295/90, Rink. p. I-4193.
166. 1992 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Nederlandse Bankiersvereniging ir Nederlandse Vereniging van Banken prieš Komisiją*, T-138/89, Rink. p. II-02181.
167. 1992 m. gruodžio 3 d. EBTT Sprendimas *Oleifici Borelli prieš Komisiją*, C-97/91, Rink. p. I-6313.
168. 1993 m. kovo 17 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-155/91, Rink. p. I-939.
169. 1993 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Corbiau*, C-24/92, Rink. p. I-1277.
170. 1993 m. balandžio 1 d. EBTT Sprendimas *Diversinte SA ir Iberlacta SA prieš Administración Principal de Aduanas e Impuestos Especiales de la Junquera*, C-260/91 ir C-261/91, Rink. p. I-01885.
171. 1993 m. gegužės 19 d. EBTT Sprendimas *William Cook plc prieš Komisiją*, C-198/91, Rink. p. I-2487.
172. 1993 m. birželio 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-183/91, Rink. p. I-3131.
173. 1993 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Gibraltaras prieš Tarybą*, C-298/89, Rink. p. I-3605.
174. 1994 m. vasario 10 d. PIT Sprendimas *Frinil-Frio Naval e Industrial SA prieš Komisiją*, T-468/93, Rink. p. II-33.
175. 1994 m. kovo 9 d. EBTT Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833.
176. 1994 m. balandžio 26 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-228/92, Rink. p. I-1445.
177. 1994 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Almelo ir kiti*, C-393/92, Rink. p. I-1477.
178. 1994 m. gegužės 18 d. EBTT Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.
179. 1994 m. gegužės 19 d. PIT Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-2/93, Rink. p. II-323.
180. 1994 m. birželio 15 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555.
181. 1994 m. rugpjūčio 9 d. EBTT Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641.
182. 1994 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Antonio Crispoltoni prieš Fattoria Autonoma Tabacchi ir Giuseppe Natale ir Antonio Pontillo prieš Donatab Srl*, C-133/93, C-300/93 ir C-362/93, Rink. p. I-04863.
183. 1994 m. lapkričio 9 d. PIT Sprendimas *Scottish Football Association prieš Komisiją*, T-46/92, Rink. p. II-01039.
184. 1995 m. kovo 8 d. PIT Sprendimas *Société générale prieš Komisiją*, T-34/93, Rink. p. II-545.
185. 1995 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-65/93, Rink. p. I-00643.
186. 1995 m. balandžio 27 d. PIT Sprendimas *Comité central d'entreprise de la Société générale des grandes sources ir kt. prieš Komisiją*, T-96/92, Rink. p. II-1213.
187. 1995 m. gegužės 10 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-417/93, Rink. p. I-01185.

188. 1995 m. birželio 29 d. PIT Sprendimas *Solvay prieš Komisiją*, T-30/91, Rink. p. II-1775.
189. 1995 m. spalio 19 d. EBTT Sprendimas *Job Centre*, C-111/94, Rink. p. I-3361.
190. 1995 m. lapkričio 9 d. EBTT Sprendimas *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft ir kt.* (I), C-465/93, Rink. p. I-3761.
191. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *Van Schijndel ir van Veen*, C-430/93 ir C-431/93, Rink. 1995 p. I-4705.
192. 1996 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Duff ir kiti*, C-63/93, Rink. p. I-569.
193. 1996 m. kovo 5 d. EBTT Sprendimas byloje *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029.
194. 1996 m. kovo 26 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-271/94, Rink. p. I-1689).
195. 1996 m. kovo 28 d. EBTT Nuomonė *dėl Bendrijos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*, 2/94, Rink. p. I-1759.
196. 1996 m. liepos 11 d. PIT Sprendimas *Sinochem Heilongjiang prieš Tarybą*, T-161/94, Rink. p. II-695.
197. 1996 m. rugsėjo 24 d. PIT Sprendimas *National Association of Licensed Opencast Operators prieš Komisiją*, T-57/91, Rink. p. II-01019.
198. 1996 m. spalio 8 d. EBTT Sprendimas *Dillenkofer ir kt.*, C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94, C-190/94, Rink. p. I-4845.
199. 1996 m. spalio 16 d. PIT Sprendimas *Efisol SA prieš Komisiją*, T-336/94, Rink. p. II-01343.
200. 1996 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *SNCF ir British Railways Board prieš Europos Komisiją*, T-79 ir 80/95, Rink. p. II-1491.
201. 1996 m. spalio 24 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Lisrestal*, C-32/95 P, Rink. p. I-5373.
202. 1996 m. gruodžio 12 d. PIT Sprendimas *Rendo ir kt. prieš Komisiją*, T-16/91, Rink. p. II-1827.
203. 1996 m. gruodžio 12 d. EBTT Sprendime *Accrington Beef*, C-241/95, Rink. p. I-6699.
204. 1996 m. gruodžio 12 d. PIT Sprendimas *BVBA Kruidvat prieš Europos Bendrijų Komisiją*, T-87/92, Rink. p. II-01931.
205. 1997 m. sausio 9 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Sociedade de Curtumes*, C-143/95 P, Rink. p. I-1.
206. 1997 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimas *Wiljo*, C-178/95, Rink. p. I-585.
207. 1997 m. kovo 19 d. PIT Sprendimas *Oliveira prieš Komisiją*, T-73/95, Rink. p. II-381.
208. 1997 m. balandžio 15 d. EBTT Sprendimas *Irish Farmers Association ir kt.*, C-22/94, Rink. p. I-1809.
209. 1997 m. birželio 10 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-392/95, Rink. p. I-3213.
210. 1997 m. birželio 19 d. PIT Sprendimas *Air Inter SA prieš Komisiją*, T-260/94, Rink. p. II-997.
211. 1997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *Affish BV prieš Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*, C-183/95, Rink. p. I-04315.

212. 1997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *SAM Schiffahrt ir Stapf*, C-248/95 ir C-249/95, Rink. p. I-4475.
213. 1997 m. liepos 17 d. EBTT Sprendimas *National Farmers' Union ir kt.*, C-354/95, Rink. p. I-4559.
214. 1997 m. rugsėjo 17 d. EBTT Sprendimas *Dorsch Consult*, C-54/96, I-04961.
215. 1997 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) ir Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) prieš Komisiją*, T-213/95 ir T-18/96, Rink. p. II-01739.
216. 1997 m. lapkričio 4 d. EBTT Sprendimas *Parfums Christian Dior*, C-337/95, Rink. p. I-6013.
217. 1997 m. lapkričio 11 d. EBTT Sprendimas *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315.
218. 1997 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Enka*, 38/77, Rink. p. I-2203.
219. 1997 m. lapkričio 27 d. PIT Sprendimas *Kaysersberg SA prieš Komisiją*, T-290/94, Rink. p. II-2137.
220. 1998 m. sausio 29 d. PIT Sprendimas *Dubois ir Fils prieš Tarybą ir Komisiją*, T-113/96, Rink. p. II-125.
221. 1998 m. vasario 19 d. EBTT sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-309/95, Rink. p. I-655.
222. 1998 m. kovo 31 d. EBTT Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375.
223. 1998 m. balandžio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Sytraval et Brink's France*, C-367/95 P, Rink. p. I-1719.
224. 1998 m. gegužės 14 d. PIT Sprendimas *Mo och Domsjö prieš Komisiją*, T-352/94, Rink. p. II-1989.
225. 1998 m. birželio 16 d. EBTT Sprendimas *Racke*, C-162/96, Rink. p. I-3655.
226. 1998 m. birželio 17 d. PIT Sprendimas *Union Européenne de l'artisanat et des petites et moyennes entreprises (UEAPME) prieš Tarybą*, T-135/96, Rink. p. II-233.
227. 1998 m. liepos 6 d. EBTT sprendimas *Dillinger Hüttenwerke* prieš Komisiją, 236/86, Rink. p. 3761.
228. 1998 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Primex Produkte Import-Export GmbH & Co. KG, Gebr. Kruse GmbH, Interporc Im- und Export GmbH prieš Komisiją*, T-50/96, Rink. p. II-3773.
229. 1998 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *Jokela ir Pitkäranta*, C-9/97 et C-118/97, Rink. p. I-6267.
230. 1998 m. spalio 29 d. EBTT Sprendimas *Galileo Zaninotto prieš Ispettorato Centrale Repressione Frodi - Ufficio di Conegliano - Ministero delle risorse agricole, alimentari e forestali*, C-375/96, Rink. p. I-06629.
231. 1998 m. lapkričio 26 d. EBTT Sprendimas *Covita*, C-370/96, Rink. p. I-7711.
232. 1999 m. sausio 21 d. PIT Sprendimas *Riviera Auto Service Etablissements Dalmasso SA ir kt. prieš Komisiją*, T-185/96, T-189/96 ir T-190/96, Rink. p. II-00093.
233. 1999 m. vasario 23 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-42/97, Rink. p. I-869.

234. 1999 m. vasario 25 d. PIT Sprendimas *Antonio Giannini prieš Komisiją*, T-282/97 ir T-57/98, Rink. p. II-00151.
235. 1999 m. kovo 4 d. EBTT Sprendimas *Union française de l'express (Ufex) ir kt. prieš Komisiją ir May Courier*, C-119/97 P, Rink. p. I-01341.
236. 1999 m. kovo 16 d. EBTT Sprendimas *Danija, Vokietija ir Prancūzija prieš Komisiją*, C-289/96, C-293/96 ir C-299/96, Rink. p. I-1541.
237. 1999 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *The Queen prieš Secretary of State for the Environment ir Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte H.A. Standley ir kt. ir D.G.D. Metson ir kt.*, C-293/97, Rink. p. I-02603.
238. 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Chemie Linz prieš Komisiją*, C-245/92 P, Rink. p. I-4643.
239. 1999 m. liepos 8 d. EBTT Sprendimas *Hercules Chemicals NV prieš Komisiją*, C-51/92 P, Rink. p. I-4235.
240. 1999 m. liepos 8 d. PIT Sprendimas *Vlaamse Televisie Maatschappij prieš Komisiją*, T-266/97, Rink. p. II 2329.
241. 1999 m. spalio 14 d. *Atlanta AG ir kt. Prieš Komisiją ir Tarybą*, C-104/97 P, Rink. p. I-6983.
242. 1999 m. lapkričio 23 d. EBTT Sprendimas *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395.
243. 1999 m. gruodžio 1 d. PIT Sprendimas *Boehringer prieš Tarybą ir Komisiją*, T-125/96 ir T-152/96, Rink. p. II-3427.
244. 2000 m. vasario 17 d. PIT Sprendimas *Stork Amsterdam BV prieš Komisiją*, T-241/97, Rink. p. II-00309.
245. 2000 m. kovo 21 d. EBTT Sprendimas *Gabalfriša kt.*, nuo C-110/98 iki C-147/98, Rink. p. I-1577.
246. 2000 m. kovo 23 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Neubrandenburg prieš Leszek Labis (C-310/98) ir Sagpol SC Transport Miedzynarodowy i Spedycja (C-406/98)*, Rink. p. I-01797.
247. 2000 m. kovo 28 d. EBTT Sprendimas *Georg Badeck ir kt.*, C-158/97, Rink. p. I-01875.
248. 2000 m. kovo 30 d. EBTT Sprendimas *Coöperatieve Vereniging De Verenigde Bloemenveilingen Aalsmeer BA (VBA) prieš Florimex BV, Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijproducten (VGB)*, C-265/97 P, Rink. p. I-02061.
249. 2000 m. kovo 30 d. PIT Sprendimas *Kish Glass & Co. Ltd prieš Komisiją*, T-65/96, Rink. p. II-1885.
250. 2000 m. balandžio 4 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-269/97, Rink. p. I-2257.
251. 2000 m. gegužės 23 d. EBTT Sprendimas *Comité d'entreprise de la Société française de production ir kt. prieš Komisiją*, C-106/98 P, Rink. p. I-3659.
252. 2000 m. birželio 20 d. PIT Sprendimas *Euromin SA prieš Tarybą*, T-597/97, Rink. p. II-2419.
253. 2000 m. birželio 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, C-404/97, Rink. p. I-4897.

254. 2000 m. liepos 6 d. EBTT Sprendimas *Abrahamsson ir Anderson*, C-407/98, Rink. p. I-5539.
255. 2000 m. liepos 13 d. EBTT Sprendimas *Idéal tourisme SA prieš Belgijos valstybę*, C-36/99, Rink. p. I-06049.
256. 2000 m. rugsėjo 21 d. EBTT Sprendimas *Mediocurso prieš Komisiją*, C-462/98 P, Rink. p. I-7183.
257. 2000 m. rugsėjo 29 d. PIT Sprendimas *Confederación Española de Transporte de Mercancías (CETM) prieš Komisiją*, T-55/99, Rink. p. II-3207.
258. 2000 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Imperial Tobacco ir kt.*, C-74/99, Rink. p. I-8599.
259. 2000 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Europos Parlamentą ir Tarybą*, C-376/98, Rink. p. I-8419.
260. 2000 m. lapkričio 7 d. EBTT Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-168/98, Rink. p. I-9131.
261. 2000 m. lapkričio 8 d. PIT Sprendimas *Société anonyme Louis Dreyfus & Cie, Glencore Grain Ltd ir Compagnie Continentale (France) prieš Komisiją*, sujungtos bylos T-485/93, T-491/93, T-494/93 ir T-61/98, Rink. p. II-03659.
262. 2000 m. gruodžio 13 d. PIT sprendimas *DSTV prieš Komisiją*, T-69/99, Rink. p. II-4039.
263. 2000 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Masterfoods Ltd prieš HB Ice Cream Ltd.*, C-344/98, Rink. p. I-11369.
264. 2001 m. sausio 11 d. EBTT Sprendimas *Kofisa Italia*, C-1/99, Rink. p. I-207.
265. 2001 m. sausio 30 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-36/98, Rink. p. I-779.
266. 2001 m. vasario 15 d. EBTT Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197.
267. 2001 m. vasario 20 d. PIT Sprendimas *Mannesmannröhren-Werke AG prieš Komisiją*, T-112/98, Rink. p. II-729.
268. 2001 m. kovo 15 d. PIT Sprendimas *Société chimique Prayon-Rupel SA prieš Europos Komisiją*, T-73/98, Rink. p. II-867.
269. 2001 m. birželio 14 d. EBTT Sprendimas *Salzmann*, C-178/99, Rink. p. I-4421.
270. 2001 m. birželio 20 d. PIT Sprendimas *Euroalliages prieš Komisiją*, T-188/99, Rink. p. II-01757.
271. 2001 m. liepos 12 d. EBTT Sprendimas *Jippes ir kt.*, C-189/01, Rink. p. I-5689.
272. 2001 m. rugsėjo 18 d. PIT Sprendimas *Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom et Télévision française 1 SA (TF1) prieš Komisiją*, T-112/99, Rink. p. II-02459.
273. 2001 m. rugsėjo 20 d. EBTT Sprendimas *Banks*, C-390/98, Rink. p. I-6117.
274. 2001 m. spalio 2 d. PIT Sprendimas *Jean-Claude Martinez ir kt. prieš Europos Parlamentą*, T-222/99, T-327/99 ir T-329/99, Rink. p. II-02823.
275. 2001 m. spalio 9 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-377/98, Rink. p. I-07079.
276. 2001 m. spalio 24 d. EBTT Nutartis *Alexander Dory prieš Bundesrepublik Deutschland*, C-186/01 R, Rink. p. I-07823.
277. 2001 m. lapkričio 8 d. EBTT Sprendimas *Silos*, C-228/99, Rink. p. I-8401.

278. 2001 m. lapkričio 22 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-301/97, Rink. p. I-8853.
279. 2001 m. lapkričio 27 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-424/99, Rink. p. I-9285.
280. 2001 m. lapkričio 29 d. EBTT Sprendimas *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445.
281. 2001 m. gruodžio 13 d. EBTT Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-93/00, Rink. p. I-10119.
282. 2002 m. sausio 15 d. EBTT Sprendimas *Lutz ir kt.*, C-182/00, Rink. p. I-547.
283. 2002 m. sausio 29 d. EBTT Sprendimas *Pokrzeptowicz-Meyer*, C-162/00, Rink. p. I-1049.
284. 2002 m. vasario 28 d. PIT Sprendimas *British Shoe Corporation Footwear Supplies Ltd ir kt. prieš Tarybą*, T-598/97, Rink. p. II-1155.
285. 2002 m. kovo 12 d. EBTT Sprendimas *Omega Air ir kt.* C-27/00 ir C-122/00, Rink. p. I-2569.
286. 2002 m. balandžio 18 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-61/96, Rink. p. I-03439.
287. 2002 m. gegužės 3 d. PIT Sprendimas *Jégo-Quééré prieš Komisiją*, Rink. p. II-2365.
288. 2002 m. gegužės 16 d. EBTT Sprendimas *Schilling ir Nehring*, C-63/00, Rink. p. I-4483.
289. 2002 m. birželio 6 d. PIT Sprendimas *Airtours plc prieš Komisiją*, T-342/99, Rink. p. II-02585.
290. 2002 m. birželio 18 d. EBTT Sprendimas *Nyderlandai prieš Komisiją*, C-314/99, Rink. p. I-05521.
291. 2002 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG prieš Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, C-210/00, Rink. p. I-06453.
292. 2002 m. liepos 25 d. EBTT Sprendimas *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.
293. 2002 m. rugsėjo 10 d. PIT Nutartis *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259.
294. 2002 m. rugsėjo 24 d. EBTT Sprendimas *Falck SpA ir Acciaierie di Bolzano SpA prieš Komisiją*, C-74/00 P ir C-75/00 P, Rink. p. I-7869.
295. 2002 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Limburgse Vinyl Maatschappij NV ir kiti prieš Komisiją*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P, C-251/99 P, C-252/99 P ir C-254/99, Rink. p. I-8375.
296. 2002 m. spalio 22 d. EBTT Sprendimas *National Farmers' Union prieš Secrétariat général du gouvernement*, C-241/01, Rink. p. I-9079.
297. 2002 m. spalio 22 d. PIT Sprendimas *Schneider Electric SA prieš Komisiją*, T-310/01, Rink. p. II-04071.
298. 2002 m. spalio 25 d. PIT Sprendimas *Tetra Laval BV prieš Komisiją*, T-5/02, Rink. p. II-04381.
299. 2002 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimą *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453.
300. 2003 m. sausio 9 d. EBTT Sprendimas *Petrotub ir Republica prieš Tarybą*, C-76/00 P, Rink. p. I-79.

301. 2003 m. sausio 15 d. PIT Sprendimas *Philip Morris International Inc*, T-377/00, T-379/00, T-380/00, T-260/01 ir T-272/01, Rink. p. II-1.
302. 2003 m. sausio 21 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą*, C-378/00, Rink. p. I-00937.
303. 2003 m. kovo 6 d. EBTT Sprendimas *Molkerei Wagenfeld Karl Niemann GmbH*, C-14/01, Rink. p. I-2279.
304. 2003 m. kovo 19 d. PIT Sprendimas *CMA CGM ir kt. prieš Komisiją*, T-213/00, Rink. p. II-913.
305. 2003 m. balandžio 3 d. PIT Sprendimas *BaByliss prieš Komisiją*, T-114/02, Rink. p. II-1279.
306. 2003 m. birželio 12 d. EBTT Sprendimas *Schmidberger*, C-112/00, Rink. p. I-5659.
307. 2003 m. birželio 26 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-404/00, Rink. p. I-6695.
308. 2003 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Kik*, C-361/01 P, Rink. p. I-08283.
309. 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-211/01, Rink. p. I-8913.
310. 2003 m. rugsėjo 11 d. EBTT Sprendimas *Austrija prieš Tarybą*, C-445/00, Rink. p. I-08549.
311. 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, C-239/01, Rink. p. I-10333.
312. 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Biret International prieš Tarybą*, C-93/02 P, Rink. p. I-10497.
313. 2003 m. rugsėjo 30 d. EBTT Sprendimas *Gerhard Köbler prieš Austriją*, C-224/01, Rink. p. I-10239.
314. 2003 m. gruodžio 3 d. PIT Sprendimas *Audi prieš VRDT (TDI)*, T-16/02, Rink. p. II-5167.
315. 2003 m. spalio 2 d. EBTT Sprendimas *Siderúrgica Aristrain Madrid SL prieš Komisiją*, C-196/99 P, Rink. p. I-11005.
316. 2003 m. gruodžio 9 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-129/00, Rink. p. I-14637.
317. 2004 m. sausio 13 d. PIT Sprendimas *Thermenhotel Stoiser Franz ir kt. prieš Komisiją*, T-158/99, Rink. p. II-1.
318. 2004 m. balandžio 27 d. išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-257/01, Rink. p. I-345.
319. 2004 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-338/01, Rink. p. I-4829.
320. 2004 m. balandžio 29 d. EBTT Sprendimas *Gemeente Leusden ir Holin Groep*, C-487/01 ir C-7/02, Rink. p. I-5337.
321. 2004 m. birželio 29 d. EBTT Sprendimas *Front National*, C-486/01 P, Rink. p. I-6289.
322. 2004 m. liepos 8 d. PIT Sprendimas *Dalmine SpA prieš Komisiją*, T-50/00, Rink. p. II-2395.
323. 2004 m. liepos 15 d. EBTT Sprendimas *Di Lenardo ir Dilexport*, C-37/02 ir C-38/02, Rink. p. I-6911.
324. 2004 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Komisiją*, C-304/01, Rink. p. I-07655.

325. 2004 m. spalio 5 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-475/01, Rink. p. I-8923.
326. 2004 m. spalio 12 d. EBTT Sprendimas *Roberto Nicoli prieš Eridania SpA*, C-87/00, Rink. p. I-09357.
327. 2004 m. spalio 14 d. EBTT Sprendimas *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH prieš Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, C-36/02, Rink. p. I-09609.
328. 2004 m. gruodžio 14 d. EBTT Sprendimas *Swedish Match*, C-210/03, Rink. p. I-11893.
329. 2005 m. vasario 15 d. Sprendimas *Komisija prieš Tetra Laval*, C-12/03 P, Rink. p. I-987.
330. 2005 m. kovo 1 d. EBTT Sprendimas *Léon Van Parys NV prieš Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, C-377/02, Rink. p. I-01465.
331. 2005 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Tempelman et van Schaijk*, C-96/03 ir C-97/03, Rink. p. I-1895.
332. 2005 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Ispaniją prieš Tarybą*, C-342/03, Rink. p. I-01975.
333. 2005 m. balandžio 14 d. EBTT Sprendimas *Hauptzollamt Hamburg-Jonas prieš Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG*, C-385/03, Rink. p. I-02997.
334. 2005 m. gegužės 3 d. EBTT Sprendimas *Berlusconi ir kt.*, C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, Rink. p. I-03565.
335. 2005 m. gegužės 12 d. EBTT Sprendimas *ERSA*, C-347/03, Rink. p. I-3785.
336. 2005 m. gegužės 31 d. EBTT Sprendimas *Synetairismos Farmakopoion Aitolias & Akarnanias (Syfait) ir kiti prieš GlaxoSmithKline plc ir GlaxoSmithKline AEVE*, C-53/03, Rink. p. I-04609.
337. 2005 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *VEMW ir kt.*, C-17/03, Rink. p. I-4983.
338. 2005 m. birželio 15 d. PIT Sprendimas *Fred Olsen, SA prieš Komisiją*, T-17/02, Rink. p. II-02031.
339. 2005 m. birželio 15 d. PIT Sprendimas *Tokai Carbon ir kt. prieš Komisiją*, T-71/03, T-74/03, T-87/03 ir T-91/03, Rink. p. II-00010.
340. 2005 m. birželio 15 d. PIT Sprendimas *Corsica Ferries France prieš Komisiją* T-349/03, Rink. p. II-2197.
341. 2005 m. birželio 22 d. PIT Sprendimas *Centro informativo per la collaborazione tra le imprese e la promozione degli investimenti in Sicilia SpA (CIS) prieš Komisiją*, T-102/03, Rink. p. I-02357.
342. 2005 m. birželio 28 d. EBTT Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425.
343. 2005 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Längst*, C-165/03, Rink. p. I-5637.
344. 2005 m. birželio 30 d. PIT Sprendimas *Eugénio Branco, Lda prieš Komisiją*, T-347/03, Rink. p. II-02555.
345. 2005 m. birželio 30 d. EBTT Sprendimas *Alessandrini Srl ir kt. prieš Komisiją*, C-295/03 P, Rink. p. I-05673.
346. 2005 m. rugsėjo 13 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879.
347. 2005 m. rugsėjo 21 d. PIT Sprendimas *EDP - Energias de Portugal, SA prieš Komisiją*, T-87/05, Rink. p. II-03745.

348. 2005 m. spalio 19 d. PIT Sprendimas *Cofradía de pescadores de „San Pedro“ de Bermeo ir kt. prieš Tarybą*, T-415/03, Rink. p. II-04355.
349. 2005 m. spalio 20 d. EBTT Sprendimas *Staat der Nederlanden (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij) prieš Ten Kate Holding Musselkanaal BV ir kt.*, C-511/03, Rink. p. I-08979.
350. 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Mangold*, C-144/04, Rink. p. I-9981.
351. 2005 m. gruodžio 6 d. EBTT Sprendimas *Gaston Schuld Douane-expediteur BV prieš Minister von Landbouw, Natur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513.
352. 2005 m. gruodžio 15 d. EBTT Sprendimas *Graikija prieš Komisiją*, C-86/03, Rink. p. I-10979.
353. 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-94/03, Rink. p. I-1.
354. 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *Ministero dell'Economia e delle Finanze prieš Cassa di Risparmio di Firenze SpA, Fondazione Cassa di Risparmio di San Miniato ir Cassa di Risparmio di San Miniato SpA*, C-222/04, Rink. p. I-289.
355. 2006 m. sausio 10 d. EBTT Sprendimas *IATA ir ELFAA*, C-344/04, Rink. p. I-403.
356. 2006 m. sausio 12 d. EBTT Sprendimas *Agrarproduktion Staebelow*, C-504/04, Rink. p. I-679.
357. 2006 m. sausio 26 d. PIT Sprendimas *Medici Grimm KG prieš Tarybą*, T-364/03, Rink. p. II-00079.
358. 2006 m. vasario 23 d. EBTT Sprendimas *Atzeni ir kt.*, C-346/03 ir C-529/03, Rink. p. I-1875.
359. 2006 m. kovo 16 d. EBTT Sprendimas *Emsland-Stärke*, C-94/05, Rink. p. I-2619.
360. 2006 m. balandžio 27 d. EBTT Sprendimas *Familiensache: Standesamt Stadt Niebüll*, C-96/04, Rink. p. I-3561.
361. 2006 m. gegužės 10 d. PIT Sprendimas *Air One SpA prieš Komisiją*, T-395/04, Rink. p. II-1343.
362. 2006 m. gegužės 11 d. EBTT Sprendimas *FrieslandCoberco Dairy Foods*, C-11/05, Rink. p. I-4285.
363. 2006 m. birželio 13 d. PIT Sprendimas *Cathal Boyle ir kt. prieš Komisiją*, T-218/03-T-240/03, Rink. p. II-1699.
364. 2006 m. birželio 13 d. EBTT Sprendimas *byloje Traghetti del Mediterraneo prieš Italiją*, C-173/03, Rink. p. I-05177.
365. 2006 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimas *Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479.
366. 2006 m. birželio 22 d. EBTT Sprendimas *Conseil général de la Vienne*, C-419/04, Rink. p. I-5645.
367. 2006 m. liepos 4 d. PIT Sprendimas *easyJet Airline Co. Ltd Komisiją*, T-177/04, Rink. p. II-01931.
368. 2006 m. liepos 11 d. EBTT Sprendimas *Franz Egenberger*, C-313/04, Rink. p. I-6331.
369. 2006 m. rugsėjo 19 d. EBTT Sprendimas *Wilson*, C-506/04, Rink. p. I-8613.
370. 2006 m. rugsėjo 27 d. PIT Sprendimas *Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA prieš Komisiją*, T-314/01, Rink. p. II-03085.

371. 2006 m. gruodžio 13 d. PIT Sprendimas *FNSEA ir kt. prieš Komisiją*, T-217/03 ir T-245/03, Rink. p. II-04987.
372. 2007 m. sausio 9 d. PIT Įsakymas *Lootus Teine Osaihing prieš Tarybą*, T-127/05, Rink. p. II-00001.
373. 2007 m. kovo 8 d. EBTT Sprendimas *Roquette Frères*, C-441/05, Rink. p. I-1993.
374. 2007 m. kovo 13 d. EBTT Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-02271.
375. 2007 m. kovo 22 d. EBTT Sprendimas *Regione Siciliana prieš Komisiją*, C-15/06 P, Rink. p. I-2591.
376. 2007 m. birželio 7 d. EBTT Sprendimas *Van der Weerd ir kt. Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, C-222/05– C-225/05, Rink. p. I-04233.
377. 2007 m. liepos 18 d. EBTT Sprendimas *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato prieš Lucchini SpA*, C-119/05, Rink. p. I-06199.
378. 2007 m. liepos 18 d. EBTT Sprendimas *Industrias Químicas del Vallés prieš Komisiją*, C-326/05 P, Rink. p. I-6557.
379. 2007 m. rugsėjo 12 d. PIT Sprendimas *Italiija ir Brandt Italia prieš Komisiją*, T-239/04 ir T-329/04, Rink. p. II-03265.
380. 2007 m. rugsėjo 17 d. PIT Sprendimas *Akzo ir Akcros prieš Komisiją*, T-125/03 ir T-253/03, Rink. p. II-3523.
381. 2007 m. rugsėjo 20 d. PIT Sprendimas *Salvat père & fils ir kt. prieš Komisiją*, T-136/05, Rink. p. II-04063.
382. 2007 m. rugsėjo 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-177/06, Rink. p. I-07689.
383. 2007 m. spalio 23 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-440/05, Rink. p. I-9097.
384. 2007 m. spalio 25 d. EBTT Sprendimas *Komninou ir kt. prieš Komisiją*, C-167/06 P, Rink. p. I-00141.
385. 2007 m. lapkričio 8 d. EBTT Nutartis *Fratelli Martini ir Cargill*, C-421/06, Rink. p. I-00152.
386. 2007 m. lapkričio 22 d. EBTT Sprendimas *Sniace SA prieš Komisiją*, C-260/05 P, Rink. p. I-10005.
387. 2007 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Ispanija prieš Lensing*, C-525/04 P, Rink. p. I-9947.
388. 2007 m. gruodžio 11 d. EBTT Sprendimas *Skoma-Lux sro prieš Celní ředitelství Olomouc*, C-161/06, Rink. p. I-10841.
389. 2007 m. gruodžio 18 d. EBTT Sprendimas *Laval un Partneri Ltd prieš Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan ir Svenska Elektrikerförbundet*, C-341/05, Rink. p. I-11767.
390. 2008 m. balandžio 3 d. PIT Sprendimas *Kongra-Gel ir kt. prieš Tarybą*, T-253/04, Rink. p. II-00046.
391. 2008 m. gegužės 6 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-133/06, Rink. p. I-3189.
392. 2008 m. gegužės 15 d. EBTT Sprendimas *Ispanija prieš Tarybą*, C-442/04, Rink. p. I-03517.
393. 2008 m. gegužės 20 d. EBTT Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-91/05, Rink. p. I-3651.
394. 2008 m. liepos 1 d. PIT Sprendimas *Região autónoma dos Açores prieš Tarybą*, T-37/04, Rink. p. II-00103.

395. 2008 m. liepos 9 d. PIT Sprendimas *Alitalia - Linee aeree italiane SpA prieš Komisiją*, T-301/01, Rink. p. II-01753.
396. 2008 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05, Rink., p. I-06351.
397. 2008 m. rugsėjo 9 d. EBTT Sprendimas *FIAMM ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, C-120/06 P ir C-121/06 P, Rink. p. I-06513.
398. 2008 m. rugsėjo 10 d. PIT Sprendimas *Evropaïki Dynamiki prieš Teisingumo Teismą*, T-272/06, Rink. p. II-00169.
399. 2008 m. spalio 23 d. PIT Sprendimas *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą*, T-256/07, Rink. p. II-3019.
400. 2008 m. lapkričio 28 d. PIT Sprendimas *Hotel Cipriani SpA ir kt. prieš Komisiją*, T-254/00, T-270/00 ir T-277/00, Rink. p. II-03269.
401. 2008 m. gruodžio 16 d. EBTT Sprendimas *CARTESIO Oktató és Szolgáltató bt*, C-210/06, Rink. p. I-09641.
402. 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Arcelor Atlantique ir Lorraine ir kt.*, C-127/07, Rink. p. I-9895.
403. 2008 m. gruodžio 22 d. EBTT Sprendimas *Regie Networks*, C-333/07, Rink. p. I-10807.
404. 2009 m. vasario 10 d. EBTT Sprendimas *Airija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-301/06, Rink. p. I-593.
405. 2009 m. vasario 19 d. EBTT Sprendimas *Gorostiaga Atxalandabaso prieš Parlamentą*, C-308/07 P, Rink. p. I-1059.
406. 2009 m. kovo 4 d. PIT Sprendimas *Associazione italiana del risparmio gestito ir Fineco Asset Management SpA prieš Komisiją*, T-445/05, Rink. p. II-00289.
407. 2009 m. kovo 10 d. EBTT Sprendimas *Heinrich*, C-345/06, Rink. p. I-1659.
408. 2009 m. kovo 19 d. EBTT Sprendimas *Mitsui & Co. Deutschland*, C-256/07, Rink. p. I-1951.
409. 2009 m. gegužės 20 d. PIT Sprendimas *VIP Car Solutions prieš Parlamentą*, T-89/07, Rink. p. II-1403.
410. 2009 m. birželio 4 d. EBTT Sprendimas *Balbiino AS prieš Pöllumajandusminister ir Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskus*, C-560/07, Rink. p. I-04447.
411. 2009 m. birželio 11 d. EBTT Sprendimas *Agrana Zucker*, C-33/08, Rink. p. I-05035.
412. 2009 m. liepos 2 d. EBTT Sprendimas *Bavaria ir Bavaria Italia*, C-343/07, Rink. p. I-05491.
413. 2009 m. rugsėjo 3 d. EBTT Sprendimas *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, C-166/07, Rink. p. I-7135.
414. 2009 m. rugsėjo 9 d. PIT Sprendimas *Holland Malt BV prieš Komisiją*, T-369/06, Rink. p. II-3313.
415. 2009 m. rugsėjo 9 d. PIT Sprendimas *Diputación Foral de Álava prieš Komisiją*, T-30/01 – T-32/01 ir T-86/02 – T-88/02, Rink. p. II-2919.
416. 2009 m. rugsėjo 10 d. EBTT Sprendimas *Plantanol*, C-201/08, Rink. p. I-8343.
417. 2009 m. spalio 7 d. PIT Sprendimo *Vischim Srl prieš Komisiją*, T-380/06, Rink. p. II-03911.

418. 2009 m. spalio 15 d. EBTT Sprendimas *Enviro Tech (Europe)*, C-425/08, Rink. p. I-10035.
419. 2009 m. gruodžio 10 d. EBTT Sprendimas *Umweltanwalt von Kärnten*, C-205/08, Rink. p. I-11525.
420. 2009 m. gruodžio 17 d. BT Sprendimas *Solvay SA prieš Europos Komisiją*, T-58/01, Rink. p. II-04781.
421. 2010 m. kovo 2 d. BT Sprendimas *Arcelor SA prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-16/04, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
422. 2010 m. sausio 14 d. ESTT Sprendimas *Stadt Papenburg prieš Bundesrepublik Deutschland*, C-226/08, Rink. p. I-00131.
423. 2010 m. kovo 3 d. BT Sprendimas *Freistaat Sachsen (Vokietija), MB Immobilien Verwaltungs GmbH ir MB System GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, T-102/07 ir T-120/07, Rink. p. II-00585.
424. 2010 m. kovo 9 d. ESTT Sprendimas *ENI SpA prieš Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare ir kt.*, C-379/08 ir C-380/08, Rink. p. I-02007.
425. 2010 m. balandžio 15 d. ESTT Sprendimas *Gualtieri prieš Komisiją*, C-485/08 P, dar nepaskelbto Rinkinyje.
426. 2010 m. balandžio 28 d. BT Sprendimas *Amann & Söhne ir Cousin Filterie prieš Komisiją*, T-446/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
427. 2010 m. birželio 8 d. Sprendimas *Vodafone ir kt.*, C-58/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
428. 2010 m. birželio 22 d. ESTT sprendimas *Aziz Melki ir Sélim Abdeli*, C-188/10 ir C-189/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
429. 2010 m. birželio 29 d. ESTT Sprendimas *Baudžiamoji byloje prieš E ir F*, C-50/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
430. 2010 m. rugsėjo 30 d. ESTT Sprendimas *Uzonyi*, C-133/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
431. 2010 m. liepos 1 d. ESTT Sprendimas *Knauf Gips*, C-407/08 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
432. 2010 m. liepos 1 d. ESTT Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-442/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
433. 2010 m. liepos 8 d. ESTT Sprendimas *Afton Chemical Limited prieš Secretary of State for Transport*, C-343/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
434. 2010 m. rugsėjo 6 d. BT Nutartis *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą*, T-18/10 R, Rink. p. II-00075.
435. 2010 m. rugsėjo 14 d. ESTT Sprendimas *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd prieš Komisiją*, C-550/07 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
436. 2010 m. spalio 21 d. ESTT Sprendimas *Padawan*, C-467/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
437. 2010 m. spalio 21 d. ESTT Sprendimas *Nidera Handelscompagnie BV prieš Mokestinį ginčų komisiją prie LRV*, C-385/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
438. 2010 m. gruodžio 7 d. BT Sprendimas *Frucona Košice a.s. prieš Europos Komisiją*, T-11/07, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
439. 2010 m. gruodžio 16 d. ESTT Sprendimas *Kahla Thüringen Porzellan prieš Komisiją*, C-537/08 P, dar nepaskelbto Rinkinyje.
440. 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *Europos Komisija prieš Italijos Respubliką*, C-304/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

441. 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT Sprendimas *RTL Belgium SA*, C-517/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
442. 2011 m. kovo 1 d. ESTT Sprendimas *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ir kt.*, C-236/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
443. 2011 m. kovo 17 d. ESTT Sprendimas *AJD Tuna*, C-221/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
444. 2011 m. kovo 22 d. BT Sprendimas *Latvija prieš Komisiją*, T-369/07, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
445. 2011 m. kovo 24 d. ESTT Sprendimas *ISD Polska sp. z o.o. ir kt. prieš Komisiją*, C-369/09 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
446. 2011 m. vasario 17 d. *Zhejiang Xinshiji Foods Co. Ltd ir Hubei Xinshiji Foods Co. Ltd prieš Tarybą*, T-122/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
447. 2011 m. vasario 17 d. ESTT Sprendimas *Bolton Alimentari SpA prieš Agenzia delle Dogane*, C-494/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
448. 2011 m. kovo 8 d. ESTT Nuomonė Nr. 1/09, dar nepaskelbta Rinkinyje.
449. 2011 m. balandžio 13 d. BT Sprendimas *Safariland LLC prieš Vidaus rinkos derinimo tarnybą (prekių ženklams ir pramoniniam dizainui) (VRDT)*, T-262/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
450. 2011 m. gegužės 12 d. ESTT Sprendimas *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-176/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
451. 2011 m. gegužės 12 d. ESTT Sprendimas *Polska Telefonía Cyfrowa sp. z o.o. prieš Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej*, C-410/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
452. 2011 m. birželio 14 d. ESTT Sprendimas *Chambre de recours des écoles européennes*, C-196/09, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
453. 2011 m. birželio 16 d. ESTT Sprendimas *Gebr. Weber GmbH prieš Jürgen Wittmer (C-65/09) ir Ingrid Putz prieš Medianess Electronics GmbH (C-87/09)*, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
454. 2011 m. spalio 25 d. BT Sprendimas *Microban International Ltd ir Microban (Europe) Ltd prieš Europos Komisiją*, T-262/10, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
455. 2011 m. lapkričio 16 d. ESTT Sprendimas *Bank Melli Iran prieš Europos Sąjungos Tarybą*, C-548/09 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

Generalinių advokatų išvados

456. Generalinio advokato Roemer išvada byloje *Zuckerfabric Watenstedt*, C-6/68, Rink. p. 595.
457. Generalinio advokato Gand išvada byloje *SA Alcan Aluminium prieš Komisiją*, C-64/69, Rink. p. 385.
458. Generalinio advokato Roemer išvada sujungtose bylose *NV Internationale Credieten Handelsvereniging „Rotterdam“ ir De Coöperatieve Suikerfabriek en Raffinaderij G.A. „Puttershoek“ prieš Minister van Landbouw en Visserij te 's-Gravenhage*, 73-74/63, Rink. p. 1.
459. Generalinio advokato Reischl išvada byloje *Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1922.
460. Generalinio advokato Capotorti išvada byloje *Granaria prieš Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten*, 101/78, Rink. p. 640.

461. Generalinio Advokato Slynn išvada byloje *Bethell prieš Komisiją*, 246/81, Rink. p. I-2501.
462. Generalinio advokato Darmon išvada byloje *Société des produits de maïs SA contre Administration des douanes et droits indirects*, 112/83, Rink. p. 720.
463. Generalinio advokato Mancini išvada byloje *Foto-Frost prieš Hauptzollamt Lübeck-Ost*, 314/85, Rink. p. 4214.
464. Generalinio advokato Mischo išvada byloje *Deutz und Geldermann prieš Tarybą*, 26/86, Rink., p. 941.
465. Generalinio advokato Lenz išvada byloje *Gibraltaras prieš Tarybą*, C-298/89, Rink., p. I-03605.
466. Generalinio Advokato Jacobs išvada byloje *Extramet*, C-358/89, Rink. p. I-2501.
467. Generalinio advokato Van Gerven išvada byloje *Komisija prieš BASF ir kt.*, C-137/92 P, Rink. p. I-2555.
468. Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, p. I-00833.
469. Generalinio advokato M. Darmon išvada byloje *Roquette Frères SA prieš Hauptzollamt Geldern*, C-228/92, Rink. p. I-01445.
470. Generalinio advokato Lenz išvada byloje *Bosman*, C-415/93, Rink. p. I-04921.
471. Generalinio Advokato Cosmas išvada byloje *Stiching Greenpeace Council (Greenpeace International) ir kiti prieš Tarybą*, C-321/95, Rink. p. I-165.
472. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Associazione agricoltori della provincia di Rovigo ir kt.*, C-142/95 P, Rink. p. I-669.
473. Generalinio advokato Saggio išvada byloje *Portugalija prieš Tarybą*, C-149/96, Rink. p. I-8395.
474. Generalinio advokato Fennelly išvada byloje *Victoria Film*, C-134-97, Rink. p. I-07023.
475. Generalinio advokato Saggio išvada byloje *Gabalfrisa kt.*, nuo C-110/98 iki C-147/98, Rink. p. I-1577.
476. Generalinio advokato Cosmas išvada byloje *Masterfoods Ltd prieš HB Ice Cream Ltd.*, C-344/98, p. I-11369.
477. Generalinio advokato Saggio išvada byloje *Abrahamsson ir Anderson*, C-407/98, Rink. p. I-5539.
478. Generalinio advokato Alber išvada byloje *Taryba prieš Christiane Chvatal ir kt., Antoinette Losch*, C-432/98 P ir C-433/98 P, Rink. p. I-8535.
479. Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Nachi Europe GmbH prieš Hauptzollamt Krefeld*, C-239/99, Rink. p. I-01197.
480. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *De Coster*, C-17/00, Rink. p. I-9445.
481. Generalinio Advokato Jacobs išvada byloje *UPA prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.
482. Generalinio advokato P. Léger išvada byloje *Bigi*, C-66/00, Rink. p. I-5917.
483. Generalinio advokato Leger išvada byloje *Komisija prieš Conseil des communes et régions d'Europe (CCRE)*, C-87/01 P, Rink. p. I-07617.
484. Generalinio advokato D. Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Vokietija ir Danija prieš Komisiją*, C-465/02 ir C-466/02, Rink. p. I-9115.

485. Generalinio advokato A. Tizzano išvada byloje *Komisija prieš Tetra Laval*, C-12/03 P, Rink. p. I-987.
486. Generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Syfait*, C-53/03, Rink. p. I-4609.
487. Generalinės advokatės Sharpston išvada byloje *R.J. Reynolds Tobacco Holdings Inc. prieš Komisiją*, C-131/03 P, Rink. p. I-07795.
488. Generalinio advokato Léger išvada byloje *Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479.
489. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Atzeni ir kt.*, C-346/03 ir C-529/03, Rink. p. I-1875.
490. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Gaston Schul Douane-expediteur BV prieš Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, C-461/03, Rink. p. I-10513.
491. Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje *Franz Egenberger GmbH Molkerei und Trockenwerk prieš Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung*, C-313/04, Rink. p. I-06331.
492. Generalinio advokato Bott išvada byloje *Ispanija prieš Komisiją*, C-442/04, Rink. p. I-03517.
493. Generalinio Advokato M. Poiares Maduro išvada byloje *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kiti prieš Conseil des ministres*, C-305/05, Rink. p. I-5305.
494. Generalinio advokato M. Poiares Maduro išvada byloje *FIAMM ir FIAMM Technologies prieš Tarybą ir Komisiją*, C-120/06 P ir C-121/06 P, Rink. p. I-6513.
495. Generalinės advokatės Juliane Kokott išvada byloje *Komisija prieš Tarybą*, C-13/07, neskelbta Rinkinyje.
496. Generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd prieš Komisiją*, C-550/07 P, neskelbta Rinkinyje.
497. Generalinės advokatės J. Kokott išvada byloje *S.P.C.M. ir kt.*, C-558/07, Rink. p. I-05783.
498. Generalinės advokatės V. Trstenjak išvada byloje *Audiolux ir kt.*, C-101/08, Rink. p. I-09823.
499. Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje *Komisija prieš Vokietiją*, C-442/08, neskelbta Rinkinyje.
500. Generalinio advokato P. Cruz Villanón išvada byloje *Georgi Ivanov Elchinov prieš Nacionalna zdravnoosiguritelna kasa*, C-173/09, neskelbta Rinkinyje.
501. Generalinės advokatės J. Kokott išvada byloje *Afton Chemical*, C-343/09, neskelbta Rinkinyje.

Nacionalinių teismų sprendimai

Lietuvos teismų sprendimai

502. Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai* LR Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas.

503. Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*
504. Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*
505. Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*
506. Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl LR baudžiamojo proceso kodekso Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai).*
507. Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*
508. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. liepos 25 d. nutartis A-438-305/2011.

Kitų valstybių nacionalinių teismų sprendimai

509. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo (1987) 75 BverfGE 223 – Kloppenburg, English translation in [1988] 3 *Common Market Law Review* 1.
510. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 9 d. sprendimas 1 BvR 1036/99, *R v Germany* http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20010109_1bvr103699.html
511. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 7 d. sprendimas *Banana* 2 BvL 1/97, BVerfGE 102.
512. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 30 d. sprendimas 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08 and 2 BvR 182/09.

Specialioji literatūra

Knygos

513. Albers-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

514. Anciuviėnė M. *Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje*. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Vilnius: Justitia. 2002.
515. Anderson, D. W. K., Demetriou, M. *References to the European Court*. Sweet & Maxwell, 2002.
516. Arnull, A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006.
517. Arnull, A., Barnard, C., Dougan, M. & Spaventa, E. (eds.) *Constitutional Order of States: Essays in Honour of Alan Dashwood*, Hart Publishing, 2011.
518. Bell, J. *Principles of French Law*. 2nd ed. Oxford/New York: Oxford University Press, 2008.
519. Bergström, C.F. *Comitology – Delegation of Powers in the European Union and the Committee System*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
520. Bradley, A.W., Ewing, K.D. *Constitutional and Administrative Law*. 14th ed. Pearson Longman: Harlow, 2007.
521. Chalmers, D., Davies, G., Monti G. *European Union Law*. New York: Cambridge University Press, 2nd ed., 2010.
522. Craig, P. *EU Administrative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
523. Craig, P., de Burca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2008.
524. Douglas-Scott, S. *Constitutional Law of the European Union*. London: Pearson Education Limited, 2002.
525. Hartley, T. C. *Constitutional Problems of the European Union*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 1999.
526. Hartley, T. C. *European Union Law in a Global Context. Text, Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
527. Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*. 6th ed., Clarendon Press. 2007.
528. Iglesias, R. C. G. *National Constitutional Courts and European Community Law - Constitutional Justice and the le of Law, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania*, Vilnius, 2003.
529. Jackson, V.C., Tushnet, M. *Comparative Constitutional Law*. Foundation Press, 2nd ed., 2006.
530. Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011.
531. Lenaerts, K.; Arts, D. ir Maselis, I. *Procedural Law of the European Union*, 2nd edition, London: Sweet & Maxwell, 2006.
532. Levin, R.M., Emmert, F., Feddersen, Ch.T. *Administrative Law of the EU: Judicial Review*. American Bar Association, 2009.
533. Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
534. Prechal, S. *Directives in EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006.
535. Rasmussen, H. *European Court of Justice*. Gadjura, Copenhagen, 1998.
536. Reimann, M., Zekoll, J. *Introduction to German Law*. 2nd ed. Kluwer Law International: Hague, 2005.

537. Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F. *Judicial Protection in the European Union*. Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2001.
538. Schütze, R. *From Dual to Cooperative Federalism: The Changing Structure of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
539. Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2006.
540. Türk, A. H. *The Concept of Legislation in European Community Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
541. Türk, A.H. *Judicial Review in EU Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 2009.
542. Vadapalas V., Anciuviene M., Jarukaitis I. Europos Sąjungos ateities teisinės problemos. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Mokslinis redaktorius V. Vadapalas. Vilnius: Justitia, 2002.
543. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Antrasis leidimas. Justitia, Vilnius, 2004.
544. Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2007.
545. Weatherill, S. *Cases and Materials on EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
546. Weiler, J. H. H. *The Constitution of Europe: „Do the new clothes have an emperor?“ and other essays on European integration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Straipsniai

547. Albers-Llorens, A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? 62(1) *Cambridge Law Journal*, 2003, p. 72-92.
548. Albers-Llorens, A. Edging Towards Closer Scrutiny? The Court of Justice and Its Review of the Compatibility of General Measures With the Protection of Economic Rights and Freedoms. Published in Arnull, A., Barnard, C., Dougan, M. & Spaventa, E. (eds.) *Constitutional Order of States: Essays in Honour of Alan Dashwood*, Hart Publishing, 2011.
549. Amato, G. Constitutional Developments in Europe. *Cambridge Yearbook of European Legal studies 2005-2006*, p. 1-8.
550. Anagnostaras, G. The Quest for an Effective Remedy and the Measure of Judicial Protection Afforded to Putative Community Law Rights. *European Law Review*, 2007, 32: 727-739.
551. Anagnostaras, G. Erroneous Judgments and the Prospect of Damages: the Scope of the Principle of Governmental Liability for Judicial Breaches. *European Law Review*. 2006, 31: 737 – 746.
552. Arnull, A. National courts and the validity of Community acts. *European Law Review*, 1988, p.125-131.
553. Arnull, A. Private Applicants and the Action of Annulment under Article 173 of the EC Treaty. *Common Market Law Review*, 1995, Vol. 32, p. 7-49.
554. Arnull, A. Private Applicants and the Actions for Annulment since *Codorniu*. 38 *Common Market Law Review*, 2001, p.7-52.
555. Arnull, A. The Rule of Law in the European Union. Publikuota knygoje Arnull,A., Wincott, D. (ed.). *Accountability and Legitimacy of the European Union*. Oxford, Oxford University Press, 2003.

556. Arnall, A. A Constitutional Court for Europe? *Cambridge Yearbook of European Legal studies*, 2003-2004, p. 1-34.
557. Arnall A. Editorial. April Shower for Jégo-Quééré. *European Law Review*, 2004, Vol. 29, p. 287-288.
558. Arnall A. The Principle of Effective Judicial Protection in EU law: An Unruly Horse? *European Law Review*, 2011, Vol. 1, p. 51-70.
559. Barav, A. Direct and Individual Concern: An Almost Insurmountable Barrier to the Admissibility of Individual Appeal to the EEC Court. *Common Market Law Review*, 1974, Vol. 11, p. 191-198.
560. Barav, A. Some Aspects of the Preliminary Rulings Procedure in EEC Law. 2 *European Law Review*, 1977.
561. Bast, J. On the Grammar of EU Law: Legal Instruments. *Jean Monnet Working Paper* 09/03.
562. Bebr, G. Preliminary Rulings of the Court of Justice: Their Authority and Temporal Effect. *Common Market Law Review*, 18, 1981, p. 475-507.
563. Bebr, G. Direct and Indirect Judicial Control of Community Acts in Practice: the Relation between Articles 173 and 177 of the ECC Treaty. *Michigan Law Review*, 1984, Vol. 82, No 5/6, p. 1229-1249.
564. Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review*, Vol. 25, 1988, p. 667-691.
565. Bebr, G. The Reinforcement of the Constitutional Review of Community Acts Under Article 177 EEC Treaty (Cases 314/85 and 133 to 136/85). *Common Market Law Review*, 25, 1988. p. 667-691.
566. Bering Liisberg, J. The EU Constitutional Treaty and its distinction between legislative and non legislative acts – Oranges into apples? *Jean Monnet Working Paper* 01/06.
567. Bernitz, U. The Duty of Supreme Courts to Refer Cases to the ECJ: The Commission's Action Against Sweden. Publikuota knygoje Wahl, N., Cramér, P. (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Vol. I. Oxford, Hart Publishing, 2006.
568. Berteau, S. Looking for Coherence within the European Community. *European Law Journal*, Vol. 11, No.2, March 2005, p. 154-172.
569. Beutler, B. State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle? *Common Market Law Review*. 2009, 46(3): 773 – 804.
570. Biernat, E. The Locus Standi of Private Applicants under Article 230 (4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community. *Jean Monnet Working Paper* 12/03.
571. Biondi, A. How to Go Ahead as an EU Law National Judge? *European Public Law*, 2009, Vol. 15(2) p. 225-238.
572. Biondi, A. Rappports: European Court of Justice: Effectiveness Versus Efficiency: Recent Developments on Judicial Protection in EC Law. *European Public Law*, 2000, Vol. 6, Issue 3, p. 311-321.

573. Blahušiak, I. Access of Citizens to the Court of Justice: the Role of Regulatory Acts. Publikuota *Dny práva – 2010 – Days of Law, The conference proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, p. 31-39.
574. Bolz, A. Is There a Need to Reform the System of Preliminary Reference Procedures? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU, 2010-2011 Volume I*. Maastricht University, p. 147-158.
575. Broberg, M. The Preliminary Reference Procedure and Questions of International and National Law. *Yearbook of European Law*, 2009, 28(1): 362-389.
576. Brown, Ch., Morinj, J. Case C-263/02 P, Commission v. Jégo- Quééré & Cie SA, judgement of the Sixth Chamber, 1 April 2004. 41 *Common Market Law Review*, 2004, p. 1639-1659.
577. Conway, G. Conflicts of Competence Norms in EU Law and the Legal Reasoning of the ECJ. *German Law Journal*, 2010, Vol. 11, No 9, p. 966-1005.
578. Cortes Martin, J. M. At the European Constitutional Crossroads: Easing the Conditions for Standing of Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts. *Michigan State Journal of International Law*. 2003, p. 121-165.
579. Corthaut, T., Vanneste, F. Waves between Strasbourg and Luxembourg: the right of access to a tribunal in order to contest legislative or administrative measures. *Yearbook of European Law* (2006) 25(1), p. 475-514.
580. Costello, C. The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe. 6(1) *Human Rights Law Review*, 2006, p. 87-130.
581. Craig, P. Legality, Standing and Substantial Review in Community Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1994, Vol. 14(4), p. 507-537.
582. Craig P. The Jurisdiction of the Community Courts Reconsidered. *Texas International Law Journal*, 2001, Vol. 36, p. 555-586.
583. Craig, P. Standing, Rights and the Structure of Legal Argument. *English Public Law*, 2003, Vol. 9, p. 493-508.
584. De Burca, G. *Fundamental Rights and Citizenship*. Ten Reflections on the Constitutional Treaty for Europe. (Brunno de Witte ed., 2003). [prisijungimo laikas 2009-02-08]. <http://www.iue.it/RSCAS/e-texts/200304-10RefConsTreaty.pdf>
585. De Burca, G. Limiting EU Powers. *European Constitutional Law Review*, Vol. 1(1), 2005, p. 92-98.
586. De Parfouru, A. Locus standi of private applicants under the Article 230 EC action for annulment: any lessons to be learnt fro France? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 14(4), p. 361-402.
587. Dougan, M. After Lisbon: Intergovernmentalism Resurgent, Constitutionalism Moribund? *The Jean Monnet Seminar Series*. 2008, p. 19 [prisijungimo laikas 2009-02-01]. http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0005/41765/paper_dougan.pdf
588. Eckes Ch. Does the European Court of Human Rights Provide Protection from the European Community? – The Case of Bosphorus Airways. 13(1) *European Public Law* (2007), p. 47-67.

589. Edward, D. National Courts – the Powerhouse of Community Law. *Cambridge Yearbook of European Legal studies*, 2002-2003, p. 1-13.
590. Edward, D. *Cilfit* and *Foto-Frost* in their Historical and Procedural Context. Publikuota knygoje Maduro, M.P., Azoulai, L. (ed.) *The past and future of EU law: the classics of EU law revisited on the 50th anniversary of the Rome Treaty*: Oxford: Portland (Or.): Hart Publishing, 2010.
591. Eliantonio M. ir Stratieva N. From Plaumann, through UPA and Jégo-Quééré, to the Lisbon Treaty: The *Locus Standi* of Private Applicants under Article 230(4) EC through a political lens. <<http://www.unimaas.nl/bestand.asp?id=12912>> [prisijungimo laikas 2011-03-18].
592. Eliantonio, M., Kas, B. Private Parties and the Annulment Procedure: Can the Gap in the European System of Judicial Protection Be Closed? *Journal of Politics and Law*, 2010, Vol. 3, No. 2, p. 121-133.
593. Enchelmaier, S. No-One Slips Through the Net? Latest Developments, And Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC. *Yearbook of European Law*. 2005, Vol. 24, p. 173-221.
594. Fabbrini, F. Kelsen in Paris: France's Constitutional Reform and the Introduction of A Posteriori Constitutional Review of Legislation. 9 *German Law Journal*, 1297, 2008.
595. Fallon, R. H. The Core of an Uneasy Case for Judicial Review. 121 *Harvard Law Review*, 2008, p. 1693-1736.
596. Follesdal, A. and Hix, S. Why there is a Democratic Deficit in the EU: a Response to Majone and Moravcsik. *Journal of Common Market Studies*, 2006, Vol. 44(3), p. 533-562.
597. Forwood, N. Q.C. The European Court of Justice – Need for Change in a Changing World. 23(3) *Liverpool Law Review*, 2001, p. 231-247.
598. García, R.A. Lisbon and the Court of Justice of the European Union. *Working Papers on European Law and Regional Integration*, WP IDEIR n°1(2010), p. 14-16, [prisijungimo laikas 2012-01-12] < <http://www.ucm.es/centros/cont/descargas/documento23015.pdf>>
599. Gillich, E. Who Can Refer Preliminary Rulings to the ECJ? – Is the Court Too Flexible? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Volume I. Maastricht University, p. 159-170.
600. Gormley, L.W. Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements? *Cambridge Yearbook of European Legal studies*, 2001-2002, p. 167-189.
601. Gormley, L. W. Judicial Review: Advice for Deaf? *Fordham International Law Journal*, April 2006, Vol. 29 (4), p. 663-689.
602. Granger, M. P. Towards a Liberalisation of Standing Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: *Jégo-Quééré et Cie SA v. Commission* and *Unión de Pequeños Agricultores v. Council*. *The Modern Law Review*. 2003, 66, p. 124-131.
603. Granger, M. P. Standing for the Judicial Review of Community Normative Acts: Closing Pandora's Box? http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1027898 [prisijungimo laikas: 2012-01-20].
604. Greenshield, A. Increasing EU Democracy: Power to the European Parliament or Power to National Parliaments? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Vol. I. Maastricht University, p. 55-63.

605. Greaves, R. *Locus Standi* under Article 173 EEC when Seeking Annulment of a Regulation. 11 *European Law Review*, 1986, p. 119-133.
606. Groussot, X. The EC system of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need a Reform? 30(3) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 221-248.
607. Groussot, X. Spirit, Are You There? – Reinforced Judicial Dialogue and the Preliminary Ruling Procedure. *Eric Sten Working Paper No 4/2008*.
608. Hanf, D. Facilitating Private Applicants' Access to the European Courts? On the Possible Impact of the CFI's Ruling in *Jégo-Quéré*. *German Law Journal*, 2002, Vol.3 No.7, <<http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=166>> [prisijungimo laikas 2009-01-19].
609. Harbo, T.I. The Function of the Proportionality Principle in EU Law. *European Law Journal*, 2010, Vol. 16, No 2, p. 158-185.
610. Harding, C. The Private Interest in Challenging Community Action. *European Law Review*, 1980, Vol. 5, p. 345-361.
611. Harding, C. The review of EEC Regulations and Directives. *Common Market Law Review*, 1982, Vol. 19, No.2, p. 311-323.
612. Harlow, C. Towards a Theory of Access for the European Court of Justice. *Yearbook of European Law*, 1992, Vol. 12, p. 213-248.
613. Hedemann-Robinson, M. Article 173 EC, General Community Measures and *Locus Standi* for Private Persons: Still a Cause for Individual Concern? *European Public Law*. 1996, Vol. 2, p. 127-156.
614. Hofmann, C.H. Legislation, Delegation and Implementation Under the Treaty of Lisbon: Typology Meets Reality. 15(4) *European Law Journal*, 2009, p. 482-505.
615. Jaremba, U. The Impact of EU law on national Judiciaries: Polish Administrative Courts and Their Participation in the Process of Legal Integration in the EU. *German Law Journal*, 2011, Vol. 12, No 3, p. 939-956.
616. Jack, B. *Locus Standi* and the European Court of Justice: A Faint Light in the Horizon. *Environmental Law Review*, 2004, 6(4), p. 266-273.
617. Jacobs, F.G. When to Refer to the European Court? *Law Quarterly Review* 90, 1974, p. 486-487.
618. Jacobs, F.G. The Right to a Fair Trial in European Law. *European Human Rights Law Review*, 1999: 141.
619. Jacobs, F.G. Recent and Ongoing Measures to Improve Efficiency of the European Court of Justice. *European Law Review*, 2004, 29(6), p. 823-830.
620. Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*, 2007, 7(97): 17-27.
621. Kilanowska, A. *Jégo-Quéré* and UPA: Was the ECJ Right or Wrong? *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Volume I. Maastricht University, p. 103-112.
622. Kybartienė, E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teinėje erdvėje. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97).

623. Koch, C. Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy. *European Law Review*. 2005, Vol. 30(4), p. 511-527.
624. Komárek, J. In the Court(s) We Trust? On the Need of Hierarchy and Differentiation in the Preliminary Ruling Procedure. *32 European Law Review*, 2007, p. 467-491.
625. Kombos, C. The Recent Case Law on Locus Standi of Private Applicants under Art. 230(4) EC: A Missed Opportunity or A Velvet Revolution? 9(17) *European Integration online Papers* (2005). SSRN: <http://ssrn.com/abstract=868502>.
626. Kombos, C. A Paradox in the Making: Detecting Something Positive in UPA Under the Ten Kate Effect. *European Law Journal*. 2009, Vol. 15, p. 506-535.
627. Kūris, P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 7-15.
628. Lenaerts, K. and Corthaut, T. Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism. *22 Yearbook of European Law* 1(2003), p.1-43.
629. Lenaerts, K. The Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union. 44(6) *Common Market Law Review*, 2007, p. 1625-1659.
630. Lewis, X. Standing of Private Plaintiffs to Annul Generally Applicable European Community Measures: If the System is Broken, Where Should It Be Fixed? *Fordham International Law Journal*, Vol. 30, 2006, p. 1496-1544.
631. Liisberg, J.B. The EU Constitutional Treaty and its distinction between legislative and non-legislative acts – Oranges into apples? *Jean Monnet Working Paper* 01/06.
632. Limantė, A. Actions for Annulment Before ECJ After the Lisbon Treaty: Has the Access to Justice Improved? *Teisė*, 2010, 75 tomas.
633. Limantė, A. Konkrečios sąsajos reikalavimas ieškiniuose dėl Europos Sąjungos teisės akto panaikinimo. *Teisė*, 2011, 81 tomas, p.29-43.
634. Lindseth, P.L. Democratic Legitimacy and the Administrative Character of Supranationalism: the Example of European Community. *Columbia Law Review*, 1999, p. 628-738.
635. Majone, G. Europe's Democratic Deficit: the Question of Standards. *European Law Journal*, 1998, Vol. 4(1), p. 5-28.
636. Malferrari, L. The Functional representation of the Individual's Interests Before the EC Courts: the Evolution of the Remedies System and the Pluralistic Deficit in the EC. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Volume 12, Issue 2, Summer 2005, p.667-710.
637. Martínez Capdevila, C. The Action for Annulment, the Preliminary Reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means? *Yearbook of European Law*, 2006, 25(1), p. 451-473.
638. Millett, T. Court for a Union. *European Advocate*. Spring 2010. <<http://bareuropean-group.org.uk/publications/Advocate%20files/European%20Advocate%20Spring%202010.pdf>> [prisijungimo laikas 2010-01-19].
639. Moonen, T. Joined Cases C-188/10 and C-189/10, Proceedings Against Aziz Melki and Sélim Abdeli or How the Last Shall Be the First: the Court of Justice Rules on Priority Constitutional Review. *Columbia Journal of European Law*, Winter 2010/2011, p. 129-149.
640. Neuwahl, N. Article 173 Paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future. *European Law Review*, 1996, Vol. 21, p. 17-31.

641. O'Meara, N. „A More Secure Europe of Rights?“ The European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union and EU Accession to the ECHR. *German Law Review*, 2011, Vol. 12, No 10, p. 1813-1832.
642. Orfanoudakis, S., Kokota, V. The application of the principle of proportionality in the case law of Community and Greek courts: similarities and differences. *Hellenic Review of European Law*, 2007, Fourth Issue, p. 691. <<http://www.enelsyn.gr/papers/w15/Paper%20by%20Prof.%20Sarantis%20Orfanoudakis%20&%20Vasiliki%20Kokota.pdf>> [prisijungimo laikas: 2011-01-20]
643. Pabijanskas, K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*. 2005/4.
644. Pabijanskas, K. Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. *Justitia*, 2006 Nr. 3(61).
645. Paunio, E. Conflict, Power and Understanding – Judicial Dialogue between the ECJ and national Courts. <<http://www.helsinki.fi/nofo/NoFo7Paunio.pdf>> [prisijungimo laikas: 2011-11-28]
646. Pech, L. The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union. *Jean Monnet Working Paper* 04/09.
647. Pescatore, P. Interpretation of Community Law and the Doctrine of “Acte Clair“. *Legal Problems of an Enlarged European Community* 27, 1972, p. 37.
648. Pescatore, P. Preliminary Rulings – Evolution of the System. *50th Anniversary of the Court of Justice of the European Communities. Conference on Cooperation between the Court of Justice and the National Court*. Oficialiųjų leidinių biuras: Liuksemburgas, 2003, p. 29.
649. Prapiestytė, D. Teismo samprata pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(4), p. 1207-1227.
650. Ragolle, F. Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions. *European Law Review*. 2003, Vol. 28(1), p. 90-101.
651. Rasmussen, H. Why is Article 173 Interpreted against Private Plaintiffs? *European Law Review*, 1980, Vol. 5, p. 112-127.
652. Roszbach, L. National Courts – Direct Effect and Supremacy – the Constitutional Significance of Cilfit. *EU Law Foundations. The Institutional Functioning of the EU*, 2010-2011 Volume I. Maastricht University, p. 113-122.
653. Schütze, R. Sharpening the Separation of Powers through a Hierarchy of Norms? Reflections on the Draft Constitutional Treaty's regime for legislative and executive law-making. *European Institute for Public Administration*, Working paper 2005/W/01.
654. Schwarze, J. Judicial Review in EC Law – Some Reflections on the Origins and the Actual legal Situation. *The International and Comparative Law Quarterly*, 2002, Vol. 51, p. 17-33.
655. Schwarze, J. The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. *European Public Law*. 2004, 10 (2), p. 285-303.
656. Sinaniotis, D. The Plea of Illegality in EC Law. *European Public Law*. 2001, Vol. 7(1).
657. Somssich, R. Preliminary references from the new Member States – an attempt to identify problems of common interest and regional specificities. Published in *Central and Eastern European Countries after and before Accession*, Vol. 1, Jean Monnet Centre of Excellence, Budapest 2011.

658. Szyszczak, E. Making Europe more relevant to its citizens: Effective judicial process. *European Law Review*, 1996, Vol. 21: 364.
659. Taborowski, M. Case C-432/05 Unibet – some practical remarks on effective judicial protection. *Columbia Journal of European Law*, Summer 2008: 621-647.
660. Tamavičiūtė, V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teisimų veiksmis padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97). p. 74-81.
661. Tamavičiūtė, V. Privataus asmens *locus standi* ginčijant Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą: ar pagrįstai kritikuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas? *Jurisprudencija*. 2010. Nr. 1(5), p. 271-289.
662. Tarlaps, M. Perspectives on the Notion of “Individual Concern”: How to Enhance the Non-privileged Applicant’s Position Before the European Courts. <<http://www.rln.lv/en/publications/26%2002%202008%20JV-MT-engl.pdf>> [prisijungimo laikas 2010-08-15].
663. Temple-Lang, J. Actions for Declarations that Community Regulations are Invalid: the Duties of National Courts under Article 10 EC. *European Law Review*, 2003, Vol. 28(1), p. 102-111.
664. Terhechte, J. Ph. Judicial Accountability and Public Liability – The German „Judges Privilege“ Under the Influence of European and International Law. *German Law Journal*, 2012, Vol. 13, No 3, p. 313-329.
665. Advocate General Toth. *Legal Protection of Individuals in the European Community* (2 Vol., Amsterdam, New York, Oxford, 1978), cituota iš Albors-Llorens, A. *Private Parties in European Community Law*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
666. Tridimas, T. Proportionality in European Community Law: Searching for the Appropriate Standard of Scrutiny. Published in Ellis, E. (ed.) *The Principle of Proportionality in the Laws of Europe*. Oxford, 1999.
667. Tridimas, T. The ECJ and the Draft Constitution: A Supreme Court for the Union? *The Federal Trust for education & research*, online paper 04/05.
668. Tridimas, T. and Gari, G. Winners and Losers in Luxembourg: A Statistical Analysis of Judicial Review Before the European Court of Justice and the Court of First Instance (2001-2005). *European Law Review*, 2010, Issue 2, p.131-173.
669. Usher, J. Individual concern in general legislation – 10 years on. *European Law Review*, 1994, 636-640.
670. Usher, J. A. Direct and Individual Concern: an Effective Remedy or a Conventional Solution? 28(5) *European Law Review*, 2003, p. 575-600.
671. Van den Berghe, F. The EU and Issues of Human Rights Protection: Same Solutions to More Acute Problems? *European Law Journal*, Vol. 16, No. 2, March 2010. p. 112-157.
672. Valutytė, R. Teisinės pasekmės pažeidus pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. *Jurisprudencija*, 2010, 3(121), p. – 177-194.
673. Van Gerven, W. The Role and Structure of the European Judiciary Now and in the Future. 21(3) *European Law Review*, 1996, p. 211-223.
674. Van Gerven, W. The Effect of Proportionality on the Actions of Member States of the European Community: National Viewpoints from Continental Europe. Published in Ellis, E. (ed.) *The Principle of Proportionality in the Laws of Europe*. Oxford, 1999.

675. Varju, M. The Debate on the Future of the Standing under Article 230(4) TEC in the European Convention. – 10(1) *European Public Law*, 2004, p. 43-56.
676. Vėgėlė, I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą. *Jurisprudencija*. 2007 Nr. 7(97).
677. Vogt, M.. Indirect Judicial Protection in EC Law: the Case of the Plea of Illegality. *European Law Review*, 2006, Vol. 31.
678. Waldron J. The Core of the Case Against Judicial Review. 115 *Yale Law Journal*, 2006, p. 1346-1406.
679. Ward, A. Judicial Architecture at the Cross-Roads: Private Parties and Challenge to EC Measures Post *Jégo-Quééré*. *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 4, 2001, p. 413-444.
680. Ward, A. Amsterdam and Amendment to Article 230: An Opportunity Lost or Simply Deferred? Publikuota knygoje Dashwood A., Johnston A. (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001.
681. Ward, A. Locus Standi Under Article 230(4) of the EC Treaty: Crafting a Coherent Test for a Wobbly Polity. 22 *Yearbook of European Law*, 2003, p. 45-77.
682. Ward, A. The Draft EU Constitution and Private party Access to Judicial Review of EU Measures. Publikuota knygoje Tridimas T., Nebbia P. (ed.). *European Union Law for the Twenty First Century*. Vol. I, Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004.
683. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This. *Common Market Law Review*. 2004, 41: 177 – 190.
684. Weatherill, S. Competence Creep and Competence Control. *Yearbook of European Law* (2004). Edited by P. Eeckhout, T. Tridimas. New York: Oxford University Press, 2005, p. 1-55.
685. Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: Keletas problemų. *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas*, Vilnius, 2004.
686. Zetterquist, O. Access to Justice in EU – Knocking on Heaven's Door? Publikuota knygoje Wahl, N., Cramér P. (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.
687. Zingales, N. Member State Liability vs. National Procedural Autonomy: What Rules for Judicial Breach of EU Law? *German Law Journal*, 2010, Vol. 11, No 4, p. 419-438.

Disertacijos

688. Gobytė-Limantė, A. Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus: daktaro disertacija: teisė, VU. – V. 2010.
689. Valutytė, R. Valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų: daktaro disertacija: teisė, MRU. – V. 2010.

Kiti dokumentai

690. European Convention Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working document 19 “Hearing of m. Vassilios Skouris – 17 September 2002”, 27 September 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3057.pdf>>, [prisijungimo laikas 2009-03-10].

691. European Convention Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working document 20 “F. G. Jacobs, Necessary changes to the system of judicial remedies”, 27 September 2002. Prieiga internetu <http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3222.pdf>, [prisijungimo laikas 2009-03-10].
692. Working group II „Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR“. Working Document 21 by Mr. António Vitorino, Chairman of the Working Group and member of the Praesidium, „The question of effective judicial remedies and access of individuals to the European Court of Justice“, 1 October 2002. Prieiga internetu <<http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3299.pdf>> [prisijungimo laikas 2009-03-10].
693. European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Oral presentation by m. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 17 February 2003. CONV 572/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00572.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20].
694. European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Oral presentation by m. Bo Vesterdorf, President of the Court of First Instance of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 24 February 2003. CONV 575/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00575.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20].
695. European Convention Discussion circle I “Court of Justice”. Final report. 25 March 2003. CONV 636/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00636.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20].
696. European Convention Praesidium. Articles on the Court of Justice and High Court. 12 May 2003. CONV 734/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00734.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20].
697. Working Party of IGC Legal Experts. Editorial and legal comments on the draft Treaty establishing a Constitution for Europe – Basic document. 6 October 2003. CIG 4/1/03 REV1. Prieiga internetu: <http://www.consilium.europa.eu/igcpdf/en/03/cg00/cg00004-re01.en03.pdf> [žiūrėta 2011-06-20].
698. Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. *Oficialusis leidinys C 303*, 14/12/2007, p. 17-35, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007X1214\(01\):LT:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007X1214(01):LT:HTML)
699. Angeli, C. and de Lasala Lobera, M. Legal remedies available to lawyers in private practice: ERA seminar *How to litigate before the ECJ? – For Lawyers in Private Practice*. – Trier (Germany), 1-2 March 2012.
700. Terrien, V. Procedure before the General Court and the Court of Justice of the EU: ERA seminar *How to litigate before the ECJ? – For Lawyers in Private Practice*. – Trier (Germany), 1-2 March 2012.

**MOKESTINIŲ GINČŲ KOMISIJA PRIE
LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS SPRENDIMAS
DĖL AB „LIETUVOS GELEŽINKELIAI“ 2011-03-03 SKUNDO**

2011 m. gegužės 17 d. Nr. S-107(7-62/2011)

Vilnius

Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, susidedanti iš:	
komisijos pirmininko	Stepono Vytauto Jurnos
komisijos narių	Danguolės Gaigalienės Aistės Medelienės – pranešėja Editos Veršelienės
sekretoriaujant	Jūratei Dalmantaitei
dalyvaujant mokesčių mokėtojo atstovams	advokatui Jonui Sakalauskui ir advokatui Kęstučiui Švirinui
Muitinės departamento atstovei	Linai Markevičienei

2011 metų balandžio 19 dienos posėdyje išnagrinėjusi mokesčių mokėtojo AB „Lietuvos geležinkeliai“ (toliau – Bendrovė) 2011-03-03 skundą dėl Vilniaus teritorinės muitinės (toliau – Vilniaus TM) 2010-12-16 patikrinimo ataskaitos Nr. 0VM320138M,

n u s t a t è:

Europos Sąjungos teisės aktai

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje (ex 234 straipsnis) nustatyta, kad, valstybės narės teisme iškilus klausimui dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – Teismas) kompetencijai priskirtų Europos Sąjungos institucijų priimtų aktų išaiškinimo, teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teismą priimti dėl jo prejudicinį sprendimą. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2010-10-21 sprendime byloje Nr. C-385/09 *Nidera Handelscompagnie BV prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* padarė išvadą, kad Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės yra teismas pagal EB 234 straipsnį (taigi ir pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį).

1. Tarybos reglamento (EEB) Nr. 918/83, nustatančio Bendrijos atleidimo nuo muitų sistemą (toliau – Reglamentas Nr. 918/83), 112 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinta, kad importo muitais neapmokestinami degalai, esantys privačių ar komercinių motorinių transporto priemonių ar motociklų, įvažiuojančių į Bendrijos muitų teritoriją, standartiniuose bakuose.

2. Reglamentas Nr. 918/83 112 straipsnio 2 dalies a punkte nustatyta, kad „komercinė transporto priemonė“ – tai motorizuota kelių transporto priemonė, kuri pagal savo konstrukciją ir įrangą yra skirta ir gali vežti, už atlygį ar nemokamai:

– daugiau kaip devynis asmenis, įskaitant vairuotoją,

– krovinius,

ir bet kuri kita specialios paskirties, išskyrus vežimą, kelių transporto priemonė.

3. Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnio 2 dalies c punkte nurodyta, kad „standartiniai bakai“ – tai bakai, gamintojo nuolatinei pritvirtinti prie visų to paties tipo motorinių transporto priemonių, kai degalus iš jų galima tiesiogiai naudoti transporto priemonės judėjimui ir prireikus šildymo sistemai.

4. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1186/2009, nustatančio Bendrijos atleidimo nuomutų sistemą (kodifikuotos redakcijos) (toliau – Reglamentas Nr. 1186/2009) 107 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinta, kad degalus, esančius privačių ar komercinių motorinių transporto priemonių ar motociklų, įvažiuojančių į Bendrijos muitų teritoriją, standartiniuose bakuose, leidžiama įvežti be muitų.

5. Reglamento Nr. 1186/2009 107 straipsnio 2 dalies a punkte nurodyta, kad „komercinė motorinė transporto priemonė“ – tai motorizuota kelių transporto priemonė (įskaitant traktorius su priekabomis ar be jų), kuri pagal savo konstrukciją ir įrangą yra skirta ir gali vežti, už atlygį ar nemokamai:

– daugiau kaip devynis asmenis, įskaitant vairuotoją,

– krovinius;

ir bet kurią kitą specialios paskirties, išskyrus vežimą, kelių transporto priemonę.

6. Reglamento Nr. 1186/2009 107 straipsnio 2 dalies c punkte nurodyta, kad „standartiniai bakai“:

– tai bakai, gamintojo nuolatinei pritvirtinti prie visų to paties tipo motorinių transporto priemonių, kai degalus iš jų galima tiesiogiai naudoti transporto priemonės judėjimui ir prireikus šaldymo ir kitų sistemų darbui vežimo metu,

– bakais taip pat laikomi dujų bakai, pritvirtinti prie motorinių priemonių, skirti dujas tiesiogiai naudoti kaip degalus ir bakai, prijungti prie kitų sistemų,

– bakai, gamintojo nuolatinei pritvirtinti prie visų to paties tipo talpų, kurių nuolatinė konstrukcija leidžia degalus naudoti aušinimo ir kitų sistemų, įtaisytų specialiose talpyklose, darbui vežimo metu.

7. Tarybos direktyvos 83/181/EEB dėl Direktyvos 77/388/EEB 14 straipsnio 1 dalies taikymo, atleidžiant galutinį tam tikrų prekių importą nuo pridėtinės vertės mokesčio (toliau – Direktyva 83/181/EEB) 82 straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta, kad taikant 83–85 straipsnių nuostatas, nuo pridėtinės vertės mokesčio atleidžiamos įvežamos toliau išvardintos prekės:

a) kuras, esantis standartiniuose kuro bakuose:

– privačiose ir komercinėse transporto priemonėse bei motocikluose,

– specialiose talpyklose.

8. Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio 2 dalies a punkte nurodyta, kad „komercinė transporto priemonė“ – kiekviena motorinė kelių transporto priemonė (įskaitant traktorius su priekabomis), kuri sukonstruota ir įrengta taip, kad ja būtų galima už atlygį arba nemokamai vežti:

– daugiau kaip devynis asmenis, įskaitant vairuotoją,

– prekes,

ir kiekviena ne gabenti skirta specialios paskirties kelių transporto priemonė.

9. Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio 2 dalies c punkte apibrėžta, kad „standartiniai bakai“ – tai:

– bakai, gamintojo nuolatiniam naudojimui įrengiami visose transporto priemonėse, kurios yra tokios pat rūšies kaip atitinkama transporto priemonė, ir kurių įrengimas leidžia kurą naudoti tiesiogiai važiavimui ir, kai tai taikytina, aušinimo bei kitoms sistemoms.
[...]

10. Tarybos direktyvos 2009/132/EEB dėl Direktyvos 2006/112/EB 143 straipsnio b ir c punktų taikymo, neapmokestinant galutinio tam tikrų prekių importo pridėtinės vertės mokesčiu (kodifikuota redakcija) (toliau – Direktyva 2009/132/EEB) 84 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad atsižvelgiant į 85, 86 ir 87 straipsnius, neapmokestinamos toliau išvardintos prekės:

a) degalai, esantys standartiniuose degalų bakuose:

i) privačiose ir komercinėse transporto priemonėse bei motocikluose;

ii) specialiose talpyklose.

11. Direktyvos 2009/132/EB84 straipsnio 2 dalies a punkte apibrėžta, kad „komercinė transporto priemonė“ – kiekviena motorinė kelių transporto priemonė (įskaitant traktorius su priekabomis ar be jų), kuri sukonstruota ir įrengta taip, kad ja būtų galima už atlygį ar nemokamai vežti daugiau kaip devynis asmenis, įskaitant vairuotoją, arba prekes, bei kiekviena ne gabenimui skirta specialios paskirties kelių transporto priemonė.

12. Direktyvos 2009/132/EB84 straipsnio 2 dalies c punkte apibrėžta, kad „standartiniai bakai“ – tai:

i) bakai, gamintojo nuolatiniam naudojimui įrengiami visose transporto priemonėse, kurios yra tokios pat rūšies kaip atitinkama transporto priemonė, ir kurių įrengimas leidžia degalus naudoti tiesiogiai važiavimui ir, kai tai taikytina, aušinimui bei kitoms sistemoms;

ii) bakai, gamintojo nuolatiniam naudojimui pritvirtinti visų talpyklų, kurie yra tokios pat rūšies kaip atitinkama talpykla, ir kurių įrengimas leidžia degalus važiavimo metu tiesiogiai naudoti aušinimo bei kitoms sistemoms, kurių sudėtine dalimi yra specialios talpyklos.

Nacionaliniai teisės aktai

13. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo Nr. IX-751 (toliau – Lietuvos PVMĮ) (Valstybės žinios, 2002-04-05, Nr. 35-1271, 2002-04-17 Nr. 40, 2002-05-08 Nr. 46, 2002-05-14 Nr. 48, aktualūs pakeitimai: Valstybės žinios, 2004-01-31 Nr. 17-505) 40 straipsnis. Ypatingi atvejai, kai importuojamos prekės neapmokestinamos importo PVM

1. Importo PVM neapmokestinami:

1) – 20) [...]

21) kuras ir tepalai, esantys automobilių transporto priemonėse, reikalingi tų priemonių eksploatavimui;

22) – 25) [...]

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-04-16 nutarimo Nr. 438 „Dėl importuojamų prekių neapmokestinimo pridėtinės vertės mokesčiu“ (toliau – Vyriausybės nutarimas Nr. 438) (Valstybės žinios, 2004, Nr. 58-2048) 18 punktas:

Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 21 punkte nustatyta importo PVM lengvata taikoma ta pačia tvarka ir tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir šių prekių, jeigu jos būtų importuojamos į Europos Bendrijų muitų teritoriją, atleidimas nuo importo muitų, kaip nustatyta Tarybos reglamente. Taikant Tarybos reglamente nustatytus apribojimus, importo PVM neapmokestinamas kuras (kuro kiekis nustatomas pagal degalų kiekio rodiklio duomenis, prireikus tikrinama kitokiais būdais), esantis:

18.1. komercinių keleivinių ir krovinių motorinių kelių transporto priemonių, įskaitant traktorius arba vilkikus, stacionariose gamintojo techninėje dokumentacijoje numatytose kuro talpyklose (įskaitant dujų balionus, sumontuotus transporto priemonėje kaip dujinės įrangos dalis), iš kurių šis kuras patenka tiesiogiai į stacionarias transporto priemonės kuro tiekimo sistemas arba naudojamas aušinimo ar kitose sistemose;

18.2. [...]

15. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-1987 (Valstybės žinios, 2004-02-19 Nr. 26-802) (toliau – Akcizų įstatymas) 41 straipsnis. Specialūs atvejai, kai energetiniai produktai atleidžiami nuo akcizų.

1. Be šio Įstatymo 17 straipsnyje nustatytų atleidimo atveju, nuo akcizų atleidžiami: 1)–7) [...]

8) energetiniai produktai, į Lietuvos Respubliką įvežami transporto priemonių stacionariose gamintojo techniniuose dokumentuose numatytuose variklių degalų ir tepalų talpyklose, iš kurių variklių degalai ir tepalai tiesiogiai patenka į stacionarias transporto priemonės variklių degalų tiekimo ir tepimo sistemas.

2. Šio straipsnio 1 dalyje nurodytų lengvatų taikymo tvarką ir apribojimus nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

3. [...]

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-06-04 nutarimu Nr. 821 (Valstybės žinios, 2002-06-07 Nr. 56-2264) patvirtintose Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo 41 straipsnio 1 dalies 3–8 punktuose nurodytų lengvatų taikymo taisyklių (aktualus pakeitimas – 2004-04-21 Nr. 58-2051) (toliau – Taisyklės) 12 punkte nustatyta, kad akcizai neskaičiuojami už Lietuvos Respublikoje importuojamus energetinius produktus, esančius komercinių keleivinių ir krovinių motorinių kelių transporto priemonių, įskaitant traktorius arba vilkikus, stacionariose gamintojo techninėje dokumentacijoje numatytose kuro talpyklose (įskaitant dujų balionus, sumontuotus transporto priemonėje kaip dujinės įrangos dalis), iš kurių šie energetiniai produktai tiesiogiai patenka į stacionarias transporto priemonės kuro tiekimo sistemas arba naudojami aušinimo ar kitose sistemose, jeigu šie energetiniai produktai naudojami toje pačioje transporto priemonėje, kurioje buvo importuoti.

Faktinė situacija

17. Bendrovė laikotarpiu nuo 2005-01-01 iki 2010-04-30 iš kompanijų „Maidvex Corporation“ ir „Westernwind LLC“ pagal pasirašytas sutartis (Nr. DB-31/P-580-155 (2002-04-15) ir Nr. SP-389 (2004-09-17) ir šių sutarčių papildomus susitarimus pirkto dyzelinį kurą, kurį iš trečiosios šalies (Rusijos Federacijos teritorijos) į Europos Sąjungos muitų teritoriją įsivežė standartinėse lokomotyvų kuro talpyklose ir nedeklaravo muitinei. Dyzelinis kuras į Bendrovės lokomotyvų standartines kuro talpyklas būdavo

įpilamas Rusijos Federacijos teritorijos Kaliningrado srityje esančiose Nesterovo ir Sovetsko geležinkelio stotyse, kur buvo įrengtos dyzelino įpylimo į riedmenų bakus vietos.

18. Vilniaus TM atliko teminių Bendrovės mokestinių patikrinimą už laikotarpį nuo 2005-01-01 iki 2010-04-30, susijusį su lokomotyvų standartinėse kuro talpyklose įvežtais į Europos Sąjungos muitų teritoriją degalais ir 2010-12-16 priėmė patikrinimo ataskaitą Nr. 0VM320138M, kuria Bendrovei papildomai buvo apskaičiuoti 10 550 799 Lt akcizai, 6089953 Lt akcizų delspinigiai, 6 701 214 Lt importo pridėtinės vertės mokestis (toliau – importo PVM), 3 793 728 Lt importo PVM delspinigiai, bei skirta 10 procentų (1 725 201 Lt) dydžio bauda (įvežtas kuras apmokestintas 0 proc. importo maito norma, todėl papildomų importo maito sumų neapskaičiuota).

19. Vilniaus TM rėmėsi Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnio 1 dalies a punkto, Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio, Lietuvos PVMĮ 40 straipsnio 1 dalies 21 punkto, Lietuvos akcizų įstatymo 41 straipsnio 1 dalies 8 punkto, Taisyklių 12 punkto nuostatomis ir konstatavo, kad numatytos importo mokesčių lengvatos kurui ir tepalams, įvežamiems į Europos Sąjungos muitų teritoriją motorinių kelių transporto priemonių standartiniuose kuro bakuose, netaikytinos lokomotyvams, kadangi lokomotyvai nelaikytini motorine kelių transporto priemone. Dėl to Bendrovės į Europos Sąjungos muitų teritoriją lokomotyvų bakuose įvežtas dyzelinis kuras turi būti atitinkamai apmokestinamas. Komisija pažymi, kad šioje byloje ginčo dėl to, jog lokomotyvai yra priskiriami motorinėms transporto priemonėms bei kad ginčui aktualus kuras buvo įvežtas lokomotyvų standartiniuose bakuose, nėra.

20. Bendrovė, nesutikdama su jai apskaičiuotais mokesčiais, pateikė 2011-01-06 skundą Nr. 2-94 Muitinės departamentui prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – Muitinės departamentas), prašydama panaikinti Vilniaus TM 2010-12-16 patikrinimo ataskaitą Nr. 0VM320138M. Muitinės departamentui nepriėmus sprendimo per įstatymo nustatytus terminus (30 dienų nuo skundo gavimo Muitinės departamente dienos, skundas Muitinės departamente gautas 2011-01-17), pateikė 2011-03-03 skundą Mokestinių ginčų komisijai prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Komisija), prašydama panaikinti Vilniaus TM 2010-12-16 patikrinimo ataskaitą Nr. 0VM320138M. Komisijos 2011-04-19 posėdžio (žodinio nagrinėjimo) metu Bendrovės atstovai pateikė 2011-04-18 prašymą dėl kreipimosi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą.

21. Bendrovė laikosi pozicijos, kad nei Reglamentas Nr. 918/83, nei Direktyva 2009/132/EB, nei Lietuvos PVMĮ nepaneigia, jog atleidimo nuo importo PVM tikslais lokomotyvai priskirtini motorinėms kelių transporto priemonėms. Bendrovės nuomone, komercinė transporto priemonė turi būti aiškinama kaip kiekviena motorinė kelių transporto priemonė (įskaitant traktorius su priekabomis), kuri sukonstruota ir įrengta taip, kad ja būtų galima vežti keleivius ar prekes ir kaip kiekviena ne gabenti skirta specialios paskirties kelių transporto priemonė, o traukinių lokomotyvai (kaip ir traktoriai) yra traukos priemonės, naudojamos gabenant sąstatus su krovniais ir keleiviais. Bendrovė teigia, jog Europos Sąjungos teisės aktuose vartojama „kelio“ sąvoka Lietuvos PVMĮ 40 straipsnyje nepagrįstai susiaurinama ir pakeista į „automobilio“ sąvoką, tačiau ši aplinkybė, Bendrovės nuomone, neužkerta galimybės nustatyti Bendrovės teisės į importo PVM lengvatą remiantis Direktyvos 2009/132/EB ir Direktyvos 2006/112/EB, kaip pirminio teisės šaltinio, nuostatomis. Bendrovė pabrėžė, kad lokomotyvo neprisky-

rimas kelių transporto priemonėms, reikštų Bendrovės diskriminavimą kitų rūšių transporto priemonių vežėjų atžvilgiu, kadangi jie įgytų nepagrįstą konkurencinį pranašumą.

22. Muitinės departamentas 2011-04-08 raštu Nr. (4.10)32B-2617 pateikė Komisijai savo nuomonę dėl Bendrovės skundo. Muitinės departamentas, išdėstydamas savo poziciją, kad Bendrovei ginčijami mokesčiai apskaičiuoti pagrįstai, rėmėsi Laikinojo įvežimo konvencijos (Stambulo konvencijos) C priedu, pagal kurį lokomotyvai priskiriami prie geležinkelio riedmenų, o ne prie kelių transporto priemonių, Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio ir Direktyvos 2009/132/EB 84 straipsnio nuostatomis, kur konkrečiai įvardinta, kokios transporto priemonės laikomos „komercinėmis transporto priemonėmis“, t. y. motorinės kelių transporto priemonės. Be to, Muitinės departamentas rėmėsi Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnio 2 dalimi.

23. Muitinės departamentas 2011-04-08 raštu rėmėsi ir Europos Komisijos pozicija, kurią pateikė Lietuvos Respublikos finansų ministerija (toliau – Finansų ministerija) 2008-11-20 raštu Nr. (14.21-02)-5K-0831038)-6K-0814304 ir 2010-09-03 raštu Nr. (14.17-02)-5K-1019538. Finansų ministerija 2008-11-20 rašte Nr. (14.21-02)-5K-0831038)-6K-0814304 nurodė, kad ji kreipėsi į Europos Komisiją, prašydama pateikti nuomonę dėl importo muitų ir mokesčių lengvatų, numatytų Europos Sąjungos teisės aktuose, taikymo kurui, įvežamam lokomotyvų standartinėse kuro talpyklose, galimybės. Europos Komisija savo atsakyme Finansų ministerijai (2008-11-14 raštas Nr. TAXUD/D1 – BH D(2008) 24643) pažymėjo, kad, atsižvelgiant į tai, jog lokomotyvai negali būti laikomi motorinėmis kelių transporto priemonėmis, jų standartinėse kuro talpyklose įvežamam kurui negali būti taikomos Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnyje ir Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnyje numatytos lengvatos.

24. Komisija, atsižvelgdama į tai, kad lokomotyvų standartinėse kuro talpyklose į Europos Sąjungos muitų teritoriją įvežamo kuro apmokestinimo importo muitais, importo PVM ir akcizais klausimai turi būti sprendžiami kartu, taip pat suprasdama vienodo Europos Sąjungos teisės aktų taikymo svarbą, kelia klausimą, ar Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnio 2 dalies a punkto, taip pat ir Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio 2 dalies a punkto nuostatose vartojamoje sąvokoje „komercinė motorinė transporto priemonė“ nuoroda į motorizuotą kelių transporto priemonę apima geležinkelių transporto priemonę – lokomotyvus.

25. Analizuojant Reglamento Nr. 918/83 nuostatas sistemiškai, matyti, jog jo XXVII antraštinės dalies (kuriai priklauso ir analizuojamas 112 straipsnis) pavadinime duodama nuoroda į sausumos motorines transporto priemones. Pažymėtina, kad Reglamento Nr. 1186/2009 XXVIII skyriaus (kuriam priklauso jo 107 straipsnis) pavadinime duodama analogiška nuoroda. Nėkylant abejonių dėl to, kad lokomotyvai yra motorizuota transporto priemonė, kyla klausimas, ar Europos Sąjungos įstatymų leidėjas šiuo atveju siekė apriboti atleidimo nuo mokesčių atvejus išimtinai automobilių kelių transporto priemonėmis.

26. Komisija pažymi, kad nagrinėjamo ginčo kontekste abejotina, ar tikslinga ir teisiškai pagrįsta skirtingoms sausumos transporto priemonių rūšims taikyti skirtingą mokestinį režimą. Svarstyтина, ar skirtingas mokestinis požiūris į geležinkelio ir automobilių kelių transporto priemones gali būti pateisinamas kokiais nors objektyviais kriterijais, jeigu visos kitos sąlygos (tiek transporto priemonių paskirtis (šiuo atveju –

komercinė), tiek degalų įvežimo (standartiniuose bakuose), tiek ir jų naudojimo būdas (transporto priemonės judėjimui) yra tokios pačios.

27. Komisija taip pat laiko, kad kreipimasis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ikiteisminėje mokestinio ginčo nagrinėjimo stadijoje yra tikslingas siekiant mokestinių ginčų nagrinėjimo operatyvumo.

Komisija, vadovaudamasi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsniu ir Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 156 straipsnyje įtvirtinta ikiteisminės mokestinius ginčus nagrinėjančios institucijos teise sustabdyti mokestinio ginčo nagrinėjimą,

n u s p r e n d ž i a :

– Kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, prašant priimti prejudicinį sprendimą tokiais klausimais:

1. Ar Reglamento Nr. 918/83 112 straipsnio 1 dalies a punkte ir Reglamento Nr. 1186/2009 107 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintas atleidimas nuo importo muitų turėtų būti suprantamas kaip taikytinas motorinėms transporto priemonėms – lokomotyvams?

2. Ar Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio 1 dalies a punkte ir Direktyvos 2009/132/EEB 84 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintas atleidimas nuo pridėtinės vertės mokesčio turėtų būti suprantamas kaip taikytinas motorinėms transporto priemonėms – lokomotyvams?

3. Jeigu atsakymas į antrąjį klausimą teigiamas, ar toks teisinis reguliavimas, koks nustatytas Direktyvos 83/181/EEB 82 straipsnio 1 dalies a punkto ir Direktyvos 2009/132/EEB 84 straipsnio 1 dalies a punkto nuostatose, turi būti aiškinamas kaip draudžiantis valstybei narei apriboti atleidimo nuo importo PVM kurui atvejus, nustatant, kad toks atleidimas taikomas išimtinai kurui, įvežamam į Europos Sąjungos teritoriją automobilių transporto priemonių standartiniuose bakuose ir reikalingas tų priemonių eksploatavimui?

– Sustabdyti AB „Lietuvos geležinkeliai“ 2011-03-03 skundo dėl Vilniaus teritorinės muitinės 2010-12-16 patikrinimo ataskaitos Nr. 0VM320138M nagrinėjimą, iki Europos Sąjungos Teisingumo Teismo priims prejudicinį sprendimą arba procesas Teisme bus užbaigtas kitu sprendimu.

Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 19, 28, 30 ir 33 straipsnius ginčo šalis, nesutinkanti su šiuo Mokestinių ginčų komisijos sprendimu, per 1 mėnesį nuo jo įteikimo dienos turi teisę apskusti jį Vilniaus apygardos administraciniam teismui (Žygamantų g. 2, Vilnius).

Komisijos pirmininkas

Steponas Vytautas Jurna

Komisijos nariai

Danguolė Gaigalienė

Aistė Medelienė

Edita Veršeliene

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vitalija Tamavičiūtė

PREJUDICINIS SPRENDIMAS DĖL EUROPOS
SAJUNGOS TEISĖS AKTO GALIOJIMO

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Ignas Vėgėlė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Vytautas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

Doc. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
Prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. lapkričio 9 d. 13 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.) (Ateities g. 20, Vilnius).

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. spalio 9 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

Vitalija Tamavičiūtė

PREJUDICINIS SPRENDIMAS DĖL EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTO GALIOJIMO

Santrauka

Teisėjas daro įtaką norminei sistemai pasaulio, kuriame mes gyvename, sistemai, kuria mes pasikliaujame ir su kuria kovojame kasdieniniame gyvenime, sistemai, kuri formuoja mus ir mūsų veiksmus. Šia prasme mes visi neišvengiamai tampame žiūrovais kiekvieno sumanaus teisėjo teatre.

Michael Reisman
Judge Shigeru Oda: A Tribute to an International Treasure,
Leiden Journal of International Law (2003) 58

Temos aktualumas ir problematika

Kiekviena išsivysčiusi teisinė sistema privalo turėti mechanizmą jos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumui užtikrinti. Tai, kokia apimtimi teisėtumo priežiūra yra prieinama ir kiek veiksmingai ji įgyvendinama, laikoma vienu pagrindinių teisinės sistemos vertinimo kriterijų, teisės viršenybės principo egzistavimo joje indikatoriumi, tuo tarpu teismų gebėjimas ir pasiryžimas atlikti teisėtumo kontrolę – esminiu gero demokratinio valdymo aspektu. Teisėtumo priežiūros mechanizmas suteikia asmenims galimybę ginti savo teises ir teisėtus interesus, padeda išlaikyti pusiausvyrą tarp valstybės valdžios institucijų bei suteikia galimybę teismams nubrėžti tam tikras teisės aktų kūrimo ir taikymo gaires bei tokiu būdu užkirsti kelią teisės aktus priimančioms institucijoms piktnaudžiauti joms suteikiamomis galiomis pažeidžiant asmenų teises. Taigi, teisėtumo priežiūros mechanizmas prisideda tiek prie valstybės valdžios institucijų atskaitingumo, tiek ir prie asmenų teisių bei teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo.

Nepaisant to, jog iš esmės nekyla abejonių dėl teisėtumo priežiūros egzistavimo būtinybės kiekvienoje teisės viršenybės principu besiremiančioje valstybėje, valstybių požiūris į tai, kokia apimtimi teismai turėtų dalyvauti kontroliuojant valstybės valdžios institucijų priimamų teisės aktų teisėtumą, skiriasi. Europos Sąjungai (toliau – ES) priklausančiose valstybėse narėse akivaizdžiai didesnis dėmesys yra skiriamas vykdomosios valdžios priimamų teisės aktų teisėtumo patikrai, tuo tarpu parlamentų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolė išlieka išimtimi, patikima konstitucinės justicijos institucijoms ir tik ta apimtimi, kuria būtina užtikrinti nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų vertybių ir principų laikymąsi.

Teisingumo Teismas dar ankstyvojoje savo praktikoje pažymėjo, kad ne tik valstybės narės, bet ir jų tarptautinės sutarties pagrindu sukurta Europos Bendrija remiasi teisės viršenybės principu. Todėl nenuostabu, kad minėtoje sutartyje buvo įtvirtinta teisėtumo priežiūros sistema. Pasak Teisingumo Teismo, Europos Bendrija privalo už-

tikrinti, kad nei jos valstybės narės, nei institucijos neišvengtų priimamų teisės aktų atitikties pagrindinei konstitucinei chartijai – Sutarčiai – kontrolės. Taigi, teisėtumo priežiūra slypi pačioje ES teisės širdyje: tai sąlyga, be kurios ši teisės sistema negalėtų tinkamai funkcionuoti ir užtikrinti, kad jos reikalavimų būtų laikomasi. Nesant teisėtumo priežiūros būtų pažeidžiamas konstitucinis principas *ubi ius – ibi remedium*, o ES subjektams suteikiamos teisės liktų deklaratyviomis.

Tačiau, kaip jau minėta, teisės viršenybės principo egzistavimui Europos Sąjungoje patvirtinti vien tik teisėtumo priežiūros sistemos buvimo fakto steigiamosiose sutartyse nepakanka – būtina nustatyti ir įvertinti teisėtumo priežiūros priemonių prienamumą ir veiksmingumą. Teismo nuomone, „Europos Bendrijų steigimo sutartyje yra įtvirtinta *išsami* teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistema, sudaranti Bendrijos teismams galimybę vykdyti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę“. Tačiau su pastaroju teiginiu linkę sutikti nebent privilegijuoti ieškovai, kurių teisė pateikti ieškinį dėl ES teisės akto panaikinimo nėra ribojama, tuo tarpu privatus asmenys dažniau laiko save teisėtumo priežiūros sistemos pelenėmis, ieškančiomis kelio į išsvajotus rūmus – ES teismus – pro galines duris.

Šį įspūdį dar labiau sustiprina privatiems asmenims nuolat antrinantis ES teisės mokslininkai, o kai kada ir ES teismų atstovai, teigiantys, kad privačių asmenų teisė tiesiogiai Bendrajam teismui pateikti ieškinį dėl panaikinimo pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV, Sutartis) 263 straipsnio 4 dalį yra pernelyg ribota ir kad tai paneigia teisės kreiptis į teismą principą, nes būtent teisė pateikti tiesioginį ieškinį turėtų būti pagrindine privačių asmenų teisminės gynybos priemone. Abejonių teisėtumo priežiūros sistemos suteikiamomis galimybėmis privatiems asmenims ginti savo teises sukelia ir statistinių duomenų analizė, kuri atskleidžia itin didelį skirtumą tarp priimtumo barjero neperžengiančių privačių asmenų ieškinių Teisingumo Teisme (10,7%) ir Bendrajame teisme (58,6%), o tuo pačiu puikiai iliustruoja, kaip iš tiesų sudėtinga privatiems asmenims „prisibelsti“ į ES teismus.

Pažymėtina, kad iš dalies kritiką Teisingumo Teismo atžvilgiu skatina ir akivaizdus kontrastas tarp griežto Teismo požiūrio privataus asmens *locus standi* klausimu ir liberalaus požiūrio kitose srityse, tokiose kaip viršenybės, tiesioginio veikimo ar valstybės atsakomybės doktrinų formavimas, arba liberalaus požiūrio Europos Parlamento *locus standi* atžvilgiu, nors pastarasis neabejotinai turi ir kitų priemonių įtakoti ES teisėkūrą.

Nepaisydamas minėtos kritikos, liberaliau ieškinio dėl panaikinimo priimtumo sąlygas aiškinti atsisakantis bei savo poziciją dėl teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos išsamumo ginantis Teisingumo Teismas priimamuose sprendimuose tarsi mantrą kartoja *UPA* byloje išsakytus teiginius, kad: (i) fiziniai ar juridiniai asmenys, negalintys tiesiogiai ginčyti bendro pobūdžio ES teisės aktų dėl SESV 263 straipsnio 4 dalyje numatytų priimtumo sąlygų, turi galimybę netiesiogiai ginčyti šių teisės aktų galiojimą nacionaliniuose teismuose, siekdami, kad šie pateiktų Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą; (ii) pagal Sutartyje nustatytą lojalios bendradarbiavimo principą nacionaliniai teismai turi kiek įmanoma aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai ir juridiniai asmenys galėtų nacionaliniame teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtą jų atžvilgiu taikant bendro pobūdžio ES teisės

aktą, teisėtumą, ginčydami ES teisės akto galiojimą; (iii) valstybės narės prireikus yra laisvos pakeisti Sutartyje įtvirtintą teisėtumo priežiūros priemonių sistemą.

Tokiu būdu Teismas aiškiai ir nedviprasmiškai leido privatiems asmenims suprasti, kad pagrindinė ir dažnai vienintelė jų teisminės gynybos priemonė – prejudicinis sprendimas. Tačiau skirtingai nei tiesioginis ieškinys, prejudicinio sprendimo procedūra nėra asmens teisių gynimo priemonė tradicine prasme, t. y. šis kreipimosi į Teisingumo Teismą būdas nėra asmeniui suteikiama teisė – tai nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo priemonė, kadangi galutinį sprendimą dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą priima ir patį kreipimosi turinį formuluoja nacionalinis teismas. Nacionalinių teismų nepriklausomumas sprendžiant, ar būtina kreiptis į Teisingumo Teismą, yra nekvestionuojamas, o galima atsakomybė už prejudicinio klausimo nepateikimą, kai kurių autorių nuomone, gana abejotina.

Generalinio Advokato Jacobs nuomone, Teisingumo Teismas šiuo atveju nurodo fiziniams ir juridiniams asmenims klaidingą kelią, kadangi prejudicinis sprendimas kaip netiesioginis būdas ginčyti ES institucijų priimtų bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumą yra *prima facie* skirtingas, nelygiavertis ir iš esmės mažiau veiksmingas, nei tiesioginis ieškinys dėl panaikinimo. Šiems argumentams Teisingumo Teismas liko „kurčias“. Valstybės narės savo ruožtu ėmėsi minimalių Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos pakeitimų ir tokiu būdu netiesiogiai aprobavo Teisingumo Teismo poziciją.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, disertacijoje keliami klausimai, ar Teisingumo Teismas iš tiesų tinkamai atlieka jam skirtą pareigą užtikrinti, kad asmenys galėtų pasinaudoti ES teisės sukuriatomis teisėmis, o pažeidimo atveju galėtų tinkamai jas ginti, ypač ginčydami ES institucijų priimamus bendro pobūdžio teisės aktus? Ir svarbiausia, ar Teisingumo Teismo siūloma alternatyva – kreipimasis prejudicinio sprendimo – iš tiesų yra veiksminga ir kokių veiksmų ėmėsi pats Teisingumo Teismas šiam tikslui pasiekti? Siekiant atsakyti į šiuos, o taip pat kitus susijusius klausimus, šioje disertacijoje analizuojama prejudicinio sprendimo vieta ES teisės aktų teisėtumo priežiūros priemonių sistemoje, tiriama šios asmens teisių gynimo priemonės turinys bei veiksmingumas.

Pažymėtina, kad atsakymai į minėtus klausimus, o tuo pačiu ir Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos išsamumo, atitikties bendriesiems ES teisės principams, tame tarpe – efektyvios teisminės gynybos principui, vertinimas nemaža dalimi priklauso nuo to, kaip vertinsime ES prigimtį. Jei žvelgsime į ES kaip į tam tikrą administracinį subjektą, vykdantį jam deleguotas funkcijas, tai ir teisėtumo priežiūros sistema joje turėtų būti analogiška valstybėse narėse vykdomai individualaus taikymo teisės aktų teisėtumo kontrolei, t. y. teisė kreiptis į Bendrąjį teismą turėtų būti reglamentuojama kur kas liberaliau, o atliekama teisėtumo patikra turėtų būti išsamesnė. Tuo tarpu jei žvelgsime į ES kaip į autonomišką konstitucinės prigimties teisinę sistemą, kaip į ją žvelgia ir šios disertacijos autorė, teisėtumo priežiūra, kaip ir valstybėse narėse, galėtų būti diferencijuojama: bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolei būtų taikomi didesni ribojimai ir asmenų galimybės ginčyti juos tiesiogiai Bendrajame teisme būtų ribojamos griežtų *locus standi* reikalavimų, tuo tarpu tiesiogiai ginčyti individualius teisės aktus nebūtų didesnių kliūčių.

Taigi akivaizdu, kad analizuodami ir vertindami Sutartyje įtvirtintą teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą, o taip pat jos pakeitimus, turėsime atsižvelgti tiek į ES prigimtį ir jos institucijų priimamų teisės aktų specifiką, tiek ir į bendrųjų ES teisės principų keliamus reikalavimus šiai sistemai.

Disertacinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos **tyrimo objektas** – prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo institutas. Pats tyrimo objektas sąlygoja tai, kad jis tiriamas ne izoliuotai vertinant prejudicinio sprendimo teisinį reglamentavimą bei aktualią šios srities teismų praktiką, bet Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos, įgalinančios ES teismus vykdyti Sąjungos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, kontekste.

Autorei atkreipia dėmesį, kad disertacijoje aptariami trys ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdai – ieškinyš dėl panaikinimo, prejudicinis sprendimas dėl teisės akto galiojimo bei prašymas pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu. Ieškinyš dėl panaikinimo nagrinėjamas siekiant identifikuoti privataus asmens galimybių ginčyti ES teisės aktus tiesiogiai ribas ir atitinkamai poreikį naudotis netiesioginėmis ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo procedūromis, visų pirma prejudiciniu sprendimu. Atsižvelgiant į tai, kad visose teisėtumo priežiūros procedūrose vertinant ES teisės aktų teisėtumą taikomi tie patys pagrindai, nagrinėjant tiesioginius ieškinius sukaupia ES teismų praktika pasitelkiama atskleidžiant prejudicinio sprendimo procedūroje netaikytų teisėtumo kvestionavimo pagrindų turinį. Tuo tarpu prašymo pripažinti bendro pobūdžio teisės aktą netaikytinu procedūra nagrinėjama tikslu paneigti prielaidą, kad ši priemonė gali būti pasitelkiama kompensuoti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo paliekamas asmens teisių gynybos spragas.

Likusios teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos priemonės išsamiau šioje disertacijoje nenagrinėjamos dėl šių priežasčių: *ieškinio dėl institucijų neveikimo* (SESV 265 str.) procedūroje neiškyla pačių teisės aktų teisėtumo priežiūros klausimas ir jis laikomas tiesiog ieškinio dėl panaikinimo papildymu, be to, jo pritaikymas praktikoje itin ribotas; *ieškinio dėl žalos atlyginimo* (SESV 268 ir 340 str.) procedūroje teisėtumo priežiūra vykdoma tik netiesiogiai ir pagrindiniu išlieka žalos atlyginimo aspektas.

Disertacijoje taip pat didesnis dėmesys skiriamas privatiems asmenims ir bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo patikrai, kadangi ginčijant individualius teisės aktus paprastai su kliūtėmis nesusiduriama.

Disertacinio **tyrimo tikslas** – visapusiškai ir kompleksiškai ištirti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės akto galiojimo reglamentuojančias ir su juo susijusias teisės normas bei jų taikymo praktiką, įvertinti šio netiesioginio ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdo veiksmingumą asmens teisių gynimo požiūriu bei pasiūlyti nustatytų problemų sprendimo būdus.

Minėtam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti Europos Sąjungos teisėtumo priežiūros priemonių sistemą ir nustatyti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo vietą ir paskirtį joje;
2. Išanalizuoti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūros turinį;

3. Identifikuoti asmens teisių gynimo ginčijant ES teisės aktus teisminės gynybos spragas;
4. Įvertinti prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo atitiktį nacionaliniams ir tarptautiniams teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą standartams;
5. Nustatyti Lisabonos sutartimi įvestų pakeitimų įtaką identifikuotų asmens teisminės gynybos spragų pašalinimui;
6. Išnagrinėti po Lisabonos sutarties išlikusių asmens teisminės gynybos spragų pašalinimo galimybes bei pateikti atitinkamus siūlymus.

Ginamieji disertacijos teiginiai

Disertacijoje įrodinėjamas šių disertacinių teiginių pagrįstumas:

1. Prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra nėra alternatyvi asmens teisių gynimo priemonė – asmuo praranda galimybę ja pasinaudoti, jei neabejotinai galėjo reikalauti panaikinti ES teisės aktą pareikšdamas ieškinį Bendrajame teisme. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktikos asmenų *locus standi* klausimu painumą bei tai, kad vertindamas galimybės asmeniui pareikšti tiesioginį ieškinį aiškumą (neabejotinumą) Teismas atsižvelgia ne į subjektyvias potencialaus ieškovo abejones, bet į konkretaus atvejo teises ir faktines aplinkybes, teisės pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra ribojimas nepagrįstai ap sunkina asmenų teisminės gynybos galimybes.
2. Lisabonos sutartimi atlikti teisinio reguliavimo pakeitimai patvirtina valstybių narių sprendimą diferencijuoti administracinę ir konstitucinę ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis, taikyti joms skirtingus reikalavimus. Bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolei taikomi didesni ribojimai ir asmenys šių aktų teisėtumą gali kvestionuoti išimtinai taikant prejudicinio sprendimo procedūrą.
3. Teisei pareikšti tiesioginį ieškinį Bendrajame teisme taikomi ribojimai, vertinant juos nacionalinių ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos standartų kontekste, ES nėra griežtesni. Tuo tarpu prejudicinio sprendimo procedūra, atsižvelgus į Lisabonos sutartimi valstybėms narėms nustatytos pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę asmenų teisių apsaugą turinį, negali būti vienareikšmiškai vertinama kaip atitinkanti veiksmingos teisminės gynybos principą.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro: įvadas, trys dalys, išvados ir siūlymai, šaltinių sąrašas, disertantės mokslinių publikacijų sąrašas.

Pirmojoje dalyje apibūrinama ES teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūrų sistema, atskleidžiamos jos susiformavimo priežastys ir jai keliami tikslai. Identifikavus sudedamąsias ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis, analizuojama prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo vieta joje, t. y. ar ši netiesioginė teisminės gy-

nybos priemonė yra papildanti ar alternatyvi tiesioginės gynybos priemonės – ieškinio dėl panaikinimo – atžvilgiu.

Antroje dalyje analizuojami esminiai prejudicinio sprendimo procedūros funkcionavimo aspektai, tame tarpe valstybės narės nacionalinio teismo samprata; teisės aktų, kurių teisėtumas gali būti ginčijamas pasinaudojant prejudicinio sprendimo procedūra, rūšys; teisėtumo kvestionavimo pagrindai ir jų turinys; atliekamos teisėtumo patikros ribos (teisės, faktų ir diskrecijos vertinimas) bei Teisingumo Teismo priimto prejudicinio sprendimo išnagrinėjus nacionalinio teismo kreipimąsi dėl ES teisės akto galiojimo pasekmės.

Trečioji dalis skirta prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumo vertinimui. Šio vertinimo tikslais visų pirma apibrėžiamas pats vertinimo standartas – teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą principo turinys nacionalinėje teisėje, ES teismų jurisprudencijoje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Apibrėžus vertinimo standartą bei naudojantis antroje disertacijos dalyje atlikto tyrimo rezultatais, vertinama prejudicinio sprendimo procedūrai adresuota mokslininkų ir ES teismų atstovų kritika, identifikuojamos asmens teisių teisminės gynybos spragos. Galiausiai analizuojamos identifiкуotų spragų eliminavimo galimybės.

Disertacija baigiama išvadomis bei pasiūlymais.

Disertacinio tyrimo šaltiniai

Tiriant disertacijos objektą ir siekiant darbo tikslo analizuotos Bendrijų ir ES steigimo ir jas reformuojančių sutarčių, Pagrindinių žmogaus teisių chartijos nuostatos. Tačiau pagrindiniu disertacinio tyrimo šaltiniu laikytina ES teismų praktika. Atskirų tyrimo dalių turinio atskleidimui naudotasi tarptautiniais dokumentais (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija), Europos žmogaus teisių teismo ir atskirų valstybių narių teismų jurisprudencija, ES teisės mokslininkų darbai.

Disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga ir mokslinis naujumas

Užsienio literatūroje straipsnių, monografijų ir kitų darbų ES teismų atliekamos teisminės priežiūros tema netrūksta, tačiau dauguma privataus asmens teisių ginčyti ES teisės aktus srityje tyrimus atliekančių autorių, tokių, kaip pavyzdžiui, A. Albers-Llorens, A. Ward, A. Arnall, P. Craig, C. Koch, S. Enchelmaier, L.W. Gormley, C. Martinez-Capdevila ir kt., pagrindinį dėmesį skiria tiesioginiam ieškiniiui dėl teisės akto panaikinimo ir asmenų *locus standi* Bendrajame teisme ribojimo kritikai, raginimams keisti Teisingumo Teismo *Plaumann* byloje suformuotą konkrečios sąsajos sampratą ir/ar Sutarties nuostatas, tuo tarpu prejudicinis sprendimas šių autorių darbuose apsiriboja schematiška ir minimalia Generalinio advokato Jacobs *UPA* byloje pateiktos išvados apžvalga ir joje pažertos kritikos nacionaliniams teismams palaikymu.

Pats prejudicinis sprendimas (jo paskirtis, teisė ir pareiga kreiptis, kreipimosi pareigos išimtys, prejudicinio sprendimo poveikis) nagrinėjamas daugelyje ES teisės vadovėlių, pavyzdžiui, A. Arnall knygos *The European Union and its Court of Justice* skyrius „The Preliminary Rulings Procedure“, Craig ir De Búrca knygos *EU law: Text, cases and materials* skyrius „Preliminary Rulings and the Building of a European Judicial System“,

J. Fairhurst *Law of the European Union* skyrius "Preliminary Ruling Jurisdiction of the Court of Justice", T.C. Hartley *The Foundations of European Community Law* skyriuose "Preliminary References" ir "Indirect Challenge", Anderson ir Demetriou knyga *References to the European Court* ir kt. Analizuojant šiuos šaltinius pastebėta, kad pagrindinis dėmesys skiriamas prejudiciniam sprendimui dėl teisės aiškinimo, o ne nacionalinių teismų kreipimuisi dėl ES teisės akto galiojimo. Didesnis dėmesys prejudiciniam sprendimui dėl ES teisės akto galiojimo aptinkamas nebent Türk, A.H. monografijoje *Judicial Review in EU Law*.

Lietuvoje literatūros disertacijos tyrimo tema itin nedaug. 2005 m. publikuotoje autorių kolektyvo (Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V.) monografijoje *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas* koncentruotai aptariamas procesas Teisingumo Teisme, pagrindinį dėmesį skiriant prejudiciniam sprendimui dėl teisės akto aiškinimo. Šis leidinys disertaciniam tyrimui aktualus tiek, kiek jis nagrinėja valstybės narės teismo sąvoką, pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo turinį ir Teisingumo Teismo sprendimo pasekmes. Prejudicinio sprendimo problematika nagrinėjama ir moksliniuose straipsniuose, tarp kurių paminėtini P. Kūrio „Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme“, I. Vėgėlės „Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą“, K. Pabijansko „Preliminarus nutarimas ir žmogaus teisių apsauga“ ir „Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo“, D. Prapiestytės „Teismo samprata pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį“.

Disertacinio tyrimo tikslais taip pat analizuota A. Gobytės-Limantės daktaro disertacija *Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus*. Tai šiuo metu išsamiausias ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos tyrimas Lietuvoje, kuriame nagrinėjami ir alternatyvūs teisėtumo kontrolės instrumentai, įskaitant prejudicinio sprendimo procedūrą. Tačiau detalesnė disertacijos analizė atskleidžia, kad pagrindinis A. Gobytės-Limantės tyrimo objektas, kaip ir aukščiau aptartų užsienio mokslininkų atveju, buvo tiesioginis ieškinys, tuo tarpu prejudicinio sprendimo procedūros klausimu tyrimas stokoja išsamumo, naujų Teisingumo Teismo praktikos tendencijų vertinimo, todėl A. Gobytės-Limantės ir šios disertacijos autorės išvados vertinant prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumą skiriasi.

Pastebėtina, kad absoliuti dauguma darbų ES teisės aktų teisėtumo kontrolės tema buvo paskelbti iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, todėl tyrimų, analizuojančių šios sutarties pakeitimus ir jų įtaką teisėtumo priežiūros priemonių sistemai, mažoka (iš aktualių paminėtini A. Gobytės-Limantės daktaro disertacija *Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant Europos Sąjungos teisės aktus*, A.H. Türk *Judicial Review in EU Law*). Tuo tarpu Teisingumo Teismo praktika Lisabonos sutartimi pakeistų/papildytų Sutarties nuostatų klausimu pradėta formuoti tik 2011 m. pabaigoje, todėl moksliniuose darbuose dar nenagrinėta.

Ankstesnių tyrimų disertacijos tema apžvalga rodo, kad prejudicinio sprendimo procedūra dėl ES teisės akto galiojimo nėra išsamiai ištirta. Tiek Lietuvos, tiek ir užsienio teisės doktrinoje tai pirmas išsamus kompleksinis tyrimas, nagrinėjantis prejudicinį sprendimą teisės aktų teisėtumo kontrolės priemonių kontekste.

Praktinė disertacijos reikšmė

Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidžia, kad prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo procedūra Lietuvoje vis dar išlieka *terra incognita*. Nuo įstojimo į ES dienos Lietuvos teismai yra pateikę Teisingumo Teismui 11 kreipimūsi, tame tarpe nė vieno dėl ES teisės akto galiojimo⁸¹¹. Todėl svarbu, kad tiek potencialūs ieškovai, jų atstovai, tiek ir Sutarties nuostatas taikantys nacionaliniai teismai aiškiai suvoktų šios teisėtumo kontrolės procedūros taikymo mechanizmą bei nacionaliniams teismams tenkančios diskrecijos ribas, galimas asmens teisių gynimo spragas, ypač Lisabonos sutartimi numatytų pakeitimų įgyvendinimo laikotarpiu.

Tikimasi, kad ši disertacija bus naudinga ir įdomi ne tik ES teisės mokslininkams, bet ir privačia praktika besiverčiantiems teisininkams bei tinkamą ES teisės taikymą užtikrinantiems teisėjams. Šio mokslinio darbo rezultatai gali būti panaudoti nacionalinių proceso teisės normų, reglamentuojančių teisę pareikšti ieškinį ir juo ginčyti ES teisės akto galiojimą, tobulinimui, rengiant mokomojo ir šviečiamojo pobūdžio leidinius, skirtus informuoti asmenis apie galimybes ginti savo teises tais atvejais, kai jos pažeidžiamos galimai neteisėtais ES teisės aktais.

Tyrimų metodologija

Atliekant tyrimą buvo naudojami šie metodai: loginis, sisteminės analizės, lyginamasis, teleologinis, lingvistinis, istorinis, bylų (dokumentų) analizės, aprašomasis.

Išvados

1. Teisėtumo priežiūros pagrindu ES laikomas teisės viršenybės principas. Nors „teisėtumo priežiūros“ sąvoka minima vos viename SESV straipsnyje, reglamentuojančiame ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, neginčijama, jog teisėtumo kontrolės sistemai priskirtini ir kiti teisėtumo priežiūros instrumentai, tame tarpe prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra. Atliktas tyrimas patvirtino, kad prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo procedūra nėra alternatyvi asmens teisių gynimo priemonė – asmuo praranda galimybę prašyti pagrindinę bylą nagrinėjančio nacionalinio teismo kreiptis prejudicinio sprendimo, jei neabejotinai galėjo reikalauti panaikinti ES teisės aktą pareikšda-

⁸¹¹ Žr. teisminės veiklos statistiką iki 2010 m. pabaigos, pateikiamą oficialiame teismo tinklapyje http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_cour_final_lt.pdf [prisijungimo laikas 2012-03-13], p. 24. Papildomai 2011 m. gegužės 20 d. buvo pateiktas Mokestinių ginčų komisijos kreipimasis (byla *Lietuvos geležinkeliai*, C-250/11).

Būtent pastarąjį kreipimąsi sąlyginai galėtume vadinti vieninteliu bandymu kvestionuoti ES teisės akto teisėtumą. Nors AB „Lietuvos geležinkeliai“ prašymu kreipimąsi pateikusi Mokestinių ginčų komisija suformuluotuose klausimuose Teisingumo Teismui prašo tik išaiškinti reglamento ir direktyvos nuostatas, keipimąsi pagrindžiančiuose argumentuose ji išreiškia abejonę minėtų nuostatų teisėtumu ir įžvelgia jų prieštaravimą nediskriminavimo principui tuo atveju, jei jos nebūtų aiškinamos plečiamai. Įvertinus tai, kad, Teisingumo Teismo nuomone, jis turi teisę tikrinti, ar teisės aktas (jo dalis) galioja, nors kreipimesi nacionalinis teismas prašė tik teisės akto išaiškinimo, bei tai, kad žodinio proceso metu Teisingumo Teismas paprašė šalis pasisakyti aiškinamos nuostatos atitikties vienodo požiūrio principui aspektu, tikėtina, kad Teismas šioje byloje gali pasisakyti ir dėl aiškinamų nuostatų galiojimo.

mas ieškinį Bendrajame teisme. Vertinant, ar asmuo neabejotinai galėjo teisės akto teisėtumą ginčyti pateikdamas ieškinį dėl negaliojimo Bendrajam teismui, atsižvelgiama ne į subjektyvias potencialaus ieškovo abejones, bet į konkrečius atvejo aplinkybes – tiek faktines (prašyme pateikti prejudicinį sprendimą nurodytą informaciją), tiek ir teises (ES teismų suformuotą praktiką), kurios galėjo sąlygoti objektyvų potencialaus ieškovo neužtikrintumą dėl ieškinio priimtumo. Neabejotina asmens teisė ginčyti teisės aktą Bendrajame teisme nustatinėjama tiek tais atvejais, kai ginčijamas individualaus pobūdžio teisės aktas, tiek ir tais atvejais, kai šis aktas bendro pobūdžio. Tokiu būdu pritaikius ribojimą ginčyti ES teisės aktą pasinaudojant prejudicinio sprendimo procedūra ginamas teisinio tikrumo, o ne teisėtumo principas.

2. Autorės nuomone, nors vadovavimasis maksima *vigilantibus non dormientibus subveniunt jura* (teisė padeda budriems, o ne miegantiems) yra sveikintinas, išimčių draudimui kreiptis prejudicinio sprendimo praleidus tiesioginiam ieškiniiui pareikšti nustatytą dviejų mėnesių terminą taikymas būtų pagrįstas. Bendro pobūdžio teisės aktų bei įgyvendinant deleguotąją teisėkūrą priimamų teisės aktų, adresuotų tretiesiems asmenims, neigiamas poveikis asmens teisėms per dviejų mėnesių terminą gali ir nepasireikšti. Be to, ES teismų praktika asmens *locus standi* klausimu yra itin paini, todėl teigti, kad potencialus ieškovas turi nors menkiausią galimybę būti objektyviai užtikrintas dėl ieškinio priimtumo, būtų nepagrįsta. Įvertinus tai, visų pirma turėtų būti saugomas teisėtumo, o ne teisinio tikrumo principas. Pažymėtina, kad bendro pobūdžio teisės aktai sudaro teisinės sistemos pagrindą, o ne skirti jai įgyvendinti; neteisėtų bendro pobūdžio teisės aktų buvimas teisinėje sistemoje sudarytų prielaidas neteisėtiems individualaus taikymo aktams priimti. Todėl neteisėta bendro pobūdžio teisės akto nuostata pasibaigus ieškinio dėl panaikinimo senaties terminui neturėtų tapti galutine ir neskundžiama, priešingai – turėtų būti leidžiama bendro pobūdžio teisės aktų galiojimą ginčyti neterminuotai. Teisinio tikrumo apsauga išplėtus prejudicinio sprendimo pateikimo galimybes galėtų būti užtikrinama Teisingumo Teismui ribojant prejudicinio sprendimo retroaktyvų poveikį.
3. Atsižvelgiant į tai, kad Sutarties tekste nėra pateikiama teisė ar pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo turinčio „valstybės narės teismo“ sąvoka, šią sąvoką formuoja Teisingumo Teismas, pateikdamas nebaigtinį kriterijų sąrašą (įsteigimas teisės aktų pagrindu, nuolatinė veikla, jurisdikcijos privalomumas, procesas grindžiamas rungimosi principu, teisės aktų taikymas veikloje, teismo pobūdžio sprendimo priėmimas ir nepriklausomumas). Teismas savo suformuluotus kriterijus, ypač priskirtinus esminiams teisminei institucijai kvalifikuojantiems požymiams (nepriklausomumas, rungimosi procesas), interpretuoja itin lanksčiai ir kazuistiškai. Nors autorė atmeta siūlymus „valstybės narės teismo“ sąvoką keisti ir palikti kreipimosi teisę tik nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti skundžiami, visgi nuoseklesnis ir aiškesnis sąvoką apibrėžiančių kriterijų taikymas būtų pageidautinas.
4. Atliktas tyrimas patvirtino, kad nacionaliniai teismai turi teisę konstatuoti ES teisės akto, dėl kurio galiojimo bylos šalims iškilo abejonių, teisėtumą, tačiau

negali pripažinti jo neteisėtu, nesilaikyti ES teisės akto ar jo netaikyti, kol Teisingumo Teismas prejudiciniu sprendimu nėra paskelbęs šio teisės akto negaliojančiu. Sprendžiant, ar kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės galiojimo, nacionalinis teismas neturi diskrecijos, nustatytos *Cilfit* sprendime, t. y. šiame sprendime suformuluotos *acte éclairé* bei *acte clair* taisyklės nėra taikomos ir nacionalinių teismų pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, kilus abejonių dėl ES institucijos priimto teisės akto teisėtumo, išlieka net tuomet, kai Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs negaliojančiomis analogiškas panašaus teisės akto nuostatas. Pažymėtina, kad nepaisydamas Sutarties nuostatos, pagal kurią pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo nustatyta tik nacionaliniams teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti skundžiami, Teisingumo Teismas sprendimu *Foto-Frost* byloje pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo taikymą išplėtė visų instancijų nacionaliniams teismams ir tokiu būdu paneigė savo paties draudimą aiškinti ES teisės akto nuostatos turinį prieštaraujančiu jos aiškiai formuluotei būdu.

5. Atsižvelgiant į tai, kad Sutarties nuostatoje, reglamentuojančioje prejudicinio sprendimo procedūrą, atskiri teisės aktų teisėtumo patikros pagrindai nenustatyti, kreipiantis dėl teisės akto galiojimo remiamasi tais pačiais teisėtumo patikros pagrindais, kaip ir tiesioginių ieškinių atveju (kompetencijos trūkumu, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimu, Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimu arba piktnaudžiavimu įgaliojimais), nors, Teisingumo Teismo nuomone, jis nėra šiais pagrindais apribotas. *Ex officio* Teisingumo Teismas gali nagrinėti tik tam tikrus esminius trūkumus – kompetencijos trūkumą ir esminį procedūrinio reikalavimo pažeidimą, kadangi šie trūkumai siejami su viešosios tvarkos pažeidimu. Teisės akto teisėtumo patikros procedūra Teisingumo Teisme apima teisės, fakto ir diskrecijos aspektų vertinimą. Vertindamas bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumą Teisingumo Teismas taiko ribotą kontrolę ir nebando „spėlioti“ teisės aktų leidėjo politinių pasirinkimų ar juo labiau priiimti teisės aktų leidėjo vaidmens, todėl Teisingumo Teismo kontrolė iš esmės apsiriboja įvertinimu, ar naudojantis diskrecija nebuvo padaryta akivaizdi klaida arba piktnaudžiauta įgaliojimais ir ar teisės aktų leidėjas akivaizdžiai neviršijo savo diskrecijos. Vertindamas faktus Teisingumo Teismas taiko akivaizdžios vertinimo klaidos kriterijų, t. y. Teisingumo Teismas patikrina ne tik pateiktų įrodymų faktinį teisingumą, patikimumą ir nuoseklumą, bet ir tai, ar šie įrodymai apima visus esminius duomenis, į kuriuos būtina atsižvelgti vertinant situaciją, ir ar jie gali pagrįsti jais remiantis padarytas išvadas.
6. Nors teoriškai prejudicinis sprendimas, kuriuo konstatuotas teisės akto neteisėtumas, yra skirtas tik tam nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi dėl teisės akto galiojimo, praktiškai paskelbimas negaliojančiu visiems nacionaliniams teismams yra pakankamas pagrindas atitinkamą teisės aktą taip pat laikyti negaliojančiu atliekant susijusius procesinius veiksmus. Teisingumo Teismo sprendimas, kuriuo teisės aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, galioja *ex tunc*, t. y. retroaktyviai. Tačiau Teisingumo Teismas gali, jei mano, kad tai būtina, pratęsti

tam tikrų ginčijamo teisės akto poveikio aspektų galiojimą ir turi diskreciją tai nuspręsti. Teismo praktikos analizė rodo, kad galimybė riboti savo sprendimo poveikį Teisingumo Teismas naudodavosi būtent tuomet, kai bendrai įvertinus prieštaraujančius interesus tai būdavo būtina dėl imperatyvių teisinio saugumo sumetimų, apimančių tiek viešus, tiek privačius interesus, tai darydamas jis taip pat atsižvelgdavo į paskelbimo negaliojančiu pasekmes ūkio subjektų teisėms. Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, sprendimo pasekmių galiojimo apribojimas laiko atžvilgiu netaikomas tik tiems asmenims, kurie iki atitinkamo sprendimo Teisingumo Teisme priėmimo dienos pateikė ieškinį ar atitinkamą teisinį reikalavimą pagal taikomą nacionalinę teisę.

7. Prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo veiksmingumo vertinimas atskleidžia, kad nors ir nebūdamas pagrindinės bylos šalims suteikiama kreipimosi į teismą, o tuo pačiu ir jų pažeistų teisių gynimo priemone, šis netiesioginis ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdas neturėtų būti nuvertinamas teigiant, kad nacionaliniai teismai yra iš principo netinkamas forumas ES teisės aktų galiojimo byloms nagrinėti. Išskyrus Lisabonos sutartimi neužpildytą asmens teisių gynimo spragą, kai tiesiogiai taikomas bendro pobūdžio ES teisės aktas nėra įgyvendinamas jokių nacionaliniu teisės aktu ir asmuo, norėdamas ginčyti tokio teisės akto teisėtumą, turėtų pirma jį pažeisti, prejudicinio sprendimo procedūra dėl teisės akto galiojimo laikytina veiksminga asmens teisių gynimo priemone. Atliktas tyrimas atskleidžia, kad tam tikrais atvejais galimybė neteminuotai ginčyti teisės akto teisėtumą, pačios procedūros trukmė ir patiriami bylinėjimosi kaštai gali prejudicinio sprendimo procedūrą paversti net ir patrauklesne nei tiesioginis ieškinys teisių gynimo priemone.
8. Vertinant identifikuotos asmens teisių gynimo spragos užpildymo galimybes, visų pirma konstatuota, kad Lisabonos sutartimi įtvirtintais pakeitimais valstybės narės pademonstravo priėmusios principinį sprendimą diferencijuoti administracinę ir konstitucinę ES teisės aktų teisėtumo priežiūros sistemos dalis. Todėl, autorės nuomone, nesvarstytinos tokios asmens teisių gynimo spragos užpildymo priemonės, kurios valstybių narių pasirinkimą diferencijuoti sistemą panaikintų. Tiek Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje, tiek valstybės narės Lisabonos sutarties papildymais pareigą eliminuoti asmens teisių gynimo spragą nustatė pačioms valstybėms narėms. Ši pareiga yra *rezultato* pareiga ir nebeapsiriboja nacionalinių teismų įpareigojimu „*kiek įmanoma* aiškinti ir taikyti nacionalines procesines normas, reglamentuojančias teisę pareikšti ieškinį, taip, kad fiziniai ir juridiniai asmenys galėtų teisme užginčyti bet kurio sprendimo ir bet kurios nacionalinės priemonės, priimtos jų atžvilgiu taikant visuotinai taikomą ES aktą, teisėtumą, ginčydami ES akto galiojimą“. Teisingumo Teismas aiškiai ir vienareikšmiškai įpareigojo prireikus sukurti naujus teisinius asmens teisių gynimo instrumentus, eliminuojančius situacijas, kai asmuo būdavo priverstas pažeisti ES institucijos priimtą bendro pobūdžio teisės aktą, siekdamas kvestionuoti jo teisėtumą. Todėl konstatuotina, kad Lisabonos sutartimi valstybėms narėms nustatytu įpareigojimu užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą ES teisei priklausančiose srityse galima išspręsti teisės į gynybą paneigimo (angl.

complete denial of remedy) problemą ir tokiu būdu galiausiai patvirtinti Teisingumo Teismo žodžius, kad Sutartyje yra įtvirtinta *išsami* teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistema, sudaranti ES teismams galimybę vykdyti institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, tačiau Teisingumo Teismui ir/ar kitoms ES institucijoms nesiėmus aktyvių veiksmų pateikti valstybėms narėms reikiamas gaires ir kontroliuoti Sutartimi nustatytų įsipareigojimų laikymąsi, sistemos kaip visumos veiksmingumas išlieka diskutuotinas.

Tyrimo rezultatų apibavimas

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros 2012 m. birželio 18 d. posėdyje.

Autorės mokslinių publikacijų sąrašas

Pagrindinės šio tyrimo dalys paskelbtos Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų žurnale „Jurisprudencija“:

- Tamavičiūtė V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims už nacionalinių teismų veiksmis padarytą žalą. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 7(97). p. 74-81;
- Tamavičiūtė V. Privataus asmens *locus standi* ginčijant Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą: ar pagrįstai kritikuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismas? *Jurisprudencija*. 2010. Nr. 1(5), p. 271-289.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Gimimo data: 1979-10-16
Kontaktinė informacija: vitalija.tamaviciute@gmail.com

Išsilavinimas

2006 – 2012 m. Mykolo Romerio universitetas, doktorantūros studijos (Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra)
2002 – 2004 m. Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, suteiktas teisės magistro laipsnis (civilinės ir komercinės teisės specializacija)
1998 – 2002 m. Lietuvos teisės universitetas, Teisės ir valdymo fakultetas, suteiktas teisės bakalauro laipsnis

Pedagoginio darbo patirtis

2005–2011 m. Lektorė
Mykolo Romerio universitetas, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra (dėstomi dalykai: Europos Sąjungos institucinė teisė; Europos Sąjungos materialinė teisė; Europos Sąjungos vidaus rinkos laisvės; Europos Sąjungos prekybos teisė)
2008–2009 m. Lektorė
Europos humanitarinis universitetas (dėstomas dalykas: *European law 3* (ES socialinės, transporto, mokesčių, švietimo ir kultūros, bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikaluose pagrindai))

Darbo patirtis

2008/03–dabar Teisės skyriaus viršininkė, AB „Lietuvos geležinkeliai“
2002/05–dabar Mokslinė bendradarbė, Žurnalas „Justitia“
2007/04–2008/03
2005/04–2006/09 Teisėjo padėjėja, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
2006/10–2007/03 Advokato padėjėja, advokatų kontora „Devyžis ir partneriai Will“
2004/01–2005/04 ES teisės derinimo priežiūros ir notifikavimo skyriaus patarėja, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija
2002/12–2004/01 Europos Sąjungos teisės derinimo priežiūros skyriaus vyriausioji specialistė, Europos komitetas prie LRV

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Vitalija Tamavičiūtė

PRELIMINARY RULING ON THE VALIDITY
OF THE EUROPEAN UNION ACT

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2012

The Doctoral Dissertation was written during the period of 2006-2012 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Ignas Vėgėlė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The Doctoral Dissertation will be defended before the Legal Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Vytautas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Members of the Council:

Assoc. Prof. Tomas Davulis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Lyra Jakulevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Saulius Katuoka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Julija Kiršienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S).

Opponents:

Assoc. Prof. Skirgailė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Justinas Žilinskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The public defence of the Doctoral Dissertation will take place at the Legal Research Council at Mykolas Romeris University on the 9th of November, 2012 at 1:00 PM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414) (Ateities str. 20, Vilnius).

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on the 9th of October, 2012.

The Doctoral Dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and Mykolas Romeris University libraries (Ateities str. 20 and Valakupių str. 5, Vilnius; V. Putvinskio str. 70, Kaunas).

**PRELIMINARY RULING ON THE VALIDITY OF
THE EUROPEAN UNION ACT**

SUMMARY

The judge affects the normative structure of the world in which we live, the structures upon which we rely and with which we contend daily life, the structures that shape us and our actions. In this sense, we all find ourselves ineluctably members of the audience in each great judge's theatre.

Michael Reisman
Judge Shigeru Oda: A Tribute to an International Treasure,
Leiden Journal of International Law (2003) 58

**The problem examined in the doctoral dissertation and
the relevance of the research.**

Any developed legal system needs to have a mechanism to ensure the legality of acts adopted by its institutions. The scope of access to judicial review and its effectiveness is one of essential criteria to evaluate a legal system, an indicator of the status of the rule of law in it, whereas the ability and willingness of judicial institutions to execute the judicial review form an essential aspect of good governance. The mechanism of judicial review allows individuals to protect their rights and legitimate interests, maintains the balance between public authorities and provides the courts with an opportunity to shape the process of the making and application of the law and thus prevents the law-making institutions to abuse their powers and breach the rights of individuals. The mechanism of judicial review hence contributes to the accountability of public authorities and the protection of rights and legitimate interests of individuals.

Despite the fact that basically there is no doubt about the need for legality review to exist in every state operating under the rule of law, national approach to the extent to which the courts should be involved in the review of acts adopted by the public authorities differ. Member States of the European Union (hereinafter – the EU) pay greater attention to the review of legality of acts adopted by the executive, whereas the review of parliamentary acts remains an exception entrusted to the constitutional courts and only to the extent necessary to uphold constitutionally entrenched values and principles.

Already in its early jurisprudence the European Court of Justice (hereinafter – the ECJ, the Court) pointed, that not only Member States, but also the European Community, established by an international treaty, itself is based on the rule of law. It is therefore not surprising that a system for legality review was laid down in this treaty. According to the ECJ, the European Community must ensure that neither its Member States nor

its institutions can avoid a review of whether the measures adopted by them are in conformity with the basic constitutional charter, the Treaty.

Thus legality review lies in the heart of the EU law: it is a precondition for proper functioning of this legal system and ensures that its requirements are met. Failing to provide legality review would breach the constitutional principle *ubi ius – ibi remedium* and the rights granted to the EU individuals would remain declarative.

However, as was already mentioned, mere presence of the system for legality review in the founding treaties is not enough to confirm the existence of the rule of law in the EU – it is necessary to identify and assess availability of remedies of this system and their effectiveness. According to the Court, “the Treaty has established a *complete* system of legal remedies and procedures designed to permit the Court of Justice to review the legality of measures adopted by the institutions”. However, only privileged applicants, whose rights to bring a claim for annulment of EU legal act are not restricted, would agree with this latter statement, while private parties often consider themselves being Cinderellas of the system for legality review, looking for the entrance to the palace dreamed – the EU courts – through the back door.

This impression is further enhanced by the EU law scholars and sometimes even representatives of the EU courts, agreeing with private parties and claiming that the rights of private parties to directly access the General Court (hereinafter – the GC) and bring a claim for annulment of EU legal act under the Article 263(4) of the Treaty on the Functioning of the European Union (hereinafter – the TFEU) are unduly restricted and deny access to court, because precisely the right to bring a direct claim should be the main judicial remedy for private parties. Doubts about the opportunities the system for legality review provides private parties to defend their rights are also caused by the analysis of statistical data, which reveal significant difference between the claims of private parties that do not pass admissibility barrier to the ECJ (10.7%) and to the GC (58.6%) and at the same time perfectly illustrates how difficult it is for private parties to “successfully knock” on the EU courts’ door.

It should also be noted that some criticism of the ECJ is encouraged by the evident contrast between the Court’s strict approach to *locus standi* of private parties and liberal approach in other areas, such as primacy of EU law, direct effect or state liability doctrines, or even liberal approach to *locus standi* of the European Parliament, although the latter certainly has other means to influence EU legislation making.

Despite the criticism, refusing to interpret admissibility criteria of claims for annulment more liberally and protecting its position on the *complete* system of legal remedies and procedures, the Court as mantra repeats the following statements from *UPA* case in its rulings, that: (i) a natural or legal person, who cannot directly challenge the legality of acts of general application due to the admissibility criteria laid down in Article 263(4) of the TFEU, can challenge these acts indirectly in the national courts, requesting them to make a reference for a preliminary ruling to the ECJ; (ii) in accordance with the principle of loyal and sincere cooperation, laid down in the Treaty, national courts are required, as much as possible, to interpret and apply national procedural rules governing the exercise of rights of action in a way that enables natural and legal persons to challenge before the courts the legality of any decision or other national measure relative to

the application to them of an EU act of general application, by pleading the invalidity of such EU act; (iii) it is for the Member States, if necessary, to reform the system of legal remedies and procedures established by the Treaty.

Thus, the Court clearly and unambiguously let private parties understand that the main and often the only judicial remedy for them was preliminary ruling. However, unlike the direct action, preliminary reference procedure does not constitute a remedy for private parties in the traditional sense, i.e. this reference to the ECJ is not a right granted to an individual – it's an instrument of cooperation between national courts and the ECJ, since national court takes final decision concerning the reference to the ECJ and formulates the content of the reference. The independence of national courts while deciding, whether it's necessary to refer to the ECJ, is unquestionable; however, their potential liability for not referring, according to some authors, remains quite doubtful.

According to the Advocate General Jacobs, the ECJ in this case indicates natural and legal persons a wrong way, since preliminary reference, being indirect way to challenge the legality of acts of general application, is *prima facie* different, unequal and essentially less effective way than direct action of annulment. The ECJ remained “deaf” to these arguments. The Member States, in turn, introduced only minimum changes to the system of legal remedies and procedures established by the Treaty and thus indirectly approved the position of the Court.

Given above, questions are raised in this doctoral dissertation, whether the Court in fact duly performs its duty to ensure that private parties can take advantage of the rights granted by the EU law and, in case of infringement, can properly defend them, especially challenging the acts of general application, adopted by the EU institutions? And most importantly, whether the alternative suggested by the ECJ – a reference for a preliminary ruling – is in fact effective, and what actions were taken by the Court itself to achieve this? To answer these, as well as the other related questions, this doctoral dissertation analyses the place of the reference for a preliminary ruling in the EU system of legal remedies and procedures, the content and effectiveness of this remedy for protection of rights of individuals.

It should be noted, that the answers to these questions, as well as assessment of completeness and conformity of the system of legal remedies and procedures that is laid down in the Treaty with the general principles of the EU law, including the principle of effective judicial protection, to a large extent depends on how one views the nature of the EU. If one sees the EU as an administrative entity, exercising delegated powers, he would argue that the system for legality review in it should be analogous to that applicable in the Member States for the legality review of administrative acts, i.e. the right to access the General Court should be regulated more liberally and the legality review should be more intensive. Meanwhile, if one sees the EU as an autonomous legal system of a constitutional nature, like the author of this dissertation, he would argue that legality review in it could be differentiated as in the Member States: bigger restrictions could be applied to the legality review of general acts and possibilities of individuals to challenge them directly in the General Court could be limited by restrictive *locus standi* requirements, while possibilities to challenge directly administrative acts would not create major barriers.

Thus it is obvious, that while analysing and assessing the system of legal remedies and procedures laid down in the Treaty, as well as its modifications, we'll need to take into account both the nature of the EU and specifics of the acts adopted by its institutions, as well as the requirements that general EU law principles apply to this system.

The subject matter of the research, its objective and tasks

The **subject matter** of this research is preliminary reference procedure on the validity of an EU act. The subject matter stipulates that the object is analysed assessing legal framework of the preliminary ruling and the relevant case-law not in isolation, but within the context of the system of judicial review procedures, entrenched in the Treaty and enabling the EU courts to perform the review of the EU acts.

The author points out that this dissertation deals with three means to question the validity of the EU acts – action for annulment, preliminary ruling and plea of illegality. Action for annulment is examined in order to identify the limits of the possibilities of private parties to challenge the EU acts directly and, accordingly, the need to use indirect ways to question the validity of the EU acts, first of all – the preliminary reference procedure. Given that the same grounds for review are applied in all the legality review procedures, the case-law on direct actions is also used to reveal the content of the grounds for review not yet applied in the preliminary reference procedure. Meanwhile, the plea of illegality is examined aiming to deny the assumption that this measure can be invoked to compensate for the gaps of protection of rights of individual, left by the preliminary reference procedure.

The remaining procedures of the system of legal remedies are not addressed in this dissertation for the following reasons: the issue of legality review of EU legal act does not arise in the procedure for *failure to act* (Art. 265 TFEU) – this procedure only complements the action for annulment and, besides, its application in practice is very limited; examining an *action for damages* (Art. 268 and 340 TFEU) the legality review is performed only indirectly and the key aspect remains compensation for damages.

This dissertation focuses more on private parties and legality review of acts of general application, as obstacles to challenge acts of individual application usually do not exist.

The **objective** of this research is to thoroughly and systematically examine the norms regulating preliminary ruling on the validity of the EU act, as well as practice of their application, to evaluate the effectiveness of this indirect way to challenge the legality of the EU acts from the point of view of the protection of rights of individuals and to propose the solutions to the problems identified.

The following **tasks** have been identified seeking to achieve the objective of the research:

1. To define the system of judicial review procedures in the EU and determine the place and purpose of the preliminary ruling on the validity of an act in it;
2. To analyse the content of the preliminary reference procedure on the validity of an act;

3. To identify the gaps of protection of individual's rights challenging the validity of the EU acts;
4. To evaluate the conformity of the preliminary ruling on the validity of an act with national and international standards of the access to court and effective judicial protection;
5. To determine the impact of the amendments introduced by the Lisbon Treaty to the elimination of the identified gaps of judicial protection of individual's rights;
6. To examine the possibilities to eliminate the gaps of judicial protection of individual's rights which remain after the Lisbon Treaty and propose corresponding solutions.

Statements of the dissertation to be defended

The validity of the following statements is argued in this dissertation:

1. Preliminary reference procedure on the validity of an act is not an alternative mean of individual's rights protection – an individual is deprived of this possibility if he could beyond doubt request to annul an EU act instituting proceedings before the General Court. Given the complexity of the case-law of the ECJ on the issue of *locus standi* of individuals and the fact that assessing the undoubted legal standing the ECJ does not consider subjective doubts of the potential applicant, but only legal and factual circumstances of the specific case, the restrictions to use preliminary reference procedure interfere with judicial protection of individual's rights.
2. The amendments introduced by the Lisbon Treaty confirm the decision of the Member States to differentiate administrative and constitutional parts of the system for legality review of the EU acts and apply different requirements to them. Higher restrictions are applied to the legality review of the acts of general application and individuals can challenge their validity exceptionally through preliminary reference procedure.
3. The restrictions applied for bringing direct action to the General Court, assessing them in the context of national standards and standards of the European Convention of Human Rights, are not higher in the EU. Meanwhile, the preliminary reference procedure, taking into account the duty to ensure an effective legal protection of individuals, imposed on the Member States by the Lisbon Treaty, cannot be clearly evaluated as corresponding to the principle of effective judicial protection.

The structure of the dissertation

This dissertation consists of: introduction, three parts, conclusions and recommendations, list of sources of the dissertation and list of academic publications of the author.

The first part defines the system of the judicial review of the EU acts, reveals the causes of its formation and the objectives to be achieved. After identifying the components of the system of judicial review procedures, the place and purpose of the preliminary reference procedure on the validity of an act is determined in it, i.e. it is ascertained,

whether it is complementary or alternative mean to the direct protection remedy – an action of annulment.

The second part addresses essential aspects of the functioning of the preliminary reference procedure, including the subjects entitled to refer; reviewable acts in the preliminary reference procedure; grounds of review and their content; limits of judicial review (evaluation of law, facts and discretion) and the effects of illegality.

The third part continues with the assessment of the effectiveness of the preliminary reference procedure. For the purpose of the assessment first of all the standard of evaluation is defined – the content of the right to access to court and right to an effective remedy in national law, jurisprudence of the EU courts and the European Convention of Human Rights. Afterwards the critics of scholars and representatives of the EU courts concerning preliminary reference is addressed, the gaps of judicial protection of private parties are identified and possibilities of their elimination are assessed.

The dissertation ends with conclusions and recommendations.

The sources of the research

While examining the object of this dissertation and achieving the aims of the research provisions of the founding Treaties of the European Communities and the European Union, as well as provisions of the Reforming Treaties and the Charter of Fundamental Human Rights were analysed. However, the main source of the research was jurisprudence of the EU courts. In order to disclose the content of some parts of the dissertation international documents (the European Convention of Human Rights), jurisprudence of the European Court of Human Rights and national courts of the Member States, works of EU law scholars were also addressed.

The overview of the academic sources and the novelty of the dissertation

There are quite many foreign publications, monographs and other scientific works concerning judicial review performed by the EU courts, however most of the authors making research in the field of private parties rights to challenge the EU acts, such as A. Albors-Llorens, A. Ward, A. Arnall, P. Craig, C. Koch, S. Enchelmaier, L.W. Gormley, C. Martinez-Capdevila and others, focus on the direct action for annulment and the critics of the *locus standi* of individuals in the General Court, urge to change the conception of the individual concern, introduced by the European Court of Justice in *Plaumann* case, and/or change the provisions of the Treaties, while the research of the preliminary reference procedure is limited to the schematic and minimum overview of the conclusions of the Advocate General Jacobs in *UPA* case and support of the critics for the national courts addressed there.

The preliminary ruling itself (its purpose, right and duty to refer, exceptions to the duty to refer, effect of the preliminary ruling) is covered in most of the EU law textbooks, e.g. A. Arnall, *The European Union and its Court of Justice* chapter “The preliminary rulings procedure”, Craig and De Búrca, *EU law: Text, cases and materials* chapter „Preliminary rulings and the building of a European judicial system”, J. Fairhurst, *Law of the European Union* chapter “Preliminary ruling jurisdiction of the Court of Justice”,

T.C. Hartley, *The Foundations of European Community Law* chapters “Preliminary References” and “Indirect Challenge”, Anderson and Demetriou *References to the European Court* and others. The analysis of those sources revealed that they focus on the preliminary reference on the interpretation rather than on the reference of the national courts on the validity of the EU acts. A greater focus on the preliminary reference on the validity was found only in the monograph of A.H. Türk *Judicial Review in EU Law*.

Lithuanian scientists’ contribution to the analysis of the problems of this dissertation is very small. In the monograph *Process in the European Court of Justice: Preliminary Ruling*, published in 2005 by the authors group (Norkus R., Prapiestyte D., Valančius V.), the process in the European Court of Justice is defined, focusing on the preliminary reference on the interpretation. This source was relevant to the research to the extent that it covered the concept of the tribunal of the Member State, content of the duty to refer and effect of the preliminary ruling. The problematic of preliminary reference is also analysed in the scientific articles, among which P. Kūris „Preliminary Reference Procedure in the European Court of Justice“, I. Vėgėlė „Right and Duty of the National Courts to Refer to the European Court of Justice“, K. Pabijanskas „Preliminary Ruling and Protection of Human Rights“ and „When do National Courts Need (or Need Not) to Refer for the Preliminary Ruling“, D. Prapiestyte „The Conception of Tribunal under the Article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union“.

For the purposes of the research the doctoral dissertation of A. Gobytė-Limantė *The Access of Private Applicants to the European Court of Justice Challenging Legal Acts of the European Union* was also analysed. At the moment it is the most comprehensive Lithuanian research of the system of the legality review in the EU, where also alternative instruments of legality review are examined, including the preliminary reference. However, a more detailed examination of her dissertation reveals, that the main object of A. Gobytė-Limantė’s research, just as in the case of foreign academics presented above, was a direct action, while the research of the preliminary reference procedure lacks comprehensiveness, evaluation of the new trends of the jurisprudence of the ECJ. Therefore, the conclusions assessing the effectiveness of the preliminary reference procedure of A. Gobytė-Limantė and author of this dissertation differ.

It should be noted that the absolute majority of the works concerning the legality review of the EU acts were published before the Lisbon Treaty entered into force. Therefore there are few publications analysing the amendments introduced by this Treaty and their impact to the system for legality review (among the relevant ones the doctoral dissertation of A. Gobytė-Limantė *The Access of Private Applicants to the European Court of Justice Challenging Legal Acts of the European Union*, A.H. Türk *Judicial Review in EU Law*). Besides, the jurisprudence of the ECJ, based on the relevant provisions of the Treaties as amended by the Lisbon Treaty, was started to form at the end of the year 2011 and therefore it was not covered in the scientific works.

The survey of the previous research reveals that the preliminary reference procedure on the validity of the EU acts is not fully explored. Both in Lithuanian and in foreign legal doctrine it is the first comprehensive and systematic research, examining preliminary reference within the system of judicial review procedures.

Practical significance of the dissertation

The analysis of the Lithuanian case-law reveals that preliminary reference on the validity of the EU act remains *terra incognita*. Since the accession of Lithuania to the EU, Lithuanian courts have made 11 references to the European Court of Justice, but none of them concerned the validity of the EU act⁸¹². It is therefore important that both prospective applicants, their representatives as well as national courts applying the provisions of the Treaty are fully aware of the mechanism of validity review and the limits of discretion given to the national courts, the gaps of individual's rights protection, especially during the period of implementation of changes brought by the Lisbon Treaty.

The author hopes that this dissertation will be useful and interesting not only for the EU law researchers, but also for lawyers engaged in private practice and for judges who have a duty to ensure proper application of the EU law. The scientific results can be used for improvement of national procedural norms, regulating the right to bring a claim and challenge the validity of the EU act, for preparation of educational material, designed to inform individuals about the possibilities to protect their rights in cases where they are breached by possibly unlawful EU acts.

Methodology of the research

While conducting the research the following methods were used: logical, systemic analysis, comparative, teleological, linguistic, historical, case (document) analysis, descriptive.

Main conclusions:

1. The principle of the rule of law forms the basis of the legality review in the EU. Although definition "legality review" is mentioned in just one Article of the TFEU, regulating an action of annulment, it is undisputed that other validity review instruments, including preliminary reference procedure on the validity of an act, are also attributable to the system of legality review. The research has confirmed that preliminary reference procedure on the validity of an act is not an alternative mean of individual's rights protection – an individual is deprived of this possibility if he could beyond doubt request to annul an EU act

⁸¹² See the statistics of the Courts activities, published on its official site http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/ra2010_stat_cour_final_lt.pdf [connection time 13-03-2012], p. 24. Additionally the application of the Commission on Tax Disputes of 20 May 2011 was made (case *Lietuvos geležinkeliai (Lithuanian Railways)*, C-250/11).

Namely this last application could be conditionally called the only attempt to challenge the validity of the EU act. Although in its questions submitted to the ECJ the Commission on Tax Disputes, following the request of the JSC "Lithuanian Railways", asked to interpret the norms of the regulation and the directive, however in its arguments founding the reference to the ECJ it expressed its doubts about the validity of the same norms and supposed these norms could be contrary to the principle of non-discrimination, if they were not widely interpreted. Given that the ECJ may check the validity of an act even though the referring national court had asked only to interpret it, as well as that during the oral hearing the ECJ had asked the parties to provide their position on the conformity of the norm interpreted with the principle of non-discrimination, it is hoped that the ECJ will consider the validity of the norms in this process.

instituting proceedings before the General Court. When assessing, whether a person undoubtedly had a right to challenge the validity of an act bringing an action before the General Court, subjective doubts of the potential applicant are not taken into account, but only circumstances of the specific case – both factual (information in the reference for a preliminary ruling) and legal (jurisprudence of the EU courts), that could lead to objective uncertainty of the potential applicant about admissibility of his claim. Undoubted right of individual to challenge the validity of an act before the General Court is ascertained both when an act of individual application is challenged, as well as when validity of act of general application is contested. Thus, restricting the right to challenge an EU act using preliminary reference procedure the principle of legal certainty is protected rather than the principle of legality.

2. The author of this dissertation believes that although following the maxim *vigilantibus non dormientibus subveniunt jura* is to be welcomed, application of exceptions to the prohibition to refer for a preliminary reference when the period of two months to bring a direct action has expired could be justified. The negative consequences to the rights of individuals, caused by acts of general application and acts adopted under delegated law making, addressed to the third parties, can be not evident during the two months period. Furthermore, the case-law of the EU courts concerning *locus standi* of individuals is very complicated, therefore stating that potential applicant could have a slightest possibility to be objectively certain about the admissibility of his action would be unreasonable. Considering the above, the principle of legality rather than the principle of legal certainty should first of all be protected. It should be noted, that acts of general application do not merely implement the legal system, but form the basis of it; maintaining illegal acts of general application in the legal system would stipulate adoption of illegal acts of individual application. Therefore illegal norm of an act of general application cannot become definitive after the term to bring a direct action expires, on the contrary – it should be allowed to challenge acts of general application indefinitely. The protection of the principle of legal certainty after the extension of the possibility to refer for a preliminary ruling could be ensured by the Court by limiting the retroactive effects of the preliminary ruling.
3. Given the fact that the Treaty does not define a “court or tribunal of the Member State” which has a right or duty to refer, the definition was formed by the Court of Justice providing a non-exhaustive list of criteria (established by law, permanent activity, compulsory jurisdiction, procedure *inter partes*, application of rules of law, proceedings of judicial nature and independence). The Court interprets these criteria, especially the essential ones to the qualification of the judicial institution (independence, procedure *inter partes*), quite flexibly and casuistically. Although the author of this dissertation rejects the proposals to change the settled understanding of the “court or tribunal of the Member State” and leave the right to refer only for the national courts, against whose decisions

there is no judicial remedy under national law, still more consistent and clearer application of the criteria defining the concept would be desirable.

4. The research has confirmed that national courts may conclude that the EU act, the validity of which was doubted by the parties, is valid; however they cannot declare it invalid, not comply with it or not apply it until the Court adopts a preliminary ruling declaring it invalid. While deciding whether to refer for a preliminary ruling on the validity of the EU act, the national court does not have discretion, set in *Cilfit* case, i.e. the rules of *acte éclairé* and *acte clair* are not applied; duty of the national courts to refer for a preliminary ruling in the event of doubt about the validity of the EU act remains even when the ECJ has already declared invalid analogous provisions of similar acts. It should be noted, that despite the provision of the Treaty, under which only national courts, against whose decisions there is no judicial remedy under national law, have a duty to refer for preliminary ruling, with the decision in *Foto-Frost* case the ECJ has extended the application of this provision to the courts of all instances and thereby denied his own prohibition to interpret the content of an EU norm contrary to its clear wording.
5. Considering that the Treaty provision, regulating the reference for a preliminary ruling, does not establish any grounds of review, making a reference on the validity of an act the same grounds of review as for direct actions are employed (lack of competence, infringement of an essential procedural requirement, infringement of the Treaties or of any rule of law relating to their application, or misuse of powers). However, according to the Court, it is not limited to those grounds. *Ex officio* the Court can only examine fundamental defects – lack of competence and infringement of an essential procedural requirement, since those defects relate to the breach of public order. The legality review procedure encompasses assessment of law, fact and discretion aspects. Assessing validity of acts of general application, the ECJ applies limited review and does not “guess” the political choices of the legislator or take the legislator’s role, therefore the ECJ’s control is essentially limited to evaluation, whether using the discretion a manifest error was made, powers misused or the legislator clearly exceeded its discretion. Assessing the facts, the ECJ applies a manifest error criterion, i.e. the ECJ examines not only the factual accuracy, reliability and consistency of the evidence, but also whether that evidence contains all the essential data to be taken into account assessing the situation, and whether it can justify all the conclusions drawn.
6. Although theoretically the preliminary ruling, finding invalidity of an act, has binding effect only to the national court which referred for this preliminary ruling on validity, practically declaration of invalidity is a sufficient ground for all the national courts to regard that act as void while taking procedural decisions. The decision of the ECJ declaring the act invalid has an effect *ex tunc*, i.e. retroactively. However the Court may, if it considers necessary, extend the legal effect of some aspects of the disputed act and has discretion in this field. The analysis of the Court’s jurisprudence reveal, that the Court used the

possibility to limit the effects of its decision when the overall assessment of the conflicting interests showed it was needed for the imperative reasons of legal certainty, including both public and private interests. While doing this the Court also took into account the consequences the declaration of invalidity had to the rights of individuals. According to the settled case-law, the temporal limitation of the consequences of the declaration of invalidity is not applied to the individuals, who had brought an action or submitted a legal claim under applicable national law before the Court took the decision.

7. Evaluation of the effectiveness of the preliminary reference on the validity of an act reveals, that while not being the right granted to the parties of the main case to access to court and their mean of redress, this indirect way to challenge the legality of the EU acts should not be devaluated stating that national courts are, in principle, wrong forum to examine the cases on validity of the EU acts. Except for the gap of individual's rights protection, that was not filled by the Lisbon Treaty, when directly applicable EU act of general application is not implemented by any national act and a person, willing to challenge the validity of it, first of all would have to breach it, the preliminary reference procedure on the validity of an act should be considered to be an effective remedy for individual's rights protection. The research also reveals that in some cases the possibility to challenge the validity of an act indefinitely, the duration of the procedure and the litigation costs incurred can make the preliminary reference procedure even a more attractive remedy than a direct action.
8. Assessing the possibilities to fill identified gap in the protection of individual's rights, it must first of all be said that with the amendments introduced by the Lisbon Treaty the Member States confirmed they had adopted a decision to differentiate administrative and constitutional parts of the system for legality review of the EU acts. Therefore, according to the author of this dissertation, such means of filling the gap in the protection of individual's rights that would repeal the choice of the Member States to differentiate the system should not be considered. Both the Court in its jurisprudence and the Member States with the amendments introduced by the Lisbon Treaty imposed an obligation to eliminate the gap of individual's rights protection on the Member States. This obligation is an obligation of *result* and is not limited to obliging the national courts "as much as possible, to interpret and apply national procedural rules governing the exercise of rights of action in a way that enables natural and legal persons to challenge before the courts the legality of any decision or other national measure relative to the application to them of an EU act of general application, by pleading the invalidity of such EU act". The ECJ clearly and unequivocally obligated, if necessary, to introduce new judicial instruments for individual's rights protection, that would eliminate situations where a person needed to breach an EU act of general application in order to challenge its validity. Thus, with the obligation to ensure an effective legal protection of individuals in the fields covered by the EU law, imposed on the Member States by the Lisbon Treaty, it is possible to solve the problem of complete denial of

remedy and finally confirm the words of the ECJ that the Treaty has established a *complete* system of legal remedies and procedures designed to permit the ECJ to review the legality of measures adopted by the institutions. However, if the Court and/or any other EU institution will fail to take active actions and provide the Member States with the necessary guidelines and monitor their compliance with the obligations imposed by Treaty, the effectiveness of the system as a whole will remain debatable.

Approbation of the research results

The doctoral dissertation was discussed and approbated at the meeting of Department of International and European Union Law of Mykolas Romeris University, which took place on the 18th June 2012.

List of scientific publications

Certain parts and results of the research were published in the scientific journal of Mykolas Romeris University "Jurisprudencija":

- Tamavičiūtė V. State Liability of Individuals for the Damage Made by the Acts of National Courts". *Jurisprudencija*. 2007, No 7(97). p. 74-81;
- Tamavičiūtė V. The *Locus Standi* of Private Applicants Seeking Review of Community Acts: Is Criticism of the European Court of Justice Reasonable? *Jurisprudencija*. 2010. No 1(5), p. 271-289.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Date of birth: 16-10-1979
Contacts: vitalija.tamaviciute@gmail.com

Education

2006–2012 Mykolas Romeris University, doctoral studies (Department of International and European Union Law)
2002–2004 Lithuanian Law University, Law Faculty, master degree awarded (civil and commercial law specialisation)
1998–2002 Lithuanian Law University, Faculty of Law and Public Administration, bachelor degree awarded

Lecturing experience

2005–2011 Lector
Mykolas Romeris University, Department of International and European Union Law (subjects: Institutional EU Law; Substantive EU Law; Freedoms of EU Internal Market; European Union Trade Law)
2008–2009 Lector
European Humanities University (subject: *European Law 3* (basics of European Union social law, transport law, tax law, law on education and culture, cooperation in justice and home affairs matters))

Work experience

2008/03 onwards Head of Legal Division, JCS “Lithuanian Railways”
2002/05 onwards Associate (scientific researcher), Law journal “Justitia”
2007/04–2008/03
2005/04–2006/09 Assistant to justice, Constitutional Court of the Republic of Lithuania
2006/10–2007/03 Legal assistant; advocate assistant, WILL Business Law Firm “Devyžis & Partners”
2004/01–2005/04 Adviser in the Division of Notification and Monitoring of European Law Approximation, Office of the Prime Minister
2002/12–2004/01 Chief Officer of EU law monitoring and supervision division, European Committee under the Government of Republic of Lithuania

Tamavičiūtė, Vitalija

PREJUDICINIS SPRENDIMAS DĖL EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTO GALIOJIMO.
Daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. 258 p.

Bibliogr. 185–218 p.

ISBN 978-9955-19-455-2

Šios disertacijos tyrimo objektas – prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo institutas, tiriamas Sutartyje dėl ES veikimo įtvirtintos teisminės gynybos priemonių ir procedūrų sistemos, įgalinančios ES teismus vykdyti ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę, kontekste, siekiant įvertinti šio netiesioginio ES teisės aktų teisėtumo kvestionavimo būdo veiksmingumą asmens teisių gynimo požiūriu.

Pirmojoje dalyje apibrėžiama ES teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūrų sistema, atskleidžiamas jos susiformavimo priežastys ir jai keliami tikslai, identifikuojama prejudicinio sprendimo dėl teisės akto galiojimo vieta joje. Antrojoje dalyje analizuojami esminiai prejudicinio sprendimo procedūros funkcionavimo aspektai (teisę kreiptis turintys subjektai; teisės aktų, kurių teisėtumas gali būti ginčijamas, rūšys; teisėtumo kvestionavimo pagrindai ir jų turinys; atliekamos teisėtumo patikros ribos bei prejudicinio sprendimo pasekmės). Trečioji dalis skirta prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumo vertinimui. Vertinimo tikslais visų pirma apsibrėžiamas vertinimo standartas – teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą principo turinys nacionalinėje teisėje, ES teismų jurisprudencijoje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, o tada vertinama prejudiciniam sprendimui adresuota mokslininkų ir ES teismų atstovų kritika, identifikuojamos asmens teisių teisminės gynybos spragos bei analizuojamos jų eliminavimo galimybės.

The subject matter of this research is preliminary ruling procedure on the validity of an act, adopted by an EU institution, which is analysed within the context of the system of judicial review procedures, entrenched in the TFEU and enabling the EU courts to perform the review of the EU acts. The objective of this research is to evaluate the effectiveness of this indirect review procedure from the point of view of the protection of rights of private persons.

The first part defines the system of the judicial review of the EU legal acts, reveals the causes of its formation and the objectives raised for it. The second part addresses essential aspects of the functioning of the preliminary ruling procedure (subjects entitled to refer; reviewable acts; grounds of review and their content; limits of judicial review and the effects of illegality). The third part continues with the assessment of the effectiveness of the preliminary ruling procedure. For the purpose of assessment first of all the standard of evaluation is defined – the content of the right to access the court and right to an effective remedy in national law, jurisprudence of the EU courts and the ECHR. Afterwards the critics of scholars and representatives of the EU courts concerning preliminary reference is addressed, the gaps of judicial protection of private persons identified and possibilities of their elimination assessed

Vitalija Tamavičiūtė

PRELIMINARY RULING ON THE VALIDITY OF THE EUROPEAN UNION ACT

Doctoral Dissertation

Maketavo Birutė Bilotienė

SL 585. 2012 08 22. 21,73 leidyb. apsk. l.

Tiražas 20 egz. Užsakymas 17 027

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-455-2

9 789955 194552